

Història de la Facultat de Medicina de Barcelona

1843-1985

Jacint Corbella

***Història de la
Facultat de Medicina
de Barcelona
1843-1985***

***Història de la
Facultat de Medicina
de Barcelona
1843-1985***

Jacint Corbella

1996

FUNDACIÓ URIACH 1838

Editat per Fundació Uriach 1838

Autor: Jacint Corbella

Disseny i maquetació: Gemma Boada

Impressió: Gráficas Boada, S.L.

Dipòsit legal B-19.101-96

ISBN 84-87452-27-2

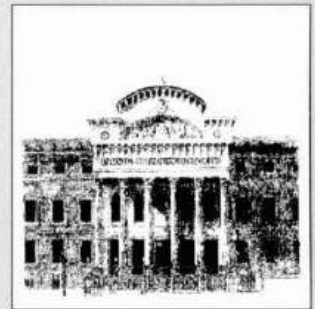

© FUNDACIÓ URIACH 1838

Dega Bahí, 67

08026 Barcelona

Índex

Index

Història de la facultat de medicina de la universitat de Barcelona 1843-1985

I. LA FACULTAT VELLA DEL CARRER DEL CARME 1843 - 1906

Introducció	21
-------------------	----

Primera part: ELS ANTECEDENTS

Evolució de l'ensenyament de les ciències sanitàries a Catalunya.	25
– La medicina a la universitat de Montpeller (s. XIII-XIV)	25
– L'Estudi General de Lleida (1300)	25
– L'Estudi de Medicina i Arts de Barcelona (1401)	26
– Integració en la Universitat de Barcelona (1539)	26
– Les professions sanitàries a l'Edat Moderna	26
– Altres universitats. Cap el 1717	27
– La supressió de les universitats. Una de nova: Cervera	28
– El Col·legi de Cirurgia (1760)	28
– L'Acadèmia de Medicina Pràctica: càtedres de Clínica	29
– La reforma de 1843	30
– La facultat restaurada en el segle XIX	31
– El nou edifici del Clínic (1906)	32
– La facultat de medicina de la Universitat Autònoma (1933)	32
– La facultat dels anys 40 a 60	33
– Els canvis de 1968	34
– Ensenyament fora de Barcelona. Nous canvis	34

L'antecedent immediat: el Col·legi de Cirurgia	36
– Primera etapa: de creixement	37
– Segona etapa: de consolidació	39
– Tercera etapa: anys de guerra i repressió	40
– Quarta etapa: cap a una facultat de medicina	41

* Notes de la Primera part	42
----------------------------------	----

Segona part: LA RESTAURACIO

La restauració del 1843	47
– La supressió dels Col·legis de Cirurgia	48
– Assignatures i professors	49
– Qui eren els nous professors	50
– El cas dels professors de Cadis	53
– Dificultats per a constituir la nova facultat	53
Les noves incorporacions de 1844	54
El pla d'estudis de 1845	56
– Els canvis dels primers anys	57
– Canvis en la dècada dels cinquanta	58
– El nou pla d'estudis de 1857	59
Una dècada de canvis 1866-1875	61
– Alguns canvis en el pla d'estudis	62
– Els canvis en el professorat	63
* Notes de la Segona part	63

Tercera part: LES ASSIGNATURES I ELS PROFESSORS (*)

EL PERIODE 1843-1868

L'ensenyament de l'Anatomia	67
– L'obra de Josep Castells	67
– L'estada a Barcelona de José Seco Baldor	69
– Josep Letamendi, catedràtic d'anatomia de Barcelona (1857-1878)	69
– L'obra anatòmica de Carles Silòniz	70
L'ensenyament de la Fisiologia	73
– L'obra de Joan Ribot	73
– Marc Bertran com a fisiòleg	74
– Un fisiòleg actiu: Joan Magaz	75
– Les altres ciències bàsiques	76
L'ensenyament de la Terapèutica	78
– Els sistemes terapèutics	78
– L'obra del doctor Joan Foix	80

L'ensenyament de la Patologia General	82
– El concepte de malaltia	82
– El doctor Francesc Folch	83
La Patologia Mèdica	86
– Els professors	86
– El doctor Feliu Janer i Bertran	87
– El doctor Josep Storch professor de Barcelona	89
– Marc Bertran com a internista	90
– L'obra d'Antoni Coca i Cirera	91
– El doctor Francesc Juanich	92
L'ensenyament de la Cirurgia	94
– Els professors de cirurgia	94
– L'obra i personalitat d'Antoni Mendoza	95
– L'obra de Joaquim Cil i Borés	96
– Wenceslau Picas i Lòpez	97
L'ensenyament de l'Obstetrícia	99
– L'obra d'Antoni Mayner	99
– L'obra de Joan de Rull	100
– El doctor Llorenç Vidal	101
L'ensenyament de la Medicina Legal	103
– L'obra del doctor Ferrer i Garcès	103
L'ensenyament de la Higiene	105
Els professors farmacèutics	106
* Notes de la Tercera part	107

Quarta part: LES ASSIGNATURES I ELS PROFESSORS

() EL PERIODE 1868-1906**

L'ensenyament de l'anatomia	113
– L'obra del doctor Marià Batlles	114
– El doctor Alexandre Planellas	115
– Els professors breus	116
L'ensenyament de la Fisiologia	117

– L'estada breu del doctor Varela de la Iglesia	117
– L'obra del doctor Ramon Coll i Pujol	118
La Histologia i l'Anatomia Patològica	120
– Santiago Ramon y Cajal, catedràtic de Barcelona	120
– Un professor breu, el doctor Saltor	122
L'ensenyament de la Terapèutica	124
– L'obra del doctor Narcís Carbó	124
– L'obra del doctor Massó i Llorens	125
L'ensenyament de la Patologia General	126
– Un professor breu: el doctor Coll i Domènech	126
– L'obra del doctor Jaume Pi i Suñer	126
– El doctor Eusebio Oliver Aznar	128
L'ensenyament de la Patologia Mèdica	129
– L'obra i la personalitat del doctor Robert	129
– L'obra del doctor Josep Armenter i Ferrés	131
– L'obra del doctor Nicolau Homs	131
L'ensenyament de la Cirurgia	133
– L'obra de Joan Giné i Partagàs	134
– L'obra del doctor Antonio Morales	136
– L'obra quirúrgica del doctor Gil Saltor	138
– L'actitud del doctor Madrazo	138
– L'obra del doctor Francesc Rusca	140
– Dos professors breus	141
L'ensenyament de l'Obstetrícia i la seva clínica. La Pediatria	142
– L'obra del doctor Joaquim Bonet	142
– L'obra del doctor Miquel Fargas	144
– L'obra del doctor Francesc Campà	145
– Dos professors breus	145
Les assignatures socials	
L'ensenyament de la Higiene	147
– L'obra del doctor Rafael Rodriguez Méndez	147
L'ensenyament de la Medicina Legal	150

– L'obra del doctor Ignasi Valentí i Vivó	150
* Notes de la Quarta part	151
 Cinquena part: ALGUNS ASPECTES DE LA VIDA DE LA FACULTAT (1843-1906)	
L'edifici	159
– Cap a un nou edifici	164
Els plans d'estudis	173
1. Les assignatures de ciències. El curs d'ampliació	173
2. L'aparició d'assignatures noves	174
3. Les especialitats	175
4. Les qüestions de noms	176
Els alumnes	178
– Els records d'estudiant	178
– El Laboratori	179
– L'Institut Medic de Barcelona	180
– L'Ateneu d'Alumnes interns	181
– Els aldarulls	182
– Els exàmens	183
– Les altres titulacions	186
– La procedència dels alumnes	186
– Les noies estudiants	187
Les dificultats amb l'hospital	189
* Notes de la Cinquena part	193

II. LA FACULTAT NOVA DEL CARRER DE CASANOVA 1906-1985

Sisena part: LA NOVA FACULTAT 1906-1933

1. Els límits cronològics del període: 1906-1985	199
2. Una visió general: les quatre etapes	200

El període de la casa nova	203
– Un hospital nou	203
– Noves assignatures	207
– Temps de canvis. Un daltabaix: Les jubilacions de 1918	208
– Un període de lideratge a la universitat	208

LES ASSIGNATURES

L'anatomia	209
– L'obra del doctor Antoni Riera i Villaret	210
– El successor de Batllès: el doctor Serés	211
La Histologia i l'Anatomia Patològica	212
– L'obra del doctor Carlos Calleja	212
– L'obra del doctor Ferrer i Cajigal	212
La Fisiologia. L'Institut de Fisiologia	214
1. August Pi i Sunyer. La persona	215
2. Les institucions: la Societat i l'Institut	217
3. Els col·laboradors	218
4. Els temes de la recerca	220
L'ensenyament de la Terapèutica	221
– L'obra del doctor Valentí Carulla	221
– El doctor Bellido com a professor de Terapèutica	222
L'ensenyament de la Clínica. Les Mèdiques	223
– L'obra del doctor Martín Vallejo Lobón	223
– L'obra del doctor Antonio González Prats	224
– L'obra del doctor Pau Ferrer i Piera	225
– L'obra del doctor Francesc Ferrer i Solervicens	226
L'ensenyament de la Cirurgia	227
– L'obra quirúrgica del doctor Ramon Torres i Casanovas	228
– L'obra del doctor Antoni Trias i Pujol	228
– L'obra del doctor Joaquim Trias i Pujol	229
– L'obra del doctor Josep Bartrina i Thomàs	230
L'obstetrícia i la Ginecologia	230
– L'obra del doctor Pere Nubiola i Espinós	231
– L'obra del doctor Mateo Bonafonte i Nogués	232

La Pediatria	233
– El doctor Andrés Martínez Vargas	233
Les especialitats	234
1. L'ensenyament de la Dermatologia	234
2. L'ensenyament de l'oftalmologia	235
3. L'ensenyament de l'oto-rino-laringologia	236
4. L'ensenyament de la Medicina Legal	237
5. L'ensenyament de la Higiene	238
L'Agrupament Escolar	240
– El butlletí de l'Agrupament	241
– L'orientació. Les grans línies	241
– L'obertura cultural: el món de l'art	242
– La visió crítica	242
– El feminisme	244
– El nacionalisme	244
– Alguns col�laboradors	245
Projecció social de la Facultat	246
* Notes de la Sisena part	246

Setena part: LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA

Linici de la Universitat Autònoma	255
1. Alguns antecedents	255
2. La duració breu de la Universitat Autònoma	257
3. Els canvis més importants	257
4. Els diversos tipus de professors	259
5. El pla d'estudis	259
6. La introducció de les matèries noves	261
Les matèries	
– Les matèries del periode bàsic	
• El grup A	262
• El grup B	263
• El grup C	264
– Les matèries el periode clínic	
• El grup D	265
• El grup E	267

• Les matèries obligatòries fora grup	268
Les especialitats noves	271
Altres cursos	275
• Les assignatures d'ampliació	275
• Els cursos superiors i monogràfics	276
El final de l'Autònoma	278
– L'inici de la guerra	279
* Notes de la setena part	280
 Vuitena part: LA UNIVERSITAT DE LA POSTGUERRA	
L'ensenyament preclínic	287
– L'ensenyament de l'Anatomia	287
– L'ensenyament de la Histologia i l'Anatomia patològica	289
– L'ensenyament de la Fisiologia	291
– L'ensenyament de la Microbiologia	292
– L'ensenyament de la Farmacologia	292
– La Terapèutica Física. El doctor Vicenç Carulla	294
– L'ensenyament de la Patologia General	294
Les assignatures Clíniques	297
– L'ensenyament de la Patologia Mèdica	297
– La Clínica Mèdica A	297
– La Clínica Mèdica B	301
– La Clínica Mèdica C	304
L'ensenyament de la Cirurgia	305
– L'obra quirúrgica del doctor Piulachs	306
– L'obra del doctor Ramon Arandes	307
L'ensenyament de l'obstetrícia i la ginecologia	308
– L'obra ginecològica del doctor Víctor Conill i Montobbio	308
– L'obra obstètrica i ginecològica del doctor Manuel Usandizaga	308
– L'obra del doctor Emili Gil i Vernet	310
L'ensenyament de la pediatria	311
– L'obra pediàtrica del doctor Ramos	311

Les especialitats	313
– L'ensenyament de l'oftalmologia. L'obra del doctor Casanovas	313
– L'ensenyament de l'ORL. El doctor Adolf Azoy	313
– L'ensenyament de la dermatologia. El doctor Xavier Vilanova	314
– L'ensenyament de la Medicina Legal. El doctor Miquel Sales	315
– L'ensenyament de la Psiquiatria. El doctor Sarró	316

* Notes de la vuitena part	318
----------------------------	-----

Novena part: ELS CANVIS DE 1968. FINS L'EXILI DE 1985

Els canvis	323
1. La creació d'una segona universitat a Catalunya	323
2. La politització de les facultats dels anys seixanta	325
3. La massificació	325
4. El curs rotatori	326
5. Els alumnes estrangers	327
6. Nous projectes per a la facultat. El Clínic	328
7. L'ensenyament a les extensions	329
8. Conveni amb la Seguretat Social. L'ensenyament a Bellvitge	330
9. La limitació de l'admissió d'alumnes	331
10. Els professors agregats	332
11. Els nous professors adjunts	333
12. Els professors no numeraris	333
13. El deteriorament de l'edifici. Projectes	334

Les assignatures i els professors	336
– Les matèries de primer cicle	337
– Les matèries de segon cicle	339
– L'ensenyament de tercer cicle	344
– L'estructuració inicial en departaments	345

DESPRES DE 1985

a) Els aspectes materials	346
1. L'exili a Pedralbes	346
b) Els aspectes personals	347
2. La llei de reforma universitària (LRU)	347
3. Els canvis en el professorat	347
c) Els aspectes administratius i burocràtics	349
4. Una nova ordenació en departaments	349

5. L'estructuració en divisions	350
d) Les relacions hospitalàries	350
6. L'Hospital Clínic	350
7. Cap a la independència progressiva de Bellvitge	351
e) Cap a noves institucions independents	351
8. La facultat d'Odontologia	351
9. Les noves universitats de Lleida i el camp de Tarragona	352
10. El nou pla d'estudis	353
* Notes de la novena part	353
Apèndix 1. Relació de catedràtics per assignatures	357
Apèndix 2. Relació de catedràtics de la facultat	367
Apèndix 3. Relació de degans de la facultat	373
Índex onomàstic	375

Presentació

De vegades arriba un punt que el present ens fa oblidar el passat. I el passat pot ser una eina per afrontar amb més garanties el futur. Perquè sempre és més fàcil saber cap a on anar si sabem d'on venim, quines són les nostres arrels i tots els esforços que ha costat arribar on som.

Quan vam saber que el Dr. Jacint Corbella havia escrit la història de la Facultat vam pensar que seria molt útil el procurar donar-li la màxima difusió, ja que creiem que sens dubte és un exemple de com l'esforç més o menys unitari d'un gran grup de persones, en aquest cas els professors de la Facultat, pot fer avançar una ciència.

A més representa, en gran part, i sense voluntat de menysprear moltes altres persones que també hi han contribuït en altres institucions públiques o privades, la història de la Medicina Catalana.

El moment en que aquesta obra surt a la llum, és molt oportú perquè a partir d'ara comença una nova època en la història de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. La primera època seria la història antiga i la de l'Hospital de la Santa Creu al carrer del Carme. La segona, la de la Facultat i Hospital Clínic i Provincial fins a la dècada dels 70. I la tercera època, que ara comença, ve donada pel canvi estructural de la Facultat de Medicina, que es distribueix en dos campus docents, Casanova i Bellvitge per l'ensenyament preclínic i en tres hospitals universitaris, l'Hospital Clínic, l'Hospital dels Prínceps d'Espanya i el de Sant Joan de Déu per l'ensenyament del període clínic amb la col·laboració dels Hospitals Associats. Si a més hi afegim la recent creació de l'Institut August Pi i Sunyer al Campus Casanova i de la Fundació August Pi i Sunyer a Bellvitge, això segur que convertirà la Facultat en un dels grups de recerca biomèdica més importants del país.

A tot això s'hi afegeix que ja s'ha aconseguit després de 13 llarguissims anys, el retorn de les unitats que van ser evacuades pels problemes del vell edifici i la seva reconstrucció. Encara que l'obra no està acabada i en manca la meitat, aquest retrobament serà un estimul encoratjador per les tasques docents, assistencials i de recerca de la Facultat. En aquest trasllat algunes unitats s'instal·laran al Campus de Bellvitge, contribuint així a la consolidació de la Facultat en aquell indret.

Voldria agrair-li al Dr. Corbella la feixuga tasca que ha tingut per esbrinar totes les dades, i les glòries i les misèries passades, que s'exposen de la ja llarga i sovint desgra-

ciada evolució de la nostra estimada Facultat, i molt especialment per haver-ho plasmat tan acuradament procurant mantenir una redacció sense subjectivismes, sobretot en la etapa més recent. També voldria fer palesa la magnífica col·laboració que em trobat en la Fundació URIACH per a què tota aquesta història pogués oferir-se en aquests moments per a nosaltres tan especials.

Josep Antoni Bombí Latorre

Degà

Facultat de Medicina
Universitat de Barcelona

I
***La facultat vella
del carrer del Carme
1843 - 1906***

Introducció

La Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona va complir, l'octubre de 1993, els 150 anys de la seva restauració. La seva història real és molt més antiga. L'ensenyament oficial de la medicina a Barcelona data ja de l'any 1401, en temps del rei Martí. En el territori del Principat encara és anterior, des del 1300 a Lleida, i encara abans, sense tenir nivell d'Estudi General, que era el nom que es donava a la Universitat. Però ha estat una història més o menys trencada, fins i tot en algun temps en que l'ensenyament es va treure de Barcelona.

El període actual comença l'octubre de 1843, amb una "restauració" de la facultat. Com que els fets han estat prou complexos farem primer una visió global de com ha anat l'ensenyament de la medicina, de fet de totes les ciències sanitàries, al llarg de set segles, des dels volts del 1300. Després analitzarem, amb una mica més de detall, la institució directament antecessora de la nostra facultat, tant pel que fa a l'edifici com a la majoria dels seus professors, és a dir el Col·legi de Cirurgia, que havia estat fundat l'any 1760. I després veurem la història pròpia de la facultat des del 1843, dividida en diferents períodes.

La Facultat ha estat situada bàsicament en dos llocs geogràfics dins de la ciutat de Barcelona. Del 1843 al 1906 en el vell edifici del recinte de l'hospital de Santa Creu al carrer del Carme. Des del 1907 en el que aleshores era nou edifici del carrer de Casanova, fins els 1985. Després unes obres de restauració molt lentes fan que una bona part de la facultat hagi estat exiliada, durant més de dotze anys, en el campus de Pedralbes.

Voliem fer una història àgil i fàcil de llegir, que no passés d'una mida discreta. Sabiem que això significava deixar moltes coses per les notes, o per altres treballs, però al final les coses s'han allargat, perquè també calia donar informació suficient i la història ja comença a ser llarga. Hi ha material abundant, tot i que a vegades és bastant desconegut, i al final ha calgut tallar, sobretot en el camp de l'anecdota.

Ha quedat un relat de l'evolució de la facultat dividit en dues parts. Ha estat fàcil trobar l'argument per a trencar la història, perquè hem viscut en dos edificis, el vell del carrer del Carme en el segle XIX i el nou del carrer de Casanova en el segle XX. Això va en dues parts de contingut independent. I encara quedaria una tercera part, que és una mena de diccionari biogràfic de les persones que han intervingut a la facultat, prin-

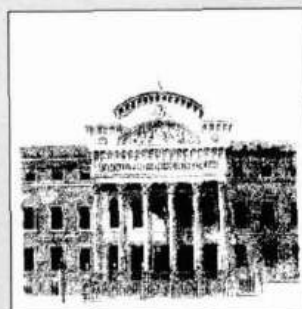
principalment els professors que són els que hi han estat més temps i han deixat més petjada aquí, que era el seu lloc de treball. Els alumnes han estat més fugissers i —deixant apart els que s'han quedat com a professors o han deixat la medicina— la majoria s'han cuidat de la salut dels catalans, repartits per tot el nostre territori. Altres, pel seu origen o per circumstàncies polítiques o personals, han treballat més lluny. Del personal administratiu o ajudant durant molts anys les dades són mínimes.

Això ens porta a dir que aquesta història es basa més en les assignatures i els professors que en altres aspectes. Són els que han deixat més documentació. També són els que tenen un sentit més homogeni i persistent des de fa un segle i mig. Altres aspectes, com els administratius, han tingut un desenvolupament irrisori fins fa ben poc temps. En aquest sentit el relat té buits importants, però no són fàcils d'omplir i, a més, l'escrit ja surt prou llarg.

Malgrat que hem intentat donar les dades el més exacte que ens ha estat possible, és ben segur que hi ha d'una banda omissions que no haurien de ser-hi, i d'altra errors que no hem pogut evitar. És possible que s'hagi escapat algun professor de pas lleuger i fugaç, que alguns canvis no els haguem trobat, i que altres dades, per error nostre o de les fonts, no siguin ben exactes. També cal dir que a vegades hem simplificat terminologies, principalment pel que fa a la denominació de les assignatures, que sovint són complexes i variables. Demanem al lector que vulgui excusar-ho i ens faci arribar les dades que siguin inexactes.

La nostra facultat ha tingut un camí d'exilis, de desgràcies, d'ineptituds en les obres, a vegades d'incompetència dels de fora i dels de dins. Menys vegades ha estat un camí amb facilitats. Però malgrat tot algunes coses han sortit bé, altres no tant. Finalment voldriem que aquest escrit fos una contribució útil pel coneixement de la nostra facultat, i ajudés a fer conèixer que aquest país nostre ha estat estructurat socialment des de fa molts segles, i moltes vegades amb un nivell de teixit social ben fort. Cal també donar les gràcies a moltes persones que m'han ajudat en la recollida de material i la informació. La llista fora llarga, però ni que vulgui resumir puc deixar de fer un agraïment públic a alguns bons amics, els doctors Calbet, Escudé, Vallribera i Hernández, el senyor Herranz de l'Arxiu de la Universitat, els professors Mezquita, Bombí, actual degà, i Xavier Forn, per l'impuls en l'edició i a la Fundació Uriach per haver acollit aquesta publicació.

Primera part
Els antecedents

Evolució de l'ensenyament de les ciències sanitàries a Catalunya

Farem una repassada, global i per força breu, de com s'han ensenyat els oficis relacionats amb les tasques sanitàries, en el nostre país al llarg de gairebé set segles, que és el que tenim més o menys documentat (1). Veurem una mica les diferències de llocs, de nivell de titulacions, d'eficàcia en l'ensenyament, com han anat les coses (2).

La medicina a la Universitat de Montpeller (s. XIII-XIV)

Tot i que hi havia hagut alguna cosa abans, les primeres dades suficientment documentades daten de cap a l'any 1300, en el límit entre els segles XIII i XIV. Estem aleshores en una etapa especialment brillant de la nostra història com a poble, i també de la nostra medicina. Mai no hem tingut, comparat amb la resta del món coetani, el nivell que vàrem assolir aleshores. Es l'única vegada en que el metge més important del món del seu temps, en un cert moment, fou un català. Era Arnau de Vilanova, que va viure i treballar a Barcelona i fou mestre a Montpeller. Són els anys en que Montpeller, on hi havia l'escola de medicina més important del món d'aleshores, pertany a la Corona d'Aragó. Allí hi va néixer el rei Jaume I i durant més de cent anys va estar lligada als reis del casal d'Aragó. Per tant l'ensenyament a Montpeller ens era aleshores una cosa totalment pròpia (3).

En aquest medi és probable que hi hagués alguna forma d'ensenyament de la medicina a Barcelona. Cardoner en va trobar algun antecedent (4). Però no és fàcil de trobar més documentació ni de conèixer l'estructuració de l'ensenyament. Sabem doncs que abans del 1300 hi hagué, en el territori de la Corona d'Aragó, una escola de medicina molt important, la de Montpeller, i que a Barcelona hi havia alguna forma d'ensenyament. L'ensenyament oficial, el que donava titulacions, ja es feia a les universitats, que eren unes institucions molt peculiars, aleshores en el començament de la seva vida.

L'Estudi General de Lleida (1300)

El rei d'Aragó volia crear un Estudi General, que és el nom que tenien les Universitats, i el primer es feu en un lloc relativament central del seu territori. Així va

sorgir, l'any 1300, l'Estudi General de Lleida. Entre les diverses formes d'ensenyament hi havia la medicina. Aquesta fou la primera facultat de medicina en el territori estricte del Principat. Lladonosa n'ha fet un bon estudi. Anys més tard es feren universitats a Osca, València i Perpinyà (5).

L'Estudi de Medicina i Arts de Barcelona (1401)

A Barcelona el rei volia fer un Estudi General, però les discussions amb l'Ajuntament van fer difícil el projecte. Mentrestant Barcelona creixia i les necessitats sanitàries s'incrementaven. Calia una reestructuració. Per això es va acordar, cap a finals del segle XIV, d'acabar amb els diversos hospitals, que eren petits i insuficients, i fer-ne un de més gran. Així fou com els sis hospitals clàssics de Barcelona es van refundre en un de nou, el de la Santa Creu, que es féu a l'altra banda de la Rambla, fora doncs del primer recinte, en un lloc que després se'n va dir carrer de l'Hospital i que encara perviu (6). Va tenir una activitat continuada fins ben entrat aquest segle i l'edifici encara persisteix en un estat relativament bo. El rei volia fer un Estudi General, però vistes les dificultats es va fer una estructura més petita, l'Estudi de Medicina i Arts. Així l'any 1401 va començar l'ensenyament oficial de la medicina a Barcelona. Durant més de cinc-cents anys va romandre, de manera continuada, en el mateix lloc. Allà s'ensenyava la medicina. Mentrestant l'Estudi de Lleida seguia. Hi havia doncs dues facultats de medicina, per dir-ho en termes actuals, en el territori del Principat. Montpeller ja s'havia perdut.

Integració en la Universitat de Barcelona (1539)

Alguns anys més tard el rei Alfons Vè va crear l'Estudi General a Barcelona. De manera oficial fou l'any 1450, que és la data acceptada com a inicial de la Universitat de Barcelona. Però les coses van quedar parades i de veritat la universitat no va començar a funcionar fins el 1536, en el regnat de Carles I. Aleshores s'hi va incorporar l'estudi de Medicina, de fet l'any 1539. A partir d'aleshores la facultat segueix les mateixes vicissituds de la universitat. Abans havia viscut tranquil·la, sense genialitats ni grans maldecaps. Després les coses es van anar complicant i més d'una vegada va haver de patir els atacs que anaven contra la universitat (7).

Les professions sanitàries a l'Edat Moderna

En l'exercici pràctic de les tasques sanitàries hi havia diverses professions. Una font important per conèixer-les és l'anàlisi dels registres de les inscripcions parroquials, que tradueixen amb fidelitat la vida diària de cada parròquia. Hi trobem diverses professions. La més important és la de metge, esmentat sovint, al llarg de tota l'Edat Moderna, com a metge, llicenciat o doctor en medicina. La segona professió, i potser més nombrosa en molts pobles, és la de cirurgia. Aquí trobem una evolució social, des del bar-

ber, al cirurgià-barber, i al cirurgià. L'ensenyament es feia en tot cas amb un caràcter més gremial que acadèmic i les proves d'aptitud per a exercir, obrir botiga, es basaven sobretot en l'acreditació de l'ensenyament pràctic —haver practicat l'ofici— i poc més. Els cirurgians són la forma de titulació professional que apareix de manera més freqüent en tots els segles de l'Edat Moderna a Catalunya.

Una altra forma d'exercici sanitari és la de l'apotecari, que és la precursora dels farmacèutics actuals. N'hi ha menys i molts pobles no en tenen durant períodes molt llargs. Hi ha una certa discussió sobre el possible paral·lelisme que pot haver-hi d'una banda entre el barber i el cirurgià, i d'altra entre l'adroguer i l'apotecari. Aquests no solen acceptar que l'adroguer fos una forma minor, o substitutòria de l'apotecari, tot i que alguns vegades poden haver fet, per altra part, aquesta funció. No és aquest el moment d'aclarir una polèmica, sinó només de marcar el fet. L'ensenyament va passar també de la formació pràctica gremial a l'acadèmica. Cal recordar que inicialment el metge feia el diagnòstic i ordenava el tractament a una altra persona. Si la terapèutica s'havia de fer manualment, per exemple, una sagnia o una cauterització, la feia el cirurgià. Si era de tipus medicamentós, sobretot a base de plantes, la feia l'apotecari. Per això aquests havien de tenir una certa formació botànica.

Una quarta professió que pot sorprendre però que trobem esmentada bastant sovint és la de llevadora. Es troba principalment en les inscripcions dels casos de bateigs de necessitat, és a dir quan neix un infant en condicions precàries de supervivència i cal fer un bateig amb caràcter urgent. Alguna vegada el fa el cirurgià que atén el part, altres una persona de la que no es donen les dades, però sovint la llevadora, amb noms diversos: madrina, madrina d'esta vila, o altres. Moltes apareixen una sola vegada, tot i que hi consta aquest qualificatiu. Altres són esmentades de manera més freqüent. Se'n troben a gairebé totes les parròquies. La professió queda ben definida documentalment. Suposem que la formació devia ser únicament pràctica, sense gaire estructuració. En tot cas no hem trobat dades que ens facin pensar altra cosa. Volem insistir-hi per la seva importància numèrica, la seva difusió a totes les comarques estudiades i la persistència en el temps.

Molt més minoritàries són les inscripcions en que consten els “manescals” o els “albeïters”, amb diversitat de grafies. Fins i tot ens arriba a sorprendre la seva escassa freqüència en llocs on podem pensar que n'hi havia d'haver. Però les inscripcions, repetim, són escasses. També són esporàdiques les inscripcions d'hospitalers, en masculí i femení. Probablement no feien una tasca sanitària directa. Pensem que devien cuidar malalts sobretot en els hospitals, potser més de pobres i pelegrins que de malalts, d'algunes viles. Això és el que trobem, com a inscripcions de funcions sanitàries, durant molts segles, però encara ben lluny de la gran diversitat de tasques i titulacions que tenim ara.

Altres universitats. Cap el 1717

En els dos segles dels Austries es van crear altres universitats a Catalunya. No sempre és fàcil saber què és el que de veritat s'estava ensenyant, és a dir les matèries, els

professors, el nombre d'alumnes i l'eficàcia docent. Una part de l'ensenyament pràctic es devia fer on hi havia hospitals, és a dir malalts, principalment en ciutats relativament grans. Sabem que a més a més de Lleida i Barcelona, hi hagué universitats a Tarragona, Girona, Vic, Tortosa i Solsona. Com diem no sempre és fàcil saber el que s'hi ensenyava, ni les diferències que podia haver-hi entre diversos períodes (8).

El nivell més alt el trobem a Barcelona on, en el segle XVII, hi ha alguns, pocs, professors que assoleixen una certa vàlua. Així cal recordar els noms de Joan Francesc Rosell, autor d'un text sobre la pesta de 1630; Joan d'Alòs i Serradora, potser el més important de la centúria, relativament obert al coneixement dels nous corrents; i cap a finals de segle els noms de Jacint Andreu i més endavant Josep Fornès. Tots ells són autors d'alguns dels relativament pocs llibres de medicina fets a Catalunya en el segle XVII (9).

La supressió de les universitats. Una de nova: Cervera

L'estat de la nostra cultura i el nostre ensenyament no era bo. Aquest és un fet palès sobre el que no hi ha cap dubte. Circumstàncies externes, en principi molt negatives, van portar un canvi substanciós, que no va millorar res. El decret de Nova Planta, ran de la guerra de Felip Vè, va portar a la supressió de totes les universitats de Catalunya i a la creació d'una de nova a la vila de Cervera. Això s'esdevingué el 1717. Pel que fa a la medicina cal dir que Cervera no reunia les condicions mínimes per a fer-hi un ensenyament útil. No hi havia el nombre suficient de malalts, ni d'institucions, per assegurar el que era més important, l'ensenyament pràctic (10). Això vol dir que de fet l'ensenyament de la medicina va continuar a Barcelona, tot i que no hi havia universitat. Però si que quedava el vell i enorme Hospital de Santa Creu, amb tota la seva infraestructura assistencial i docent, el que no vol dir que fos pas bona.

Tenim doncs una situació anòmala: on hi ha els malalts, i per tant els estudiants, no hi ha universitat. I on han fet la universitat no hi ha malalts. El primer acudit fou el de crear una facultat de medicina a Cervera, i així es féu. Els catedràtics per ensenyar els van recollir entre els metges dels pobles del voltant. Fou un desastre, tot i que al cap dels anys, perquè la broma va durar més d'un segle, alguns, ben pocs, es van poder salvar de la desqualificació general. Mentrestant alguns estudiants havien d'anar a cercar el títol més lluny i així les universitats d'Osca i de Gandia (11), de València i de Tolosa del Llenguadoc, van admetre i qualificar alumnes catalans.

El Col·legi de Cirurgia (1760)

Els cirurgians anaven fent pel seu compte, sense que ningú es fiqués massa amb ells. Hi havia uns exàmens fets en bona part per ells mateixos. Segons el nivell havien de passar més o menys exàmens, i d'això se'n derivava sobretot la possibilitat d'exercir en un o altre tipus de vila o ciutat. Els cirurgians s'ocupaven de la terapèutica externa, així la guarició de les ferides. Això els feia particularment útils en el medi militar, en les

expedicions i en temps de guerra. També n'hi havia d'haver en els vaixells que feien viatges llargs, per exemple els d'Amèrica.

El nivell que tenia la medicina a Espanya en els segles XVII i primera meitat del XVIII era bastant baix. Havíem quedat per fora de la línia del progrés científic, pràcticament des de meitat del XVI quan, entre altres coses, es va prohibir viatjar a l'estranger per a estudiar. El preu que es va pagar per mantenir una unitat religiosa fou molt car en els aspectes científics. En un cert moment era tan insuficient el nivell de la nostra medicina que l'armada, la marina, va decidir que s'havia de formar ella mateixa els seus propis cirurgians. Era una resposta a la insuficiència de les nostres universitats.

Aquesta idea va cristal·litzar en les tasques de Pere Virgili, que era cirurgià al servei de la marina. Era originari del camp de Tarragona, concretament de Vilallonga. Va aconseguir la creació d'un primer Col·legi de Cirurgia a Cadis l'any 1748. El dirigí de manera molt personal i es va voltar de gent capaç i de confiança. El va omplir de catalans. El Col·legi va tenir molt èxit i pocs anys després se'n va fundar un segon a Barcelona, per a formar cirurgians per a l'exèrcit, l'any 1760. De fet començà a funcionar el 1764. També en fou director Pere Virgili. El Col·legi es va instal·lar en un edifici bastit de nova planta en el recinte de l'Hospital de la Santa Creu, al davant de la casa de la Convalescència, pel costat del carrer del Carme (12).

La creació del Col·legi de Cirurgia de Barcelona fou un revulsiu important per la nostra medicina. D'una banda l'època ja s'ho portava, perquè estem en un temps de redreçament econòmic, demogràfic i cultural. Va espavilar els metges, que ja demanaven feia temps la restauració de l'ensenyament. Això no se'ls concedí, però sí una Acadèmia de Medicina Pràctica. L'últim terç del segle XVIII fou una època de creixement, de millora del nivell, però també d'una certa lluita professional. El Col·legi de Cirurgia treia les seves titulacions segons el nombre d'exàmens. S'anava des del cirurgià romancista fins al cirurgià llatí de nou exàmens. Les capacitats professionals eren diferents.

Altra vegada, des de feia molts segles, trobem noms destacats de la medicina entre els professors que es dediquen a l'ensenyament. Així el mateix Virgili o Antoni de Gimbernà, entre els que han fet més forat. Anys més tard l'experiència es repetí una tercera vegada, amb l'anada de Gimbernà a Madrid on fundà, el 1787, el Col·legi de San Carlos. Encara un altre català, Andreu Montaner, s'havia encarregat de la fundació del Col·legi de Mèxic. I en seguien altres (Burgos, Salamanca, Pamplona, Santiago).

L'Acadèmia de Medicina Pràctica. Càtedres de Clínica

Ja hem esmentat que els metges de Barcelona volien recuperar la seva facultat. No els fou concedit, però van aconseguir una Acadèmia. També aquí, com en el cas dels cirurgians, hi trobem personatges de gran valua i empenta, potser el primer Francesc Salvà i Campillo. Lentament es va aconseguir reduir el pes de Cervera. De primer fou l'obligació de fer les assignatures d'anatomia en el Col·legi de Cirurgia. Després fou la possibilitat de fer la Clínica a l'hospital de Barcelona. I així es van crear a l'Acadèmia dues càtedres de Clínica, que foren ocupades inicialment pel mateix Salvà i per Vicenç

.....

Mitjavila, pràcticament a la ratlla del canvi de segle. Així, de manera parcial i indirecta, anava retornant l'ensenyament de la medicina a Barcelona (13).

També cal dir que hi havia una institució, el Protomedicat, que controlava la titulació i el dret d'exercici. Paral·lelament hi hagué un Protocirurgianat, i àdhuc un Protoalbeiterat. L'increment del nivell dels cirurgians, amb el nou ensenyament que rebien en el Col·legi, creà problemes de competència. Era un fet totalment inusual, en la pràctica de l'ensenyament en el país, fos del nivell que fos, gremial o universitari, que els titulats tinguessin realment un bon nivell. Aquí apareix un fet nou, la gent estudia al marge de la universitat, i a més aprèn. La conseqüència fou que els cirurgians no sols van atrapar als metges en la seva formació sinó que aquesta era realment més bona. Els metges s'havien de defensar. La idea fou la d'englobar els cirurgians reunint les dues professions. Aleshores hi hagué tensions, però es va aconseguir fer el que se'n digué "la facultat reunida". Un primer intent fallit i de duració breu fou amb el pla d'ensenyament de 1797. D'això ve que actualment encara el títol de metge sigui en realitat de "llicenciat en medicina i cirurgia", o sigui en les dues professions. Ara aquesta distinció ja no té sentit i és anècdota o explicació històrica. La distinció es fa per dalt, per via de l'especialització.

En un cert moment també es va voler reunir la farmàcia. Teòricament era acceptable que si s'unien els estudis de la patologia (medicina) i de la terapèutica externa o manual (cirurgia), s'hi podia unir la terapèutica interna o medicamentosa (farmàcia). Aquí els interessos professionals foren prou forts i quan es va decretar la unió sempre els farmacèutics van voler mantenir la seva independència.

L'últim terç del XVIII i el començament del XIX marquen una etapa de gran nivell, que és ascendent. Però el trasbals de la guerra del francès i el que va venir després, van anorrear aquest esforç. La línia ascendent es va tornar a trencar. L'ensenyament a Cervera, després del 1814, va quedar totalment mort. El del Col·legi de Cirurgia fou objecte de repressió política amb separació de part del professorat. Les càtedres de Clínica estaven en una institució que havia perdut el pols i que àdhuc fou també clausurada algun temps. Així arribem a la mort de Ferran VII i la guerra carlina. Finalment, el 1843, hi ha canvis polítics que repercuteixen en l'ensenyament. En un breu període liberal s'arrangen algunes coses.

La reforma de 1843

La situació de l'ensenyament a tot el país era tan dolenta que calia fer una terapèutica dràstica. Pel que fa a les ciències sanitàries, el punt clau és el nou pla d'estudis de 10 d'octubre de 1843, fet realment per Pere Mata, des del seu lloc en el ministeri de la governació, d'on depenia l'ensenyament. La reforma és radical. Com a primera mesura queda suprimit l'ensenyament de la medicina a totes les universitats del país. La segona és la supressió dels Col·legis de Cirurgia. La tercera és la creació de les que es denominen "Facultats de Ciències Mèdiques" de Madrid i de Barcelona. Amb això desapareixen tant el Col·legi de Cirurgia com la Universitat de Cervera, que de fet havia estat liquidada poc abans.

Aquí es reuneixen els ensenyaments de medicina, cirurgia i farmàcia: altra vegada les tres professions van juntes. També dura poc pel que fa a la farmàcia, però en canvi ha estat ja la unió definitiva de metges i cirurgians. Després, en tot l'Estat, es creen cinc escoles de segon nivell (14).

Els professors han de ser redistribuïts tant en les matèries que ensenyen com en les ciutats de destinació. Això va crear molts problemes. El Col·legi de Cadis, que tenia gairebé cent anys es va resistir a la seva desaparició i a la fi se'n va sortir transformant-se en la facultat de medicina de Cadis, que després s'adscrigué a la universitat de Sevilla i així ha estat durant molts anys.

A Barcelona el canvi no es notà massa. De fet realment fou el canvi de nom de Col·legi de Cirurgia per Facultat de Ciències Mèdiques, una petita redistribució del professorat barceloní, i l'arribada d'alguns professors procedents dels col·legis suprimits. Els de Cadis, que eren set en la distribució inicial, ni van venir. Foren professors de Barcelona només sobre el paper de la Gasetà. Els altres dos van venir de Pamplona (Uribarri i Jaume Salvà). I encara un altre, Josep Flotats, antic professor de Cervera, s'incorporà el 1844. El local era el mateix del Col·legi de Cirurgia i l'hospital el de Santa Creu. Per aquests anys van instal·lar-se també les altres facultats, i la qüestió de la ubicació en algunes fou molt greu. Pel que fa a la farmàcia s'extingia el Col·legi de Sant Victorià, existent des de feia pocs anys i els seus professors anaven a la nova facultat. Però ben aviat es va crear una facultat de farmàcia diferenciada.

Aquesta data de 10 d'octubre de 1843 marca doncs la restauració de la facultat de medicina de Barcelona. Ara fa doncs un segle i mig. Des d'aleshores ha tingut vida seguida sense trencaments la facultat de medicina, que fins el 1968, durant 125 anys, fou única a Catalunya.

La facultat restaurada en el segle XIX

Durant més de seixanta anys, fins a la primera dècada del segle XX, la facultat va estar a l'edifici del carrer del Carme, on ara hi té la seu l'Acadèmia de Medicina. En la seva història del segle XIX hi podem diferenciar clarament dos períodes. El tall es fa cap a començaments de la dècada dels setanta. Comprèn doncs tot el regnat d'Isabel II (1843-1868) i part del sexenni interborbònic (1868-1874). Es un període d'una certa grisor que es va enfosquint, i porta a una considerable anquilosi.

Tot i que hi ha professors d'un cert nivell el conjunt no sura, queda ofegat per la buidor de la vida política, econòmica i social de l'època. Potser cal recordar el nom d'alguns d'aquest professors que van demostrar clarament la seva vàlua, sobretot Joan Magaz a Fisiologia, que després va anar a Madrid, però féu aquí una bona tasca, o Josep Letamendi, que també va marxar a Madrid, home extraordinàriament valuós però molt discutit.

El segon període és en canvi de veritable recuperació, o de renaixença, per coincidir amb la terminologia del redreçament de la llengua i de la consciència nacional. Cap el límit del 1870, per raons cronològiques sobretot, hi ha un canvi generacional molt

pregon a la facultat. Se'n van molts dels vells professors i entren un conjunt de persones joves, moltes d'elles amb una gran empenta. Es el grup del que després n'hem dit generació mèdica catalana del 88, perquè coincideix la data de l'Exposició Universal de Barcelona, que va impulsar la ciutat, amb un gran congrés de medicina fet aquí, al redós de l'exposició.

Ingressen a la facultat dos dels seus motors més actius, Joan Giné, com a supernumerari el 1867, després com a professor d'Higiene i poc més tard de Cirurgia, i Bartomeu Robert, com a catedràtic de Patologia Mèdica el 1875. Però venen també Rafael Rodríguez Méndez el 1874, en una càtedra clau, la d'Higiene; Ignasi Valentí Vivó, el 1875, a Medicina Legal i Toxicologia; Antoni Morales a Cirurgia, Joaquim Bonet a Obstetrícia, Ramon Coll i Pujol a Fisiologia. Més tard, però ja amb aquesta nova vitalitat, Jaume Pi i Suñer a Patologia General, Miquel Fargas a Ginecologia i Santiago Ramon i Cajal a Histologia. Potser és l'època, junt amb els anys de l'Autònoma, en que la facultat ha tingut més sensació de vitalitat interna i d'integració en la societat en la que desenvolupa la seva tasca. També fou un motor de sensibilització.

El nou edifici del Clínic (1906)

La vella facultat del carrer del Carme es quedava petita. Si havia servit per a Col·legi de Cirurgia en el segle XVIII, o per una facultat poc vital a meitat del XIX, a la fi de segle, amb la revitalització del país, es veia ben clar que allò ja quedava totalment insuficient. Alguns del seus motors ho van veure clar i es va començar la tasca d'anar a un altre lloc. El nou edifici es bastí Eixample endins, en un descampat molt gran, amb un gran hospital al costat. Es l'edifici del carrer de Casanova. Les obres van durar molts anys perquè l'eficàcia dels gestors directes sovint ha estat model de lentitud. Però al final, l'octubre del 1906, quan gairebé tots els qui van intervenir en l'elaboració del projecte ja s'havien mort, es va passar l'ensenyament al nou edifici. Això significava també deixar el vell hospital de la Santa Creu, on durant més de cinc-cents anys, des del 1401, amb un nivell o altre d'oficialitat, havien après la seva professió els metges catalans. Al cap de pocs anys (uns vint, que per a l'administració és anar de pressa) també l'hospital va anar a un altre descampat llunyà, en el camí d'Horta, l'actual Hospital de Sant Pau (15).

En el primer terç del segle XX la facultat va tenir una certa dualitat, però alguns professors, minoria numèrica, van intentar de donar-li una vida prou activa. En aquest resum breu ens queda només el record de l'obra de l'Institut de Fisiologia, dirigit per l'impuls d'August Pi i Sunyer, el motor més important que ha tingut fins ara un grup de recerca, en el camp de la medicina, a Catalunya.

La facultat de medicina de la Universitat Autònoma. 1933

En aquest primer terç del segle XX trobem per primera vegada un esperit crític important en el si de la pròpia universitat. Hi ha un intent de redreçament des de dintre. Això conjuga amb el que passa en altres universitats. La renovació universitària es

vol fer des de dintre. A més de la inserció en el país, hi ha aspectes ben generals que es tracten en profunditat en els dos congressos universitaris catalans de 1903 i 1918. Queda clara la idea d'una gestió pròpia i d'una autonomia. Aquest serà un moviment de pes que va dur fins i tot a un intent ministerial de deixar fer més lliurement a les universitats.

Els canvis de mentalitat que va portar la República de 1931 i el canvi polític amb un Estatut d'Autonomia van dur a una reforma profunda de la universitat catalana, que va canviar fins i tot lleugerament, però significativa, el nom: Universitat Autònoma de Barcelona. Cal dir però que ja el mateix 1931 un ministre català, Marcel·lí Domingo, va dotar d'autonomia a les facultats de filosofia de Madrid i Barcelona. El canvi que va dur aquesta autonomia en el camp de l'ensenyament de la medicina fou molt gran.

El canvi va consistir bàsicament en els següents aspectes: un d'obertura. S'incorporaven a la docència de la medicina altres institucions hospitalàries de Barcelona, a més de l'Hospital Clínic. Això significava que l'Hospital de Sant Pau, que era en certa manera la competència, passava a ser hospital docent. D'acord amb això alguns caps de servei passaren a ser professors de la universitat amb el mateix nivell que els del Clínic. El segon punt era l'ampliació de les categories de professorat amb els professors lliures (cas de Manuel Corachan...) o els agregats (cas de Mira, Sayé, Rodríguez Arias...). També es reincorporaven els professors catalans que estaven en altres universitats si volien tornar (Cuatrecasas, Conill, Martínez García). El tercer era la dedicació intensa dels estudiants a la tasca de l'aprenentatge pràctic, trencant el desequilibri, fins aleshores excessiu, en favor de l'ensenyament teòric. Finalment els exàmens es feien per grups de matèries, i el seu nombre es va reduir molt.

Això va comportar una millora del nivell, però també una reducció que fou bastant significativa en el nombre d'alumnes. En aquesta orientació cal recordar els noms dels germans Trias, catedràtics de cirurgia, i d'August Pi i Sunyer i el grup de l'Institut de Fisiologia. Tot això que estava ben muntat i tenia el recolzament de la gran majoria dels implicats: estudiants, metges i docents, se'n va anar en orris amb la guerra. Alguns dels professors, de diversos nivells, es van haver d'exiliar: Pi Sunyer, Bellido, els Trias, Mira, Sayé, Trueta. Molts dels joves van trobar la seva carrera tallada a l'interior.

La facultat dels anys 40 a 60

Al començament és una facultat grisa, gairebé només de supervivència, on moltes places de docent han estat ocupades per gent que ha vingut de fora i en alguns casos de nivell bastant baix. El cas de l'Institut de Fisiologia fou el més escandalós. També alguns dels professors antics ajuden a mantenir el nivell (Pedro i Pons, Nubiola, Ferrer Solervicens, que mor aviat, el 1943). Entre els de nova incorporació potser el docent més bo fou Xavier Vilanova catedràtic de dermatologia. En conjunt es manté la funció de formar metges, que després dels cursos inicials, en els primers anys quaranta, de reconeixement de mèrits polítics o de guerra, es fa amb una certa eficàcia.

Els canvis de 1968

L'any 1968 va començar una línia de canvis que han estat molt fructífers en l'ensenyament de la medicina a Catalunya. Just després del maig francès, en el mes de juny, es van crear tres noves universitats a Espanya, entre elles una segona universitat a Barcelona, amb el nom d'Autònoma. Era el pas inicial de la descentralització i creixement en el nombre d'universitats a Catalunya. El 1971 es creà la Politècnica, aplegant estructures ja existents.

La creació de l'Autònoma va ser com un despertador, com a mínim per treure la son de la vella Universitat que estava en règim de monopoli. Element inicial de l'arrencada de la UAB foren les facultats de lletres i de medicina, que curiosament eren les que havien estat més obertes en el temps de l'Autònoma del 33. Pel que fa a la medicina va significar d'entrada la nova incorporació de Sant Pau a la docència. Amb una certa rapidesa s'incorporaren a l'ensenyament altres hospitals, principalment la Residència de la Seguretat Social de la Vall d'Hebron, i també els hospitals municipals. Hi hagué una certa diferència en el tarannà del professorat que era gairebé tot per definició contractat. El fet significava en part una resposta front a una massificació que aleshores només havia fet que començar. En molt pocs anys el nombre de centres on un metge podia haver fet la carrera va anar augmentant. Fins el 1968 només era al Clínic de Barcelona. Després a Sant Pau, a la Vall d'Hebron, a la unitat dels hospitals municipals, i ha anat ampliant-se la dispersió geogràfica de l'ensenyament de la medicina a Catalunya.

Ensenyament fora de Barcelona. Nous canvis

Després va venir la descentralització fora de Barcelona. La UB va crear una unitat a Mataró que, com que estava massa prop de Barcelona, de fet fou una sucursal d'anada i tornada. Ben aviat, i amb acords de creació gairebé inexistents, van tirar endavant les delegacions de medicina de Tarragona, que després va passar a Reus, i de Lleida. També una a Mallorca, depenent de l'Autònoma, que després s'aturà. I encara l'inici de l'ensenyament a l'Hospital de Bellvitge, o més tard a la Residència de Badalona. Avui són gairebé deu els centres on es poden formar els metges de Catalunya. Durant uns anys, endemés, hi hagué ensenyament d'últim curs, en règim rotatori, en gairebé trenta institucions catalanes, més repartides encara per tota la nostra geografia. Alguns d'aquests centres avui ja s'han consolidat en el si de les noves universitats i de les nou que avui tenim a Catalunya, vuit d'elles públiques, en quatre hi ha ensenyament de medicina.

Cal remarcar també altres canvis en l'ensenyament. Així la consolidació de l'especialització, per a metges per mitjà del sistema MIR, amb centres acreditats per a formació, en diverses ciutats, apart de les que són seu de facultat, i en hospitals de diversos nivells. Aquí la intervenció del ministeri de Sanitat ha donat molta més serietat a la qualitat i tipus d'ensenyament.

Pel que fa a les altres professions sanitàries, que aquí esmentarem molt breument, també hi ha hagut, en algunes d'elles, canvis importants. Potser on s'han vist menys és en el camp de la farmàcia, que manté el sistema de facultat única a tot el principat. Només hi ha hagut un intent de fer estudis de primer cicle a Girona, passant després a la UB.

En el camp de la Infermeria els canvis en les titulacions han estat molt visibles. Dels antics practicants i infermeres, i els cursos per a llevadores, es passà als ATS i després als Diplomats d'Infermeria. També hi ha la diplomatura de Podologia. Hi ha hagut una certa variabilitat en els centres que han fet ensenyament, més o menys lligats a universitats.

Dues noves facultats directament lligades a tasques sanitàries s'han creat a Catalunya en els últims anys. Una ha estat la nova facultat d'Odontologia, lligada a la UB, per transformació de fet de l'Escola d'especialitat d'Estomatologia. Recordem que fins fa no massa anys els estudis de "dentista" s'havien de fer tots a Madrid. Una cosa semblant ha passat amb la veterinària que des de fa alguns anys s'ensenya a la UAB, amb facultat pròpia. La Universitat de Barcelona, però no les altres, ha agrupat els ensenyaments de tipus sanitari en una Divisió de Ciències de la Salut, que agrupa també l'ensenyament de la facultat de Psicologia, que de fet conté matèries diverses. Amb la llei d'autonomia les universitats han pogut crear nous estudis. En el camp de la sanitat —i encara no estan totes en funcionament— s'albiren noves titulacions, així relatives a matèries de nutrició, de logopèdia, i potser alguna altra. També la proliferació de cursos de post-grau ha contribuït a fer més complex el camp dels diplomes atorgats per institucions oficials.

L'antecedent immediat: el col·legi de cirurgia

Cap a meitat del segle XVIII la situació, tant de l'ensenyament com de l'exercici pràctic de la medicina a Espanya, era molt dolenta. Hi havia diverses professions sanitàries, però la formació era molt deficient i, per tant, l'assistència també ho era. Malgrat totes les disposicions que hi obligaven, el fet és que a les universitats no s'ensenyava anatomia amb cadàvers ni medicina amb malalts (16). Els metges estaven allunyats de la realitat, "dedicats a disquisicions teòriques, d'esquena a la clínica, ignorants del progrés de la medicina" (17).

En aquesta situació hi hagué alguns intents de reforma que no van arribar enlloc. Des del punt de vista de l'activitat professional hi havia una sèrie de titulacions que corresponien a un diferent grau de formació, i també tenien un prestigi social i econòmic diferent. La carrera sanitària més característica era la de metge, doctor en medicina. Ja hem dit que no solia tenir un nivell gaire alt, si el metge no tenia prou experiència

pròpia i capacitat d'observació; però malgrat que tingués sentit comú, això era insuficient. En segon lloc hi havia els cirurgians. Aquests podien ser de diversos nivells, bàsicament dos, els cirurgians llatins, que tenien un ensenyament més o menys reglat, i els cirurgians romancistes, que sovint es formaven amb uns certs anys de pràctica i un examen que feia el gremi, o col·legi professional. En aquests exàmens solien passar amb facilitat els qui eren parents d'algun cirurgià i amb dificultat, o no passaven, els altres. Si no passaven l'examen no podien exercir.

L'únic intent reeixit de resoldre la qüestió de la qualitat de l'assistència va venir cap a meitat del segle XVIII, amb la creació de col·legis específics de

Escut del Real Col·legi de Cirurgia de Barcelona (1760-1843) l'antecessor directe de la Facultat de Medicina de Barcelona.

cirurgia. No era fàcil perquè hi havia molts interessos. Va venir per la via dels metges militars, i fou en realitat l'únic sistema possible. Primer la marina, per a les campanyes a Amèrica, i després l'exèrcit, van decidir de formar els seus propis cirurgians. El motor més visible de la idea fou Pere Virgili. Va crear primer un Col·legi a Cadis, l'any 1748. El va organitzar amb força disciplina i anava bé. Al cap de dotze anys es va crear el segon Col·legi, a Barcelona, el 1760. Aquest és l'antecedent immediat de la nostra facultat (18).

Els estudis de medicina, a meitat del segle XVIII, es basaven en sis càtedres: dues de Prima, que es feien els matins; dues de Vespres, que es feien a la tarda; una d'anatomia i una de cirurgia. L'ensenyament era tot teòric. Els exàmens es basaven en proves teòriques bastant dures, en les que el de menys era saber medicina (19). Al cap de dos anys de pràctica a fora s'era batxiller en medicina. I per a exercir calia a més l'examen del Protomedicat. Per tenir el grau de llicenciat calien tres anys més, havien de fer explicacions teòriques, i al final un examen. "El grau de doctor no significava més estudis ni examens. En general només calien els diners suficients per a pagar les despeses elevades de les 'ostentosas ceremonias'" (20).

Primera etapa: de creixement

Pere Virgili i Bellvé havia nascut a Vilallonga del Camp l'any 1699. Sembla que es formà com a cirurgià treballant a Tarragona (21). Després ingressà a l'Armada. Fèu diversos viatges a Amèrica i al cap dels anys aconseguí una bona plaça a Cadis. Així va poder influir per la creació dels Col·legis de Cirurgia, una mica semblants al que havia vist a França. A Cadis va omplir el col·legi de persones eficients, addictes, i sovint relacionades familiarment. Però malgrat aquest nepotisme les coses anaven bé. Virgili té una estàtua en el passadís més llarg de la planta baixa de la facultat actual, coneguda com el "Nobili viro", pel text de la dedicatòria (22).

Quan el 1760 es va crear el Col·legi de Cirurgia la situació a Barcelona era relativament complexa. Barcelona no tenia universitat, que li havien suprimit amb el decret de Nova Planta i per tant no tenia ensenyament de medicina. A Cervera hi havia l'única universitat de Catalunya, amb un ensenyament

Pere Virgili, màxim impulsor del Col·legi de Cirurgia de Cadis (1748) i Barcelona (1760), del que fou el primer director. El seu bust està a la vella seu del Col·legi, en un passadís fosc de la Facultat, amb la llegenda "Nobili Viro"

de medicina deficient, perquè les condicions de base eren insuficients i per altra banda el nivell del professorat era baix. A Barcelona hi havia el mateix hospital de Santa Creu que ja duia més de tres-cents anys, tampoc amb una gran qualitat assistencial, però si al menys amb un nombre de malalts que permetia aconseguir una certa experiència i ofici. En aquestes condicions els metges de Barcelona volien recuperar la facultat. Se'ls va dir que no, i al final només se'ls concedí de fer una Acadèmia. Fou el nucli inicial de l'actual Acadèmia de Medicina de Catalunya. Tot i que ja havien demanat permís des de l'any 1754, l'autorització no va arribar fins el 1770 (23).

El nou Col·legi de Cirurgia aparentment no feia competència als metges, perquè es tractava de professions diferents. Però aquesta visió teòrica no corresponia a la realitat. Els metges van veure de seguida que uns cirurgians ben formats els farien una competència real important. D'altra banda els antics cirurgians tampoc no estaven d'acord amb el col·legi, que els treia el monopoli, incrementava el nombre de professionals i, a més, ensenyava bé. Quan el gremi antic es va oposar al nou col·legi, a més de defensar escandalosament el proteccionisme familiar, va donar com a raó de que feia una bona formació, que seguien el "Guido". Aquest era el text basat en l'obra de Guy de Chauliac, un cirurgià de l'Edat Mitjana (24).

Però com que el Col·legi era militar l'oposició professional dels antics cirurgians i dels metges fou relativament ineficaç. En tot cas no van poder aturar l'empenta del Col·legi. Fora de Barcelona, a comarques, les coses van ser una mica més difícils, perquè els gremis de cirurgians sovint empraven tots els ardits i enganys possibles per defensar els seus interessos, que no eren pas els dels malalts, tot i que sovint s'hi volien fer passar (25).

El Col·legi es va crear el 1760. L'any següent, el 1761, ja admet alumnes, a l'edifici de l'Hospital General, que és l'antic Hospital de Santa Creu. Tot i que en l'ordenació d'aleshores l'hospital tenia poca autonomia, sovint hi hagueren dificultats entre els professors del Col·legi, els metges i l'administració de l'hospital. Els primers exàmens es van fer el 1762, i en el llibre de matrícules es veu que hi havia gairebé un centenar d'alumnes (26). El 1764 hi ha els primers estatuts i ordinacions generals i s'inaugura l'edifici (27). Aquest fou també l'edifici de la facultat el 1843 i el comentarem més endavant. Es un edifici molt bonic que es va fer de pressa, pràcticament en dos anys i mig. Cal insistir en la rapidesa de l'obra, el que significa que aleshores en alguns aspectes encara hi havia eficàcia.

Les activitats professionals tendien a anar igualant, encara que no ho volguessin els metges, les dues professions. Més endavant es va veure clar que havien de ser una sola, però això va costar dotzenes d'anys de fer-ho acceptar, i la consolidació definitiva i final no va venir fins el 1843.

No ens cal entrar en els detalls de la vida del Col·legi al llarg de vuitanta anys. Només en marcarem els grans trets, i insistirem més en els tipus d'ensenyament, les titulacions, que van acabar unificant-se. El Col·legi tenia un president, que era el metge principal de cambra del rei i estava a Madrid. Aquí hi havia un director. Al començament hi havia sis catedràtics, que tenien títol de mestre i estaven numerats. El primer

mestre era el director, el segon era el vice-director, i els nomenaven des de Madrid. El tercer i quart mestres eren proposats pels dos primers; el cinquè i sisè eren metges de l'hospital. El primer director fou Pere Virgili, i el segon mestre era Llorenç Roland, que era el seu gendre i el substituïa en les absències. El 1764 Virgili hagué de tornar a Madrid i va estar-hi sis anys. Quan tornà el 1770 ja estava bastant malalt, i no féu gran cosa, tot i que dirigia. Va morir el 1776.

El segon personatge important del Col·legi fou Antoni de Gimbernat. Havia nascut a Cambrils l'any 1734 (28). Fou un alumne molt brillant de Cadis, i Virgili el volgué portar de seguida a Barcelona, on l'any 1763 fou proposat com a supernumerari. Gimbernat va treballar intensament per a tirar endavant el Col·legi en aquesta fase inicial. El 1774, el van enviar, junt amb Marià Ribes, a estudiar per Europa. Hi va estar quatre anys. Després ja es quedà a Madrid, on el 1787 va fundar el Col·legi de san Carlos, del que en fou director i el principal motor. A Barcelona va treballar, amb plenitud, de fet durant uns deu anys. El període real eficaç de Virgili fou inferior. Tots dos van fer molta feina. Cal considerar-los, i de molt, els dos motors més importants de la nostra medicina en el segle XVIII. I això pot semblar heretgia perquè eren cirurgians i no metges (29).

Segona etapa: de consolidació

Com que el nivell dels cirurgians creixia, i el món anava per un camí molt concret, el que ens importa ara és veure si les dues professions tendien a ajuntar-se o no. Hi hagué diversos intents i les forces conservadores van actuar com un fre constant i sovint eficaç. Van ajornar molt la decisió final. Els metges es van adonar aviat que els cirurgians eren un perill real, des del punt de vista professional. Els tenien per inferiors, sovint els menyspreaven, i no podien admetre que els fossin iguals. El tema, tot i que es podria considerar només des d'un punt de vista científic, o sanitari, tenia les seves implicacions polítiques. De fet les posicions liberals tendien a unificar les professions i les conservadores no.

Les solucions havien doncs de venir imposades des de dalt, en moments en que el vent del poder bufés més obert. (30). A més, en el cas de Barcelona, amb la facultat de medicina a Cervera, que era una ciutat molt més petita i mal comunicada de l'interior, hi havia un plus d'arguments. També era el cas de Madrid que tenia la universitat a Alcalà. Aquest era un poble petit, on les càtedres a vegades no s'omplien perquè no les demanava ningú, de mal dotades que estaven. A Catalunya ja es va manar l'any 1768, ben aviat, que els estudiants de medicina havien de fer l'anatomia al Col·legi de Barcelona, i no a Cervera on no hi havia cap material. No se'n degué fer gaire cas, el que obligà a prohibir l'exercici de la professió als metges que no complissin aquesta norma.

Com que a Cervera tampoc no hi havia suficients malalts, i l'hospital de Barcelona si que en tenia, el 1795 es va manar que els alumnes de Cervera havien de fer els dos anys de pràctica a l'Hospital General de Barcelona, que ja hem dit era el de Santa Creu.

I a més encara les assignatures de Botànica i Matèria Mèdica van acabar havent de fer-les a Barcelona. Com a facultat de medicina no podem dir que la de Cervera no fos desgraciada. El camí doncs estava bastant marcat (31).

A Barcelona per fer l'ensenyament de clínica, que ja l'havien pres a Cervera, es van crear dues càtedres de Clínica. Com que l'ensenyament es feia a l'Hospital, i el contingut era de medicina i no de cirurgia, els metges van aconseguir que les càtedres no fossin del Col·legi de Cirurgia sinó de l'Acadèmia de Medicina Pràctica, l'actual Acadèmia de Medicina. Ultra les raons teòriques que poguessin tenir, hi veiem aquí la mà del qui fou primer catedràtic de Clínica, el doctor Francesc Salvà i Campillo. Aquest era un home molt brillant, amb un gran prestigi local, un vertader savi il·lustrat, i probablement era el més indicat per a l'ensenyament de la clínica aleshores (32). Però també cal dir que tenia una extraordinària malvolença als cirurgians, als que menyspreava. Per altra banda aquests a vegades també s'ho buscaven, com en una lliçó inaugural de curs del Col·legi feta per Domènec Vidal que va fer molta coïssor als membres de l'Acadèmia.

El 1799 hi ha una reforma en els plans d'estudis i per primera vegada s'unifiquen les professions de metge i de cirurgia. Tan era així que es decretà que els professors de medicina rebessin el títol de cirurgia i a la inversa. I el nou títol que es donaria recuperava una denominació antiga, la de "físic". A Barcelona l'Acadèmia s'hi oposà durament. En aquest canvi els Col·legis hi guanyaven molt: donaven un títol que valia per dos, mentre que el de les universitats només valia per un. El "Real Colegio de Cirugia" va canviar lleument de nom i es digué "... de Cirugia y Medicina". El 1801 aquesta unió es va desfer. Els metges havien guanyat i el Col·legi perdé l'afegitó "...y Medicina", quedant com abans.

Tercera etapa: anys de guerra i repressió

El Col·legi tenia la seva vida i la seva inèrcia. Després de l'etapa de creixement molt actiu i eficaç, va venir un període de consolidació. Aleshores aconseguí tenir un nivell científic i docent ben apreciable. Ho demostra el conjunt de les memòries de les Junes Literàries, la producció de llibres de text, que servien per la seva funció, i que va arribar a superar en nivell docent als metges, i a igualar-los en vàlua professional.

Aquesta situació dura, més o menys, fins cap el 1808. Potser hi ha una certa baixa de to. Però el que delimita ben clarament el període següent són les circumstàncies polítiques, el clima de guerra, que trastoca totes les coses. El 1808 comença una guerra que serà llarga, de sis anys, fins el 1814. A més la violència del moment tindrà conseqüències durant molt més temps. El període en el qual la inestabilitat política domina la vida del Col·legi dura de 1808 fins el 1827.

Per la guerra del francès el Col·legi es trenca. Barcelona és una ciutat ocupada pels francesos. Alguns marxen, altres es queden. En el Col·legi els professors que van marxar van mantenir-ne la vida, fent exàmens en diverses ciutats de Catalunya. Aquí es van

quedar, com a mínim, Vicenç Pozo, Antoni Bas i Francesc Borràs. La repressió acabada la guerra, pel que fa al Col·legi, no fou de les més aferrissades. Fou pitjor la que va venir després del trienni liberal.

Aleshores, el mateix 1823 en que van entrar els soldats francesos, aquesta vegada per ajudar a mantenir Ferran VIIè en el poder, alguns professors foren separats. Clàssicament se n'esmenten quatre: Ribot, San German, Mayner i Foix. Per altra banda sabem que el 1825 foren reposats Ramon Frau, Ignasi Ameller i Josep Soler. Després els altres, i Ribot i San German encara una mica més tard. La repressió havia afectat doncs a pràcticament tot el professorat del Col·legi. Cal recordar que els cirurgians, sobre tot en els estaments directius, representaven en conjunt una orientació molt més liberal que els doctors en medicina.

Poc abans, el 1821, amb el trienni liberal, hi ha una nova unió, el que mou l'entusiasme dels cirurgians. Aquí sí que el temps porta a la politització d'aquesta mesura. Les professions s'uneixen, i per l'ensenyament es crea una institució única, que comprèn també la Farmàcia. Es la que es denominà "*Escuela especial del arte de curar*", i per que no hi haguessin dubtes, s'afegí "*ex-Colegio de Cirugia de Barcelona*" (33). Als farmacèutics no els agradà. Semblava que es liquidés el seu Col·legi de sant Victorià, acabat d'inaugurar (34). Es va fer un llistat únic de professors i l'ordre fou el de l'antiguitat. Val la pena de recordar aquest llistat de professors, que són un precedent directe de la facultat del 1843. Són els següents:

Vuit procedents del Col·legi de Cirurgia: Antoni San German, Ignasi Ameller, Josep Soler, Joan Ribot, Antoni Mayner, Joan Foix, Ramon Frau i Francesc Borràs.

Cinc són metges: Francesc Salvà i Francesc Pigüillem, que eren professors de Clínica de Barcelona, i Macari Riu, Feliu Janer i Josep Flotats, que venien de Cervera.

Quatre farmacèutics: Josep Balcells, Josep Savall, Agustí Yañez i Ramon Fors.

En total són disset i d'ells set estaran en el llistat de professors de la nova facultat del 1843, i un altre encara s'hi afegirà l'any següent. Ja els tornarem a trobar. Aquesta unió fou portada per un govern liberal, estava fortament polititzada, i quan va venir la reacció —els cent mil fills de sant Lluís— tot se n'anà en orris. El Col·legi es tornà a dir "*Real Colegio de Cirugía*" a seques. I els farmacèutics tornen a anar sols.

Quarta etapa: cap a una facultat de medicina

La situació, però, anava madurant, ja hi havia prou gent que buscava de tenir els dos títols. El 1827 es féu una altra unificació que fou gairebé definitiva. Ja no es va tren-car, tot i que es va haver d'afinar el 1843. Els Col·legis es van dir "*Real Colegio de Medicina y Cirugía*". Ara la medicina anava al davant de la cirurgia. A Barcelona la situació era ja definitiva. El Col·legi controlava tota la formació. Quedava un residu: la universitat de Cervera tenia encara una facultat de medicina, que per sí sola ja estava agonitzant. En part pels problemes professionals, en part per la guerra carlina i la situa-ció a Cervera. La pròpia universitat de Cervera s'havia traslladat provisionalment a Barcelona l'any 1837 (35). El trasllat definitiu es féu el 1842.

Per part de la medicina no van haver-hi problemes amb Cervera. D'una banda només hi havia dos professors, que ja eren vells. Macari Riu va morir el 1842. Josep Flotats s'incorporà encara a la nova facultat però va morir el 1845. El problema dels professors estava resolt. Però és que d'altra banda només hi havia dos alumnes. El nombre de llicenciats en els deu anys 1824-1833, fou només de catorze, o sigui menys d'un i mig per any. En aquesta situació la resistència, fos de Cervera o de la universitat de Barcelona, no hagués tingut sentit ni possibilitats. I menys quan amb el canvi de 1843 l'ensenyament quedà incorporat a la universitat.

La solució de 1843, proposada per Pere Mata, en un període també de predomini liberal en el govern, soluciona definitivament el problema, perquè deixa una sola institució docent, que són les Facultats de Ciències Mèdiques. Volia enganxar també els farmacèutics, no pas unificar la professió sinó unificar les institucions docents sanitàries. En això no se'n va sortir (36).

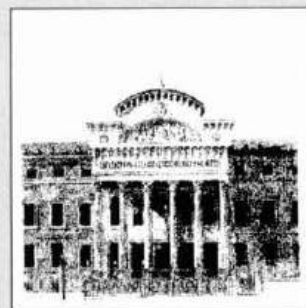
NOTES DE LA PRIMERA PART

- (1) Aquest és el text, amb lleugeres modificacions, de la conferència de clausura del VIIè Congrés d'Història de la Medicina Catalana, (Tarragona, 1992). v. Gimbernat, 1992, 17, pp. 75-86.
- (2) Una visió global de la història de la medicina catalana és a Comenge, L: "La medicina en Catalunya". Barcelona (Imp. Henrich y Cia.) s.a. (c. 1906), 196 pp. v.t. Corbella, J: "Evolució històrica de la medicina a Catalunya". Manresa (VI Congr. Hist. Med. Catal.) 1990. 38 pp.
- (3) Sobre els estudis de medicina a l'antiga escola de Montpeller hi ha molts treballs. v. principalment els de Louis Dulieu: "La médecine à Montpellier. I. Le Moyen-Age" s.i. (Avignon) (Les Presses Universelles) 1975. 386 pp. v.t. Dulieu, L: "Arnaud de Villeneuve et la médecine de son temps" Montpellier Médical, 1963, 63 (1), 29-49 i 57-93. i Dulieu, L: "Le Collège de Gironne de Montpellier". Anal. Inst. Est. Gerund. 1968-1969, 19, 107-130.
- (4) Cardoner, A: "El primer Estudio General de la Corona de Aragón". Anal. Med. Cir. 1965, 41 (162), 405-407. v.t. el text clàssic: Cardoner, A: "Història de la medicina a la Corona d'Aragó (1162-1479)". Barcelona (Ed. Scientia) 1973, 299 pp.
- (5) Sobre l'ensenyament de la medicina a Lleida v. Lladonosa, J: "La facultat de medicina de l'antiga universitat de Lleida" Barcelona (Dalmau ed.). Col. Episodis de la Història, 117-118. 1969. 69 pp. v.t. Lladonosa, J: "Noticia històrica sobre el desarrollo de la medicina en Lérida" Lleida (Col. Of. Metges) 1974. 527 pp.
- (6) Sobre l'antic Hospital de Santa Creu v. principalment Danón, J: "Visió històrica de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona". Barcelona (Fund. S. Vives Casajuana) 1978. 207 pp.
- (7) Ferrer, Diego: "Las ordenanzas de la Universidad del Estudio General de la ciudad de Barcelona. 1596". Asclepio, 1978-79, 30-31, 339-358.
- (8) Sobre els estudis de medicina a Tarragona v. Adserà, J: "En Tarragona podían cursarse los estudios básicos para graduarse de medicina". Diario Español, 23-agost-1980. v.t. Adserà, J: "Los estudios universitarios en Tarragona", sèrie de set articles publicats al Diario Español entre 15 de juliol i 16 d'agost de 1981.
- (9) Danón, J: "Medicina de ayer (II). La facultad de medicina de Barcelona en el siglo XVI" Anal. Med. Bol. Inf. Supl. 1971, (140), 41-45.
- (10) Sobre la història de la universitat de Cervera, i també extensament sobre la facultat de medicina, v. el treball clàssic de M. Rubio i Borràs: "Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera" Barcelona, 1915-1916, 2 vols. v.t. Danón, J: "Los primeros profesores de medicina de Cervera". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona. 1970, IV, 257-261. v.t. Folch, A: "La Universitat de Cervera" Barcelona (Dalmau ed.) (Col. Episodis de la Història, 133), 1970, 64 pp. v.t. Massons, J.M: "La facultad de medicina de la Universidad de Cervera". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, IV, 266-268.
- (11) Danón, J: "Las facultades de medicina de Gandía y Huesca a mediados del siglo XVIII". Med Hist. 1975, núm 45, pp. 3-4.

- (12) Sobre la història del Col·legi de Cirurgia v. principalment Cardoner, A: "Creació i història del Real Colegio de Cirugia de Barcelona" in "Tres treballs premiats en el concurs d'homenatge a Gimbernat". Barcelona (Lab. Cusi) 1936, pp. 153-218. v.t. Usandizaga, M: "Historia del Real Colegio de Cirugia de Barcelona" Barcelona (Inst. Munic. Historia) 1964.
- (13) Montserrat Figueras, S; Carreras Roca, M: "Historia de la Real Academia de Medicina de Barcelona". Barcelona (s.l.) 1954, 151 pp.
- (14) Corbella, J: "La restauración de la facultad de medicina de Barcelona en 1843". Orbe Histórico, 1972, 1 (5), 27-33.
- (15) Arqués, J: "Cinc estudis històrics sobre la universitat de Barcelona". Barcelona (ed. Columna) 1985, 242 pp. v. pp. 95-151.
- (16) Usandizaga, M: "Historia del Real Colegio de Cirugia de Barcelona", Barcelona (Inst. Munic. Hist) 1964, v. p. 38.
- (17) Ibid. p. 38.
- (18) Sobre el Col·legi de Cadix v. principalment Ferrer, Diego: "Historia del Real Colegio de Cirugia de la Armada de Cadiz". Cadiz, 1961. 378 pp.
- (19) Usandizaga, loc. cit. p. 37.
- (20) Ibid. p. 37.
- (21) Albiol i Molné, Rafael: "Pere Virgili i el seu temps". Reus (tesi) 1990. 3 vols. 737 pp.
- (22) Comenge, L: "Apuntes para la biografía de Pedro Virgili" Barcelona (Imp. Henrich y Cia) 1893. 221 pp. v.t. Ferrer, Diego: "Biografía de Pedro Virgili. Fundador. Restaurador de la cirugía en España" Barcelona (Tip. Emporium) 1963, 405 pp.
- (23) Montserrat Figueras, S; Carreras Roca, M: "Historia de la Real Academia de Medicina de Barcelona" Barcelona (s.l.) 1954. v.t. "Memorias de la Real Academia Médico Practica de la ciudad de Barcelona" Madrid (Imprenta Real) 1798. v. pp. I-XXVI.
- (24) Usandizaga, loc. cit. p. 131.
- (25) Massons i Esplugas, J.M: "Francesc Puig (1720-1797) i els cirurgians del seu temps". Barcelona (Semin. Pere Mata, num. 51), 1993.
- (26) Usandizaga, loc. cit. p. 45.
- (27) Cardoner, A: "Creació i història del Real Colegio de Cirugia de Barcelona" in "Tres treballs..." Barcelona (Lab. Cusi) 1936. pp. 153-218.
- (28) Sobre Gimbernat hi ha molts estudis. v. principalment: Pi-Sunyer i Bayo, Jaume: "Antoni Gimbernat, fundador del Col·legi de Cirurgia de San Carlos" in "Tres treballs..." Barcelona (Lab. Cusi) 1936, pp. 65-151. v.t. Ferrer, Diego: "Noticia sobre la vida y obra de Antonio de Gimbernat". Med. Hist. 1964, núm. 4, 15 pp. i Ferrer, Diego: "Cirujanos del 'Camp' en el siglo XVIII". Reus (Asoc. Est. Reusenses. col. Rosa de Reus, num. 40) 1968, 222 pp.
- (29) Sobre el tandem Virgili-Gimbernat hi ha una extensa literatura. A més dels treballs citats de Diego Ferrer v. Escribano García, Victor: "Datos para la historia de la anatomía y cirugía españolas en los siglos XVIII y XIX". Granada (Tip. Guevara) 1916. 112 pp., llicé inaugural de curs de 1916 a la universitat de Granada. Alguns fragments s'han reproduït en monografia apart i a les Monografies Mediques, dirigides per Jaume Aiguader, l'any 1930.
- (30) Usandizaga, loc. cit. pp. 113 i segs.
- (31) Sobre la història de la universitat de Cervera v. Rubio i Borrás, M: "Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera" Barcelona, 1915-1916. 2 vols. v.t. Vila, Federico: "Reseña histórica, científica y literaria de la Universidad de Cervera" Cervera (Biblioteca de Cervera y la Segarra) 1981, 433 pp. 2ª ed. (La primera edició és de 1923).
- (32) Sobre Salvà i Campillo, v. principalment: Janer, Felix: "Elogio histórico del Dr. D. Francisco Salvà, médico honorario de la Real Cámara, primer catedrático del Real Estudio Clínico de Barcelona..." Barcelona (Imp. J. Verdaguer) 1832. 66 pp. i Riera i Tuebols, Santiago: "Ciencia i Técnica a la Il·lustració: Francesc Salvà i Campillo (1751-1828)". Barcelona (ed. La Magrana) 1985. 265 pp.
- (33) Gomez Caamaño, J.L: "Reseña historica de la escuela especial de la Ciencia de Curar". Med. Hist. 1972, núm. 19. 15 pp.
- (34) Gomez Caamaño, J.L: "Historia del Real Colegio de Farmacia de San Victoriano". Girona (Tall. Dalmau Carles) 1958. 213 pp. Fou la seva tesi de doctorat.
- (35) Roura, Jaume: "El retorn de la Universitat a Barcelona (1837-1857)" in "L'aportació de la universitat catalana a la ciència i a la cultura" L'Avenç. col. Estudis, 1981, pp. 24-28.

-
- (36) Una visió global de la medicina espanyola en el segle XIX, la millor feta fins ara, es troba a Comenge, L.: "La medicina en el siglo XIX. Apuntes para la historia de la cultura médica en España" Barcelona (Tip. J. Espasa) s.a. (c. 1914), 698 pp.

Segona part
La restauració

La restauració del 1843

L'any 1843 trobem un canvi important en l'orientació de l'ensenyament de la medicina a Espanya. El pla d'estudis de 10 d'octubre, inspirat per Pere Mata, intenta fer una reforma molt profunda. Però ben aviat es va veure, com tantes vegades, que una bona part dels qui estaven en llocs de decisió posaven el fre perquè les coses no canviessin massa. Malgrat tot, l'empremta del nou pla fou molt marcada i moltes coses ja no van poder continuar com abans. Fou doncs una reforma d'eficàcia parcial. També cal dir que està inserida en una època de canvi social i polític, de fet l'acabament de l'antic règim que en molts aspectes s'havia prolongat fins a la mort de Ferran VIIè, el 1833, i les guerres carlines. Hi hagué un cert enfocament progressista que va durar poc, però alguna cosa va deixar. L'empremta de Pere Mata fou, malgrat totes les dificultats, prou important pel futur de l'ensenyament de la medicina (1).

L'ensenyament universitari de la medicina estava aleshores en una situació de desprestigi gairebé absolut. Les nostres universitats estaven en plena davallada i pel que fa a la medicina l'ensenyament era molt dolent. La situació venia ja de molt antic. Tan és així que cap a meitat del segle XVIII, per tal de pal·liar aquesta situació es van haver de crear els Col·legis de Cirurgia. Així va pujar el nivell d'una professió que no era universitària, la del cirurgià, mentre la del metge restava estancada. La creació del Col·legis si bé va intentar millorar, i en bona part ho aconseguí, el nivell de l'assistència, no va poder resoldre cap problema de la universitat, perquè els Col·legis funcionaven, per sort, per fora de l'encarcament de les institucions universitàries. A Barcelona hi havia, a més, la qüestió sobreafegida del trasllat de la universitat a Cervera (2).

Amb els anys els Col·legis de Cirurgia també van perdre una bona part de la seva empena inicial. La repressió política havia estat molt forta, les separacions de professors per qüestió d'idees foren freqüents, i les coses tampoc no anaven massa bé.

En aquest context, en un període breu de govern amb orientació liberal i oberta, que va portar al final de la regència i la proclamació de la majoria d'edat d'Isabel II, van haver-hi alguns canvis. Pel que fa al camp de l'ensenyament de la medicina una persona d'una gran valua personal, Pere Mata, intentà fer una reforma molt pregona i ambiciosa. Volia recuperar el nivell de la nostra medicina i per això calia prendre mesures bastant dràstiques. Això va provocar una reacció defensiva important que va anul·lar l'eficàcia d'alguns punts de la reforma. La defensa d'interessos, amb els arguments que

calguí, ha estat una constant en les nostres reformes universitàries i en tantes coses. Mata volia fer foc nou i en part ho aconseguí. Vegem què va passar en relació amb l'ensenyament de la medicina a Barcelona (3).

La supressió dels Col·legis de Cirurgia

Els punts bàsics de la reforma van ser tres: la supressió dels Col·legis de Cirurgia, la creació de les facultats de Ciències Mèdiques i la reunió de totes les professions sanitàries en un sola institució docent. Dos d'ells van tenir una influència gran en l'evolució ulterior de l'ensenyament de la medicina, si més no pel que fa a l'aspecte oficial universitari, en el país.

El redactat del pla d'estudis de 10 d'octubre de 1843 (4) que reforma l'ensenyament de les ciències sanitàries, diríem ara, és gairebé revolucionari en la seva forma d'expressió. L'article primer diu de manera ben clara: "Se suprimeixen els Col·legis de Medicina i Cirurgia de Madrid, Barcelona i Cadis; els de Farmàcia de Madrid i Barcelona, i l'ensenyament actual d'aquestes ciències a les universitats literàries". No quedava res de l'ensenyament de medicina, cirurgia ni farmàcia, a cap institució d'alt nivell del país (5).

De seguida venia la nova organització. L'article segon assenyalava: "Per a l'ensenyament de la medicina, la cirurgia i la farmàcia, s'establiran dos ordres d'escoles. Les primeres tindran el nom de Facultats i les altres de Col·legis". I seguia: "art. 3er. Hi haurà per ara dues facultats, una a Madrid i una altra a Barcelona; i cinc col·legis, a Sevilla, València, Saragossa, Valladolid i Santiago".

D'una banda quedava establerta altra vegada la reunió de totes les ciències sanitàries. La de medicina i cirurgia, que ja duia alguns anys, es va mantenir. La farmàcia es va separar tan aviat com va poder. S'establia que les facultats i els col·legis, cadascun en el seu nivell, "eren iguals en categoria, planta i atribucions". No hi havia aleshores doncs centralisme i la facultat de Barcelona era del mateix nivell que la de Madrid. Això va durar poc. Hi havia, a més, una dificultat suplementària que fou molt greu: s'havia suprimit el Col·legi de Cadis, el més antic de la península, i no hi havien deixat res. Això va crear una altra font de problemes.

A les facultats (Madrid i Barcelona) s'ensenyaven "dues professions diferents", medicina i cirurgia d'una banda i farmàcia de l'altra. Les facultats es deien de "Ciències Mèdiques". Per a cada facultat hi havia vint assignatures, que estaven al càrrec de vint-i-dos catedràtics: un per cada matèria, llevat de Clínica Mèdica i Clínica Quirúrgica, que en tenien dos. Pel nomenament del professorat van haver-hi més problemes. A Barcelona la majoria de professors venien del mateix Col·legi que s'acabava de suprimir, però a més es van haver de fer algunes adaptacions. I a la resta del país passava el mateix. El problema era més greu pels professors que estaven en un destí que se suprimia, i el més punyent fou el cas de Cadis. Sobre el paper foren redistribuïts, però les coses van ser bastant més complicades i en alguns casos el govern va haver de fer marxa enrera.

Assignatures i professors

La distribució de les assignatures es va fer a l'article 8è de la mateixa ordre de 10 d'octubre. El professorat és assignat alguns dies més tard (6). Les coses, a la facultat de Barcelona, en esquema van quedar així:

1. **Física i Mineralogia Mèdiques:** Dr. Cebrià Uribarri, catedràtic que provenia del Col·legi de Medicina, Cirurgia i Farmàcia de Navarra, que havia estat suprimit (7).
2. **Química Mèdica:** Dr. Joan Baptista Foix i Gual, catedràtic del Col·legi de Medicina i Cirurgia de Barcelona (Col. MC. B.)
3. **Botànica i Zoologia Mèdiques:** Dr. Agustí Yañez i Girona, catedràtic del Col·legi de Farmàcia de Barcelona (Col. FB.)
4. **Anatomia General i Descriptiva:** Dr. Manuel Mª Pérez, catedràtic propietari de l'ex-Col·legi de Cadis (Col. Cadis)
5. **Fisiologia:** Dr. Joan Ribot (Col. MC. B.)
6. **Patologia General, Anatomia Patològica, Clínica de Patologia General:** Dr. Francisco Flórez Arenas (Col. Cadis)
7. **Higiene Privada i Pública:** Dr. José Mª Gómez de Bustamante (Col. Cadis)
8. **Terapèutica, Matèria Mèdica, Art de Receptar:** Dr. Francesc Juanich (Col. MC. B.)
9. **Patologia Quirúrgica:** Dr. Ramon Ferrer i Garcés (Col. MC. B.)
10. **Medicina Operatòria, Anatomia Quirúrgica i Embenats:** Dr. Josep Castells (Col. MC. B.)
11. **Patologia Mèdica:** Dr. Wenceslau Picas (Col. MC. B.)
12. **Obstetrícia, Malalties de les dones i nens:** Dr. Imperial Iquino (Col. Cadis)
13. **Medicina Legal:** Dr. José Garcia Arboleya (Col. Cadis)
14. **Moral, Història i Bibliografia Mèdiques:** Dr. Jaume Salvà (catedràtic del Col. de Navarra)
15. **Clínica Quirúrgica:** Dr. Joaquim Cil (Col. MC. B.) i Dr. José Gabarrón (Col. Cadis) (8)
16. **Clínica Mèdica:** Dr. Feliu Janer (Col. MC. B.) i Dr. Andrés Joaquin Azopardo (Col. Cadis)
17. **Clínica de Parts i Malalties de dones i nens:** Dr. Antoni Mayner (Col. MC. B.)
18. **Matèria Farmacèutica:** Dr. Tomàs Balvey (Col. F. B.)
19. **Manipulacions Químic-Farmacèutiques, Farmàcia Galènica:** Dr. Ramon Fors i Cornet (Col. F. B.)
20. **Farmàcia Químic-Operatòria:** Dr. Josep Balcells (Col. F. B.)

Preveient que aquestes designacions havien estat fetes des d'un despatx i que podia haver-hi discordances importants, el govern donava una via de sortida per alguns conflictes: "El mateix govern ha resolt, per la major perfecció de l'ensenyament, que si alguns catedràtics es troben en millor disposició per a fer una altra assignatura, propo-

sin al govern les permutes que entre ells convinguin, per tal de poder adoptar les mesures més convenientes". A la Gaseta del 31 d'octubre es posava el detall dels horaris de les assignatures, que oscil·laven entres les 8.30 h. de la Botànica o la Fisiologia, alternes, o les 3 de la tarda de l'Anatomia, diària. L'ensenyament de la medicina i cirurgia es feia durant set cursos i el de la farmàcia durant cinc.

Qui eren els nous professors

Dels vint-i-dos professors designats, nou venien del Col·legi de Cirurgia i quatre del de Farmàcia. Eren doncs majoria els que ja estaven aquí. Els altres set procedien del Col·legi de Cadis i dos del de Pamplona. Els de Cadis només van estar-hi sobre el paper, perquè no en va venir ni un. Dels que venien de Navarra Salvà va passar aviat a València i a Madrid i Uribarri fou l'únic que es quedà. A més, els quatre de farmàcia es van separar molt de pressa. El canvi real va ser doncs la incorporació d'un sol professor de Pamplona. Ben aviat però trobem la incorporació de nous professors i sobretot una modificació molt important en la distribució de les assignatures.

En resum, si comparem aquesta primera llista, de la Gaseta del 22 d'octubre, amb el que fou la realitat aquí, veurem que les coincidències són més aviat escasses. Molts

d'aquests noms no van tenir cap incidència ni presència en la medicina catalana. I entre els d'aquí bastants van canviar d'assignatura. Veiem ara, amb un mínim detall, qui eren aquests professors inicials de la nostra facultat. Foren nomenats per circular de 21 d'octubre de 1843, però molts d'ells ja tenien una llarga antiguitat en la docència, altres eren més recents. Els comentarem seguint l'ordre d'antiguitat en que els hem trobat en un escalafó posterior (9).

1. **Feliu Janer i Bertran:** l'any 1846 el trobem amb el número 1 de l'escalafó de tot el país. Va ingressar com a professor a la universitat de Cervera el 18 d'abril de 1807. Nascut a Vilafranca el 1781, quan el nomenen aquí ja tenia 62 anys i 36 d'antiguitat docent. Anys més tard va passar al Col·legi de Cirurgia de Barcelona, on el trobem el 1827. Després encara li quedaran ganes de traslladar-se a

Feliu Janer i Bertran, antic professor de Cervera i del Col·legi de Cirurgia, que fou el primer degà de la Facultat.

Madrid, on va defensar les doctrines homeopàtiques. Deixeble seu fou Antoni Coca, més tard professor de Barcelona. Fou el primer degà de la nova facultat.

2. **Josep Antoni Balcells i Camps** era professor del Col·legi de Sant Victorià de Barcelona, per l'ensenyament de la farmàcia. Tenia antiguitat de 18 de juliol de 1815.

3. **Joan Ribot i Ferrer**, nat a Borrassà el 1788, procedia del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, amb antiguitat de 9 de juliol de 1816. Havia estat separat ran de la represió del 1824. Fou professor de Fisiologia, autor d'un llibre de text i el segon degà de la nova facultat. Fou un dels introductors i sostenidors de les doctrines de Chomel a Catalunya.

4. **Antoni Mayner i Alcover**, nat a Vilafranca el 1784, venia del Col·legi de Cirurgia on va ingressar juntament amb Ribot el 9 de juliol de 1816. A la nova facultat fou professor de parts i degà després de Ribot.

5. **Agustí Yàñez i Girona** era farmacèutic i procedia del Col·legi de sant Victorià, amb antiguitat de 9 d'octubre de 1816. La seva relació oficial amb la facultat de ciències mèdiques va ser breu. Després va ser degà de Farmàcia i rector de la Universitat. La seva obra escrita i la seva figura científica són interessants en el seu temps.

6. **Ramon Fors i Cornet** era farmacèutic, procedent del Col·legi de sant Victorià, amb antiguitat de 26 de setembre de 1817. La vinculació mèdica fou molt breu.

7. **Joan Bta. Foix i Gual** venia del Col·legi de Cirurgia, on hi era des del 24 d'abril de 1820. Molt aviat fou separat, en acabar el trienni constitucional, per les seves idees liberals, junt amb Ribot, Mayner i San German. A la facultat restaurada explicarà Terapèutica durant vint anys. Autor d'un llibre de text petit, però útil pels alumnes, és una de les primeres imatges d'investigador en un incipient hort botànic de la facultat.

8. **Jaume Salvà i Munar** és el primer dels professors de la llista que no és de procedència de les institucions docents barcelonines. Nat a Ciutat de Mallorca el 1792, va ingressar en el professorat el 14 de novembre de 1825, adscrit a l'Hospital General i Inclusa de Pamplona. Aquí no va estar-hi gaire temps: poc després el trobem a València i més tard a Madrid. Allí hi consta, a l'escalafó de 1849, com a catedràtic de "Bibliografía e Historia Médica. Literatura médica y método de enseñanza de las ciencias médicas". Aleshores ja té una bona antiguitat i és el número 35 d'un escalafó de catedràtics universitaris amb 290 places (10).

9. **Cebrià Uribarri** ve també del Col·legi de Pamplona, amb antiguitat des del 5 de desembre de 1825. D'origen basc fou l'únic, entre tots els forans adscrits el 1843, que es va quedar, explicant la Història Natural Mèdica.

10. **Francesc Juanich i March**, nat el 1798 a Granollers, també venia del Col·legi de Cirurgia, amb antiguitat del 16 de desembre de 1828. A la facultat es va adscriure a les àrees que en diríem de medicina interna. Tingué una orientació oberta i sembla que fou un professor eficaç.

11. **Tomàs Balvey i Parés**, farmacèutic, completa el quartet que ve del Col·legi de sant Victorià i que passarà com de puntetes per la Facultat de Ciències Mèdiques. Tenia antiguitat a l'escalafó des del 13 de setembre de 1830.

12. **Andrés Joaquín Azopardo** comença aquesta llista de set professors d'origen gadità que no prendran possessió del seu càrrec. A Barcelona havia de ser professor de Clínica Mèdica, junt amb Janer. El 1845 el trobem a Cadis, adscrit a l'ensenyament d'Obstetrícia. La seva antiguitat datava del 26 de març de 1831.

13. **José Gabarrón**, també de procedència de Cadis, amb antiguitat de 16 de juliol de 1832. Estava adscrit a assignatures quirúrgiques tant a Barcelona com després a Cadis el 1845.

14. **Ramon Ferrer i Garcés**, professor del Col·legi de Cirurgia des del 3 de juny de 1834. Nascut a Aitona, Segrià, l'any 1803, és el primer professor de formació barcelonina d'aquesta llista que no ha nascut en el segle XVIII. Inicialment se'l va adscriure a l'ensenyament de Patologia Quirúrgica, però en l'ordenació definitiva fou catedràtic de medicina legal, des del 1845 fins a la seva mort el 1872. Va escriure un llibre de text.

15. **Josep Castells i Comas**, nat a Sant Boi el 1808, catedràtic del Col·legi de Cirurgia des del 24 d'abril de 1835. Estava encarregat de matèries anatòmiques i quirúrgiques, fou un dels millors valors de la facultat del seu temps, malgrat que va morir jove.

16. **José García Arboleya**, d'origen gadità, amb antiguitat de 27 d'agost de 1836. Aquí havia de fer la Medicina Legal, de la que nominalment fou el primer titular barceloní. El 1845 explica Patologia Mèdica a Cadis, on fou una personalitat important de la seva facultat.

17. **Francisco Flórez Arenas**, gadità com l'anterior, amb antiguitat de 18 de març de 1837. Aquí l'adscrigueren a l'ensenyament de la Patologia General i a Cadis el 1845 explicava Fisiologia.

18. **Joaquim Cil i Borés**, professor del Col·legi de Cirurgia de Barcelona des del 10 de març de 1838, encarregat sempre de disciplines quirúrgiques, professor a la facultat fins a la seva mort el 1882. Es el professor que durarà més anys en docència activa, entre els que formen aquest claustre inicial.

19. **Manuel Mª Pérez**, professor a Cadis des del 17 de novembre de 1838, adscrit aquí a l'ensenyament de l'Anatomia. A Cadis el trobem explicant Terapèutica.

20. **Imperial Iquino Mendoza**, professor a Cadis des del 22 de febrer de 1839. Aquí estava destinat a l'ensenyament de l'Obstetrícia i el 1845 el trobem a Cadis en una matèria quirúrgica.

21. **José Mª Gómez Bustamante**, professor inicialment a Cadis des del 22 de març de 1842. Aquí se'l va adscriure a l'ensenyament de la Higiene. Es l'únic que en la nova situació de 1845 no el trobem a Cadis, sinó com a professor de Clínica Quirúrgica de València.

22. **Wenceslau Picas i López**, és l'últim d'aquest llistat. Va ingressar al Col·legi de Barcelona el 24 de setembre de 1842. En tot el període el trobem explicant matèries quirúrgiques, fins a la seva mort el 1870.

Aquí caldria fer un petit record del doctor Ignasi Ametller i Ros que era director del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, i per tant hagués passat a ser catedràtic de la nova

facultat. Havia nascut a Barcelona l'any 1769 i va morir el 15 de setembre de 1843, un mes abans de la nova ordenació. Fou autor d'un text de Patologia Mèdica "Elementos de Afectos internos" en dos volums (11).

El cas dels professors de Cadis

Una primera esmena fou originada per l'oposició de la societat de Cadis a perdre el seu Col·legi. La campanya fou intensa i la gent no volia marxar. El govern va fer, ben aviat, marxa enrera. Una circular del 6 de novembre (12) diu: "En atenció a que l'any escolar ja està avançat i a que la ciutat de Barcelona no es troba actualment en disposició d'instal·lar la seva facultat de medicina se suspèn per un any la supressió del Col·legi de Cadis...", "...els catedràtics destinats a Barcelona continuaran explicant la seva assignatura a Cadis, només per aquest curs...". A Barcelona hi havia soroll al carrer, amb una lluita armada clara contra el govern central que va acabar amb el bombardeig de la ciutat. De fet els professors, i la ciutat de Cadis, volien conservar el Col·legi de Medicina i Cirurgia i es van quedar amb una facultat de medicina. Encara que pot semblar que els objectius es van complir la diferència era considerable.

Dificultats per a constituir la nova facultat

Calia donar compliment a la normativa i formalitzar la constitució de la nova facultat. Per aquesta raó el dia 1 de novembre de 1843 es van reunir els 12 catedràtics numeraris dels dos centres (Col·legis de Medicina i de Farmàcia) per a constituir la Facultat de Ciències Mèdiques de Barcelona. La reunió es va haver de fer a Sabadell "por hallarse fuera de la obediencia del gobierno la ciudad de Barcelona y no ser posible reunirse en el local de la villa de Gracia que figuraba en la convocatoria en razón a su inseguridad". (13).

En aquesta reunió es va informar que el dia 18 d'octubre els sublevats havien forçat les arques de l'ex-Col·legi de Medicina i Cirurgia i que en presència del doctor Cil (que estava agafat) havien tret els diners, que eren 383.199 rals "lo que consta por voz y fama pública, y no de otra manera en razón de hallarse ausentes todos los catedráticos y haber fallecido el portero". Foren director del Col·legi el doctor Feliu Janer i secretari el doctor Tomàs Balvey. El dia 6 de novembre encara hi ha una acta datada a Sabadell. La següent, el 29 de novembre, ja és a Barcelona.

Les noves incorporacions de 1844

Al cap d'un parell d'anys, en un nou pla d'estudis de 1845, trobem un assentament dels ensenyaments. Però entremig hi ha algunes novetats. Ja hem assenyalat que una d'elles és la negativa dels professors i de la societat de Cadis de perdre la seva facultat. Per tant la seva incorporació quedà només sobre el paper. Per a solucionar el problema del professorat no incorporat, que eren set vacants, una R.O. de 18 de juny de 1844, signada pel ministre de Governació de la Península, Pere J. Pidal, fa una sèrie de set nomenaments (14).

El text diu: "Con motivo de las vacantes que han quedado en la facultad, por haber sido nombrados para Cádiz los profesores antes destinados a esta Escuela, S.M. ha tenido a bien reemplazarlos con los profesores siguientes":

Per a la 4a. assignatura (Anatomia General i Descriptiva) D. Antonio Mendoza, ajudant de l'Hospital Militar d'aquesta plaça.

Per a la 6a. (Patologia General, Anatomia Patològica i Clínica de Patologia General) D. Francisco de Paula Folch, antic ajudant professor, membre de la Comissió estrangera del còlera i actualment agregat a la facultat.

Per a la 7a. (Higiene Privada i Pública) D. José Flotats, antic catedràtic de la Universitat de Cervera i de l'escola Especial l'any 1823.

Per a la 8a. (Terapèutica, Matèria Mèdica i Art de Receptar) D. Pedro Terrada, alumne de l'Escola de París, metge de Sanitat i agregat a la facultat.

Per a la (? , il·legible) D. Juan José Anzizu, antic catedràtic de Farmàcia i professor agregat d'aquesta facultat.

Per a la 13a. (Medicina Legal) D. José Lorenzo López (sic), catedràtic de Salamanca.

Per a la 15a. (Clínica Mèdica) D. José Romagosa, catedràtic en propietat de Saragossa.

Així tenim set professors nous. D'alguns gairebé no n'hem trobat rastre. Altres van tenir una vida llarga i efectiva a la facultat.

* El primer, per antiguitat, és el doctor **Josep Flotats i Fuster**, que aleshores tenia cinquanta-cinc anys, i provenia de l'antiga universitat de Cervera, on havia nascut el 1789. Havia ingressat com a catedràtic el 1816. Va incorporar-se a la universitat de

Barcelona quan es va restaurar per primera i efimera vegada el 1822. Després roman alguns temps a Barcelona, on es membre de l'Acadèmia. A la facultat de Barcelona va ser destinat a Higiene i també va explicar la càtedra de Medicina Legal, probablement per omplir un buit, però va morir ben aviat, el 8 de juliol de 1845.

* Quatre professors tenen una mateixa data d'ingrés a l'escalafó, el 18 de juny de 1844. Són els doctors Folch, Terrada, Anzizu i Mendoza.

Francesc de P. Folch i Amich havia nascut a Granada el 1799, però era de nissaga catalana. Va explicar durant molts anys la Patologia General (atribuïda inicialment a Flórez Arenas, professor de Cadis), fou degà durant vint anys i vice-rector i personatge important a la vida mèdica local del segon terç del segle XIX. Es jubilà el 1880 i morí el 1882. Fou autor d'una obra de text.

Pere Terrada i Font, nascut el 1803 a Vilafranca, fou nomenat inicialment per a Terapèutica. Ben aviat fou professor de Física i Química Mèdiques, en una nova ordenació en la que Foix passà a Terapèutica i Uribarri es quedà només amb la Història Natural, de fet la Botànica. Va durar pocs anys, fins a la seva mort el 1851.

Juan José Anzizu s'incorporà a l'ensenyament de la farmàcia i durant anys fou un professor important d'aquests estudis. En aquest nomenament inicial de 1844 no hem esbrinat a quina matèria fou destinat.

Antoni Mendoza i Rueda fou catedràtic d'Anatomia el 1844 i després de Cirurgia (Anatomia quirúrgica) i una personalitat important i sovint polèmica en la vida mèdica local. En tot cas fou un inconformista en molts aspectes. Originari de Màlaga, on havia nascut el 1811, inicialment era metge militar. Morí el 1872.

* Queden encara dos professors dels qui en tenim poca notícia de la seva estada a Barcelona. De fet en queda també la lleu petjada del seu pas per l'Acadèmia de Medicina on es van incorporar pel fet de ser socis nats com a catedràtics de la facultat, segons la reglamentació d'aleshores. Una era el doctor **José Lorenzo Pérez**, que més tard fou catedràtic d'Higiene de Madrid, anteriorment a Salamanca, i amb antiguitat a l'escalafó des del 1814 (15). El fet que haguem trobat el nom "José Lorenzo López" en el manuscrit que hi ha a l'Arxiu de la Universitat, l'hem d'interpretar com un error, perquè totes les altres dades concorden amb el doctor José Lorenzo Pérez. Sembla que el primer cognom era en realitat "Lorenzo", tot i que en cites en altres llocs pot haver-hi dubtes.

L'altre era el doctor **José Romagosa i Gocens**, que l'any 1843 s'incorporava com a professor d'Anatomia i Fisiologia al col·legi, de segon nivell, de Saragossa. Més tard el trobem a València, com a professor de Clínica Quirúrgica, a l'escalafó de 1849 (16).

Entre els catedràtics de la universitat, tot i que no ho era de la facultat de medicina, cal esmentar també el nom del doctor Pere Vieta i Gibert (n. Llanvaneres, 1779 - m. Barcelona, 1856). Era catedràtic d'Ampliació de Física a la facultat de Filosofia, de la que fou degà durant més de deu anys (1845-1856) i vice-rector de la universitat, fins el 1856 en que cessà ja molt malalt. Era metge i fou vice-president, que equivalia a una presidència de fet, de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona.

El pla d'estudis de 1845

Els canvis de 1843 havien significat una obertura i mantenien una certa capacitat de decisió per a les universitats. La intervenció del govern central era forta, però menys de la que va venir després. De fet el govern de 1843 estava decantat cap el sector liberal. Ben aviat va venir el domini conservador, centrat sobre tot en els anys de poder del general Narváez, i les universitats van ser sotmeses a un control molt més intens. Eren com un apèndix menor d'edat de l'administració central, amb una dependència absoluta.

Així l'any 1845 apareix una nova ordenació universitària, la que es va dir reforma Pidal, pel ministre que la va signar. La universitat queda encara més centralitzada que no estava abans. Va ser la consolidació del centralisme. De fet hi havia una universitat, denominada Central, i les de províncies. Les seves competències eren diferents i només Madrid assolía els graus més alts de l'ensenyament. El nou pla és de 17 de setembre de 1845.

Les universitats deixen inclús de dependre dels rectors. Han de fer entrega dels seus establiments al Cap polític de la província (equivalent dels actuals governadors civils) i han de cessar, rectors i degans, en els seus càrrecs. A partir d'aleshores el rector haurà de ser un alt funcionari, nomenat pel govern, però que no pot ser professor de la universitat. Això va durar una dotzena d'anys, fins a la reforma Moyano de 1857. El govern volia controlar qualsevol tipus d'activitat política dels estudiants. Aquest fet ha estat una constant dels governs, i més en els autoritaris, i també es va repetir amb més rigor cent anys més tard. Fins i tot es demanà als rectors que fessin informes personals dels professors (17).

Al cap de pocs dies, el 5 d'octubre de 1845, el cap polític va anar als diversos edificis per fer-se'n càrrec. Així "el rector cessant va cedir al cap polític el setial de la presidència, manifestant que per les disposicions de S.M. li feia entrega del centre" (18). El cap va delegar, però, les seves funcions en el rector.

El mateix dia va anar, tot seguit, a l'edifici de la facultat de Ciències Mèdiques, que estava al davant, en el carrer del Carme, i es va repetir l'escena. "El director va fer entrega formal de l'establiment" i també el cap va nomenar-lo degà de la nova facultat de Medicina. Era el doctor Feliu Janer (19). I el dia 8 d'octubre el rector va passar a l'edifici de la facultat per donar possessió als professors que s'havien nomenat, que eren gai-

rebé els mateixos d'abans, però amb una certa redistribució. També va fer el mateix amb la facultat de Farmàcia, que se separava de la de medicina.

Al cap de dos anys de la reforma inicial trobem un pla d'estudis que serà més estable, el que no vol dir que la situació fos més bona. Es el pla Pidal de 17 de setembre de 1845. Hi ha modificacions molt importants. La farmàcia ja està definitivament separada. Les facultats passen a ser cinc, a les universitats de Madrid, Barcelona, Santiago, València i Sevilla, aquesta en realitat a Cadis, que ha aconseguit mantenir-se definitivament. Hi ha diferències entre les facultats. La de Madrid té 17 catedràtics i 8 regents agregats. Les altres, entre elles Barcelona, tenen només 12 catedràtics i quatre regents. La distribució de professors i assignatures en aquest pla de 1845 queda ja definitiva i és en realitat un punt de partida més consolidat. A Barcelona és la següent:

1. **Física i Química Mèdica:** Dr. Pere Terrada
2. **Història Natural Mèdica:** Dr. Cebrià Uribarri
3. **Anatomia general i descriptiva; Anatomia Quirúrgica i Embenats:** Dr. Josep Castells i Comas
4. **Fisiologia i Higiene Privada:** Dr. Joan Ribot i Ferrer
5. **Patologia General, Clínica General i Anatomia Patològica:** Dr. Francesc de P. Folch i Amich
6. **Terapèutica, Materia Mèdica i Art de Receptar:** Dr. Joan B. Foix i Gual
7. **Patologia Quirúrgica i Operacions:** Dr. Joaquim Cil
8. **Obstetrícia, Malalties dels nens i dones, i la seva Clínica:** Dr. Antoni Mayner
9. **Patologia Mèdica:** Dr. Francesc Juanich i March
10. **Medicina Legal, inclosa la Toxicologia i Higiene Pública:** Dr. Ramon Ferrer i Garcés
11. **Clínica Quirúrgica:** Dr. Wenceslau Picas
12. **Clínica Mèdica i Moral Mèdica:** Dr. Feliu Janer i Bertran

Com veiem, esporgats els que van venir només a la Gaseta, i separada la facultat de farmàcia, ens queden només dotze professors, tots ells d'origen propi llevat el cas del Dr. Uribarri, i menys de la meitat conserven la seva assignatura inicial o alguna matèria afi. Ha quedat fora el doctor Antoni Mendoza, que es reincorpora al cap de poc temps.

S'esmenten encara cinc professors més, de nivell acadèmic diferent. Són el Dr. Carlos Silòniz, director de treballs anatòmics; i quatre regents agregats, els Drs. Antoni Coca, Joaquim Esplugas, Benigno Armendáriz i Llorenç Vidal. De tots ells, tres seran amb els anys catedràtics de la facultat: Silòniz, Coca i Vidal. Coca fou algun temps secretari de la nova facultat (20).

Els canvis dels primers anys

En els anys següents hi haurà alguns canvis, que són relativament pocs. Potser el més important aleshores és el de la càtedra d'Anatomia que es desdobla en tres: dues

seran pròpiament anatòmiques i les portaran els doctors Josep Castells i Carles Silòniz, catedràtic des del 1847. Silòniz era Director de Treballs Anatòmics, i aquests van ser nomenats directament catedràtics. Una cosa semblant va passar molt més tard, el 1907, amb la Tècnica Anatòmica. A més hi ha l'Anatomia Quirúrgica, Operacions i Embenats, que durà el doctor Mendoza.

En l'ensenyament de la Patologia Mèdica hi haurà la vacant de Feliu Janer, que ja tenia una llarga història de canvis i encara anirà a la facultat de Madrid, tot i que ja passava dels seixanta anys. Morirà molt vell a Guadalajara el 1865. La seva assignatura l'ocupa el Dr. Josep Storch i Pla, que havia estat professor a Navarra i a València entre altres llocs, tot i que era natural de Berga. Storch i Juanich s'alternaran en les assignatures.

Entre els regents Coca aconsegueix ben aviat una càtedra a València. Després anirà a Granada i al cap dels anys tornarà a Barcelona. A la llista hi ingressa Mariano González de Sámano, que era de Valladolid, personatge curiós, autor d'un Compendi d'Història de la Medicina Espanyola, prou interessant, el 1850, redactor d'una revista polèmica: "El Divino Vallés" i que serà després catedràtic de Salamanca.

Al cap de pocs anys moren els doctors Castells i Terrada, encara joves. Josep Castells mor el 1850 i deixa la vacant a José Seco Baldor, santanderí, afincat a Madrid, on seria alcalde i després el 1857 catedràtic d'Anatomia. Aleshores ocupà la càtedra Josep Letamendi, que tornarem a trobar. La vacant de Terrada, mort el 1851, l'ocupà el doctor Joan Magaz i Jaime, que venia de la facultat de Santiago. Allí havia explicat Física i Química Mèdica i Medicina Legal. Això explica la seva dedicació parcial a l'anàlisi toxicològica, introduint una modificació per a la detecció de l'arsènic, tema important aleshores. Magaz va explicar aquí Física Mèdica i després Fisiologia. Fou autor d'una obra important i un dels professors destacats del seu temps. Al cap dels anys passà a la càtedra de Madrid, tot i que va mantenir una bona relació amb la universitat de Barcelona, en representació de la qual fou senador.

Dels set professors nominals vinguts de Cadis, sis els trobem a la mateixa facultat, o sigui que de fet no van canviar de lloc. Però dels sis només un, José Gabarrón, es manté dins de la mateixa àrea inicial, la de cirurgia. Els altres cinc els trobem en matèries ben diferents. I només un, José Mª Gómez de Bustamante, que aquí havia d'explicar la Higiene, és a la facultat de València, com a professor de Clínica Quirúrgica.

Finalment queda el Dr. Jaume Salvà, d'origen mallorquí, que va venir a Barcelona des de Pamplona i el 1845 el trobem a Patologia Quirúrgica de València i després a Madrid encarregat de la Història i la Bibliografia Mèdica.

Canvis en la dècada dels cinquanta

Entre el que avui en diríem "bàsiques" ja hem esmentat la substitució aviat de Pere Terrada, mort el 1851, per Joan Magaz, en Física Mèdica. Quan aquest va passar a Fisiologia la dotació no es va omplir. El mateix va passar amb la Història Natural Mèdica que portava Cebrià Uribarri. Quan aquest va morir, probablement el 1854, tampoc no es cobrí la vacant.

En l'Anatomia ja hem esmentat la mort de Castells el 1851 i la petjada breu —i en bona part llunyana— de Seco Baldor, que deixà pas a Letamendi. L'altra càtedra l'ocupà durant cinquanta anys, gairebé fins a final de segle, el Dr. Silòniz.

En la Fisiologia Ribot va morir el 1851 i el substituï Marc Bertran, tarragoní que ja havia fet gairebé vint anys de carrera docent a Saragossa i València. El 1852 és professor de Fisiologia i el 1859 de Clínica Mèdica, per pocs anys perquè va morir el 1863. En les altres matèries gairebé no hi ha canvis i segueixen tots els professors.

El nou pla d'estudis de 1857

Tot i que hi havia hagut modificacions petites en l'ensenyament, no trobem un altre canvi important fins el 1857, en que un ministre, aleshores de Foment, Claudio Moyano, deixa una certa empremta en la marxa de la universitat espanyola. Es el pla de 9 de setembre de 1857. Hi ha tres nivells de titulació per la facultat de Madrid: batxiller en cinc anys, llicenciat en set anys i doctor en nou anys. A les altres no hi ha el nivell de doctor. El següent canvi important tardarà encara deu anys més. En aquest període, de 1857 fins a la revolució del 68, podem recordar, com a mínim, les següents incorporacions de nous catedràtics:

El 1857 entra Josep Letamendi, que encara no té trenta anys. Es catedràtic d'Anatomia fins el 1878 en que passa a la càtedra de Patologia General de Madrid, on morirà el 1897. Fou un personatge molt important de la medicina del seu temps, genial i discutit, encara que ho fou molt més després de la seva mort. Ha tingut una considerable influència ideològica, i s'ha polemitzat entorn de la seva obra i personalitat.

El doctor Antoni Mayner, vell professor d'Obstetrícia, va morir l'any 1857. Venia ja de l'antic Col·legi i havia estat degà de la facultat. El substituï un metge jove, que com en el cas de Letamendi li faltava poc per arribar als trenta anys, però era prou brillant, el doctor Joan Rull i Xuriach. Va ocupar la càtedra més de trenta anys fins a la seva mort el 1891. Fou degà i va tenir una bona clientela.

El 1863, vacant la plaça de Josep Storch, ve per ocupar la càtedra de Mèdica el doctor Antoni Coca i Cirera, format aquí, agregat en el primer claustre de 1843, aviat catedràtic, que venia de fer una bona obra a Granada. Havia nascut a Igualada el 1817. Durant nou anys fou professor de l'àrea de medicina i creà una discreta escola.

El doctor Foix es va jubilar el 1863, quan passava dels vuitanta anys, i va morir el 1865. La vacant de Terapèutica l'ocupà el doctor Narcís Carbó i Aloy. Carbó, nascut a Barcelona el 1826, tenia una certa empremta i fou un professor influent en el seu temps, a la facultat i a l'Acadèmia. Morí, ocupant la càtedra, el 1890. Havia explicat alguns temps la Higiene, abans de ser catedràtic.

Mentrestant havia sortit la figura del supernumerari. Era una categoria prèvia a la càtedra de ple dret. Tots ells s'integraran a l'escalafó el novembre de 1867. Aquí n'hem trobat tres. El primer és Llorenç Vidal, ja esmentat inicialment com a agregat. Natural de Puigcerdà, el trobem com a supernumerari el 1861. Era professor d'Obstetrícia, bastant gris, i tingué problemes en relació amb l'ensenyament de llevadores. Va morir el 1876.

Un segon supernumerari, des del 1864, és Josep Armenter i Ferrès, catedràtic de Medicina i que el 1880, quan tenia setanta anys, es traslladà sobre el paper a Valladolid, permutant la càtedra.

El tercer supernumerari fou Joan Giné i Partagàs, una de les grans personalitats de la medicina catalana del seu temps. Catedràtic inicialment d'Higiene des del 1867 i després de Patologia Quirúrgica des del 1871.

Una dècada de canvis. 1866-1875

S'acosten temps de canvis, que vénen des de punts d'origen molt diferents: burocràtics, polítics i biològics. El seu conjunt farà que la facultat en deu anys hagi canviat molt profundament.

* En primer lloc el pla d'estudis de 7 de novembre de 1866, nomenat pla Catalina, signat pel ministre Orovio que havia de tenir fama de molt conservador i repressiu contra la intel·lectualitat universitària que no estava d'acord amb la situació. Es un pla que escurça els estudis: el grau de batxiller en medicina es pot tenir en quatre anys i el de llicenciat en sis. El doctorat també es pot fer en un sol any d'estudi, en comptes dels dos d'abans. Les matèries no varien massa en el fons, però si en la forma. Encara que amb un origen conservador albiren una línia que quedarà ben oberta dos anys més tard. El pla que ve després de la revolució del 68 (pla de 21 d'octubre de 1868), essent ministre de Foment Manuel Rufz Zorrilla, deixa lliure la durada dels estudis i marca només les matèries per a tenir els graus de batxiller, llicenciat i doctor.

* La segona raó, en el temps, és la política. El setembre de 1868 acaba el regnat d'Isabel II, en la que es va dir "revolució de setembre". Es busca una modificació profunda en el govern del país, que durà a un canvi de dinastia amb el rei Amadeu de Savoia i després a la primera República. Al cap d'uns anys, a les acaballes de 1874, hi ha una nova restauració borbònica, però amb una distribució de poders diferent. Aquests sis anys, el sexenni interborbònic, són rics en canvis en molts aspectes de la vida del país, inclòs l'ensenyament de la medicina.

* El tercer punt foren els canvis deguts a raons biològiques. En pocs anys van acabar la seva trajectòria docent, la majoria per mort i algun per jubilació, una bona quantitat de professors de la facultat. Van ser substituïts per gent molt més jove, amb punts de vista diferents, que en conjunt van donar una nova visió i empena a la facultat. D'aquí en sortirà, al cap d'alguns anys i degut al seu esforç i orientació, la que hem denominat "generació mèdica catalana del 88".

Alguns canvis en el pla d'estudis

Aquestes innovacions van tenir només una transcendència relativa perquè no es van aplicar a fons. Van permetre, però, entre altres coses, que els supernumeraris passessin a catedràtics de ple dret. En el llistat d'assignatures, i sobre el paper, les coses van canviar una mica.

El cas de l'Anatomia fou bastant clar. En el pla del 57, el pla vell, era una matèria de primer curs que es feia juntament amb dues assignatures de la facultat de ciències. En el pla nou passen a ser tres assignatures d'anatomia, junt amb una a la facultat de ciències.

En el llistat de les assignatures s'esmenta dues vegades la utilització i aplicació del microscopi ("uso del microscopio"). A primer curs amb l'Anatomia: "Elements d'Anatomia general amb nocions i utilització del microscopi" i a cinquè curs: "Ampliació de la Patologia General i l'Anatomia Patològica, amb exercicis pràctics i aplicació del microscopi". La Fisiologia té uns "Elements de Fisiologia" a segon curs i una "Fisiologia experimental" a cinquè.

També surt una "Embriologia" i la Clínica d'Obstetrícia, i, a més, hi ha ampliacions de diverses matèries, apart de l'assignatura de base. Es el cas de la Terapèutica (surta també per primera vegada el nom de Farmacologia, que després s'eclipsarà), Medicina Legal i Toxicologia.

El pla del 1868 es potser contradictori. D'una banda liberalitza molt més i deixa fer, per exemple amb una duració lliure de l'ensenyament. També és permès l'ensenyament lliure i donar graus de doctor en universitats que no siguin la central. Però en deixar més genèriques les assignatures es facilita altra vegada el tancament en els models anteriors.

Els canvis polítics i socials són molt més profunds i decisoris, però potser és difícil concretar-los en dades precises. En tot cas hi ha una empenta molt gran que portarà a la transformació de Barcelona i de Catalunya. Hi ha una clara influència del que passa a Europa, amb tots els canvis que això comporta. Hi ha un creixement de la indústria que duu a canvis econòmics, a l'increment del capital, a l'acumulació de població pels fenòmens de la immigració i la industrialització. També al creixement de noves patologies per l'amuntegament, la primera potser la tuberculosi. I apareix un fenomen estricte cultural, com és el revifament de la llengua que durà al fet esplendorós de la Renaixença. I junt amb això la transformació de la ciutat.

D'una Barcelona petita, emmurallada, closa pel que avui són les Rondes —les primeres rondes, de la de sant Pau a la de sant Pere—, es passa en uns quants decennis a una ciutat que té per límits el Tibidabo, el Llobregat i el Besòs. Hi ha un gran espai que cal anar omplint. I en aquesta tasca d'omplir Barcelona s'hi ha passat gairebé un segle. Hi ha un fenomen central, que pot ser simbòlic, la gran Exposició de 1888, que centra el gran canvi de Barcelona.

Dins d'aquesta situació comença a veure's clar que la vella facultat, i el vell hospital, es quedaran petits, que cal cercar nous espais. Aleshores ve la lluita: es fan projec-

tes que s'estavellen amb la inèrcia de l'administració. Costa de fer entendre que cal una facultat nova, amb un hospital modern, que no pot ser el vell hospital medieval, en un lloc insalubre, que datava del 1401. Cal aprofitar els nous espais de l'Eixample.

El projecte es fa. Però la inutilitat burocràtica, sense fer cap esforç especial en contra, aconsegueix que, com passa tantes vegades, els qui tenen la idea inicial no aconseguixen veure l'obra culminada, per la raó senzilla de que mentrestant ja s'han mort gairebé tots. Les obres es fan, més malament de com es voldria i molt més tard. Aquest és el mèrit de l'administració: alentir el que és una necessitat social. I així es féu un projecte de canvi de la facultat, de fer un edifici nou, que al final es culminarà ja ben entrat el segle següent.

Els canvis en el professorat

Les raons cronològiques van actuar en aquest cas com un aliat poderós del canvi. Des del 1867, en que es consoliden els tres supernumeraris, fins el setembre de 1874 no hi ha cap ingrés de professor nou. Són set anys en que no canvia ningú. Quan hi ha una vacant, perquè la gent continua morint-se, tarda més a cobrir-se. En canvi en els set anys següents, fins el 1881, entren deu catedràtics nous, la majoria fent una obra de transformació molt important.

Tot i que després els anirem analitzant, cal dir ja des d'ara que aquesta és l'etapa en que ingressen Rafael Rodríguez Méndez, impulsor de la "Gaceta Médica Catalana", potser la revista que ha tingut més influència en la nostra medicina; Bartomeu Robert, el gran mestre de la clínica i amb una projecció ciutadana, social i política extraordinària. I també motors, cadascun en el seu sector, com Bonet en Obstetrícia, Morales en Cirurgia i Valentí en Medicina Legal. Amb ells es prepara, junt amb Giné, pocs anys més gran, que ja hi era, i que en serà el motor més actiu, el canvi generacional, la base d'aquella generació mèdica del 88.

NOTES DE LA SEGONA PART

- (1) Sobre l'obra de Pere Mata hi ha molt escrit. Fou alumne del Col·legi de Barcelona i va influir en l'evolució de l'ensenyament. v. Barrufet i Puig, Pere: "Biografía del Dr. Pere Mata i Fontanet" Reus (Imp. C. Ferrando) 1916.

v.t. Corbella, J; Martí, G: "Recuerdo de la obra de Pedro Mata y Fontanet (1811-1877) en su centenario", *Asclepio*, 1980, 32, 111-119; v.t. Domènech, E: "Las ideas de Pedro Mata en el campo de la psicología de su tiempo", *Asclepio*, 1980, 32, 137-150.; v.t. Estrada i Miyares, Marta: "Notes sobre l'obra de Pere Mata". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, III, 369-380. v.t. Sancho de San Román, R: "Pedro Mata y el somaticismo psiquiátrico" *Cuad. Hist. Med. Esp.* 1962, 1 (1), pp. 25-60.

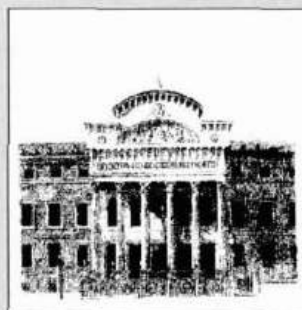
- (2) Aquest període ha estat ben estudiat a: Palomeque Torres, Antonio: "Los estudios universitarios en Cataluña bajo la reacción absolutista y el trienio liberal hasta la reforma Pidal (1824-1845)". Barcelona (ed. Universidad Barcelona) 1974. (798 pp.). Hi ha moltes referències a la facultat de medicina.

Un segon text del mateix autor, també amb nombroses dades, és: Palomeque Torres, Antonio: "La Universidad de Barcelona desde el plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857". Barcelona (ed. Universidad Barcelona) 1979. (857 pp.)

- (3) Corbella, J: "La restauración de la Facultad de Medicina de Barcelona en 1843". *Orbe Histórico*, 1972, 1 (5), 27-33. v.t. Gómez Caamaño, J.L: "Breve historia de la facultad de Ciencias Médicas (1843-1845)" *Circ. Farm.* 1959, 17 (178), 79-87.
- (4) "R.D. estableciendo un nuevo plan de estudios médicos" in *Gaceta de Madrid*, núm. 3309, 11 de octubre de 1843, suplemento.
- (5) Com a conseqüència dels nombrosos canvis i plans d'estudis arribà un moment en que hi hagué una considerable diversitat de titulacions sanitàries. Porten llum sobre aquests tema tan complex els treballs d'Albarracín, A, principalment "La titulación médica en España durante el siglo XIX", *Cuad. Hist. Med. Esp.* 1973, 12, 15-79.
- (6) Circular de 21 d'octubre de 1843, *Gaceta de Madrid* núm. 3320, de 22 d'octubre de 1843.
- (7) Algunes vegades el trobem esmentat com a "Ulibarri". En el seu expedient personal a la universitat de Barcelona consta clarament amb "r"; Uribarri. A l'escalafó oficial de 1849 el trobem escrit amb "l". No hem trobat el seu segon cognom.
- (8) Notem que a les dues assignatures de Clínica, Mèdica i Quirúrgica, s'hi adscriuen dos catedràtics.
- (9) Hem seguit l'ordre d'antiguitat que consta a l'escalafó de l'1 de gener de 1846.
- (10) v. *Boletín Oficial del Ministerio de Comercio, Instrucción Pública y Obras Públicas*, t. V, 1849, pp. 162-174.
- (11) Calbet i Camarasa, J.M; Corbella i Corbella, J: "Diccionario biográfico de metges catalans". Barcelona (Fund. S. Vives Casajuana - Sem. Pere Mata) 1981-83, 3 vols. v. t. I, p. 43.
- (12) *Gaceta de Madrid* de 7 de novembre de 1843.
- (13) BU. AUC. Caixa núm. 287 (Caixes de Cervera). Libro de oficios remitidos de 184 a 1848. Agraïm al doctor Josep M. Massons i Esplugas la informació que ens ha proporcionat sobre aquest i altres documents.
- (14) Segons document que consta a l'AHUB. L'hem vist dins de l'expedient del doctor Antoni Mendoza, que fou un dels nomenats.
- (15) Esmentat per Chinchilla, A: "Anales históricos de la medicina en general y bio-bibliográficos de la española en particular". Valencia (Imp. López y Cia) 1841-1846. IV, pp. 574-578. Esmentat també per García del Carrizo, Mª Gloria: "Historia de la Facultad de Medicina de Madrid" Madrid (tesi) 1963. v.t. García del Carrizo, M.G: "Cátedras de Higiene Pública y Privada en la facultad de medicina de Madrid 1843-1931". Act. IV Congr. Esp. Hist. Med. Granada, 1973, III, 97-104. Comenta breument la trajectòria del Dr. Lorenzo Pérez com a catedràtic d'Higiene de Madrid fins a la seva mort el desembre de 1865. També esmenta que venia per trasllat de Barcelona.
- (16) En aquest escalafó el segon cognom és "Gotcens".
- (17) Palomeque Torres, Antonio: "La Universidad de Barcelona desde el plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857". Barcelona (Univ. Barcelona) 1979, p. 33.
- (18) *Ibid.* p. 33.
- (19) *Ibid.* pp. 33-38.
- (20) Hi ha també notícia d'altre personal i funcions. La secretaria de la facultat la porta el doctor Antoni Coca, agregat, que ja era secretari de la facultat de Ciències Mèdiques. L'escrivent és Joaquim Plana, que ja era ajudant de la secretaria.
El Bibliotecari és el doctor Llorenç Vidal, que és agregat. Ajudants de la biblioteca són Emili Pi i Nicolau Suñer. Els ajudants de dissecció són Nicolau Gibernau i Josep Vidal. Hi ha un mestre instrumentista, que és Rafael Mas.
També hi ha un conserge, el senyor Joaquim Mediano; tres bidells: Gaietà Mayini (en altre lloc diu Maymè), Andreu Camprodon i Joan Villena; un porter: Pere Roca, i dos mossos: Joan Paris i Josep Calzada. Hi havia a més dotze alumnes interns. (Palomeque, A. loc. cit. pp. 65-69). Més endavant hi ha alguns canvis en el professorat secundari. Probablement no tenim dades de tots. L'any 1846 consten com a conservador-preparador Manuel Jesús Ruiz Bustamante i com a ajudants de dissectors Joan Sanllehi a més del altres dos anteriors: Gibernau i Vidal (Palomeque, loc. cit. p. 131).

Tercera part

***Les assignatures
i els professors (*)
El periode 1843-1868***

Analitzarem ara, amb un cert detall, cadascuna de les matèries que consten en els plans d'estudi i estaven dirigides per un catedràtic. Seguirem una mica el mateix ordre que els estudiants, començant per les primeres que es trobaven i acabant per les clíniques. Esmentarem amb una certa amplitud l'obra dels catedràtics, fins i tot repetint, per mantenir la coherència del relat, algunes de les dades que abans s'han apuntat.

L'ensenyament de l'anatomia

Els professors d'Anatomia en aquest període són sis, però en realitat només tres. Això són les diferències que hi ha entre el paper i el que va passar de veritat, entre el que deia la Gaseta i el que veïeren els alumnes. A la relació inicial del 1843 els professors anatòmics són dos: els doctors Manuel Mª Pérez i Josep Castells.

El primer tenia adscrita l'Anatomia General i descriptiva. Es un d'aquests professors fantasma de procedència gaditana. El segon era Josep Castells i Comas, que procedia del Col·legi de Cirurgia i era titular de Medicina Operatòria, Anatomia Quirúrgica i Embenats. El títol és llarg, però prou indicatiu del contingut més quirúrgic que anatòmic. Ben aviat aquesta assignatura passarà a tenir un nom una mica diferent i amb un titular dedicat primàriament a la cirurgia, el doctor Antoni Mendoza. Ja la tornarem a trobar en el capítol de les quirúrgiques.

En l'estructuració del 1845 trobem un únic professor d'Anatomia, el doctor Castells, que és titular de la que oficialment es denomina "Anatomia General i descriptiva, anatomia quirúrgica i embenats". Com veiem una sumació, probablement per manca de professor. Però aviat també això es desdobla i hi haurà dos professors d'anatomia pura i un d'anatomia quirúrgica. Castells és titular d'una de les anatomies, mentre que per la segona es nomena el doctor Carles Silòniz el 1847. De l'anatomia quirúrgica se'n cuida Mendoza. A la segona càtedra Silòniz durarà tot el període, fins el 1898. A la primera hi ha tres professors: Castells que mor el 1850, Seco Baldor que s'interessa més per la política a Madrid i Josep Letamendi des del 1857 al 1879.

L'obra de Josep Castells

Josep Castells és una d'aquestes figures perdudes que potser hagués pogut tenir una significació important en la història de la nostra ciència mèdica. Va fer una bona

tasca però va morir jove, als 41 anys. Tenia una orientació que podia haver estat fructífera, la del contacte de la medicina local amb la de fora.

Es just que recordem la seva obra, que s'evoquin les seves possibilitats truncades, però tampoc podem oblidar que molts personatges, petits i grans, de la medicina de l'època, comencen d'una manera, amb una via que sembla que serà activa i al cap dels anys es tornen figures anodines sense cap relleu ni valoració positiva. Aquest fet fou prou freqüent perquè ens posi en guàrdia en la valoració de les figures truncades. Vegem ara què va fer.

Com a anatòmic estricte no féu gran cosa. Fou professor d'anatomia descriptiva, com ho havia estat d'anatomia quirúrgica, però no li coneixem treballs bàsicament anatòmics, ni aquest era el corrent de l'època aquí. Les seves dissertacions inaugurals i un discurs sobre l'anatomia i les belles arts, son una mica per omplir. El fet de que expliqués la part descriptiva i no la quirúrgica, quan era més antic a l'escalafó que els altres dos professors, no sabríem avui a quina causa atribuir-ho.

Del conjunt de la seva obra ens importa valorar-ne tres aspectes, tots en la mateixa direcció, el contacte de la medicina catalana amb l'europea. Són: l'assistència a diversos congressos italians, la seva participació en els primers treballs sobre anestèsia aquí, i la incorporació a la literatura mèdica espanyola del diccionari de Nysten.

El mes de setembre de 1841 es va celebrar a Florència un congrés científic. Castells, representant l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, va dur-hi un treball. Abans havia participat també en el congrés mèdic de Torí. No hi anava sol, sinó amb altres metges catalans. En va donar notícia a les sessions de l'Acadèmia. Pocs anys després, el 1845, junt amb els doctors Uribarri i Picas, també professors de la facultat, va participar en un congrés a Nàpols. Aquest és un punt que creiem important aleshores, reforçar les relacions amb la medicina europea.

També es important la intervenció que va tenir en la introducció de l'anestèsia aquí. Junt amb Mendoza, i participant-hi també Silòniz i Llorenç Vidal, va fer alguns experiments en animals. I després, junt amb Mendoza, l'aplica en intervencions humanes (1). Els treballs són de començaments el 1847, quan encara és ben fresca la informació dels descobriments (Morton, 1846; Simpson, gener de 1847). Ho tornarem a esmentar en tractar de Mendoza.

Cal remarcar encara un tercer aspecte. El 1848 es va publicar a Barcelona la versió espanyola del Diccionari de Medicina de Nysten. La féu Castells i aquesta obra tenia aleshores un considerable valor. Castells ja era en aquell temps un home madur, pels voltants de la quarantena, amb un cert prestigi en l'ambient mèdic local. No es tracta doncs d'una traducció primerenca sinó de la incorporació conscient d'un treball important a la nostra literatura mèdica.

Aquesta és, en esquema, l'obra d'un home pel qual és important conèixer el que passa a la medicina de l'altra banda de les fronteres. Es relaciona amb societats estrangeres, franceses i italianes. Sabem que fou membre corresponent de cinc d'elles: les acadèmies de Ciències de Torí i Toscana, la Societat Nacional de la Vacuna de França i les de medicina quirúrgica i el Cercle Mèdic de Montpeller.

Castells havia nascut a Sant Boi de Llobregat a finals de 1808, ja en plena guerra del francès. Estudià al col·legi de cirurgia de Barcelona, doctorant-se el 1834. L'any següent fou director de treballs anatòmics, obtenint una càtedra supernumerària. Va morir als 41 anys, el 9 d'agost de 1850, quan probablement es podia esperar encara que fes una obra valuosa. Ens queda el record de que fou un dels introductors de la ciència mèdica europea aquí en un moment en que això era molt necessari perquè hi havia grans innovacions. Hagués pogut ser una de les persones clau en la medicina catalana del seu temps (2).

L'estada a Barcelona de José Seco Baldor

Quan va morir Castells la seva càtedra fou ocupada per un dels professors més modèlicament absentistes de la història de la nostra facultat: el doctor Seco. Havia nascut a Santander i estudiat a Valladolid, fou metge algun temps a la seva regió nadiua i viatjà a Montpeller i París. Aviat es dedicà a ocupar, de manera més bé nominal i en tot cas prou transitòria perquè no en pogués deixar gaire rastre, diversos destins universitaris per la geografia del país (3).

Fou nomenat catedràtic en la fornada del 18 de juny de 1844. Ho fou successivament de Clínica Mèdica de Cadis, d'Història Natural Mèdica a València i d'Anatomia a Barcelona. després passà a Madrid, on tampoc fou model d'estabilitat. Per valorar la seva tasca a Barcelona hem de remarcar que pel mateix temps en que ocupa la càtedra aquí arriba a ser alcalde de Madrid, tot i que en un període curt (4). La dedicació que va tenir a l'anatomia, que era la seva matèria aquí, la demostra la varietat en els destins: Clínica Mèdica, Història Natural.

Ja veiem de que anava. Durant algun temps les seves classes les explicà un jove brillant i molt valuós, que va ascendir ràpidament dins de l'ambient mèdic de Barcelona, i havia de ser una de les figures destacades de la nostra medicina, el doctor Letamendi, conegut per moltes coses, però també amb una gran dedicació a l'anatomia.

Josep Letamendi, catedràtic d'Anatomia de Barcelona (1857-1878)

Aquí farem només una visió esquemàtica i resumida de la tasca de Letamendi a Barcelona. El conjunt de la seva obra és tan extens que si s'estudiés amb una mínima atenció trencaria les proporcions d'aquesta història. Per altra banda hi ha treballs bastant nombrosos, tot i que en manquen encara, sobre l'activitat, la ideologia i la influència de Letamendi (5). Aquí n'hi ha prou amb dir que és un dels professors del segle passat dels quals encara es parla avui, sovint amb una visió més polèmica que analítica. És difícil valorar la seva personalitat global, perquè era una persona molt per sobre del nivell mitjà dels seus col·legues a la facultat. Per altra banda les seves idees sobre la totalitat de la medicina s'escapen del marc de l'anatomia (6).

Un altre factor que en dificulta l'estudi és que la seva obra és polèmica: la seva personalitat brillant i alguna vegada contradictòria, creava adhesions o fòbies. Letamendi

té defensors aferrissats (7) i detractors furibunds i és molt difícil fer una valoració equilibrada del que va aportar de manera positiva i el que fou negatiu de la seva influència (8). Tot i que ha estat bastant estudiat queden coses per aclarir de la seva obra. Del que no es pot dubtar és que fou una de les personalitats més vigoroses i actives de la medicina del seu temps aquí (9).

La vida de Letamendi és prou coneguda en els seus grans trets (10). Va néixer a Barcelona l'any 1828; orfe de pare des de molt petit la seva educació fou econòmicament difícil. Però aviat va destacar com un estudiant excepcional. Probablement el va ajudar bastant un parent no massa llunyà del seu pare, el doctor Joaquim Cil i Borés, que era catedràtic de la facultat. No s'ha d'oblidar aquesta relació, que ha estat potser poc valorada, i més quan el propi Letamendi li dedica, quan ja és al cim de la seva fama, un dels seus escrits importants, el programa raonat, esmentant-lo com el seu segon pare. En tot cas però Letamendi tenia prou capacitat per a volar plenament pel seu compte.

El fet es que Letamendi, bon estudiant i protegit a la facultat, va guanyar per oposició la càtedra d'Anatomia de Barcelona el 1857, quan tenia 29 anys. Es recorda que una vegada va dir, amb la seva ironia, que en el camp de l'anatomia havia fet de tot menys de cadàver. Durant vint anys, fins el 1878, compartirà amb Silònz l'ensenyament de l'anatomia als nostres metges. El seu anecdotari és abundós. La seva tasca com a anatòmic, que sembla que era una assignatura que explicava bé, ha quedat diluïda dins el conjunt de la seva personalitat i el seu exercici pràctic de la medicina.

Al cap d'alguns anys, ja a la dècada dels setanta, va voler passar a Madrid. La càtedra d'Anatomia li fou més o menys birlada i s'enfadà molt. Passat un temps va guanyar per trasllat —els trasllats aleshores eren ben diferents dels d'ara— la càtedra de Patologia General de Madrid. Allí se situà aviat i arribà a ser degà. La seva influència fou molt més activa en el medi madrileny que en el català, que ja anava per una orientació més positivista. Va morir a Madrid l'any 1897, quan estava prop dels setanta. Sovint s'ha valorat la seva obra des d'un punt de vista filosòfic, tant en estudis locals (11), com en altres que han trascendit les fronteres (12).

Letamendi va aportar a l'anatomia algunes idees noves. En canvi la contribució amb fets concrets, propis de l'orientació del progrés científic de l'època, no era el seu tarannà. Letamendi no estava avesat a una recerca científica metòdica. La seva visió era diferent i lligava molt més amb les grans idees, de les que de ben segur n'hi havia de genials i encertades, a vegades per davant del seu temps, però altres vegades la seva visió el portava a errors clamorosos. Un exemple de la primera pot ser la visió encertada dels temperaments en la personalitat; de la segona la seva valoració només anecdòtica dels raigs X, coneguts molt poc abans de la seva mort.

L'obra anatòmica de Carles Silònz

Silònz va ser una de les persones que van tenir a la seva mà, i de manera més clara, la possibilitat d'influir positivament, aquí a la segona meitat del segle XIX, en el progrés

d'una de les ciències bàsiques de la medicina. La seva durada com a professor en actiu fou excepcional, durant cinquanta anys fou catedràtic d'Anatomia de Barcelona. Una activitat tan llarga l'havia de començar ben jove. Amb poc més de trenta anys és professor aquí. Mai no va tenir una empena excessiva tot i que és esmentat alguna vegada com a innovador, per exemple en la utilització del microscopi. Però es va anquilosar i quan al final de la seva vida moltes idees antiquades eren ja un record històric Silònz continuava explicant l'anatomia com en els primers temps. Fou una oportunitat perduda, per exemple en el progrés de l'estudi microscòpic, cosa que féu aquí un altre catedràtic que havia estat d'anatomia: Ramón y Cajal. Silònz no va saber copsar per on anava la línia de progrés en la seva matèria.

El doctor Silònz havia nascut a Cadis l'any 1815. Allí es va graduar, en el Col·legi de Cirurgia que havia fundat Virgili, l'any 1840. Aleshores va anar a l'estranger, fet inusual en el temps. Té la possibilitat de veure el que passa a Europa, com s'ensenya i s'exerceix la medicina. El mateix 1840 arriba a París, en plena monarquia d'Orleans, amb la facultat dirigida per Orfila, que és un dels centres de la medicina del món. Hi va estar tres anys, però, pel que féu després, sembla que no li aprofitaren massa. En tot cas aporta molt poc de la visió dinàmica del París d'aleshores. Quan arriba torna a submergir-se en l'ambient mediocre de sempre (13).

Sembla però difícil carregar-li tota la culpa. Es evident que hi ha persones que van a fora, exiliats o emigrats, que respiren el nou ambient, des de Mata el qui havia canviat el pla d'estudis, a Orfila o Guàrdia, persones destacades de la medicina francesa. Altres ni tenen l'empena ni l'ambient els ajuda, més aviat ho barra. El mal es que Silònz ocupa una càtedra durant mig segle i en bloqueja el progrés. Més tard torna a viatjar i sabem que el 1859 va estar a Londres i el 1862 a París. No sabríem dir quin ensenyament positiu es va desprendre d'aquests viatges. El que és curiós es que el propi Silònz sembla que sí que en treu suc i es considera un introductor de noves idees. Més tard dirà: "aquesta és la doctrina que he après en la meua llarga estada a París...i he vist ensenyar les mateixes idees a Londres i a París els anys 1859 i 1862..." (14).

Poc o molt Silònz serà conscient de la contradicció entre el que es pensa i el que es fa, entre les idees i els fets. Quan l'any 1883 llegeix el discurs d'inici de curs de la universitat en un dels paràgrafs ens retrata l'època: "...al començament hi havia a les nostres escoles el magister dixit, l'autoritat dels texts... els meus mestres van viure aquells temps tranquils... ..dominant en les escoles les doctrines vitalista i espiritualista dubtaven de la utilitat del mètode experimental perquè creien que l'espontaneïtat vital era un obstacle insuperable per aplicar un mateix mètode a l'estudi de les ciències fisiològiques i fisico-químiques."

Silònz pot ser una mica el símbol de la contradicció que va afectar a una bona part de la gent del seu temps. Sabien que es gestaven coses noves, ideològicament hi estaven d'acord, però el resultat real de la seva obra era diferent, estava massa condicionat per l'ambient i la inèrcia. El cas és que Silònz, que de fet fou un fre al progrés, s'adona de la situació i intenta sortir-se'n. Però calia una altra manera de fer i un altre enfocament.

L'obra de Silòniz també té alguns aspectes positius. S'ha valorat el seu interès en redactar algun text pels estudiants, en tot cas però, al cap de vint anys de ser professor. També s'ha esmentat la seva tasca una mica precursora de la introducció del microscopi. Fins i tot, forçant una mica, se'l podria considerar com un dels precursors dels estudis histològics aquí. Però de fet no va fer forat, i el que calia era dedicar-se al microscopi: allà hi havia una línia molt fèrtil de progrés en el coneixement de la morfologia. Però això exigia no solament una al·lusió breu de passada sinó una dedicació continuada i profunda. Silòniz es va quedar en la primera fase.

Silòniz va fer un llibre de text, un tractat d'anatomia que va tenir dues edicions. El detall bibliogràfic és una mica complex. El 1869 surt un "Tratado de Esqueletologia", que recull les lliçons del primer trimestre del curs. El 1870 edita el "Tratado de Anatomía General", que correspon al segon curs. I el 1871 surt el "Primer curso de anatomía descriptiva y general". En tres anys, quan ja en portava vint com a professor, surt el seu text. Al cap de vint anys més, el 1894, surt el "Nuevo tratado de anatomía descriptiva y embriología", en dos volums. L'autor té quasi vuitanta anys i en l'obra hi col·labora un ajudant, aleshores molt jove, el doctor Riera i Villaret, sabadellenc i liberal, que al cap d'uns quants anys serà també catedràtic, primer de Tècnica Anatòmica i després d'Anatomia (15).

L'altre aspecte és el de l'anatomia microscòpica. Potser el més interessant del que podem comentar es troba en la seva lliçó d'inici de curs de l'Acadèmia de Medicina l'any 1857. Més que d'histologia tracta d'alguns problemes concrets d'histopatologia, el diagnòstic microscòpic de la tuberculosi i les neoplàsies. Recordem que és un temps en que les tècniques de tinció encara no estan prou desenvolupades, el que és una dificultat sobrealegida. El tema és interessant, pràcticament ningú més s'ocupa aleshores d'aquests temes, però després no hi ha cap resultat. Creiem que respon més a la necessitat de fer un discurs correcte, o si es vol brillant, que d'una línia d'actuació i d'interès continuat.

Silòniz també va ocupar algun càrrec administratiu. Fou degà de la facultat durant un bienni, 1891-1893, quan passava de setanta-cinc anys, i el va substituir una mica de mala manera el doctor Giné. A finals del 1897 se li féu un homenatge pels seus cinquanta anys com a catedràtic. Ho assenyalen perquè és excepcional. Poc després va morir, el 22 de febrer de 1898. Mig any abans havia mort també Letamendi, amb qui havia compartit l'ensenyament de l'anatomia durant vint anys.

L'ensenyament de la fisiologia

A la relació inicial de 1843 el professor encarregat de la Fisiologia és el doctor Joan Ribot, que ja s'hi quedarà definitivament. Era professor del Col·legi de Cirurgia des del 1816, havia estat autor d'un text de Patologia General i la seva figura té un cert interès. Va explicar la càtedra fins a la seva mort el 1851.

El va substituir un professor que ja tenia una història docent, no precisament en el camp de la fisiologia, i que quan va poder es canvià de matèria. Era el doctor Marc Bertran, tarragoní, professor de València i amb alguna fama com a metge pràctic. Quan es va jubilar el doctor Storch va passar a explicar les assignatures mèdiques.

A Fisiologia va substituir-lo, per adaptació interna dins de la facultat, el doctor Joan Magaz, que era el professor de Física i Química Mèdiques. Abans ho havia estat de Santiago i al cap dels anys passà a Madrid. Malgrat aquests canvis fou autor d'una obra sòlida, i un dels bons professors de la facultat del seu temps, creant escola.

Quan el 1874 Magaz va passar a Madrid ocupà la càtedra, de manera brevíssima, Ramon Varela de la Iglesia, que seria després una gran figura de la medicina gallega. Ingressà el 1874, plegà el 1875, i el 1876 ocupà la plaça un nou professor, Ramon Coll i Pujol, que gairebé durant quasi quaranta anys dirigirà la fisiologia aquí. Encara era professor quan es va passar a la nova facultat (16).

L'obra de Joan Ribot

Quan es va restaurar la facultat Ribot ja tenia un bon prestigi local. Era el professor més antic del Col·legi de Cirurgia, on havia ingressat el 1816, junt amb Mayner (Feliu Janer, més antic al llistat havia començat a Cervera). Estava ja a l'última etapa de la seva carrera docent.

Havia nascut el 1787 a Borrassà, fou metge algun temps a Vic i abans dels trenta anys ja era professor del Col·legi de Cirurgia. En crear-se la nova facultat, al cap de poc temps i després de la marxa de Janer fou degà de la facultat, fins el novembre de 1851, en que va morir.

La seva obra és en realitat mixta. Avui pot ser més interessant estudiar els seus llibres de Patologia General que no el tractat de Fisiologia, si més no de cara al coneixement de les idees mèdiques del temps. També és autor d'un text de Fisiologia que ens

interessa, si més no, per comparar-lo amb els llibres que s'estudiaven a l'altra banda del Pirineu. Es va editar tres vegades amb diferències en el títol.

El 1822 va publicar un llibre d'unes 150 pàgines, els "Elementos sucintos de Fisiología". La segona edició, de 1834, es titula "Compendio de las lecciones de Fisiología". La tercera, de 1848, és molt més densa, amb més de cinc-cents pàgines, són les "Lecciones de Fisiología dadas en la cátedra..."

Al costat d'això ens queda un text de Patologia General que també varia en les edicions i títol: Elementos el 1820, Compendio el 1834. No hem vist altres edicions. El seu esperit és clarament chomelista, d'acord amb l'ambient que dominava aquí.

No queda gaire més obra escrita de Ribot (17). Una dissertació llatina el 1816 al Col·legi de Cirurgia, un discurs el 1828, una comunicació el 1833, tot en el Col·legi (18). I la lliçó inaugural de curs l'any 1848 a l'Acadèmia de Medicina (19). Cal recordar que durant bastants anys la Higiene estava dividida en dues parts i la que se'n deia "Higiene Privada" estava a càrrec del professor de Fisiologia, mentre la "Higiene Pública" la feia el de Medicina Legal.

Marc Bertran com a fisiòleg

Marc Bertran i Pastor no és en realitat un fisiòleg, més aviat l'hauríem de situar entre els internistes. Va arribar aquí el 1852, a la mort de Ribot. Home madur, a la vora de la cinquantena, amb empena i amb història universitària aconseguí en alguns anys situar-se entre els primers metges pràctics de Barcelona.

Havia nascut a Tarragona l'any 1804. Va estudiar al Col·legi de Cirurgia de Barcelona, on es va llicenciar el 1828. El 1833 va ingressar a la universitat de Saragossa, on té una llarga etapa docent. En els canvis del 1843 el trobem encarregat de la Patologia Mèdica, Obstetrícia i Clínica de parts. El 1845 és a València, encarregat de l'Obstetrícia i el 1852 arriba a Barcelona per trasllat.

Aquesta trajectòria ens permet situar el personatge. Es un antic estudiant de Barcelona que torna, al cap de vint anys, carregat d'experiència pràctica, després d'explicar càtedres de diverses matèries. No és un desconegut ni una personalitat vulgar. Bertran sembla que coneixia bé l'ofici. Però no era un fisiòleg, en el sentit que avui donem al terme, ni n'hi havia aleshores aquí. Així, en pocs anys, se situarà en una posició còmoda tant en l'aspecte pràctic com en el social, com a metge aquí.

Va ser fisiòleg, i higienista, per imperatiu docent. En algun aspecte fou inclús un discret precursor inicial dels nostres toxicòlegs. Però per sobre de tot fou un metge pràctic d'una certa fama. També fou autor d'un llibre de text de fisiologia, emprat pels estudiants i del qual el títol ja en diu molt: "Rudimentos de fisiología". L'autor reconeix amb el títol l'abast discret de la seva obra.

Es un llibre integrat dins del pensament clàssic, el que amb el seu esforç van fer canviar els nous fisiòlegs. També cal dir que Bertran va morir el 1863 quan encara no era gaire coneguda l'obra de Claude Bernard que ens marca altres camins. Bertran havia deixat la fisiologia feia anys i seguia amb les idees que va aprendre.

El 1859 va passar a la càtedra de Patologia Mèdica i va morir quatre anys més tard, el 1863, quan en tenia cinquanta-nou. Com a professor de les assignatures mèdiques ja tornava a estar en el seu ambient. Després comentarem aquests aspectes de la seva obra (20).

Un fisiòleg actiu: Joan Magaz

La vida universitària del doctor Joan Magaz i Jaime és un exemple clar d'un estil d'activitat docent que fou freqüent en les universitats del país: la rotació per diverses universitats, deixant en cadascuna d'elles una part dels seus anys i de la seva obra. En aquest cas comença a Santiago, està vint anys a Barcelona i després encara vint més a Madrid, i en els tres destins hi farà una tasca útil.

Va ingressar molt jove a la universitat. Nascut a Calatayud l'últim dia de l'any 1822, quan té vint-i-cinc anys, el 1848, ja és catedràtic de Física i Química Mèdiques de la universitat compostel·lana. No sabem si li agradava massa però el fet és que aviat va canviar de matèria i va explicar la Medicina Legal. Aquest tipus de canvis de matèria, dins de la mateixa facultat, aleshores eren molt freqüents. Va fer un treball interessant perquè en el poc temps d'estada a Galícia aconsegueix introduir una modificació en l'aparell de Marsh per a determinació de l'arsenic, que era aleshores un punt important de la toxicologia judicial (21).

Recordem que Mateu Orfila, que fou el màxim impulsor de la Toxicologia experimental en el seu temps, fou de fet catedràtic de Química Mèdica durant la major part dels anys de professor a la facultat de París, de la que fou degà més de quinze anys (22).

El 1851 Magaz arriba a Barcelona, per ocupar la mateixa càtedra que abans havia deixat a Santiago, la de Física i Química Mèdiques, vacant per mort de Pere Terrada. Podem pensar que quan pugui canviarà, i és el que va fer. Durant bastant temps s'encarrega d'aquella assignatura, fins que Bertran passa a Mèdica i li deixa un buit a Fisiologia. Des del 1859 Magaz és el catedràtic de Fisiologia i ho serà durant quinze anys, fent una tasca prou valuosa i amb una bona inserció en la societat catalana.

L'arribada de Magaz representa un progrés. Es jove, treballa amb ganes, es dedica a la feina. Ja ha fet algun treball important demostrant el seu enginy. Malgrat que va marxar a Madrid quan encara li quedaven molts anys de docència activa, aquí va deixar molt bon record i va intentar crear, en els límits del que era possible, una escola. Fins i tot després d'haver marxat la seva figura gravitarà positivament i amb una certa intensitat, per qüestions administratives, en la medicina catalana. Fou durant anys senador en representació de la universitat de Barcelona i el projecte de fer una nova facultat deu una part del seu èxit a les gestions de Magaz.

Al cap de bastants anys com a professor, el 1869, va editar un llibre de text molt consistent, del que fa un segon volum l'any següent. En conjunt passa de vuit-centes pàgines. El 1871 es va reeditar. Va tenir un èxit llarg en el temps. Quan ja era a Madrid, el 1885, surt una quarta edició en dos volums i amb gairebé 1500 pàgines. Potser era massa text per un pobre estudiant del segle XIX. En aquesta ocasió hi consta com a

coautor el seu deixeble, que el va succeir a la càtedra de Barcelona, el doctor Ramon Coll i Pujol.

Coll fou un deixeble clar de Magaz. Un altre fou Ignasi Valentí, format amb Magaz, catedràtic després molts anys de Medicina Legal, que li dedica el seu "Tratado elemental de Toxicología". Magaz va influir clarament en l'orientació de Valentí. També ho fou Massó, catedràtic després de Terapèutica.

Un altre punt important, ja esmentat, en l'obra de Magaz és la seva inserció en la societat barcelonina. Poc després d'arribar fou nomenat, en representació de l'Acadèmia de Medicina, membre de la comissió que havia d'informar sobre l'enderrocament de les muralles de la ciutat. Després, quan ja era fora, es va preocupar que s'aproveessin els plans i els crèdits per a construir el nou edifici del carrer de Casanova.

A Madrid estava ben situat políticament. El 1894 se'l va crear primer marquès de Magaz. Va morir el 1902, deu anys després d'haver deixat la facultat, quan en tenia gairebé vuitanta. S'havia casat amb Leonor Pers, filla de Magi Pers i Ramona, el frenòleg de Vilanova, segon personatge, després de Cubí, de la frenologia a Catalunya.

Les altres ciències bàsiques

Dins d'aquest grup inicial d'especialitats acadèmiques més relacionades amb la formació bàsica que amb l'exercici professional, encara n'hem de remarcar un grup més especial. Són un conjunt de matèries, de formació científica, general, que a vegades s'han ensenyat als alumnes, i per tant han estat en els plans d'estudi, vinculades a la facultat, i altres vegades s'ha cregut que n'hi havia prou adscriuint-les a professors de facultats de ciències. Al llarg dels decennis la seva evolució dins dels plans d'estudi ha estat una mica com el riu Guadiana, que s'amaga i torna a sortir. En aquest període són dues: la Física i Química Mèdiques, i la Història Natural Mèdica. Van durar alguns temps com a càtedres pròpies, però aviat van ser engolides.

En el pla de 1843 trobem dues assignatures a primer curs: "Física i Mineralogia mèdica" i "Química Mèdica" i una a segon: "Botànica i Zoologia Mèdica", aquesta en realitat per a farmacèutics. Els professors inicialment adscrits eren Cebrià Uribarri, Joan Foix i Agustí Yañez. Ja en el pla de 1845 en queden només dues: "Física i Química Mèdica" i "Història Natural Mèdica", a càrrec de Pere Terrada i Cebrià Uribarri. En el pla de 1847 segueixen igual. En el de 1850 queden com a "Ampliació de Física i Química (o d'Història Natural) en la part aplicable a la Medicina". El 1857 passen a ser explicades a la facultat de Ciències. Això segueix, amb alguna variació, fins que el 1886 s'instaura un "curs preparatori" a la facultat de ciències, amb quatre assignatures.

Els professors, en aquest període, foren Uribarri, Foix, Yañez, Terrada i Magaz. Només dos, Uribarri i Terrada, es dedicaren bàsicament a aquestes matèries. Foix passà a Terapèutica; Magaz a Fisiologia i Yañez era un professor transitori del grup de farmàcia.

Pere Terrada i Font es va incorporar l'any 1844, en la sèrie de nomenaments de 18 de juny, directament a la Facultat de Ciències Mèdiques de Barcelona, per ocupar

la càtedra de Terapèutica. Aviat passà a la de Física i Química Mèdica. Havia nascut a Vilafranca l'any 1803 i d'ell no n'ha quedat gaire record. Havia fet els estudis a França, llicenciant-se i doctorant-se a París. Tornà el 1833, el que ens fa pensar en alguna motivació política de la seva estada francesa. Va morir encara jove l'any 1851, sense poder fer una obra àmplia. Sabem que fou secretari de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona (23).

L'altra assignatura, la Història Natural Mèdica, fou explicada pel doctor **Cebrià Uribarri**, nascut a Bilbao, que venia del Col·legi de Pamplona, un dels suprimits ran de la reforma de 1843. Allí havia ingressat com a professor l'any 1825. Hi ha una llista bastant llarga de treballs seus abans de la seva vinguda a Barcelona. Després no sabem massa d'ell. El 1845 va participar, junt amb Castells i Picas en un Congrés a Itàlia. Sembla que va morir l'any 1854 i aleshores ja no es va omplir la càtedra (24).

L'ensenyament de la terapèutica

La Terapèutica ha estat, sens cap dubte, una de les claus més importants en el progrés de la medicina. Potser sigui, en el fons, la clau última i més pregonada, el veritable quid de la medicina, o si més no de la medicina pràctica: guarir.

En aquesta etapa que estudiem la terapèutica està en un moment de crisi, com tota la medicina, i sobretot de lluita ideològica. Hi ha una terapèutica podriem dir-ne clàssica i estricta, la que es basa en l'administració dels medicaments que es coneixien, més o menys eficaç i que s'ha anat desenvolupant fins arribar a la farmacologia moderna. Però també hi ha altres sistemes, molt diversos i contradictoris, impregnats de carga ideològica i polèmica.

La terapèutica bàsica i clàssica està en un moment de canvi. A principis del segle XIX s'han començat a descobrir els alcaloides, just a meitat de segle Burcheim inicia el seu laboratori de Dorpat, i després Schmiedeberg comença la seva tasca extraordinària com a mestre i farmacòleg. Per aquesta banda, dels medicaments clàssics i el desenvolupament de la química farmacològica, haurem d'estudiar l'obra de dos professors, cadascun d'ells potser lligat a una època diferent. El doctor Joan Foix pertany al període inicial; el doctor Narcís Carbó desenvolupa la seva obra gairebé fins a final de la centúria.

Però al costat d'això, de la farmacologia oficial, científica o no, hi ha tot un seguit de sistemes terapèutics diferents que volen modificar la medicina. La seva característica principal es gairebé sempre la tendència a l'exclusivisme, a tractar tots els malalts amb el mateix sistema. Això porta a posicions dogmàtiques i sovint rígides, a voler fer-ho passar tot per la mateixa mesura.

Els sistemes terapèutics

Hi ha un moment, bastant anterior al que ara estudiem, cap a l'últim terç del segle XVIII, en que apareixen alguns sistemes. Són un conjunt d'idees més o menys lligades, amb intenció terapèutica, i a vegades diagnòstica, que representen de fet una modificació intensa de l'estat de coses existent i de la manera de veure-les. Això no és exclusiu d'aquest temps, però ara hi ha una florida important i nombrosa. En no massa anys sorgeixen bastants sistemes diversos. I no és per casualitat que la major part d'aquests sis-

temes, que lluitaran per imposar-se durant tota la primera meitat del segle XIX, començin a albirar-se al mateix temps.

Així són gairebé contemporanis els noms de Samuel Hahnemann, l'iniciador de l'homeopatia; de Franz Joseph Gall, que ho fou de la frenologia; de Franz Anton Mesmer, del magnetisme animal; de Caspar Lavater, de la fisiognòmica; i encara d'altres, en un vessant més psicològic o psicosomàtic. Però també hi ha doctrines amb un caire més humoral o organicista, així el brownisme, l'estimulisme i contraestimulisme, el broussaisme, una mica més tardà, i també altres.

I al mateix temps van creixent les idees germinals que porten al desenvolupament de la medicina moderna, potser la primera amb resultats espectaculars la introducció de la vacuna per Jenner, o la visió més complexa de les doctrines de Bichat. L'època doncs compta molt, perquè determina un ambient i una manera de pensar, de veure els problemes. Això que avui pot semblar clar a finals del XVIII no ho era tant. Es veia que els enfocaments antics s'anaven canviant i es buscaven camins per totes les vies que semblessin aptes. Estem doncs davant del naixement de noves possibilitats, que han de tenir una influència molt directa en la manera de tractar els malalts, que és un dels compromisos més immediats del metge pràctic.

Després va passar que entre aquestes vies, que no eren totes inútils ni estaven totes desencaminades, n'hi hagué una que superà netament en rendiment i eficàcia a totes les altres. I es desenvolupà tant, tingué tan bons resultats, que les eclipsà gairebé totes. Fou la que considerem com a medicina científica, però, insistim, aleshores les coses no eren tan clares. A començaments del segle XIX es van gestant alguns sistemes, però no és fins a la meitat del segle quan esclata ben fort la lluita entre ells, cadascun per separat, i les tendències experimentals. I és llavors quan les campanyes públiques, defensant-la i atacant-la són més intenses, tenen més ressò, deixen d'ésser un problema acadèmic, per a interessar al públic, a la premsa i als malalts.

Aquests sistemes tenen motivacions i fonaments diferents. Del més important a posteriori, el científic experimental, no en direm res ara, perquè està en la base de tot el que ha vingut després i té implicacions en tots els camps, a més d'aquest. Una altra tendència és fonamentalment terapèutica, és a dir la seva tècnica es basa directament en les medicines que administra: és el cas de l'homeopatia. Altres tenen un caire més psicosomàtic, de la fisiognòmica al magnetisme. Després hi ha tota una tendència ben definida en l'estudi monogràfic d'un sol medi terapèutic, les aigües medicinals, sovint termals, que ha obert el camí a la hidrologia mèdica.

Per altra banda hem de pensar que no tot ha tingut la mateixa valoració ni la seva evolució posterior ha seguit els mateixos camins. Les que tenien una base més organicista, com el brownisme, o l'estimulisme, han quedat engolides pel progrés de la medicina científica. Les més psicosomàtiques, com la frenologia, o la fisiognòmica, van quedar per fora de l'ambient mèdic. La que tenia una orientació més típicament farmacològica, basant-se la seva essència en el tipus de medicament que donava, l'homeopatia, ha tingut una pervivència, a vegades difícil, però també lligada a la pràctica concreta d'alguns metges. Per tant no ha quedat al marge de la medicina. La hidrologia s'ha

mantingut sempre en el camp de la terapèutica aplicada i ha aconseguit estar inclosa en el llistat d'especialitats mèdiques i de les càtedres d'algunes facultats, durant molts anys com a matèria de doctorat. Amb aquest panorama de fons anem a veure l'obra dels professors de terapèutica de la facultat.

L'obra del doctor Joan Foix

Quan es restaura la facultat, el 1843, la Terapèutica queda adscrita al doctor Francesc Juanich. El 1844 es nomena el doctor Pere Terrada, també transitori. El doctor Foix el trobem designat inicialment per a la Química Mèdica. Però el professor de veritat, ja en el pla de 1845, és el doctor Foix, que s'encarrega de l'assignatura que durant anys es va dir de "Terapèutica, Matèria Mèdica i Art de Receptar". Es un nom complex i bonic, que explica bastant clar el que havien d'aprendre els estudiants de medicina. El títol defineix molt i explica com exercien la seva funció terapèutica els metges. Ara que ja pràcticament es fan poques prescripcions magistrals l'art de receptar pot semblar un residu antic, però aquí radicava la base de l'èxit de molts metges.

El doctor Foix era un home de prestigi i de gran vàlua. En el temps que ara parlem ja passava dels seixanta anys. Havia nascut a Barcelona l'any 1780. Va estudiar aquí i poc després de llicenciar-se es va trobar amb la guerra del francès. En acabar-la fa una cosa poc freqüent aleshores: s'especialitza i defineix en un sol camp. Ja des d'ara es dedicarà gairebé de manera única a la terapèutica. Quan voltava els quaranta anys, el 1820, obté una càtedra del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, de la qual en fou separat quatre anys més tard, amb la repressió de 1824, acusat de ser liberal. L'any següent els professors apartats foren reposats en la seva funció (25).

En aquesta etapa inicial d'activitat docent de Foix hi ha dos fets que cal remarcar. Un és que va escriure un llibre de text de Terapèutica: "Curso de Materia Médica o Farmacología". Ja utilitza el nom que fins molts anys després, més d'un segle, no tindrà aquesta assignatura en el país: farmacologia. L'altre és que va intervenir molt activament en la disputa sobre el contagi o no de la febre groga quan l'epidèmia de 1821 a Barcelona. Foix va defensar, com molts del seu temps, la posició errada de l'anticontagionisme. Cal dir que el tema tenia aleshores connotacions polítiques molt primàries.

Quan comença la nova facultat ja és vell i es dedica només a l'ensenyament. Ho farà encara durant vint anys. Les forces li anaven minvant i es jubilà el 1863, amb més de vuitanta anys. Va morir el 1865 a Teià.

La ideologia de Foix no sempre ens apareix prou clara. El seu anticontagionisme mateix potser estava influït per consideracions econòmiques i polítiques, no pas personals sinó per interès del país. Si s'acceptava el contagi es reduïen les possibilitats d'intercanvi comercial immediat i es justificava el cordó sanitari que van establir els francesos. De fet el cordó sanitari significava un exèrcit realista prop de la frontera, en un moment en que aquí es tenien posicions liberals, en el trienni constitucional. Una altra de les activitats importants de Foix, si més no durant una llarga temporada, fou la de propagador de la vacuna. Hi té algun treball publicat i sembla que personalment va

vacunar, de forma pública i gratuïta, a molta gent. Havia estat deixeble i ajudant de vacunació de Francesc Pigüillem, un personatge conflictiu, però important de la medicina catalana en el primer quart de segle.

Cal esmentar també que Foix és el traductor d'unes instruccions que va escriure Seoane per evitar el contagi del còlera quan l'epidèmia de 1833. Es va publicar a Barcelona el 1834 i és un dels primers textos mèdics que hem vist impresos en català a l'època moderna (26).

Els textos terapèutics: Ja que n'era professor i hi estava dedicat gairebé a temps complet que diríem ara, és interessant comentar els llibres de terapèutica. Potser el més important és el "Curso de Materia Médica o Farmacología", de gairebé nou-centes pàgines en dos volums, que és una refundició, més aviat traducció, del text de F. Foy, professor francès. Va sortir el 1838. Més original, i molt més curt, és un "Arte de recetar y formulario práctico...", per a estudiants, publicat el 1835 i amb una segona edició el 1843. Encara hi ha uns "Apuntes sobre la Terapéutica General" de 1858. Abans, el 1846, havia llegit a l'Acadèmia de Medicina, un discurs sobre l'evolució de la seva especialitat (27).

Valoració: No és fàcil fer una valoració ajustada de la personalitat mèdica de Foix. Fou probablement un dels mestres de més vàlua del seu temps. La decisió, just acabada la guerra del francès, de deixar l'exercici pràctic de la medicina i dedicar-se únicament a la terapèutica, treballant amb Junoy, professor al Col·legi de Cirurgia, és difícil de valorar exactament avui. Foix volia ser un creador d'escola. Dedicat a la botànica —que era aleshores la base de la terapèutica— aconseguí que se li construís el que avui en diríem un laboratori, al costat del pati de dissecció, on treballava hores, de dia i de nit, junt amb alguns deixebles, entre ells Hysern, que després fou catedràtic de San Carlos a Madrid i defensà l'homeopatia.

Pensem el que hauria pogut ser, i no fou, un laboratori creat en un ambient que no ajudava, si hagués pogut seguir fent escola. Foix, que feia ell personalment una bona part de la feina, diu que "alternava el mandil y las retortas con el birrete doctoral para presentarse académicamente en el aula". Teníem doncs a punt un inici d'escola, però hi mancava la decisió dels qui dirigien l'ensenyament de consolidar el que aquí es feia i fer-ho conèixer a fora. Aquesta escola de Foix és evidentment una oportunitat perduda. Això ens fa recordar que el país ha estat sovint un lloc on moltes de les coses que començaven bé després no reeixien, a vegades sense que en trobem les causes precises. No es fàcil saber exactament a què atribuir que l'escola iniciada per Foix, ple de ganes, després s'esvai. Perquè el fet es repeteix, d'una o altra manera, més d'una vegada, massa, per a donar-ne una sola raó vàlida. I no sembla que aquesta tendència s'acabi.

Diguem també que Foix volia ser un purista en el llenguatge, que les activitats purament literàries no li eren gens estranyes, i que fou el traductor dels Contes de Schmidt per a nens i nenes. Foix es jubilà el 1863, poc abans de morir. La càtedra la va explicar, com a supernumerari, durant un curs, el doctor Llorenç Vidal. Breument en fou titular el doctor Coca, que venia de Granada i es canvià de seguida a una assignatura de Mèdica. Després, el 1864, la guanya per oposició el doctor Carbó, que la tindrà fins a la seva mort el 1891. Estudiarem la seva obra en el capítol següent perquè s'hi escau més de ple.

L'ensenyament de la patologia general

Es una de les assignatures en que hi ha una uniformitat més gran en tot el primer període de la facultat. Tot i que l'any 1843 està nominalment adscrita al Dr. Francisco Flórez Arenas, cal recordar que aquest és un dels professors de la sèrie gaditana que ni van venir per aquí. En realitat la portarà, des del 1844 fins a la seva jubilació el 1880, el doctor Francesc Folch i Amich (28).

El concepte de malaltia

La Patologia General és una assignatura bàsica perquè els metges tinguin una idea concreta del què és la malaltia. Es presta a moltes ideologies i moltes filosofies i, en una etapa en que el concepte de malaltia va canviar tant, era una matèria clau. Al començament del segle dominen les lluites entre les diferents escoles i tendències. Això portava, a més, a diverses orientacions terapèutiques, sovint ben oposades, des de les més intervencionistes, en forma de sagnies freqüents i excessives, a les més expectants o poc agressives, com fou el cas de l'homeopatia. Calia doncs tenir clares les idees sobre la malaltia.

Per altra banda l'assignatura tenia un abast una mica més ampli i comprenia també l'estudi de l'anatomia patològica, si més no macroscòpica. Recordem el seu títol, complex i llarg: "Patologia General, Anatomia Patològica i Clínica de Patologia General". Les modificacions posteriors gairebé foren sempre de redacció.

Era una època de grans canvis en la mentalitat mèdica. Es va modificar no solament la quantitat d'informació sinó també la seva pròpia qualitat, el sentit i la direcció dels coneixements, la tendència general de l'art de guarir (29). És important insistir en aquest fet, que en aquesta matèria és essencial. Pot haver-hi èpoques en que els canvis i les noves aportacions de la ciència, tot i que siguin importants i intensos, no modifiquen la direcció. En altres sí i cal enderrocar les velles ideologies i vertebrar, sobre la base dels nous coneixements, una nova manera d'entendre les coses i actuar sobre elles.

El segle XIX és una època de gran canvi pel que fa a les idees sobre la malaltia. En el nostre medi la primera part del segle és un període de diversitat ideològica i de convivència, sovint polèmica, entre corrents molts diversos i oposats. A la segona meitat del segle hi ha un clar predomini de les orientacions vitalistes, potser inclús amb un

retrocés ideològic respecte al període anterior, que era més pluralista. El final de segle serà cada vegada més organicista. El grup generacional de Giné, Robert, Valentí, Rodríguez Méndez i Jaume Pi en seran els protagonistes més importants del canvi.

Mentres a fora s'incubaven les noves orientacions vegem què es pensava aquí sobre la malaltia. En front de les teories més antigues, dels sistemes més o menys clàssics, i de les teoritzacions en el camp de la patologia, predomina, cada vegada més, una nova manera d'observar el curs de les malalties. Es valoren criteris més relacionats amb les lesions dels òrgans, que es poden observar en la pràctica de les autòpsies. Una bona part de la medicina deixa de ser "humoral" per ser "organicista", si més no en una visió esquemàtica. Quan en el món s'introdueix un concepte de patologia cel·lular, el de Virchow, que dominarà gairebé tota la concepció de la patologia durant tres quarts de segle, aquí encara teoritzem. Un fet contemporani amb la introducció de les idees de Virchow, que fou traduït aquí per Giné i Robert, és un creixement del vitalisme aquí, on ja havia tingut una certa tradició. Vegem alguns antecedents.

Sabem que el progrés en el coneixement de l'estructura del cos humà i del seu funcionament, en els segles XVI i XVII, va obligar a establir nous esquemes pràctics en el tractament de les malalties que es basaven a vegades en l'adaptació dels sistemes teòrics clàssics, i altres en enfocaments ben diferents. La primera meitat del segle XVIII és la de gran floriment de la "medicina sistèmica". Alguns sistemes es van decantar cap a explicacions més estrictament científiques, d'acord amb el progrés dels coneixements. Així sorgeixen explicacions iatromecàniques per exemple. Altres recuperen el valor de la "força vital" des d'enfocaments no sempre iguals. Així es van consolidar alguns enfocaments vitalistes. L'autor més important amb aquesta orientació és Georg Ernst Stahl, professor a la universitat de Halle entre 1694 i 1716 i després metge a Berlín. El seu sistema estava dins de la línia dogmàtica i va tenir una gran influència en molts sectors. Stahl fou l'impulsor més clar del vitalisme modern, que d'altra banda es recolza en les arrels hipocràtiques. Les idees de Stahl no van arribar aquí per via directa sinó pel camí intermedi de Montpeller, on tres autors, Sauvages, Bordeu i Barthez, van sedimentar la doctrina (30).

Aquí el vitalista més important entre tots els patòlegs catalans fou Josep Letamendi, que era catedràtic d'anatomia. Quan va passar a Madrid, el 1878, s'ocupà de la Patologia General. Ja n'hem fet esment. En realitat és un vitalisme bastant personal, perquè Letamendi païa i elaborava les idees. Els precedents del vitalisme letamendià aquí, que poden fixar el seu entroncament amb l'escola de Montpeller, estan evidentment influïts pels autors francesos. El fil conductor entre aquest vitalisme de Montpeller i el de Letamendi, passa en part per l'obra de Chomel, ja esmentada a propòsit de Ribot, per Rafael Reinés, per Folch que fou el professor de patologia, i per la de Feliu Janer i el seu deixeble Antoni Coca.

El doctor Francesc Folch

Francesc de Paula Folch i Amich havia nascut incidentalment a Granada, fill de pares catalans, l'any 1799. El seu pare, home il·lustrat, era director allí d'una Escola de

Nobles Arts. Van tornar aviat —el germà petit ja va néixer a Manresa— i va estudiar en el Col·legi barceloní, on es llicencià el 1824 (31).

Folch fou un model bastant típic d'una part de la medicina catalana del seu temps. Semblava obert als nous corrents, autor en els seus anys joves d'una obra que semblava que havia de portar-lo més enllà, després es para i anquilosa. Ens recorda una mica l'obra i activitat de Silóniz.

El fet més important en la vida mèdica de Folch fou probablement el seu viatge d'estudi per Europa. El govern el va delegar, junt amb dos companys de Madrid, els doctors Lorenzo Sánchez Nuñez i Pedro Maria Rubio, per estudiar, a París i Viena principalment, l'epidèmia de còlera que hi havia a Europa. Van començar el contacte amb la malaltia a París l'abril de 1832 i el juliol van anar a Viena. L'any següent van enviar una memòria al govern espanyol, que es va imprimir més tard. Mentres estaven a Berlín el govern els va manar que tornessin, perquè l'epidèmia ja era a Portugal. El setembre de 1833 Folch és a Sevilla on identifica l'epidèmia que hi ha com la mateixa que havia observat a París, Viena i Berlín. Les autoritats locals no accepten l'informe de Folch, s'ho prenen com una ofensa i Folch és menystingut. També li passarà el mateix a Tarragona quan l'agost de 1834 identifiqui l'epidèmia. Finalment es posa malalt i d'aquesta manera, malament per la seva salut, i amb la malvolença dels qui veuen lesionats els seus interessos, s'acaba aquest episodi que creiem que és prou il·lustratiu.

Deu anys més tard, el 1844, guanya la càtedra de Patologia General de Barcelona, que explicarà durant més de trenta-cinc anys. Durant aquest període, un temps llarg en el qual passen moltes coses a la medicina del món, Folch és un exemple d'ordre, mètode i uniformitat. Les seves absències de classe són excepcionals. Les desviacions del programa encara ho són més. Explica literalment, gairebé recita, el text del seu llibre, sense fer-hi pràcticament variacions d'un curs a l'altre.

Fou degà de la facultat durant vint anys i vice-rector, simultàniament, també molts anys. No hi ha hagut cap altre degà que durés tant a la facultat ni ara els mecanismes ho permeten. Tingué en el seu temps un considerable prestigi local, i fou membre de l'Acadèmia, on llegí el discurs inicial de l'any 1854, amb una lliçó sobre "De la experiència mèdica".

Doctrinalment Folch pot ser considerat dins dels grup dels chomelistes, deixebles i seguidors de Chomel, un professor francès, no massa destacat, que va tenir alguna fama en el primer terç del segle XIX. Folch el va conèixer personalment durant la seva estada a París i va assistir a la seva càtedra. Potser aquest sigui l'origen més fort de la influència chomelista, tot i que tres mesos de contacte semblen un període més aviat curt per fixar definitivament una doctrina. De la mateixa manera en la seva estada a Viena va tenir contacte amb alguns homeòpates. Al cap dels anys alguns l'inclouen, potser d'una manera una mica forçada, en la llista dels homeòpates catalans, dels seguidors locals de la doctrina de Hahnemann. També és una mica el cas de Feliu Janer. Una cosa és conèixer la doctrina, no estar-hi en contra i no manifestar-se'n com adversari, emprar alguna vegada la seva tècnica, i una altra ser un seguidor en exclusiva. En el fons l'hem

de considerar més aviat com un dels introductors del chomelisme a Espanya. Vegem què representava aquesta doctrina (32).

Auguste Chomel estava en realitat en una posició intermèdia, centrista, en el seu temps. Està influït pel vitalisme, però també són paleses les influències dels nous corrents, sobretot l'anatomopatològic. Considera que la Patologia General és una introducció a la clínica, més que una col·lecció de teories. En el seu text de 1817 l'orientació vitalista és clara. Es gairebé hipocràtic en la defensa de la força curadora de la naturalesa, la "*vix medicatrix naturae*". Però accepta també, en la interpretació dels fets, els nous coneixements que aporta l'escola anatomoclínica, representada aleshores a França principalment per Laennec. Chomel va influir no solament en la medicina francesa i la catalana sinó en la de tot Europa. El seu criteri, en part eclèctic, fou útil en el seu temps.

Folch és autor d'un text d'un cert interès perquè reflexa la seva ideologia mèdica. Ja hem dit que l'explicava gairebé de manera literal. Coneixem edicions de 1845, 1873 i 1877. La seva orientació global està també matisada per l'eclecticisme. Aquest eclecticisme l'havia de portar a un error molt greu. Folch es va formar en una època en que hi havia moltes teories, en que es discutia molt i cap no era suficient. Per això el fet d'adoptar el que creu de millor de cadascuna pot ser útil. Recordem que es va llicenciar el 1824. Aquesta posició personal podia estar perfectament justificada el 1830, fins i tot el 1844, quan guanya la càtedra, allargant una mica. Però mantenir-la el 1880 era anacrònic i perjudicial, perquè la introducció de nous coneixements havia estat intensa en molts camps. Significava que no havia captat el valor profund i decisiu de les noves aportacions, que les coses ja no podien ser mai més com abans. Significava que no havia valorat el que significaven les aportacions de Virchow i Claude Bernard, de Lister i de Pasteur, entre els noms més simbòlics.

Recordem que el text fonamental de Virchow és del 1858 i que fins i tot hi ha una versió espanyola en la qual va intervenir Bartomeu Robert, que havia estat ajudant de la seva càtedra. Folch podia haver estat un bon professor, si més no correcte, en el seu període inicial, però la seva docència es va allargar massa. Quan es jubila, i després d'un breu interval amb Josep Ramon Coll i Domènech, el succeirà Jaume Pi i Suñer, que és tot un altre món i és un dels motors de progrés de la nostra medicina de final de segle.

La patologia mèdica

Els professors

Durant aquest període les càtedres pròpiament mèdiques són dues, les de Patologia Mèdica i Clínica Mèdica, i els professors sovint s'alternen. A la segona alguna vegada s'hi afegien altres matèries, com eren l'ètica o la mateixa història de la medicina, tot i que dissimulada. Un dels títols fou "Clínica, Bibliografia i Moral Mèdiques".

En la distribució de 1843, en que hi havia moltes càtedres, hi havia tres, o quatre si s'allarga el concepte, professors encarregats d'aquestes matèries. Un per Patologia Mèdica, el doctor Wenceslau Picas, que després serà professor de Cirurgia. Dos per la Clínica Mèdica, els professors Feliu Janer, que seguirà, i Andreu J. Azopardo, de Cadis, que ni tan sols va venir. I encara la quarta càtedra, de Moral, Història i Bibliografia mèdiques, absorbida després per la de Clínica Mèdica, que ocupà Jaume Salvà (33).

Després de la reorganització del 1845 només queden dues càtedres, i els seus titulars són Francesc Juanich per la Patologia i Feliu Janer per la Clínica. Aquests són en realitat els dos primers professors estables de la facultat.

Juanich seguirà pràcticament fins al final de la primera part d'aquesta etapa, la que arriba fins a la revolució de 1868. A l'altra càtedra hi haurà més canvis. En el lloc d'Azopardo es nomena el 1844 Josep Romagosa, que marxa l'any següent. El mateix Janer marxa aviat a Madrid. L'octubre de 1847 és nomenat catedràtic de "Clínica i Moral Mèdica" el doctor Josep Casany i Riglà, que estava proposat en primer lloc de la terna de l'oposició (34). Poc després, i probablement per mitjà de permuta, el seu lloc l'ocupa Josep Storch, que ja és vell i està malalt i es jubila al cap d'uns anys. Ve després Marc Bertran, que havia entrat per Fisiologia i durarà quatre anys. Després queda Antoni Coca el qual arriba al final d'aquesta etapa. Les modificacions en els plans d'estudis permetran l'entrada del doctor Josep Armenter, primer en la categoria de supernumerari i des del 1867 catedràtic de ple dret, que substituirà a Juanich.

Després fins a final de segle, a la segona meitat del període, els canvis són menys marcats. D'una banda Bartomeu Robert cobreix el 1875 la vacant de Coca i Nicolau Homs ocupa la d'Armenter, el 1880. Vacants ambdues càtedres gairebé simultàniament, són substituïts respectivament per Martín Vallejo i Antonio González Prats, que arriben pràcticament fins els anys vint.

El doctor Feliu Janer i Bertran

Feliu Janer és un personatge molt típic de la medicina catalana del seu temps. En realitat correspon a una etapa anterior, perquè a la nova facultat, ultra ésser-ne el primer degà no hi va fer gairebé res. Mentalment també estava situat molt més en l'etapa anterior i era una persona que, posat el 1843, mirava més el passat.

Va néixer a Vilafranca del Penedès l'any 1781. Estudià medicina a Cervera, on es doctorà el 1805, i allí va guanyar una càtedra el 1807, quan només tenia vint-i-cinc anys. Quan arriba a la facultat nova porta més de trenta-cinc anys com a professor. Al cap d'uns quants anys d'estar a Cervera va passar a Barcelona com a professor de Clínica, el 1827 es va integrar en el Col·legi de Cirurgia i d'allí ja va passar a la nova facultat. Els canvis no s'acaben aquí: demana el trasllat a Madrid, que li fou concedit. No sabem si li fou difícil, però el fet és que era el catedràtic més antic de l'escalafó, amb set anys d'avantatge sobre el qui el seguia. Es va jubilar, i morí l'any 1865 (35, 36).

Janer va tenir com una de les seves principals qualitats la de ser un mestre, un mestre del seu temps, amb totes les característiques. La seva personalitat fou bastant moguda i brillant. Es va dedicar a moltes més coses que a la medicina, tot i que aquesta la feia bé. Es una de les personalitats mèdiques més integrades a la vida del seu temps. Va ser tres vegades diputat al Congrés, els anys 1820, 1821 i 1840. La valoració directa dels anys ens pot dur a algun error. Janer no pertany al grup dels liberals, encara que fossin moderats. Ribot, Foix, San German i Mayner, amb els seus matisos, eren liberals i foren expulsats el 1824. Janer era de mentalitat més clàssica.

Podem estudiar la seva activitat des de tres punts de vista. Un és la tasca com a mestre, com a moralista sobre tot. Recordem que, pel contingut de la seva assignatura, Clínica i Moral Mèdica, s'ha d'ocupar d'aquests temes. Un altre és la seva activitat com a escriptor. Janer és un dels metges que escriu més entre els del seu temps aquí. El propi Comenge no en dubta quan esmenta que Janer tenia sang de periodista. El tercer aspecte és la seva actitud ideològica front als problemes de la medicina i del món.

Entre tot això, el que ens sembla més bàsic de la seva personalitat, el que el modela més, és la seva actitud com a mestre. Ho fou de Terapèutica a Cervera, de Clínica a Barcelona, també de Moral. Els seus papers més importants els podem situar aquí.

Potser la seva obra més notable, si més no per conèixer el seu pensament, és els "Elementos de Moral Mèdica". La primera edició, de 1831, es publicà aquí. Després en seguí una a Madrid el 1847, amb el títol modificat. El text barceloní de 1831 té més de 400 pàgines i està ordenat i planificat de manera molt acurada. Hi trobem el que és essencial en el pensament de Janer com a metge (37). I si ha de quedar algun record d'ell, al cap dels anys, bo o dolent, no serà principalment com a terapeuta, clínic, professor de medicina interna ni com a homeòpata. Ho serà més que res perquè fou un dels millors deontòlegs del seu temps. Fou una de les persones que s'ocuparen més, i de manera més clara, d'aquests temes (38, 39).

En el mateix apartat, com a mestre, hem de situar els textos de la primera època, quan era oficialment professor de Terapèutica, Matèria Mèdica i Higiene. El fet que una

obra tingui el títol en llatí, ja en el segle XIX, ens indica alguna cosa. Hem de recordar un text de Terapèutica general de 1826, una obra d'Higiene i encara una altra de Fisiologia.

La dedicació com a mestre ocupa només una part petita de la seva activitat global com a escriptor mèdic. Se li coneixen molts treballs, més de quaranta, el que significa una xifra molt alta pel seu temps. La idea o intenció amb que els escriu és molt diversa, fins i tot alguns ens poden semblar inútils. Altres ajuden a perfilar la personalitat i posició de l'autor.

Janer va escriure durant molts anys, i de manera habitual, en llatí. Recordem que és l'únic dels professors catalans d'aquest període que s'ha format —i que va professar, que era pitjor— a Cervera. Sabem també que va fer una oració fúnebre lloant Felip Vè, que a Cervera tenia una valoració molt més positiva que a la resta del Principat.

També es va interessar pel passat de la medicina. Potser va insistir més en les reivindicacions localistes que en l'anàlisi objectiva dels fets. Es autor d'alguns elogis pòstums, el més conegut el de Salvà; també els de Bahí i Francesc Borràs. En un altre escrit defensa aferrissadament la medicina espanyola en front de la francesa. En realitat és un atac contra aquesta.

En les comunicacions a l'Acadèmia de Ciències i Arts s'ocupa més aviat de problemes relacionats amb la Història Natural, el que ens demostra l'amplitud dels seus coneixements i l'extensió de la seva curiositat científica. Ja més centrat en el tema, com a metge estricte, també té treballs d'interès. Entre els que van tenir més difusió cal esmentar una instrucció que va escriure, amb finalitat divulgadora, quan l'epidèmia de còlera de 1834-35. En els seus últims anys té escrits d'una certa ambició, així el llibre sobre "Las enfermedades humanas" (1858), o un tractat sobre les febres (1861). Cal valorar que les febres, així de manera indeterminada, havien estat una de les preocupacions més importants dels metges de tots els temps. Quan el coneixement sobre les malalties infeccioses era tan escàs, quan la microbiologia pràcticament no existia, els estudis sobre el tema eren bàsics. En tot cas potser va arribar una mica tard en la trajectòria de l'autor. Molts anys abans, el 1836, havia traduït el tractat sobre el tifus d' Hildebrand.

Comenge valorava la seva afecció a escriure: el considera com un veritable periodista. Janer va tenir una intervenció molt activa en l'aparició d'una de les revistes més importants entre totes les de la primera meitat del segle aquí. Juntament amb els germans Romà i Agustí Yañez i Girona va fundar l'any 1826 el "Diario General de Ciencias Médicas", amb una finalitat podríem dir-ne il·lustrada (40). Cal tenir en compte la penúria intel·lectual de l'època en una etapa de forta repressió fernandina. Volia facilitar la culturalització del metge, sobretot en el medi rural. El seu contingut és gairebé tot d'origen estranger. Reflexa en gran part el pensament i la informació de la medicina francesa. En aquest sentit fou un vehicle més de la influència francesa en la nostra medicina. Té interès remarcar aquest fet, tot i que és una constant de la nostra cultura mèdica.

La revista va tenir una certa continuïtat. El 1832 se'n va fer càrrec Wenceslau Picas, aleshores molt jove, que trobarem més tard com a professor de cirurgia. Dos

.....

anys més tard la revista desapareix. Janer hi va tenir, en el seu conjunt, un paper molt important.

Per la seva ideologia mèdica podem considerar Janer com un conservador, potser una de les personalitats més clarament conservadores de la nostra medicina en el seu temps. Ho és en quasi tot. La seva formació cerverina el devia marcar. Durant alguns anys, ja en els segle XIX, fou professor, en llatí, d'un nombre petit d'alumnes, en un poble aïllat d'una comarca pobre. No cal insistir en la grisor de la vida cerverina d'aleshores, dominada per la tradició. Tants anys a la universitat de Cervera, com a estudiant i professor no foren debades.

Així no ens pot estranyar que Janer defensés una doctrina que en molts aspectes estava orientada a una visió conservadora, com era l'homeopatia. Però cal tenir en compte que les coses no són tan senzilles i que els matisos aïllats són molt diversos. Només la visió de conjunt ens configura la personalitat de Janer. De tota manera cal recordar que l'homeopatia també tenia aspectes positius, un d'ells que era menys agressiva pels malalts. Altres vegades en la seva discussió, en pro i en contra, hi havia clarament interessos personals. Recordem però que quan l'any 1848 es va plantejar a Madrid, a la secció de Ciències Mèdiques del Consell d'Instrucció Pública, si s'havien de concedir uns llits a la societat hahnemania de Madrid, només hi hagué dos vots a favor, de dos professors catalans de San Carlos: Hysern, que ho era de fisiologia, i Janer. Dels cinc vots en contra també dos eren de catalans: Ramon Frau i Josep Camps.

En resum, Feliu Janer és un dels conductors de la nostra medicina, principalment entre 1825 i 1845. Es aleshores quan està en el seu cim professional. Després, en els seus últims vint anys, ja estarà més desplaçat i arraconat i acabarà plenament fora del seu temps. Com a sistèmic representà un nexa entre el vitalisme de Montpeller i la florida de Letamendi. El vitalisme de Janer, com la seva preferència per l'homeopatia, no són absoluts, no el van dominar de manera exclusiva. No es va cremar en favor de cap sistema. En aquest sentit, i dins dels seus esquemes personals, el seu criteri fou relativament ampli.

El doctor Josep Storch professor de Barcelona

El doctor Josep Storch i Pla és un dels professors dels qui n'havia quedat un record més borrós de la seva activitat a la facultat de medicina de Barcelona, malgrat que va publicar dades sobre la tasca assistencial a l'Hospital de Santa Creu. L'esforç de Daniel Montaña ha recuperat la seva figura (41).

Sabem que havia nascut a Berga l'any 1788, en una nissaga de llarga tradició mèdica. Es va formar al Col·legi de Barcelona i ingressà com a professor en el Col·legi de Pamplona l'any 1829. A la reforma del 1843, tancat el col·legi de Navarra, el trobem adscrit al Col·legi de segon nivell de Valladolid, com a professor de la quarta assignatura (n'hi havia cinc), "Patologia mèdica, Obstetrícia i Clínica de parts". El 1845 és a Santiago, encarregat de la Patologia Quirúrgica i Operacions.

Encara passarà per València, i arriba a Barcelona el 1847 quan ja es prou gran per iniciar una nova etapa docent, prop de la seixantena. Va substituir Casany, amb qui pos-

.....●

.....

siblement va fer una permuta. Aquí farà una certa tasca, durant vuit anys, fins a la seva jubilació el desembre de 1856. Sovint demanava permisos per causa d'una malaltia crònica. Després va marxar a Castella, on tenia família. Vist aquest expedient itinerant sembla que fou un professor poc arrelat en el medi.

De la seva activitat com a metge en podem tenir una idea parcial, tot i que féu bastants escrits. Pot ser interessant l'estudi dels malalts de la Clínica Mèdica de València que va regentar a començaments de 1847. Si considerem que quan va arribar a València se li va concedir la que es nomenava "sala d'agonitzants" valorarem en quines condicions havia de treballar.

Lany següent ja és a Barcelona i també publica una memòria del mateix estil sobre la Clínica Mèdica. Es una informació interessant per veure el material que tenien els alumnes de la facultat. Es queixava de la manca de malalts, remarcant que de 24 llits que tenia a la seva disposició només n'havia pogut ocupar 10. Sabem que dos alumnes, Magi Casanellas i Adolf Geli, van recollir en apunts les seves explicacions de classe. Part dels seus treballs estan recollits a la revista "La Abeja Mèdica", important a la medicina catalana dels anys de meitat de segle.

Marc Bertran com a internista

Ja l'hem esmentat en el capítol de l'ensenyament de la fisiologia. Sabem que havia estat professor a Saragossa i València i quan va arribar aquí ja era un internista que diríem avui d'un bon prestigi.

Quan Storch es jubila per malaltia Bertran, que ja era a la casa, demana passar a la vacant de Clínica Mèdica. La instància s'acompanya d'un informe del degà, que era el doctor Folch, molt expressiu. Entre els factors positius que s'esmenten hi ha el seu bon caràcter, que domina la llengua del país, i la seva bona salut "circumstàncies molt favorables per tenir en compte per elegir un catedràtic de Clínica Mèdica". El degà fa molts elogis en l'informe, diu que Bertran ja porta més de trenta anys exercint la medicina, que és un bon metge teòric i pràctic, que no està adscrit a cap sistema terapèutic de manera exclusiva i que ja va explicar mèdica dos anys a Saragossa. I rebla el clau: "si amb això afegim la conveniència de que aquesta càtedra sigui ocupada per una persona d'edat madura, moralitat sense cap taca, d'un prestigi que inspire confiança als estudiants...". Amb tot això Bertran es nomenat per la vacant l'any 1859. La seva vacant a Fisiologia l'ocupa Magaz i els fisiòlegs, això és clar, hi guanyen amb el canvi. Malgrat la seva salut Bertran no va durar més de quatre anys.

Com a metge pràctic va tenir aquí molta fama. En els seus últims anys era el metge de més prestigi local, el número u de Barcelona, tot i que no es comptava així. Aquesta és una categoria que a vegades hi és, impalpable, poc definida, però real en alguns períodes i en altres no. Es un nivell que no es guanya per oposició ni per concurs, sinó per consens general. Ho fou Bertran, com ho seria després i més clarament Robert.

Lany 1856 fou president (el càrrec oficial era de vice-president, perquè el president era a Madrid) de l'Acadèmia de Medicina. Abans havia tingut una intervenció

important en l'epidèmia de còlera de 1854, a sant Feliu de Llobregat. La seva ideologia mèdica, en una visió de sistemes, no estava definida. Això mateix diu Folch —que era un eclèctic— com a elogi. De mentalitat oberta s'ocupava més de receptar el que creia més útil en cada cas, i de guarir, que no pas de disquisicions teòriques. Era tan clara aquesta característica de la seva manera de fer, la seva obertura a tot, acceptant el que li semblava més indicat en cada moment, sense exclusivismes teòrics, i la seva tendència a no fer baralla en res, que quan anys després de la seva mort Pi i Molist el recorda a l'Acadèmia de Medicina, diu que l'adjectiu que li hauria estat més escaient era el de “moderador”.

Va morir jove, més exactament amb vigoria de joventut, als cinquanta-nou anys, quan encara es podia esperar bastant de la seva activitat. La càtedra l'ocuparà un professor català que, de la mateixa manera que els seus dos antecessors immediats, Storch i Bertran, havia passat molts anys en universitats foranes.

L'obra d'Antoni Coca i Cirera

Antoni Coca és un altre exemple de professor català que es forma aquí i, com a conseqüència de l'organització universitària, principalment de la centralització derivada del pla de 1843, ha de fer una estada llarga en altres terres fins que al cap del temps, a vegades vell o malalt, pot tornar.

Coca era fill de metge i havia nascut a Igualada l'any 1817. Alumne del Col·legi de Cirurgia de Barcelona es llicencià el 1841 i doctorà l'any següent. El mateix any 1842 feu oposició per una càtedra del Col·legi de Cirurgia que va guanyar el doctor Picas. Ben aviat fou nomenat agregat a la facultat restaurada i fou ajudat per Feliu Janer. El 1847 torna a opositar a una càtedra de Barcelona, que guanya Storch. Com que ell ja havia estat dues vegades en terna d'acord amb la legislació ja podia ser nomenat directament. I així el 1848 se'l nomena per una càtedra de Mèdica de València. Allí hi roman poc temps i al cap d'un parell d'anys passa a Granada, on explicarà Terapèutica durant dotze anys. El 1863 torna a Barcelona, primer a una vacant de Terapèutica i de seguida passa a la de Mèdica, no sense alguna polèmica. Quan arriba té quaranta-cinc anys i encara pot fer una tasca interessant. Malalt, va morir al cap de deu anys. Va formar alguns deixebles, el més important Josep Crous i Casellas, que va concursar a la vacant del seu mestre i va guanyar la càtedra de València (42).

Coca en els seus dotze anys a Granada va fer una tasca important. D'acord amb les necessitats de la facultat se li acumularen algunes càtedres en diversos períodes, així la mateixa de Clínica Mèdica o la d'Higiene. A Granada es canvià de Terapèutica a Clínica Mèdica oficialment l'any 1860. A Barcelona va venir per la vacant de Foix i immediatament passà a la de Bertran. En morir Juanich va tenir una discreta picabaralla amb Armenter.

Entre les obres de Coca la més important va ser el “Tratado de Terapéutica general”, del qual n'hem vist tres edicions, de 1862, 1868 i una pòstuma de l'any 1873. La primera tenia dos volums i més de nou-centes pàgines. Marginalment cal remarcar que

.....

el llibre es va publicar a Barcelona, tot i que encara era professor de Granada, el que pot indicar que no estava plenament separat del nostre ambient (43).

També pòstumament, el 1872, es van editar uns "Prolegómenos de Clínica Médica". Foren recollits per dos deixebles seus, el doctor Crous que seria després catedràtic i el doctor Simeó Bruguera que seria un dels capdavaners de l'odontologia a Catalunya. Entre altres treballs seus hi ha escrits sobre la nubilitat o el suïcidi, en la seva etapa de Granada.

Coca és un dels primers professors en els quals podem veure una trajectòria relativament clara i continuada entre mestres i deixebles. Ell ve de la línia de Feliu Janer i la continua amb Josep Crous (44). Aquest fet és interessant en el segle passat, on la gent va bastant sola, i no ens queda gairebé record de la seva línia evolutiva.

En una valoració crítica hi podem trobar una certa ambivalència. En part sembla ancorat en aspectes clàssics, per exemple en el cas de les doctrines mèdiques, de les que parla en el seu text de Terapèutica. Per altra banda trobem indicis de visió de futur, així quan valora l'aplicació de l'estadística a les ciències mèdiques. En conjunt la ideologia de Coca es demostra poc acusada, potser una mica gris. Probablement va influir-hi el mestratge de Feliu Janer. Coca va tenir també una certa valoració positiva de l'homeopatia.

El doctor Francesc Juanich

Juanich havia nascut a Granollers l'any 1798. Fou alumne del Col·legi de Cirurgia i el 1828, sembla que al tercer intent, en fou nomenat catedràtic, en una oposició que no degué ser fàcil perquè entre els contraris hi havia dos metges joves que també faran carrera, els doctors Ramon Duran i Joaquim Hysern, professor aquest a Madrid dos anys més tard. Juanich va fer a Barcelona una considerable activitat com a metge pràctic. Quan l'epidèmia de febre groga del 1821 es contagià i veié de prop la mort. També fou molt actiu en els diversos brots del còlera.

Durant algun temps va tenir una certa significació política i estava relacionat amb els liberals de Riego. De 1820 a 1823 fou metge d'un batalló de les milícies nacionals. Professionalment tenia un bon prestigi, fou membre de l'Acadèmia i president entre 1849 i 1853. Va morir quan tenia setanta anys el 1868 (45).

Els primers anys en el col·legi de cirurgia els va dedicar a l'ensenyament de matèries més pròpiament quirúrgiques. Per aquesta raó entre els seus escrits d'aquesta època hi trobem un tractat de matèria mèdica externa, redactat amb finalitat docent. El 1840 va publicar un compendi d'autoplàstia, amb tres apèndix que donen una certa heterogeneïtat a l'obra. Potser siguin més interessants els escrits amb visió més mèdica. El 1821 traduí un text important de Broussais. Malgrat això Juanich no pot ser considerat com un broussaïsta. El 1848 va publicar un resum de Clínica Mèdica.

Doctrinalment Juanich adopta criteris amplis, eclèctics, on caben moltes opinions segons el cas. Així la seva lliçó inaugural de curs de 1835 al Col·legi de Cirurgia tracta de "El eclecticismo en medicina". En aquest aspecte té opinions semblants a les de

Folch, el professor de patologia general, contemporani estricte seu. A l'Acadèmia també feu la lliçó inaugural l'any 1850 amb el tema "Dignidad e importancia de la medicina".

Entre altres treballs cal esmentar algunes necrològiques a l'Acadèmia i memòries a les Junes Literàries del Col·legi de Cirurgia. Però potser cal recordar més un treball publicat al Periódico de la Sociedad de Salud Pública de Cataluña l'any 1834, recollint les idees de Bichat i Laennec i el seu descobriment de l'estetoscopi.

Valorat en conjunt Juanich sembla un introductor, a nivell discret, de les tendències de la medicina francesa, per tant un factor d'uropeització de la nostra medicina, tot i que amb una eficàcia només relativa. La seva producció, en forma de memòries i comunicacions, tingué una certa intensitat caps els anys trenta i quaranta del segle i després minvà (46).

L'ensenyament de la cirurgia

Els professors de Cirurgia

Durant tota la primera part del període, el que va de 1843 a 1868, pràcticament hi ha tres càtedres de cirurgia i cadascuna d'elles està regida de manera uniforme per un sol professor. Esquemàticament podriem dir que els professors de cirurgia van ser tres: Wenceslau Picas i Joaquim Cil, que ho són de Patologia i Clínica quirúrgiques i Antoni Mendoza que ho és d'Anatomia quirúrgica, operacions i embenats.

En rigor d'exactitud hi ha però petites modificacions de l'esquema, tot i que no són importants. A l'ordenament inicial de 1843, sobre el paper, la situació és: la càtedra de Patologia Quirúrgica és assignada al doctor Ramon Ferrer i Garcés, que ja tenia vuit anys d'antiguitat. Després serà el catedràtic de Medicina Legal i Toxicologia. La Clínica quirúrgica té dos professors: Joaquim Cil, que no la deixarà i Josep Gabarrón, del llistat de Cadis, que no vindrà. La tercera assignatura, que és la Medicina Operatòria, la porta el doctor Josep Castells. Després estarà enganxada breument a l'anatomia, i aviat se'n farà càrrec el doctor Mendoza.

Com a norma els comentaris els fem sobre la distribució de les assignatures i els seus professors, però no sobre el contingut de l'especialitat. El període que estudiem és una època de molts canvis en totes les matèries, però en el cas de la cirurgia aquesta visió de canvi encara és més important, és una autèntica revolució que modifica el panorama de la cirurgia. En aquesta primera etapa de la facultat hi ha els canvis, en la següent s'afirmen i consoliden. No és aquest el moment ni el lloc de fer una història de l'anestèsia ni de l'antisèpsia. Però hem de remarcar alguns fets: a Barcelona hi ha un ressò ràpid d'aquestes innovacions, sobretot en el primer cas, el de l'anestèsia. Ja n'hem fet algun esment. En el cas de l'antisèpsia la seva consolidació no arriba fins a l'etapa següent i el seu capdavanter més eficaç, Salvador Cardenal, no és de la facultat.

Hi ha també un canvi important en la visió del que són els cirurgians. Abans havien estat una professió, i titulació, diferent, de nivell en principi inferior. Calgué l'obra dels Col·legis de Cirurgia per a millorar-ne el nivell. Després metges i cirurgians s'uniren i els sanitaris d'alt nivell tenien les dues professions. Això es veu encara avui en el títol oficial. Després la cirurgia fou una especialització de la medicina i sovint el cirurgià va ser més valorat que el metge. Sabia tot el que feien els metges i a més operava.

.....

Tenia com a plus el prestigi del quiròfan i de l'olor d'èter. I és en aquesta etapa que s'inicia el canvi pel que fa a les possibilitats assistencials, a l'eficàcia de l'obra del cirurgià.

L'obra i personalitat d'Antoni Mendoza

Entre els cirurgians d'aquest període aquí —deixant apart Castells que va morir jove, ja esmentat— potser l'únic que té una certa alçària i del qual podem donar-ne una impressió més favorable, si més no en alguns aspectes, és el doctor Antoni Mendoza i Rueda. Fou una de les personalitats més inquietes, en part conflictives, però amb més empena, en l'ambient mèdic barceloní del segon terç del segle XIX. Fou un home conegut i discutit, que sovint creava problemes (47).

Mendoza era fill de metge, més ben dit de cirurgià, i va néixer a Màlaga l'any 1811. Féu els estudis a Madrid i tot just acabar es féu metge militar. Té diversos destins i així el 1835 envia, des de Saragossa, una memòria a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, sobre un tema de patologia militar. Després aconseguí destí a Catalunya i el 1844 el trobem a la llista de professors nomenats el 18 de juny.

A la reforma de setembre de 1845 cessa com a catedràtic d'Anatomia descriptiva, però el 10 de febrer de 1846 és nomenat catedràtic d'Anatomia Quirúrgica (48). Des d'aleshores es dedicà intensament a la seva tasca docent i assistencial, de manera constant i tindrà una certa influència en un gran nombre de metges catalans. Fou un cirurgià i mestre de cirurgians, creiem que bo per la seva època.

Però el que hem de valorar més, al cap de més de cent anys, és la seva personalitat inquieta, que feia que no callés, que digués les coses encara que molestessin, i creia que moltes coses havien de canviar. Tingué fama com a clínic i com a cirurgià, com a mestre i escriptor mèdic. També com a impulsor de revistes de medicina, la més important "El Compilador Médico", tot i que va xocar amb altres, i com a home liberal. Va morir als seixanta-un anys, el setembre de 1872, a Sant Gervasi de Cassoles, un poble del pla de Barcelona, que encara no estava incorporat a una ciutat en expansió.

Oficialment la part més important de la seva activitat és com a cirurgià i com a professor de cirurgia, en realitat d'"Anatomia quirúrgica, operacions i embenats". Va obtenir una gran experiència pràctica a la primera guerra carlina, la dels set anys. Així el trobem en campanyes en el camp de Tarragona. El 1841 ja va tenir destí a Barcelona i aquí es va quedar. Després durant anys una de les seves feines era la revisió dels "quintos". També va aconseguir tenir una bona clientela, i en aquest camp l'anecdolari és relativament abundós (49).

Sembla que Mendoza fou un bon mestre, però no hi ha massa dades concretes. La seva assignatura era un os, si més no al començament. El mateix any 1846 els alumnes van fer algun aldarull a la seva càtedra perquè "en los exámenes muestra una severidad poco común" (50). Féu una obra de text per a estudiants, publicada el 1850 en dos volums. Són els "Estudios clínicos de cirugía" que reflecteixen l'estat de coneixements del temps. Comenge, que sol ser breu en els seus elogis, l'alaba àmpliament. En aquesta obra hi trobem una posició en favor d'un progrés tècnic aleshores incipient. Està assabentat de les publicacions més recents, es fa ressò del que s'està innovant i intenta

la seva introducció aquí. Ja hem esmentat la seva activitat en els inicis de l'anestèsia. Igualment fou un dels primers que van tractar de les aplicacions del microscopi al diagnòstic, el 1850, de les teories cel·lularistes, de problemes generals de medicina que estaven aleshores en un primer pla. I tot això amb una mentalitat oberta lluny de la posició de fre que tenien altres contemporanis. Creiem que Mendoza és un personatge si més no interessant en l'estudi dels antecedents de la histopatologia en el nostre medi i que cal recordar alguns capítols d'aquesta obra.

Activitat a l'Acadèmia: Un dels punts interessants de l'activitat mèdica de Mendoza es feu a l'Acadèmia de Medicina. A distància ens sembla normal que quan Mendoza arriba a la presidència d'una institució, que no era un model de pressa en el progrés, actuï com un revulsiu. Una de les intencions de Mendoza fou que es complís el reglament i que els membres que sistemàticament no anaven a les reunions fossin donats de baixa. La realitat era que aquesta mesura afectava a quatre personatges concrets: Silòriz, Letamendi, Armendáriz i Roqué i Paganí. Aquest últim es va molestar públicament. La que es va armar fou molt gran i el president no se'n va sortir.

Ideologia: No sempre és fàcil definir, amb una certa nitidesa i exactitud les posicions ideològiques de les persones d'èpoques passades, quan només en resten dades fragmentàries de les seves actituds. En el cas de Mendoza podem considerar-lo un progressista, que intenta acceptar les conquestes de la medicina, que lluita per la seva introducció. També s'oposa a vegades violentament a la rutina i l'anquilosament. Així s'explica la seva tasca per a introduir l'anestèsia o la utilització del microscopi, i sobretot l'activitat en la publicació de treballs. També s'explica la seva oposició a doctrines que considera reaccionàries i fou clara l'actitud en contra de l'homeopatia. En una memòria de l'any 1853 a l'Acadèmia de Medicina, diu clarament "La homeopatia no mereix el nombre de doctrina mèdica" (51). El fulletó "Excursión homeopática" és gairebé antològic.

El periodista mèdic: Mendoza féu una tasca extensa com a publicista. Fou el creador efectiu de "El Compilador Médico", una revista que va sortir durant quatre anys i que fou l'antecedent directe de "La Independencia Médica", creada per una escissió de Giné i Partagàs. El Compilador va sortir entre 1865 i 1869. La ideologia de la revista, com la de la seva direcció, és obertament positivista. Amb una dedicació menys intensa Mendoza estava relacionat amb altres revistes, així en l'etapa inicial, amb el "Repertorio Médico Farmacéutico de Barcelona", òrgan de la Societat Mèdica d'Emulació, que va sortir pel 1843 i 1844. Poc després fou director d'una publicació de vida breu, la "Revista Médica Farmacéutica" (52).

En resum Mendoza fou un home actiu, mogut, inconformista, d'esperit polèmic. Era un revulsiu clar en contra de l'ambient monòton de l'època, però probablement en alguns aspectes es passà i creà anticossos.

L'obra de Joaquim Cil i Borés

Cil era en molts aspectes una antítesi de Mendoza i sembla que hi hagué una forta enemistat personal entre ells. Cil és un exemple bastant clar del que pot ser una perso-

nalitat notable de la medicina local, en una època gris, que pot semblar eminent sense haver fet res d'importància.

Va néixer a Barcelona l'any 1805 i fou alumne del Col·legi de Cirurgia. Pertany a una generació frustrada que va viure una repressió molt forta en la seva joventut. Fou professor del Col·legi de Cirurgia des del 1838 i després de Clínica Quirúrgica a la facultat restaurada. Tot i que fou catedràtic de cirurgia si només haguéssim d'analitzar la seva obra quirúrgica no hi trobaríem gran cosa. Es cert que va fer una "Minuta del curso de Patología Quirúrgica dictada de viva voz a los alumnos del curso 1852-53". El títol ja és prou clar.

Era un professor que explicava la lliçó i la preguntava al peu de la lletra. En descàrrec seu cal dir que no era l'únic, i que amb lleugeres variants també s'ha fet en aquest segle. Fins i tot la prosa oficial, dels decrets i reglaments d'ensenyament, anava sovint per aquest camí. Hi hagué èpoques, en aquest temps, en que els estudiants havien de comprar els llibres de text que s'indicaven, portar-los al professor, el qual, amb la freqüència que la norma dictava, els segellava o signava. Cil degué adaptar-se bé a aquest sistema. Abans Cil havia redactat un altre text, uns "Rudimentos de Terapéutica", de prop de tres-centes pàgines. Recordem que també Foix, Juanich i Coca van fer llibres sobre aquesta matèria (53).

Cil ha d'ésser més recordat per altres aspectes de la seva activitat. El principal potser és el seu poligrafisme, la tendència a editar papers, en els quals expressava la seva ideologia molt conservadora. Diríem que va escriure més en quantitat que en qualitat. Quan encara era molt jove, amb poc més de vint anys, va publicar dos llibres petitets de títol curiosos: "Arte de la bella producción de las señoritas". Al cap de deu anys surt un manual d'educació infantil, de fet un text pels pares. Més tard té un escrit a l'Acadèmia sobre la dona "La muger a los ojos del médico" (1853). També cal recordar els articles en revistes com "La Religión" o "La Civilización". Finalment va crear una revista pròpia, adequada als interessos que defensava, "El sentido católico de las ciencias médicas" on es reflexa el seu pensament. Va tenir una considerable influència en sectors extensos de la medicina (54).

Un fet si més no curios en la manera de fer de Cil fou el que va dir en la lliçó inaugural de curs de l'any 1868, que es feia pocs dies després de la revolució de setembre que havia enderrocant Isabel II. Cil havia de fer la lliçó sobre el tema "De las excelencias del esqueleto". La sorpresa per a molts, sabent com pensava Cil, fou sentir en ple discurs paraules d'elogi a la revolució. Ja hem esmentat abans que Cil era parent no massa llunyà del pare de Letamendi i que protegí a aquest en la seva joventut.

Wenceslau Picas i López

Completa la triada de professors de cirurgia d'aquest període isabelí a la facultat catalana. Sense massa ambició científica fou un dels metges que van tenir més prestigi local i una clientela més nombrosa. En canvi la seva dedicació científica ens sembla

menys intensa. Era nebot de Joan López, home liberal, figura poc coneguda, que havia estat president de l'Acadèmia de Medicina.

Va néixer a Barcelona l'any 1807 i va estudiar aquí. Gairebé just després d'acabar els estudis, quan només tenia vint-i-cinc anys, es va fer càrrec de la revista més important del seu temps aquí, el "Diario de Ciencias Médicas", que havia impulsat Janer. Se'n va cuidar durant dos anys. El 1842, quan té trenta-cinc anys, guanya una càtedra del Col·legi de Cirurgia. Fou l'últim catedràtic ingressat al Col·legi abans de la seva desaparició.

A la reforma de 1843 li encarreguen la Patologia Mèdica, però l'any 1845 ja el trobem definitivament com a professor de Cirurgia. Ho serà fins a la seva mort el desembre de 1870, quan té seixanta-tres anys. Picas pot ser recordat també com un dels qui, en un moment determinat i sense continuïtat efectiva, van fer alguna cosa per ajudar a conèixer el que passava a Europa. Primer va estar a Itàlia, junt amb Castells i Uribarri. El 1851 viatja per Alemanya i França. El 1861, quan ha de llegir la lliçó d'inici de curs a la universitat, tria un tema d'interès, adreçat a facilitar l'estudi bibliogràfic. Abans, a l'Acadèmia, havia defensat l'estudi de la medicina pràctica. En conjunt, però, la seva petjada, al cap dels anys, ha estat petita (55).

L'ensenyament de l'obstetrícia

L'obstetrícia va experimentar modificacions interessants durant aquest període. No solament en la seva essència i contingut —l'obra de Semmelweis es pot incloure aquí, l'anestèsia també— sinó en la seva estructura docent a la facultat. El seu contingut era fonamental per l'activitat del metge i així s'explica que inicialment en els col·legis de nivell inferior, definits el 1843, anés junt amb la patologia mèdica. En l'ordenament de 1843 Storch és professor d'aquestes matèries a Valladolid i Marc Bertran a Saragossa.

Octubre de 1843 a Barcelona es nomenen dos professors, per a dues assignatures. Una és "Obstetrícia i malalties de dones i nens", encarregada a Imperial Iquino, que hagués hagut de venir de Cadis. L'altra era "Clínica de Parts i malalties de dones i nens" i el professor era Antoni Mayner. Feien l'assignatura bàsica a cinquè curs i la clínica a setè. En el pla de 1845, les coses es van reduint, i queda durant bastants anys una càtedra única que porta Mayner fins a la seva mort el 1857. Després ve un professor jove, Joan Rull, que durarà fins el 1891, i en el seu temps hi haurà molts canvis, perquè es fa càtedra apart amb la pediatria.

Gairebé al final d'aquesta primera part arriba el moment en que es desdoblen altra vegada les càtedres i s'incorpora el doctor Llorenç Vidal, que havia començat com a supernumerari. Aquest mor el 1876 i és substituït, el 1879, pel doctor Joaquim Bonet (56).

L'obra d'Antoni Mayner

El doctor Antoni Mayner i Alcover fou de manera efectiva el primer professor de parts de la facultat restaurada. Ja feia anys que es dedicava a l'especialitat obstètrica —tot i que aleshores no hi havia especialitats— i ja l'havia explicat en el Col·legi de Cirurgia. Mayner tenia aleshores prop de seixanta anys. Havia nascut l'any 1784 a Vilafranca del Penedès, d'on eren també Feliu Janer i Pere Terrada. Va estudiar en el Col·legi de Barcelona, quan la guerra del francès fou metge militar i el 1816 va guanyar per oposició, juntament amb Ribot, una càtedra del Col·legi.

Durant el trienni liberal, a més d'una intensa activitat assistencial quan l'epidèmia de febre groga de 1821, tingué una bona activitat política. Per això fou un dels quatre professors que foren expulsats de la càtedra el 1824, tot i que més tard els van reposar.

Mayner en el discurs inaugural de l'any 1820 es pronuncia clarament contra el règim repressiu i defensa la constitució (57).

Al llarg dels anys de docència Mayner s'ocupà també d'altres matèries. Durant algun temps es va encarregar d'explicar, a més de les malalties de les dones i nens que formaven part de l'assignatura, les malalties venèries, i fins i tot la història i bibliografia mèdiques.

L'obra escrita del doctor Mayner és més aviat curta. Durant molts anys fou el mestre de parts a Barcelona, però va escriure poc. Ens ha quedat algun manuscrit inèdit, el resum de les lliçons, recollits per dos alumnes. També feu la revisió i anotació del text de Velpeau, que va traduir i adaptar lliurement al castellà un metge aleshores molt jove que havia de fer una gran carrera, el doctor Pere Felip Monlau (58).

La posició del metge com a obstetra, com a "home" que assisteix un part no devia ser aleshores massa brillant. La competència de les llevadores devia ser molt intensa i sovint ho tenien com a camp reservat. En l'esmentada obra de Velpeau, que Mayner revisa, es diu que llevadores com Madame Boivin o Madame Lachapelle tenen una experiència de més de vint mil parts mentre que Naegele, la gran figura de l'obstetrícia francesa no arriba als mil tres-cents. Aquí les diferències encara devien ser més grans i Mayner no dissimula la mania que té a les llevadores. Així diu: "en el nostre país l'art obstètrica està lligada a unes quantes dones idiotes que no tenen cap altra instrucció que la seva pràctica rutinària. La nació es ressent del fet de tolerar-les perquè es perden una gran quantitat de braços que troben la mort abans que se'ls obrin les portes de la vida".

Recordem però el que va passar amb la innovació transcendental de Semmelweis, perquè no sempre s'ha de donar la raó al metge, encara que en teoria sembli més ben preparat. A les sales on els parts els atendien les llevadores la mortalitat materna era molt inferior que en les sales on hi havia metges i estudiants de medicina. Però Mayner fa referència no a la mortalitat materna sinó infantil. Assenyalem també que dos deixebles seus, Oms i Ferreres, adapten el text de pediatria de Baumer, d'acord amb les lliçons de Mayner. A més intervé, de manera menys directa, en l'edició espanyola de la venereo-logia de Desruelles.

Potser la seva aportació escrita més coneguda és el "Tratado elementar (sic) completo de las enfermedades de mujeres", en dos volums, escrit en realitat per Oms i Ferreres i revisat per Mayner, que data del 1840.

Valoració de la seva obra: De Mayner al cap dels anys no n'ha quedat gran cosa. Es un més dels professors que compaginen la seva feina assistencial pràctica amb l'ensenyament de la medicina, i les seves funcions acadèmiques, potser al dia, però sense arribar a entusiasmar els seus alumnes, sense fer escola. D'altra banda sembla que estava convençut del nivell dels seus coneixements, si més no en la lluita contra les llevadores.

L'obra de Joan de Rull

Fou una de les personalitats més importants dins de la medicina oficial i pràctica del seu temps a Catalunya. Va tenir càrrecs importants, fou degà de la facultat —ho era

quan Cajal fou professor de Barcelona— i en un moment donat el parter més conegut, junt potser amb Mascaró. Després el substituïria Bonet. En els primers anys de la restauració borbònica, fins a la seva mort el 1891, el doctor Joan de Rull i Xuriach fou una potència de la medicina local (59).

Havia nascut a Barcelona a finals de l'any 1828, en una família de la petita noblesa local, prop de la facultat on exerciria el seu magisteri. Va estudiar aquí, es graduà el 1852, al cap de tres anys va entrar a l'Acadèmia de Medicina. Aleshores calia presentar una memòria per optar a l'ingrés. L'any 1858 guanyà per oposició la càtedra que havia deixat vacant Mayner.

Inicia aleshores un camí llarg de càrrecs i honors que li donen un cert lluïment social. La seva obra estrictament mèdica potser no fou tan brillant. Rull, intel·ligent i hàbil, va saber situar-se i va cultivar més la clientela que la ciència. D'altra banda tampoc li hem de fer grans retrets perquè aquest era el corrent del temps en la major part de metges amb èxit pràctic. Una de les coses que ajuda a retratar-lo és la consideració del títol que tenia la seva memòria de doctorat: "Ventajas que reporta al médico el cultivo del trato social". En realitat és un esquema de patologia social, però ens ajuda a situar el personatge en el seu ambient.

Més important és el seu text de pediatria, publicat a l'etapa següent, el 1882. Recordem, ja ho hem assenyalat, que les malalties dels nens s'estudien junt amb les de les dones, i fins el 1888 no hi haurà un professor específic. També volem recordar que va publicar un estudi demogràfic de la casa de maternitat de Barcelona, que avui té un bon valor informatiu tant en l'aspecte mèdic com en el social. La mortalitat era del 25 % d'internats.

Rull va contribuir també, una mica en la seva mesura, al progrés tècnic de l'especialitat. Va idear un instrument, el "traquelotom" útil per a l'extracció del fetus mort.

Valoració: Rull és, en certa manera, una personalitat curiosa dins de la medicina de l'època. La seva procedència social no l'encaminava a estudiar medicina, en un temps en que fer de metge no era una professió que gaudís de gran prestigi. Quan va acabar els estudis, el 1852, hi ha molts testimonis escrits que ens expliquen la difícil situació professional de molts metges. Rull féu un ascens ràpid i als sis anys d'acabar ja era catedràtic. Bastants altres ho aconseguiren a la seva edat i aleshores la càtedra tampoc gaudia de tant prestigi com va tenir en temps posteriors. Fou obstetra i pediatre, va publicar un llibre de text i en prologà un altre, va estudiar la mortalitat i les normes d'educació. Sembla que fou a més un home amable, i així el valora Cajal en els seus records.

El doctor Llorenç Vidal

El cas de Vidal es diametralment oposat al de Rull. Aquest és un home brillant, de bona posició social, al que les coses li van de cara. Vidal és al revés, una personalitat modesta, que puja lentament i amb esforç cada graó.

Llorenç Vidal i Auté va néixer a Puigcerdà. Va estudiar en el Col·legi de Barcelona on es va llicenciar el 1842, deu anys abans que Rull. Immediatament, en la reforma del

1843, fou nomenat ajudant amb el càrrec, així es denominava, de “regente agregado”. Aleshores comença una etapa, prou llarga, en que és un dels professors comodí de la facultat. Els agregats substituïen els catedràtics en les seves absències, o en les vacants, però no per una assignatura sinó per grups. I així Vidal tan aviat explicava Física o Química com Obstetrícia o Clínica Mèdica. Una anàlisi del seu expedient permet veure aquests aspectes de l'ensenyament d'aleshores. Va ser també secretari de la facultat l'any 1848 i bibliotecari el 1853. Durant anys va patir, i n'és potser l'exemple més clar, aquesta situació.

Fins el 1861 no fou catedràtic supernumerari, i de ple dret el 1867. Havia estat substituït de moltes càtedres, segons l'estil del temps. El 1861 s'encarregà de les assignatures d'exercicis d'osteologia i dissecció, i més tard passà a l'obstetrícia. S'havia encarregat molts anys de part dels ensenyaments del que després serien practicants, amb el nom de “ministrante” i de sangrador. Sembla que va publicar un “Nuevo manual del sangrador”, l'any 1849, que està signat amb inicials, que corresponen a un pseudònim. També sembla que va tenir algunes dificultats en relació amb aquest ensenyament. En tot cas fou un dels professors més grisos de la facultat del seu temps. Possiblement va tenir poc ajut i li devia mancar la punta incisiva que li hagués facilitat el camí.

Les coses van començar a aclarir-se quan l'any 1861, i basant-se en una disposició anterior i en necessitats del moment, es va crear la categoria de catedràtics supernumeraris. Fou adscrit a una assignatura que ha estat sempre una mica eclipsada i ha tingut menys ressò. Aleshores se'n deia “exercicis d'osteologia i dissecció”. Després acabarà desembocant en la que molts anys fou “Tècnica Anatòmica”, o sigui la Dissecció. La va explicar algun temps. Més tard torna a canviar i el trobem a Terapèutica, fins el nomenament de Narcís Carbó, i finalment a Clínica d'Obstetrícia amb els seus afegits. Alternarà les explicacions amb l'obstetrícia de Rull.

Finalment el 1867 hi ha un nou canvi. Els supernumeraris passen a ser catedràtics de ple dret. Així es van integrar en el claustre barceloní tres professors: Vidal, Armenter i Giné. Vidal queda ja adscrit definitivament a l'assignatura de Clínica d'Obstetrícia. I així durarà gairebé deu anys, fins que el novembre de 1876 mor a Barcelona.

Valoració: si hem detallat una mica la peripècia personal del doctor Vidal és perquè és un testimoni d'un estat i d'un ambient. Les activitats de Vidal, les més regulars i les que no ho són tant, com els seus problemes amb els estudis dels sagnadors, ens permeten copsar com estava la nostra medicina universitària en alguns aspectes, que si només mirem el que llueix semblen de segon ordre. En resum Vidal ens queda com un home gris. Va gastar una bona part de la seva energia en les petites lluites d'un ambient que sovint podia ser carrincló.

L'ensenyament de la medicina legal

L'ensenyament d'aquesta matèria s'havia iniciat, amb el nom de "Cirurgia Forense" a l'antic Col·legi de Cirurgia. Aquest origen quirúrgic s'explica perquè de fet era una matèria que importava més als cirurgians que al metges, que havien de peritar sovint sobre les ferides o les morts violentes. El primer llibre de text es un breu manual, "Cirugia forense, o arte de hacer las relaciones chirurgico-legales" de Domènec Vidal, catedràtic del Col·legi. Es va publicar el 1783, i tingué nombroses edicions posteriors. L'assignatura es mantenia i probablement un dels últims professors en el vell Col·legi de Cirurgia fou el doctor Josep Soler i Cosp, que va morir el 1841.

Quan la restauració de la facultat el 1843 l'assignatura s'assigna al doctor José García Arbolea, de Cadis. Després és nomenat el doctor José Lorenzo Pérez. Sembla que el professor real degué ésser el doctor Josep Flotats i Fuster, antic catedràtic de Cervera, incorporat ja abans a la universitat de Barcelona en el breu període liberal de 1822. Així es diu en la seva necrològica (60). Flotats havia estat nomenat per a la assignatura d'Higiene i possiblement es va encarregar també, per extensió, de la Medicina Legal. A la necrològica feta per Capdevila, ran de la seva mort, es diu que era catedràtic de Medicina Legal i no s'esmenta la Higiene. Va morir el 1845. Aleshores trobem el qui fou el primer professor efectiu, que cobreix pràcticament tot el període, el doctor Ramon Ferrer i Garcés, que ocupa la càtedra fins a la seva mort el gener de 1872.

L'obra del doctor Ferrer i Garcés

Ferrer i Garcés venia del Col·legi de Cirurgia, d'on era catedràtic des del 1834. Havia nascut a Aitona, el Segrià, l'any 1803. El 1843 se li assigna la Patologia Quirúrgica, i el 1845 ja està definitivament a Medicina Legal, on farà tota la seva activitat posterior (61).

Politicament era un home liberal, que fou dues vegades alcalde de Barcelona, el 1841 i el 1854, ambdues per poc temps (62). Mata també tenia una orientació clarament liberal, àdhuc revolucionària en el seus anys joves. Malgrat aquesta afinitat la relació entre els dos catedràtics de Medicina Legal, de Madrid i Barcelona, catalans tots dos, sembla que no fou pas massa bona. És evident, per l'obra escrita i la transcendència posterior, que Mata estava molt per sobre. Personalment devia tener una vida moguda.

En un informe que havia de fer el rector a Madrid, sobre els catedràtics de la universitat, és de l'únic que en diu alguna cosa en l'aspecte moral, tot i reafirmant la seva vàlua com a professor. Robert en els seus records l'esmenta com a "galano y galante" (63).

Però això no ens ha de fer minusvalorar l'obra de Ferrer, que té alguns aspectes prou vàlids. El més interessant és que fou autor d'un llibre de text, un "Tratado de Medicina Legal", publicat el 1847, amb gairebé sis-centes pàgines, amb una visió d'acord amb els problemes que es plantejaven aleshores i la importància que se'ls donava des del punt de vista de l'administració de justícia i l'exigència dels informes mèdics. Això fa que la sexologia mèdico legal ocupi un terç de l'obra. En canvi els temes de responsabilitat, avui tan importants, estan en una part petita i final del text (64). Malgrat això el llibre devia ser útil en el seu temps, complint la seva funció. El que no sembla tan justificat es que una segona edició, de 1867, al cap de vint anys, estigui pràcticament calcada. Probablement els criteris de l'administració de justícia tampoc no necessitaven massa canvis.

Ferrer fou també autor d'un llibre curtíssim, el "Fragmento toxicológico o explicación de algunos venenos...", on despatxa de manera ràpida, en no massa més de cent pàgines, el que podia tenir d'interès la Toxicologia Forense. Comparada amb l'obra de Mata la de Ferrer és escassa i tendeix a l'anquilosi. Ferrer fa dos llibres de text iguals amb vint anys de diferència. Mata en canvi passa, en el seu text, d'un llibret de mida mitjana al principi a quatre volums grans d'unes mil pàgines cadascun en l'última edició de l'obra (65). Tot i que la vàlua de les obres no es mesura pel nombre de pàgines, sí que cal tenir en compte l'evolució, l'increment, o la rigidesa, amb el pas dels anys. Abans Ferrer havia fet un text de cirurgia. Ferrer també tenia al seu càrrec la Higiene Pública, però això ho comentarem en l'apartat següent.

L'ensenyament de la higiene

El concepte de la Salut Pública es comença a desenvolupar amb una certa amplitud a finals del segle XVIII. En certa manera porta al concepte de Medicina Pública, o amb una terminologia més clara al de Medicina política o Medicina d'Estat. El seu contingut es forma lentament i té tres pilars cronològics, que configuren les que ara són especialitats de Medicina Legal (s. XVII), Medicina del Treball (inicis del s. XVIII) i Medicina Preventiva (finals del XVIII), amb les obres de Zacchia, Ramazzini i Frank. Tot això ve per explicar l'inici de l'ensenyament de la Higiene a la Facultat.

A la reforma inicial de 1843 és una assignatura pròpia, encarregada al doctor José Mª Gómez Bustamante, de Cadis. El títol és "Higiene Privada i Pública". Com que era professor a Cadis no va venir i el juny de 1844 s'assigna al doctor Josep Flotats. En l'ordenació de 1845 Bustamante, que tenia molt poca antiguitat, és professor de Clínica Quirúrgica a València. El 1845 la càtedra desapareix, però no l'assignatura, que en realitat són dues. Queda dividida en dues parts, adscrites a catedràtics diferents, i això passarà durant alguns anys.

D'una banda tenim la "**Fisiologia e Higiene Privada**", que explica el doctor Joan Ribot i Ferrer, professor de Fisiologia, l'obra del qual ja ha estat comentada. D'altra banda hi ha la "**Medicina Legal, inclusa la Toxicologia e Higiene Pública**", que explica el doctor Ramon Ferrer i Garcés.

En el pla d'estudis de 1843 la Higiene, privada i pública, consta que s'explica a tercer i a sisè curs, sense més aclariments. En el pla de 1845 la Higiene Privada és a segon any, igual que la Fisiologia. La Higiene Pública és a setè curs, mentre que la Medicina Legal és a sisè. En el pla de 1850 la Higiene privada està en el que ara en diríem primer cicle, apte per tenir el títol de "batxiller en medicina" i la Pública en el segon. En el de 1857 estan a segon i sisè respectivament. I encara, i només a Madrid en els cursos de doctorat, hi ha una "Higiene pública aplicada a la ciencia del gobierno". Hem explicat això, sense esgotar el tema, per veure com anava la divisió dels continguts.

Quan va començar a separar-se de les matèries originals amb les que estava enganxada, per tenir continguts més propis, la van explicar alguns professors (Carbó, Vidal), en períodes curts i finalment Giné i Partagás, que en fou el primer catedràtic, el 1867, per ascens de la categoria de supernumerari. Però això va ser acabant el període i com a pròleg de l'etapa següent. A més Giné passaria aviat a una altra matèria.

Els professors farmacèutics

En farem un breu esment perquè tot i que són durant un temps breu catedràtics de la Facultat de Ciències Mèdiques, de fet ho són de la Facultat de Farmàcia. Són cinc, quatre nomenats el 1843, procedents tots ells del Col·legi de Farmàcia de Sant Victorià, i un nomenat a la tornada de 18 de juny de 1844. Els tres primers portaven ja més de vint-i-cinc anys d'antiguitat en el professorat i havien ingressat tots ells amb poc temps de diferència.

El més antic era **Josep Antoni Balcells i Camps**, nascut el 1777, fill de farmacèutic. L'any 1815 va guanyar una càtedra del Col·legi de farmàcia i se li encarregà l'ensenyament de la Física i Química. De posicions conservadores es va exiliar a França cap a la fi del trienni liberal. Quan va tornar fou adscrit un temps curt al col·legi de Madrid. En el pla de 1843 se li encarrega l'assignatura de "Farmacia Químico-operatoria". El 1845 ja no és la facultat de medicina. Mori el 1857. Va assolir un considerable prestigi, tant en la tasca docent com en les publicacions i en l'analítica. Fou membre actiu de l'Acadèmia de Ciències i Arts. Fou autor d'un discurs sobre Moral farmacèutica l'any 1839 i l'any 1844 feu la lliçó inaugural del curs sobre el tema "Reconocimiento de Dios por las ciencias naturales" (66, 67).

El segon fou el doctor **Agustí Yàñez i Girona**, que fou adscrit a l'ensenyament de la "Botànica i Zoologia mèdiques". Yàñez fou un personatge important dins de la ciència catalana de la primera meitat del segle XIX. També era fill de farmacèutic i havia nascut a Barcelona l'any 1789. Fou deixeble de Carbonell i Bravo a la càtedra que aquest tenia a la Junta de Comerç. Francesc Carbonell, que fou metge i farmacèutic, i president de l'Acadèmia de Medicina, fou també el mestre d'Orfila, i personalitat molt eminent de la nostra ciència. Quan Carbonell fou ferit en un accident de laboratori que li va costar perdre un ull Yàñez estava amb ell i fou ferit en el mateix accident. Feu els estudis de Farmàcia començant a quart curs, perquè li van convalidar matèries pels seus estudis anteriors. L'any 1816 es va graduar i el mateix any va guanyar l'oposició per una càtedra, explicant la Història Natural (68).

L'any 1823 fou separat de l'ensenyament per raons polítiques, com altres professors del Col·legi de Cirurgia, —però per raons oposades a les del cas de Balcells—. No fou reposat fins el 1830. El 1843 és a la facultat de ciències mèdiques i després passa a explicar bastants anys encara la Botànica a Farmàcia. Fou degà de la facultat de

Farmàcia, vice-rector algun temps i rector de 1856 a 1857, any en que va morir. Havia estat també president de l'Acadèmia de Ciències de Barcelona (69, 70).

La seva obra escrita és extensa i important. Cal destacar principalment les "Lecciones de Historia Natural", amb una primera edició, en un volum, l'any 1820 i ja en tres volums el 1844-45. Fou una obra molt important en el seu temps (71).

El tercer professor de la llista de farmacèutics a la facultat de ciències mèdiques fou **Ramon Fors i Cornet**. Havia nascut a Barcelona l'any 1791. Feu els estudis a Barcelona i fou ajudant de la farmàcia de l'hospital de Santa Creu. Llicenciat el 1816 l'any següent guanya una càtedra del Col·legi de sant Victorià, per explicar "Farmàcia experimental, Manipulacions de Química Orgànica i Farmàcia operatòria". En molts aspectes la seva trajectòria és paral·lela a la de Yañez, amb qui era gairebé coetani: el col·legi es crea el 1815, es gradua el 1816 i treu una càtedra de seguida. També com ell, per raons polítiques, fou separat de la càtedra de 1824 a 1830. En el pla d'estudis de 1843 se li va assignar la matèria de "Manipulacions Químico-Farmacèutiques i Farmàcia Galènica". Després fou catedràtic de la facultat de Farmàcia fins a la seva mort el 1859. Entre els seus llibres cal esmentar un "Tratado de Farmacia Operatoria" en dos volums el 1841 que va tenir una segona edició el 1876, anys després de la mort de Fors. En realitat és una reimpressió amb algunes addicions (72, 73).

Tomàs Balvey i Parés arribà al professorat una mica més tard. Era de la mateixa generació dels anteriors: havia nascut a Cardedeu, l'any 1790 i també era fill de farmacèutic. Fou professor interí del Col·legi de farmàcia el 1824 i catedràtic el 1830, explicant la Matèria Farmacèutica. Sembla que també va tenir alguna dificultat política. L'any 1843 li és assignada la càtedra de "Matèria Farmacèutica" de la nova facultat i després seguirà a la facultat de Farmàcia fins a la seva mort el 1852 (74).

L'últim professor d'aquest grup és el doctor **Juan José Anzizu i Yarza**, originari del país basc, i nascut el 1802. Fèu els estudis de Farmàcia al col·legi de Barcelona, i el 1830 va guanyar una càtedra de Matèria Farmacèutica del Col·legi de Madrid. Allí fou nomenat "Boticario de cámara" i va deixar la càtedra. Més tard va tornar a Barcelona, al propi Col·legi i el 1844 es nomena per a una càtedra de la facultat de Ciències Mèdiques, i més tard de Mineralogia i Zoologia de farmàcia. Fou degà de la facultat des del 1857 fins el 1865, en que va morir (75).

NOTES DE LA TERCERA PART

- (1) Hervás i Puyal, Carles: "La anestesia en Cataluña. Historia y evolución (1847-1901)". Barcelona, tesi U.B. 1986.
- (2) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic de metges catalans", loc. cit. I, pp. 130-131, núm. 1121. v.t. Usandizaga, M: "Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona", loc. cit. p. 232, mem. núm. 316. i mem. núm. 356.
- (3) Vázquez González-Quevedo, Francisco: "La medicina en Cantabria. Apuntes históricos y biográficos hasta 1930". Santander (Dip. Provincial) 1972. 301 pp. v.t. Vázquez González-Quevedo, F: "Tres catedráticos montañeses en la facultad de medicina de Barcelona (1850-1883-1919)" Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, IV, 148-251.

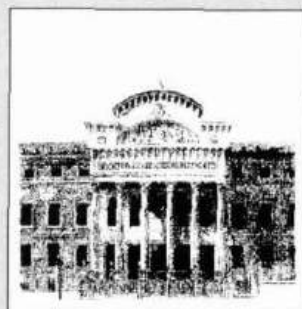
- (4) v. expedient AHUB.
- (5) Sarró, Ramon: "El sistema mecánico antropológico de José de Letamendi". Barcelona. Discurs d'ingrés a la RAM de B. 1963. Sarró ha dedicat també altres treballs menors a Letamendi, valorant de manera positiva la seva ideologia.
- (6) Bañuelos, Misaël: "Las fórmulas de la vida y de la enfermedad del profesor que fue de Patología General de la Universidad de Madrid don José de Letamendi y Manjarrés". *Gaceta Med. Esp.* 1949, 23, (269), pp. 46-49.
- (7) Forns, Rafael: "Letamendi" Barcelona (Imp. A. Núñez) 1965. 103 pp. Monografia en la que recull una considerable quantitat d'estudis i articles, molts a la premsa diària, sobre l'obra de Letamendi, acceptant sempre com a condició indiscutida la genialitat de l'autor.
- (8) Riera Palmero, Joan: "Letamendi y Turró: romanticismo y positivismo en la medicina catalana del siglo XIX". *Asclepio*, 1965, 17, 117-153.
- (9) v. els treballs de Silverio Palafox Marqués sobre Letamendi, que passen de deu. Entre ells v. Palafox, S.: "Vida, semblanza y obra del doctor Letamendi", *Archiv. Iberoam. Hist. Med.* 1951, 3, 441-473; i Palafox, S.: "Recapitulación letamendiana" *Asclepio*, 1966-1967, 18-19, pp. 483-515.
- (10) Comenge, L.: "Boceto del Dr. D. José de Letamendi" Madrid (Est. Tipogr. Fortanet) 1893, 112 pp. v.t. Comenge, L.: "Recuerdo necrológico del Dr. D. José de Letamendi" in *Acta de la sesión pública que en 25 de junio de 1898 celebró la Real Academia de Medicina de Barcelona*. Barcelona (Tip. F. Sánchez) 1899. pp. 59-77.
- (11) Carreras i Artau, Tomás: "José de Letamendi. Sus doctrinas estéticas y sobre filosofía del arte". *Rev. Ideas Estéticas*, 1952, 10, 375-415.
v.t. Carreras Artau, T.: "Estudios sobre médicos filósofos españoles del siglo XIX". Barcelona (CSIC) 1952, 416 pp. La major part del llibre es dedica a Letamendi (pp. 131-380). v.t. Sanvicens, Alexandre: "Intento de sistematización de la filosofía de Letamendi". *Folia Clin. Intern.* 1969, 19 (7-8), pp. 390-400.
- (12) Guy, Alain: "Le genie de Letamendi et la philosophie catalane". *Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal.* Barcelona, 1970, I, 409-434.
- (13) Corbella, J.; Calbet, J.M.: "Nota sobre los profesores andaluces en la antigua facultad de medicina de Barcelona (1843-1906)" *Act. IV Congr. Esp. Hist. Med. Granada*, 1973, I, 447-456.
- (14) Lopez Piñero, J.M.: "La contribución de las 'generaciones intermedias' al saber anatómico de la España del siglo XIX". *Asclepio*, 1971, 23, 95-130. Referència extensa a Silóniz, pp. 103-112.
- (15) En els últims anys del segle XIX es va fer un intent d'homenatge als anatómics catalans. v. Batllés, M.; Siloniz, C.: "Homenaje a los doctores Gimbernat y Letamendi. Discursos biográficos". Barcelona (Imp. Henrich) 1894. 50 pp.
- (16) Una visió global de l'ensenyament de la fisiologia a la facultat de Barcelona, durant tot el segle XIX, es troba a: Gual, A.; Palés, J.L.: "La Fisiologia en nuestras aulas durante el siglo XIX (La facultad de medicina de Barcelona)". *Med. Hist.* 1975, núm. 48, 15 pp. v.t. Gual, A.; Palés, J.L.: "La Fisiologia en nuestra aulas durante el siglo XIX (1837-1851)" *Act. II Congr. Hist. Med. Catal.* Barcelona, 1975, II, 219-233.
- (17) Calbet, J.M.; Corbella, J.: "Diccionari Biogràfic de Metges Catalans". Barcelona (Fund. S. Vives Casajuana - Sem. Pere Mata), 1981-1983. t. III, pp. 32-33. v.t. Elias de Molins, A.: "Diccionario biografico y bibliografico de los escritores y artistas catalanes del siglo XIX". Barcelona, 1889-1895, II, 445.
- (18) v. Usandizaga, M.: "Historia del Real Colegio..." loc. cit. pp. 215-236. v. mems. núms. 180, 214 a 218, 261, 390.
- (19) Corbella, J.: "Memòries manuscrites de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya". Barcelona (Sem. Pere Mata) 1993, memòria núm. 189.
- (20) Calbet, J.M.; Corbella, J.: "Diccionari..." loc. cit. I, p. 81; v.t. Elias de Molins, A.: loc. cit. I, p. 281. v.t. Corbella, J.: "Memòries manuscrites..." loc. cit. mem. núm. 427.
- (21) Corbella, J.; Domenech, E.: "Análisis de algunos aspectos de la obra del doctor Juan Magaz y Jaime (1822-1901)". *Act. IX Congr. Nac. Hist. Med. Zaragoza*, 1989, II, 497-503.
v.t. Gimeno, Amalio: "El primer marqués de Magaz, catedrático de medicina". in "Antología del prof. Amalio Gimeno y Cabañas", Madrid, 1935, pp. 775-778.
- (22) Huguot, Françoise: "Les professeurs de la faculté de médecine de Paris. Dictionnaire biographique 1794-1939". Paris (ed. du CNRS) 1991. v. pp. 346-348.
- (23) Calbet, J.M.; Corbella, J.: "Diccionari..." loc. cit. III, p. 127.
- (24) Larregla, Santiago: "Aulas médicas en Navarra. Crónica de un movimiento cultural". Pamplona (Dip. Foral) 1952. 190 pp. Sobre Uribarri v. p. 90. v.t. González de la Riva, J.M.: "Aportación al estudio histórico de la farmacia en Navarra (El Real Colegio de Medicina, Cirugía y Farmacia)" Pamplona (Dip. Foral. Inst. Ppe. de Viana) 1962. 150 pp.

- (25) Mendoza y Rueda, Antonio: "Necrologia del Dr. D. Juan B. Foix y Gual". El Compilador Médico, 1865, núm. 6, (25-IX-1865), pp. 130-134.
- (26) "Instruccions generals sobre'l modo de preservarse del colera morbo epidemich ab indicacions acerca de son metodo curatiu" (sic). Barcelona, 1834.
- (27) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. t. II, p. 25. v.t. Elias de Molins, A. loc. cit. I, p. 606.
- (28) Una visió general del tema en tot el període de la facultat antiga és a Corbella, J: "La enseñanza de la Patología General en la antigua facultad de medicina de Barcelona (1843-1906)". Asclepio, 1969, 21, 121-127.
- (29) Una visió global de la matèria a Espanya es troba a: Herrera Yebra, Joaquín: "La Patología General en España durante el siglo XIX". Archiv. Iberoamer. Hist. Med. Antropol. Med. 1955, 7, 147-309.
- (30) Sarro, Ramon: "El sistema mecánico antropológico de José de Letamendi" Barcelona. Discurs d'ingrés a la RAM de B. 1963.
- (31) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." I, 25-26. v.t. Elias de Molins, loc. cit. I, 608.
- (32) Corbella, J: loc. cit. nota 28.
- (33) Sobre Salvà v. González de la Riva, loc. cit. pp. 94-95.
- (34) Palomeque, A: "La Universidad de Barcelona desde el plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857". Barcelona (Edic. Univ. Barc.) 1979, p. 285. El text el nomena com a "Casau". A l'escalafó de 1849 consta com a "Casañ" i és catedràtic de Valencia.
- (35) Cortadellas i Angel, M.J: "Vida y obra del Dr. Félix Janer y Bertran". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 32-39. v.t. Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." II, 84-86. v.t. Elias de Molins, A. loc. cit. II, p. 22.
- (36) Peyri, Jaume: "Félix Janer y Bertran". in "Galeria de Villafraneses ilustres". Vilafranca del Penedes (Imp. Esteva), 1942.
- (37) Corbella, J: "La responsabilitat dels metges i de les institucions sanitàries". Barcelona. Discurs d'ingrés a la RAM de B. 1985, a les pp. 18-27 s'analitza l'obra de Janer.
- (38) Esteva de Sagrera, J; Figuerola, I; Espinosa, E: "La relació entre metge i malalt a l'obra de Feliu Janer" Gimbernat, 1990, 14, 121-128.
- (39) Parellada i Feliu, Joan: "Els grans canvis de la deontologia mèdica en cent-cinquanta anys: des de la Moral Mèdica de Feliu Janer". Act. III Congr. Hist. Med. Catal. Lleida, 1981, I, 272-282.
- (40) Calbet, J.M: "Prensa médica en Cataluña (hasta 1900)". Barcelona, tesi UB, 1967, pp. 229-240.
- (41) Montaña i Buchaca, Daniel: "Notes sobre Josep Storch i Pla, catedràtic de la universitat de Barcelona des de 1847 a 1856" in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, 429-434.
v.t. Montaña i Buchaca, D: "Un metge berguedà il·lustre: Josep de Storch i Pla". Quaderns de l'àmbit de recerques del Berguedà (Manresa, Fotoletre S.A.) 1991, 37-44.
- (42) Crous i Casellas, Josep: "Necrologia del malogrado Dr. D. Antonio Coca Cirera". Barcelona (Imp. Diari de Barcelona) 1872, 32 pp.
- (43) Luna i Descalzo, Margarida: "L'obra del Dr. Antoni Coca i Cirera, catedràtic de Patologia Mèdica de la Universitat de Barcelona (1863-1872)" in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, 419-427.
- (44) Peset i Llorca, Vicenç: "Los 'Elementos de Frenopatología' de Crous Casellas (1882) con algunos comentarios". Cuad. Hist. Med. Esp. 1962, I (2), 195-211.
Reproduït també a Peset, V: "Estudios históricos sobre la psiquiatría valenciana" València (Ed. Alfons el Magnànim) 1987, pp. 263-284.
- (45) Llagostera i Sala, Francesc: "Biografia del Dr. D. Francisco Juanich y March" Barcelona (Est. Tip. N. Ramirez) 1873. 30 pp.
- (46) Corbella, J: "L'obra mèdica del Dr. Francesc Juanich i March (Granollers, 1798 - Barcelona, 1868)" 33 Assemblea Intercomarcal Estudiosos, Granollers, 1987, pp. 197-201.
- (47) Garcia i Sansebrí, J.L: "La obra quirúrgica del Dr. Antonio Mendoza y Rueda" Act. I Congr. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 260-270.
- (48) Palomeque Torres, A: "La Universidad de Barcelona desde el plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857". Barcelona (Univ. Barcelona) 1979, pp. 109-110.
- (49) Permanyer, L: "Los protomártires del Eixample". La Vanguardia, 29 de gener de 1989, supl. Domin. p. 88. Mendoza "personatge excèntric i particular" fou un dels primers a viure a l'Eixample, a la cruïlla dels carrers de la Universitat (ara Enric Granados) i Provença. Cal recordar que la facultat estava al carrer del Carme.
- (50) Palomeque, loc. cit. p. 111.
- (51) Corbella, J: "Memòries manuscrites de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya". Barcelona (Sem. Pere Mata) 1993. mem. num. 264.

- (52) Calbet i Camarasa, J.M: "Prensa Médica en Cataluña (hasta 1900)". Barcelona, tesi UB, 1967, v pp. 243-247 i 342-349.
- (53) Coll i Astrell, J: "Elogio histórico del Dr. Cíl y Borés". El Sentido Católico de las Ciencias Medicas, 1882, 4 (18), p. 392 (8-4-1882).
- (54) Queralta i Basagaña, F: "Contribución al estudio de la obra médica del Dr. D. Joaquin Cíl y Borés". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, 271-284.
- (55) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. t. II, pp. 204-205. v.t. Elias de Molins, A. loc. cit. II, p. 636.
- (56) Una visió global de l'ensenyament de l'obstetricia i matèries afins en aquest període es troba a: Hierro i Alberich, Pere: "La enseñanza de la obstetricia en la antigua facultad de medicina de Barcelona (1843-1906)" Barcelona, tesi U.B. 1974.
- (57) sobre Mayner v. Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. II, pp. 132-133. v.t. Elias de Molins, A. loc. cit. II, p. 160.
- (58) Usandizaga, M: "Historia del Real Colegio..." loc. cit. mems. núm. 144, 151, 181. v.t. núms. 238, 259, 373.
- (59) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. t. III, pp. 62-63.
- (60) Capdevila i Alvià, Josep Manuel de: "Elogio póstumo del Dr. D. José Flotats". memòria manuscrita núm. 187. Arxiu RAM de Catalunya. 34 pp.
- (61) Reguant i Gili, J.M; Corrons i Espinalt, J: "La obra medico legal del Dr. Ramon Ferrer y Garcés". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, III, 409-415.
- (62) Pérez-Bastardas, A; Scholz, V: "El govern de la ciutat de Barcelona (1249-1986)". Barcelona (Ajuntament de B.) 1986, p. 67. A Gran Enciclopedia Catalana, 1ª ed. vol. 3, p. 228. a la llista d'alcaldes de Barcelona consta que ho fou l'1 de gener de 1841 i el 7 de setembre de 1854.
- (63) Palomeque Torres, Antonio: "La Universidad de Barcelona desde el plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857" Barcelona (Univ. Barcelona) 1979, pp. 129-130.
v.t. Robert, B: "Necrologia del Dr. D. Agustín Feliu y Basora". Bol. Col. Of. Med. Barcelona, juny 1898, núm. 6, pp. 227-231. Recordant els professors dels seus anys d'estudiant Robert diu breument: "...en los tiempos del ordenancista Folch, del místico Cíl, del intuitivo Picas, del sabio a la par que erudito Mendoza, del galano y galante Ferrer y Garcés y de otros de los cuales apenas queda memoria, aparte de Siloniz y Magaz..." (que encara eren vius).
- (64) Boix i Serra, D: "Anàlisi dels aspectes de Dret Mèdic a l'obra del Dr. Ramon Ferrer i Garcés (1847)". in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 251-154.
- (65) Camps i Surroca, M; Aler i Ibarz, C: "L'ensenyament de la Toxicologia a la universitat de Barcelona. Any 1846". in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 293-302.
- (66) Roldán, L: "Diccionario biográfico y bibliográfico de autores farmacéuticos españoles". Madrid (Graf. Valera) 1958-1963. v. t. I, pp. 259-265.
- (67) Corbella, J: "Memòries manuscrites de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya" Barcelona (sem. P. Mata) 1993, p. 57. mem. núm. 538.
- (68) La bibliografia sobre Yañez és bastant extensa. Una informació bàsica es troba a Roldán, loc. cit. IV, pp. 737-744. v.t. Elias de Molins, A. loc. cit. II, p. 775.
- (69) Llobet i Vall-llosera, Josep A: "Memoria biográfica del Dr. D. Agustín Yañez y Girona". Barcelona (Libr. E. Ferrando y Roca) 1861, 52 pp. Es el text de la necrologia llegida a l'Acadèmia de Ciències i Arts, de la que Yañez fou president.
- (70) Una referència de l'activitat universitària de Yañez es troba, extensament però esparsa, a Palomeque, A: locs. cit. (1974 i 1979).
- (71) Lacalle i Freixas, Helena: "Contribució a l'anàlisi de l'obra del Dr. Agustí Yañez i Girona (1789-1857)". Gimbernat, 1990, 13, 99-114.
- (72) Font i Martí, Josep: "Elogio histórico del doctor en Farmacia D. Raimundo Fors y Cornet, catedrático que fue de la universidad de Barcelona". Madrid (Imp. J. Ducazal) 1875.
v.t. Roldán, L. loc. cit. II, pp. 284-286.
- (73) Carmona, A; Figuerola, I: "Primers ensenyaments i evolució de la 'Farmàcia Práctica' a la facultat de Farmàcia de la universitat de Barcelona" in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 327-332.
- (74) Roldán, L. loc. cit. pp. 271-273. v.t. Delelós, A: "Primer centenario del nacimiento del Dr. D. Tomás Balvey y Parés". Bol. Soc. Esp. Hist. Farm. 1952, 3 (12), pp. 168-175.
- (75) Roldán, L. loc. cit. I, 191-192. v.t. Herrero Hinojo, Pilar: "D. Juan José Anzizu y Yarza". Bol. Soc. Esp. Hist. Farm. 1962, 13 (51), p. 131.

Quarta part

***Les assignatures
i els professors (**):
el període 1868-1906***

L'ensenyament de l'anatomia

L'ensenyament de l'anatomia en aquest segon període del segle XIX a la facultat segueix en bona part un esquema semblant a l'anterior. Una de les càtedres és ocupada, encara durant trenta anys, pel mateix professor, que ja en portava vint. És el doctor Silònz. Quan es va jubilar, molt poc abans de morir, va haver-hi un parell de professors gairebé només a nivell burocràtic, perquè el mecanisme de trasllats ho permetia. Després va venir, des de la càtedra d'obstetrícia de València, el doctor Planellas que era català. Creiem que va anar a Anatomia perquè era la vacant que li va anar bé pel trasllat. Els catedràtics que no van arribar a crear cap arrel foren dos, els doctors Francesc Millán i Guillén, que féu després la seva activitat a Cadis, i el doctor Enric López Sancho que havia de tenir una certa fama a València. Planellas fou professor durant trenta anys més, del 1894 fins el 1926 en que es va jubilar, morint l'any següent.

La segona càtedra l'ocupa en l'etapa inicial del període el doctor Letamendi, fins el seu trasllat a Madrid l'any 1878. L'any següent va venir el doctor Marià Batllès i Bertran de Lis, nascut a València, home conservador, fill d'un professor català liberal, que fou un personatge ben curiós. Fou catedràtic des del 1879 fins a la seva jubilació l'any 1918.

I encara cal dir que hi havia una tercera matèria que solia ésser bastant desgraciada. Va tenir diferents noms: durant molt temps foren els "Exercicis d'Osteologia i Dissecció" que van desembocar més tard en la "Tècnica Anatòmica". Aquesta assignatura era un dels ossos de la carrera. Com que hi havia prou feina i devia ser pesada, i per les circumstàncies de l'ensenyament no sempre agradable, solia estar en mans d'auxiliars. També fou un cert trampolí. El 1864 veiem que l'explica el doctor Llorenç Vidal, que aleshores és del grup dels supernumeraris. Poc després, el 1866, quan Vidal ja té una matèria pròpia l'explica el doctor Joan Giné. Després aquest se situa i el 1874 és al·listat de professors el doctor Jaume Ramon Coll, que al cap d'uns anys serà catedràtic de cirurgia, per poc temps perquè mor jove. L'últim d'aquests interins o suplents és el doctor Antoni Riera, que cap al final del període serà nomenat catedràtic numerari, en propietat, de Tècnica Anatòmica, en una fornada que comprèn altres professors de la mateixa matèria d'altres universitats. També va acabar passant a Anatomia.

Així doncs, en el resum del període tenim com a catedràtics de matèries anatòmiques, deixant apart els qui les van explicar interinament: els doctors Silònz i

Letamendi, que vénen del període anterior; els doctors Millán i Lôpez Sancho, que tenen interès burocràtic però no docent aquí; i els doctors Batllès, Planellas i Riera, que fan un ensenyament continuat. Tots tres passaran a la nova facultat del carrer de Casanova i Riera de fet pertany molt més al període següent.

Un altre punt que cal tenir en compte és com l'explicaven i els títols que van rebre durant alguns cursos les assignatures anatòmiques. La denominació més típica, i també la més clara, és "Anatomia descriptiva i general", "primer curs" i "segon curs". A vegades l'alternaven, altres temporades Letamendi explica durant bastants anys primer i Silòniz segon. Abans, i això correspondria més al període anterior, hi ha més complexitat, en relació amb plans d'estudis que al cap dels anys s'han revelat fugissers. Així pels anys cinquanta trobem els següents noms: "Anatomia descriptiva y lecciones de neurología" i "Neurología en toda su extensión: anatomía general y microscópica". Corresponien de fet a les de primer i segon curs. Tot això, vist a distància, són purs detalls, perquè de fet no van pas trencar la inèrcia de les coses, que van seguir amb dos cursos d'anatomia i l'afegit de la dissecció.

L'obra del doctor Marià Batllès

Batllès fou un personatge realment curiós. Va explicar l'anatomia durant quaranta anys i va deixar un record bastant marcat, més per la seva manera de ser que per la seva vàlua docent. Havia nascut a València l'any 1845, fill del doctor Batllès i Torres Amat, que era catedràtic de Mèdica. El pare fou un home important, dedicat a la política, liberal, perseguit algunes vegades, que fou rector de la universitat valenciana. El fill va estudiar a València i allí va començar la seva activitat com a metge i fou director de la sanitat del port. El 1878, quan tenia trenta-tres anys, va guanyar la càtedra d'Anatomia de Granada, en unes oposicions en les que també participà Ramón y Cajal, aleshores molt jove. Batllès havia presumit més d'una vegada d'aquestes oposicions. L'any següent Batllès ve a Barcelona, per trasllat, per ocupar la vacant que ha deixat Letamendi. La va explicar fins que es va jubilar el 1918.

Tenim la sort de que un dels alumnes d'aquest període, el doctor Jaume Peyrí, que després fou catedràtic de dermatologia, va escriure unes memòries del seu temps d'estudiant. Peyrí diu les coses amb un sentit molt real. Batllès feia petita política local, era diputat provincial, i va tenir una polèmica en els diaris amb un alumne que li retreia les absències acadèmiques per dedicar-se a la política. Les coses es van complicar i acabaren amb un examen davant de notari en el qual Soler i Roig, que aquest era l'alumne, va obtenir la qualificació de notable. Aquest és un aspecte: haver d'arribar a un examen amb notari. Un altre ens l'explica també clarament: "El doctor Batllès no entrava a la sala de dissecció ni per equivocació" (1).

Diu que explicava la lliçó, "no mal" i amb bona veu, i s'ha repetit moltes vegades la seva tècnica de retallar paperets per explicar els músculs com si fossin telegrams. Peyrí que intenta ésser objectiu diu: "aleshores ens semblava una enormitat. Han passat els anys i ara ens sembla un mètode mnemotènic preciós. Gràcies a ell encara recor-

dem avui les insercions musculars. Ho devem als telegrams de Batllès". El programa quedava sovint a mig explicar, però el que faltava no ho demanava a l'examen i així l'any que no explicava el nerviós, "els nois d'en Batllès sortien sense nervis". Va editar un atlas, que servia de text, concret i ben redactat. Peyrí en diu "el text honorava a Batllès" (2).

Pedro i Pons també el va tenir com a professor, ja en els seus últims anys. Del llibre en diu "era autor d'una obra d'anatomia amb unes làmines "al cromo muy feas" (3). En aquells anys les classes eren oratòries i acabaven amb aplaudiments. No era l'únic cas. Dels telegrams en diu que "eren objecte de crítica, però més tard he sentit judicis més favorables sobre aquesta forma d'ensenyar l'anatomia, inclús per metges anatòmics" (4).

En uns records d'estudiant, sovint bastant crítics, en surt bastant ben parat: "*//Explicant la Descriptiva / amb els seus procediments / tant alumnes com oients / la trobavem atractiva / malgrat el fred dels seients//*" (5).

M'he estès una mica en l'explicació per la vàlua dels testimonis, que semblen objectius, i la discordància en la valoració del personatge que veiem entre diverses fonts. La seva tasca política el va portar a ocupar, interinament per dues vegades, les funcions de governador civil. També fou regidor de l'ajuntament de Barcelona. El 1902 va ingressar a l'Acadèmia de Medicina, amb un discurs sobre com s'ha d'ensenyar l'anatomia. En els últims temps també fou llargament degà de la facultat. Va morir l'any 1922.

En resum Batllès fou un professor retòric, amb mètodes molt personals, que fou críticat, però que després s'ha vist que tenien la seva eficàcia. Ben situat socialment i políticament, això li va prendre una part de la seva dedicació universitària. De tota manera no creiem que el mal li vingués per aquí, sinó més aviat per l'enfocament global de la càtedra i de l'ensenyament.

El doctor Alexandre Planellas

Planellas era una personalitat totalment oposada a la de Batllès, però el seu origen era semblant. Era uns deu anys més jove, nascut el 1856 i, com en el cas de Batllès, era de família catalana, nascut a fora perquè el pare era professor d'una altra universitat. En aquest cas el doctor Josep Planellas, el pare, era catedràtic d'Història Natural de Santiago, però va poder venir aviat i Planellas es formà a Barcelona.

Es va llicenciar el 1877 i aviat fou professor clínic, adscrit a la càtedra d'Obstetrícia que tenia el doctor Joaquim Bonet, al qual substituïa en la docència. La seva via era doncs l'obstetrícia, la ginecologia, i en part les malalties dels nens que aleshores encara hi estaven adscrites. Fèu unes primeres oposicions que no va guanyar i l'any 1894, en una oposició amb dues places, Granada i València, treu aquesta. Té una bona formació en l'especialitat i alguns treballs publicats; també ha assistit a algun Congrés, àdhuc a l'estranger. Es doncs catedràtic d'Obstetrícia de València i des d'allí va venir per trasllat: de fet va ser una permuta amb Enric López Sancho (6).

Un cop aquí sembla que es va retreure una mica. Va anar deixant la feina de metge i es dedicà més a l'ensenyament i en algun aspecte a la recerca, interessant-se per temes d'embriologia. Tampoc no devia estar còmode del tot amb la seva feina perquè l'any 1912 va optar al concurs de trasllat d'una càtedra d'anatomia de Madrid, que no li van donar. I encara més tard, l'any 1916, va intentar passar a la d'obstetrícia de Barcelona, que tampoc reeixí.

Com a professor el judici de Pedro i Pons, que fou alumne seu, és bastant clar. Era un home baixet que parlava de manera lenta i concisa i explicava metòdicament la seva classe. Sembla que no féu grans aportacions a l'anatomia. "El mèrit del doctor Planellas consistia en no ser autor de cap obra d'anatomia, a diferència del doctor Batllès, sinó haver sabut escollir un llibre de text excepcional, el Testut. Un mestre pot ser eficaç per la seva explicació verbal o pel llibre que recomana. Li agraeixo al doctor Planellas que recomanés la famosa obra del professor de Lió" (7).

La producció escrita de Planellas no fou excessiva. Fou traductor del "Tratado práctico de partos" de A. Auvard, en edicions de 1891 i 1896. També féu el pròleg del "Tratado de Ginecología Clínica y Operatoria" de S. Pozzi. Un treball inicial seu el trobem en el Congrés de Nova Betlem de 1883, organitzat per Giné, que fou el primer congrés psiquiàtric a Espanya, amb el tema "Alteraciones psíquicas en el histerismo y en las afecciones sexuales de la mujer". Fou membre de l'Acadèmia de Medicina, en la que va ingressar l'any 1904. També va fer la lliçó inaugural de curs de la universitat l'any 1923.

Els professors breus

A Barcelona hi ha poques dades d'ells, perquè aquí no van deixar pràcticament cap petjada.

El doctor **Enric López Sancho** era valencià, nascut l'any 1862. Féu els estudis a València, i s'anà situant com a alumne intern i com a metge de l'hospital. Volia ser catedràtic i va haver de fer una sèrie de canvis fins que es va assentar. Va entrar com a catedràtic d'Anatomia Quirúrgica de la universitat de Santiago, l'any 1894. Abans d'un mes ja demana el trasllat a la mateixa càtedra de Cadis. Allí va estar-hi quatre anys i el desembre de 1898 passa per permuta a la càtedra d'Anatomia descriptiva de Barcelona. Al cap de mig any canviarà amb la d'Obstetrícia de València, on ja s'hi quedarà i farà una tasca important (8).

Potser l'aportació més notable de López Sancho, des d'un punt de vista científic, siguin els dos volums del "Tratado de Ginecología General y Especial", publicat l'any 1931, amb més de mil cinc-cents pàgines. Féu el pròleg el doctor Faure, catedràtic de la Sorbona. Abans el 1925 havia sortit una primera edició.

L'altre professor breu fou el doctor **Francesc Millán i Guillén**, a qui l'any 1900 trobem com a catedràtic de Cirurgia de Cadis. Fou l'antecessor immediat de López Sancho, amb qui permutà.

L'ensenyament de la fisiologia

El doctor Magaz havia estat catedràtic de Fisiologia durant quinze anys i havia creat una escola incipient. Fou un dels professors importants, per la seva eficàcia, en els anys que va estar aquí. L'any 1874 va demanar el trasllat a la universitat de Madrid, que li fou concedit. Va ocupar la càtedra durant molt poc temps el doctor Ramon Varela de la Iglesia. I al cap d'un any es va cobrir per oposició, guanyant-la el doctor Ramon Coll i Pujol. Aquest era deixeble de Magaz i fou el responsable de l'ensenyament de la Fisiologia aquí fins a la seva jubilació l'any 1915. De fet en l'últim temps August Pi i Sunyer ja havia guanyat la càtedra de Sevilla i treballava a Barcelona (9).

L'estada breu del doctor Varela de la Iglesia

Varela fou un professor molt fugaç a Barcelona. Era catedràtic de Fisiologia de la universitat de Granada des del febrer de 1874 i el juny de 1874 passa a la de Barcelona, perquè és l'únic que ha demanat el trasllat. Ja va començar malament perquè va haver de demanar pròrroga per la presa de possessió, el que no era habitual, tot i que hi havia l'estiu pel mig. El mes d'octubre, tot just començat el curs, hi ha incidents entre el professor i alguns estudiants. Les coses devien ser greus perquè el rector va suspendre al professor en l'exercici de la docència i va designar un substitut, el doctor Vilató. Es va obrir un expedient, que va arribar al ministeri, i com a conseqüència del qual s'acordà que a Varela "se'l traslladi a una altra universitat on hi hagi vacant de la mateixa assignatura" (10). La veritat és que, tot i que havia nascut a la província de Burgos l'any 1845, ja havia estudiat a Santiago, i la vacant que hi havia era precisament la de Santiago, i allí va anar el juny de 1875. Fou catedràtic de la mateixa assignatura fins l'any 1918 en que es va jubilar (11).

Varela fou un personatge important en la medicina espanyola del seu temps (12). Estava relacionat amb la Institució de Lliure Ensenyament i fou un dels grans introductors, per la via de les traduccions, de les monografies alemanyes més importants cap els volts del 1880. També féu treballs interessants en el camp de la histologia i la microbiologia. Fou un dels introductors dels estudis microscòpics al país. Pel que fa a la histologia del sistema nerviós central defensava posicions més orientades cap el reticularisme, en oposició a la visió de Cajal. Fou competidor de Cajal per la càtedra de Madrid, l'any 1892.

L'obra del doctor Ramon Coll i Pujol

El doctor Coll fou un altre dels personatges que van ajudar a modelar i definir la facultat del seu temps. Forma part d'aquell grup generacional que, entrats amb pocs anys de diferència, marcaran la seva empremta durant quaranta anys. Junt amb Coll són Batllès, Valentí, Rodríguez Méndez, Robert, Morales i Bonet, una mica més curt en el temps. I és clar que hi ha diferències entre els seus anys de començament, quan tenen una certa empena i el seu període final. Això fa que la seva valoració hagi de ser per força complexa. Coll havia nascut a Barcelona l'any 1845; fa els estudis aquí i es llicencia el 1868. L'any següent es doctora amb una tesi sobre el crup diftèric (13). Coll va guanyar la càtedra per oposició i fou nomenat el desembre de 1876.

Peyrí, que en fou alumne un temps en que l'assignatura es deia "Fisiologia teòrica i experimental", ens explica que pels anys noranta, quan ell en fou alumne, tenia un bigoti blanquinós i una "perilla" que li donava l'aspecte d'un coronel retirat. Era de família coneguda i situada políticament. Un germà seu, Joan, fou un dels cacics dels partits del temps de la restauració: era catedràtic de la facultat de dret i fou diverses vegades alcalde de Barcelona.

Sobre la persona, amb una certa ironia Peyrí ens diu: "viví quasi exclusivament de cafè, que era la base de la seva alimentació material i potser, i sense potser, particularment cerebral". Diu que tenia una gran cultura, filosòfica i literària i que "es mantenia al marge del moviment filosòfic contemporani, del que estava ben assabentat". De tant en tant filosofava a classe. Per altra banda sembla que estava ben al dia del progrés de la seva matèria, de la física i la química fisiològiques, que es deien aleshores, però malgrat això ja li havia deixat d'interessar el treball experimental.

També s'acostava alguna vegada pel laboratori, on tenia com a ajudant a un metge aleshores jove que faria una bona carrera, el doctor Carulla. Com a text seguia el llibre de Magaz, que era el seu mestre, catedràtic a Madrid, i en el que Coll també participà com a coautor en la quarta edició. Sobre les seves classes sembla que no les feia en veu gaire alta, que només la sentien els de les primeres files, però si escoltaven "deia coses substancioses". Fins aquí el que diu Peyrí del doctor Coll. Analitzem ara el que ens sembla més important de la seva obra escrita.

Ell mateix va deixar també un estudi autobiogràfic "Cuarenta años de vida docente de un catedrático de universidad" (14), que aporta bastant menys del que es pot esperar pel títol. Sobre el tema de la diftèria, a més de la tesi, té una memòria "Del tratamiento médico del croup fundado en la naturaleza de esta enfermedad" que va presentar al concurs per guanyar una plaça d'acadèmic l'any 1870. Aleshores es feia aquest sistema que va durar uns quants anys. La seva obra més important és, evidentment, la col·laboració en la quarta edició del text de Magaz. Però potser el que avui ens pot interessar més és el projecte d'un instrument per a fer transfusions: "Un nuevo transfusor. Folleto en el que el autor describe un aparato de su invención destinado a la transfusión sanguínea" (15).

La situació del laboratori, i de tota la facultat a la casa vella del carrer del Carme, era molt deficient. Es ben il·lustratiu el cas de la visita del catedràtic de Fisiologia de Sant Petersburg, que volia conèixer el doctor Coll, i el seu laboratori, ran d'un treball que havia llegit sobre el transfusor. Coll i el degà, que era Giné, van intentar distreure el visitant ensenyant-li el que es podia veure de Barcelona, sense portar-lo a la facultat. Però el professor rus, el príncep Jean de Tarchanow, va insistir tant que van haver d'anar a la facultat. Allí, en entrar, van veure els estudiants asseguts per terra i a les escales, de tant com no hi cabien. Quan va veure el laboratori, esquifit entrant-li l'aigua de la pluja, la manca de gas i electricitat, escàs d'instrumental, diu Coll: "Ah, exclamó con voz vibrante, ¡cuán admirable país es España, cuyos hombres hallan inspiraciones entre horrores! ¡Cervantes escribió el Quijote sin otra perspectiva que los hierros de una cárcel y Vd., me dijo, ha podido realizar cuanto ha realizado en este pobre, miserable y oscuro calabozo!" (16). Canviant no pas massa al cap de cent anys una part de la facultat ha tornat a aquestes condicions.

La histologia i l'anatomia patològica

Aquests matèries no van tenir autonomia pròpia, en una càtedra, fins a la seva dotació l'any 1887. Abans s'havien explicat de manera separada. La histologia era gairebé inexistente, tot i que en algun lloc es parlés d'anatomia microscòpica. Ja hem esmentat alguna petita excursió en aquest sentit de Siloniz, que no va tenir més transcendència. A Madrid les coses eren una mica diferents perquè hi havia els cursos de doctorat i tenien algunes dotacions més. L'anatomia patològica ja tenia més importància, si més no des del punt de vista macroscòpic, pel que fa a les observacions de les autòpsies. Estava enganxada a la Patologia General i ja constava en el títol de l'assignatura. Tenia doncs una orientació principalment clínica. L'explicava el doctor Folch, i després ho va fer el doctor Jaume Pi.

En el pla d'estudis de 1884, en el període de llicenciatura, en el que no es definien cursos sinó grups d'assignatures —n'hi havia sis, i no es deien cursos, però de fet com si ho fossin— hi havia dues matèries que ara ens importen. Una era, en el primer grup, la “Histologia i Histoquímica normals”. L'altra, en el tercer grup, era l'“Anatomia Patològica”. En el pla d'estudis del 1888 es mantenen sense canvis.

Santiago Ramón y Cajal, catedràtic de Barcelona

La nova matèria fou dotada l'any 1887. Va sortir a concurs i va venir el qui era catedràtic d'anatomia de València, des de l'any 1883, el doctor Santiago Ramón y Cajal. Aquest fou catedràtic doncs, d'Histologia i Histoquímica normals i Anatomia Patològica. La càtedra va sortir a concurs de trasllat per R.O. de 4 de juliol de 1887. El mateix dia van sortir tres càtedres d'Histologia a oposició (Santiago, Sevilla i Valladolid) i quatre a trasllat (Barcelona, Granada, València i Saragossa). Remarquem que no va agafar València, on ja hi era, ni Saragossa, que era la facultat on s'havia format. Fou nomenat per Barcelona el 2 de novembre (Gasete del 13) i va prendre possessió el mes de desembre. Les càtedres de València i Saragossa van quedar buides i van tornar a sortir a concurs el 14 de novembre (17).

Quan va venir tenia trenta-cinc anys i era poc conegut, tot i que a València ja havia tingut una intervenció polèmica quan l'epidèmia de còlera de 1885, i va mantenir criteris oposats als del doctor Ferran. Era d'origen aragonès —nat a Petilla de Aragón, petit

enclau navarrès dins de la província de Saragossa— i havia estudiat a la facultat de Saragossa. El seu pare era cirurgia rural, que havia estudiat en el Col·legi de Barcelona. Quan va venir ja tenia clar que es dedicaria molt més a la histologia —l'anatomia microscòpica; ell era inicialment catedràtic d'anatomia— que no a l'anatomia patològica.

Va estar a Barcelona poc temps, només cinc anys, però va fer una tasca extraordinària pel que fa a la recerca i a l'organització. La primera part és prou coneguda. Es dedicà a l'estudi de la histologia del sistema nerviós i, amb la seva habilitat com a micrògraf, és a dir amb el domini de les tècniques de tinció sobre tot per impregnació metàl·lica, féu descobriments fonamentals per conèixer l'estructura del sistema nerviós central. Avui Cajal és considerat com un dels grans precursors en l'estudi del camp de les neurociències. Per això alguns anys més tard, el 1906, quan ja era catedràtic de Madrid, li fou atorgat el premi Nobel de Medicina (18, 19). Ramon i Cajal és, fins ara, l'única persona amb aquest premi que ha estat relacionat directament, com a professor o alumne, amb la facultat de medicina de Barcelona (20).

A propòsit d'això cal fer algunes precisions. El premi li fou concedit per tota la seva obra, però la part fonamental, la que és coneguda com a "teoria de la neurona" fou feta en els anys de Barcelona, i bàsicament en el seu primer temps. Només cal mirar el llistat de publicacions de Cajal per veure com, i de molt, els anys de més productivitat són els que passà com a catedràtic a Barcelona. En un altre lloc hem recordat breument l'extraordinària fertilitat de l'etapa de Barcelona: en treurem les dades (21). En els seus "Recuerdos de mi vida" es recull la llista dels seus treballs. Hi ha 249 articles i 14 llibres. Dels llibres hem de dir que a Barcelona es féu la primera edició del "Manual de Anatomia Patològica" (1890). El d'histologia l'havia publicat inicialment a València el 1887.

En el període de Barcelona va publicar 49 articles, onze d'ells a l'estranger. El detall dels treballs publicats, per anys, és el següent. 1888: 9 treballs; 1889: 12; 1890: 19; 1891: 8; 1892: 1. (va marxar aviat). Cap etapa de la seva vida serà tan fèrtil. Només els anys 1903 i 1904, amb 14 i 13 treballs s'acosten al nivell de producció dels seus anys de Barcelona. Vegem ara el contingut de la seva aportació.

De fet Cajal treballà sobretot en el teixit nerviós. Malgrat que el període és curt, junt amb els temes constants hi trobem una certa evolució. Són importants els escrits que dedica a les estructures nervioses relacionades amb la visió, sobretot en els ocells; també els treballs sobre l'estructura del cervellet i poc després van incrementant-se els que dedica al cervell.

Hi ha algun treball sobre innervació perifèrica, així en el teixit muscular o el pàncreas. Aquest treball és un dels pocs signats en aquest període amb algun col·laborador, Claudi Sala, que era d'Artés. Molts dels seus treballs són fets en material d'embrions. Publicà principalment a la seva "Revista Trimestral de Histologia normal y Patològica", fundada i pagada per ell, els anys 1888 i 1889. També hi ha articles seus a la Gaceta Médica Catalana, la revista que dirigia Rodríguez Méndez, i a la Gaceta Sanitària de Barcelona. Avui pot ser una curiositat el seu únic treball clínic, que fa referència a la hipnosi en el part, publicat a la Gaceta Médica Catalana (22).

En conjunt veiem que Cajal treballà molt intensament en els seus anys de Barcelona. Ell mateix guardà molt bon record d'aquesta estada i ens diu el que significà l'any 1888 per a ell. Cal dir que era de fet el primer any, perquè va venir el desembre de 1887. Diu: "Y llegó el año 1888, mi año cumbre (el subratllat és del propi Cajal), mi año de fortuna. Porque durante este año que se levanta en mi memoria con arreboles de aurora, surgieron al fin aquellos descubrimientos interesantes, ansiosamente esperados y apetecidos" (23).

Bé, això és el que hi havia; sembla que anàvem bé i teníem un professor que anava per savi. De fet és el qui ha tingut un nivell científic més alt entre tots els professors que ha tingut mai la universitat de Barcelona. Però al cap de quatre anys i mig, i encara mal comptats, va marxar. I no va marxar per la via fàcil d'un concurs de trasllat, pel qual només cal enviar una instància, sinó per una oposició que no fou senzilla.

Pot haver-hi varies raons, totes elles sumant-se. Una és les males condicions en que treballava. L'edifici era molt dolent per la funció que havia de fer; era petit i no s'hi cabia. Cajal va haver de fer molta feina literalment a casa seva. Veiem en un altre capítol, i referit a un altre laboratori, com un professor rus, fa el comentari que tanmateix a la presó també es pot treballar. D'altra banda la migradesa i inseguretat de les dotacions per a fer la recerca. No és que les despeses fossin cares, però és que gairebé no se li donava res. El propi Cajal diu, explicant perquè va marxar: "porqué para mí ser catedrático de la Central constituía entonces la única esperanza de satisfacer con cierta holgura mis aficiones hacia la investigación y aumentar mis recursos".

El que sembla clar és que aquí no hi hagué l'empenta per a cercar les condicions mínimes perquè es quedés. Sembla que li volien oferir una plaça en el laboratori municipal, però les coses no van reeixir. Les coses van ser així i el cert és que el professor de més nivell científic que hem tingut va marxar una mica entre la indiferència i la desídia. Sembla que cap de les autoritats acadèmiques va donar-se compte que aquell professor calia conservar-lo, o en tot cas no se'n van cuidar gaire.

Un professor breu: el doctor Saltor

Vacant la càtedra de Barcelona la va guanyar, per concurs de trasllat, el doctor Gil Saltor i Lavall. Saltor, nascut a Sants el 1862, havia fet la carrera a Barcelona i el febrer de 1889, quan tenia només 26 anys, va guanyar per oposició la càtedra d'Histologia de la universitat de València. Hi va estar tres mesos. Aleshores permuta amb la mateixa càtedra de Cadis, on va estar un any, i com que tenia pocs medis va explicar també durant tres mesos la clínica quirúrgica. I del 1890 al 1892 estarà encara a la universitat de Saragossa, també com a catedràtic d'Histologia i Anatomia Patològica. Aquest és un exemple de com les places docents s'han utilitzat a vegades només en funció de les conveniències del funcionari de torn i no dels alumnes o dels interessos de les universitats. Això era la legislació vigent, però ja era un mal antecedent (24).

Arriba aquí el juliol de 1892, just amb trenta anys, per a substituir Cajal. Aviat fou secretari de la facultat, que era un càrrec que solia ocupar el més jove o acabat d'arri-

bar. Al cap de tres anys justos torna a canviar. Les normes d'aleshores permetien els trasllats interns dins de la mateixa facultat, canviant de càtedra, encara que no tinguessin cap afinitat. Així el 9 de juliol de 1895 és nomenat catedràtic de Patologia Quirúrgica. Ara ja s'hi queda, fins a la seva mort l'any 1909, als quaranta-set anys. Després comentarem els aspectes quirúrgics de la seva activitat docent.

Cal dir que el doctor Saltor havia estat un jove extraordinàriament brillant, premi extraordinari de doctorat, a Madrid, l'any 1883. Probablement per la seva mala salut el seu rendiment posterior no va estar d'acord amb la seva empenta inicial.

El professor següent fou el doctor Carles Calleja i Borja-Tarrius, joveníssim, amb vint-i-cuatro anys, nebot de don Julià Calleja, gran cacic de les oposicions a Madrid, on era catedràtic d'Anatomia. Arriba el juliol de 1896 i estarà aquí fins a la seva mort l'any 1923. L'estudiarem en el període següent.

L'ensenyament de la terapèutica

En aquesta etapa la facultat de medicina va tenir tres catedràtics de Terapèutica, el doctor Carbó, que venia del període anterior; el doctor Massó que ho serà durant setze anys i el doctor Carulla, que entra molt al final del període. El nom de l'assignatura és gairebé tot el temps el clàssic de Terapèutica, Matèria Mèdica i Art de Receptar.

L'obra del doctor Narcís Carbó

El doctor Narcís Carbó i d'Aloy havia entrat a la facultat, com a catedràtic, l'any 1864, ja directament a Terapèutica. Abans havia estat alguns anys encarregat de les dues Higiènes, la Privada i la Pública. Havia nascut a Barcelona l'any 1826. Era de família de militars —el pare i un germà foren generals— i començà a l'exèrcit, però ho deixà per estudiar medicina a Madrid. Acabats els estudis s'instal·la com a metge a Mataró, on va tenir una certa activitat ciutadana. Quan ve a Barcelona guanya una plaça de substitut de la facultat, i és destinat entre altres matèries a la Física i Química Mèdiques i a Medicina Legal. Més tard, des del 1858, s'encarrega de la Higiene, amb caràcter de substitut. Treballà activament i fou membre de les Acadèmies de Ciències i Arts, que va presidir, i de Medicina, l'any 1857 (25, 26).

Personalment Robert, que en féu un elogi necrològic i el coneixia bé, ens diu que era no gaire alt, de cara rosada, més aviat gros, de cap voluminós, i amb un aspecte més de saxó que llatí: “a pesar de su ascendencia latina más parecía un alemán o un flamenco”. Sembla que era molt metòdic, tant en el seu esforç personal en les passejades pel passeig de Gràcia, com en les seves feines i lleures. El seu caràcter podia semblar fred, o en tot cas poc apassionat i amb gesticulació escassa. Robert destaca també el seu “esperit analític indomable” (27). Sembla que era un home extraordinàriament intel·ligent, amb una gran memòria, i amb coneixements d'idiomes (28).

Fou metge pràctic d'un bon prestigi, amb clientela extensa, tot i que estava delicat de salut des de jove i no podia fer excessos de feina. Home conegut i valorat a la ciutat, formà part de diverses corporacions, i fou president de la Societat Econòmica d'Amics del País, i de l'Ateneu Barcelonès. Va morir l'any 1890 per una malaltia del cor.

La seva obra escrita és relativament extensa. Ens poden interessar els apunts del que explicava, editats l'any 1871, “Apuntes de Terapéutica General, Farmacología y Arte de Recetar, sacados de las explicaciones del doctor N. Carbó”. També feu un

Catàleg de les Aigües minero-medicinals d'Espanya i altres països. Es un llibre petit, però gruixut, editat el 1889.

Una anàlisi dels "Apuntes" ens permet tenir una idea de com estava la matèria pels anys setanta del segle passat i com s'ensenyava aquí. Una primera impressió que ens dóna és que Carbó és un home ben informat. Així les referències a altres autors són constants. Carbó té posicions obertes, lluny del dogmatisme, informant-se de les diverses opinions. En el cas de l'homeopatia se'n mostra contrari perquè no ha pogut comprovar els seus efectes.

Dos fets essencials en el seu pensament són la importància que dóna a la botànica, que està en la base de la terapèutica d'aleshores, i la valoració de l'aplicació tòpica dels medicaments. Tot i les seves limitacions físiques Carbó acostumava a herboritzar personalment de tant en tant. També assenyala a vegades el risc d'algunes medicacions, així els efectes greus de dosis altes de digitàlics, o el risc de l'anestèsia en persones amb patologia cardíaca o respiratòria.

L'obra del doctor Massó i Llorens

Quan va morir el doctor Carbó va venir per trasllat, el febrer de 1891, el doctor Josep Antoni Massó i Llorens, que ja tenia cinquanta sis anys. S'havia format a la pròpia facultat i s'havia encarregat de la Higiene, l'any 1873, just abans de que arribés Rodríguez Méndez. L'any 1888 va guanyar la càtedra de Terapèutica de Granada, on ja havia estat Coca. Abans d'un any va passar a la de València i d'allí també ràpidament a la de Barcelona. Tornava a casa, d'on de fet havia estat fora poc temps, i ara al nivell més alt. Massó havia nascut al Catllar, en el camp de Tarragona, l'any 1835, i era fill d'un cirurgià originari de Riudoms.

Com a professor ens el retrata el doctor Peyrí, alumne del curs 1895-96. Diu que era un home de "barbas apostólicas y modales solemnes". Era un home cultivat i treballador, que semblava més vell del que era. Estava malalt, aquell any va tenir una sobra de feridura i va donar les classes durant mig curs el substitut que era el doctor Manuel Ribas i Perdigó (29). Aquest era un home brillant, dedicat a la medicina pràctica, amb bona clientela, que orientava les lliçons en un sentit pràctic, i que era ben volgut pels estudiants. Altres vegades substituï al doctor Robert, catedràtic de Mèdica, quan aquest no podia anar a la classe. A mig curs s'incorporà el doctor Massó. El seu programa era complet, diu que estava al dia, no hi faltava res dels coneixements moderns, ni de dietètica. En canvi li sobraven coses perquè hi havia tota la terapèutica clàssica des de la triaca.

El doctor Massó va tenir algunes dificultats amb els estudiants els seus últims temps. Es va jubilar l'any 1904 i el mateix any va venir per trasllat des de Sevilla el doctor Carulla, que havia guanyat la càtedra feia pocs mesos. Aquest ja féu pràcticament tota la seva funció com a catedràtic a la nova facultat. El doctor Massó va morir l'any 1906.

Massó fou autor d'un "Tratado de Terapèutica" que comprenia la dietètica i la farmacologia, publicat l'any 1876, quan encara no era catedràtic (30).

L'ensenyament de la patologia general

L'any 1880 s'havia jubilat el doctor Folch, que havia estat gairebé degà permanent. Ja hem esmentat la seva orientació, però també la manca d'adaptació als temps moderns. Quedava doncs una vacant, que fou ocupada primer de manera breu per Jaume Ramon Coll i Domènech, i després, en una oposició complicada, a començaments de 1883, pel doctor Jaume Pi i Suñer. Poc abans, el 1878, Letamendi, el professor d'anatomia, anava a Madrid per explicar la Patologia General. La matèria quedava doncs, en les dues facultats més importants del país, en mans de professors catalans. La diferència entre els dos fou extraordinària (31).

Un professor breu: el doctor Coll i Domènech

El període entre Folch i Pi és poc conegut. Ho explicarem amb un cert detall, tot i que no té gairebé més interès que el burocràtic. El 8 de juny de 1881 va sortir a concurs la càtedra de Patologia General de Barcelona. El 23 d'agost de 1881 és nomenat el doctor Jaume Ramon Coll i Domènech, que era catedràtic supernumerari de la facultat. Havia estat l'únic aspirant a la càtedra. La càtedra oficialment era de "Patologia General amb la seva Clínica i Anatomia i Histologia Patològica generals". Coll va morir aviat, el 12 de novembre de 1883, essent aleshores catedràtic de Cirurgia. Sembla, però no ho hem confirmat documentalment, que l'any 1881 Coll va permutar la càtedra amb Cil, que ho era de cirurgia i es va jubilar el 1882. El fet és que el 23 de febrer de 1883 anava a oposició la càtedra de Patologia General, que havia de guanyar Pi. La càtedra de Patologia Quirúrgica que va deixar Coll també es va convocar el 10 de desembre de 1883.

L'obra del doctor Jaume Pi i Suñer

Jaume Pi era aleshores un home jove, de trenta-tres anys. Havia nascut a Roses l'any 1850 i era nebot dels Suñer i Capdevila, dos germans que es deien Francesc i van tenir una actuació important quan la primera República. Un fou ministre d'Ultramar; l'altre es va exiliar a Montevideo on col·laborà en l'ensenyament de la medicina en aquella facultat (32). Pi tenia una visió pròpia de les coses, molt diferent

del que s'estilava en una bona part de la facultat. No va ser professor gaire anys perquè estava malalt, i morí per una tuberculosi quan en tenia quaranta-set. Però va deixar un record extraordinari entre els estudiants: va fer un gran esforç de modernització (33, 34, 35).

Peyrí el va tenir poc com a alumne perquè ja estava molt malalt. Les classes les feia el doctor Griñan. Malgrat això el considera com "el puntal major de la nostra facultat en aquell temps"; (els altres dos eren Fargas i Robert) (36). Explicava les coses de manera senzilla, clara i molt ordenada. Havia introduït a més una orientació experimental i ensenyava en el laboratori, en gossos, el que després es veia en els malalts. En això l'ajudava un home jove i valuós, que ja hem esmentat abans, el doctor Carulla. Diu textualment Peyrí: "el buf tubàric que ahir a la tarda van veure vostès en un gos, en el que havíem provocat una pneumònia per substàncies estranyes, és el mateix buf que sentiran vostès en aquest malalt".

Sembla que la seva capacitat pedagògica era molt gran, amb una aplicació directa a la clínica. També estava al dia i ja hem remarcat la seva orientació experimental. Una altra cosa que cal dir és que tenia un esperit obert. Fou ell, més que ningú a la facultat, qui aprofità la vàlua també extraordinària d'un home a voltes genial i esquerp, el doctor Turró (37). Turró era una persona molt especial, havia estat a punt d'acabar els estudis de medicina i ho va deixar. Les raons són poc clares, perquè a més va continuar en contacte amb metges, que li van gestionar que es fes veterinari a Santiago. Turró fou un dels grans mestres de la nostra medicina i biologia, en el primer quart de segle. Treballà després al laboratori municipal, però la seva col·laboració amb l'escola de Fisiologia d'August Pi i Sunyer fou constant. Hi havia una molt bona relació personal que venia del temps de Jaume Pi, pare d'August. Fou el doctor Jaume Pi el qui va aconseguir que Ramon Turró anés a treballar a la facultat, en un petit laboratori a les golfes de l'edifici. Allí es feien les anàlisis que calia als malalts que es veien a la clínica. La vàlua de Turró també era molt gran. Després Turró deixarà la facultat.

Cal situar Pi en el seu context a la facultat dels anys vuitanta. Sembla que les seves oposicions foren d'una certa violència ideològica. Pi representava el positivisme mèdic, i durant el curs dels exercicis tingué el recolzament de Giné i Partagàs (38). Malgrat morir jove fou un revulsiu ideològic molt important entre els medis mèdico-científics catalans. Pi va ajudar a Joan Giné a fer canviar la facultat, el que van aconseguir en una bona part. Fou un dels motors de la generació mèdica catalana del 88.

Si alguna cosa queda més endarrera en Pi és l'obra escrita. No va escriure gaire. La seva relació amb Giné el va dur a col·laborar en el Congrés de Nova Betlem de 1883. Fou el primer congrés mèdic important a Barcelona. Estava dedicat a les malalties mentals i Pi hi té un treball: "De la autonomía de las diversas partes del cerebro. Consecuencias psicológicas que de la misma resultan" (39). El seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Medicina, l'any 1885, fou sobre la "Doctrina moderna del edema" i fou imprès amb caràcter pòstum el 1897. També hi féu la lliçó d'inici de curs de l'any 1897, amb el tema "El problema actual de la patologia".

El doctor Eusebio Oliver Aznar

La vacant del doctor Pi fou coberta pel doctor Eusebio Oliver. Aquest fou un exemple de com poden anar les coses endarrera, i de com es pot petrificar una assignatura amb el pas dels anys. Havia nascut a Saragossa l'any 1864 i allà féu els estudis. L'any 1895 va guanyar la càtedra de Patologia General de la universitat de Granada i el 1897 ve a Barcelona. Hi va estar fins que el van jubilar el 1934. Va estar doncs deu anys a la facultat vella i més de vint-i-cinc a la nova. Cronològicament podríem situar-lo més bé en el capítol següent, però pel que significà d'aturada i de visió classicista escau més bé entre els professors del segle passat (40).

Cal dir que els dos catedràtics de Madrid i Barcelona, Letamendi i Pi, van morir amb poc temps de diferència, el juliol i l'abril respectivament de 1897. Oliver va demanar també la vacant de Madrid, que no va obtenir.

Pedro i Pons, que el tingué com a mestre, no en fa cap elogi. Baixet, parlant lentament, de caràcter seriós, "explicava les lliçons amb un cert sentit tradicional i arcaic, molt d'acord amb les seves idees burgeses i conservadores". Era fama que tenia una mania especial pels paràsits i que exigia conèixer exactament les mesures dels cucs "amb una meticulositat rigorosa i una mica innecessària" (41). Altres alumnes, d'expressió més directa, comenten que tenia un text, els "Apuntes de Patología General" que exigia de memòria, i per això li deien el Corà: no se'n conserven perquè ningú no el guardava. No n'ha quedat un bon record. De fet la idea és que era bona persona, però com a professor no era gran cosa. Venint després de Pi va representar un fre autèntic per la Patologia General. Semblava que no s'hagués assabentat de com anava progressant la medicina en el seu temps. Jubilat el 1934 va morir l'any 1938.

Fou degà durant un parell d'anys durant la dictadura, del 1927 al 1929, essent substituït pel doctor Ferrer i Cajigal. Fou membre de l'Academia de Medicina, llegint un discurs d'ingrés sobre "Estado actual de la lucha antituberculosa", l'any 1906. També féu algunes traduccions.

En canvi sembla que, a la seva càtedra i en el servei hospitalari, deixava fer bastant, el que és bo. Així en el període següent, va donar facilitats pel desenvolupament tant de l'obra de Sayé en la lluita contra la tuberculosi, que va començar en el servei del doctor Oliver, com en l'activitat del doctor Celis, que fou un bon professor auxiliar.

L'ensenyament de la patologia mèdica

L'ensenyament de la Patologia Mèdica va tenir, durant tot el darrer quart de segle XIX, a la facultat de Medicina de Barcelona, un professor excepcional, el doctor Bartomeu Robert. Però hi havia dues càtedres i la resta no va anar pas així. Robert va guanyar, l'any 1875, la càtedra de Clínica Mèdica que havia quedat vacant tres anys abans per mort del doctor Coca. La tindrà fins el 1902, en que mor de manera dramàtica en un sopar, i l'ocuparà aleshores el doctor Martín Vallejo.

L'altra càtedra, la de Patologia Mèdica, després de la mort del doctor Juanich l'any 1868 l'ocupà el doctor Josep Armenter, i el 1880, per una permuta rara passà al doctor Nicolau Homs, que era molt diferent de Robert. També va cessar el 1902 i la vacant fou coberta pel doctor González Prats.

L'obra i la personalitat del doctor Robert

Robert fou un dels grans pilars de la facultat el seu temps. Peyrí el considera just després de Jaume Pi i de Miquel Fargas. També cal dir que Peyrí no fou alumne de Cajal que va estar poc temps aquí. El doctor Robert fou un gran mestre pels seus alumnes; però també fou un gran metge pels seus malalts. A més fou una personalitat ciutadana de primer ordre, essent entre altres coses alcalde de Barcelona en un moment particularment conflictiu.

Bartomeu Robert i Yarzabal era de família sitgetana, però va néixer a Tampico, a Mèxic, l'any 1842. El seu pare, Francesc Robert i Batlle, també era metge i ja havia nascut a Mèxic. El pare vingué a estudiar a Barcelona i tornà a Mèxic, on exercí bastants anys. El fill el van portar aquí de petit, i a Catalunya hi passà pràcticament tota la seva vida. Fèu els estudis de metge a Barcelona i es llicencià el 1863 (42).

Fèu una carrera brillant i en ràpid ascens. Tenia un motor molt actiu. Fèu el doctorat a Madrid el 1866 i fou amic i col·laborador de Giné i Partagàs que era alguns anys més gran que ell. Amb Giné va traduir la Patologia Cel·lular de Virchow. Fou ajudant de Patologia General, metge de número de l'Hospital de la Santa Creu, col·laborador actiu en la premsa mèdica local; membre ben aviat de l'Acadèmia de Medicina, i el 1875 va guanyar, en una oposició ben renyida, la càtedra de Patologia Mèdica. Un adversari difícil, Josep Crous i Casellas, deixeble directe del doctor Coca, va treure en la mateixa oposició la càtedra de València.

Peyrí, i no és pas l'únic, l'alaba obertament. Les seves classes sembla que eren molt bones. Diu Peyrí: "quan parlava, com tots els oradors nats, captivava l'auditori, i fixava l'atenció dels oients. Però això era persistent perquè el qui l'escoltava es donava compte que deia coses interessants i ben explicades". Les lliçons clíniques eren improvisades davant de cada malalt i també deixaven un bon record. Sovint els seus diagnòstics eren d'una gran precisió. "L'admiració dels alumnes augmentava quan el diagnòstic exacte, o fet inicialment, era confirmat en la necròpsia. Així recordem una pancreatitis necròtica o una granúlia diagnosticada quinze dies abans, en el moment d'entrar a la clínica" (43). Coneixia doncs molt bé la seva feina.

Un altre punt fort de Robert era la terapèutica. Les seves fórmules eren de mestre, en una època en que receptar era un art, i calia a més de fer una dosificació encertada, fer una mescla de diversos productes actius, tenir en compte les incompatibilitats i que tot allò fos acceptable pel malalt. Robert a més es preocupava de que els seus alumnes tinguessin idees clares pel que fa a l'alimentació dels malalts, cosa que sovint estava — i ha seguit estant — bastant deixada. A la seva clínica es feia també sistemàticament una analítica d'acord amb les possibilitats de l'època.

Un altre deixeble, Gallart Monés recordava, al cap de cinquanta anys, que "Robert tenia, com pocs, el do de l'ensenyament... i els alumnes el volien i respectaven com un pare" (44). Remarca també com "era un prodigi de perspicàcia diagnòstica i d'exactitud en el pronòstic", amb una gran intuïció i una sòlida tècnica d'exploració. A les seves lliçons a més dels alumnes hi anaven molts metges per aprendre més. També en guarda bon record dels seus exàmens. Sembla doncs, pel relat dels seus propis alumnes, al cap dels anys, que era un gran mestre.

Tot això ha fet que quedés una mica eclipsada l'obra escrita de Robert (45). Es evident que no era un home dedicat principalment a omplir paper —en el més bon sentit aquí— com fou el cas de Rodríguez Méndez, que ningú no sap d'on treia el temps d'escriure, de Giné y Partagàs, o de Pere Mata, en un altre època a Madrid. Això ha portat a dir que Robert va escriure poc. Tampoc és gens cert: la producció del doctor Robert és considerable, tot i que no sigui excessiva, ni sigui el fort de la seva activitat com a metge i professor. Peyrí fins i tot el justifica remarcant la seva intensa activitat assistencial. Robert era el gran consultor de la societat catalana del seu temps. Com a llibre és interessant el "Tratado de las enfermedades del aparato digestivo" que va publicar en col·laboració amb el doctor Emerencià Roig, cunyat seu, l'any 1889. Alguns alumnes també recolliren apunts de les explicacions de part de l'assignatura. En els anys joves té bastants articles, i en els posteriors algunes dissertacions acadèmiques.

Robert fou president de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, entre moltes altres institucions. També ho fou de l'Ateneu Barcelonès. Estava ben connectat amb la societat del seu temps. Tot i que no s'havia dedicat massa a la política fou regidor de l'Ajuntament i alcalde l'any 1899. Ho fou en un moment en que hi hagué un intent d'incrementar els impostos, el que va motivar l'episodi conegut com a "tancament de caixes". El govern volia espremer més del que els ciutadans, en aquest cas els rics que eren sobre els qui queia l'impost, estaven disposats a pagar. Es va armar un gran aldarull i Robert va dimitir.

Això li fou una plataforma, de ben segur no buscada, que el va portar a ser diputat a Madrid i a la fundació de la Lliga. Està doncs en la base del desenvolupament del catalanisme polític. Va morir el juny del 1902, en el curs d'un sopar, probablement per un infart. Sembla que ja havia patit algunes crisis d'angina de pit i que l'explicava molt bé, realment com si n'hagués tingut. Pocs anys després de mort se li va fer una gran estàtua a la plaça de la Universitat, que fou desmuntada l'any 1939 i no s'ha tornat a posar, en un lloc diferent, a la plaça de Tetuan, fins fa pocs anys. La seva influència, mèdica i política, va durar molt més que la seva vida. Per diverses raons és un dels noms que ha quedat més entre els professors de la facultat vella. (46, 47, 48).

L'obra del doctor Josep Armenter i Ferrés

El record del doctor Armenter ha quedat com el d'un personatge relativament secundari dins de la facultat del segle XIX (49). Va néixer a Tarragona l'any 1810, féu els estudis al Col·legi de Cirurgia, llicenciant-se l'any 1834. Es va dedicar aviat a l'ensenyament i ja el trobem com a professor clínic en els primers anys de la nova facultat. Aquesta tasca docent continuada a nivell de substitucions de càtedres, li permeté obtenir el nomenament de catedràtic supernumerari l'any 1864.

Com a supernumerari s'ocupà de les dues assignatures d'Higiene, Privada i Pública. Finalment fou catedràtic de ple dret el 1867. Quan l'any 1868 va morir el doctor Juanich, catedràtic de Patologia Mèdica, Armenter ocupà la seva vacant. El seu final a la facultat és una mica més burocràtic del compte. Quan ja té pràcticament setanta anys, el 1880, fa una permuta amb el doctor Nicolau Homs que acabava de guanyar una càtedra de Fisiologia de la universitat de Valladolid. Val a dir que Homs també era català, format a la facultat en feines de substitut, igual que Armenter, i així va resoldre el seu problema. Armenter es va jubilar al cap de pocs mesos, el febrer de 1881. Va morir l'any 1886.

Aquest és una mica el detall burocràtic de la seva trajectòria docent. La seva activitat real degué ser la de substituir multitud de classes de matèries diverses, i algunes vegades ocupar-ne una durant més temps, com fou el cas de la Higiene. Ideològicament creiem que se'l pot adscriure a un corrent progressista.

L'obra escrita d'Armenter no ens sembla massa extensa. De tota manera cal dir que fou el primer director de la "Revista de Ciencias Médicas de Barcelona", dels 1875 a 1877. Després ho fou el doctor Arró. La revista va durar bastants anys i fou important en la medicina catalana de final de segle. També està en el llistat de col·laboradors de "El Compilador Médico", la revista impulsada per Mendoza i que va donar pas a La Independencia Médica (50).

L'obra del doctor Nicolau Homs

El doctor Homs fou un exemple contraposat del doctor Robert. Quan hi ha més d'un catedràtic de la mateixa matèria hi ha una tendència natural a establir compara-

cions. Poques vegades les diferències han estat tan clares com en aquest cas. D'una banda per la vàlua extraordinària de Robert; d'altra per la grisor d'Homs. Quan arriba a la càtedra de Barcelona, passats el cinquanta anys, ja porta una llarga experiència docent a nivells secundaris. Malgrat tot a l'obra d'Homs hi ha aspectes que cal valorar.

Havia nascut a Terrassa l'any 1828. Per raons de cronologia va iniciar els estudis en el Col·legi de Cirurgia i es va graduar, l'any 1848, a la facultat de medicina. Va tenir diversos nomenaments de professor a nivell secundari, des del de substitut de la càtedra de patologia mèdica l'any 1854. Va explicar parcialment diverses matèries. El 1862 obté el nivell de professor clínic. El seu pelegrinatge docent per les diverses assignatures és constant. Sembla que l'any 1878 fou catedràtic supernumerari. En tot cas el juliol de 1880 guanya per concurs una càtedra de Fisiologia de Valladolid, que és la que permuta, el mes de setembre, amb Armenter. Es va jubilar l'any 1900, però fou reposat l'octubre de 1901, perquè el decret de jubilacions tenia defectes formals i fou rebutjat. Va morir el desembre del mateix any.

La personalitat docent del doctor Homs fou més aviat curiosa. Peyrí ens explica que tenia un programa gruixut, "ric en sinonímies pintoresques" i afegeix "que iba más o menos penosamente comentado, pero que no se seguía bien en sus cortas y deslavazadas explicaciones". Sembla que la seva ideologia mèdica era molt pròpia dels temps antics, d'abans de conèixer-se l'etiologia microbiana de les malalties infeccioses. D'una banda explicava malament; d'altra era ben antiquat. A més els alumnes li prenien el pèl, encara que això no era a ell sol. A vegades es feia un regal als professors el dia del seu sant, i els oferien uns versos. En una necrològica es diu d'ell: "hipocràtic i aferrat a l'antiga escola, mostrà gran desconfiança al progrés" (52). Però també sembla que era un bon pràctic, metòdic.

Entre els seus escrits potser cal esmentar la lliçó que féu en l'inici de curs a l'Acadèmia de Medicina, l'any 1870, sobre el tema "El suicidio en sus relaciones con las doctrinas filosóficas y con la civilización". L'escrit té un caire molt proteccionista de la vida i totalment contrari als criteris materialistes. Per la seva prevenció assenyala que cal enfortir el sentiment religiós de la població "establint un règim social sota el criteri filosòfic de la moral cristiana". Medallo assenyala com Homs es mostra profundament antipositivista i desconfiant del present i de l'incert progrés. Armenter, amb qui havia tingut mala relació sovint estava, pel contrari, més orientat a una visió positivista i liberal (53).

El doctor Homs va morir el desembre de 1901; el doctor Robert l'abril de 1902. Les dues vacants es van cobrir de manera gairebé simultània. Els nous titulars són el doctor González Prats pel cas d'Homs i el doctor Vallejo per la vacant de Robert. Els analitzarem en el període següent.

L'ensenyament de la cirurgia

Com en el cas de la Patologia i Clínica Mèdiques en aquest període trobem un canvi generacional molt clar, que va afectar de manera diferent a les diverses càtedres, tot i que hi ha un cert paral·lelisme. En aquest cas eren tres, encara que dues d'elles se solien alternar.

La de **Patologia Quirúrgica** la va explicar durant molts anys, i alternant molt poques vegades, el doctor Joaquim Cil, el qual va morir l'any 1882. Ocupà la càtedra el doctor Jaume Ramon Coll i Domènech, que tot i que era jove va morir el novembre de 1883. Coll havia estat nomenat l'agost del 1881 catedràtic de Patologia General, succeint al doctor Folch. Sembla que va ocupar poc temps aquesta càtedra i va passar després a la de cirurgia.

El mes de desembre del 1883 surt la càtedra a concurs de trasllat i l'abril del 1884 és nomenat el doctor Enrique Diego Madrazo Azcona, el qual consta com a catedràtic fins l'any 1892 en que renuncia per les males condicions de la feina. La vacant la cobreix el doctor Luis Guedea Calvo, que l'any 1890 havia guanyat una càtedra de Sevilla i que ben aviat va passar a Madrid, el maig de 1895. Aleshores l'ocupa Gil Saltor i Lavall, que ja era catedràtic d'Histologia de la pròpia facultat, fins que va morir l'any 1909.

La segona càtedra és la de **Clínica Quirúrgica**, que tenia el doctor Wenceslau Picas. Aquest va morir el desembre de 1870 i l'any 1871 ja trobem nomenat el doctor Joan Giné i Partagàs, que estava a la pròpia facultat com a catedràtic d'Higiene. Giné dura pràcticament tot el període i és una figura cabdal de la facultat. Va morir l'any 1903 i el substituï el doctor Francesc Rusca que, a l'igual que el doctor Gil Saltor, va morir l'any 1909.

La tercera càtedra quirúrgica era la d'**Anatomia, Operacions, Apòsits i Embenaments**. El seu titular era el doctor Mendoza, qui va morir l'any 1872. La va explicar bastant temps com a auxiliar el doctor Jaume Farreras i Framis. Quan es feu l'oposició la va guanyar, el maig de 1876, el doctor Antonio Morales Pérez, que va durar fins a la seva jubilació l'any 1918. Anys més tard, el 1891, Farreras va guanyar una càtedra de Santiago, que va mantenir fins el 1894, en que va plegar.

En conjunt es veu que en aquest període els professors importants de cirurgia que deixen petjada a la facultat són dos: Giné i Morales. Altres tres: Madrazo, Saltor i Rusca,

tenen un impacte més reduït. Altres gairebé no en tenen. Analitzarem l'obra d'aquests professors (54).

L'obra de Joan Giné i Partagàs

El doctor Giné fou un dels personatges més importants de la medicina catalana del seu temps, i va ser durant més de trenta-cinc anys catedràtic de la facultat. Fou un dels motors de la nostra medicina, dels qui van ajudar al canvi ideològic que li era necessari, al desplaçament de les idees vitalistes per les positivistes, al pas d'una visió antiquada i conservadora a posicions més obertes. Això ho aconseguí en bona part. La seva feina era la de motor (55, 56).

Giné va néixer l'any 1836. Féu els estudis a Barcelona, on en llicencià el 1858. Exercí algun temps a Vilarrodona —la família era originària de l'Alt Camp— i aviat presentà la tesi a Madrid, apadrinada per Pere Monlau. El 1861 fou ajudant d'anatomia a la facultat. Va entrar per la categoria de supernumerari. Féu una breu estada a la universitat de Santiago i el 1867 fou catedràtic a Barcelona, primer d'higiene i després, el 1871, de cirurgia. Va morir l'any 1903, després d'haver estat deu anys degà de la facultat.

Com a metge féu una tasca important en dos camps, que per altra banda són ben diferents: la dermatologia i la psiquiatria. Pel que fa a la dermatologia cal dir que formava part de la que aleshores es deia "patologia externa". Encara avui, quan aquesta terminologia ja no és d'ús corrent, es parla però, en oposició, de "medicina interna". La patologia externa era, per definició, la quirúrgica, i així es titulaven alguns llibres de text. Així feu dos llibres interessants en el seu temps, un dedicat a la dermatologia i l'altre a la sifiliografia. Recordem que la patologia venèria ha format part tradicionalment de la dermatologia. Com a metge pràctic, de clientela, Giné fou potser el primer sifiliògraf important de Catalunya. En tot això res a dir (57).

L'altre camp és el de la psiquiatria. Giné va tenir un gran interès per l'estudi de la patologia mental, per l'organització de l'assistència, pels drets dels malalts, i de fet fou un creador d'escola. En aquest camp, que no era la seva càtedra, ni s'hi acostava, és on va tenir una activitat estrictament mèdica més important i amb més ressò. Avui podríem prescindir plenament de la contribució de Giné a la cirurgia del seu temps. Podríem oblidar la seva obra dermatològica, tot i que els seus llibres són importants i fou l'inici de l'escola de dermatologia catalana. Però el que sí que és fonamental i va tenir una gran influència, és la creació d'una autèntica escola psiquiàtrica.

Aquesta escola la va crear al voltant del manicomí de Nova Betlem, del que n'era propietari i director. Allí es va fer una tasca assistencial important pel seu temps. D'una banda, en el camp del tracte directe al malalt, amb repercussió immediata en la seva vida de cada dia, Giné era un partidari del que se'n deia "non restraint". Es a dir no tenir el malalt lligat sinó deixar-lo lliure dins del sanatori, i si pot ser que treballi, principalment en feines de cuidar l'hort.

Per això sol ja tindria un lloc important dins de la nostra medicina del segle XIX. Però a més Giné es voltà de gent jove, competent, entusiasta, que tenia ganes de treba-

llar. Es va voltar d'un grup de deixebles que després van tenir una gran importància en la psiquiatria local. Entre ells destaquen en el camp psiquiàtric Artur Galceran (58), Antoni Rodríguez Morini (59) i Pere Ribas i Pujol (60).

Va fer una revista, la "Revista Frenopática Barcelonesa" que es va publicar durant alguns anys (61). Però sobre tot va reunir el que es digué "Primer Certamen Frenopático Español" el setembre del 1883. Es de fet el primer congrés espanyol de psiquiatria. En el llibre d'actes, de més de cinc-cents pàgines, s'hi recullen unes trenta aportacions (62).

Giné era, a més, catedràtic de la facultat. Això li va permetre fer la seva obra. Fins i tot en els seus últims deu anys, de 1893 a 1903, fou degà. Va influir en els seus companys de claustre, va impulsar les posicions obertes i va lluitar com el qui més per aconseguir un nou edifici per la facultat, marxant del vell hospital que posava traves a l'ensenyament i d'un edifici bonic però totalment insuficient.

Com a catedràtic, en sentit estricte, ho fou de patologia quirúrgica, durant molts anys (63). Havia començat com a supernumerari i quan el 1867 passa a numerari s'encarrega de la Higiene. Aquesta era una assignatura que aleshores tenia poc prestigi. D'una banda estava partida en dues, la Privada i la Pública; d'altra, mai no havia tingut catedràtic propi. Era una mica com la torna. Giné ho devia veure així i quan va tenir vacant una càtedra de prestigi, com ho era una de quirúrgica, s'hi va passar. Creiem, que la seva relació amb la patologia externa, la cirurgia, li venia de la seva activitat com a sifiliògraf, i una mica com a dermatòleg.

Per altra banda no li coneixem una gran dedicació quirúrgica, i no sembla que fos massa bon cirurgià. Peyrí, que fou professor de dermatologia i per tant coneixia de prop el tema, diu clarament: "Don Joan Giné no havia estat mai un operador" (64). Fins i tot "li retreuen el desconeixement dels costums asèptics". Això en un cirurgià que va arribar al 1900 és totalment imperdonable, a més quan aquí ja teníem l'obra ingent de Salvador Cardenal, per fora de la facultat, o de Miquel Fargas, dintre.

Com a catedràtic d'Higiene la seva valoració també és discordant. Vist a distància no sembla que Giné fos un higienista. La va explicar uns quatre anys i féu un tractat d'Higiene que tingué una certa importància. Era una obra extensa, en quatre volums, que va tenir més d'una edició. Va servir com a text també amb el següent catedràtic, el doctor Rodríguez Méndez. Analitzant el contingut no sembla un text extraordinari. Però en canvi hi ha un quart volum, titulat "Higiene Industrial" que demostra una sensibilitat que aleshores era capdavantera, tot i que no està massa al dia. Dóna la impressió que Giné captava a vegades, no sempre, per on anaven els corrents del temps, encara que després no feia l'esforç per actualitzar-s'hi. En tot cas és un text important. Vist a distància, i tenint en compte la ideologia social i política de Giné, que era republicà, sense canvis de color, hagués pogut fer una tasca molt més important com a sensibilització social en el camp de la patologia industrial (65).

Com a professor era eficaç. Explicava de manera clara i Peyrí, alumne seu, el defineix: "el trabajo de desbastado de los chicos lo comprendía y lo practicaba bien". Els seus apunts "eren molt ben ordenats i eren una bona guia pels aprenents de cirurgia".

Encara cal esmentar altres aspectes de l'activitat de Giné. Fèu un curs de doctorat d'Història de la Medicina, l'any 1868, i edità un text de més de quatre-centes pàgines, amb referències a la medicina espanyola i catalana. Valorat en el seu temps té prou coses d'interès.

També es dedicà a la ciència ficció, a les novel·les científiques. En té varies. Una és "La familia de los onkos", que explica aspectes de la patologia tumoral. Una altra és "Un viaje a Cerebrópolis" en el que un eritròcit viatja per les diverses regions del cervell. Potser de més volada és "Los misterios de la locura", que fins i tot fou traduïda a l'italià.

En conjunt va escriure molt. Quan va morir es van aplegar una part dels seus treballs en un volum d'"Obras escogidas" que passava de les vuit-centes pàgines. D'aquí encara en voldriem esmentar els nombrosos dictàmens que va fer, en ocasió de peritatges psiquiàtrics davant de l'audiència. Va intervenir, a favor del poeta, en el cas Verdaguer, que aleshores va tenir una gran repercussió social.

Del contingut de la lliçó inaugural de l'any 1898 a la universitat de Barcelona, de to clarament polèmic, en tractarem en un altre capítol. Repetim aquí que Giné fou un dels motors per aconseguir un edifici nou per la facultat. Això justifica una part de l'interès de la seva obra si més no com a degà.

Un últim punt, entre els que són importants en la seva obra, és l'activitat com a redactor de revistes. Fou un motor del *Compilador*, en el temps en que estava portat per Mendoza. Malgrat la similitud ideològica entre els dos es va obrir una polèmica que va acabar amb la separació de Giné i els qui el seguiren que van crear "La Independencia Médica". Van seguir fins i tot la numeració del *Compilador*, i la revista va durar fins a final de segle. Junt amb la "Gaceta Médica Catalana" fou un dels elements bàsics de la nostra premsa mèdica de l'últim quart del segle XIX (66).

En una valoració de conjunt, hem de considerar Giné com un motor, un revulsiu dins de la nostra medicina de final de l'últim terç del XIX. Fèu aportacions bàsiques en diversos camps. El més important és com a impulsor d'una visió de la psiquiatria, de tendència organicista, protegint el malalt i creant escola. A la llarga ha estat la seva herència més positiva. Com a dermatòleg fou autor del primer text important de l'especialitat a Catalunya. A la facultat donà una visió oberta, sobretot en els anys després de 1868, en que fou motor d'un organisme d'ensenyament lliure, i va impulsar el nou edifici. També fou un dels qui van treballar més pel creixement d'una premsa mèdica pròpia. En aspectes més discordants tenim que fou autor d'un text d'higiene important a l'època, que té un volum d'higiene industrial, però no aprofita les possibilitats que li obre aquesta especialitat. Com a professor de cirurgia ensenyava bé. Com a cirurgia pràctic senzillament no n'era, el que per un catedràtic de cirurgia és greu.

L'obra del doctor Antonio Morales

Quan va morir el doctor Mendoza, a finals de 1872, va explicar l'assignatura, amb caràcter de substitut, algun temps el doctor Jaume Farreras. La plaça es va cobrir per oposició i l'any 1876 la va guanyar el doctor Antonio Morales Pérez. Aquest era un

.....

cirurgia jove, de vint-i-vuit anys, originari, com en el cas de Mendoza, de la província de Màlaga. Havia nascut l'any 1848, estudià medicina a Granada, féu el doctorat i s'instal·là a Madrid. Féu oposicions de Sanitat Militar; va estar algun temps a Cuba i després encara li quedà temps per visitar alguns centres europeus.

Ben jove arriba a Barcelona com a catedràtic d'Anatomia Quirúrgica i Operacions. Sembla que tenia una molt bona formació com a anatómic. Impressionava, aleshores i més tard, per la seva figura i posat. Era molt alt, amb barba negra i aire melancòlic. Cajal que el va conèixer en el claustre, i que hi tenia una bona relació personal, diu d'ell, i no pas amb esperit crític: "a quién los barceloneses llamaban el moro triste por su aspecto de Boabdil destronado". Morales féu la seva tasca, com a professor i com a cirurgia, durant més de quaranta anys, fins que es va jubilar l'any 1918. En el nou hospital del carrer de Casanova, al qual es van traslladar els serveis l'any 1907, Morales hi féu una tasca important, i en fou, el mateix any 1907 president de la Junta Administrativa, durant onze anys. Un vegada jubilat va continuar treballant i va morir l'any 1930 a Barcelona. Va fundar la Clínica del Pilar (67).

Peyrí també en recorda aquest aspecte físic: "Don Antonio Morales era un noble señor andalús, del cor de la Bètica, empeltat de moro, seriós, de moviments pausats i equilibrats. Imposava respecte i se'l mereixia. Els més observadors li deien el 'moro triste' i l'adjectiu estava molt ben posat" (68). Peyrí remarca també la seva profunda honestedat personal. Com a professor era dur i tenia fama de que d'excel·lents només en queia un cada tres o quatre anys.

Com a cirurgia Peyrí assenyala que feia bé la tècnica i que valorava potser més l'antisèpsia que l'asèpsia. El concepte d'antisèpsia va costar d'introduir a la facultat i un que ho volia fer, el doctor Madrazo, va haver de marxar. En canvi amb l'anestèsia amb èter va aconseguir una baixa important de la mortalitat. Diu Peyrí: "el temps li ha donat la raó". En quant al seu text el propi autor reconeixia que amb els anys havia quedat antiquat. Els alumnes solien estudiar amb el llibre de Cardenal de "Cirugia antiséptica", que era realment important.

La seva obra escrita és abundant, principalment pel que fa als primers anys de catedràtic. Cabeza n'ha fet un recull. En els primers quinze anys li hem detectat més de cinquanta publicacions, el que significa, vista l'època, un ritme de treball important. Destaca, evidentment, el seu "Tratado de Operatoria Quirúrgica", publicat a Barcelona en dos volums el 1881-82. Abans havia fet el pròleg de les traduccions al castellà dels llibres de Malgaigne i Tillaux, fetes per Corominas Sabater (69).

Els articles, molt nombrosos, els publicà principalment a la "Gaceta Médica Catalana" que va servir per treure la producció de molts metges catalans de l'època. El seu temari és molt variat, en bona part de tipus clínic, el que indica la riquesa del material de que disposava.

Un capítol important de la seva obra cal dedicar-lo a les idees sobre l'anestèsia. Va introduir el concepte de "termoeterització", defensant la utilització de vapors d'èter, que s'havia escalfat, i substituïa al cloroform. A aquest tema va dedicar la lliçó inaugural de curs de l'Acadèmia de Medicina de l'any 1889 (70).

Home molt religiós i conservador, es va identificar amb la societat catalana. En els seus últims temps, i per raons cronològiques ja jubilat, va participar en alguns congressos de metges de llengua catalana.

L'obra quirúrgica del doctor Gil Saltor

Ja hem esmentat que primer fou catedràtic d'Histologia, i que l'any 1895 va ocupar una càtedra de cirurgia, que quedava vacant pel trasllat del doctor Guedea a Madrid. Saltor havia nascut a Maçanet de la Selva l'any 1862, i venia d'una llarga nissaga de metges, com a mínim tres generacions amb el mateix nom de Josep Saltor. Es va arrelar a Sants, districte pel qual va ser diputat provincial, com a nacionalista. La seva obra escrita no és excessiva, però cal tenir en compte que va morir als quaranta-set anys.

Una activitat fou la de traductor. Va col·laborar en la versió de les enciclopèdies de Patologia General, francesa, dirigida per Bouchard, i de Terapèutica, alemanya, dirigida per Penzoldt i Stinzing. Va traduir el Tractat de Cirurgia Clínica i Operatòria de von Bergmann; el de Dermatologia i Sifiliografia de Lesser, tots dos en alemany; el Diagnòstic quirúrgic de Duplay, en francès; el Manual de Dissecció d'Anzel, en francès; el Tractat Elemental de Cirurgia i Tècnica operatòries de Chalot, també en francès; el de Terapèutica quirúrgica postoperatòria de Reichel, en alemany; i encara altres.

Saltor s'encarregà també, durant algun temps, d'explicar la dermatologia, que formava part del contingut de la seva matèria. Havia estat deixeble de Giné i ell fou, en certa manera, el qui va obrir el pas a Jaume Peyrí, que ja fou un veritable dermatòleg. No n'ha quedat massa record com a cirurgià. En tot cas sembla més un col·laborador eficaç en la introducció dels coneixements de la medicina europea del seu temps a Catalunya, i en aquests cas en el doble vessant de les llengües francesa i alemanya.

L'actitud del doctor Madrazo

El pas del doctor Enrique Diego Madrazo Azcona per la càtedra de cirurgia de Barcelona és bastant curiós, i en tot cas queda per fora dels motlles usuals. Madrazo tenia una personalitat forta i poc corrent. Havia nascut a Vega de Pas, a la muntanya de Santander, l'any 1850. Va estudiar a Valladolid i Madrid. Home brillant, als vint-i-vuit anys fa unes oposicions a càtedra de Cirurgia. Aleshores el tribunal proposava una terna i el govern en triava un, que no sempre era el primer. Això és el que va passar amb Madrazo. Com que la norma era molt criticable al cap dels anys es va canviar i els qui havien estat en primer lloc entraven directament en una vacant. Així va venir Madrazo a Barcelona, a ocupar la vacant de Gil, amb l'intermedi curt de Coll. L'abril de 1884 és catedràtic de Patologia Quirúrgica de Barcelona (71, 72, 73).

Aquí va intentar fer les coses bé, i com que tenia una visió clarament defensora de la cirurgia antisèptica va xocar amb les estructures del vell hospital. Va col·laborar en revistes d'aquí i a la Gaceta Médica Catalana publicà alguns articles en defensa de l'an-

.....

tisèpsia. També col·laborà en la Revista de Ciencias Médicas. Dos alumnes seus, Murillo i Simonena, van recollir les explicacions de classe: "Lecciones de Clínica Quirúrgica". Aquí no es va integrar. Ja els anys 1887 i 1888, època en la qual Barcelona estava en ple creixement de la ciutat, l'any de l'Exposició i del gran Congrés de Ciències Mèdiques, Madrazo demana continuament permisos. I al final acaba plegant l'any 1892.

Però és curiós el text en que se li admet la renúncia: "S.M. el Rey (q.D.g.) y en su nombre la Reina Regente del Reino ha tenido a bien admitir la renuncia presentada con fecha 22 de diciembre de 1888, por don Enrique Diego Madrazo, Catedrático de Patología Quirúrgica de la Universidad de Barcelona. Lo que de orden del Sr. Ministro comunico a V.S. para su conocimiento y demás efectos. Dios guarde a V.S. muchos años. Madrid 25 de octubre de 1892. El Director General (ilegible)". El que és curiós es que la renúncia fou demanada el desembre de 1888 i és acceptada el mes d'octubre de 1892, gairebé quatre anys més tard.

La causa de la renúncia era que les condicions de treball, i més per a un cirurgià que creia en l'antisèpsia, eren escandalosament dolentes. Això ho sabia tothom, i per aquesta raó els més possibilistes volien un hospital nou i un altre edifici per la facultat. Madrazo demana les coses per a la seva funció concreta. Val la pena d'analitzar, encara que sigui resumidament, el contingut de l'escrit de dimissió de Madrazo. Entre les coses que diu "...Dedicado exclusivamente a la enseñanza de la Clínica, sin que ninguna otra labor ni clientela que la hospitalaria haya podido distraer mi esfuerzo, habíame propuesto organizar un servicio quirúrgico que llenara a la vez las necesidades benéficas y las de la instrucción que el alumno requiere... habían de llevar al convencimiento a los órganos directivos de la enseñanza, de la urgente necesidad de proponer reformas, que al bien del enfermo y del alumno se encaminaran... Mi empeño, si bien no ha conseguido transformación alguna en la tradicional y torpe manera de ser de nuestra cirugía oficial..."

Referint-se als hospitals d'Europa diu: "...daría verguenza comparar con la pobre y triste labor que de nuestra operatoria quirúrgica emana... Operaciones se practican con éxito en este centro de enseñanza, que por los nuestros o no se acometen o se hacen con gravísimo peligro de muerte. Esto debe indicar a V.S. la deficiencia de la organización quirúrgica, de la enseñanza oficial, y de la trascendencia que entraña".

"Juzgo que lo más honrado y patriótico es declarar con desnudez a V.S. el verdadero estado del problema que a la enseñanza médica se refiere. La instrucción que nuestros colegios suministran es tan deficiente, que no creo exagerar diciendo a V.S. valdría más, a continuar la inercia en que vivimos, cerrar nuestras facultades médicas y dejar a la iniciativa de los alumnos el buscar fuera del campo oficial, en tierra extraña, lo que les niega la enseñanza del estado. De esta suerte contaría la sociedad española con médicos mucho más útiles..."

"Encontrándome el tercer año de la enseñanza clínica con los mismos obstáculos que el primero y el segundo, sin sala de operaciones, sin material e instrumentos adecuados, sin nada de lo que es indispensable para el tratamiento quirúrgico de las enfer-

medades; en estas condiciones, señor, ni mi conciencia me permite arriesgar la vida de mis semejantes, que van en busca de salud a mi clínica, ni me encuentro con fuerzas para luchar sin resultado...” I diu encara: “...veo que el estado no viene en ayuda... antes al contrario parece que tiende a cortar toda iniciativa útil...”.

I acaba: “Por todas las consideraciones expuestas he decidido, con gran sentimiento pero cumpliendo un alto deber de conciencia, rogar a V.S. acepte mi dimisión del cargo de profesor de Clínica Quirúrgica, de la Facultad de Medicina de Barcelona que respetuosamente solicito”.

A Madrid poc cas en van fer, no devien estar acostumats a que la gent volgués fer la feina ben feta. Però com el paper era fort, i Madrazo intentava que les coses s'arreglessin, van tardar gairebé quatre anys en acceptar-li. Madrazo se'n va cansar i va marxar a Santander. Allí va fundar un sanatori quirúrgic on operava molt i la mortalitat era baixíssima. Feia les coses com s'havien de fer i, per iniciativa privada, sense cap ajut. Fa un segon sanatori a Santander, i encara un altre a Alacant. Sembla que és un cirurgià molt bo.

Amb els anys la seva obra quirúrgica assistencial és important. D'esperit obert i inconformista adopta actituds crítiques amb la societat del seu temps. Es dedica al teatre i escriu drames de tipus social. Potser aquí és més important la intenció que no l'èxit teatral. Els seus contraris li diuen, jugant amb el seu cognom, doctor Dramazo. Les seves campanyes el van dur a fer-se empresari del teatre Espanyol de Madrid. Era un teatre polèmic, de crítica del poder i dels seus seguidors, i d'un to clarament anticlerical. Això li va portar dificultats i l'any 1936 la guerra l'agafa a Santander i es condemna a mort. Tenia vuitanta-sis anys i no fou afusellat. El van tancar en una institució hospitalària, a Valdecilla, on va morir al cap de sis anys, ja acabada la guerra, el 1942.

L'obra del doctor Francesc Rusca

El doctor Rusca ha estat probablement un dels casos més malaguanyats de professors de la facultat. Va arribar l'any 1905, i al cap de dos anys ja entrava a l'edifici nou, on podia tenir un servei molt diferent d'aquells que havien motivat la justa ira del doctor Madrazo. Venia després del doctor Giné, home excepcional, però del qui ja hem vist que succeir-lo a la càtedra de cirurgia no era precisament una gran dificultat. Rusca tenia, a més, una formació moderna. En part perquè havia fet estudis a França, en part perquè era deixeble directe del cirurgià més bo que hi havia aquí aleshores, el doctor Cardenal. Ho tenia gairebé tot a punt per fer una obra de gran qualitat. Però també tenia la maltempsada massa prop (74).

El doctor Francesc Rusca i Domènech havia nascut a la Cerdanya l'any 1868. Aleshores era una comarca, a més de partida, mal comunicada amb Barcelona i amb una obertura clara cap a França. Així de petit estudià primer a Ribesaltes, després a Prada i el batxillerat a Montpeller. Aquesta orientació francesa es va trencar i decidí fer-se militar i anar a Toledo. Al cap d'un parell d'anys va veure que aquell no era el seu camí i anà a estudiar medicina a Barcelona. Treballà com a practicant a l'hospital del

Sagrat Cor, ajudant el doctor Cardenal. Així començà a integrar-se en el grup quirúrgic més important del país. Cal dir que en pocs anys Cardenal va aconseguir que tres dels seus deixebles fossin catedràtics: Sebastià Recasens, d'obstetrícia, a Madrid; Francesc Rusca, de cirurgia a Barcelona; i el seu fill, Lleó Cardenal, de cirurgia a Madrid. Venia doncs d'una gran escola (75).

Treballa activament com a cirurgia a Barcelona; compra la clínica de Recasens, que ha marxat a Madrid, i li tempta la universitat. Unes oposicions per anatomia el 1904 no li van bé. El 1905 guanya, per oposició, la càtedra de Barcelona. Quan passa al nou edifici, l'any 1907, se li encarrega la clínica quirúrgica C.

Ben aviat es va posar malalt. Sembla que fou una sífilis inoculada en un acte mèdic i per via hematògena. Fou una malaltia que va tenir una virulència molt gran, potser per la via d'entrada. Recordem que els sífilítics clàssics duraven anys. Ben aviat s'anà invalidant, baixant la seva vitalitat. Sembla que se li va fer un tractament mercurial molt intens, que era el que estava més adequat aleshores, que li va lesionar el ronyó. Fou vist pel mateix Ehrlich, el qui introduiria els arsenicals, però sense resultat positiu. Va morir a les acaballes de l'any 1909.

La seva obra escrita ha quedat per força reduïda. La seva tesi, de l'any 1904, tracta de "El círculo vicioso en la gastroenterostomía..." Té treballs sobre l'esplenoptosi, els tumors del coll i el cervell, una memòria sobre el melanoma que va presentar per les oposicions de càtedra, i altres.

Dos professors breus

A la càtedra que havia tingut el doctor Cil hi trobem també en aquest període dos professors que van estar-hi molt poc temps. Un perquè va morir l'altre perquè va marxar per trasllat.

El primer és el doctor **Jaume Ramon Coll i Domènech**, que havia estat substituït, ascendí primer a Patologia General, i va passar de seguida a Patologia Quirúrgica. Va morir el novembre de 1883. Anys abans s'havia ocupat del museu anatòmic. El mateix any 1883 havia ingressat a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona. El succeí Madrazo i després vingué Guedea.

El doctor **Luis Guedea y Calvo** era aragonès. Havia nascut l'any 1860 a Calatayud. El 1890 va guanyar una càtedra de Cirurgia de Cadis i d'allí va passar a Barcelona, per trasllat el gener de 1893. Va durar poc. L'any 1895 va marxar, primer a Saragossa, a explicar Obstetrícia i Ginecologia i el 1896 a Madrid per fer la Patologia Quirúrgica. Álvarez Sierra diu que fou un dels catedràtics més competents de la facultat de Madrid. (76). Va morir l'any 1916, quan encara no tenia seixanta anys.

L'ensenyament de l'obstetrícia i la seva clínica. La pediatria

Durant aquest segon període de l'ensenyament a la facultat del segle XIX el contingut de les matèries d'aquesta assignatura va experimentar molts canvis. En principi hi havia una sola càtedra que havia portat el doctor Mayner i després, des del 1858, el doctor Joan Rull. Hi havia dues assignatures, una de patologia i una de clínica. La primera es va dir, la major part del temps, "Obstetrícia i malalties de les dones i nens". L'altra era la seva clínica, que es feia l'últim any.

Durant alguns anys Rull portava les dues. Després es va desdoblar. Així ja en una memòria del 1864 hem vist com a encarregat de l'obstetrícia el doctor Golferichs, que era substituït. Després se'n féu càrrec el doctor Llorenç Vidal. Ja hem comentat l'activitat d'aquests catedràtics. Vidal va morir a finals de l'any 1876 i al cap d'un temps, el 1879, va guanyar la càtedra, per oposició, el doctor Joaquim Bonet i Amigó. Bonet va fer una carrera acadèmica i social molt brillant i va seguir fins a la seva mort l'any 1913, ja en el nou edifici i essent rector de la universitat.

La càtedra de Rull va experimentar més canvis. D'una banda es va desdoblar quan es van crear les càtedres de malalties dels nens, la pediatria. Al començament hi ha un cert garbuix de professorat breu, amb els doctors Mariano Sancho i Juan Iranzo. Això dura fins que el 1892 ve un catedràtic de pediatria que s'hi dedica, s'hi queda, i té activitat fins molt més enllà d'aquest període. Es el doctor Andrés Martínez Vargas, que també fou rector de la universitat, i es va jubilar l'any 1931. D'altra banda el propi Rull, que mor el 1891, és substituït per Miquel Fargas, que farà pràcticament la ginecologia, i que dura fins acabada aquesta etapa.

A l'apartat anterior, els professors del primer període, hem vist l'obra de Mayner, Rull i Vidal. Ara analitzarem la dels qui omplen el segon període: Bonet en una càtedra; Fargas a l'altra i Campà, Iranzo i Sancho a la tercera. Martínez Vargas serà analitzat en el període de la nova facultat.

L'obra del doctor Joaquim Bonet

El doctor Joaquim Bonet i Amigó fou un personatge important dins de la vida de Barcelona de l'entresegle, de fet des de l'exposició del 88 a la guerra europea. Era catedràtic de la facultat de medicina, feia els parts de moltes famílies del sector dirigent

de la societat i estava molt ben situat. Així va arribar a ser rector de la universitat i a tenir un títol nobiliari, que és el de "baró de Bonet", amb que fou ben conegut.

Joaquim Bonet havia nascut a Barcelona l'any 1852. Era fill d'un professor de l'Escola Nàutica. Féu els estudis a Barcelona, es llicencià el 1874 i féu el doctorat de seguida a Madrid. Aviat fou auxiliar d'obstetrícia a Barcelona i catedràtic el 1879 (77).

Bonet fou un professor que es va interessar perquè els alumnes tinguessin un coneixement pràctic dels parts. Diu Peyrí que obligava als alumnes a fer torns de guàrdia de parts a l'hospital, per grups de dos. I era obligatori haver fet una guàrdia per a poder-se examinar. Això pot semblar normal, o fins i tot insuficient, encara que no tant si tenim en compte el que ha passat després amb l'ensenyament pràctic de moltes matèries clíniques. El que importa, i ho diu Peyrí: "crec que va ser la primera clínica a Espanya on es va instaurar aquest torn, que es fill del bon sentit pràctic del seu iniciador". Bonet feia bé els parts, sabia l'ofici, resolva bé les distòcies, i a més, com molts de l'especialitat, "era un home que en sabia molt i bé de com tractar la gent" (78, 79, 80, 81).

Bonet va fer carrera acadèmica directiva: fou degà de la facultat i rector de la universitat des de l'any 1905, en que va substituir un altre metge, el doctor Rodríguez Méndez, fins a la seva mort el 1913. Un professor de medicina, liberal, era substituït per un altre professor de la mateixa facultat, conservador. Bonet era molt addicte a les autoritats, per això fou creat baró i va ser rector. Però també era un home eficaç: molts altres professors tenien la mateixa orientació, però no foren cridats a resoldre amb tacte els problemes de la universitat.

Bonet era el rector en el moment de la inauguració de la nova facultat i hospital. Feia dos anys que ho era, i en dos anys es poden fer moltes coses. També fou senador en representació de la universitat de Barcelona. Se li han atribuït molts mèrits en la construcció del nou edifici, i de veritat en tenia. Fou un dels qui l'any 1884 van formar part de la comissió que va anar a Madrid per veure de resoldre el problema. Els membres eren Rull, Giné, Robert i Bonet. Coneixia bé el problema i li interessava la solució. A la fi va poder inaugurar-lo.

Bonet també va intervenir activament en un tema molt professional i que aleshores creava una gran polèmica, el tema de la col·legiació. A finals de segle els metges es barallaven i discutien per si havia de ser obligatòria la col·legiació. Bonet fou elegit president del col·legi l'any 1894. El tema es polititzà. De manera esquemàtica podem dir que l'oposició estava formada més per metges de visió liberal i la col·legiació estava defensada per una orientació més conservadora. L'Esquella de la Torratxa atacava durament Bonet. Al cap del temps la col·legiació va tirar endavant, perdent el seu significat polític. També estava molt ben situat econòmicament i formava part d'alguns consells d'administració.

Va escriure bastant, però com en el cas del doctor Robert la gran activitat de la clientela pràctica, i més en el cas dels parts, i la seva dedicació social, li van prendre molt temps. Malgrat tot la seva producció no és pas excessivament voluminosa. En el certamen frenopàtic de 1883, organitzat per Giné, va presentar un treball sobre

“Alteraciones psicopáticas durante el embarazo y responsabilidad de las embarazadas” (82). Bonet, malgrat les profundes diferències pel que fa a les idees socials i polítiques, tenia una bona amistat personal amb Giné. I així fou un dels dos vice-presidents del congrés (l'altre era un magistrat). En l'exposició d'aquest treball esmenta Giné com “mi antiguo maestro, buen amigo y sabio compañero de claustro... amante del progreso...”

A l'Acadèmia va llegir el discurs d'ingrés l'any 1885, sobre el tema “La antisepsia puerperal”. I el 1896 féu la lliçó inaugural de curs sobre “La práctica ginecológica de antaño y la de hogaño”. En el Congrés de Ciències Mèdiques de 1888 va presentar un “Proyecto de reglamento para la asistencia al parto”. Cal dir també que fou uns dels tres fundadors, junt amb Formiguera i Rodríguez Méndez, de la “Gaceta Médica de Cataluña”, que després es convertí en “Gaceta Médica Catalana” i fou portada només per Rodríguez Méndez.

L'obra del doctor Miquel Fargas

Fargas va ser un dels puntals de la facultat. Peyrí l'esmenta junt amb Jaume Pi i Bartomeu Robert. Gallart, quan recorda els professors dels seus anys, esmenta també Robert i Fargas. La seva obra fou excepcional (83, 84).

Miquel Fargas i Roca havia nascut a Castellterçol l'any 1858. La seva tesi, el 1882, fou sobre “Anatomía de los centros nerviosos” i aviat s'incorporà al museu anatòmic de la facultat. Es dedicà a la cirurgia, sobre tot ginecològica, fundant l'any 1889 la que creiem que fou la primera clínica de l'especialitat al país. Allí hi féu una gran part de la seva activitat, i va tenir un gran prestigi. Vacant la càtedra que ocupava el doctor Rull, l'any 1893 guanyà, en unes oposicions que foren molt discutides, la càtedra de la facultat. Un dels contraris era el doctor Sojo, també bon operador, que al cap dels anys seria catedràtic d'oto-rino-laringologia.

Fargas va arribar a la càtedra tenint ja fama de bon operador, el que no passa sempre. Dominava la tècnica, era molt atent amb l'asèpsia i els seus resultats eren brillants. Recordem que Fargas guanyà la càtedra quan Madrazo plegava, però els èxits de Fargas són a la seva clínica. La seva personalitat s'imposava pels resultats. Peyrí ens explica com “els ajudants i els interns que l'envoltaven li tenien una adoració pagana, perquè significava la cirurgia del present i la de demà...”

Com a text va fer, al cap d'uns anys, un llibre en dos volums que fou important. Un retret que li feien es que potser s'entretenia més en les coses difícils, que en el detall de les coses de cada dia, que sovint deixava pels ajudants. Fargas va crear una vertadera escola i els seus alumnes van ajudar, inclús a Amèrica, a valorar l'escola de Barcelona.

Gallart ens remarca un tret característic de la personalitat de Fargas: la seva autoformació. Diu d'ell Cardenal. “Hem de tenir en compte que Fargas és fill de les seves obres; ningú pot dir que li ha ensenyat...” (85).

Un altre aspecte de la personalitat de Fargas fou la seva obra ciutadana. Fou un dels impulsors més actius dels Congressos de Metges de Llengua Catalana. Va presidir el primer, del juny de 1913, a la facultat de medicina, que va aplegar més de cinc-cents

congressistes. Després va influir en la creació de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana. Cal tenir en compte l'època. Fargas havia participat, junt amb Robert, en la creació de la Unió Regionalista, que portà a la Lliga. D'aquesta en fou vice-president (86).

Fargas fou, durant dos biennis diferents, president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques. També ho fou de l'Acadèmia de Medicina. Malgrat la seva dedicació intensa a la política de base, amb un sentit nacionalista, va tenir prou cura de no lluir massa en llocs de primer rengle. Es l'època de la mancomunitat. Fargas va morir l'any 1916, quan tenia cinquanta-vuit anys i potser encara li quedava feina per fer. Recordem que Prat de la Riba, el president de la Mancomunitat, que també era de Castellterçol, com Fargas, va morir un any més tard (87).

L'obra del doctor Francesc Campà

El doctor Campà fou catedràtic de la nostra facultat durant pocs anys. Féu una bona part de la seva carrera docent a València, on va estar alguns anys i fou degà. Quan va venir aquí, el 1889, tenia poc més de cinquanta anys, però ja estava bastant malalt i va durar només tres anys (88).

Francesc Campà i Porta havia nascut a Vic l'any 1838. Era fill del metge Esteve Campà, soci corresponent de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, a la que havia enviat algunes memòries. Es va llicenciar el 1861 i durant poc temps va exercir a Vic i Manlleu. Aviat va tornar a Barcelona, on havia guanyat una plaça de professor clínic. L'any 1872 va guanyar per oposició la càtedra d'obstetrícia de València. Allí ha estat bastants anys i el 1882 fou nomenat degà. La seva tasca a València fou relativament productiva (89).

El juliol de 1889, per permuta amb el doctor Mariano Sancho, va obtenir la càtedra d'Obstetrícia i Ginecologia de la facultat de Barcelona. Tenia ja una patologia encefàlica que progressà i s'agreujà i en els últims temps el tenia invalidat. Va morir el febrer de 1892.

La seva obra a Barcelona, en el període en que fou catedràtic, va ser doncs mínima, perquè no va tenir ocasió de fer-la. Abans havia demostrat la seva laboriositat. Té dos llibres de text importants. Un és el "Tratado completo de obstetrícia", en un volum el 1878 i en dos el 1885, amb gairebé mil dues-centes pàgines i dos-cents gravats. Un altre són les "Lecciones de Ginecopatía, o enfermedades propias de la mujer", publicat a València el 1881, també amb més de cinc-centes pàgines. Menys extensos són els "Cuadros sinóptico-descriptivos de obstetrícia", amb dues edicions.

Dos professors breus

Igual que va passar amb el cas de la Histologia, l'any 1887 es van crear càtedres del "Curso especial de enfermedades de la infancia". Per R.O. de 4 de juliol de 1887 en surten cinc a concurs de trasllat i tres a oposició: les de Barcelona, Granada i

València. Aquestes les van guanyar els doctors Juan Iranzo, Andrés Martínez Vargas i Ramon Gómez Ferrer.

Així el juliol de 1888 el doctor **Juan Iranzo y Simón** és nomenat catedràtic de pediatria de Barcelona. Ho fou fins el mes de febrer de 1889, en que passà a la càtedra de Obstetrícia i Ginecologia de la mateixa facultat de Barcelona, per permuta amb Rull. I el mes de maig de 1889 es trasllada, mitjançant permuta també, a la càtedra de Clínica Obstètrica de la universitat de Saragossa. Aquesta és la petita peripècia burocràtica. Més tard, i durant molts anys, serà catedràtic de Clínica Mèdica, i una personalitat important de la medicina aragonesa, essent president de l'Acadèmia de Medicina de Saragossa. Va morir l'any 1927.

Iranzo havia nascut a Mora de Rubielos, a la part de Terol que gravita més directament sobre València, l'any 1853. Féu els estudis de medicina a la facultat de València, llicenciant-se l'any 1875. Era fill de metge, don Pedro Iranzo, molt conegut com a metge pràctic de fama.

Un altre professor fugisser, del quí gairebé no hem trobat rastre de la seva presència a Barcelona, fou el doctor **Mariano Sancho y Martín**. Sabem que va ingressar a l'escalafó l'any 1888, per oposició, directament a la universitat de Saragossa, on hi havia hagut una oposició per una càtedra de Clínica Obstètrica. A l'escalafó d'1 de gener de 1889 encara consta com a professor de Barcelona Iranzo. En el d'1 de gener de 1890 ja hi és Campà. Creiem que Mariano Sancho és el punt intermedi entre Iranzo i Campà.

Per altra banda queda encara la permuta interna que fa que Iranzo, catedràtic de malalties dels nens, pugui passar a Obstetrícia. Aquest canvi el degué fer amb Rull, el qual va morir el 1891, i aleshores, el 1892, Martínez Vargas ocupà la vacant, essent de fet el primer catedràtic efectiu de Pediatria de Barcelona. I encara hi ha el nom d'Arturo Perales Gutiérrez, que havia de guanyar el concurs de trasllat però va renunciar en favor de Martínez Vargas. Com veiem la burocràcia complica les coses amb detalls que en el fons són ben inútils. Només responen a necessitats dels funcionaris i no tenen res a veure amb l'eficàcia de l'ensenyament, és a dir la funció, i la utilitat que puguin tenir pels alumnes (90).

Resumim les línies d'aquestes càtedres, que podien estar una mica enrevessades. Apart dels gaditans inicials (Iquino).

- 1) Mayner, Rull, Iranzo, Sancho, Campà, Fargas.
- 2) L. Vidal, Bonet.
- 3) Iranzo, Rull, (Perales), Martínez Vargas.

LES ASSIGNATURES SOCIALS

L'ensenyament de la higiene

L'obra del doctor Rafael Rodríguez Méndez

La Higiene fou ensenyada, pràcticament durant tot aquest període, pel doctor Rafael Rodríguez Méndez, el qual prolongà la seva docència fins que es va jubilar l'any 1918. Rodríguez Méndez fou una personalitat molt important dins de la facultat i la medicina catalana del seu temps (91, 92).

Havia nascut a Granada l'any 1845. Es va llicenciar el 1869 i de seguida es vinculà a la facultat, fins que l'any 1874 va guanyar l'oposició a la càtedra d'Higiene de Barcelona. Encara no havia fet els vint-i-nou anys. Encara que a vegades li va costar s'integrà a la vida mèdica de Barcelona, tot i que no sempre va entendre els catalans. La seva obra fonamental és com a gran treballador, sobretot pel que fa a ser motor de publicacions. L'any 1878 va fundar, junt amb Bonet i Formiguera, la revista "Gaceta Médica de Cataluña" que poc temps després canvià lleugerament el nom, quedant Rodríguez Méndez com a propietari (93).

La seva obra en aquesta revista fou extraordinària, i la quantitat de paper que va escriure, la major part sense signar, és immensa. El seu ritme, durant gairebé tota la vida de la revista, fou d'aparició quinzenal. La seva ideologia era clarament positivista i fou probablement l'element més actiu per a introduir el pensament mèdic europeu entre nosaltres. Fou la principal via d'entrada d'informació científica, la que servia més per estar al dia del que es publicava arreu. Recollia una gran quantitat de notícies, que eren traduïdes ràpidament. En aquest sentit el deute de la medicina catalana amb Rodríguez Méndez és molt gran. Entre aquests traductors, a vegades lluint poc, cal destacar, per la quantitat de treball i l'erudició lingüística, el nom de Gaspar Sentiñón, un home clau i poc conegut en la nostra medicina de final de segle (94). Aquí trobem un dels motors més actius de la generació mèdica del 88 (95).

Les revisions d'articles es feien més o menys per especialitats, sota el títol genèric de "Revista". Pel que fa a la pròpia Higiene, el buidat bibliogràfic i els resums els solia fer el propi Rodríguez Méndez. També féu una tasca semblant en altres revistes de Madrid i de Sevilla. L'any 1900, o sigui a meitat del període, a la Gaceta, el propi autor compta haver publicat més de 400 "Revistes" d'aquest tipus.

Pel que fa al contingut de la seva matèria cal recordar que pràcticament des del principi de la revista fou el responsable de que sortís una secció d'estadística demogrà-

fica i sanitària de Catalunya. Un aspecte relativament menys conegut fou el vessant psiquiàtric de la seva activitat. Era company i amic de Giné, amb afinitats ideològiques, el qui ja hem dit que era un impulsor dels coneixements psiquiàtrics. Així va participar amb un treball sobre "Notas clínicas. El manicomio" en el certamen de Nova Betlem del 1883 (96).

Més tard fou director del manicomí de sant Boi, en un moment difícil pel centre, en que li calia el recolzament del seu prestigi. Es va preocupar de diversos aspectes legals de la malaltia mental i fins i tot féu un discurs, a l'Acadèmia de Jurisprudència de Madrid, en el temps en que era rector de la universitat, sobre els aspectes legals de l'ingrés en els manicomis. Peyrí assenyala que "tenia fama de bon alienista, activitat que havia exercit honestament en la seva vida professional"

Tenia ben desenvolupada la qualitat d'organitzador. Això es féu palès en diversos congressos i societats. Fou un dels catedràtics que van recolzar àmpliament la proposta d'alguns estudiants de crear un Laboratori, on poguessin aprendre, en substitució, o a més, de les velles estructures de la facultat. En els primers anys fou un dels motors del Laboratori. A la seva revista, abans d'unir-se a l'Acadèmia per fer la que es va dir Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, hi va deixar un parell de dotzenes de col·laboracions.

En el gran congrés de Ciències Mèdiques de Barcelona del 1888, que va acabar de despertar una part important de la nostra medicina, la que era sensible al progrés i als nous corrents, Rodríguez Méndez en fou secretari general. Des d'aquest lloc fou un dels impulsors més decidits del congrés. També fou important la seva intervenció en el Congrés de la Tuberculosi de 1910, aquesta vegada ja des d'una posició molt més representativa: en fou el president i el secretari era Martínez Vargas, catedràtic de pediatria. En aquesta ocasió van tenir, tant ell com el secretari, dificultats amb la llengua catalana. Li va costar admetre el fet de la diversitat lingüística, tot i que cap el final va arribar a publicar a la Gaceta textos en català dels Congressos de Metges de Llengua Catalana.

Va tenir una activitat pública relativament important. Era un bon orador, escrivia bé, era treballador. Vinculat a la política liberal, però encara dins del marc de la restauració, l'any 1901 fou nomenat rector de la universitat. Fou el primer d'una sèrie seguida de quatre rectors, tots ells professors de medicina, que va durar més de vint-i-cinc anys. Fou nomenat en un moment en que, amb visió d'aleshores, era conflictiu, però se n'anava sortint bastant bé. El gener del 1905 es féu la segona Assemblea Universitària, amb visió molt crítica i intervenció de professors de bon prestigi. Un escrit de Miguel de Unamuno va crear malestar en l'ambient eclesiàstic, i el rector es va desgastar. Mig any més tard, a l'estiu, era canviat.

Entre les idees que va introduir estava la de l'Extensió Universitària, portant l'ensenyament a la gent que no tenia possibilitat d'anar a la universitat, per exemple als ateneus obrers. En aquesta funció el va ajudar bastant un altre professor de medicina, el doctor Ignasi Valentí.

El mateix any 1905 es va presentar com a diputat junt amb la candidatura republicana. Fou el qui va obtenir més vots, per davant de Lerroux i Salmerón. Al cap de

poc va renunciar a l'acta de diputat. En el fons representava una mica el recolzament a la seva posició, liberal, que defensava el progrés i atacava l'immobilisme. Es va jubilar en la sèrie del setembre de 1918 i va morir l'any següent.

L'ensenyament de la medicina legal

L'obra del doctor Ignasi Valentí i Vivó

En aquest període hi ha un paral·lelisme molt gran entre el que passava amb la Medicina Legal i amb la Higiene, les dues bases de la medicina pública, o amb més repercussió social.

La semblança ja comença amb la cronologia. Rodríguez Méndez entra el 1874 i Valentí Vivó el 1875. Ambdós seran jubilats a la tacada del 1918, que va ajudar a canviar els claustres de moltes facultats. Tots dos tenen una visió mèdica positivista i una orientació política liberal. En el cas de Valentí, com en el de Giné, el seu republicanisme és més clar. Socialment tots dos volien canviar a fons les estructures.

El professor de Medicina Legal i Toxicologia era el doctor Ignasi Valentí i Vivó. Havia nascut a Vilanova i la Geltrú l'any 1841, on el seu pare feia de metge. Fèu els estudis de medicina a Madrid, on hi tenia un oncle diplomàtic. Allí fou deixeble de Pere Mata, el catedràtic de Medicina Legal. Quan tornà a Barcelona fou deixeble de Joan Magaz, professor de Fisiologia i abans de Medicina Legal a Galícia. A la mort de Ferrer i Garcés, l'any 1872, Valentí s'encarregà de la càtedra i, quan fou coberta per oposició, la guanyà l'agost de l'any 1875 (97).

Valentí en els primers anys fou un professor brillant. Després amb el temps el seu discurs era prou espès perquè costés d'entendre, com alguns dels seus escrits. Quan encara no havia guanyat la càtedra va fer un llibret de text de Medicina Legal, prim i que no mata. En canvi poc després féu un text de Toxicologia d'una gran qualitat. És extens, explica moltes coses, i està bastant al dia del que es publica a fora. És una obra molt per sobre de les del seu temps aquí. En canvi una Antropologia Jurídica de finals de segle és molt més densa i difícil de pair (98).

Pel que fa a la toxicologia Valentí en té una visió plenament moderna. Ja defensa, fa més d'un segle, la seva separació de la Medicina Legal, amb la qual coincideix només en alguns aspectes. Diu clarament que són dues matèries diferents: "La medicina legal i la toxicologia són avui dues ciències diferents que s'estudien en un sol curs acadèmic i en una mateixa càtedra". Va publicar també un text més petit "Toxicologia popular" on recull les seves conferències d'Extensió Universitària a l'Ateneu Obrer de sant Andreu. No és tan clar com el text de 1878 (99).

Valentí va escriure molt. A la Bibliografia Medical de Catalunya s'hi recullen més de cinquanta publicacions seves. Moltes tenen una orientació principalment social, com correspon en part a la seva matèria. Així en més d'una ocasió s'ocupa del suïcidi, ja en el congrés del 1888, o en un conjunt de memòries de l'Acadèmia de Ciències. A més estudià àmpliament els problemes de la criminalitat i de l'antropologia dels assassins. Li preocupava també la situació dels obrers i alguns problemes que ara situaríem dins de la medicina del treball.

Finalment cal recordar les seves idees polítiques, que s'emmarquen dins d'un socialisme utòpic, creient en el progrés i la llibertat. En un dels seus escrits fa una defensa gairebé lírica del socialisme científic, com a eina per regenerar la humanitat (100).

Peyrí, que el va tenir de professor i pensava diferent, no li accepta l'ideologia. Diu "Pere Mata, el seu mestre, l'havia fet catedràtic, i d'ell havia heretat, sense saber-ho, l'ideari filosòfic empeltat de positivisme determinista i de krausisme, que portaven a dintre els intel·lectuals d'aleshores, però sobretot els qui venien de Madrid..." També diu que l'escola antropològica italiana, la de Cesare Lombroso "li tenia el cor robat". Sobre la seva qualitat docent l'opinió de Peyrí és negativa (101).

Vist en conjunt cal separar, en aquest cas com en altres, el període inicial del final. En els primers temps Valentí, sobretot pel que fa a la Toxicologia és autor d'un text bo, i amb una visió molt clara del que havia de ser aquesta matèria. Probablement es notava la influència del seu mestre Magaz. Al final la seva qualitat baixa i és molt més enrevessat. Aquest cas, que no és l'únic, és un exemple d'un vell principi, que si s'ha de fer una tasca creativa, com pot ser la docent, massa anys repetint sempre la mateixa feina pot dur a un anquilosament. Cal destacar també el seu recolzament als qui treballaven per la modernització de la facultat.

NOTES DE LA QUARTA PART

- (1) El doctor Jaume Peyrí, catedràtic de dermatologia va publicar els seus records d'estudiant a la dècada dels quaranta, poc abans de jubilar-se. Van sortir inicialment en diversos números de Medicina Clínica, els anys 1944 i 1945, i després foren recollits en un llibre: Peyrí, J: "Apuntes no velografiados de un estudiante de medicina ochocentista", sense peu ni sense paginació. Per això les cites que fem no tenen indicació de pàgina.
- (2) v.l. Vega i Sala, Antoni: "Notas históricas de distintos servicios. Anatomía", in "Hospital Clínico. Cincuentenario" 1957, pp. 105-106.
- (3) Pedro i Pons, Agustí: "De las antiguas facultades de medicina al Hospital Clínico" in "Hospital Clínico. Cincuentenario", 1957, pp. 47-73. Publicat també a Medicina e Historia, els dos primers fascicles de la revista, v. p. 67.
- (4) Ibid. p. 68.
- (5) J.V.R (Ventura i Riera, Joan): "Remember (1903-1909)" Barcelona (s.i.) 1934, p. 6. Aquests seients devien ser els de l'amfiteatre Gimbernat de l'actual Acadèmia de Medicina de Catalunya. Aquest fulletó és molt més ric en informació.
- (6) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionario biográfico..." loc. cit. II, pp. 210-211. v.l. "Bibliografia Medical de Catalunya. Inventari Primer". Barcelona, 1918, pp. 338-339.
- (7) Pedro i Pons, A. loc. cit. p. 68.

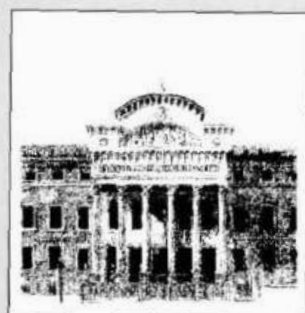
- (8) Borrás i Juan, Juan Antonio: "El doctor don Enrique López Sancho, ilustre ginecólogo valenciano". *Bol. Soc. Esp. Hist. Med.* 1967, 7 (2), pp. 19-23.
- (9) Recordem els treballs d'Arcadi Gual i Jordi Palés, ja esmentats en un capítol anterior, en una visió global de l'ensenyament de la fisiologia a la facultat.
- (10) Corbella, J: "La estancia en Barcelona de D. Ramón Varela de la Iglesia" *Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal.* Barcelona, 1970, IV, 262-265.
- (11) Fraga, X.A. in Fraga Vázquez, X.A; Domínguez, A (coords): "Diccionario histórico das Ciencias e das Técnicas en Galicia. Autores, 1868-1936". Sada (Ed. do Castro; Semin. Est. Galegos) 1993, pp. 325-330.
- (12) López Piñero, J.M. et al. "Diccionario histórico de la Ciencia Moderna en España" Barcelona (Península) 1983, II, 396-397.
- (13) Carreras i Roca, M: "El profesor doctor Ramón Coll y Pujol" *Archiv. Med. Biograf.* 1954, núm. 39, s.p.
- (14) Coll y Pujol, Ramón: "Cuarenta años de vida docente de un catedrático de Universidad". Barcelona (Imp. Vda. Badia Catenys) 1915. 282 pp.
- (15) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. I, p. 146.
- (16) Coll i Pujol, R: loc. cit. nota 14 pp. 148-154.
- (17) La vida de Ramón y Cajal és prou coneguda. Ell mateix va escriure unes memòries de les que s'han fet moltes edicions. Ramón y Cajal, Santiago: "Recuerdos de mi vida. Historia de mi labor científica" Madrid (Alianza Editorial) 1981 (col. AU, 290).
- (18) Sobre l'estada de Cajal a Barcelona v. principalment els treballs de Dídac Ferrer: "Cajal i Barcelona" Barcelona (Fund. Uriach) 1989. 80 pp. molt il·lustrat. També hi és en versió castellana.
vt. Ferrer, D: "La teoría de la neurona nació en Barcelona" *Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal.* Barcelona, 1970, IV, 38-58. i encara v. Ferrer, D: "El meu record de Santiago Ramón y Cajal". *Ciència*, 1983, 3 (23), 56-61.
- (19) Altres aportacions concretes al tema es troben a:
Durfort, Mercè: "Santiago Ramón y Cajal i la universitat de Barcelona" in *Hist. Univ. Barcelona*, I Symposium, 1988, 351-363.
Ortiz Picón, J.M: "Obra y vida de Cajal durante su etapa universitaria en Barcelona" *Anal. Med. Cir.* 1975, 55 (239), 73-88
Lain Entralgo, Pedro: "Cajal en Barcelona". *Rev. RAM de B*, 1989, 4 (3), 155-163.
- (20) Cal recordar també que Severo Ochoa fou portat com a professor, en un curs d'ampliació de postgrau, organitzat per l'escola d'August Pi i Sunyer, quan la Universitat Autònoma. També hi col·laboraren els doctors Meyerhoff i Hill, que havien guanyat el premi Nobel de medicina de 1922.
- (21) *Rev. RAM de B*, editorial: "Un centenari científic". 1988, 3 (3), pp. 131-132.
- (22) Ramón y Cajal, S: "Dolores del parto considerablemente atenuados por la sugestión hipnótica". *Gaceta Medica Catalana*, 31 de març de 1889, p. 485.
- (23) Ramón y Cajal, S: "Recuerdos de mi vida" loc. cit. nota 17. v. p. 67.
- (24) La trajectòria de Saltor com a funcionari no deixa de ser curiosa. En esquema és la següent: 1) catedràtic numerari per oposició de "Histologia i Histoquímica normals i Anatomia Patològica" de la universitat de València. Nomenament 25.01.1889. 2) Catedràtic de la mateixa matèria de la facultat de Cadis, de la universitat de Sevilla, mitjançant permuta. Nomenament 12.04.1889. 3) Catedràtic de la mateixa matèria de la universitat de Saragossa, per concurs de trasllat. Nomenament 12.05.1890. 4) Catedràtic de la mateixa matèria de la universitat de Barcelona, per concurs de trasllat. Nomenament 26.07.1892. 5) Catedràtic de Patologia Quirúrgica de Barcelona, per canvi intern. Nomenament 9.07.1895.
- (25) Castro y Pulido, Adolfo de: "Necrologia del Dr. D. Narciso Carbó de Aloy". Barcelona (Impr. Casa Prov. de Caridad) 1892.
- (26) Queralto, J: "Sesión necrológica en honor de D. Narciso Carbó de Aloy" *Gaceta Med. Catal.* 1893, núm. 381, pp. 267-268.
- (27) Robert, Bartolomé: "Necrologia del doctor don Narciso Carbó de Aloy, presidente que fue de la Económica Barcelonesa de Amigos del País". Barcelona (Imp. La Academia) 1898. 36 pp.
- (28) Rutllan, J.J; Subirana, M: "Análisi de l'obra del Dr. Narcís Carbó i d'Aloy, catedràtic de Terapèutica de la Universitat de Barcelona (1864-1890)" in *Hist. Univ. Barcelona*, I Symposium, 1988, pp. 435-443.
- (29) Peyri, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.
- (30) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. II, p. 128. vt. Elias de Molins, A. loc. cit. II, 145.
- (31) v. el treball abans esmentat (3a. part, nota 29) d'Herrera Yebra amb una visió general de l'ensenyament de la Patologia General en aquell temps.

- (32) Sobre la grafia dels cognoms hi ha algunes variacions. Inicialment el segon cognom es va escriure amb "ñ": Suñer. Així surt sempre en el cas de Jaume Pi i Suñer. El seu fill August, fill de Jaume Pi i Carolina Suñer, tenia el dos cognoms com el seu pare, per identitat dels cognoms de les mares. Amb la reforma ortogràfica sovint es va escriure el seu segon cognom com a "Sunyer", i a vegades com a "Suñer". Això també passa amb el seu germà Santiago. Molt més endavant es van ajuntar els dos cognoms per fer-ne un de compost Pi-Sunyer, que serà un primer cognom. Fem aquest aclariment perquè en el text, segons la font d'origen, pot haver-hi una certa heterogeneïtat.
- (33) Robert, Bartolomé: "Dr. Jaime Pi y Suñer. Discurso necrológico". Barcelona (Fed. Sánchez) 1898.
- (34) Pi-Sunyer, August: "Jaume Pi Sunyer". Med. Catal. 1934, 3, 489-490.
- (35) Amorós i Macau, Josep M: "Vida y obra del Dr. Jaime Pi-Suñer". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 78-82.
- (36) Peyri, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.
- (37) Sobre Turró, que fou un personatge importat en la història de la nostra facultat de final de segle XIX, hi ha una bibliografia abundant. v. Domingo, Pere: "Turró, hombre de ciencia mediterráneo". Barcelona (ed. Portic) 1970. 382 pp.
v.t. Cervera, Leandre: "La nostra gent: Ramon Turró". Barcelona (Libr. Catalònia; col. Quaderns Blaus) s.a. (1926) 70 pp. v.t. coordinat per L. Cervera el llibre "Homenatge a Ramon Turró. Recull d'estudis sobre la seva vida i la seva obra" Barcelona (Inst. Estudis Catalans) 1950, 110 pp.
- (38) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. II, 204.
- (39) Primer Certamen Frenopático Español. Actas, Barcelona (Est. Tip. La Academia) 1884, pp.173-192. En aquest treball l'autor consta com a Jaime Pi y Suñer.
- (40) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. II, p. 174.
- (41) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades de medicina al Hospital Clínico". loc. cit. p. 69.
- (42) Corbella, J; Domenech, E: "Bartolomé Robert Yarzabal". Act. II Congr. Esp. Hist. Med. Salamanca, 1965, II, 153-161.
- (43) Peyri, J. "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.
- (44) Gallart i Monés, F: "Los catedráticos de la facultad de medicina durante mis estudios (1897 - 1901)" in "Hospital Clínico. Cincuentenario" 1957, 33-45. v.p. 37.
- (45) Nolla i Generés, Joan: "Les idees mèdiques del doctor Bartomeu Robert". Act I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, pp. 83-86.
- (46) Jardí, Enric: "El Dr. Robert i el seu temps". Barcelona (Aedos) 1969. 218 pp.
- (47) Maragall, Joan: "Robert hombre social". Annals de Medicina, 1907, I, 268-271.
- (48) Moragas, Jeroni de: "Parábola de Bartolomé Robert". Archiv. Med. Biograf. 1955, núm. 48, s.p.
- (49) El segon cognom és Ferrés, tot i que s'esmenta sovint com a Ferrer. A l'AHUB es troba un document de "limpieza de sangre", on consten els seus pares i avis. Els avis eren Pere Armenter, cirurgià que fou d'Olot i Ramon Ferrés, pages de Les Oluges.
- (50) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. I, p. 52.
- (51) En el decret de jubilacions de 1918 es recull com l'any 1900 s'havia fet un decret semblant però que va quedar de fet anul·lat per resolucions obtingudes per via contenciosa-administrativa. Així els jubilats es van haver de reposar en les seves funcions.
- (52) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. II, p. 76, núm. 2358.
- (53) Medallo, Jordi; Gené, Manel: "Aspectes de la vida universitària, acadèmica i de l'obra del doctor Nicolau Homs i Pascuets (1827 - 1901)". Gimbernat, 1987, 8, 299-308.
- (54) Una visió general sobre la cirurgia a Catalunya en aquesta època, inclosa la de la facultat, es troba a: Cabeza i Madurell, Jaume: "Bases històriques de la cirurgia catalana moderna. Darrer terç del segle XIX". Barcelona, tesi U.B., 1986.
- (55) Domènech, E; Corbella, J: "Las vertientes principales en la obra médica de Giné y Partagás" Asclepio, 1969, 21, 173-178.
- (56) Bellido, J.M: "Joan Giné i Partagás". Med. Catal. 1935, 4 (16), 241-242.
- (57) Corbella, J; Domènech, E: "La obra dermatológica del doctor Giné y Partagás". Anal. Med. Cir. 1969, 49 (215), 327-333.
- (58) Domènech, E; Corbella, J: "La obra psiquiátrica de Arturo Galcerán Granés". Asclepio, 1969, 21, 157-171.
- (59) Calbet, J.M; Corbella, J: "La obra psiquiátrica de Antonio Rodríguez Morini" Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, III, 318-325. Publicat també a Orbe Histórico, 1972, 1 (5), 41-49. v.t. Parellada, D: "El doctor Antonio Rodríguez Morini, mestre de l'escola psiquiàtrica catalana (1867 - 1937)". Gimbernat, 1987, 7, 253-260.

- (60) Parellada, D; Pons i Bartran, R: "El doctor Pere Ribas i Pujol, psiquiatre clínic". Gimbernat, 1985, 4, 211-217.
- (61) Corbella, J; Domènech, E: "La Revista Frenopàtica Barcelonesa y el manicomio de Nueva Belén". Bol. Inst. Med. Psicol. 1965, 6 (64), 9-16. v.t. Parellada, D: "El centenari de la Revista Frenopàtica Barcelonesa". Gimbernat, 1985, 3, 361-366.
- (62) Corbella, J; Domènech, E: "El primer Congreso español de Psiquiatría (1883)". Bol. Inst. Med. Psicol. 1966, 7 (82), 9-14.
- (63) González Casanova, J.C: "Aportaciones al estudio de la obra psiquiátrica del Dr. Juan Giné y Partagas". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, III, 283-291.
- (64) Peyrí, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.
- (65) Domènech, E; Corbella, J: "Los aspectos sociales de la actividad médica del doctor Giné y Partagas". Anal. Med. Cir. 1969, 49 (215), 335-340.
- (66) Calbet i Camarasa, J.M: "Prensa médica..." loc. cit. 374-428.
- (67) Cabeza i Madurell, J: "Anàlisi de l'obra quirúrgica del professor doctor Antoni Morales Pérez (1848-1930)" in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, 255-270.
- (68) Peyrí, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s. p.
- (69) Cabeza, J: "Anàlisi crítica del Tractat d'Operatòria Quirúrgica d'Antoni Morales Pérez". Gimbernat, 1986, 5, 81-86.
- (70) Hervás i Puyal, C; Cahisa i Mur, M: "Antonio Morales Pérez y la termoeterización". Rev. Esp. Anestesiol. Reanim. 1990, 37, 278-283.
- (71) Sobre l'obra de Madrazo v. l'estudi extens: Abaitua Bilbao, Juan M: "Vida y obra del Doctor Madrazo". Salamanca, tesi, 1970.
- (72) García del Moral, José: "El doctor D. Enrique Diego Madrazo" Archiv. Med. Biograf. 1955, (59), s.p. Reproduit de "Galera de escritores montañeses" (1906).
- (73) Vázquez González-Quevedo, Francisco: "La medicina en Cantabria. Apuntes históricos y biográficos hasta 1930". Santander (Dip. Prov.) 1972. 301 pp. Dedicat a Madrazo el capítol 17. v.t. del mateix autor: "Tres catedráticos montañeses en la facultad de medicina de Barcelona (1850, 1883, 1919)". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, IV, 248-251.
- (74) Pueyo Zurdo, J.M: "Contribución al estudio de la obra quirúrgica de Francisco Rusca Domenech" Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 291-296.
- (75) El Butlletí mensual del Col. legi de Metges de la Província de Girona va dedicar algunes notes a Rusca, ran de la seva mort, en el número de febrer de 1910. Entre elles les de Valentí Carulla "Recuerdo a Rusca" (pp. 20-23); J. Codina i Massot: "A la mort del doctor Rusca" (pp. 23-24) i V. de P. Corominas: "El doctor Francisco Rusca ante el extranjero" (sic) (pp. 24-26).
- (76) Álvarez Sierra, José: "Diccionario de Autoridades Médicas" Madrid (Ed. Nacional) 1963, p. 233.
- (77) Conill, Víctor: "Al doctor Joaquín Bonet Amigó, barón de Bonet. In memoriam". Arch. Med. Biograf. 1953, núm. 27. s.p. Reprodueix un text anterior. v.t. en el mateix número: Carreras Roca, M: "El Dr. D. Joaquín Bonet y Amigó, barón de Bonet". Arch. Med. Biograf. 1953 (27), s.p.
- (78) Peyrí, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.
- (79) Gómez Papi, E; Janés, E: "La obra del barón de Bonet". Minut. Menar. 1976, 9 (84), 21-28.
- (80) Bogaña, J; Conill, V: "L'obra del baró a la universitat de Barcelona" (sic) in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, 247-249.
- (81) Usandizaga Beguiristain, J.A: "Notas históricas de los distintos servicios: Obstetricia". in "Hospital Clínico. Cincuentenario". loc. cit. pp. 141-142.
- (82) Primer Certamen Frenopàtic Espanol. loc. cit. pp. 45-54.
- (83) Alonso Duat, J.C: "Miguel Angel Fargas Roca. Vida y obra de un ginecólogo" Barcelona (tesi) U.B. 1968. v.t. Alonso Duat, J.C: "La obra médica del Dr. Miguel A. Fargas" Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 353-367.
- (84) Conill i Montobbio, Víctor: "Miguel Fargas Roca". Archiv. Med. Biograf. 1951, núm. 1 pp. 4-6.
- (85) Gallart i Monés, F: "Los catedráticos..." loc. cit. pp. 40-41.
- (86) Broggi i Vallès, M: "Fargas, su época y su influencia". Anal. Med. Cir. 1969, 49 (216), 443-453.
- (87) Una visió panoràmica de l'evolució global de la ginecologia a Catalunya, principalment la universitària, que comprèn tot un segle, es troba a: Botella Llusia, J: "La ginecologia de Cataluña vista por un madrileño" Act. II Congr. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1975, I, 163-184.
- (88) Francés Tutusaus, J.M: "Estudio sobre D. Francisco de P. Campá y Porta, su época, su vida y su obra".

- Barcelona (Univ. Barcelona; Impr. Ivern.) 1969, 13 pp. Es el resum de la seva tesi de doctorat.
- (89) Carreras i Roca, M: "El Dr. D. Francisco de P. Campà i Porta". Archiv. Med. Biograf. 1953, núm. 25, s.p.
- (90) Escudé i Aixelà, Manuel M: "Linici de l'ensenyament de la pediatria a la universitat de Barcelona". in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 365-371.
- (91) Sobre Rodríguez Méndez hi ha molts escrits. Quan va fer cinquanta anys de la seva llicenciatura, es va publicar el "Libro en honor del doctor D. Rafael Rodríguez Méndez" Barcelona (La Neotipia), 1918. 541 pp. Es una autèntica "mélange" d'escrits.
- (92) Corbella, J; Calbet, J.M: "Un médico granadino en Cataluña. Rafael Rodríguez Méndez" Act. IV Congr. Esp. Hist. Med. Granada, 1973, I, 229-236.
- (93) Calbet, J.M: "Prensa médica en Cataluña..." loc. cit. pp. 467-470 i 491-497.
- (94) Sobre Sentiñón v: Corbella, J; Calbet, J.M: "Introducción al estudio de la obra médica y política de Gaspar Sentiñón". Asclepio, 1969, 21, 135-155.
v.t. Corbella, J; Calbet, J.M: "El pensamiento sanitario y laboral de dos médicos anarquistas del siglo XIX". Barcelona (Sem. Pere Mata) 1984, 171 pp.
- (95) Corbella, J: "La generación médica del 88 en Cataluña" Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, IV, 3331-3332. Publicat també a Profesión Médica, núm. 953, (12 de juny de 1970) p. 25.
- (96) Primer Certamen Frenopático Español, loc. cit. pp. 311-322.
- (97) Corbella, J: "La obra médico legal de Ignacio Valenti Vivó" Act. II Congr. Esp. Hist. Med. Salamanca, 1965, II, 145-152.
- (98) Gené, M; Huguet, E; Medallo, J: "L'antropologia mèdica i jurídica del Dr. Ignasi Valenti i Vivó (1889)" in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 381-394.
- (99) Camps, M; Aler, C: "L'ensenyament de la Toxicologia a la universitat popular. Any 1902". in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 285-293.
- (100) Corbella, J: "El pensament social i polític d'Ignasi Valenti i Vivó (Vilanova, 1841 - Barcelona, 1924)". Gimbernat, 1988, 9, 101-110.
- (101) Peyri, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.

Cinquena part
***Alguns aspectes de
la vida de la facultat.
1843-1906***

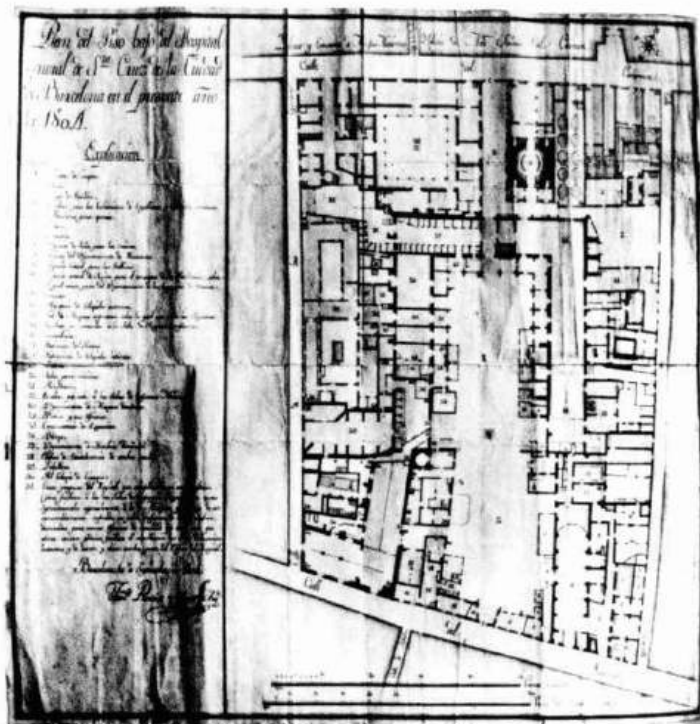

L'edifici

La facultat va heretar tota l'estructura docent i l'edifici del Col·legi de Cirurgia, que ja es deia, des de feia setze anys "Real Colegio de Medicina y Cirugía". Es un edifici que encara es conserva, en relativament bon estat, on ara hi ha l'Acadèmia de Medicina de Catalunya. Es al carrer del Carme, dins de l'antic recinte de l'Hospital de Santa Creu. Actualment està en vies d'un procés lent de restauració. L'edifici respecta plenament la seva estructura antiga i ha estat molt poc modificat.

El Col·legi es funda el 1760 i ben aviat el seu director, Pere Virgili, es preocupa de trobar el lloc on instal·lar el Col·legi. Com que ha d'utilitzar els malats de l'Hospital General, cerca un espai en el seu propi recinte, pràcticament al costat de l'hospital. El va trobar aviat, tot i que calia enderrocar alguna casa. En un plànol de l'època es veu bastant bé. Després li calia trobar els diners i en això fou prou eficaç.

El projecte s'encarregà a l'arquitecte de més prestigi del moment, Ventura Rodríguez, el mateix que va fer el Museu del Prado. Tenia un càrrec important a la cort i fou director de l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando. Durant molts anys es va perdre el record de qui havia fet l'edifici, fins que J.M. Azcárate va trobar els plànols primitius a la universitat de Santiago i ho va publicar

Planell de l'any 1804 on es veu el vell recinte de l'Hospital de la Santa Creu, la Casa de Convalescència i el Real Col·legi de Cirurgia.

Edifici de la facultat del carrer del Carmé, la "facultat vella" (1843-1906). Actualment és la seu de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.

de l'amfiteatre hi havia dues sales per a instruments. Avui una serveix per a part de la biblioteca i l'altra ha estat modificada per petites obres.

Entrant a l'esquerra hi havia dues sales d'operacions. De fet una d'operacions potser i l'altra de dissecció. La primera és avui una aula on es fan les sessions ordinàries de l'Acadèmia. Ha experimentat algunes modificacions més que res de decoració, però mirant el plànol s'identifica fàcilment. La sala de dissecció, amb un pou que encara es conserva, tapat, està avui dividida en dues parts, per despatx de presidència i de secretaria.

A l'entrada, al fons, hi ha l'escala que porta al pis de dalt. En aquest hi ha, a la dreta, la cúpula, amb un corredor circular i uns miradors, que es diu que eren per-

l'any 1955. J.M. Ainaud de Lasarte i Manuel Usandizaga, han estudiat l'edifici (1, 2).

Tenia dues plantes importants. També dues portes, una al davant, oberta al pati al que donava també la casa de Convalescència, i una altra més petita a la façana de la banda mar. A la planta baixa, entrant per la porta gran, a la dreta hi ha el gran amfiteatre anatòmic, rodó, que ha estat restaurat en aquest segle. Té una gran cúpula, que li dóna molta lluminositat i arriba fins el sostre. La taula de dissecció d'aquest amfiteatre sembla bastant valuosa. Es de marbre i fou esculpida per Joan Henrich. També hi ha el conjunt de cadires de la primera fila de l'amfiteatre, de fusta de noguê, tallades per Llorenç Roselló. Avui la seva distribució ha estat lleugerament modificada. Com a rerafons

La Facultat estava en el mateix recinte urba que l'Hospital de la Santa Creu, que datava de l'any 1401. La Creu de marbre del pati del vell hospital, que encara es conserva.

què poguessin assistir a l'espectacle anatómic persones convidades. Cap el fons hi havia dues sales: "dos piezas para instrumentos y otros usos". En una es guardava, en un armari, el material del Col·legi.

A la banda esquerra d'aquest pis, vist com a baix pel davant, hi ha dues sales. Una estava destinada a "sala de lecciones", i l'altra dividida en dos, a biblioteca (o llibreria) i a usos reservats. Tenien uns sostres molt alts. Una és avui sala de plens, amb els retrats dels presidents, i l'altra està destinada en part a biblioteca. Quedaven encara petits racons que no és ara el lloc d'analitzar-los. Per a la docència hi havia doncs un magnífic amfiteatre anatómic, i dues sales de dissecció i operacions en el pis de baix, i una aula (sala de lecciones) en el pis de dalt, que no era pas massa gran. Aquesta era la distribució inicial del Col·legi. Apart queda-

Escala del pati de l'hospital de la Santa Creu que portava a les sales de les dones. Esta a la banda més propera al carrer de les Egipciques (canto Llobregat).

Interior d'una sala de malalts del vell hospital on es feia l'ensenyament de les assignatures clíniques.

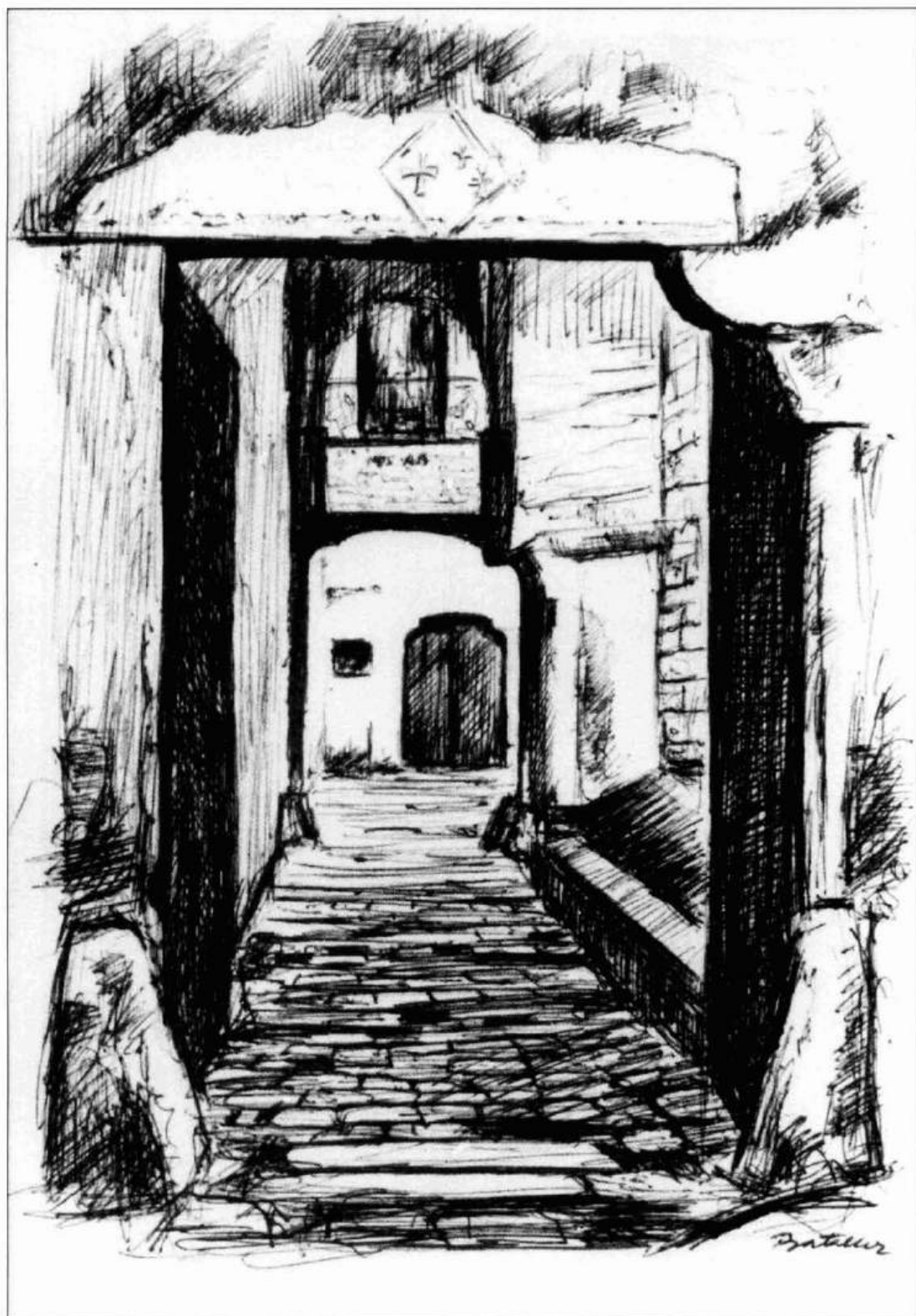
Alumnes de medicina en el pati de l'Hospital de la Santa Creu a l'any 1873.

ven els espais per l'ensenyament clínic en el recinte de l'hospital. El gran edifici de l'hospital, amb els seus afegitons, datava de principis del segle XV, ja tenia més de quatre-cents anys, i els canvis que hi ha hagut, siguin d'ubicació, siguin de transformació, han estat molt grans. Avui està destinat principalment a seu de la Biblioteca de Catalunya. Intentar reconstruir els espais docents, pel que fa a les assignatures clíniques, sembla una tasca abocada en bona part al fracàs.

Cal dir que l'edifici es va fer molt de pressa. Els plànols daten del juliol de 1761. La subhasta per a la construcció es va fer l'octubre i acabà de fet el desembre del mateix 1761. Dos anys i mig després, el juliol de 1764, ja estava llest.

Aquest edifici ha estat declarat monument històric des de l'any 1951. Quan es va anar omplint amb els estudiants l'estructura interna es va complicar una mica, però tampoc donava per massa, perquè és un edifici amb molts metres cúbics i pocs metres quadrats. Quan es va traslladar la facultat, el 1907, fou utilitzat un temps com a magatzem i com a escola. Després fou cedit a l'Acadèmia de Medicina i, restaurat no a gust de tots, fou reinaugurat com a seu d'aquesta l'any 1929.

L'edifici era molt petit per les necessitats de la facultat (3). Algunes assignatures s'havien de fer fora per pura insuficiència física. Es feien a l'edifici veí de la universitat, a l'antic convent dels Angels, que estava just al davant de la facultat, a l'altra banda del carrer del Carme. Allí, en el sector destinat a Jurisprudència i Filosofia, hi havia la càte-

El "Corralet", dependència entre la facultat i l'hospital, on hi havia el mortuori

Un estudiant de medicina va portar un amic seu al "Corralet". Aquest feu un dibuix d'una dona morta que havia de ser prova conegut. L'autor era el jove Pau Ruz Picasso.

hi hagués algun laboratori. Sembla que hi va treballar Turró. No queda tan clar el lloc que hi pogués tenir Ramón y Cajal, que havia de fer una gran part de la feina a casa seva, perquè la facultat no donava per més.

Cap a un nou edifici

La casa es quedava petita. Això ho veia tothom. Havia estat preparada per rebre uns cinquanta estudiants i ara ja en tenia més de deu vegades més. No hi cabien. Això no va passar de sobte sinó lentament i així s'hi anaven acostumant. També hi ha l'hàbit que la gent quan no cap en un lloc doncs no hi va, o hi va menys. També hi havia els alumnes lliures. Cap a la dècada dels anys setanta eren més de mil alumnes. Sabem que l'any 1871-72 n'hi havien matriculats 1243 (5). Hi havia doncs una certa sensació de que allò s'havia d'arreglar. Es va fer, però molt lentament, amb una dosi molt gran d'ineficàcia en molts aspectes, un el cronològic (6, 7).

La peripècia del nou edifici ha estat comentada més d'una vegada i ha estat ben estudiada per Josep Arqués. Basant-nos principalment en les seves dades en farem una

dra de Física i Química Mèdica, que portava el doctor Pere Terrada, segons consta en un informe de l'any 1846 (4).

L'edifici del Col·legi es va anar omplint. A la facultat l'amfiteatre anatòmic servia per les classes magistrals. La dissecció es feia en un altre lloc, un temps a dins de l'edifici, en una de les sales de baix a l'esquerra, la que encara té el pou. Més endavant va anar a fora, a un espai que hi havia prop de la porta petita, que li deien el Corralet. Quan es van fer obres, cap el 1895, per ampliar aquesta sala del "corralet" Peyri ens explica que es va descobrir tota una paret plena d'ossos, en la que hi havia un conjunt d'uns quinze cranis dibuixant una creu. Els van tornar a enterrar ben aviat. Peyri, però, n'aporta una fotografia.

Per les golfes, que devien estar en bastant mal estat, directament sota teulada, s'intentava que

síntesi. La facultat en la dècada dels setanta entra en un temps de canvi. Un dels canvis és el generacional de professors. L'altre és de clima polític. I també, naturalment, li influeix i es fa ressò, del canvi de la ciutat. Barcelona ha tirat a terra les muralles: en una comissió inicial hi hagué un professor de la facultat, tot i que nomenat per l'Acadèmia de Medicina: era el doctor Magaz. Queden els grans espais que seran l'Eixample, i faran que els pobles del pla s'enganxin a la metròpolis. Bé, hi ha un ambient.

Per altra banda la pròpia universitat experimenta alguns canvis, un d'ells és el seu trasllat des de l'antic convent del Carme, ben prop de la facultat al nou edifici de la plaça de la Universitat. Allí hi ha totes les facultats, menys la de

Pintura al·legòrica del laboratori de l'hospital representat en el segle XIX.

medicina que continua en el seu emplaçament en el casc antic.

* Quan hi ha un rector nou, el doctor Julián Casaña, que visita les facultats, l'any 1876, comprèn la situació. Va proposar fer alguna reforma però es va veure que tot foren pegats insuficients. Calia anar a a un edifici nou i més gran.

* Així, sense una pressa excessiva, es va nomenar una comissió, composta per quatre catedràtics de la facultat, perquè fes un projecte. Foren els doctors Ignasi Valentí, Ramon Coll, Joan Giné i Carles Silòriz. Aquests, junt amb l'arquitecte Josep Amargós, feren un "Dictamen" que van presentar al claustre de la facultat i fou aprovat per aquest en sessió solemne, presidida pel

El professor de més nivell científic reconegut que ha tingut mai la Universitat de Barcelona fou Santiago Ramón y Cajal, catedràtic de la Facultat de Medicina entre 1887 i 1892. Aquí feu la seva obra neurohistològica més important i treballa en el que ell mateix denomina "mi año cumbre" (1888).

REVISTA TRIMESTRAL
DE
Histología Normal y Patológica

ÓRGANO DEL LABORATORIO DE HISTOLOGÍA

de la Facultad de Medicina de Barcelona

PUBLICADO POR EL

Dr. Santiago Ramón y Cajal

CATEDRÁTICO DE HISTOLOGÍA DE DICHA FACULTAD

Núm. 2 — Con III láminas

1.º de Agosto de 1888

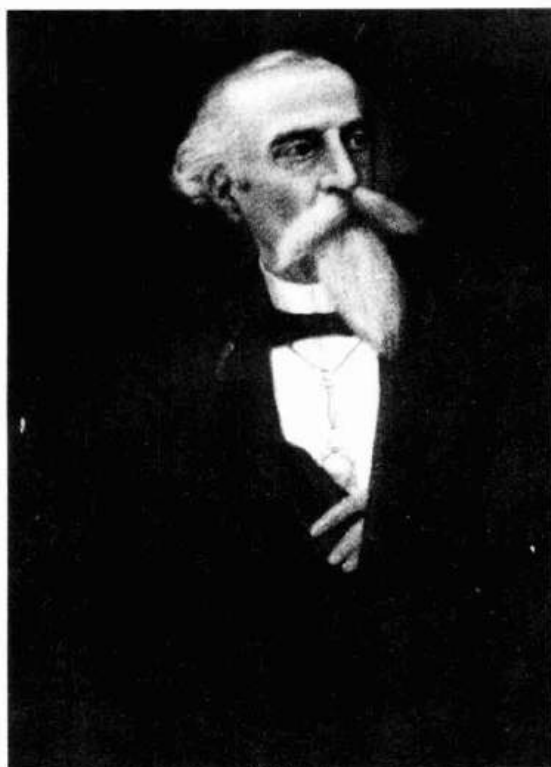
SUMARIO — Sobre las fibras nerviosas de la capa molecular del cerebelo, por D. S. RAMÓN y CAJAL. — Estructura de la retina de las aves, por id., id. — Nota sobre la estructura de los tubos nerviosos del lóbulo cerebral eléctrico del torpedo, por id., id. — Las vacuolas de los hematies y las alteraciones globulares en la malaria, por el DR. FI y GIBERT — Bibliografía.

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN: Luna, 1, 2.º

BARCELONA
Tipografía de la Casa Provincial de Caridad

1888

Per fer conèixer els seus treballs Cajal publica a Barcelona la "Revista Trimestral de Histología Normal y Patológica". És la publicació científica periòdica més transcendent feta mai a Catalunya fins ara.

Entre els professors més importants de la vella facultat del carrer del Carme cal recordar Josep Letamendi, catedràtic d'Anatomia (1857-1878); Joan Güell i Partagas, degà entre 1893-1903 i gran motor de la renovació de la facultat; Jaume Prats i Sureda, catedràtic de Patologia General (1883-1897), considerat el primer pilar de la facultat; i Bartomeu Robert, que ho fou de Patologia Medica (1875-1902), gran mestre de clínica, alcalde de Barcelona i gran personalitat del catalanisme polític.

Rector, el 31 de maig de 1879 (8). Fins aquí les coses anaven bé. Es el "Dictamen relativo a la erección de un Hospital Clínico y una Facultad de Medicina en Barcelona, aprobado por el Claustro de la mencionada Facultad en sesión de 31 de mayo de 1879...".

Aquesta és la font inicial, i si les coses haguessin seguit bé s'hauria guanyat molt temps. Perquè al final van acabar bastant com es deia aquí, i no pas per insistència de la facultat en que se seguís aquest projecte inicial. El degà encara era el doctor Folch. Es proposava que es bastissin els nous edificis en terrenys de l'Eixample, comprnent l'espai de dues illes. Al cap de vint-i-set anys el projecte havia anat per on es marcava aquí.

* El rector el va fer seu i envià el projecte a Madrid, amb un informe favorable. El ministeri de Foment va acceptar la proposta, bo i remarcant, ja l'any 1879, que del manteniment de l'edifici (la despesa principal havia de ser la de l'hospital) se n'havia de fer càrrec la Diputació (9). Precisament fou l'arquitecte de la diputació, Ignasi Bartrolí qui va haver de fer el projecte. Ho féu basant-se en el projecte inicial d'Amargós, amb el que estava d'acord el claustre. Arqués ha revalorat la intervenció de Bartrolí en les obres del Clínic. Va tenir llest el projecte, ben voluminós i amb molta feina, el 1881. El 26 de gener de 1882 fou aprovat per la Direcció General d'Obres Públiques, que depenia del ministeri de Foment, a l'igual que l'ensenyament. El pressupost, indica Arqués, era de 4.467.864 ptes, per l'obra, apart del valor del terreny per 548.120 ptes. Indiquem aquests detalls perquè no sempre han estat citats igual, i perquè és la mateixa quantitat que es va aprovar al cap de més de deu anys, quan es tirà definitivament endavant el projecte. Tot i que hi va haver afegits, dona idea del concepte d'estabilitat de la moneda aleshores.

* Ara calia triar l'emplaçament. Hi hagué una primera comissió l'any 1884, en la qual la facultat no hi fou cridada, tot i que un catedràtic en formava part perquè era regidor. Hi hagué algunes susceptibilitats. Tota la comissió, menys un membre, defensava un terreny situat entre els termes de Gràcia i Sant Martí, prop de l'actual plaça de Lesseps. Era prou gran perquè hi cabés també un Jardí Botànic, tema aleshores interessant. Tenia molts avantatges, però dos inconvenients. Un que era una mica massa lluny. L'altra que l'arquitecte Bartrolí s'hi oposà. Com que no hi havia acord es va passar la decisió a la facultat, perquè aquesta triés entre els dos terrenys. La resposta dels metges fou que cap dels dos. Així es va endarrerir la solució del problema.

* Aleshores, l'abril de 1886, es va nomenar directament una altra comissió, presidida pel governador civil. Hi havia el doctor Batllès membre de la facultat. Es va donar un termini, fins el novembre, perquè s'oferissin terrenys. Se'n van seleccionar tretze: onze eren a l'Eixample i dos a Montjuïc. Els preus, assenyala Arqués, oscil·laven entre 2,15 i 6,75 rals per pam quadrat (el que significa entre 14 i 44 ptes. per metre quadrat) (10). I es va deixar que la facultat triés. Aquesta va escollir un espai prop d'on hi ha la

.....

Sagrada Família, entre els carrers de Provença i Mallorca d'una banda, i de Nàpols i Sardenya de l'altra. Aquesta vegada fou el ple de la comissió qui no acceptà cap dels tretze terrenys oferts.

* El gener de 1888, en plena febre de l'Exposició Universal, es van oferir uns terrenys, que són els de l'emplaçament definitiu. El preu era de 80 cèntims el pam quadrat, que es van rebaixar a setanta. O sigui pràcticament els 3 rals, que era la mitja de preu dels 13 espais de les ofertes anteriors. Sembla que aquest era el lloc escollit per la comissió de quatre catedràtics l'any 1879. Aleshores hi havia un problema de testamentaria que no permetia la compra. El 1888 aquest tema estava resolt (11). Les propietàries eren les germanes Calm, que l'havien heretat per a la mort del pare l'any 1865.

* Un decret del ministeri de Foment de 27 d'abril de 1888 va autoritzar l'adquisició del solar, pel valor de 458.666,86 ptes. que s'havien de pagar en dos terminis iguals: un en fer l'escriptura i l'altre al cap de cinc anys (12). Com que Barcelona estava plena d'autoritats i d'actes es va aprofitar per posar la primera pedra, en un acte presidit pel ministre de Foment, el dia 27 de maig de 1888. El terreny encara no estava comprat ni s'havia pagat res. Arqués ho diu clarament: "una primera pedra, per compromís". L'escriptura es va fer el desembre de 1889 i aleshores es va pagar una mica més del primer termini, 250.000 ptes. La diputació i l'ajuntament havien acordat pagar el segon termini, o la part que els toqués, sempre que el govern hagués començat les obres.

* Total que no es va fer res més. Probablement després de la despesa de l'expansió, per l'Exposició, ve l'apretada de cinturó. Calia consignar la despesa al pressupost de l'Estat i això, tot i que semblava factible, no acabava de sortir. Les gestions de Magaz i de Casaña a Madrid són intenses, però no aconsegueixen res. Magaz acaba dient que no hi ha manera de veure el ministre, que els problemes polítics de la guerra d'Àfrica no li deixen temps ni per despatxar amb el Director General. Les coses així, es compleix el termini de cinc anys i les propietàries no han cobrat la segona part. Posen un plet. Aleshores el govern veu que li van maldades perquè pot perdre el primer pagament i finalment el consell de ministres aprova el pressupost el 22 de febrer de 1895. Les xifres són exactament les que constaven en el projecte del 1882.

* Se subhasten les obres i s'encarrega de la supervisió l'arquitecte del ministeri, el senyor Ricardo Magdalena. Com que està a Saragossa, es cuida realment de l'obra de Barcelona un arquitecte ben conegut que era catedràtic de la universitat, el doctor Josep Domènech i Estapà. Aquest fou el director de l'obra. Aquí ara no entrarem en prioritats d'arquitectes, que pot ser un tema complex. La subhasta s'adjudica el 27 de maig de 1895 al contractista Joan Pruneda.

* Les obres comencen el 25 de juny de 1895, amb un acte oficial amb convidats. De fet és, com diu Arqués: "set anys per a la segona pedra". Quan s'hi posen van de

pressa i es treballa a bon ritme. L'abril de 1897, amb menys de dos anys, queda coberta la planta baixa. Es va contractar molta mà d'obra i sembla que ajudà a disminuir l'atur que hi havia. Després es canvia la pedra de Montjuïc per la de Manresa, que es més tova i costa menys de treballar (13).

Mentrestant la justícia aquesta vegada també havia anat de pressa i el plet se sentencià el febrer de 1896 obligant a l'Estat a pagar el deute, però sense carregar-li les costes del judici.

* L'any 1901 l'edifici està "oficialment" acabat i se signa el document de recepció. Giné, que havia estat un dels motors del projecte, era el degà i pot estar content. Veu l'edifici acabat, però no el veurà funcionant. El mateix passa amb el doctor Robert, que potser no estava tan entusiasmat amb el canvi. El 1903 encara s'ha d'aprovar un pressupost per l'acabat real i per la dotació de material fix. El dissabte 16 d'abril de 1904, a la tarda, el rei Alfons XIII junt amb el cap de govern Antoni Maura, van visitar les obres.

* Però el problema principal per obrir-lo era saber qui es faria càrrec del manteniment. Calien unes 400.000 pessetes/any. Li tocava a la diputació, però aquesta no es

Octubre de 1906 es va canviar la facultat des del carrer del Carme a l'edifici nou del carrer Casanova. El trasllat fou pintoresc. Foto de part de la caravana al Passeig de Gràcia.

volia carregar tant pressupost. Així va anar passant el temps amb l'hospital i la facultat acabats però sense funcionar. El 1906 es va arribar a un compromís: l'estat pagaria 150.000 ptes/any i la diputació 100.000. El 28 de juliol de 1906 es va crear la Junta Administrativa de l'Hospital, que fou presidida pel doctor Antonio Morales, catedràtic de cirurgia. Entre els sis vocals de la Junta hi havia també el doctor Gil Saltor, un altre professor de cirurgia. Estava en representació de la diputació, perquè era diputat provincial. Els altres no eren del gremi.

* La inauguració oficial estava prevista, i es féu, el dia 2 d'octubre de 1906. Però el dia abans, quan la inauguració de curs a la universitat, hi hagué un cert aldarull. El rector era el baró de Bonet, catedràtic de medicina. Com que pintaven bastos l'acte va estar bastant controlat. Tot i la inauguració els serveis no es traslladaven del carrer del Carme al de Casanova. Hi havia una certa reticència, que es veu en els acudits de la premsa satírica d'aleshores.

* A la fi va caldre un cop de força, o si més no d'audàcia. El doctor Valenti Carulla, catedràtic de Terapèutica, era un defensor aferrissat de l'hospital nou. Estava en la plenitud de la seva activitat, i junt amb alumnes seus va organitzar el primer trasllat en un processó pública que va anar pels carrers del Carme, Rambla, Passeig de Gràcia i Provença. El doctor Conill i Montobbio, que aleshores era estudiant, ho va recordar molt bé, quan el cinquentenari, l'any 1957. Diu que "el doctor Carulla tenia tots els atributs físics i espirituals de gran senyor, i una gran honestetat; es degué guanyar la confiança del govern que va posar a la seva disposició les assignacions que calien per començar el funcionament de l'hospital, que estava acabat però abandonat" (14).

Caricatura d'Opisso d'aquest mateix trasllat

Explica Conill que a començament de curs, i davant de la sorpresa general, el doctor Carulla, va anunciar que el primer dia feiner del mes de gener el personal de les clíniques havia d'anar al nou hospital. La primera malalta, en una butlleta d'ingrés signada per Carulla, va anar a la sala del doctor Fargas, que era un dels qui no ho veien clar.

Aquesta és, potser una mica llarga, l'explicació resumida de les dificultats per a fer el nou edifici, que era una unitat completa entre hospital i facultat. Les diferències s'han anat creant després, per la inèrcia dels fets, perquè l'assistència diària, amb feina de dissabtes i diumenges, amb les guàrdies, i el risc de la vida dels malalts, té la dinàmica pròpia del món sanitari, que és bastant diferent de la que és pròpiament universitària. Això ha fet que el funcionament d'una facultat de medicina sovint no fos prou entès pels qui ocupen llocs directius procedents d'altres camps. I també és, en el fons, una de les diferències de visió, que a vegades hi són, entre els grups de les bàsiques i les clíniques. Només mirant les coses amb un esperit obert i ampli es poden entendre moltes diferències. Altra cosa és valorar, o judicar, els errors, a vegades molt greus, que són més freqüents del que seria acceptable en una història correcta.

Ara, i des de l'any 1984, ja fa dotze anys, la facultat es troba en una situació també d'entrampament per les obres, que ha repercutit molt negativament en el seu progrés. Ja ho comentarem en els capítols d'història del segon edifici.

Els plans d'estudis

Els plans d'estudis de medicina al llarg del temps en que va haver-hi la facultat del carrer del Carme, és a dir de 1843 a 1906, van experimentar moltes variacions. Si es miren la quantitat de disposicions que van sortir, la lletra impresa que es va publicar i la freqüència dels canvis, això és literalment veritat.

Si ho mirem des d'un altre punt de vista, no el del paper sinó el de la realitat, comparant les assignatures que estudiaven els alumnes de les facultats els anys quaranta del segle XIX i la primera dècada del segle XX, veurem que els canvis van ser petits i bastant puntuals. I això sense entrar ara en les variacions en els continguts interns, que ja hem comentat: en algunes s'actualitzaven les coses i en altres les explicacions podien durar, sense canviar-se massa, vint o fins i tot quaranta anys. Algun llibre de text, reeditat als vint anys, és com una reimpressió. En altres, també es veritat, hi hagueren canvis, sobretot quan canviava el professor. Però els plans d'estudis es referien a assignatures, no als seus continguts.

Analitzem quins foren els principals canvis al llarg d'aquests 63 anys i mig de la facultat antiga (15).

1. Les assignatures de ciències. El curs d'ampliació

Un dels canvis més visibles fou el que es referia a les assignatures que en podríem dir de formació científica prèvia. De manera clara són tres matèries, amb les seves aplicacions a les ciències mèdiques: Física, Química i Història Natural. Les dues primeres tenien sovint l'afegit de "mèdica".

* En el pla de 1843 la Química va sola; la Física va junt amb la Mineralogia; i la tercera es diu "Botànica i Zoologia mèdiques". En el pla de 1845 es comprimeixen i en queden dues: Física i Química d'una banda i Història Natural de l'altra. Aquelles es feien sempre a primer curs i la Història Natural a segon curs. L'ordenació de 1847 ho deixa igual.

* En l'ordenació de 1850 es canvia el redactat del títol. Ara és: "Ampliació de ... en la part aplicable a la medicina". Probablement els qui van idear-ho cregueren que incrementaven molt la precisió del que era la matèria. Si a més creien que millorava el nivell, bona innocència.

.....

* El pla de 1857 fa una modificació d'interès. Es torna a les tres assignatures: "Física experimental i química", i "Mineralogia" que es fan a primer curs, i la "Zoologia i Botànica" es fa a segon. Però han deixat de fer-se a la facultat de medicina i els alumnes han d'anar a la facultat de ciències. En els dos cursos comparteixen assignatures de la facultat de medicina, i per tant hi ha desplaçament i mobilitat.

* El pla de 1866 segueix l'esquema de compartir ensenyament, els dos primers cursos, a medicina i ciències. Però tornen a canviar els noms. Queden dues assignatures: "Ampliació de Física. Química general" a primer i "Història Natural i nocions de Geologia" a segon. Com veiem l'element mineral de la història natural, sigui amb el nom de mineralogia o geologia, és el que fa de comodi en els canvis.

* El pla de 1868 torna a les tres matèries. Una es diu "Ampliació de la Física experimental". Cal retenir aquest concepte d'ampliació. L'altre és la "Química general" i la tercera allarga el nom: "Zoologia, Botànica i Mineralogia, amb nocions de Geologia".

Com veiem tot són variacions mínimes. Essencialment es tracta de canvis gairebé només en la forma, perquè el fons era el mateix. Durant catorze anys, 1843 a 1857, són matèries pròpies de la facultat de medicina. Després fins el 1886 els alumnes es passen durant dos cursos, en que tenen classes a dues facultats.

* El 1886 ve un canvi important, una mica de continguts i més de forma, que durarà fins a l'any 1928. Totes aquestes matèries es reuneixen en quatre assignatures, que es fan en un curs sencer a la facultat de ciències, i es diu període preparatori. D'aquí el nom de "curs preparatori". Molts alumnes també li deien "curs d'ampliació". I és que el llistat començava amb "Ampliació de la Física". Seguien "Química General", "Mineralogia i Botànica" i "Zoologia".

La valoració que feien els estudiants d'aquest curs és bastant clara. Peyri ho defineix bé: "l'ampliació de medicina tenia fama de rigorosa, i tal com es donava la seva utilitat era molt problemàtica". El curs també el feien alumnes d'altres estudis, i això permetia fer una sèrie de coneixences, algunes de les quals duraven al cap dels anys. En aquest sentit d'intercanvi personal no era dolent, però també ho hagueren pogut fer a classe d'idiomes. La major part de records personals queden com a anecdòtics, però la gent que acabava d'entrar a la universitat no s'ho prenia malament del tot. Altra cosa és que cregués en el que li explicaven, que sovint tampoc matava de bo. I pel que fa als idiomes en el pla del 45 s'exigia haver fet un curs de grec, durant qualsevol any de la carrera. En el pla del 86 s'intenta exigir un curs de llengua francesa o alemanya durant el preparatori.

2. L'aparició d'assignatures noves

Aquest fou realment el canvi més important, però fou extraordinàriament lent. Clar que el ritme del progrés científic, que exigís desdoblar una matèria, tardava en arri-

bar a l'administració docent. La línia era encertada, però el que podem dir és que algunes coses es van introduir potser una mica tard i altres es van quedar en el camí.

* Entre el llistat general de matèries la primera càtedra que es desdobra de fet, o que es crea de nou és la d'**Higiene**. Tant la privada com la pública eren assignatures pròpies, però estaven afegides a una altra càtedra, la Fisiologia o la Medicina Legal. Això va durar menys de vint anys. Després hi hagué professors específics, però no en propietat, sinó com a substituïts. Era doncs una matèria una mica de segon nivell. Quan hi hagué els primers numeraris van canviar de matèria tan aviat com van trobar una altra vacant. I no és fins el 1874, amb Rodríguez Méndez, que es consolida.

* El segon canvi el trobem en el **grup de l'Obstetrícia**. De feia anys havien estat dues assignatures: "Obstetrícia i malalties de dones i nens" i "Clínica de parts i malalties de dones i nens". O sigui d'una banda el que ara són obstetrícia, ginecologia i pediatria, i d'altra la clínica de les tres. Hi havia un sol professor per les dues assignatures. Al cap d'uns anys es creà una segona càtedra, portada inicialment per un supernumerari. Una era de patologia i l'altra de clínica. I no fou fins el 1888 en que es creà la pediatria, amb el nom de "**Curs de malalties de la infància amb la seva clínica**". Aquest és el canvi important en la matèria.

Un altre aspecte són les petites diferències en el títol. Així en un moment es diu "Obstetrícia y enfermedades propias de la niñez y el sexo femenino" (1850). Altra vegada trobem el nom de "Embriologia i Obstetrícia" (1884) i també "Obstetrícia i Ginecologia" en el de 1886, que perdurará gairebé cinquanta anys.

* El tercer canvi important el trobem en la introducció, en el pla de 1886 (a Madrid que tenien doctorat fou abans) de la "**Histologia i Histoquímica normals**" en el primer grup o any i la "**Anatomia Patològica**" en el tercer. Eren dues matèries diferents, d'origen acadèmic diferent (una venia de l'anatomia, l'altra de la patologia general) però que les explica un mateix catedràtic. La reunió ha durat gairebé cent anys.

Aquí podríem acabar la llista. És veritat que en el camp de l'anatomia hi hagué canvis que van portar a dotar, a Barcelona amb nomenament el dia 1 de gener de 1907, d'un catedràtic de "**Tècnica Anatòmica**". Abans s'havia dit "Exercicis de dissecció" i "Osteologia". Però en el fons no variava gaire. S'ensenyava molta anatomia, que era una de les bases fonamentals de la medicina antiga.

3. Les especialitats

A Barcelona van venir tard. Les especialitats clàssiques, que no surten per "desdoblament", sinó per la seva importància, van ser tres. I les tres van sortir a partir del contingut de la cirurgia. Foren dermatologia, oftalmologia i oto-rino-laringologia. A Barcelona les noves càtedres no van arribar fins el 1915, en el període de la facultat nova. És evident que una mica tard.

En el paquet inicial havien de ser quatre. La que faltava era la de “Neuropaties amb inclusió de les malalties mentals”. Volia ser una psiquiatria, de fet una “neuropsiquiatria”. El seu contingut havia de sortir a partir de la medicina interna, i la proposta no va tirar endavant. A Barcelona no s’ensenyà la psiquiatria apart, oficialment, fins a l’Autònoma de 1933. Giné ho volia, però no va anar bé. De tota manera cal recordar els cursos que durant alguns anys va fer el doctor Artur Galceran que havia estat el principal deixeble de Giné (16).

Tot i que el catedràtic també ho volia, i ho diu clarament al començament d’un dels seus llibres de text, la Toxicologia no va poder separar-se del contingut de la Medicina Legal. Han calgut també cent anys més per fer-ho.

* Un tema que era sovint en els plans d’estudis és el de la “Moral mèdica”. En el pla de 1843 surt com a “Moral, Història i Bibliografia mèdiques”. Sembla que té un contingut propi, tot i que dispers. Després del 1845 ja s’adscriu directament a la Clínica Mèdica. El professor és de “Clínica i Moral Mèdica”. En el pla de 1857 es parla de “Clínica Mèdica i deures del metge”. Des del 1866 ja no consta nominalment.

* Un altre punt és de la Història de la Medicina. Ja hem vist que en el pla de 1843 està junt amb la Moral. A l’antic col·legi de cirurgia n’havia explicat alguna cosa el doctor Ramon Frau, que després fou catedràtic de Madrid. En el pla de 1845 no consta. En el de 1847 ja només està per doctorat a Madrid i així va seguir. Però a Barcelona quan es fa també el doctorat, en els canvis de finals dels seixanta hi ha una assignatura, amb molt pocs alumnes. Sembla que les càtedres de doctorat no les pagava el govern. Sabem que el curs 1868-69 l’assignatura la va donar el doctor Joan Giné i Partagàs, que ja era catedràtic numerari. La càtedra consta com a “instal·lada per l’Excma. Diputació Provincial de Barcelona”. Dels apunts de les explicacions en va sortir un llibre de més de quatre-centes pàgines.

4. Les qüestions de noms

Algunes ja les hem esmentat. Sembla que l’encarregat de promulgar el pla en el ministeri estigui al corrent del progrés. Després es veu que no. Incidentalment apareixen algunes terminologies que poden induir a una valoració excessivament positiva dels qui feien els plans d’estudi. Però aviat es veu que la modificació no corresponia a un canvi real. Ja hem esmentat l’aparició, que fou breu, del nom de l’“Embriologia” dins de l’obstetrícia. Igualment quan a la física se li posa l’afegit d’experimental.

Pel que fa a la Terapèutica en el pla de 1866 s’hi afegeix, també transitòriament, el concepte de “Farmacologia”. Va durar poc. Tanmateix cal recordar que durant la dècada dels anys cinquanta, i per poc temps, el professor de Terapèutica tenia també una matèria que es deia “Filosofia de la Terapèutica i de la Farmacologia”. Seguia explicant-la el mateix doctor Foix.

Igualment quan es parlava en el cas de l'anatomia de "nocions i utilització del microscopi" (1866), o de l' "aplicació del microscopi" en el de l'anatomia patològica, en el mateix pla. També, pel que fa a l'anatomia, en els mateixos anys es parlava d' "Anatomia descriptiva i lliçons de neurologia", pel primer curs, i de "Neurologia en tota la seva extensió i Anatomia...", per la de segon. En el pla de 1857 hi trobem, a més, al final del període clínic, en que hi havia ampliació de diverses matèries, en el sisè any sobre el paper de la Gasetta, una "Anatomia general, Histologia i Anatomia transcendental". No sabem si a Barcelona es va arribar a donar d'aquesta manera (17).

Altres vegades el camí no sembla de progrés, sinó de retrocés. Per exemple quan a l'Anatomia Quirúrgica, operacions i embenats se li afegeixen alguna vegades, a més, els "apòsits".

El pla de 1886, el que envia les físiques i químiques a la facultat de ciències, té algunes innovacions i té l'avantatge de que va durar. Aquesta vegada l'"Embriologia" s'afegeix a l'anatomia. La Fisiologia humana es diu a més "teòrica i experimental". Poc abans a la Fisiologia se li havia dit "Fisiologia especial o humana". A la Higiene Pública s'hi afegeix "nocions d'estadística i de legislació sanitària". La riquesa de terminologia és més gran a la facultat de Madrid, que era l'única que podia fer cursos de doctorat. També cal dir que una cosa és el títol de les assignatures que es publica a la Gasetta de Madrid i una altra és l'enunciat real que veiem aquí, en els llistats de principi de curs o en els exàmens.

Resumint: Sembla que hi ha hagut canvis, i és veritat, però aquests, si comptem que es tracta d'un període de seixanta anys, són pocs. Ja en el pla de 1845 es diu que la dotació es de 12 càtedres. El 1848 són 14, perquè hi ha una tercera quirúrgica, i una segona anatomia. Al cap de gairebé seixanta anys en són 16. S'ha duplicat l'obstetrícia. S'han creat la Higiene, la Histologia (amb Anatomia Patològica) i la Pediatria. En canvi s'han perdut les dues d'ampliació (Física i Química i Història Natural). Hi ha hagut gairebé mig segle d'esclerosi. Però el gran canvi no vindrà fins els anys de l'Autònoma i tindrà, ben clarament "fre i marxa enrera", però això ja correspon a un altre període.

Els alumnes

Les dades sobre els alumnes, en sentit estricte, es poden comentar des de punts de vista molt diferents. Es evident que hi ha una informació abundant. Es conserven els expedients de molts d'ells, o bé les actes dels exàmens. Aquí hi ha la font de moltes dades puntuals, que gairebé mai no han estat analitzades de manera més global.

Els records d'estudiant

Una de les coses que té més interès per a l'historiador és trobar el relat dels records del temps d'estudiant. Alguna vegada en forma de petites memòries. Són poc freqüents o conegudes. En aquest sentit ja hem comentat llargament el valor inestimable que tenen els records del doctor Peyrí, que fou alumne des del 1892 al 1899. De fet van ser una sèrie d'articles publicats a Medicina Clínica al cap de gairebé cinquanta anys d'haver estudiat, i recollits també en un petit volum. Peyrí tenia fusta de memorialista perquè ja havia fet una descripció semblant dels seus anys de batxillerat a Tarragona (18).

Altres vegades no hi ha una monografia, relativament llarga, com en aquest cas de Peyrí, sinó aportacions més reduïdes. Així, i per aquest període, ens queden recollits en el llibre del cinquantenari del Clínic alguns records del temps d'estudiant del doctor Gallart i Monés (19), que coincideixen cronològicament amb els de Peyrí, o un detall puntual del trasllat dels estudiants de l'hospital del carrer del Carme al Clínic, explicat pel doctor Conill, estudiant aleshores. A la part de la facultat nova recordarem també les extenses al·lusions fetes per Agustí Pedro i Pons (20).

Altres vegades hi ha explicacions novel·lades, en les que amb una base real de veritat la inspiració literària ja corre pel seu compte, i és difícil destriar les coses, tot i que el clima que s'explica podem suposar que correspon a la realitat. Així fou famosa la novel·la "Misterios del Hospital". Es va publicar l'any 1883 i té més de cinc-cents pàgines. Diu el subtítol: "narración realista de escenas y lances hospitalarios y patológicos, miserias humanas, etc. etc. entre enfermos, estudiantes y locos, escrita en forma de novela descriptiva metódico-filosófica, nosocómica y joco-seria, en estilo liso y llano por el doctor Emilio Solá". Sembla que aquest és un pseudònim (21).

L'autor s'identifica amb el doctor Lluís Suné i Molist, i així consta a la Bibliografia Medical de Catalunya (núm. 2330), on els escrits de Suné foren presentats pel seu fill,

el doctor Lluís Suñé i Medan (22). Cal aclarir-ho, perquè es tracta d'un llibre publicat amb pseudònim, i en altres llocs s'ha atribuït a un autor diferent, el doctor Emili Pi i Molist, que quan va sortir l'obra era un psiquiatre de gran prestigi, membre de l'acadèmia i home de lletres.

A la Bibliografia Medical s'esmenta un full manuscrit explicant la història de la novel·la. Fou escrita a la segona meitat de l'any 1880, quan l'autor era metge de guàrdia en un dispensari, els que llavors es deien "casas de socorro", del districte segon. Es va publicar en forma de fulletó en una revista satírica, "La mosca roja" durant l'any 1882 i començament del 83. Suñé era aleshores un metge jove, que encara no tenia trenta anys i els seus records estaven frescos (23). Va viure entre 1852 i 1914. Fou un dels fundadors del Laboratori.

Suñé escrivia bastant, amb els anys també fou acadèmic i secretari perpetu de la institució. A aquesta exposició bibliogràfica de 1917 el seu fill hi va presentar altres papers, alguns manuscrits. Un d'ells es titula "Grafomania" i també parla d' "apuntes joco-serios". No l'hem vist. El comentari de la bibliografia diu "condensa la manera d'ésser dels estudiants de medicina i de l'ensenyança a Barcelona durant la joventut de l'autor i son text està amarat de verisme, car tot arrenca de la realitat viscuda, exposada amb senzillesa. També hi ha notícia d'unes rimes lliures, manuscrites: "Fantasmagoria en versos macarrònics" dedicades a alguns professors de la facultat. (24).

August Pi i Sunyer quan fa el relat novel·lat de la seva família fa algunes referències més aviat curtes al temps del seu pare a la facultat. En realitat Pi es dedica més a antecessors més llunyans, els Sunyer, i no explica les dades sobre el seu pare com a records propis, però hi ha alguna informació (25). En períodes posteriors també hi ha records d'altres metges, no molt abundants però sí útils. Del període intermedi, a cavall de les dues facultats, la vella i la nova, hi ha els records en vers de Joan Ventura i Riera (J.V.R.) (26).

El Laboratori

Aquesta fou una gran creació dels estudiants. Era el fruit d'un moment de creixement de tota la medicina, amb les seves innovacions tècniques, i de la societat catalanes. Era un temps en que la mentalitat de progrés era ben palpable. La idea va començar l'any 1872. Un grup de cinc estudiants de medicina van fundar el que se'n digué "El Laboratorio". Entre ells hi havia Salvador Cardenal i Josep Antoni Barraquer. Tenien poc més de vint anys i un gran entusiasme. El que volien era suplir amb un laboratori les deficiències de la facultat. Alsina Bofill ho va sintetitzar molt bé quan el centenari (27). Es va instal·lar en un pis de la Riera Baixa núm. 12 i va començar l'activitat el 15 de gener de 1872. Com diu Alsina "la finalitat de El Laboratorio era fer viviseccions i experiments de fisiologia i terapèutica, per tal de conèixer experimentalment allò que llegien en obres de medicina estrangeres —Claude Bernard principalment— que a la facultat de medicina només eren esmentades". I segueix "dos fets remarcables

ocorren en el naixement del Laboratori que semblen assenyalar premonitòriament la seva transcendència. Un d'ells és que aquest gest creador i revolucionari fos iniciat per uns estudiants de primers cursos de medicina, la protesta dels quals davant la vacuitat de l'ensenyament oficial va fugir de l'estridència verbal i es convertí en un acte constructiu". L'altre fet extraordinari és que va tenir un recolzament ràpid d'alguns professors, dels de més prestigi: Giné, Letamendi i Robert. Això era el Laboratori.

No va ser un fet aïllat. Hi havia un ambient d'activitat, de creixement. L'any 1877 s'havia format una associació que es deia "Academia de Ciencias Médicas". Va començar a fer les reunions en un local de l'Escola de Nàutica. Tingué 71 socis fundadors, entre ells Jaume Pi Suñer, Lluís Góngora, Joaquim Bonet.

Ben aviat es van iniciar contactes entre tres associacions, l'Acadèmia, el Laboratori i l' "Academia Médico Farmacéutica" per a unir els seus esforços. Els farmacèutics se'n van desmarcar i les altres dues es van unir. La fusió es féu el 5 d'abril de 1878 i així nasqué l'"Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya", que és una de les institucions més representatives de la nostra medicina, i, en moments que calia, ha estat motor d'activitats essencials, com els Congressos de metges de llengua catalana, i reserva en moments de dificultats.

Amb el temps va anar canviant de locals, però sempre els estudiants hi han tingut un paper essencial i ha estat un dels llocs on es podien reunir més fàcilment per a estudiar. Avui el nombre de socis estudiants és molt alt, i és un exemple bastant genuí de Catalunya, d'una manera d'enfocar alguns aspectes de la medicina. La seva estructura federal li permet tenir una vida molt activa i sense interferències. Cal recordar doncs el paper essencial dels estudiants en l'inici d'aquesta Acadèmia. En el nostre segle, quan la dictadura dels anys trenta, l'Agrupament Escolar fou un reservori de bonhomia i esperit d'estudi i divertiment; però també d'esperit de treball i de lluita.

L'Institut Mèdic de Barcelona

Aquesta no és directament una obra d'estudiants, sinó que fou impulsat sobretot per Joan Giné. Va créixer ran dels canvis del 1868, tot i que havia estat creat una mica abans, quan el vent polític començava a canviar. Volia que fos el germen d'una facultat de medicina lliure, en el cas de que l'ensenyament lliure hagués tirat endavant. Calbet ho ha estudiat bé i seguim la seva explicació (28).

Fou inaugurat el març de 1866. Giné en fou aviat president. Inicialment estava al palau de la Virreina, i després va passar al carrer de Tallers. El seu lema era ben indicatiu: "Lata libertas in ambitu infinito". Fou subvencionat per l'Ajuntament i la Diputació i allí es van fer els cursos de doctorat.

Entre els seus motors hi estava també Letamendi, home acusat sovint de conservador, però molt complex en la seva ideologia, i clarament obert a molts corrents i innovacions. Giné explica que el 5 de gener de 1866, en el curs d'un dinar, Letamendi va tenir la idea de fer un brindis "per a la instal·lació d'una corporació científica formada per professors i alumnes".

Abans hi havia, estimulada per Giné, una “Sociedad de emulación para los estudios anatómicos”, que havia fet la primera reunió el 10 de desembre de 1865. Giné havia transmès el seu entusiasme a dos alumnes, Josep Creus, de tercer curs, i Eusebi Martí, de segon curs, per reunir altres companys. Giné diu que aquesta societat “venía funcionando precisamente bajo la égida de la libertad y tolerancia”. El 21 de gener de 1866 aquesta societat d'emulació es va transformar en l'Institut Mèdic de Barcelona (29).

Aquí hi havia el motor d'un ensenyament lliure. La revolució del 68 el va acceptar. Aquest fou un moment important, que obrí moltes il·lusions, fins i tot als qui no tenien el medis, fossin materials o fossin de qualitat, per tirar endavant. Es el moment en que en el país es volen obrir universitats, mantingudes per ajuntaments i diputacions, en molts llocs que no tenen vida o nivell suficient. La Independencia Mèdica, revista portada per Giné, en fou capdavantera. Un tema fonamental fou el control de les titulacions. Calia que els estudiants lliures passessin una revàlida en el centre oficial. L'ambient de llibertat va durar massa poc temps. Les dificultats per fer un ensenyament lliure de medicina van ser massa grans i aquest institut va ser, en paraules del seu propulsor “Un canto de cisne de la enseñanza libre” (30). Alguns estudiants hi van tenir una funció important.

L'Ateneu d'Alumnes Interns

Els alumnes que estaven a l'hospital es van reunir, a vegades de manera més informal, altres vegades amb més cohesió, i es fundà un Ateneu d'Alumnes interns, que durant bastants anys, sobre tot cap a la fi de segle, va tenir una bona vitalitat. Moltes de les coses que es feien, però, han quedat perdudes, o són molt difícils de retrobar. Calbet ha recollit que fins i tot van fer una revista, el “Boletín del Ateneo de Alumnos internos de la facultad de medicina de Barcelona”. Va començar el gener de 1882 i sembla que havia de ser mensual, però la seva continuïtat fou imprecisa. Calbet ha vist com a últim número, el vuit, el maig de 1883. (31).

Sembla que a finals de 1880 es va constituir un Ateneu Mèdic Escolar. Com veiem, l'associacionisme estudiantil és freqüent i fugisser, a vegades sense deixar gairebé rastre. Calbet dona una llarga llista dels seus redactors, aleshores estudiants i alguns noms coneguts més tard, i també hi col·laboren alguns professors. La revista estava ubicada, administració i redacció, al lloc de guàrdia dels estudiants a la facultat de medicina. Hi ha articles de Giné, Robert, Rodríguez Méndez i Valentí Vivó. En un temps en que les noves idees no eren massa acceptades a molts nivells, i els que les acceptaven tenien problemes, hi ha un elogi de Darwin, ran de la seva mort, o un article d'un alumne, Millares, defensant la cremació dels cadàvers, en comptes de la inhumació. (32).

* L'activitat de l'Ateneu probablement fou discontinua. Això explica que Peyrí en els seus records ens digui, referit al curs 1896-97: “el curs anterior havia estat la primera promoció d'alumnes interns, i el 1896 la segona, a la que ens vàrem apuntar”.

Probablement ni els mateixos alumnes tenien un record ni informació clara del que havia passat pocs anys abans. Segueix: “el cos d'alumnes interns estava constituït en Ateneu, que feia les seves sessions setmanalment, en els dormitoris que ens havien destinat, feia mig segle, la facultat i la santa casa” (nom amb que era conegut l'Hospital de la Santa Creu). Diu que el local no tenia interès, però sí la gàbia, que “era un bello rincón del hermoso patio del hospital”. Les sessions, a finals de segle, “eran de una utilidad pedagógicamente no despreciable”. Les sessions se solien fer els dissabtes, “presidides per una llàntia de ferro forjat, una llumanera de nou braços”. Cada braç l'havia d'encendre l'alumne que n'era propietari. Probablement, a més de medicina, allà es tractava de tot i s'arreglava sovint el món. Després d'aquest cos s'en va dir “alumnes interns de la Santa Creu” (33).

Calbet dona també referència d'una revista “El alumno médico”, citada l'any 1880 per una altra revista, però sense haver-la trobat. També La Independencia Médica va publicar durant poc temps, el 1879, un Boletín Médico Escolar. Durant els anys 1887 i 1888 va sortir a Barcelona una revista “La Universidad”, que es deia “órgano defensor de los intereses morales y materiales de los estudiantes españoles” on hi ha una clara participació d'estudiants. El seu nivell en conjunt fou baix, i les relacions amb la medicina poques (34).

Recentment Manuel de Fuentes ha fet un estudi sobre aquest tema. Recorda ja els “Col·legials interns” de l'antic Col·legi de Cirurgia del segle XVIII com un antecedent. L'any 1851 l'hospital va aprofitar lluites polítiques, amb predomini conservador, per a fer fora els interns. El 1871, en el sexenni interborbònic, amb orientació liberal, es va fundar un Cos d'alumnes interns, que el 1875 fou Ateneu d'Alumnes Interns. Va fer sessions ben seguides, de les que Fuentes en dona detalls, que van durar fins el trasllat de 1906 (35).

Els aldarulls

La presència d'estudiants en manifestacions a la via pública ha estat un fet relativament constant. Alguna vegada amb caràcter anecdòtic, com és el cas que recollí el doctor Conill, ja esmentat, sobre el trasllat a la nova facultat. Altres ha tingut més transcendència social, sobretot en etapes de dificultats polítiques o de problemes greus. Els de medicina han tingut sempre fama d'estar entre els més moguts. Peyrí ho recorda en les seves memòries. La major part dels fets han passat sense deixar-ne rastre. Però algun, a més específic de medicina, ha estat recollit.

Així fou la protesta que es va organitzar l'any 1892. La raó es que els estudiants de Malalties dels nens tenien problemes perquè la maternitat s'havia traslladat des del carrer de Ramalleres, prop de la facultat, a la nova maternitat de Les Corts. Els estudiants o anaven ben lluny o ho tenien difícil per veure nens. I així es féu l'aldarull. Peyrí recorda com un senyor vell, de gairebé vuitanta anys, que era el degà de la facultat, el doctor Silòniz, fou escridassat i xiulat pels estudiants que l'envoltaven, al carrer de Pelai.

Tot i que la Diputació oferia la nova maternitat, el desplaçament dificultava la viabilitat de l'oferiment. La solució era que l'hospital deixés alguns llits. La Junta Administrativa s'hi negà; el nou catedràtic de pediatria, el doctor Martínez Vargas, deia que ell no ensenyava sense malalts. El degà estava entremig i no sabia què fer-hi. El doctor Giné donava suport a la protesta, el que vistes les seves actituds de sempre era ben lògic. Els malpensats van dir a més que volia ser degà (36).

Les negociacions van ser més aviat llargues. Diu Peyrí, estudiant aleshores de preparatori, però observador des del carrer del cas: "por entonces la Junta Administrativa no desertó de su mezquina tradición... la opinión de Barcelona se colocó, sin distinciones, de parte de los estudiantes; el nombre del profesor (Martínez Vargas) adquirió un prestigio extraordinario... Los vidrios de la administración volaron a pedazos y hubo además otros desperfectos. El Prior fue puesto en solfa, y el pobre Decano se halló, sin saberlo, pagando los vidrios rotos por los estudiantes... la cantidad de camas se regateó como los tomates; por fin quedaron en otorgar seis camas para niños y otras tantas para niñas, y así quedó solucionado el conflicto, mezquinamente, sin un gesto elegante por parte de la Administración de la Santa Casa". Es un bon indicatiu de l'efecte que li havia de fer la facultat a un estudiant que tot just estava en el curs preparatori. El que es va aconseguir és que el curs a la facultat no comencés, de fet, fins el mes de gener.

En un altre lloc esmentem, i també són específics de medicina, sense haver aclarit el fons de la qüestió, els problemes que van haver-hi el mes d'octubre de 1874, amb el doctor Varela de la Iglesia, i que van acabar amb un expedient i el seu trasllat a Santiago.

Els exàmens

De fet no en sabem massa, queden llistats de notes, les actes, alguns resums, però en essència queden pocs detalls. Sabem per exemple que en els primers temps de la facultat es passava per grups, o cursos. En conjunt els resultats eren bastant bons pels alumnes. Després es passà a les qualificacions per assignatures, i en moltes no hi quedava cap alumne pendent. I durant anys en tot cas els suspensos eren poquíssims. En canvi hi ha un increment molt espectacular tant del nombre d'alumnes matriculats com dels suspensos cap a la fi de la dècada dels seixanta i els anys setanta, el sexenni interborbònic. Sembla que van anar a la facultat moltíssima més gent i que estudiava menys, si més no pel que fa al promig de resultats. Vegem-ne algun detall.

* En els primers anys hem vist que hi uns llistats extensos, impresos, amb les notes de tots els alumnes de la universitat. Es diu "y se remitirá un ejemplar al gobierno..." complint un reglament de l'any 1845. Malgrat que sembla clar, alguns anys hi ha dificultats, perquè no consten tots els alumnes.

Analitzarem els resultats en els tres cursos 1849-50; 50-51 i 51-52. Els resultats van per cursos i com que hi havia algun canvi de pla, hi ha un curs, que va corrent, que té poca matrícula. El promig d'alumnes per curs, deixant apart aquests en que la matrícula s'ha reduït pel pla, és de 54, amb un màxim de 72 a primer any el 1849-50. Tenint

.....

en compte que en aquells anys es feien sis cursos a la facultat, l'edifici havia d'acollir uns 325 alumnes, el que, només veient-lo, ja queda clar que li venia molt just.

Si valorem el conjunt de les notes de cada curs, en aquests tres anys, veiem les següents qualificacions: Excel·lent (Sobresalient): 14.5 %; Bueno (equivalent al notable actual): 40.1 %; Mediano (equivalent a l'aprobat): 33.3 %. Aquestes notes són referides al mes de juny, i en conjunt passen curs el 87.9 % d'alumnes. Entre els que no passen hi ha algunes variacions. El total dels que queden pendents és el 12.1 %, distribuïts de la següent manera: Consten com a suspens el 5.7 %; com a no presentats el 5.2 %; i esborrats de la llista per manca d'assistències l'1.2 %.

Ara bé, si ho desglossem per cursos ja es noten diferències clares. Les proporcions d'aprobat, que passen curs, a partir de tercer curs superen el 93 %; a segon és del 90.9 %; a primer del 83 %. En canvi en les matèries preparatòries de l'ampliació, comunes a medicina i farmàcia, només passen curs el 51 %.

La conseqüència és clara. Hi havia un primer curs que era un filtre real, passant poc més de la meitat; el primer de facultat ja passava el 80 % i en els altres encara més. Si tenim en compte les qualificacions d'excel·lent i de bueno (excel·lents i notables), veiem que són el 88 % en alumnes de setè curs; el 67 % a sisè; i el 62 % a cinquè. A quart és només del 39 %; a tercer torna a pujar al 57 %; a segon és del 64 %. A primer és del 38 %; i en el preparatori només és el 19 %. Aquest quart curs sembla una mica més exigent pel que fa a les notes. Aquest curs tenia tres assignatures, totes elles quirúrgiques.

* Mirem ara al cap d'uns anys, quan es publiquen les notes per assignatures. En el curs de 1862-63 la facultat de medicina té un total de 250 alumnes. La universitat tenia aleshores les cinc facultats clàssiques, i la de medicina és la quarta: té matriculats el 17.6 % d'estudiants de la universitat. No sempre fou així. En el conjunt de la taula es veu que es van inscriure 854 exàmens, el que significava una mitjana de 3.41 exàmens per alumne i any. Era la mitjana més alta, o sigui la carrera més exigent pel que fa a la feina. A Ciències era de 2.59 i en les altres no arribava a 2. A medicina hi havia vint assignatures, comptant les que es repetien durant dos anys.

El primer que pot sorprendre, però no massa coneixent els orígens, és la intensitat de la preparació anatòmica. El 31.9 % dels exàmens matriculats corresponen a alguna de les cinc assignatures anatòmiques. El segon grup ja és el de les quirúrgiques, amb el 15.8 %.

Valorats els resultats en conjunt es veu que, entre juny i setembre, han superat les matèries el 79.8 % dels alumnes; han suspès el 4 % i el 16 % no s'han presentat. Ara bé d'aquests alumnes no presentats, que en conjunt és una massa de 138 exàmens que no s'han fet, el 81.8 % correspon a les matèries anatòmiques. El "coco" de la facultat eren les anatomies, i pel que fa a aquest any l'obstacle eren els "ejercicios de disección". Probablement hi devia haver incompatibilitat entre primer i segon curs, i aquesta podia ser la raó de l'absentisme dels exàmens; aquesta és l'explicació que creiem més factible.

La resta d'assignatures queda molt lluny, però la que segueix, a gran distància., és una clínica quirúrgica, amb un 11 % de no presentats. En aquest cas també era possi-

ble la incompatibilitat entre els dos cursos de la matèria. En les altres ja tot era més fàcil. En tres assignatures aquell any no va quedar pendent ningú, i en set més el nombre de pendents totals no va arribar a cinc.

Si mirem la benevolència en la qualificació es veuen també bones diferències. En els exàmens de setembre no hi va haver cap excel·lent enlloc. En els de juny en vuit assignatures va haver-hi més d'un 10 % d'excel·lents, i a les de Clínica Mèdica passà del 20 %. En una assignatura no n'hi va haver cap i en una altra un de sol: ambdues eren del grup anatòmic. De fet el conjunt de les anatomies eren un dels dos obstacles una mica difícils de la carrera; l'altra era la durada.

Les qualificacions ara són una mica més detallades. En el conjunt dels exàmens de juny, fets realment 625, deixant apart els no presentats, les proporcions de les qualificacions són: excel·lent 14.2 %; "notablemente aprovechados": 20.0 %; buenos: 32.1 %; medianos: 30.3 %; suspens: 5.1 %. Aquesta tònica es va mantenir uns quants anys.

* Després de la revolució del 68 les coses varien. La universitat ha duplicat el nombre d'alumnes matriculats; però la facultat de medicina, amb dades del curs 1871-72, ha pujat a 1.243 alumnes. Ara sí que la plètora és literalment insuportable. No hi caben de cap manera. Coneixent l'edifici dubtem que hi puguin cabre dretes les mil dues-centes persones. Això explica que busquessin un altre lloc. La facultat de medicina té el 49 % dels estudiants matriculats a la universitat. Tant en el conjunt com en el detall de les matèries les coses han variat bastant.

Hi ha alumnes oficials i lliures. En els exàmens de juny la proporció global de suspensos és del 19.5 %. Gairebé quatre vegades el que passava feia deu anys. Al setembre van arribar al 29 %. En els lliures foren del 26 i del 73 % respectivament. No hi ha haver, en el juny, ni una sola assignatura que baixés del 10 % de suspensos, en els alumnes "oficials". Les més "fàcils" foren la Medicina Legal i la Higiene Pública. L'anatomia i la dissecció de primer curs van passar del 30 %.

Aquest any hi consten també dues assignatures de doctorat, la "Història de la Medicina" i "Anàlisi química aplicada a les ciències mèdiques". Eren d'ensenyament lliure. Ambdues van fer les mateixes qualificacions: tots els 14 alumnes suspesos en l'examen de setembre.

En el curs següent, 1872-73, medicina té el 49.9 d'alumnes matriculats a la universitat, amb 1.284, sobre un total de 2.571. Com que hi ha sis cursos vol dir que cada curs, tot sol, té més de quatre vegades el nombre previst inicialment per la totalitat de l'ensenyament. El juny els suspensos en els alumnes oficials són el 19.8 %. En el cas dels lliures és del 35 %. Assignatures amb el 35 % de suspensos, entre els oficials al juny, foren l'anatomia i la dissecció, ambdues de segon.

* En les dades del curs 1875-76, apaivagada la política, el nombre de matriculats baixa. A medicina són només 869, que representa el 44% del total de la universitat. Els suspensos a juny ja només són el 12 % dels alumnes que tots tornen a ser oficials. Al setembre els suspensos foren el 21 %. A totes les assignatures la qualificació prioritària

és la d'aprovat, exceptuant algunes clíniques. Dels suspensos el juny el 43 % corresponien al grup anatòmic.

Amb això hem vist una mica les dificultats que hi havia a la facultat. Quan ja s'havien aprovat les anatomies i les seves disseccions, ja es tenia més de la meitat de la feina feta.

Les altres titulacions

Un fet que no se sol recordar massa és que a la facultat de medicina s'han impartit també altres ensenyaments de tipus sanitari. No sempre en queda una bona documentació. En els anuaris de la universitat, o sovint en el segle passat quan s'imprimien els discursos inaugurals, al darrera, es donava informació precisa de les activitats de la universitat. Poques vegades surten aquests ensenyaments, que a més tenien professorat propi, tot i que era escàs. Així (anuari 1877-78), hi ha alguna notícia de les que es deien "carrera de practicants" i "carrera de llevadores" ("matronas"). Els encarregats, el 1877, eren els doctors Ramon Torent i Josep Oriol Solà, respectivament. Després es va deixar aquest hàbit informatiu. Quan el 1897-98, amb el rector Duran i Bas, surt un anuari aquestes carreres, tot i que es feien, no són esmentades.

En els primers anys de la nova facultat es manté un cert embolic de titulacions, que aviat es va resoldre. El curs 1846-47 trobem els estudis de "médicos cirujanos"; també els de "medicina"; els de "prácticos en el arte de curar" en quatre cursos, i encara els de "cirujanos de segunda clase". Al llistat de l'any següent el gruix d'alumnes consta com "de medicina", i trobem a més els "cirujanos de tercera clase" que devien ser un grup residual, amb un alumne a tercer any i dos a segon any.

La procedència dels alumnes

Hi ha un fet que potser val la pena de recordar. La facultat de medicina de Barcelona ha passat etapes en les que ha estat molt oberta a les gents de fora. Durant tot el segle passat fou clàssica la presència d'estudiants d'origen transoceànic, principalment americà. Molts eren de família catalana que enviava els fills a estudiar aquí. Altres venien pel prestigi que podia tenir com s'ensenyava la medicina aquí, malgrat les crítiques que s'hi feien. Aquest és un fet constant que val la pena de recordar. No és que fossin molts, però de fet en cada curs hi havia alguns americans que a vegades es quedaven a vegades marxaven, però gairebé sempre deixaven un bon record, i ells el tenien de Barcelona. Això ha durat fins molt avançada la segona meitat del segle XX, i possiblement no és bo que s'hagi perdut.

Aleshores Espanya encara conservava una part de possessions a les Antilles: les illes de Cuba i Puerto Rico. Es veritat que abans, quan la major part del continent era colònia espanyola, pràcticament no hi havia aquí alumnes americans. Un Argerich en fou una excepció. Però aleshores no hi havia la navegació de vapor i el comerç amb Amèrica estava restringit pel que fa als catalans. Fou el segle XIX l'època de més intercanvi entre Catalunya i Amèrica.

Al començament, en els anys quaranta, a cavall del Col·legi i la facultat, trobem uns alumnes de Puerto Rico, estudiants de medicina i de dret, que són considerats a través d'un àlbum de poesia publicat precisament a Barcelona, el Cancionero de Borinquen, com els iniciadors de la literatura de Puerto Rico. El primer llibre fet únicament per autors de Puerto Rico es va imprimir aquí. El més conegut fou Manuel Alonso Pacheco, graduat el 1847, autor de "El Jibaro", publicat també a Barcelona, que és considerat com el llibre auroral de la literatura de l'illa (37).

Alguns d'aquests alumnes foren després importants, en la medicina o en la política. Un exemple del primer cas és el de Joaquín Albarrán, nascut a Cuba, alumne de Barcelona on es va graduar, professor a París on fou un dels grans personatges de la història de la urologia. També el cas de Francisco Soca Barreto, que fou vice-president de l'Uruguai. Va començar els estudis de medicina a Barcelona, però el ministeri no li va convalidar el títol de batxiller. Això li va fer perdre un any i acabà marxant a París on féu la carrera (38).

Hem fet un repàs del llistat, que pot tenir alguns errors, de llicenciats en medicina a Barcelona durant els cursos 1877-78 a 1896-97, en total vint anys. En aquest temps hi ha 162 alumnes de procedència transoceànica, 144 americans i 18 filipins, que també venien d'una colònia espanyola. Molts són de cognoms catalans i el seu títol de batxiller ja està registrat aquí.

Destriant-los per procedència pocs més de la meitat venen de Cuba: 89 alumnes són nascuts allí. Cal dir que s'observa un descens al llarg dels vint anys analitzats. Dividit per quinquennis les xifres totals són de 76, 33, 27 i 26. Els d'origen cubà són 50, 18, 11 i 10. Hi ha doncs una davallada quan el moviment independentista s'ha anat fent més fort. Segueixen els originaris de Puerto Rico, amb 35 alumnes en els vint anys, dels quals 14 en el primer quinquenni. El tercer grup americà és el les terres del Plata: 8 argentins i 6 uruguaians en els vint anys. Més residualment hi ha tres de Mèxic i un de cadascun d'aquests països: Brasil, Xile i Santo Domingo. Ja hem dit que els nascuts a Filipines foren 18. Això canviarà en el període següent tot i que es mantindrà la presència americana, encara que en un to més reduït.

Les noies estudiants

Avui hi ha un predomini discret de noies entre els estudiants de medicina. Això ve de fa pocs anys. Encara pels anys cinquanta d'aquest segle eren menys del 10 % de l'alumnat, sobretot en els últims cursos perquè l'abandonament era més gran. A la facultat antiga durant molt temps no n'hi va haver ni una. Com que el fet ha mogut a vegades una certa discussió, pel que fa a les prioritats, val la pena de fer-hi algun comentari.

* De l'anàlisi dels expedients es veu que la primera alumna que va entrar a la facultat i va acabar els estudis fou Helena Maseras i Ribera. Va entrar el setembre de l'any 1872. Va enllestir els estudis de la llicenciatura l'any 1878. Havia nascut el 1853 i tenia aleshores vint-i-cinc anys. Va demanar d'examinar-se del grau de llicenciat, en un docu-

ment del dia 1 de febrer de 1879. La resposta va tardar tres anys: el 19 de juny de 1882 se li comunica que "le ha sido concedida autorizaci3n para sufrir los ejercicios del grado de licenciado en la facultad de medicina de la universidad de Barcelona". L'autoritzaci3n ve de Madrid. Fa l'examen i el 25 d'octubre de 1882 va aprovar la llicenciatura. En resum comença a estudiar el 1872, acaba els estudis el 1878, i no li deixen fer la llicenciatura fins el 1882 (39).

* La segona en acabar els estudis fou Dolors Aleu i Riera. Havia nascut a Barcelona el 1857, d'origen prioratí. Entrà a la facultat el setembre de 1874 i acabà el 1879. Demana de fer la llicenciatura el 1880 i se li autoritza l'examen el 1882. Fèu els exàmens els dies 19 i 20 d'abril de 1882.

* La tercera en acabar els estudis a Barcelona fou Martina Castells i Ballespi, nada a Lleida el 1852. Era de família de metges: avi, pare i tres germans. Entra a la facultat el 1877 i acaba el 1881. Demana fer la llicenciatura el mateix any i li donen el permís el mateix dia 4 d'abril que a Dolors Aleu. Fa els exàmens els dies 20 i 25 d'abril. El mateix any va fer el doctorat a Madrid, en un acte el mes d'octubre amb intervenció de Letamendi.

Amb aquestes dades pot ser que no es resolgui la qüestió de prioritats, però creiem, que queda clara: Helena Maseras fou la primera en ser metge en sentit estricte. Fou la primera metgessa de la universitat de Barcelona. Dolors Aleu fou la primera en tenir el grau de llicenciat. Martina Castells fou la primera de les tres en tenir el de doctor. Les raons perquè a Helena Maseras, que havia demanat permís per fer l'examen de llicenciatura el 1879, li van donar més tard que a les altres dues, no les coneixem.

Després el ritme de feminització de la nostra medicina va ser lent. Fins a l'any 1903 només hem pogut detectar deu llicenciades en medicina a Barcelona.

Les dificultats amb l'hospital

Un dels problemes més constants amb que es van trobar els professors de la facultat de medicina per fer l'ensenyament clínic foren les dificultats que els posaven des de l'hospital. Hi havia moltes raons que explicaven, i alguna vegada justificaven, aquesta situació. Una era el propi origen diferent de les dues institucions. Una altra eren els diferents interessos de cadascuna d'elles. I no la menys important foren les dificultats personals, les picabaralles, les lluites per protagonismes, la malentesa entre les persones. D'altra banda aquest no era pas un problema únic de la nostra facultat ni d'aquell temps. Es una constant en diversos països i èpoques, i ara mateix, en els anys finals del segle XX, no podem pas pensar que sigui un problema superat ni que sigui únic d'aquí. La major part dels problemes devien ser petits i no ens han arribat, però podem copiar l'ambient en que es desenvolupaven, si més no en part, aquestes relacions.

Un punt que cal tenir molt en compte era la diferència d'origen. L'hospital de la Santa Creu (40) venia des de començaments del segle XV, i encara venia de la fusió d'hospitals anteriors. Quan va tornar la facultat ja tenia més de quatre-cents anys. Tenia doncs la seva història i els seus directius tenien un tarannà propi, diferent del que corresponia a una institució docent. L'hospital tenia una visió principalment benèfica, diríem més que fins i tot assistencial. La seva direcció estava en mans religioses, amb un prior. Sovint aquesta direcció ja havia tingut dificultats amb els metges "de la casa", amb independència de l'ensenyament. Si ja hi havia dificultats entre la direcció religiosa i l'assistència mèdica pròpia, com no n'hi havien d'haver si els metges eren els de la facultat, que no estaven tan lligats a una dependència jeràrquica de l'administració de l'hospital? Aquest era un punt.

Sabem que quan es va crear el Col·legi de Cirurgia i es va dir que els serveis assistencials per a l'ensenyament serien els de la Santa Creu, sovint Virgili va haver de compaginar les seves habilitats diplomàtiques amb la imposició dels seus drets per vies més expeditives. Una mostra del primer cas fou la norma de que alguns professors havien de ser nomenats entre metges de l'hospital. La veritat és que tampoc eren els més importants però, si més no, hi eren. Així alguns metges de l'hospital es van incorporar al Col·legi. Un exemple del segon cas fou la utilització de les seves prerrogatives militars per fer complir el que era manat per l'ensenyament. Se sumen doncs les diferències d'origen i la diversitat d'interessos de cada institució.

Un altre punt foren les dificultats personals. Sovint els directius, i els qui no ho eren, miraven més per la seva pròpia afirmació o imatge personal que no pas pels interessos comuns. I això era una font seguida de baralles. Tothom volia defensar el que creia que eren els seus drets i els seus privilegis. I en part potser tenien raó, perquè tenien una responsabilitat front a la seva institució que no se la podien pas deixar menjar per altri. Això portava a punts de vista diferents, que en tot cas havien d'estar resolts per normatives integradores, el que ara en diríem convenis, que tendissin a evitar els enfrontaments en comptes de facilitar-los. Perquè el que sembla clar, quan hi havia tantes baralles, es que la normativa també hi ajudava a que hi fossin.

Un tema que no cal menystenir és el de la baixa qualitat de l'assistència. Probablement la nostra sanitat, en termes actuals, no donava per més, no tenia més possibilitats. Però el que si que és clar és que en una època de progrés, les institucions assistencials encara eren menys sensibles a aquesta circumstància que les docents.

Tot això feia que la facultat volgués tenir un hospital propi, no haver de dependre del de la Santa Creu, i com que ja l'edifici docent li era petit, i la ciutat creixia, volia tenir una nova facultat i un nou hospital en un altre lloc de la ciutat. Aquesta visió era evidentment encertada. Però després es va veure que encara que l'hospital fos propi, les diferències més o menys matisades també hi eren i que calia només que unes poques persones s'assentessin en cadires diferents perquè veiessin el mateix problema amb ulls diferents.

Les dades que tenim sobre el funcionament de l'hospital de la Santa Creu són considerables. Ara extraurem alguns fets concrets en relació a l'ensenyament.

* En el temps inicial de la nova facultat tenim algunes referències de l'activitat de les clíniques mèdiques i quirúrgiques. La més interessant, perquè el nombre de malalts és més alt, és la de cirurgia, que dirigia el doctor Antonio Mendoza. Pel que fa al curs 1847-1848 sabem que va tenir un total de 543 malalts (41). Deixant de banda els que quan s'acaba la memòria encara estan ingressats, veiem que hi hagué un 52.42 % de guarits, el 32.59 % foren traslladats a altres serveis i la mortalitat fou del 14.97 %.

Els ingressos més freqüents són els que venen amb els diagnòstics de "chanero", blenorràgia i bubons, amb xifres bastant semblants. En conjunt són 178 casos, o sigui el 32.78 %, pràcticament un terç dels malalts ingressats tenen una patologia venèria. El segon gran capítol és el dels traumatismes, amb els diagnòstics de contusions, ferides i fractures, que són el 16.20 % de la casuística. El tercer capítol en ordre numèric és el de les "úlceres" amb 30 casos (5.52 %). Si valorem la gravetat dels diferents diagnòstics, i tenim en compte la mortalitat, l'enfocament és una mica diferent. El grup més important de les morts, amb 12 casos, correspon al diagnòstic de les úlceres, el que significa una mortalitat en conjunt del 40 %. Segueixen amb sis casos cadascun, els diagnòstics de gangrena (mortalitat conjunta del 75 %), el càncer (54.54 % de mortalitat) i les fractures (46.15 %). Hi ha també 4 casos de caries, el que representa una mortalitat del 80 % dels diagnòstics.

El director de la clínica, Mendoza, fa algunes crítiques a la institució i la seva manera de cuidar els malalts. Així quan assenyala, de manera genèrica (42): “Desgraciadamente las malas condiciones higiénicas del hospital no han hecho más que acrecentar la rebeldía de estos males...”. Més endavant remarca: “Durante el rigor del invierno algunas de estas infelices, domiciliadas en el hospital por el solo motivo de las úlceras de las piernas, han hallado la muerte en este asilo por efecto de pulmonías contraídas en las horas de madrugada, cuando el absurdo servicio del establecimiento espone a los enfermos a las intempestivas corrientes del destemplado aire exterior...”

També parla del departament de desnonats, que junt amb el dels bressols, tenen una mortalitat de més del 90 %: “en cuyos departamentos apenas se salvan cinco por ciento de los entrados”. “En ellos además el influjo de la intemperie arriba mencionada es mucho mayor que en las otras enfermerías, y últimamente los lechos en que han de permanecer, consistiendo de ordinario en cajones llenos de paja, sin la menor semejanza con las camas de aseo de los inválidos, algunos enfermos que tienen la dicha de no sucumbir ni al terror del local, ni a la gravedad de sus primeros males, perecen de la gangrena por decúbito...” En conjunt les condicions de l'hospital eren prou dolentes i un cap de clínica ho exposa sense poder solucionar res, ni tan sols evitar l'aire de la nit que suposa que mata alguns malalts.

* La Clínica Mèdica, portada pel doctor Storch, aquest any té més bons resultats que la quirúrgica. Té molts menys malalts, 129 en un any, amb un nivell de guarits del 91.37 % i de defuncions del 5.17 %. Els traslladats són només el 3.44 %. Els diagnòstic d'ingrés eren molt variats, amb un ventall molt ample. En primer lloc, amb deu casos cadascun, hi ha les “veroles”, les febres gàstriques i la catarral gàstrica. Només hi ha sis casos de mort, tots ells amb un diagnòstic diferent, però pràcticament tots de tipus inflamatori o infeccios.

* Per aquests anys de la dècada dels quaranta, era tan dolenta la situació de l'hospital que l'Ajuntament de Barcelona va haver de nomenar una comissió inspectora que fes un dictamen mèdico-higènic. Es un text prou llarg que es va publicar l'any 1848. Entre els trets més importants, que ja hem esmentat en un altre lloc, cal destacar la situació particularment perillosa dels infants. Estar a l'hospital era tenir gairebé tots els números per no sortir-ne viu. Fins als divuit mesos estaven quietes sempre als bressols, d'on només sortien per a la lactància, sense res que els escalfés a l'hivern ni els toqués mai el sol.

Diu el dictamen: “només les constitucions privilegiades poden suportar bé aquesta primera prova que es fa amb la salut tan fràgil dels nens”, i diu més endavant, referint-se a nens més grans: “no es pot menys de compadir la situació dels nens, que els fan aixecar intempestivament els matins freds de l'hivern...”. I pel que fa a les nenes “las pobres huérfanas que escapan a la mortandad, que reduce de una manera tan espantosa su número en los años de la lactancia, se asemejan en el día a los reos indultados de una pena capital, condenados a una vida de privaciones continuas...”. I havien de ser sovint els metges els únics que podien, o s'atrevien a denunciar els fets.

Així s'ha pogut dir que "l'hospital era considerat un lloc gairebé sinistre, i el de la Santa Creu no s'escapava d'aquesta consideració, tant per les seves condicions higièniques com per la seva infausta organització" (43).

* L'hospital tenia també un departament per a malalts mentals. Durant molts segles els bojos de Barcelona van estar tancats en una part d'aquell recinte. La situació dels manicomis era encara més sinistral, i la Santa Creu va tardar gairebé mig segle més en fer unes instal·lacions, en un altre lloc de la ciutat, a Sant Andreu, d'acord amb les noves idees del segle XIX. En l'informe del 1848 quan es tracta de la visita al departament de dementats es diu "quan s'entra se sent una pudor bastant incòmoda, produïda per la manca de ventilació...". Els malalts agitats, els "boigs furiosos" estan en un lloc fosc i sense ventilar, en gàbies humides i brutes, amb el terra de pedra i només una mica de palla (44). I s'afegeix "els furiosos no surten mai de llurs gàbies". Els seus crits se sentien per tot el veïnat. Fins i tot una malalta estava lligada al llit amb una argolla de ferro posada al coll, perquè no es bellugués. També cal dir que això no era pas exclusiu del nostre hospital ni del segle XIX.

* Aquests són els problemes per la qualitat de l'hospital. Molts anys més tard, gairebé mig segle després, la tònica es en bona part la mateixa, i d'aquí ve el desencís que portarà a que el doctor Madrazo, catedràtic de cirurgia, deixi la càtedra.

* Giné i Partagàs, que era aleshores degà, en una sessió ben solemne, la lliçó inaugural de curs de l'any 1898, diu coses ben gruixudes. Per exemple quan tracta de la "triste situación del arsenal de cirugía". Diu que el material que s'ha hagut de comprar amb pocs diners: "haya sido preciso echar mano de los de precio infimo, hallandose la mayor parte de ellos fracasados y fuera de uso" (45). Apart algunes excepcions "lo restante es hierro viejo y roñoso, cuyo solo aspecto repugna al espíritu de asepsia...".

I després el degà ja es queixa directament de l'hospital. Copiarem textualment: "El hecho es que la facultad vive de precario en las enfermerías de la Santa Cruz. Contemporizando y con equilibrios de diplomacia internacional...obtenemos del Hospital los enfermos que tiene a bien suministrarlos...", i de manera més general "las salas de un nosocomio ordinario no reunen condiciones para enseñar a una población escolar numerosa" (46). Més endavant comenta, sense acritud, dificultats de relació: "los sinsabores que encuentra la Facultad en el Hospital de la Santa Cruz, en lo que se refiere al régimen autónomo de la casa... y de los disgustos que provienen de garrafales errores y añejas preocupaciones, reñidas con la higiene; cosas que la Facultad se ve obligada a contemplar muda, resignada y mustia, a causa de su precario modo de vivir..." (47).

Com veiem l'hospital, el vell hospital de la Santa Creu, era una font de problemes per una facultat de finals del XIX, quan ja havia començat l'era microbiana i de l'asepsia. Era un hospital insuficient i endarrerit des d'un punt de vista assistencial; difícil des del punt de vista de les relacions, i en definitiva bastant dolent pels temps en que estàvem. Calia un nou hospital amb una orientació moderna.

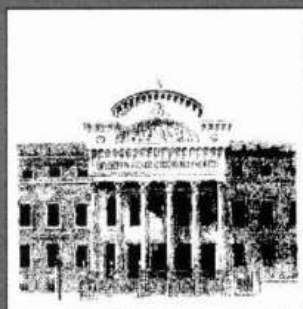
NOTES DE LA CINQUENA PART

- (1) Ainaud de Lasarte, J.M: "El arquitecto Ventura Rodríguez y el Real Colegio de Cirugía" in Barcelona. Divulgación Histórica (Publ. Inst. Munic. Hist.), 1959, p. 322.
- (2) Usandizaga, M: "Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona" Barcelona (Inst. Munic. Història) 1964, v. principalment el capítol cinquè, p. 47.
- (3) Palomeque Torres, A: "La Universidad de Barcelona desde el plan Pidal de 1845 a la ley Moyano de 1857". Barcelona (Univ. Barcelona) 1979, p. 71.
- (4) Ibid. pp. 127-128.
- (5) Arquès, Josep: "Cinc estudis històrics sobre la universitat de Barcelona" Barcelona (Columna) 1985. pp. 95-151. v. p. 101.
- (6) Ribas i Muià, D; Corbella, J: "Alguns detalls sobre el projecte de construcció de l'Hospital Clínic de Barcelona". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, IV, 242-247.
- (7) Ferrer, D: "Dictamen solicitando la erección de los actuales edificios de la facultad de medicina y hospital clínico de Barcelona". Act. II Congr. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1975, I, 249-258.
- (8) Arquès, loc. cit. p. 114.
- (9) Ibid. p. 118.
- (10) Ibid. p. 127.
- (11) Ibid. p. 128.
- (12) Ibid. p. 131.
- (13) Ibid. pp. 131 i 143.
- (14) Conill i Montobbio, V: "Garboso traslado de los estudiantes al Hospital Clínico" in "Hospital Clínico. Cincuentenario", loc. cit. pp. 75-79. v.p. 78.
- (15) Hem seguit en bona part la informació que dona Maria Glòria Garcia del Carrizo en la seva tesi "Historia de la Facultad de Medicina de Madrid (hasta 1931)". Madrid (tesi) 1963. Es un treball important com a precursor d'aquesta línia d'estudis.
- (16) Domènech, E; Corbella, J: "La obra psiquiátrica de Arturo Galcerán Granés". Aselepio, 1969, 21, 157-171.
- (17) Garcia del Carrizo, M.G. loc. cit.
- (18) Peyri, Jaume: "Apuntes no velografiados de un estudiante de medicina ochocentista". Barcelona, s.i; s.a. Recull els article publicats anteriorment a Medicina Clínica. També va publicar: "Carnet d'un escolar a Tarragona fa 40 anys". Tarragona (Suc. Torres i Virgili), 1932. 40 pp.
- (19) Gallart i Monés, F: "Los catedráticos de la facultad de medicina durante mis estudios (1897-1901)". in "Hospital Clínico. Cincuentenario". pp.33-45.
- (20) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades de medicina al Hospital Clínico". in "Jornadas Conmemorativas del Cincuentenario del Hospital Clínico y Provincial. 1907-1957". Barcelona (Ed. Rocas) 1959. pp. 47-73.
- (21) Solà, Emilio: "Misterios del Hospital. Narración realista de escenas y lances hospitalarios y patológicos, miserias humanas, etc. entre enfermos, estudiantes y locos...". Barcelona (G. Parera libr.) s.a. 528 pp.
- (22) "Bibliografía Medical de Catalunya. Inventari Primer". Barcelona (Imp. Elzeviriana) 1918. v. p. 421.
- (23) Ibid. pp. 416-422.
- (24) Ibid. pp. 417 F i 418 L.
- (25) Pi i Sunyer, August: "Sunyer metges, pare i fill" Mexic (Xaloc) 1957, 306 pp. i Pi i Sunyer, August: "La novel·la del besavi" Barcelona (Pòrtic) 1967. 328 pp.
- (26) J.V.R: "Remember. 1903-1909". Barcelona (s.i.) 1934. Es va editar als vint-i-cinc anys de la llicenciatura.
- (27) Alsina i Bofill, Josep: "L'Acadèmia de Ciències Mèdiques. Que ha estat. Que és. Que pretén ser", Tribuna Mèdica, núm. extr. 20 de maig de 1976, pp. 3-11. v. p. 3.
- (28) Calbet, J.M: "Prensa médica en Cataluña (hasta 1900)". Barcelona, tesi U.B. 1967, pp. 393 i segs.
- (29) Ibid. pp. 395 i 847.
- (30) Ibid. p. 394.
- (31) Ibid. p. 511.
- (32) Ibid. pp. 512-513.
- (33) Peyri, J: "Apuntes no velografiados..." loc. cit. s.p.
- (34) Calbet, J.M: "Prensa médica..." loc. cit. pp.182, 183. v.l. Calbet, J.M: "Nota sobre 'La Universidad' revista d'estudiants de Barcelona (1887)". in Hist. Univ. Barcelona, I Simposium, 1988, 609-612.
- (35) Fuentes Sagaz, Manuel de: "Ateneo de Alumnos internos de la Facultad de Medicina de Barcelona". com.

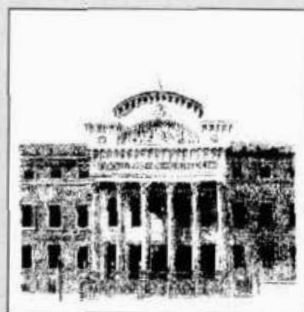
- VII Congr. Hist. Med. Catal. Tarragona, 1992. Gimbernat, 1992, 18, 29-31.
- (36) Peyri, J. "Apuntes..." loc. cit. s.p.
 - (37) Corbella, J: "Barcelona y la cultura de Puerto Rico", Historia y Vida, 1994, 27. num. 317. 67-70.
 - (38) Corbella, J: "La estancia de Francisco Soca Barreto en Barcelona". Asclepio, 1969, 21, 129-134.
 - (39) Corbella, J; Domènech, E: "Una qüestió de prioritat: Helena Maseras, Dolors Aleu, Martina Castells" Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, 1, 139-142.
 - (40) El nom de l'Hospital s'esmenta sovint com a "de Santa Creu" o "de la Santa Creu". Es poden emprar de manera gairebé indistinta. Una prova d'aquesta varietat la tenim en el llibre de Francesc Ribas i Ponti: "Els Goigs de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona". Barcelona (Seminari Pere Mata) 1994. A les Ordinacions del rei Martí, de 1405, s'empra l'article, que després anà caient en un cert desús, progressiu però mai complet.
 - (41) Hi ha un error en les sumes publicades a El Telégrafo Médico, 1848, II, pp. 238 i segs.
 - (42) Ibid. p. 242.
 - (43) Arquès, Josep: "Cinco estudios..." loc. cit. p. 105. recollint una cita de Conrad Roure.
 - (44) Domènech, Edelmira: "La preocupació dels metges catalans pel malalt mental", Act. X Congr. Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, Perpinyà, 1976, II, 76-81. v.p. 79.
 - (45) Giné y Partagás, Juan: "Obras escogidas". Barcelona (Tip. La Académica) 1903. p. 571.
 - (46) Ibid. p. 573.
 - (47) Ibid. p. 574.

II

***La facultat nova
del carrer de Casanova
1906 - 1985***

Sisena part
La nova facultat.
1906-1933

La nova facultat

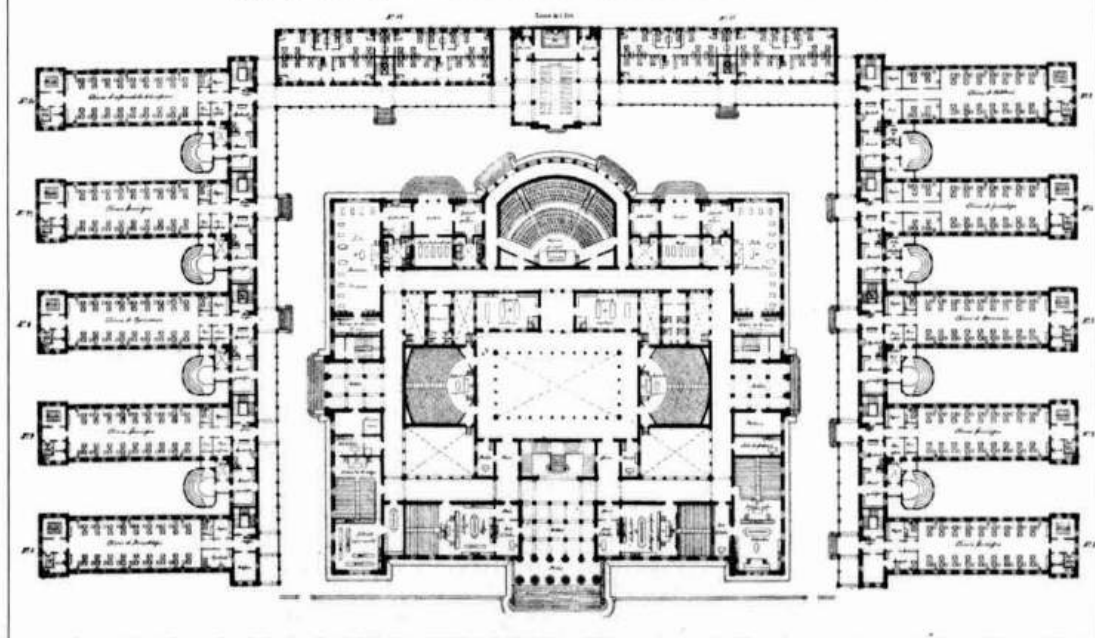
1. Els límits cronològics del període: 1906-1985

Comença ara, l'octubre del 1906 o el gener del 1907, segons com es compti, una nova etapa de la vida de la facultat de medicina, en un edifici nou, fet expressament per

Facana del nou edifici de la Facultat al carrer de Casanova. Fou inaugurat l'any 1906, tot i que les obres van començar el 1888, amb una primera pedra simbòlica. La segona real es posà el 1895.

PLANTA BAIXA, L'ILLA DEL CLINIC, 1906. JOSEP DOMÈNECH I ESTAPÀ

Planell del nou recinte de la facultat i el seu hospital. Ocupava dues illes de l'Eixample i significava una millora decisiva en les possibilitats de l'ensenyament.

a ella. L'edifici potser no estava massa ben fet, perquè en poc més de setanta anys es va envellir molt; clar que també fou bastant maltractat. D'una banda per multitud de petites reformes internes, gairebé contínues, que es feien sense cap pla general. Però amb això sol l'edifici aguantava. Un segon punt fou la sobreexplotació massiva. Estava previst per menys de mil alumnes i va haver-hi temps en que n'havia d'inquibir més de vuit mil. El tercer inconvenient fou el descàlçament que va patir, amb rebaixa de bastants metres de la terra que l'envoltava, per construir un edifici nou en el pati interior. El fet es que la casa es va anar fent vella, poc cuidada i maltractada, i cap els anys vuitanta es va pensar que alguna cosa s'havia de fer. Entre les mesures que es van prendre la més visible va ser la de buidar l'edifici fent fora a tots els serveis i càtedres que hi havia. Això es va fer de manera definitiva l'any 1985. Es dones un període de setanta-vuit anys, que comprèn aquesta etapa de la facultat.

2. Una visió general: les quatre etapes

Aquest període de la vida de la facultat, des de l'entrada fins a la sortida de l'edifici del carrer de Casanova el podem dividir, de manera ben clara en quatre etapes (1).

La primera comprèn el temps que en diem de la "casa nova". Comença l'any 1907 i arriba fins el 1933, en que hi ha una reforma molt profunda en l'estructura de la universitat, i de tota la vida pública catalana, i en la qual la facultat de medicina fa canvis importants.

Primer Paranimf de la nova facultat a la rotonda posterior que donava al pati interior.

El segon període és de la “**Universitat Autònoma**”, que malgrat que va durar molt poc temps, menys de sis anys, d'ells tres de guerra, fou un revulsiu important. Comprèn els anys 1933-1939.

La tercera etapa és la de “**la facultat de la postguerra**”, comença, l'any 1939, amb una repressió molt dura i arriba fins l'any 1968 en que hi ha altra vegada canvis importants que marcaran una orientació diferent en la vida universitària, obrint una segona universitat.

Aula típica de la facultat a la primera meitat del segle XX.

La quarta etapa és la d’“**extensió dels ensenyaments**”. Comença l'any 1968, amb l'inici de la competència de la nova facultat i l'extensió dels nostres propis ensenya-

ments a altres hospitals i ciutats de Catalunya. Comprèn fins el 1985 en que els serveis clínics es queden a l'Hospital Clínic i els bàsics són enviats a l'exili al campus de Pedralbes.

Després ja és una història diferent i ben recent. Es la de la partició de la facultat, de pèrdua de recursos. Coincideix en el temps amb la llei de reforma universitària que porta canvis pregons, de signe divers, en l'estructura de la universitat i la vida de la facultat.

El període de la casa nova

Un hospital nou

Es un temps aparentment d'eufòria, encara que no sigui compartida per tots. S'ha anat a una casa nova, molt més gran i més neta. I a més amb un hospital propi. Al començament la facultat té la sensació de que té un hospital per a fer l'ensenyament clínic. Però des del primer moment, fins i tot abans, hi ha problemes sobre qui pagarà la despesa. Un hospital costa més que una facultat, i a vegades més que una universitat sencera, i el ministeri no està massa per carregar el pressupost. Ja hem vist com a la fi és la diputació la que haurà de fer l'esforç més important. També cal dir que això li evita de fer un hospital provincial propi, que hauria estat la seva obligació. Per això es diu Hospital Clínic i Provincial.

Els professors, i les càtedres, en el nou edifici hi van amples. S'ha previst una facultat per a uns vuit-cents alumnes, en tot cas menys de mil. Cal tenir en compte que en els anys clínics l'ensenyament es fa a l'hospital on hi ha els serveis assistencials amb les

Part posterior de l'edifici. La prada d'herba és actualment el carrer de Villavieja. El que avui és entrada de l'hospital era la capella.

Pati interior de l'hospital en el lloc on ara hi ha el "mazinguer" d'urgències.

seves aules. Es gran i és net, i sembla que s'han acabat els problemes amb l'administració. Per regir l'hospital es crea una Junta Administrativa, de la qual es nomena president el professor clínic més antic, que és el doctor Antoni Morales, catedràtic de cirurgia, que ho serà fins l'any 1918 en que es va jubilar.

La Junta fou creada per un R.D. de 26 de juliol de 1906 i estava integrada

per set persones. D'elles quatre, és a dir la majoria, eren nomenades pel ministeri d'Instrucció Pública. Hi havia a més un delegat del rector de la universitat, un diputat provincial i un regidor de l'ajuntament de Barcelona. Entre aquests set membres hi

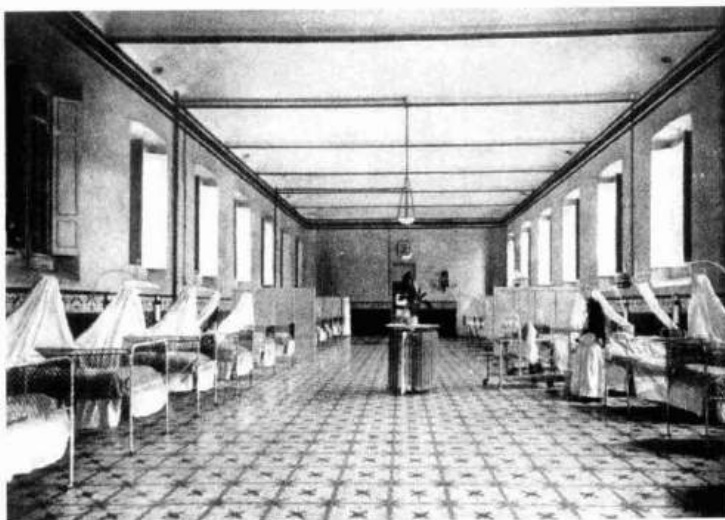

Espai entre la facultat (ala mar) i l'hospital (zona de serveis de cirurgia) cap els anys vint.

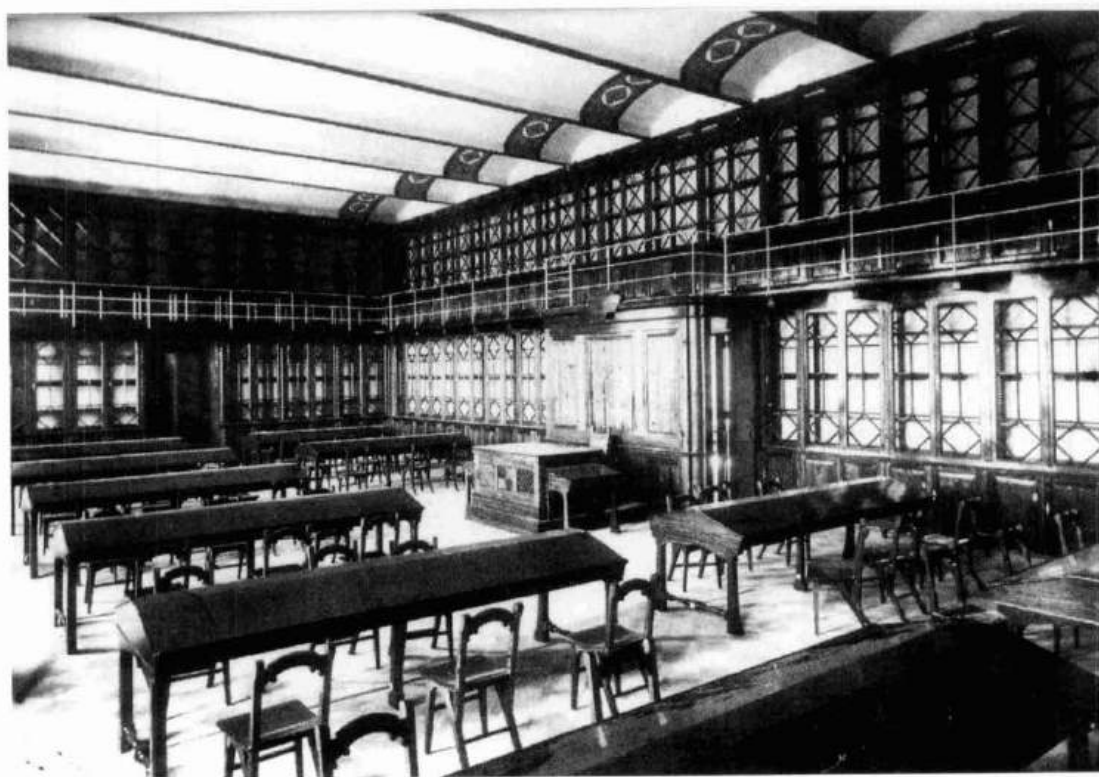
havia dos professors de la facultat, el doctor Morales ja esmentat i el doctor Gil Saltor, també catedràtic de cirurgia, que hi estava com a diputat provincial.

Aquesta Junta administrativa havia d'administrar, i la contribució a les despeses era sempre complexa. Segons dades referides per Francesc Puig i Alfonso, membre de la Junta des del començament, l'any 1928

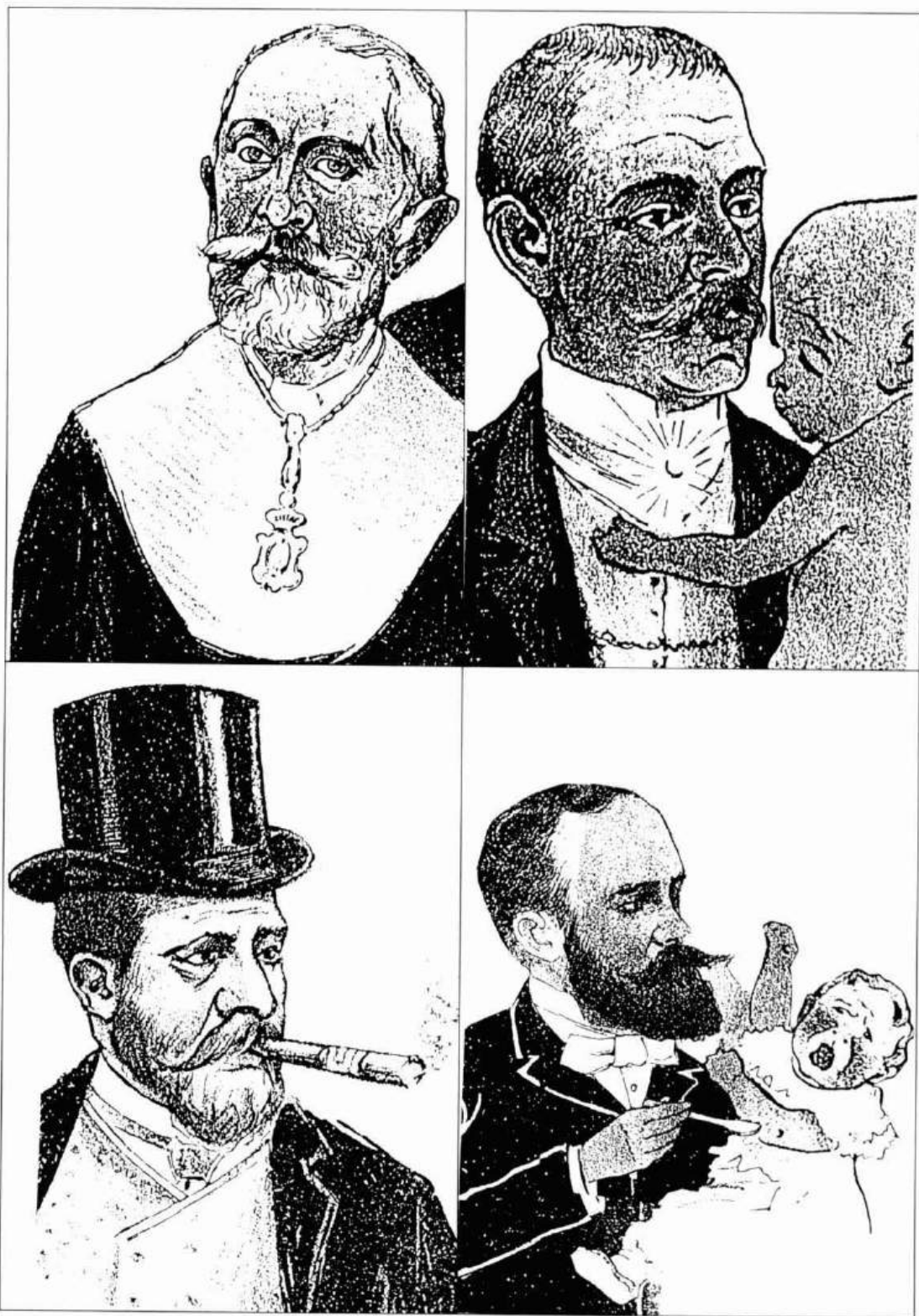
les despeses de l'hospital passaven del milió de pessetes. Els ingressos fixos eren 340.000 pessetes de subvenció de l'estat; 200.000 de la diputació i 135.000 de l'ajuntament. Això eren 675.000 pessetes i la resta s'havia de buscar amb subvencions irre-

Una de les sales de l'hospital els anys vint. Servei de Pediatria.

La Biblioteca de la Facultat abans de les reformes. Estava en el primer pis.

Caricatures procedents d'un dibuix de la primera dècada del segle XX. Composició amb els quatre catedràtics que foren rectors de la universitat, de manera continuada, entre 1901 i 1927. Doctors: Rodríguez Mendez, Bonet, Carulla i Martínez Vargás.

gulars o de la caritat privada. Des de l'inici l'hospital va funcionar amb dèficit, i més d'una vegada alguns directius van haver de posar-hi diners de la seva butxaca (2, 3). En el primer moment aquest nou hospital fou acollit amb una certa crítica i reticència. Des d'un punt de vista polític era atacat perquè la seva inauguració fou un punt a favor del doctor Bonet, que aleshores era el rector de la universitat, i catedràtic d'obstetrícia. La crítica era injusta perquè Bonet havia treballat en favor d'un nou hospital des de feia molts anys, i era lògic que des del rectorat impulsés la seva entrada en funcionament. Bonet accedí al rectorat quan l'edifici ja estava llest i quedava per definir-ne el finançament. Malgrat això en el "Cu-cut", revista satírica molt valorada, es deia que l'hospital era "el feudo del doctor Bonito". Se l'acusava també d'un cert nepotisme, en situar familiars en la nova institució (4).

Altres crítiques eren més sagnants contra el funcionament de l'hospital. Així en un dibuix de Junceda, publicat en el mateix Cu-cut, en que els malalts prefereixen morir a la Santa Creu que anar al Clínic. Un altre fet que li donà una certa notorietat ciutadana fou que en el recinte de la facultat es va construir també l'Institut Anatòmic Forense, que feia les funcions de l'antic dipòsit judicial. Es a dir hi anaven els cadàvers de les persones que havien mort de manera violenta, per a fer l'autòpsia i d'allí sortia l'enterrament. La violència social fou una característica de la ciutat des de finals del XIX, que arribà a ser coneguda com a "ciutat de les bombes"; després la setmana tràgica de 1909, i altres van fer que també fos coneguda, des d'aquest prisma, la imatge del Clínic.

El que ja es ben clar, aleshores i també abans amb la Santa Creu, és que l'hospital tenia una sensibilitat ciutadana, un ritme de funcionament, i també un capítol econòmic, molt diferents del que pertoca només a una facultat universitària. I això era específic de la facultat de medicina, però era difícil de fer-ho entendre als qui veien les facultats des de punts de vista més limitats. A més des de l'any 1901 fins el 1927 el rectorat fou regit, durant quatre períodes seguits, de manera ininterrompuda, per professors de medicina. Això no significava cap avantatge particular però, si més no, els directius de la universitat podien entendre el que era una facultat de medicina, que de la manera més senzilla es podia dir que era una facultat com les altres i a més amb un hospital que té un ritme diferent (5).

Noves assignatures

L'estructuració docent estava relativament estabilitzada. En començar el curs 1906-1907 la facultat tenia setze càtedres. Al llarg d'aquest període, fins a l'inici de l'Autònoma, se'n van crear quatre més. La primera fou la de Tècnica Anatòmica, en diverses facultats de medicina, el dia 1 de gener de 1907. Per la de Barcelona fou nomenat el doctor Antoni Riera i Villaret. Després va venir una ampliació de tres càtedres juntes, per R.O. d'1 d'agost de 1915, creant-se les tres especialitats clàssiques, que per ordre d'escalafó eren les d'Oto-rino-laringologia, Dermatologia i Oftalmologia. Els tres titulars foren els doctors Francesc Sojo, Jaume Peyrí i Josep Antoni Barraquer.

Temps de canvis. Un daltabaix: les jubilacions de 1918

L'any 1918 es va produir un fet que va tenir una repercussió important en la vida de les universitats i també de la nostra facultat. La nova norma de jubilació, del mes de setembre, just abans de començar el curs, va fer que els professors més antics, que portaven més de quaranta anys a la facultat, haguessin de deixar les seves càtedres. Eren els doctors Rodríguez Méndez que havia estat rector; Valentí Vivó; Morales que era president de la Junta administrativa de l'Hospital; i Batllès que era el degà. A més, poc abans, el 1915 s'havia jubilat Ramon Coll i Pujol. I encara dos anys més tard, el 1920, van morir de forma bastant seguida els dos catedràtics de Patologia Mèdica, els doctors Vallejo i González Prats. Això va fer que en cinc anys es canviés el 35 % del professorat de nivell acadèmic més alt (catedràtics) de la facultat. Els canvis generacionals, quan són tan marcats, porten sempre, més aviat o més tard, canvis en la dinàmica de la institució.

Un període de lideratge a la universitat

Ja hem esmentat que durant quatre períodes rectorals seguits el càrrec de rector va recaure en un professor de la facultat de medicina. Algunes van ser etapes llargues i en dos dels casos van acabar només amb la mort del rector. Aquesta etapa ja havia començat abans de la inauguració de la facultat nova, tot i que les obres ja estaven prou avançades. En total van ser vint-i-sis anys en que el rector va ser un professor de medicina. Clar que en el segle passat un mateix rector, el doctor Casaña, catedràtic de farmàcia, ho fou durant vint anys. Foren els següents: el doctor Rafael Rodríguez Méndez, adscrit a una tendència política liberal, va ser nomenat l'any 1901. El 1905 el va substituir un representant de la que en diríem dreta dinàstica, el baró de Bonet, catedràtic d'obstetrícia. Fou ell qui va inaugurar, com a rector, el nou hospital i facultat, i va estar en el càrrec fins a la seva mort el 1913. Va seguir el doctor Valentí Carulla i Margenat, el marquès de Carulla, que va dirigir l'hospital i li va costar molts diners. També fou rector fins a la seva mort l'octubre de 1923. I encara seguí, ja amb la dictadura, el doctor Andrés Martínez Vargas, catedràtic de pediatria, que ho fou fins el 1927. En canvi, abans, en el segle XIX cap rector de la universitat havia estat professor de medicina. Els degans de la facultat foren els doctors Bonet, que substituï a Giné, fins que fou nomenat rector; Batllès, fins que es va jubilar; Martínez Vargas, fins que fou nomenat rector; i ja en els anys de la dictadura canvis freqüents i deganats de duració en conjunt curta: Ferrer Piera, Serés, Bonafonte, Oliver i Ferrer Cajigal fins a la República.

Les assignatures

Seguirem amb el mateix esquema, que reproduceix, grosso modo, l'itinerari dels estudiants a la carrera. Ens centrarem principalment en l'obra dels professors, perquè els continguts, en moltes d'elles, no varien excessivament durant el període, i en tot cas segueixen el ritme de progrés de la medicina. Cal dir que alguns professors han tingut una activitat important en el període anterior, el de la facultat vella, i ja han estat comentats allí. Altres s'incorporen més tard i la seva activitat principal correspon a un període següent.

També cal assenyalar variacions en les assignatures de formació bàsica, el que en deien curs d'ampliació, que es feia a la facultat de ciències, i no era considerat pròpiament com un curs de medicina. Malgrat això la majoria d'estudiants en conservaven un record ben precís, perquè era el seu primer contacte amb la universitat, i perquè feren amics que després s'escamparen per altres carreres.

L'ANATOMIA

L'ensenyament de l'anatomia comença amb tres catedràtics. Dos específics d'Anatomia i un de Tècnica Anatòmica, que quan podrà, més aviat tard, es passarà a anatomia i quedaran altra vegada només dues càtedres. Els anatòmics específics són els doctors Batllès i Planellas i venen, amb una certa història ja, de la facultat vella.

Batllès ja és un home gran, que passa de seixanta anys. Feia poc que acabava de succeir al doctor Bonet com a degà de la facultat i ho serà fins el 1918. Es, tant per antiguitat, com pel càrrec, com per la seva situació política i personalitat, un dels homes forts de la facultat. En aquell moment era una de les patums de la casa, després no en va quedar gran cosa, perquè la seva obra concreta fou poc sòlida, i a més poc abundant. Tenia la seva manera d'ensenyar, que algú considerava que servia bé com a mètode mnemotècnic; un altre tema és si realment era important recordar totes aquelles coses de memòria. Pel que fa a la pràctica sembla que "no entrava gairebé mai a la sala de dissecció i que només es mirava molt per sobre les peces que l'intern preparava per a les teòriques" (6). En tot cas en aquest període fou un dels personatges característics de la facultat.

L'altre professor que venia de la facultat vella era Alexandre Planellas, del qui hem vist com Pedro Pons el recorda pel seu encert en recomanar un bon text, el Testut.

Coneixia més la medicina pràctica, perquè havia fet de metge i havia estat catedràtic de parts a València. Tenia menys presència que Batllès i feia menys soroll. No tenia gaire obra escrita i probablement per això tampoc n'ha quedat una gran empremta.

El tercer en aquesta etapa inicial és el doctor Antoni Riera i Villaret, antic auxiliar de Silòniz, acantonat en una matèria menys grata, els exercicis d'osteologia i dissecció, que quan es van pujar a càtedra pròpia reberen el nom de Tècnica Anatòmica.

L'obra del doctor Antoni Riera i Villaret

Riera havia nascut a Sabadell l'any 1865. Féu els estudis a la nostra facultat, llicenciant-se el 1887 i va treballar amb el doctor Silòniz, que ja era molt vell, al qual ajudava. Així va entrar en el món de l'anatomia. El 1892 es nomena director de treballs anatòmics de la facultat i l'any 1896 fa la tesi amb un tema molt nou aleshores, la utilitat dels raigs X per l'anatomia. També es va cuidar dels museus anatòmics i pel que fa a la docència era l'encarregat de la Dissecció. Així van passar uns quants anys (7).

L'any 1907, ja ho hem esmentat, per R.O. d'I de gener, es creen les càtedres de Tècnica Anatòmica i es nomenen els professors, entre ells Riera per a la universitat de Barcelona. Tenia aleshores poc més de quaranta anys. Durant tot aquest període va seguir ensenyant el mateix amb una certa eficàcia, però sense cap brillantor especial. De tota manera cal dir que un alumne seu, Agustí Pedro i Pons, opina que Riera ensenyava més anatomia que els altres dos catedràtics junts. També diu que era massa exigent en els exàmens. (8). Va fer un llibre de text, el "Tratado de Técnica Anatómica", primera edició el 1917. Va col·laborar-hi un fill seu, el doctor Riera i Cercós. Junt amb Josep Corominas i Sabater va col·laborar en la traducció del Testut. Cal recordar aquí l'obra important de Corominas com a traductor, en el camp anatòmic i quirúrgic, que ajudà a introduir textos importants de la medicina francesa aquí (Malgaigne, Tillaux i altres).

Riera era una persona treballadora, no excessivament brillant, al qui no li agrada-va massa lluir, i amb trets amagats que diríem, poc coneguts, que poden ajudar a definir la seva personalitat. El seu pare, a més de la seva feina habitual, era organista, el que li va donar una formació musical d'una certa importància, i de la que no presumia. Un altre punt que val la pena de remarcar, és que quan era molt jove va fer el primer diccionari Volapuk-espanyol i espanyol-volapuk. El Volapuk era una llengua artificial, en una línia semblant a la de l'esperanto (que fou creat per un metge oftalmòleg, el doctor Zamenhoff). Això està en la línia del temps en que hi havia la il·lusió de crear un idioma senzill, fàcil d'aprendre, que sense substituir la parla materna servís com a element de relació cultural. I aquí cal recordar l'origen vallesà de Riera, perquè el Vallès, també a Terrassa, fou un dels principals focus d'aquestes preocupacions a la península.

Riera anava fent, en els últims temps ja bastant malalt, i quan es va morir el doctor Planellas el gener del 1927 va demanar el trasllat a la càtedra d'anatomia. Va dirigir aquesta càtedra durant poc temps, des del 1927 fins a la seva mort el juliol de 1931 (9). Aleshores es va convocar a oposició i el va substituir el doctor Manuel Taure, que comentarem en un període posterior.

El successor de Batllès: el doctor Serés

Batllès s'havia jubilat l'any 1918 i va morir el 1922. La càtedra fou ocupada aleshores pel doctor Manuel Serés i Ibars. Serés és molt diferent de Batllès: és un home jove i amb empena, però la seva carrera va ser tallada per la malaltia, just als quaranta anys. No sabem el què hagués pogut fer, però pel que fa a la ciència tenia un mal precedent, es dedicava massa a la política.

Serés havia nascut a Alpicat, en el Segrià, l'any 1888. Féu els estudis a Barcelona, es va llicenciar el 1911 i l'any següent presentà la tesi a Madrid, amb un treball sobre la prostatectomia. Als vint-i-quatre anys ja se situa en el camí de la urologia. Va a Lió a ampliar estudis amb Testut, el que el torna a enfocar cap a l'anatomia. I el 1914 quan té vint-i-sis anys guanya la càtedra d'anatomia de la universitat de Granada. Aquest és el fruit de la seva empena inicial. No hi serà gaire temps, i l'any següent passa per trasllat a la universitat de Sevilla. Tampoc està gaire quiet perquè el 1916 va a París a fer un curs d'especialització en urologia (10).

Vacant la càtedra de Batllès ve a Barcelona com a professor d'anatomia l'any 1922. Per la seva formació també ho hagués pogut ser de cirurgia, i més concretament d'urologia si aleshores hi hagués hagut aquesta especialitat. Aquesta línia de l'uròleg anatómic serà seguida pel seu successor, Salvador Gil i Vernet.

Quan arriba sembla que ja està tocat per la insuficiència renal. Malgrat tot té una gran activitat en diversos camps. Potser en el que deixa menys petjada és el de l'ensenyament. L'any 1924 el govern de la dictadura el va nomenar degà de la facultat. També fou regidor de l'ajuntament de Barcelona en el temps de l'alcalde baró de Viver. L'any 1926 es va crear un petit conflicte a l'hospital. D'acord amb la legislació vigent, com que era catedràtic numerari, es va fer càrrec del servei d'urologia de l'Hospital Clínic, que havia creat amb bastant esforç i sense massa ajut el doctor Emili Sacanella, que era auxiliar d'anatomia. Sacanella era bastant més gran que Serés. Ja tenia seixanta-cinc anys, i de fet havia estat a l'hospital el primer mestre d'urologia d'un Serés jove i amb ganes de sobresortir. Sacanella sembla que no s'ho va prendre gens bé. En tot cas cap dels dos no havia de durar massa. Serés va morir a començament de 1928 i Sacanella, ja vell, el maig de 1931. Si recordem que Riera va morir el 1931 i Planellas ho havia fet el 1927 veiem com en poc més de quatre anys l'anatomia catalana va fer neteja, en part generacional i en part per malaltia.

Quedava el camí obert a gent nova. Les dues càtedres anatòmiques van ser dirigides, durant molts anys, per dos professors que també van tenir una considerable activitat quirúrgica. L'any 1928 Salvador Gil i Vernet, recent catedràtic de Salamanca venia a ocupar la vacant de Serés, i el 1932 Manuel Taure guanyava, per oposició, la càtedra que havia deixat vacant el doctor Riera.

LA HISTOLOGIA I L'ANATOMIA PATOLOGICA

L'ensenyament de la Histologia s'havia iniciat, com a càtedra pròpia, juntament amb l'Anatomia Patològica, l'any 1887. Quan comença la nova facultat ja hi ha el tercer professor, que portava més de deu anys. Després de Santiago Ramón y Cajal (1887) i de Gil Saltor (1892), va venir el doctor Carlos Calleja, que fou catedràtic des del 1896 fins a la seva mort el 1923. Després va venir el doctor Angel Ferrer i Cajigal, que va durar fins a la guerra. En aquesta etapa comentarem l'obra d'aquests dos professors.

L'obra del doctor Carlos Calleja

Calleja fou també un home de carrera ràpida i brillant, en alguns aspectes potser fulgurant, però que no va persistir. Una de les causes és que potser el seu ascens tan ràpid estava ajudat, perquè era nebot de Julián Calleja, catedràtic d'anatomia de Madrid i durant molts anys un dels homes amb més poder per a manegar tribunals. Nascut el 1872, fou premi extraordinari de llicenciatura el 1894, de doctorat el 1896 i catedràtic al cap de pocs mesos, el mateix any. Una altra causa podria ser que va arribar massa jove, just als vint-i-quatre anys, abans de madurar, tot i que aleshores no era excepcional guanyar una càtedra a aquestes edats. De tota manera sembla que era un home actiu, si més no en algunes èpoques, intel·ligent, que no va rendir tot el que hagués pogut fer.

Aquí va fer una col·laboració important en tasques de caràcter institucional. Així fou durant molts anys secretari de la universitat, molt temps amb caràcter interí i des del 1912 de manera fixa. En aquest temps, entre 1913 i 1916, va fer la llicenciatura de Ciències, a la secció de naturals. Amb la normativa actual això fóra difícil avui. L'any 1919 fou designat vocal de la Junta Administrativa de l'Hospital, en substitució del doctor Morales, que havia plegat per jubilació. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina des de ben aviat, el 1899, ocupant el setial núm. 4. Fou bibliotecari-arxiver durant dos períodes biennals, de 1901 a 1905. Va morir el març de 1923 quan tenia just cinquanta anys. A l'hospital dirigia el servei d'anatomia patològica, principalment les autòpsies, de les que en els primers anys del nou hospital se'n feien una mitjana de gairebé tres-centes a l'any. La seva producció escrita fou breu. Consta que estava bastant delicat de salut, i així sovint l'havia de substituir el professor auxiliar, que era el doctor Angel Sirvent. Pedro i Pons, en els seus records d'estudiant, pràcticament no parla d'ell i es limita a esmentar-lo. Com a text d'ensenyament es feien servir els de Cajal. Va traduir el manual d'Histologia del doctor Berdal (11).

L'obra del doctor Ferrer i Cajigal

El doctor Angel Antonio Ferrer i Cajigal fou el successor de Calleja. Era catedràtic de Cadis, des del 1914, i va venir a Barcelona l'any 1923. Va ser-ho fins a la guerra, morint a Burgos l'any 1936, quan tenia cinquanta-tres anys. Malgrat que va estar a Barcelona pràcticament només dotze anys va deixar una certa empremta i la plaça del

.....

davant de la facultat porta el seu nom. No va participar en la creació de l'hospital, que quan arribà ja estava fet, no va fer cap obra de primera línia, i en canvi té el nom a la plaça. Molts altres professors tenien més mèrits per això, però el món és així i té els seus misteris, o les seves raons poc conegudes, que ja aniran sortint.

Havia nascut a Santander l'any 1886, on estava el seu pare, metge en cap dels serveis de la Transatlàntica, que era d'origen català. Féu la carrera a Cadis, on estava per raons familiars, i aviat fou metge de la marina civil, tasca a la que no es dedicà pràcticament. El 1910 ja va guanyar una plaça de professor auxiliar, i el 1914 la càtedra d'Histologia i Anatomia Patològica de la facultat de medicina de Cadis, que era la seva. El 1918 va portar, a més, una càtedra de Mèdica. Aquesta sembla una constant en l'obra de Ferrer, tenir a més una càtedra de medicina interna. A Barcelona farà el mateix i portarà una sala de l'hospital.

Des de jove es dedicà a la política i en els seus anys de catedràtic de Cadis fou diputat en dues legislatures, sembla que una pel Puerto de Santa Maria i l'altra per Cadis, pel partit liberal. Arribat a Barcelona, nomenat l'agost de 1923, va treballar bastant activament. Tenia dificultats visuals importants i per això es va dedicar molt més a l'anatomia patològica macroscòpica, que a la histopatologia i la pròpia histologia. Ferrer de fet no fou un històleg sinó un patòleg, principalment macroscòpic (12).

Va aprofitar bastant el material de la sala d'autòpsies clíniques i va montar un museu d'anatomia patològica que en aquell temps va tenir la seva importància. La sala d'autòpsies estava a la part baixa de la facultat, al costat de l'Institut Anatòmic i el museu es posà a la mateixa planta, al cantó diríem Provença-Casanova de la facultat. Va començar aquesta tasca ben aviat, el gener de 1924 van entrar les primeres peces. De primer es recollia el material, classificant-lo; al cap d'un temps se li donà més importància, i fou inaugurat oficialment el 10 de desembre de 1929. El museu era gran i va reunir molt material. Hi havia un gran nombre de pots amb peces macroscòpiques ben preparades. Després de la guerra el museu estava tancat i empolsat, inactiu i a la fi fou desmantellat per deixar l'espai per a l'escola d'estomatologia. Aleshores la major part del material es va perdre. Alguna part petita, els tatuatges, havien anat al museu de la càtedra de Medicina Legal.

Entre les aportacions tècniques de Ferrer cal esmentar un mètode de tinció macroscòpic de lípids, de teixit gras, amb un colorant vermell, el pimentó, que va rebre el nom de "cajigalina". Va intentar reunir un grup de col·laboradors, i així publicà durant tres anys uns *Annals de la Càtedra* que, situats en l'època, els anys vint, són prou importants perquè denoten una mentalitat. Poc més tard, ja en temps de la República, va intentar crear, junt amb altres, una revista de la facultat que reunís l'anatomia patològica, la medicina legal i la psiquiatria (13).

Per altra banda no oblidà el seu interès clínic i va portar una sala de l'hospital. El 1924 se li va encarregar la direcció de la tercera Clínica Mèdica, que estava vacant per mort del doctor Pau Ferrer i Piera. Fins i tot va signar les oposicions per cobrir la càtedra de Mèdica, l'any 1927, que no va treure.

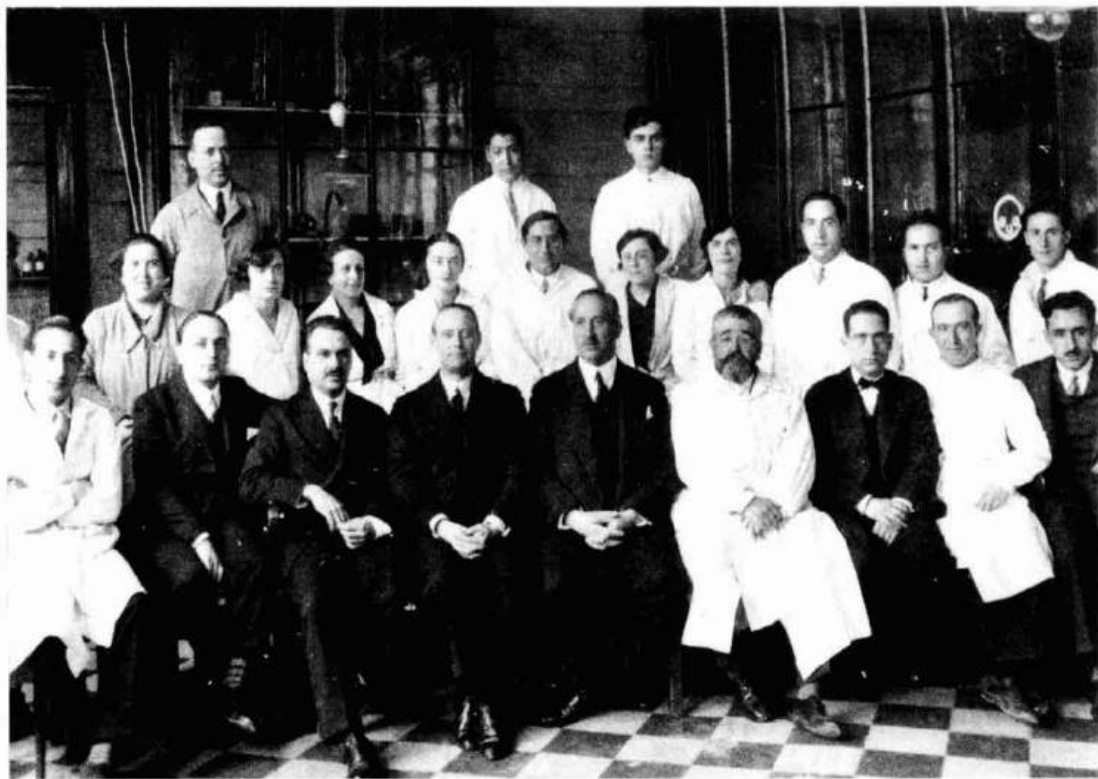
Entre els seus col·laboradors, dels que n'hi ha un llistat llarg, cal esmentar el doctor Angel Sirvent, que seguia com a auxiliar, i entre els joves els doctors Didac Ferrer,

que anys més tard seria catedràtic de la matèria i Lluís Callís que va fer un llibre de tècnica d'autòpsies, junt amb Teresa Bracons.

No deixà les seves vinculacions polítiques i l'octubre de l'any 1929 fou nomenat, pel govern de la dictadura, degà de la facultat, substituint a Eusebio Oliver, oficialment malalt. Ho fou fins al canvi de règim el 1931. El 1930 fou membre de la Junta administrativa de l'hospital, per haver-se incrementat el nombre de membres. En començar la guerra, el 1936, va marxar a Itàlia i després anà a Burgos on fou membre de la Junta Tècnica de l'Estat. Fou cessat, junt amb altres, com a professor de la universitat, per ordre de 17 d'agost de 1936. Va morir pel Nadal d'aquell any, víctima sembla d'una febre tifoide.

LA FISIOLOGIA. L'INSTITUT DE FISIOLOGIA

L'ensenyament de la Fisiologia en aquest període, i el següent, representa l'etapa més brillant pel seu nivell científic, per la seva empenta, per l'entusiasme, per la creació d'un grup nombrós i important de deixebles, de tota la història de la nostra facultat. Si Ramón y Cajal és el més important, com a individualitat científica, entre tots els professors, l'Institut de Fisiologia és el més important com a grup científic, més que res pel volum

August Pi i Sunyer ha estat el cap de grup més important de la nostra facultat. Va crear un Institut de Fisiologia modelic. Una de les fotografies més clàssiques del personal de l'Institut.

d'activitat i la seva cohesió, que només es va trencar per la guerra. L'Institut es va aplegar al voltant de la persona i l'obra d'August Pi i Sunyer, que és, fins ara, la personalitat més important de la medicina catalana del segle XX entre els que han treballat aquí (14, 15).

1. August Pi i Sunyer. La persona

Hem remarcat en un altre lloc que August Pi i Sunyer, personalitat destacada de la vida catalana, no sortí del no-res. Era fill d'un dels catedràtics més importants de la nostra facultat, tot i que va morir molt jove, i nét d'un ministre de la primera República. I tenia metges, gairebé seguits, en quatre generacions anteriors.

Va néixer a Barcelona l'agost de 1879. Quan tenia quatre anys el pare, Jaume Pi Suñer, va guanyar la càtedra de Patologia General. El pare va morir el 1897, quan August tenia disset anys i estudiava medicina. Entre moltes coses li deixà l'amistat de Ramon Turró. August va treballar amb Ramon Coll i Pujol, el catedràtic de Fisiologia, i es va llicenciar el 1899. El 1903 fa unes primeres oposicions, amb dues places, que no guanya, quedant una plaça deserta. El 1904 guanya la càtedra de Fisiologia de Sevilla. A Sevilla va estar-hi algun temps, de manera irregular, alternant amb la visita de Barcelona, fins que ho va deixar, demanant l'excedència. No volia deixar la família, que mort el pare el necessitava, començava a treballar com a metge, i féu recerca amb Turró al Laboratori Municipal de Barcelona. La seva situació personal aquí era bona i decidí seguir el camí de la recerca (16).

El 1907 va començar a assistir als congressos internacionals de fisiologia i el 1909 publicà, junt amb Leonardo Rodrigo Lavin, catedràtic de Cadis que havia guanyat l'oposició del 1903, un llibre de text. El 1910 entra com a membre de número a l'Acadèmia de Medicina, de la que serà president al cap d'alguns anys. El 1912 funda la Societat Catalana de Biologia que ha estat una de les nostres institucions científiques més representatives. Quan es jubila Coll i Pujol concursa a la plaça i es nomena catedràtic de Fisiologia de Barcelona l'any 1915.

Ara està en un dels períodes clau de la seva vida. D'una banda té la càtedra de Barcelona; d'altra entra com a diputat en el parlament de Madrid el 1916. Pi tingué una considerable activitat política en el camp republicà, però és un dels pocs casos de metges polítics en que el llegir no li va fer perdre l'escriure, i va mantenir un alt nivell professional i científic. Per ell era clar que la fisiologia estava pel davant de la política i que aquesta, si bé li feia perdre temps no l'absorbia del tot.

La seva petjada com a catedràtic és impressionant. D'una banda com a creador d'escola i impulsor dels seus deixebles: quatre d'ells foren catedràtics d'universitat espanyola, en un temps en que només hi havia deu facultats de medicina. Per altra com a impulsor de metges joves que feien una recerca important, orientant-los cap a les publicacions en congressos i revistes de difusió internacional. També creant institucions: la Societat de Biologia i l'Institut de Fisiologia. I en conjunt mantenint un nivell científic de primer ordre. També cal dir que mai no va deixar de fer de metge pràctic. Com a professor era molt bo.

Malgrat tot això Pi fou un dels primers —evidentment no pas l'únic— que es dedicaren intensament a la càtedra. Tenia la classe a última hora del matí i hi tornava moltes tardes. Cal tenir en compte que aleshores el sou de professor era migrat i gairebé tots es dedicaven a la clientela privada. Al cap de dos anys de catedràtic va reduir els dies de visita a la meitat. Tampoc el fet de ser diputat, per la candidatura republicana-federal, en les legislatures de 1916, 1918 i 1920, li impedia seguir en la recerca. Va guanyar les dues primeres eleccions i a la tercera ja estava com a candidat únic i fou proclamat per l'article 29, sense necessitat de votació. Després ja no va voler seguir.

Bon viatger, en un temps en que la gent es movia poc, perquè no era fàcil, féu el primer viatge llarg a l'Argentina i l'Uruguai l'any 1919, per dictar un curs, enviat per la "Junta para la Ampliación de Estudios". El 1927 és president de l'Acadèmia de Medicina, fins el 1935. Cal remarcar algun aspecte de la seva obra en aquesta institució. L'Acadèmia estava aleshores en un casalot bastant vell del carrer de Banys Nous, que tenia des de la primera meitat del segle XIX i que havia rebut, procedent de la desamortització. Havia estat el local de la procura de Scala Dei a Barcelona. El local era dolent i petit. Es van fer gestions per què es concedís a l'Acadèmia l'edifici que havia estat l'antic Col·legi de Cirurgia i facultat de medicina vella.

Les gestions van anar endavant i l'edifici fou restaurat de manera en aquell temps esplèndida. Quan les obres estaven llestes l'Acadèmia el va rebre. Era l'any 1929 i coincidia amb l'Exposició Universal, temps en que Barcelona tornava a ser una ciutat en expansió. Es féu una gran cerimònia amb assistència de membres del govern i del rei, Alfons XIII, que sembla que havia donat la gran llàntia de la sala Gimbernat. El doctor Pi, com a president de l'Acadèmia, havia de rebre l'edifici i agrair al representant del poder públic, en aquest cas el rei, la donació. La sessió fou solemne i correcta i Pi va fer el paper que li pertocava com a president de l'Acadèmia. Tampoc va dir res que no hagués de dir, però no tothom va entendre que un antic diputat republicà, que seguia essent republicà, rebés el rei. Li fou criticat i sembla que li va impedir ser nomenat rector de la universitat, quan fou proposat per Francesc Macià l'any 1931. Cal dir que Macià i Pi havien estat diputats plegats en el parlament de 1916 i que tenien una molt bona relació personal. Pi era a més metge de Macià i el va atendre en la seva última malaltia el desembre de 1933.

El 1930 Pi fou president del VIè Congrés de Metges de Llengua Catalana. El 1931 va participar en el moviment de reforma de la universitat de Barcelona, que va dur a la Universitat Autònoma de 1933, de la que fou un dels membres del Patronat. No es tan sabut que durant algun temps fou president del Comitè Olímpic Espanyol, nomenat per Marcel·lí Domingo, quan era ministre d'Instrucció Pública.

La guerra civil fou molt dura per la nostra fisiologia. Personalment Pi, com altres, hagué de canviar de casa, fugint dels bombardeigs de la part baixa de la ciutat, on vivia. El desembre de 1937 es va fer una sessió molt solemne, commemorant el 25è aniversari de la Societat de Biologia. Aquesta vegada la sessió fou presidida per un vell amic de Pi, el catedràtic de Fisiologia de la universitat de Madrid, el doctor Juan Negrín, que era aleshores cap del govern de la República (17).

El 1939 August Pi hagué de marxar a l'exili. Li faltien pocs mesos pels seixanta anys. No sembla temps de començar una vida nova. Però ho fa. Primer va, com tants exiliats, a França i d'allí pot passar a Veneçuela on és invitat i crea l'any 1940 un Institut de Medicina Experimental. La seva obra a Veneçuela fou extraordinària, creant una escola molt important. Personalment fou valorat com un dels grans científics del país. Un fet ens ho demostra: quan l'any 1979 es va celebrar el centenari del seu naixement a Catalunya es van fer un considerable nombre de sessions i el fet va tenir bastant ressò. A la resta d'Espanya pràcticament res. A Veneçuela, ultra les sessions, es va fer un segell de correus amb la seva efígie, que així s'ha difós per tot el món (18).

Va seguir assistint als congressos de fisiologia, fins el de 1956 a Brussel·les. El 1955 la Unesco li va concedir el premi Kalinga. El 1956 va fer un viatge a Europa; el vaixell va arribar a Barcelona, però Pi no baixà, tot i que uns pocs, bastant controlats per la policia, van poder pujar a visitar-lo. El 1959 podrà fer un petit viatge. Els últims temps els va passar a Mèxic, on va morir el 12 de gener de 1965 (19).

2. Les institucions: la Societat i l'Institut

Recordem que Pi va crear, quan encara no era catedràtic de Barcelona i treballava al Laboratori Municipal, la Societat de Biologia de Barcelona, l'any 1912. Va ser un lloc de reunió dels nostres científics, dedicats a les ciències fisiològiques, en un sentit ampli. Tot i que el motor i el centre eren August Pi i Sunyer i el grup que s'aplegà al seu voltant, a la Societat hi tenien entrada tots els grups científics. Al cap d'uns anys fou el lloc de trobada més adient de la gent de la facultat, on ja estava Pi, i del laboratori municipal, que Pi ja havia deixat.

A la Societat de Biologia s'hi feien sessions i al cap d'algun temps els treballs s'imprimien en volums molt gruixuts i densos. La col·lecció dels "Treballs de la Societat de Biologia" és potser l'element més representatiu, i de més alt nivell, de la nostra ciència en el primer terç del segle XX. Apart de reunir molts treballs dels nostres investigadors amb una certa freqüència recullen les aportacions de personalitats de fora que visiten alguna de les nostres institucions. Ja hem assenyalat que el seu vint-i-cinquè aniversari, quan estava greument tocada per la guerra, fou presidit del mateix president del consell de ministres, el doctor Negrín (20).

Si la Societat és el lloc de reunió, l'Institut és el lloc on es fa la recerca. De fet la recerca es feia a la càtedra de Fisiologia, amb una gran empenta des del moment en que Pi se'n féu càrrec. Pi volgué donar-li un caràcter més institucional, amb els avantatges que això podia tenir, per exemple reunint investigadors d'altre lloc. I així s'hi uniren aviat els professors de la càtedra de Terapèutica, o altres que col·laboraven amb l'Institut tot i treballant bàsicament en altres serveis de l'hospital, així els de cirurgia dels germans Trias.

Oficialment l'Institut de Fisiologia fou creat per la Mancomunitat de Catalunya l'any 1920, vinculat a l'Institut d'Estudis Catalans. Això tenia un significat. El lloc de treball, tot i essent una càtedra de la facultat, tenia una significació molt més ambicio-

.....

sa, i depenia no ja del govern central, com és el cas de la Universitat, sinó d'institucions polítiques catalanes, que així, a més, podien ajudar al seu finançament. La inauguració oficial es va fer l'abril de 1921, amb la personalitat ja aleshores venerable de Ramon Turró. L'Institut va facilitar el desenvolupament de seccions especialitzades, i així ajudà al progrés de línies ben concretes, per exemple la de metabolisme o la d'electrofisiologia. Totes elles tenien vinculacions clíniques no massa llunyanes, com són l'estudi de la diabetis o el desenvolupament de l'electrocardiografia (21).

Aquesta doble relació: d'una banda la clàssica de la facultat, amb la dotació, petita, de la universitat, i d'altra la de les institucions catalanes, va fer que en temps de dificultats, així en els anys de la dictadura, l'activitat s'anés mantenint. Calia la força d'una guerra per desfer tot aquest treball. El ritme fou constant i progressiu i en temps de l'Autònoma arribava als vint-i-cinc treballs per any.

3. Els col·laboradors

August Pi fou el motor i el creador de l'escola. Fou exactament un mestre que va formar un grup de recerca, en un moment històricament adequat del país. També va tenir l'encert de voltar-se de col·laboradors que, dins del grup i dirigits per ell, feren en el seu conjunt una obra extraordinària. Es la primera vegada que a Catalunya tenim un grup compacte de recerca, nombrós i amb vida pròpia. En aquesta visió breu, com és una història general de la facultat, cal però recordar breument l'obra dels col·laboradors més actius o amb més projecció.

* La segona personalitat del l'Institut fou, sense cap dubte, el doctor Jesús Bellido i Golferichs. Fou un home d'una obra molt sòlida, i amb una relació personal amb Pi molt bona. Era només un any més jove. El 1907 fou professor auxiliar amb Coll i Pujol i el 1914 va guanyar la càtedra de Fisiologia de Saragossa, passant el 1918 a la de Granada i demanant l'excedència el 1920. Aleshores s'incorporà a l'Institut. Quan va morir el doctor Carulla, l'any 1923, es va encarregar de l'ensenyament de la Terapèutica. Així va seguir durant uns quants anys, fins que el 1929 va guanyar la càtedra per oposició. En tot aquest temps pràcticament les càtedres de Fisiologia i Farmacologia formaven "una unitat funcional". Comentarem més la seva obra en tractar de la seva assignatura.

* Pi intentava promocionar els seus col·laboradors. Un dels més estrets al llarg de tota la vida fou el seu germà Santiago, que era bastant més jove: es portaven gairebé catorze anys. Nascut el 1893, es llicencià el 1914. Va treballar alguns anys a Mallorca i el 1921 fou auxiliar de la facultat. El 1923 va guanyar la càtedra de Fisiologia de Saragossa, que va portar fins el 1936. Allí feu una obra important. L'any 1933 fou alguns mesos sots-secretari del ministeri d'Instrucció Pública. L'estiu del 1936 era a La Jonquera i fou incorporat a la facultat de Barcelona, perquè Saragossa estava a l'altra banda del front. Després es va exiliar, essent catedràtic de Fisiologia a Panamà. Aleshores va publicar un Tractat de Bioquímica i un de Fisiologia (22).

* El tercer dels catedràtics, a més de Pi, integrants del grup de col·laboradors de l'Institut, fou Josep Puche i Alvarez. Havia nascut a Lorca l'any 1896 però féu els estudis de medicina a Barcelona on fou deixeble de Pi, amb qui col·laborà intensament tant en la recerca com en l'organització. El 1929 va guanyar la càtedra de Fisiologia de Salamanca, i l'any següent passà a València, d'on fou rector del 1936 al 1938. El 1939 s'exilià a Mèxic, on va fer una tasca molt important (23).

* Encara va tenir temps de sortir un altre catedràtic de Fisiologia d'aquell grup. Cal comptar que aleshores només hi havia deu facultats de medicina a Espanya. Fou Jaume Pi-Sunyer i Bayo, fill gran d'August. Nascut el 1903, amb una bona formació exterior, amb experiència docent i d'oposicions, va guanyar la càtedra de Santiago el febrer de 1936. Tota la feina posterior l'hagué de fer a l'exili, sobretot als Estats Units. Aquests són els qui van seguir principalment la via universitària.

* Altres es dedicaren més directament a conregar la tasca de la recerca fisiològica amb un interès assistencial més immediat. Fou un enfocament important de la col·laboració entre la recerca bàsica i l'aplicació clínica. Un dels col·laboradors més inicials de l'Institut en aquest camp fou Rossend Carrasco i Formiguera, que cap els anys vint, o sigui molt inicialment, féu estudis importants sobre la insulina i el tractament de la diabetis. En el seu exili mexicà deixà un record important a Puebla. En la mateixa línia de recerca endocrinològica cal situar l'obra de Leandre Cervera i Astor, veterinari i metge. Deixeble de Bellido i Turró, el 1916 féu una tesi sobre les secrecions internes del pàncreas.

* En un vessant més quirúrgic destaca l'aportació de Francesc Domènech i Alsina, professor auxiliar a la càtedra del doctor Antoni Trias, capdavanter dels estudis de cirurgia experimental aquí, i autor de treballs bàsics sobre la fisiopatologia del shock, que li van permetre enfocar correctament el tractament dels trastorns electrolítics en els malalts quirúrgics, quan això encara era poc valorat aquí (24). En el mateix vessant fou important l'activitat de Jaume Raventós i Pijoan, un dels col·laboradors joves, llicenciat el 1929. Fou auxiliar quan l'Autònoma i amplià estudis a Anglaterra, on va residir, principalment a Manchester, en els seus anys d'exili. La seva obra més coneguda és la introducció del fluotà com a anestèsic, l'any 1951.

* Amb producció dels temps més tardans de l'Institut, cal situar l'obra d'investigadors aleshores més joves. Així Cèsar Pi-Sunyer, fill d'August, farmacèutic, que orientà la seva activitat més cap aquest camp. També Albert Folch i Pi, més enfocat cap a la farmacologia, en la línia de l'ensenyament de Bellido, i Jordi Folch i Pi, que anys després arribaria a ser, en la seva estada americana, autor de treballs fonamentals sobre la recerca en lípids.

* Amb un enfocament una mica més llunyà queda l'obra de Manuel Dalmau i Matas, ben format en bioquímica a Halle i Boston, que treballava en el Laboratori

.....

Municipal —on havia treballat August— i que va morir als vint-i-vuit anys quan l'epidèmia de grip de 1918. I també Francesc Duran i Reynals, alumne intern de Fisiologia durant els seus estudis, col·laborador de Turró en el Laboratori Municipal, enviat a l'Institut Pasteur de París, i a l'Institut Rockefeller de New York, per ampliar la seva formació i allà es va quedar. Fèu una obra molt destacada, sobre tot en l'estudi de la carcinogènesi, i és potser el científic català amb obra personal de recerca més important en el camp de la medicina en el seu temps.

4. Els temes de la recerca

L'obra de l'escola de Pi fou extensa i important en el seu temps. Important pel que significava aquí de formació d'un grup, però també important per les seves aportacions intrínseques. Analitzarem, breument quins foren els trets més bàsics del contingut concret d'aquesta obra. La producció fou extensa i naturalment la seva publicació fou dispersa. Potser el lloc on podem trobar més clarament el reflex del que es feia és en els volums que recullen els treballs de l'Institut. Abans ja hi havia els treballs de la Societat de Biologia, que també continuen. Però el més essencial es troba en els volums de l'Institut, que són el reflex directe de la càtedra. Hem analitzat els tres primers volums, que recullen els treballs de 1920 a 1930 (25).

En aquests onze anys hi ha 102 treballs, aplegant tant els publicats en altres llocs com els inèdits. D'aquests treballs 62 són d'un sol autor, 38 són signats per dos autors i només 2 són de tres autors, que és el màxim que hi trobem. En total hi ha 144 signatures, que per ordre numèric de freqüència són: August Pi i Sunyer, 33; Josep Puche, 24; Rossend Carrasco i Formiguera, 16; Jesús Bellido, 14; Jaume Pi-Sunyer i Bayo, 10; Francesc Domènech i Alsina, 8; Jaume Raventós, 5; Joan Puig i Sureda, 4. 14 autors signen un sol treball, són els col·laboradors esporàdics, entre ells Bernard Houssay, coautor d'un treball, junt amb August Pi, en el temps que aquest féu un viatge a Buenos Aires l'any 1919.

Abans, a la Bibliografia Medical de Catalunya, obra excepcional recollida amb motiu del Congrés de 1917, el segon Congrés de Metges de Llengua Catalana, ja hi trobem més de cinquanta treballs dels membres del que seria l'Institut de Fisiologia. Entre ells tres signats per Turró i August Pi, sobre immunitat, publicats en revistes alemanyes (26).

La temàtica dels treballs de l'Institut és extensa, però hi trobem algunes línies mestres. Potser la més important, en tot el conjunt, és la relacionada amb el metabolisme dels glúcids. De manera directa, o indirecta, hi estan relacionats molts treballs. El primer volum comença amb la sèrie sobre la determinació del glucògen i l'alliberament d'aquesta substància si es fa una lligadura vascular en el fetge (Pi, Carrasco). També la hiperglucèmia provocada per l'anestèsia i la importància de l'asfíxia (Puche); estudis directes i molt primerencs sobre la insulina i àdhuc alguna aportació clínica sobre la diabetis, principalment per Carrasco i Pi. També el paper del metil-glioxal en la glucolisi (Cèsar Pi-Sunyer).

La fisiologia del cor es estudiada principalment per Bellido i Pi amb treballs sobre l'electrocardiograma o els efectes de les sals d'estranci sobre la funció cardíaca. També es marca, de manera més extensa, la importància de l'electrovagografia.

Lacció de l'anestèsia, important per la pròpia experimentació, és objecte de diversos treballs: Carrasco i l'hidrat de cloral; Domènech Alsina i Raventós: raquianestèsia; utilització de la cloralosa: August Pi. La cirurgia experimental es objecte d'aportacions de Puig Sureda (budell); Domènech Alsina (oclusió intestinal) i Antoni Trias (pneumotòrax).

La funció renal es estudiada per Bellido; alguns aspectes de la fisiopatologia respiratòria i el pneumotòrax experimental, en aportacions d'Antoni Trias; Carrasco estudia el diòxid de carboni alveolar. La innervació gàstrica és objecte de treballs de Pi i Puche; altres aspectes de la patologia experimental de l'aparell digestiu es troben en treballs de Puig Sureda, Domènech Alsina i Jaume Raventós. Altres temes són més puntuals, així la intoxicació per cianur (Jaume Pi-Sunyer); els reflexos nerviosos (Jaume Pi i J.E. Fulton); el shock (Domènech Alsina); la patologia del tiroide (Carrasco). I així encara molts altres treballs.

Tot això significava una producció intensa, amb un treball actiu i constant; però també un nivell alt, la formació de grup, l'existència de línies diverses que arriben en alguns casos a resultats importants. També la relació amb l'estranger, sigui en forma de treballs publicats en revistes de fora, el que aleshores no era tan freqüent; l'anada a congressos de fisiologia; els contactes personals, com els de Pi amb la fisiologia sud-americana, simbolitzada per Bernard Houssay, l'estada de Jaume Pi a Harvard, o el fet d'haver enviat Duran i Reynals, que era més membre del Laboratori Municipal que de l'Institut, als Estats Units. Ha estat el grup més actiu i de més nivell que hem tingut fins ara.

L'ENSENYAMENT DE LA TERAPEUTICA

La Terapèutica és evidentment una de les parts més importants de la medicina i aquella en que el metge l'encerta o fracassa. El seu ensenyament ha estat sempre una matèria fonamental. Gairebé amb la nova facultat hi arriba, l'any 1904, un professor que està en la seva maduresa, actiu i amb empena, d'un gran prestigi i amb una bona posició personal en la societat catalana del temps. Es el doctor Valenti Carulla i Margenat (27).

L'obra del doctor Valenti Carulla

Nascut a Sarrià quan encara era un poble independent de Barcelona, féu estudis de farmàcia i de medicina. Fou ajudant de la facultat i als trenta-set anys va ingressar a l'Acadèmia de medicina com a farmacèutic. Fou deixeble de Coll i Pujol i havia treballat també amb Jaume Pi i Suñer, fent patologia experimental. L'any 1904, als quaranta anys, va guanyar la càtedra de Terapèutica de Sevilla i el mateix any va venir per trasllat a Barcelona, ocupant la vacant del doctor Massó.

Com a professor era metòdic i mantenia el ritual. Pedro i Pons, que en fou alumne, explica que anava a classe amb toga i birret, que pujava a la tarima amb una certa pompa, que realçava la seva figura imponent: alt, gros, amb cabell clenxat, barba i bigoti ben grans. L'aspecte extern era per ell important i anava sempre amb barret de copa, i sembla que fou una gran concessió quan va accedir a canviar, algunes vegades, de model de barret. Diu que explicava de manera pausada i ordenada, i amb un gran sentit pràctic. Era fama que la seva lliçó preferida era la de la digital. Com a obres de text es basava en les d'Arnozan i Manquat. Va tenir com a auxiliars els doctors San Ricart i Agustí (28).

Es va posar molt en les coses de l'hospital i en fou president de la Junta, cosa que li va costar molts diners. El 1913 fou nomenat rector de la universitat i ho fou durant deu anys, fins a la seva mort, l'any 1923, als cinquanta-nou anys. De la seva obra com a rector es recorda principalment la dedicació per a resoldre la qüestió de la manca d'escoles primàries, que aleshores depenien també de la universitat. L'any 1914 fou nomenat marquès de Carulla (29, 30).

Es preocupà per les diverses parts de la seva matèria, i així la Terapèutica Física, que aleshores girava al voltant de l'electrologia en els aspectes més recents, i de l'hidrologia en els més clàssics, foren, més el primer, objecte del seu interès. Fundà una revista "Terapia" que va tenir una certa importància en aquells anys.

El doctor Bellido com a professor de Terapèutica

Bellido era de fet un fisiòleg, i havia estat abans catedràtic de Fisiologia de Saragossa, quan encara hi havia Coll i Pujol. Si va venir a Barcelona fou per seguir la seva tasca com a col·laborador principal de Pi i Sunyer a l'Institut. Creiem que la càtedra de Terapèutica fou el mecanisme burocràtic que li va permetre el retorn. Vacant des de l'octubre de 1923, la va explicar com a encarregat i fins el 1929 no en fou catedràtic en propietat. De tota manera cal tenir en compte que aleshores les diferències entre les dues càtedres no eren tampoc tan grans.

Bellido era un bon mestre de laboratori, el seu fort era més el treball tancat o en grup petit que l'explicació magistral. El seu quequeig tampoc l'ajudava gens a ser un explicador brillant. En això era ben diferent de la facúndia oratòria, "de diputat" de Pi. La seva producció fou molt més fisiològica que terapèutica en sentit estricte. Ja hem esmentat els seus treballs en l'inici de l'estudi de la fisiologia cardíaca aquí i en la introducció de l'electrocardiografia. També cal dir que tenia uns quants treballs de tema històric. En el seu enfocament potser l'alumne més directe fou Albert Folch i Pi, després professor molts anys a Mèxic.

Bellido s'hagué d'exiliar el 1939. Havia estat alguns anys secretari de la facultat i féu les funcions de degà en els últims temps de la guerra. Va marxar a Tolosa de Llenguadoc on hi havia el professor Soula, vell amic de l'Institut de Fisiologia, que el va acollir. Va morir el 1952 (31).

L'ENSENYAMENT DE LA CLÍNICA. LES MÈDIQUES

Les assignatures pròpiament mèdiques, de medicina interna, són la Patologia General i les de Patologia i Clínica Mèdica que eren tres assignatures, però en aquell temps només hi havia dues càtedres. Això creà a vegades alguns problemes.

La **Patologia General** la va portar durant tot el període el doctor **Eusebio Oliver Aznar**. Ja hem comentat la seva obra. Cal insistir però en que deixava fer, i així alguns deixebles, que després es van desconnectar i no van esmentar més el seu origen, van començar la seva feina aquí. Es el cas per exemple del doctor Sayé, que inicià junt amb altres l'assistència específica a tuberculosos a l'hospital, en una sala pròpia.

Les dues càtedres de Patologia i Clínica Mèdica estaven portades per dos professors d'una trajectòria en gran part paral·lela. Venen gairebé junts l'any 1902, tots dos des de Cadis. Moren també amb no massa diferència cap a l'any 1920. Són els doctors Martín Vallejo Lobón, que substituïa Robert, i Antonio González Prats, que ocupà la vacant de Nicolau Homs. Ambdós tenien una personalitat ben definida.

La vacant de Martín Vallejo es va cobrir aviat. L'ocupà Pau Ferrer i Piera, que va guanyar unes oposicions molt sorolloses. Va morir al cap de pocs anys i després vingué Agustí Pedro i Pons, que l'ocupà des del 1927 al 1968. La vacant de González Prats va tardar temps a cobrir-se i l'ocupà el doctor Francesc Ferrer i Solervicens, des del 1926 fins a la seva mort el 1943.

L'obra del doctor Martín Vallejo Lobón

Vallejo era un castellà de soca. Havia nascut l'any 1861 en un poble de la província de Palència, Villaviudas, on el seu pare era metge titular. Va estudiar a Valladolid, llicenciant-se el 1880. Féu, durant deu anys, de metge rural en diversos pobles de Castella, on va aprendre els secrets de l'ofici de metge que ha de treballar sol i aïllat i per tant ha de resoldre ell mateix els problemes. El 1891 anà a Valladolid, on fou professor clínic de la facultat. Aleshores es dedicà a fer oposicions a diverses càtedres fins que en guanyà una. Aquest era un costum bastant estès: fer oposicions a matèries diferents fins que en sortia una bé. Sembla que el que li importava més, o hi tenia més afinitat, eren les càtedres d'obstetrícia, i així va opositar a la de Madrid que va guanyar el doctor Sebastià Recasens. Cal dir que un bon metge de poble havia de tenir molta experiència en parts. Sortint d'aquesta oposició, a la que va anar essent catedràtic de mèdica, i encara molest pel seu resultat va demanar el trasllat a Barcelona (32).

El 1898 havia guanyat la càtedra de pediatria de Cadis, que va canviar al cap de poc temps, el 1900, per la de Patologia Mèdica, també de Cadis, i d'allí va venir a Barcelona a ocupar la vacant del doctor Robert, l'any 1902.

Vallejo era totalment diferent de Robert. Aquest tenia una personalitat extrovertida, de contacte fàcil amb el públic, orador brillant, personalitat ciutadana —recordem que fou alcalde i diputat— i tot i que no descuidava la càtedra, era el gran consultor de Barcelona i, en un moment determinat, un dels seus personatges més populars. Tot i

que havia nascut a Mèxic, de família sitgetana, era català de soca i arrel i a més polític catalanista. Vallejo era diferent; Pedro Pons que el conegué bastant ens el defineix com un cavaller castellà, molt catòlic, que explicava l'assignatura com un missioner. Preparava molt les seves classes teòriques. Era "de una probidad y rectitud ejemplares. Vallejo era el maestro atento a formar los alumnos con un celo y vocación paternaes. Era severo y justo en las pruebas de examen y es de rigor proclamar que su enseñanza dió óptimos frutos" (33).

A Barcelona com a metge no es va estar tancat només a la càtedra. D'una banda fou elegit membre de l'Acadèmia de Medicina; d'altra va participar activament en les tasques de la societat mèdica dels sants Cosme i Damià, el que rimava amb la seva religiositat. Es va ocupar bastant dels problemes de les malalties mentals i fou un dels fundadors de la Societat de Psiquiatria i Neurologia de Barcelona el 1910 (34). Com a professor organitzava, junt amb el doctor Rodríguez Méndez, la visita dels alumnes a manicomis, perquè coneguessin la realitat del malalt ingressat a sant Boi. Va publicar alguns treballs de tema psiquiàtric (35).

Vallejo fou un creador d'escola. Potser no fou un home brillant en aquest aspecte, però sí que fou eficaç. El seu auxiliar fou el doctor Ferrer i Solervicens. Un bon deixeble seu, aleshores metge jove, fou el doctor Lluís Noguer i Molins, autor d'un text important per l'ensenyament de l'exploració del malalt. Un altre deixeble fou el doctor Domènec Duran i Arrom, un dels impulsors de la cardiologia entre nosaltres. També fou intern de la seva càtedra el doctor Francesc Esquerdo i Rodoreda. En conjunt l'obra de Vallejo fou prou sòlida, tot i que potser no massa brillant, perquè la seva personalitat preferia l'eficàcia al lluïment inútil. Cal dir que un fill seu, Antonio Vallejo de Simón, fou catedràtic d'Higiene de Madrid, i un nebot, Antonio Vallejo Nájera, ho fou de psiquiatria, també de Madrid. Va morir l'abril de 1919 quan només tenia cinquanta-vuit anys (36).

L'obra del doctor Antonio González Prats

Antonio González Prats fou l'altre catedràtic de mèdica durant les dues primeres dècades del segle XX. En bona part, ja ho hem assenyalat, hi ha un paral·lelisme amb l'altre catedràtic, el doctor Vallejo. També en el caràcter i sembla que si l'un era místic l'altra encara ho era més. En canvi no en les opinions polítiques: Vallejo era catòlic conservador; González Prats era del partit radical. Pedro i Pons diu d'ell, i ho reproduïm textualment: "El doctor Antonio González Prats era l'altre titular de l'assignatura; vaig conèixer només la seva figura apostòlica, amb barba llarga i les seves faccions intel·ligents i cordials, conversant amistosament amb els alumnes. Tenia el costum de no cobrar honoraris a la majoria de les seves visites i mai quan era cridat per una consulta. No tenia fortuna pròpia i els seus últims temps vivia solament de la seva paga de catedràtic". També diu que era regidor de l'ajuntament de Barcelona, pel partit radical, i en aquesta funció hi va posar diners de la seva butxaca, perdent el poc capital que tenia. Va morir d'un càncer digestiu i va manar que l'enterressin a les sis del matí, amb

una caixa de fusta blanca sense pintar. Aquesta explicació de Pedro i Pons retrata bé el personatge (37).

Havia nascut a Almeria l'any 1863 i el seu pare era un il·lustre lletraferit. Fèu els estudis de medicina a Granada, llicenciant-se el 1882 i doctorant-se l'any següent. Fou professor d'institut, ensenyant alemany i història natural en el de Granada. L'any 1898 va guanyar una càtedra de Patologia Mèdica de Cadis, que va permutar, precisament amb Martín Vallejo, l'any 1900 per la de pediatria. I el juny del 1902 fou nomenat catedràtic de Mèdica de Barcelona, per trasllat.

Aquí va començar amb una certa activitat i a la Bibliografia Medical de Catalunya, gran recull de la nostra tasca científica, hi consten més de vuitanta treballs seus. Fou un capdavanter, en la mesura del seu temps aquí, en l'aplicació de les tècniques de laboratori ajudant al diagnòstic clínic. L'any 1897 ja havia publicat a Granada una monografia sobre "Hematotecnica normal". L'any 1916, en la lliçó inaugural de curs de l'acadèmia de medicina va tractar de "La proteasa leucocitaria como medio diagnóstico". A l'Acadèmia hi havia ingressat el 1906 amb un discurs sobre història de la medicina aràbiga-andalusa. Ja hem dit que la seva obra escrita es extensa. Viví a sant Gervasi i va morir el setembre de 1920, al cinquanta-set anys (38).

L'obra del doctor Pau Ferrer i Piera

Les dues càtedres de Patologia Mèdica van quedar vacants gairebé juntes, amb un any de diferència. Una mica més del que havia passat a començaments de segle. La del doctor Vallejo va sortir a oposició i la va guanyar el març del 1920 el doctor Pau Ferrer i Piera. Sembla que foren unes oposicions de les de llogar-hi cadires, en bona part per les implicacions polítiques que s'hi afegiren. El doctor Ferrer i Piera fou un home molt intel·ligent que va morir aviat. També fou discutit perquè tenia una certa activitat política. Pedro i Pons diu d'ell: Vaig anar voluntàriament a les classes del doctor Ferrer i Piera per sentir-li explicar la semiologia del cor i les afeccions respiratòries: "le recuerdo como un expositor pulcro y atildado, como eran su porte y su vestir". Diu que comentava els símptomes de les malalties del tòrax amb claretat i precisió: "ganaba el interés del auditorio prendido de su palabra fácil y lucidez de concepto" (39).

El doctor Ferrer i Piera havia nascut a Barcelona l'any 1873 i era fill d'Antoni Ferrer i Codina, autor de teatre prou conegut. Al començament volia ser mariner, però fèu estudis de medicina que acabà als 23 anys. Durant un parell d'anys fou metge de Port Bou i després ja exercí a Barcelona. Des de jove fou un home brillant; el 1899 feu un viatge a Guinea, on va estudiar malalties tropicals; va col·laborar amb Ferran i el 1905 va guanyar una plaça d'auxiliar de patologia mèdica de la facultat de Barcelona, treballant amb el doctor González Prats. Quan va morir Vallejo fou encarregat de la seva càtedra, que és la que va guanyar. El 1919 va publicar un text sobre semiologia toràcica. Fou degà breu de la facultat de medicina, nomenat el gener de 1924. Va morir a Sitges l'octubre de 1924, quan tenia cinquanta-un anys.

L'obra del doctor Francesc Ferrer i Solervicens

Ferrer i Solervicens ha estat un dels grans mestres de la medicina catalana, un dels clínics més eminents, i que ha deixat un record més afectuós i una empremta més marcada en la vida de molts metges de Catalunya, durant dues dècades. Ha estat un dels mestres de la facultat. La seva meticulositat com a professor, que arribava al detallisme, la seva sagacitat en l'exploració, però també la seva imatge humana, la seva conducta, han fet que es parlés d'ell com un home sant. I així la seva influència ha estat molt intensa. Quan es recordà el seu centenari un dels seus deixebles més il·lustres, el doctor Alsina i Bofill, el va qualificar de "mestre de metges". Era deixeble del doctor Martín Vallejo, fou encarregat de la càtedra de Patologia Mèdica des de la mort del doctor González Prats l'any 1920, i finalment en fou catedràtic efectiu des del 1926 al 1943 en que va morir (40).

El doctor Ferrer i Solervicens fou un dels tres Ferrer que dirigien una clínica mèdica al nostre hospital, en un temps acostat: Ferrer i Piera; Ferrer i Solervicens i Ferrer i Cajigal. Va néixer a Artés, al Bages, l'octubre de 1885. Metge el 1906, treballà de seguida com a metge pràctic, a la Barceloneta, i continuà estudiant intensament, com féu tota la vida. El 1914, quan encara no tenia trenta anys, va guanyar una plaça de professor auxiliar d'anatomia patològica. Durant un any estigué destinat a la facultat de medicina de Saragossa.

La tasca d'un patòleg se centrava sobretot en el diagnòstic de les lesions en els òrgans, a l'autòpsia. Sovint era la confirmació, ampliació o rectificació d'un diagnòstic. Ferrer fou un mestre en aquest camp. El 1915 tornà a Barcelona, treballant a la càtedra del doctor Vallejo. En la llarga malaltia final d'aquest, un tumor cerebral, Ferrer portava pràcticament el pes de la càtedra. Però quan es cobrí la vacant no fou per a ell. A la mort de González Prats, l'any 1920, s'encarregà altra vegada d'una càtedra vacant. Va tardar anys en cobrir-se però a la fi la va guanyar en propietat l'any 1926, quan ja tenia un gran prestigi.

Anava ben d'hora a la facultat, molt sovint a peu, i s'hi passava tots els matins. Veia els malalts a primera hora. Feia moltes vegades ell mateix les autòpsies; passava llargues estones al laboratori; feia les classes i ensenyava passant visita. Fou un veritable metge de sala. En canvi perdia poc temps en tasques burocràtiques, lacra de la universitat d'avui, i mai no hi tingué cap càrrec directiu. Treballava cada dia, de gairebé tot l'any, i així passaren més de vint-i-cinc anys, amb una tasca continuada i fecunda, fins a la seva mort quan anava a començar el nou curs, l'octubre de 1943, i li faltaven pocs dies per fer cinquanta-vuit anys (41, 42).

Ferrer serà recordat més que res com a mestre. Aquest és un privilegi de pocs professors; altres solen ser valorats més per la seva tasca escrita o institucional. Ferrer fou un bon metge, però, principalment, un gran mestre. Ho remarcuem perquè aquesta faceta fins i tot ha afeblit una mica les altres (43). Tenia un estil ben propi: no era brillant, ni pretenia ser-ho. Ferrer feia unes classes clares, senzilles, sense ampulositat, sense erudicions innecessàries, però curulles de la seva experiència (44). Ensenyava

sobretot l'exploració dels malalts. Calia, en una època en que les exploracions complementàries estaven just en el seu inici, que el metge davant del malalt conegués bé la manera d'obtenir les dades que li permetien arribar a un diagnòstic. Ferrer era un virtuós de l'exploració i, a més, ho ensenyava als seus alumnes. Home de ritme lent fins i tot s'ha dit que s'entretenia massa explorant els malalts.

A més d'això, que el podria classificar com un metge només clínic, cal assenyalar que fou un dels capdavaners aquí de la introducció del laboratori en la clínica. A la càtedra hi havia un laboratori, en el que passava moltes hores. Recordem a més el seu origen com a patòleg. Cal remarcar també el seu pregon respecte al malalt. S'ha dit que el tractava amb esperit franciscà, que rimava amb les seves conviccions. Aquest esperit el transmetia als seus deixebles.

A més d'això Ferrer féu una obra científica important en el camp de la clínica. En un temps en que no es publicava com ara, i en que la clínica absorbia la major part del temps, fou autor de més d'una cinquantena de treballs. Això cal dir-ho perquè Ferrer fou considerat sovint com un metge que publicava poc. Aquest vessant de la seva activitat fou també important, tot i que probablement el mateix Ferrer no el valorava pas en un primer lloc. Els treballs eren dedicats a la clínica, sense cap digressió ni allunyament. Dins del camp de la medicina interna les àrees en que treballà més foren la patologia digestiva, la respiratòria i les infeccions. En un altre lloc les hem analitzat amb un cert detall.

Agustí Pedro i Pons, que fou deixeble seu però arribà a fer les mateixes oposicions del 1926, diu d'ell "li dec molt del que he après i fou potser la personalitat mèdica més extraordinària del seu temps... ..la seva modèstia feu que es mostrés fugisser i poc apte per a les exhibicions en acadèmies ni en la dialèctica dels congressos. Era un místic que va dedicar tota la seva existència als malalts i al noble afany d'instruir a les generacions de metges" (45).

Ferrer fou un creador d'escola. Sovint els deixebles tampoc no tenien el costum de fer massa soroll, sinó de fer la seva tasca amb més efectivitat que lluïment. Joan Codina i Altés i Josep Alsina i Bofill també l'ajudaren; J. Sala i Roig col·laborà en treballs sobre patologia del fetge; Modest González Ribas i Romà Alemany en la patologia respiratòria; Josep Vives i Mañé en el laboratori; Joan Sanllehi i Gambús, amb més proximitat personal, en la direcció de la sala (46).

L'ENSENYAMENT DE LA CIRURGIA

L'ensenyament de la cirurgia estava dividit en tres assignatures i hi havia tres clíniques quirúrgiques, que estaven situades una al costat de l'altra a l'ala Provença de l'edifici de l'hospital. Quan es féu el trasllat els catedràtics eren els doctors Gil Saltor, Antoni Morales i Francesc Rusca. El primer i el tercer van morir aviat, tots dos l'any 1909; el doctor Morales es va jubilar el 1918 (47).

El doctor Saltor dirigia la Clínica Quirúrgica A, la que estava més a prop del carrer de Casanova. Fou substituït pel doctor Ramon Torres i Casanovas, que fou catedràtic

durant deu anys, del 1912 al 1922, en que va morir. Després d'alguns anys, ocupada interinament, va venir l'any 1927 el doctor Antoni Trias i Pujol, que va durar fins el 1939 en que es va exiliar.

La Clínica Quirúrgica B era el servei de la càtedra del doctor Morales, d'Anatomia Topogràfica i Operacions. Quan aquest es va jubilar arribà, l'any 1919, el doctor Joaquim Trias i Pujol que, com el seu germà Antoni, la va portar fins el 1939 en que marxà a l'exili.

Per la seva situació topogràfica a l'hospital, l'altra càtedra ocupava la Clínica quirúrgica C. El catedràtic, en fer el trasllat al nou hospital, era el doctor Francesc Rusca, que va morir a finals del 1909. Es va cobrir per torn d'oposició, i la va guanyar, l'any 1911, el doctor Josep Bartrina i Thomàs, que la va dirigir fins el 1948 en que es jubilà.

En aquest capítol estudiarem les obres dels doctors Torres Casanovas, Antoni i Joaquim Trias i Josep Bartrina. El primer és l'únic que queda comprès totalment dins del període inicial. La dels germans Trias comprèn fins a la fi del període de l'Autònoma, i el doctor Bartrina s'allarga fins a la postguerra.

L'obra quirúrgica del doctor Ramon Torres i Casanovas

El doctor Torres i Casanovas fou un bon cirurgià, que va guanyar la càtedra el 1912, als trenta-cinc anys i va morir al cap de deu anys, el 1922, a causa d'una tuberculosi que arrossegava des de jove i que li va minvar l'empenta. Havia estat auxiliar numerari des de l'any 1904, i s'encarregà de la càtedra del doctor Saltor després de la mort d'aquest el 1909, guanyant-la definitivament al cap de tres anys. Havia nascut a Barcelona el 1877. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina, on ingressà el 1916. Fou traductor d'alguns llibres de l'especialitat, entre ells la Patologia Quirúrgica d'Emile Fergu, que fou un dels textos clàssics de començaments de segle (48).

Tenia fama de bon clínic, coneixedor de la patologia, amb una considerable habilitat com a cirurgià i, a més, de ser un bon mestre pràctic. Les classes teòriques en canvi sembla que no eren el seu fort. La seva obra quedà tallada per la malaltia i la mort. Interinament es va ocupar de la càtedra el doctor Antoni Morales i Llorens, que era auxiliar numerari des del 1909 i fill del doctor Morales Pérez (49).

L'obra del doctor Antoni Trias i Pujol

El doctor Antoni Trias féu, durant tot el seu període de catedràtic de la facultat, un tàndem amb el seu germà Joaquim. Tots dos foren catedràtics de cirurgia de Barcelona, amb els serveis veïns i amb un enfocament comú de les coses de la universitat. Aquesta unió, els Trias, o "germans Trias", s'ha mantingut després de la seva mort, per exemple en la rotulació d'un carrer de Barcelona o el nom de l'hospital de la Seguretat Social de Badalona, ciutat on van néixer (50).

Antoni era el petit dels dos. Havia nascut l'any 1891. Es va llicenciar el 1914 i l'any 1920 va guanyar, per oposició, la càtedra de Salamanca, on va estar durant set anys. El

1927 va venir a Barcelona, a la vacant del doctor Torres i Casanovas. Aquí féu un tasca important durant dotze anys, fins al seu exili. Potser l'aspecte que ha destacat més en l'activitat a la facultat del doctor Trias ha estat la dedicació institucional, la preocupació per la reforma de l'ensenyament, la divisió de la cirurgia en especialitats. Va portar aquest esperit a la Universitat Autònoma, de la que fou un dels patrons, per quina raó fou empresonat l'any 1934 i després hagué de marxar. En aquest camp també fou important la seva col·laboració en el projecte de l'escola d'infermeres de la Generalitat. Va tenir una activitat política en la línia d'Acció Catalana. Fou president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques un bienni durant la guerra (1936-38). En la seva tasca com a cirurgia destaca sobretot l'interès per la cirurgia toràcica i vascular, per diferenciar la neurocirurgia i per establir col·laboració amb l'escola de Fisiologia, desenvolupant una línia de cirurgia experimental, per mitjà de Domènech i Alsina.

El doctor Trias, que havia guanyat la càtedra per oposició, i el sistema personalment no li havia anat malament, fou un dels defensors més aferrissats del nomenament dels professors per un mètode més d'acord amb els mèrits previs que no pas només per uns exercicis brillants. Ell, que fou catedràtic de cirurgia abans dels trenta anys, no acceptava un sistema en que sobretot en el camp de la cirurgia pràctica, es podia arribar a una càtedra abans de saber realment operar, com ell mateix havia dit (51).

Després de la guerra s'establí a Bogotà, on féu una tasca molt àmplia com a cirurgia. Tard, tornà a Catalunya, i fou un dels assistents al primer congrés d'Història de la Medicina Catalana, el juny de 1970. Durant aquest viatge, i a finals del mateix mes de juny, va morir a santa Cristina d'Aro, de manera sobtada als setanta-vuit anys.

L'obra del doctor Joaquim Trias i Pujol

Joaquim era gairebé quatre anys més gran. Féu alhora els estudis de medicina i de farmàcia; llicenciat el 1910, amplià estudis a Viena, amb Böhler. Es féu metge militar, passant un temps al Marroc, de 1911 a 1913. Interessat per la universitat, el 1915 va guanyar la càtedra de Tècnica Anatòmica de Granada i el 1918 va passar, per trasllat, a la d'Anatomia Topogràfica i Operacions de Saragossa. Jubilat Morales, ve per trasllat a la mateixa càtedra de Barcelona l'any 1919 i va estar-hi durant vint anys (52).

Des d'un punt de vista burocràtic hi hagué modificacions en la denominació de la càtedra. El 1926 va passar a dir-se de "Terapèutica Quirúrgica". Quan l'Autònoma el doctor Trias fou catedràtic de Patologia Quirúrgica II, mentre el doctor Puig Sureda ocupava la clínica de Terapèutica Quirúrgica.

Joaquim Trias fou un element clau en la Universitat Autònoma. Quan va venir la República fou nomenat degà de la facultat, i ho va ser pràcticament fins el final de la guerra, amb una interrupció el 1934, després del 6 d'octubre. També fou secretari de la Junta Administrativa de l'Hospital.

Des del punt de vista assistencial va intentar, com el seu germà, l'especialització de l'exercici del cirurgia. Així intentà desenvolupar un servei de traumatologia, seguint les idees de Böhler, i encarregà aquesta tasca principalment a Jimeno Vidal. En aquest sen-

tit es va potenciar clarament el servei d'urgències de l'hospital. En el camp de l'anestèsia, que aleshores estava en fase de desenvolupament important, encarregà al doctor Josep Miguel la introducció dels coneixements adquirits principalment a Anglaterra.

Durant el bienni 1928-1930 fou president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques. Aquests anys coincideixen amb èpoques de lluita política dels estudiants, i també amb una florida de l'Agrupament Escolar, que reunia els estudiants que anaven per l'Acadèmia.

El 1939 va haver de marxar. Primer va estar a França, a Carcasona. També va estar a Andorra, on va exercir algun temps. Quan va tornar, ben acabada ja la guerra mundial, es va trobar marginat, i alguna vegada fou empresonat. També va anar a l'Argentina, on fou professor de la universitat de Mendoza. Quan ja estava arran de la jubilació fou readmés com a catedràtic, i adscrit a la facultat de medicina de Barcelona, a disposició del claustre, el qual no li va encomanar cap tasca, considerant que els seus serveis ja no eren necessaris. Va morir el 1964 (53).

L'obra del doctor Josep Bartrina i Thomàs

Bartrina portava la tercera càtedra de cirurgia, la Clínica Mèdica C. Era de la mateixa edat que Torres Casanovas, tots dos havien nascut el 1877, i van guanyar la càtedra de manera gairebé paral·lela: Bartrina el 1911 i Torres el 1912.

El doctor Bartrina de petit va viure a Mataró; va començar arquitectura, però ho deixà i es decidí per la medicina, llicenciant-se l'any 1900. Fèu una tesi sobre exploració renal i amplià estudis a París amb Guyon i Albarrán. Ben aviat es decantà per la urologia, i fou un dels impulsors dels estudis d'aquesta especialitat a Catalunya (54).

A la segona meitat del seu període de catedràtic, a partir de 1928, l'activitat de Bartrina està en part influïda per un càncer de laringe que va obligar a fer-li una laringectomia. Al cap d'un temps pogué utilitzar un aparell de fonació i reprendre la seva tasca docent i assistencial. A més era molt sord i de no massa bon geni, el que li creà algun problema amb estudiants.

L'OBSTETRICIA I LA GINECOLOGIA

Quan va començar el nou hospital les matèries ginecològiques eren dues, amb dos catedràtics. Un era el baró de Bonet, que en aquell moment era rector, i es dedicava molt més als parts, i l'altre el doctor Fargas, un dels grans mestres de la facultat, abocat al vessant quirúrgic de la ginecologia. Ambdós tenien una considerable activitat política: Bonet des de la dreta dinàstica, i així rebé un títol nobiliari; Fargas com a nacionalista des de la Lliga.

Les dues càtedres van quedar vacants al cap de pocs anys. Bonet va morir l'any 1913 i, per concurs de trasllat que es va resoldre aviat, va venir el mateix any el doctor Mateo Bonafonte, catedràtic de Sevilla. El 1916 va morir Fargas i aleshores Bonafonte

es canvià. La vacant que deixava a Parts la va guanyar per oposició, que tampoc es va entretenir, el doctor Pere Nubiola, que ha estat el mestre més important de l'escola catalana d'obstetrícia. Bonafonte es va jubilar els anys de l'Autònoma i fou substituït per Víctor Conill. Nubiola es jubilà el 1948 (55).

L'obra del doctor Pere Nubiola i Espinós

Nubiola fou un dels professors que van deixar una petjada més intensa en la facultat del seu temps. Era home d'una gran intel·ligència, útil per a resoldre situacions en moments difícils, com una persona de pau. També fou un metge molt hàbil en una especialitat en que un error pot ser decisiu i ben visible, els parts. Creador d'escola, fou una de les persones més valorades pels seus deixebles (56).

Va néixer a Barcelona l'any 1878 i diuen que de jove es volia dedicar a la marina. A casa seva hi vivia un professor de la facultat, vell i solter, el doctor Silòniz, catedràtic d'anatomia, i probablement aquest fet influí en que es fes metge. Va llicenciar-se l'any 1899, formant part d'una promoció extraordinàriament brillant, una de les que en van sortir més catedràtics de la facultat. Hi ha un ric anecdotari, explicat principalment per Peyrí, d'aquesta època d'estudiant on Nubiola demostrava sovint el seu enginy. El 1900 féu la tesi amb un treball sobre els ferments del suc gàstric.

Va fer un temps curt de metge a Cardona, però aviat es quedà a l'hospital, que encara era el vell hospital de la Santa Creu, i el 1902 en fou metge ajudant. El 1906 va guanyar la plaça d'auxiliar numerari de la facultat, del grup d'obstetrícia, ginecologia i malalties de la infància. Ja hem esmentat que els dos catedràtics tenien una considerable activitat política, i hagué de donar les classes amb freqüència (57).

Quan el doctor Bonafonte canvià la seva càtedra de parts per la de ginecologia que deixava vacant Fargas, la de parts va anar a oposició. El gener de 1917 fou nomenat Pere Nubiola. La seva activitat ha deixat un gran record. Fou un bon organitzador del servei, voltat de col·laboradors que ajudaven a l'ensenyament i les guàrdies. Nubiola era un excel·lent coneixedor de l'ofici i tenia una gran habilitat per a resoldre les situacions complicades, les distòcies, i ho ensenyava als alumnes. Era un mestre en la utilització del fórceps i va intentar introduir modificacions tècniques, algunes amb una certa repercussió. Així va intentar, en una època en que les possibilitats eren limitades, d'introduir la pubiotomia, ja des de l'any 1906. Les seves classes eren molt pràctiques, i s'hi dedicava amb assiduitat; fou un dels professors que van deixar de fer menys classes al llarg de tota la seva vida. En els primers anys el professor auxiliar era el doctor Agustí.

Pedro i Pons va tenir Nubiola com a professor el primer any d'arribat, i després el va conèixer extensament a la facultat. Diu d'ell que fou un mestre generós, més dedicat a formar escola que no al seu interès personal. La seva escola fou més des de l'exercici pràctic, ensenyant als metges, que aleshores anaven la majoria a pobles, a resoldre els parts difícils, i per tant a salvar nens i mares, que no encaminada a fer una escola acadèmica. Amb tot i això tampoc descuidà aquest aspectes, ni el científic, malgrat l'orientació eminentment pràctica de l'especialitat.

.....

També fou important la seva dedicació al desenvolupament de l'ensenyament de les llevadores, i en aquest sentit fou impulsor d'una escola que va tenir un rendiment pràctic important. De Nubiola hi ha un ric anecdotari, magnificat, i en part modificat potser, pel record llunyà de molts dels seus deixebles, que recordaven amb emoció els temps d'estudiant. De Nubiola i del seu servei, ric en situacions difícils en les guàrdies nocturnes dels parts, que queden més en la memòria que un fet passat a les deu del matí d'un dia habitual, n'ha quedat un record extens (58, 59).

Hem dit que Nubiola fou home de pau en moments difícils. Així ho demostrà les dues vegades que es va fer càrrec, sempre interinament, del deganat de la facultat. Una fou després del 6 d'octubre de 1934, quan el degà, Joaquim Trias, fou empresonat i, al cap d'uns mesos, dimití. L'altre just després de la guerra, el 1939. Mai no li van interessar gaire aquests aspectes. Es va jubilar l'any 1948 i el substituï, per concurs de trasllat, el doctor Manuel Usandizaga. Va morir el gener de 1956.

L'obra del doctor Mateo Bonafonte i Nogués

Bonafonte fou molt diferent de Nubiola. Aquest era irònic, sarcàstic, enginyós, bon coneixedor del medi en que estava, la facultat, perquè ja des dels temps de l'ateneu d'alumnes interns de la Santa Creu, en coneixia tots els secrets. De Bonafonte en diu Pedro i Pons: "era hombre de agudas ocurrencias, que contrastaban con su carácter y apostura extremadamente serios". Malgrat això el seu anecdotari era ric, però en part des d'altres punts de vista. Com a mestre en diu només "pero aquí solo interesa recoger que era un gran ginecólogo de diagnóstico seguro y preciso" (60).

Bonafonte era d'un poble petit de l'Aragó. Va néixer el 1862 i féu els estudis a la facultat de Saragossa, llicenciant-se el 1883. Era un home de caràcter fort que es va fer ell mateix, superant les dificultats. Exercí com a metge rural bastants anys, a Casp i a Batea, on per causes polítiques va tenir dificultats. La seva formació va ser en gran part autodidacta, encara que algun estiu, mentre estava a Batea, va anar a Alemanya. Aleshores va tornar a Saragossa, on va preparar diverses oposicions i el 1904 va guanyar la càtedra de Ginecologia. Sembla que tot i que va guanyar la vacant de Saragossa, va fer una permuta immediata amb la de Sevilla, probablement per un acord previ.

La seva estada a Sevilla tampoc no fou plàcida, pel seu caràcter, potser massa clar i brusc. Vacant el 1913 la càtedra de Barcelona, la va demanar per trasllat, venint el mateix any. Es fama, i s'ha repetit, que quan va marxar de Sevilla es va despedir del claustre amb una de les seves frases punyents, dient "Adiós señores, que me voy a Europa". En aquells anys les dues matèries, parts i ginecologia, no feien rotació sinó que estaven ben separades. Bonafonte es feu càrrec dels parts, que no devia ser el que li agradava més. A començaments de 1916 va morir Fargas i aleshores Bonafonte va passar a Ginecologia, deixant vacant l'obstetrícia, que havia de guanyar Nubiola (61).

Bonafonte fou un professor i un clínic correcte. La seva obra escrita és més aviat curta. El març del 1925 fou nomenat degà de la facultat, en una època d'aldarulls, en que els estudiants demanaven la dimissió del rector, que era el catedràtic de pediatria,

el doctor Martínez Vargas. Substituí al doctor Serés, que ja estava malalt. Va durar poc en el càrrec perquè al cap de dos anys, el 1927, el succeí el doctor Oliver. Es va jubilar l'any 1933, substituint-lo en la càtedra el doctor Víctor Conill i Montobbio. Bonafonte va morir l'any 1940 a Cuenca (62).

LA PEDIATRIA

L'assignatura de Malalties de la Infància fou creada per la reforma del 1887. Ja hem esmentat els petits canvis que hi va haver en el professorat en els primers anys. El 1892 va venir el doctor Andrés Martínez Vargas, que fou catedràtic fins a la seva jubilació el 1931. Va morir a Barcelona l'any 1948, als vuitanta-sis anys.

El doctor Andrés Martínez Vargas

El doctor Martínez Vargas fou un dels grans personatges de la facultat de medicina del seu temps, pràcticament tot el primer terç del segle XX, però ho fou més per la seva personalitat, actituds i caràcter, els càrrecs que va ocupar i la seva activitat institucional, que per la seva obra científica i docent, tot i que aquesta també fou important (63).

Havia nascut a Barbastro l'any 1861 i féu els estudis de medicina a Saragossa, llicenciant-se el 1881. De seguida va anar a Madrid, on va formar-se amb el doctor Espina y Capo. Després anà a Amèrica, on s'especialitzà en malalties dels nens amb el doctor Jacobi, una de les personalitats de la pediatria d'aleshores. També va estar a Mèxic i Cuba.

L'any 1888 va guanyar, per oposició, la càtedra de pediatria de Granada, i el 1891 concursà a la de Barcelona, guanyant-la. Aquest concurs té la seva curiositat. Hi hagué més d'un candidat i fou nomenat el doctor Arturo Perales Gutiérrez, que estava en el primer lloc de la proposta del Consell d'Instrucció Pública. Però aquest va renunciar i es va nomenar el segon candidat, que era el doctor Martínez Vargas. Aleshores, amb trenta anys, és una època molt activa de la seva vida mèdica. S'ha especialitzat a Amèrica, cosa excepcional en aquell temps. Té molta empena i ganes de lluitar. D'una banda, recolzat per Giné, crea una situació polèmica, que ja hem esmentat, per tenir llocs per la docència pediàtrica en el vell hospital.

D'altra banda va a congressos a l'estranger, que és una tendència molt incipient aleshores aquí. Sabem que el 1895 va presentar tres treballs en un congrés de l'especialitat "in extenso" a Bordeus. El 1897 va anar al 12è Congrés Internacional de Medicina a Moscou, i en féu el relat en diversos números de la "Gaceta Médica Catalana". Aquesta tendència va continuar bastant temps i en aquest sentit Martínez Vargas encetà, tot i que no fou l'únic, i impulsà una tendència important: fer conèixer la nostra medicina a l'estranger. Martínez Vargas fou un dels professors més viatgers, en un sentit positiu, de la nostra facultat, per Europa i Amèrica.

La seva activitat com a publicista té un fort caràcter assistencial, basat en la clínica i en les necessitats docents, des d'un "Tratado de pediatria" el 1915 fins al llibre

.....

“Enfermedades del niño recién nacido” el 1941, alguns anys després de la seva jubilació. El tractat de 1915 tenia gairebé mil pàgines, i era una obra important sobre l'especialitat. Va editar una revista “La Medicina de los niños”, des de l'any 1900 fins a la guerra, que sortia cada mes i que fou un vehicle de coneixement i actualització. També fou un dels primers professors de la facultat que va publicar treballs a l'estranger.

Malgrat aquests aspectes, que són ben positius, la valoració posterior de Martínez Vargas, ha estat controvertida. Això és degut a vàries raons. Una pot ser que les coses que són pròpies d'una especialitat no es coneixen gaire. Les saben els propis especialistes i poc més; fins i tot els veïns, els professors de les altres assignatures, o els metges d'altres especialitats, no en saben gran cosa. Per tant el que és més específic és menys conegut, excepte en el cas de que tingui una gran repercussió. En canvi les coses que formen part d'una activitat més general i tenen una repercussió pública immediata són molt més conegudes i són un factor sovint decisiu a l'hora de la valoració. I si hi ha disparitat entre un punt de vista i l'altre aquest segon sol predominar, si més no en la majoria. I queda un tercer punt que en tot cas ajuda a desempatar, que és la qualitat docent, si era o no un bon professor. També hem de dir que la seva valoració com a metge pràctic fou intermèdia.

Això és possiblement el que va passar amb el doctor Martínez Vargas. El primer vessant, el més propi de l'especialitat, té més punts positius. Però el segon, l'activitat amb més repercussió pública, va ser valorada molt més negativament. Martínez Vargas fou, políticament a la facultat i a la universitat, un home de la dictadura. Fou rector del 1923 al 1927. Havia estat degà des del 1918 al 1923. Tenia un caràcter fort i per tant adoptava posicions fortes, i quan calia mantenir l'ordre acadèmic tenia una actitud dura: per això el feren rector. I aquest és un preu que es paga. Les crítiques, en versos fugissers, dels estudiants d'aquell temps són prou clares. Aquest aspecte li creà molts enemics. Així la seva jubilació, a l'edat que li pertocava, el 1931, fou rebuda per bastants amb una certa alegria, que evidentment no tenia res a veure amb la pediatria, que era la seva assignatura (64).

Estrictament com a catedràtic de pediatria la seva valoració és mésaviat positiva, tot i que no tenia fama de bon docent. Durant algun temps la seva càtedra fou de les que tenien més empenta a la facultat, encara que la seva feina era sovint poc coneguda. En el vessant directiu com a degà fou autoritari, i com a rector es va comprometre massa amb un govern que tenia al davant les ires dels estudiants. Es va posar en un lloc que cremava i, des del punt de vista del seu prestigi acadèmic, en va sortir ben socarrat (65).

LES ESPECIALITATS

1. L'ensenyament de la Dermatologia

L'estudi de la patologia de la pell formava part inicialment de la que se'n deia Patologia Externa, és a dir la Cirurgia. L'explicaven doncs dintre de la patologia quirúr-

gica, i sense gaire dedicació. El primer professor que s'ho va prendre de manera seriosa fou el doctor Giné i Partagàs. Ja hem comentat que fou autor de dos volums ben extensos, un de dermatologia i un altre de sifiliografia. La venereologia ha estat lligada des de fa molts anys a la dermatologia. Després la va explicar el doctor Gil Saltor. Aquest en els últims temps la va deixar a un jove ajudant, el doctor Peyrí, que ja no feia cirurgia sinó que s'ocupava només de les malalties de la pell. Peyrí fou auxiliar honorari el 1905 i numerari el 1907. Des d'aleshores el doctor **Jaume Peyrí i Rocamora** la va explicar, com a auxiliar o catedràtic, durant quaranta anys, fins que es va jubilar el 1947. Va morir el 1950. (66, 67, 68, 69, 70).

A la càtedra va tenir una gran activitat, organitzant un servei, sovint sense massa col·laboració, sobretot de l'hospital. Bastants anys després el doctor Vilanova, que el va succeir, comentava el fet una mica esbojarrat que la càtedra estigués situada en tres llocs diferents i distants de l'hospital: "Peyrí es va haver de conformar amb el que li van deixar" (71). Va tenir clar que calia conèixer el que es feia fora i també fer conèixer el que feiem aquí. Així va encetar una tendència: l'obertura a l'exterior, que van seguir molt més intensament els seus successors. Peyrí fou un bon dermatòleg, creador d'escola, i que estava al dia del progrés de la seva especialitat. En canvi potser no era tan clar ensenyant, sobretot en els temes que no eren tan directament clínics, com per exemple la serologia de la lues.

Jaume Peyrí fou un dels personatges importants de la facultat del seu temps, la primera meitat de segle, i de tota la medicina catalana. Durant bastants anys, des de poc abans de la guerra fins el 1948, fou president de l'Acadèmia de Medicina, en un dels períodes més difícils de la institució, que va estar bastants anys pràcticament inactiva.

Encara hem d'agradir a Peyrí un altre fet. Fou un home erudit, interessat per la història, d'una gran cultura. Li agradava bastant escriure i ens ha deixat relats de memòries del seu temps d'estudiant, de batxillerat o a la facultat, que són una font de coneixements. Els seus "Apuntes no velografiados..." que hem esmentat moltes vegades són una deu important d'informació per conèixer la facultat de finals de segle, el seu temps d'estudiant. Diu les coses sense agressivitat, amb un discret control per no ferir, però queden bastant marcades les diferències. En aquest sentit és un treball molt útil per conèixer la facultat d'aquells anys. Fou un dels elements més destacats de la promoció de 1899.

2. L'ensenyament de l'Oftalmologia

* La càtedra d'Oftalmologia fou coberta oficialment l'any 1915. Fou nomenat catedràtic una de les personalitats més il·lustres de l'especialitat aquí, iniciador d'una nissaga important dins de l'oftalmologia catalana, el doctor **Josep Antoni Barraquer i Roviralta**. Aleshores ja era un home gran, que passava dels seixanta anys, i estava en el cim del seu prestigi. Des de jove s'havia dedicat a l'especialitat, de la que fou un dels principals capdavaners aquí. L'any 1879 ja havia creat un dispensari a l'hospital de la Santa Creu, que va dirigir durant trenta anys, fins el 1910 i després va passar a l'Hospital Clínic (72).

Sembla, però, que quan es van fer els nomenaments dels nous catedràtics de les tres especialitats que es creaven, l'informe de la facultat proposava una altra persona, el doctor Manuel Menacho i Peyrón, i que el canvi es féu a Madrid (73). En tot cas Barraquer tenia el nivell que calia per la càtedra. S'havia format en part a fora, mantenia contactes amb oftalmòlegs d'altres països i va donar un nivell alt a l'especialitat. La seva col·lecció de preparacions i de peces macroscòpiques, referides a patologia ocular, fou molt important.

Barraquer, de la mateixa generació de Cardenal, fou un dels estudiants que van ajudar a la fundació de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques, i en fou president en el bienni 1904-1906. Fou també membre de l'Acadèmia de Medicina. Com a cirurgia ocular fou hàbil i tenia capacitat per introduir noves tècniques. S'ha donat el seu nom a una operació per millorar el resultat estètic de les pròtesis oculars.

El doctor Barraquer es va jubilar l'any 1921 (74). Quedà encarregat de la càtedra el seu fill, Ignasi Barraquer, que havia de ser un dels oftalmòlegs més brillants del seu temps. Ho va deixar. Després fou encarregat algun temps el doctor A. Vila Coro, i el 1926 va arribar per trasllat el segon catedràtic de l'especialitat a Barcelona. Era el doctor Marian Sòria, que va dirigir la càtedra i el servei hospitalari fins a la seva mort l'any 1955.

* El doctor **Marian Sòria i Escudero** era de família castellana, però havia nascut incidentalment a Catalunya, a Lleida, l'any 1889, i va passar bona part de la infància en diversos pobles de Catalunya, pel destí del seu pare. Va estudiar la carrera de medicina a Madrid, essent deixeble del doctor Marquès: la va acabar el 1912 i la seva tesi de doctorat ja és sobre un tema d'oftalmologia. Fou professor auxiliar a Madrid i l'any 1920 va guanyar l'oposició a la càtedra de Cadis. Allí es dedicà a la política, essent diputat provincial pel partit liberal (75, 76).

El 1926 va venir per concurs de trasllat a Barcelona, on va integrar-se bastant bé. Durant molts anys va ser el secretari general de la universitat. Aquí va fer una obra eficaç i en part callada, sense buscar el lluïment. En l'ensenyament cal diferenciar el que realment aprenien els seus deixebles especialistes, del que s'ensenyava a l'estudiant normal de llicenciatura, que sovint passa per una especialitat una mica per sobre. En el seu servei es treballà amb intensitat en molts camps de l'oftalmologia. Sòria de jove s'havia interessat molt pel tracoma, i havia modificat una tècnica per la cirurgia llagrimal. Va publicar treballs de manera continuada. Quan va morir l'any 1955 el succeí el seu deixeble doctor Josep Casanovas i Carnicer, que havia guanyat feia alguns anys la càtedra de Salamanca.

3. L'ensenyament de l'oto-rino-laringologia

La càtedra d'ORL es va crear, com les dues anteriors, l'any 1915. El primer catedràtic fou el doctor Francesc Sojo i Batlle, que es va jubilar al cap de pocs anys. El segon fou el doctor Ferran Casadesús, que ocupà la càtedra des del 1926 fins a la seva jubilació el 1951 (77, 78).

El doctor **Francesc Sojo i Batlle** quan va ocupar la càtedra ja tenia seixanta-cinc anys i una llarga experiència com a cirurgià. Havia nascut a Valls l'any 1850 i es llicencià a Barcelona el 1872. S'inicià com a cirurgià general, perquè aleshores no hi havia gairebé especialitats quirúrgiques, apart de l'oftalmologia. Fou professor clínic de la facultat. En el congrés frenopàtic de 1883 va presentar un treball sobre "Las vesanias y el herpetismo". El 1893 es va presentar a la càtedra de Ginecologia que va guanyar el doctor Fargas. Lentament es va anar decantant cap a l'ORL i el 1902, quan va començar l'ensenyament a la facultat, en fou l'encarregat. El 1915 fou nomenat catedràtic numerari. Va ocupar la càtedra fins el 1920 en que es va jubilar. Aleshores la va portar, durant algun temps, el seu fill, el doctor Francesc Sojo i Pratdesaba.

Com passava sovint la càtedra va tardar alguns anys a cobrir-se de manera fixa. Quan es va fer l'oposició la guanyà, l'any 1926, el doctor **Ferran Casadesús i Castells**, que havia nascut a Madrid, fill de catalans, el 1881. Va començar la carrera a Madrid i la va acabar a Barcelona el 1902. Aquí fou auxiliar d'anatomia algun temps i després tornà a Madrid on s'especialitzà en ORL. Quan la guerra de 1936 va marxar a Itàlia i durant un temps fou incorporat a la universitat de Sevilla.

El seu servei a la facultat, com passa en moltes especialitats, féu més feina interna que externa; més dedicada al progrés de l'especialitat concreta i a l'assistència, que no pas a la docència de llicenciatura. Aquesta és una qüestió bastant general en algunes càtedres i serveis. La feina més important és l'assistencial pels malalts, la tasca de cada dia tot l'any, i la formació dels propis especialistes, que són pocs i han de saber molt bé la matèria. En canvi l'ensenyament als estudiants forma part d'una necessitat diferent. S'ha d'ensenyar una visió general a metges que no es dedicaran a aquella matèria. Per tant la docència dels alumnes, que de fet és l'origen de la formació de les càtedres, no és en aquest cas la finalitat primària del servei hospitalari. Això pot ajudar a entendre a vegades les diferències entre la visió universitària i l'assistencial.

El doctor Casadesús fou membre de l'Acadèmia, on va ingressar l'any 1930 amb un treball sobre el càncer de laringe. Al voltant del servei va aplegar una bona escola d'especialistes. Després de la seva jubilació el va succeir, l'any 1953, el doctor Adolf Azoy (79, 80).

4. L'ensenyament de la Medicina Legal

Quan va traslladar-se la facultat la Medicina Legal feia molts anys que l'explicava el doctor Ignasi Valentí i Vivó, que es va jubilar l'any 1918, i va morir el 1924. La càtedra va estar vacant alguns anys, i era explicada pel doctor Manuel Saforcada, professor auxiliar, que la va guanyar finalment per oposició l'any 1922. Va durar fins l'any 1947 en que fou jubilat.

El doctor **Manuel Saforcada i Ademà** havia nascut a la Vall d'Aran l'any 1877. Va fer les carreres de medicina i de farmàcia i des de l'any 1906 fou metge forense de Barcelona. El 1909 fou professor auxiliar numerari, d'un grup en que s'inclouien la Terapèutica i la Medicina Legal. Quan va guanyar la càtedra es va dedicar bàsicament

als temes de la medicina forense i a la psiquiatria legal. Cal recordar que aleshores la psiquiatria no era una assignatura independent, sinó que s'explicava bàsicament dins de la Medicina Legal. Després comentarem aquesta situació. Saforcada fou un dels fundadors de la Societat de Neurologia i Psiquiatria de Barcelona i de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria. Des del 1925 fou membre de l'Acadèmia de Medicina (81, 82, 83).

Des d'un punt de vista docent Saforcada procurava ensenyar les coses bàsiques de l'assignatura, el que aconseguí només en part. Sovint els seus alumnes el recordaven al cap dels anys més pels seus tics docents, les frases que repetia, un discret anecdotari, que no per l'eficàcia de l'ensenyament. De fet més importants que els aspectes legals eren els coneixements psiquiàtrics. Pedro i Pons diu d'ell "no he oblidat, i encara em serveixen, les seves lliçons de psiquiatria, en les que demostrava, al meu entendre, una gran preparació. Així omplia un buit; sense aquestes lliçons dotzenes de promocions mèdiques no tindrien idea del que és un malalt mental" (84).

Saforcada va intentar crear un museu de Medicina Legal, aprofitant el material del Dipòsit Judicial, destacant principalment els tatuatges. Amb els trasllats successius part del material s'anà perdent. Va explicar també, encara que de manera elemental, la Toxicologia.

Fou molts anys secretari de la facultat. En els primers temps va tenir com a auxiliar el doctor Ramon Trinchet i Cortacans, que el substituïa també com a secretari. També fou ajudant, quan l'Autònoma, el doctor Joaquim Fuster. En els últims anys els auxiliars eren els doctors Sales Vázquez i Bertran Capella. Sales el va substituir a la càtedra l'any 1950. Aleshores es va desdoblar la psiquiatria, que fou portada pel doctor Ramon Sarró, també des del 1950.

5. L'ensenyament de la Higiene

Després de la jubilació de Rodríguez Méndez, l'any 1918, la càtedra va sortir a concurs i va venir el doctor **Antoni Salvat i Navarro**, que era catedràtic de Sevilla des de l'any 1913. Aleshores tenia uns trenta-cinc anys. El pare era un metge militar originari del camp de Tarragona, la mare aragonesa i ell va néixer a Saragossa, i va créixer amb els avis materns. A set anys va anar a Cuba, seguint el pare en els seus destins militars. Estudià medicina a València, féu oposicions a metge de la marina i va estar un temps a Cartagena i encara va voltar en altres destins. Entremig havia ampliat estudis de bacteriologia a París i Berlin. El 1913 va guanyar la càtedra de Sevilla, allí va estar-hi uns anys fins que vingué a Barcelona. Era un home inquiet, amb una personalitat forta, sovint amb poca paciència, i del qual es conta un ric anecdotari.

Pedro Pons diu d'ell que era un home de gran cultura, autor d'un notable tractat d'higiene, "que sempre he consultat amb gran profit" (85). Sembla que explicava bastant bé, però la seva personalitat i els trets del seu caràcter han quedat més en la memòria dels alumnes que les seves aportacions didàctiques. Home liberal, tenia criteris propis, i s'enfrontava amb una certa tranquil·litat a les exigències del poder establert. Són

conegudes algunes anècdotes davant les recomanacions des dels alts càrrecs. I així es creà enemics que li van fer pagar. D'una banda el 1936 fou detingut, tot i que el rector el féu alliberar i seguí amb la càtedra. Però el 1939 fou depurat, apartat de la càtedra i traslladat a la universitat de Granada. Després encara es traslladà a Saragossa, i finalment quan es jubilà el 1953 tornà a viure a Barcelona on va morir l'any 1977 (86).

L'agrupament escolar

Cap el final d'aquest període l'activitat dels estudiants ha tingut un dels moments més destacats a la vida de la facultat. De ben segur que al llarg dels anys moltes coses van ser fugisseres i han quedat oblidades, encara que valguessin la pena. Altres han deixat una petjada i un rastre ben marcats. En el sentit més limitat als estudis de medicina probablement el fet més important, en aquest segle i mig, va ser la vida intensa de l'Agrupament Escolar.

En sentit més ampli ho fou, aleshores, la participació dels estudiants de la facultat en les lluites contra la dictadura de 1923-30. Cal recordar que aleshores només hi havia el que avui en diríem dos "campus", el de la plaça de la Universitat, on hi havia quatre facultats, i el del carrer de Casanova, el del Clínic. Algunes vegades els estudiants de medicina "baixaven" a la plaça de la Universitat.

L'Agrupament Escolar era, en el seu nom complet, "Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya". Recordem que l'Acadèmia va ser fundada precisament per estudiants. I en l'any del cinquantenari, el 1928, es va fundar l'Agrupament. Els estudiants tornaven a dur la iniciativa.

L'Acadèmia, com tantes vegades, era un centre de vida, a vegades de resistència, altres com a gresol on creixen noves activitats. L'Acadèmia era encara, i per poc temps, al carrer de Llúria número 7. Els estudiants tenien un local, còmode en el seu temps, però que es feia petit. Allà molts hi estudiaven, discutien, feien amics que durarien tota la vida i platicaven de moltes coses del món. En molts n'ha quedat un record extraordinari. Molt poc després la seu de l'Acadèmia, i l'Agrupament, van passar a l'edifici del Casal del Metge, a la Via Laietana núm. 31.

Butlletí de l'Agrupament Escolar de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, que reunia els alumnes de medicina. Va començar l'any 1929. Mostra un gran interès per aspectes artístics i literaris.

El Butlletí de l'Agrupament

I entre tots ells alguns, més decidits o emprenedors, van fer obra escrita que ens ha arribat. En aquest sentit és important el Butlletí de l'Agrupament. Va començar el gener de 1929 (87). L'Agrupament s'havia fundat el 1928 i en principi les seves activitats eren recollides a la pròpia revista de l'Acadèmia, els *Annals* (88).

L'Agrupament va ser tirat endavant per uns quants motors. I el seu Butlletí també. El primer redactor en cap és Alfons Trias i Maxencs, que ja era metge. Trias fou un home actiu, amb una gran tasca a la dècada dels trenta, que es va orientar principalment a l'Escola d'Infermeres de la Generalitat. Després fou represaliat. Va recollir, gairebé fins a la seva mort, el 1977, tota la bibliografia mèdica en català. A la primera redacció hi consten, com a secretaris, Antoni Tomàs i Quevedo, Xavier Farrerons i Co i Vicenç Artigas i Riera. Tots van fer després una activitat prou interessant.

Els alumnes acabaven els estudis i els caps van anar essent substituïts. Més endavant, entre altres, hi anem trobant, Manuel Corachan i Llort, Lluís Moragas, Alfons Puig, i potser més actius, Joaquim Nubiola i Sostres i Jordi Vallès i Ventura. Més endavant el redactor en cap és Agustí Amell, i a la secretaria s'incorporen Jaume Elias, Lluís Batalla, Josep Paravicini i altres. Aquest Butlletí té una considerable importància en el seu temps, entre els estudiants, i és el que ens ha permès conèixer moltes coses que si no, haguessin quedat oblidades.

El Butlletí té una estructura oberta, en realitat és el batec d'un jovent actiu i preocupat. Té una finalitat molt concreta, que de manera general es pot dir de desvetllar i culturalitzar la joventut, de fer-los interessar per les coses, tot i respectant clarament la diversitat d'idees, però amb alguna orientació clara, encara que admet perfectament la discordança d'opinions. Així es diu: "Encaminat l'Agrupament a la consecució d'un nivell cultural remarcable per a cadascun dels seus socis, els treballs que es presentin podran versar sobre qualsevulla de les activitats científiques, artístiques, morals, etc., que són d'interès per a tothom" (89).

L'orientació. Les grans línies

L'Agrupament omplia una tasca de formació humana. No deixava els aspectes científics: es feien cursets i conferències, a vegades pels propis estudiants. També es donaven algunes beques a estudiants per a formació curta a l'estranger. Però hi havia a més una funció clara d'interès per la cultura i pel món, de convivència social. L'Agrupament va deixar molt bon record en molts dels seus socis que en els anys foscos de la dictadura enyoraven el seu temps d'estudiant, que havia coincidit amb un moment de creixement de la ciutat (Exposició de 1929), de llibertat ciutadana (la República) i de canvi en l'ensenyament (Universitat Autònoma). I això amb independència del color polític posterior que tinguessin.

Un prova, ja ben inicial, de l'interès molt més enllà de la facultat i de la medicina, que movia els membres de l'Agrupació el podem trobar en l'enquesta de vuit punts que

ja surt des del primer número del Butlletí. En resumim alguns trets i qüestions que es plantegen:

- Esteu satisfet de la instrucció i educació que us donaren?
- Quins autors i llibres de la literatura universal preferiu?
- Què penseu dels problemes socials?
- Quin interès sentiu per la vida internacional? ... nacionalismes estatals, internacionalisme, Estats Units d'Europa, Internacional Socialista, Societat de Nacions...?
- Quin judici us mereix la guerra?

Cal dir que el nombre de respostes, que es donen amb detall, és evidentment petit i que hi ha una bona dispersió de criteris.

L'obertura cultural: el món de l'art

Aquest és un dels trets més importants de l'activitat del grup que es reflexa en el Butlletí. Ja en el començament hi ha una certa insistència sobre l'art avantguardista i la seva repercussió a Catalunya (90). El mateix any 1929, que és de creixement de la ciutat, amb molta edificació nova i la urbanització de la muntanya de Montjuïc, es dedica un número monogràfic a l'arquitectura, amb una intenció precisa: obertura a "elements que professen altres estudis" (91).

Poc més endavant hi ha un número extraordinari i molt important pel que representa. Es el monogràfic extra de 1930 dedicat al Superrealisme (92). Les col·laboracions són extraordinàries, tenint en compte que les demanaven estudiants de medicina. Hi trobem escrits de Josep Vicenç Foix, Guillem Diaz-Plaja, que aleshores tenia vint anys, Ramon Gómez de la Serna, Manuel Altolaguirre, Sebastià Gasch, i també de Salvador Dalí i Joan Miró entre altres. Entre l'obra dels estudiants potser cal destacar un peça de teatre ultra curta, en un acte: "Ismael 22", de Jordi Vallès (93). Aquest número va tenir molt èxit i va ser demanat des de diversos països.

La visió crítica

Aquest és un altre dels mèrits de la revista, saber explicar les coses que consideren negatives, normalment de manera bastant correcta i poc agressiva. La primera línia d'aquesta crítica és sobre l'ensenyament. Ja es reflexa a la primera pregunta de l'enquesta inicial, però va més enllà. Hi ha de tot: hi ha qui troba les coses bé, però altres no.

La crítica general contra l'ensenyament és que ha estat massa memorístic, i això gairebé a tots els nivells. Altres vegades es concreta. Recollirem alguna opinió: "La meva instrucció, la que rebem tots, és, sense discussió, deficient..." (94); "No estem conformes amb la il·lustració que ens donaren, tant a la primera ensenyança com a la segona..." (95); "N'estic força descontent: la instrucció la trobo deficient i absurda..." (96). Això pel que fa a l'ensenyament general, previ a la facultat. Però aquesta tampoc se'n salva massa, en el seu conjunt.

Envio el següent teleograma de
col·laboració al número dels estudis de
medicina

COHABORACIO ESTON EM PLAU INSISTIR
ULTRATJE PUTREFACTE PELUT ESTON
ULTRATJU TEMBE ESPECIALMENTE
INTELECTUALS CATALANS BALANCIANS
i occitans

PAU

procura de que aparegui, si no li posen
mai mes enviare res, ten-lo això per
a. si el teleograma fos confus i sobre tot
per que insisteixis en la insistència

Butlletí de l'Agrupament Escolar

Fotografia d'un escrit de Salvador Dalí publicat en el número d'estiu de 1930.

Una resposta prou interessant és la de Jaume Raventós, que era un estudiant que va aprofitar molt el temps. Estava integrat a l'Institut de Fisiologia en el seu temps d'estudiant i havia publicat algun treball. Després va fer carrera a l'exili. Però era un home que podia estar content del que havia fet a la facultat. La seva resposta és clara: "La instrucció rebuda en les universitats, degut a la seva orientació, és l'ensenyança més feble que hom pot rebre" (97). La resta de la resposta ho matisa una mica i carrega també la culpa sobre els instituts, però reflexa un fet propi d'una bona part, sobretot de la joventut: hom desitja rebre molt més del que se li dona. L'altre enquesta el mateix número té un sentit idèntic: "Resoltament no... de la Facultat ni parlar-ne. Són excepcionals els professors que prefereixen una intel·ligència àgil a una rica memòria; tampoc aquí no ens ensenyen a pensar" (98). I accepta una part de culpa pels propis estudiants: "Dissortadament també està massa arrelada entre els estudiants la memoriopatia".

En un altre aspecte queda la crítica directa contra algun professor concret. Aquí a vegades hi ha una certa agressivitat, però pel que coneixem la crítica no està allunyada de la realitat. Així en el cas de la Patologia General, quin ensenyament es qualifica d'ignominiós, però el que explica és veritat: assistència obligatòria, perquè es passa llista; exigències memorístiques, al peu de la lletra, que feien riure, fins i tot en el seu temps (99). A vegades la forma no està justificada. Així en el mateix sentit de crítica agressiva, en un camp diferent, el de d'una conferència sobre art, trobem l'article "Una conferència putrefacta", perquè es posa contra l'avantguardisme. (100).

La crítica contra l'allunyament dels alumnes dels òrgans de decisió de la universitat també és clara. Joaquim Nubiola reclama els drets dels estudiants, en un article "Sobre la intervenció dels estudiants en la Universitat". Proposa: "Per això el millor és que l'actual procediment d'examen desaparegui" (101). Cal recordar que els exàmens eren sovint orals, o sigui sense prova ulterior en cas d'una reclamació que aleshores era impensable. D'altra banda la representació dels estudiants en els òrgans de govern era nul·la. No va arribar, amb una expressió que avui considerariem irrisòria, fins els anys de l'Autònoma. També hi ha alguns articles de professors defensant una certa obertura, per exemple en el cas d'Antoni Trias, potser el professor amb una orientació més liberal pel que fa a l'estructura i govern de la universitat.

Un altre punt de la crítica universitària és l'ensenyament pràctic. En veurem un exemple. La secció de "Retalls", signada per J. Mas, és prou clara: "Les pràctiques a la nostra facultat són del més graciosos que hi ha, de pràctic només hi ha el de pagar les 25 pessetes obligatòries" "Un dels exàmens pràctics més humorístics són els de Patologia General" "...Perquè ja se sap que tot plegat no res, fum d'estampa" (102).

El feminisme

No podem dir que la revista tingués cap caire feminista, però queda bastant clar que els dos sexes són iguals pel que fa a la feina. Es bastant significatiu un editorial de l'any 1933: "La dona a la Universitat" (103). Es reconeixen situacions difícils que milloren: "Avui això està, sinó abolit, almenys minvat, i la dona es mou en la Universitat i en particular en la Facultat de Medicina amb una certa llibertat. Tota? No, no pas tota la que necessita..."

La proporció de noies estudiants que són membres de l'Agrupament és petita. A la primera llista de socis, de l'any 1929 d'un global de 266 membres només 6 són noies (104). L'any següent n'hi ha sis més de noves. Però mai seria gaire alt, perquè la proporció d'estudiantes era petita. Alguna vegada hi ha una discreta polèmica (105).

El nacionalisme

Es un altre dels trets bastant característics dels membres de l'Agrupament. Entre els diversos escrits cal destacar el de Jordi Vallès "Per una Universitat Catalana", on s'analitza l'actuació de la Federació catalana d'estudiants (106). Jordi Aleu reprèn, poc

després, el tema en un altre article (107). Abans encara s'havia fet una manifestació clara, en un article editorial, d'occitanisme, recolzant la tasca dels elements intel·lectuals d'Occitània. Ja s'albira la línia de col·laboració de les universitats occitanes d'aleshores, principalment Tolosa, Montpeller i Barcelona. El títol de l'editorial és prou clar: "Oc" (108). Es diu: "Per la nostra part, des del Butlletí de l'Agrupament Escolar, creiem que podem col·laborar en l'obra occitana". Recordem que pocs anys més tard sortirà, amb un nivell prou alt, la revista "La Medicina Catalana", que se subtitularà "Portanveu d'Occitània Mèdica", impulsada principalment per Leandre Cervera.

Alguns col·laboradors

Ja n'hem esmentat bastants. Recordarem una vegada més la tasca constant i entusiasta de Joaquim Nubiola i de Jordi Vallès. Són dos dels motors del Butlletí. Però aquí cal fer un esment particular a Màrius Torres i Perenya. Era un estudiant més aviat tímid amb un grup d'amics que també trobem a les pàgines del Butlletí: Jaume Elias i Santiago Montserrat. Signat amb els seus dos cognoms hi ha un article de caire científic sobre "Hipertensió juvenil i albuminúria ortostàtica", que per ara és l'únic article científic que li hem trobat (109). Es un treball prou llarg, fet per un estudiant, amb vint cites bibliogràfiques. Es el text d'una comunicació presentada a l'agrupament el 9 de desembre de 1932. Un altre article, signat només Màrius, creiem que també es d'ell, sobre el tema de la universitat catalana (110).

Màrius Torres va deixar aviat l'activitat mèdica. Just després d'acabar els estudis anà a Lleida on treballà poc temps amb el seu pare, Humbert Torres, també metge. Una tuberculosi el va fer ingressar ben aviat al sanatori de Puig d'Olena, on va morir l'any 1942. Entremig va haver-hi la guerra civil, l'exili de la família i la seva obra que el situa com un dels poetes lírics més importants de Catalunya (111).

També dins d'aquestes sessions científiques, hi ha el que creiem que és el primer article de Santiago Montserrat: "Judici comparatiu dels mètodes ortodiagràfics", on estudia la projecció de l'ombra cardíaca (112). Montserrat (+ 1994) faria després una obra important com a psiquiatre. Jaume Elias i Cornet, l'altre amic íntim de Màrius Torres era un dels membres de la redacció del Butlletí. En representació de l'Agrupament fou membre de la Junta de Govern de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques (1935-36). Va treballar en el servei de Martínez García a Sant Pau i després de la guerra es va exiliar a Anglaterra. Al seu retorn treballà com a pediatre, s'integrà en el cenacle dirigit per Pere Calafell i fou sempre una persona d'una extraordinària discreció (113). El 1936 era secretari de l'Agrupament Simeó Selga i Ubach, que després havia de ser el pediatre de més pes al Bages durant molts anys (114).

Finalment potser val la pena de comentar una iniciativa, la de demanar que es fessin jardins, per a ús dels estudiants en el tros del carrer de Casanova de davant de la facultat. Es demanava concretament: "3er. Transformació del tros del carrer de Casanova, entre Provença i Còrsega, en jardí, prèvia la desviació de la línia de tramvies...". Hi ha un escrit, signat en representació de l'Agrupament Escolar per Pere

Calafell, i en nom de la secció de medicina de la Federació catalana d'estudiants catòlics, per Joaquim Verdaguer. L'escrit, de 10 de desembre de 1929, està dirigit al degà, que era el doctor Ferrer i Cajigal. Aquest el recolza i els jardins es van acabar fent (115).

PROJECCIO SOCIAL DE LA FACULTAT

En aquest període la facultat no estava pas tancada en ella mateixa. Participava, en bona part dirigint-la, en la vida mèdica de Catalunya, i era un punt important de referència. I això en camps ben diferents.

D'una banda en les publicacions. La revista mèdica més important de les dues primeres dècades del segle aquí fou la "Gaceta Médica Catalana", que estava dirigida, i en bona part feta, per Rodríguez Méndez. Va desaparèixer el 1921, dos anys després de la mort del seu director. El seu lloc el va agafar ben aviat la "Revista Médica de Barcelona" que es feia fora de la facultat, però que fou el planter més fèrtil d'incorporació de nou personal, en el grup dels professors agregats, en els anys de l'Autònoma. Allí hi havia l'esperit i la feina ben feta de Bel·larmí Rodríguez Arias, Lluís Sayé, Emili Mira, Pere Martínez Garcia i altres. A més els Annals de l'Institut de Fisiologia, junt amb els volums de la Societat de Biologia, han estat elements de projecció científica de primer ordre.

En un altre aspecte cal remarcar que els Congressos de Metges de Llengua Catalana, que van ser un factor important de consolidació de la nostra medicina i del llenguatge científic català, van tenir el seu començament presidits i impulsats per la personalitat de Miquel Fargas. Els seus motors van veure clar que allà s'havia d'integrar tot-hom i la facultat va deixar de tenir exclusivismes. El sisè, de 1930, seria presidit per August Pi i Sunyer. També la facultat es projectava en la vida de les dues Acadèmies, la de Medicina, de la que foren presidents entre altres Bonet, Fargas, Carulla, Pi Sunyer, Peyrí. I la de Ciències Mèdiques, de la que foren presidents Fargas, Barraquer, Bartrina, Bellido, Joaquim Trias, entre altres. Ja hem remarcat també el seu pes, en aquest període, en la direcció de la universitat, amb quatre rectors. També fou un factor de renovació universitària, sobre tot a partir del segon Congrés universitari català.

En la vida política la facultat va tenir el seu pes. En el període anterior Bartomeu Robert fou alcalde, un dels alcaldes que han deixat una petjada més forta per la dignitat de la seva actuació. August Pi i Sunyer fou diputat a les Corts de Madrid el 1916 i en legislatures posteriors. També el conjunt dels estudiants va tenir una participació activa en les vagues del final de la dictadura.

NOTES DE LA SISENA PART

(1) Una visió general de la medicina catalana de l'època es troba a Casassas, Oriol: "La medicina catalana del segle XX". Barcelona (ed. 62; col. Llibres a l'Abast, núm. 82), 1970. 239 pp.

- (2) Puig i Alfonso, Francesc: "L'Hospital Clínic de la facultat de Medicina", in "La tasca de l'Hospital Clínic. Obra científico-social 1935", Barcelona (s. i. Graf. Ribera) s.a. pp. 7-19.
v.t. Puig i Alfonso, Francesc: "El problema hospitalari de Barcelona", in "La tasca..." pp. 21-42.
- (3) s.a. "Hospital Clínic de la Facultad de Medicina de Barcelona". Barcelona (Graf. Nuñez) 1928. Es un àlbum amb una seixantena de fotografies, començat per l'article de Puig i Alfonso, esmentat primer a la nota anterior, però sense títol.
- (4) Vallès, Edmon: "L'Hospital Clínic de Barcelona, ahir i avui". Barcelona (Clínic) 1980, 126 pp molt il·lustrat, però amb poc text. v. p. 32.
- (5) Ran del cinquantenari es va publicar un llibre molt il·lustrat: "Jornadas conmemorativas del cincuentenario del Hospital Clínico y Provincial. 1907-1957". Barcelona (Ed. Rocas) 1959, 171 pp. que sovint citem com a "Hospital Clínic. Cincuentenario...". Hi ha moltes dades d'interès per a la història de la facultat i de l'hospital.
- (6) Vega Sala, A: "Anatomia" in "Hospital Clínic. Cincuentenario..." loc. cit. p. 105.
- (7) Medallo, Jordi; Gené, Manel; Huguet, Emili: "El Dr. Antoni Riera i Vilaret (1865-1931). Apunts biogràfics i de la seva obra". Gimbernat, 1990, 14, 193-206.
- (8) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades de Medicina al Hospital Clínic" in "Hospital Clínic. Cincuentenario..." loc. cit. p. 67.
- (9) Salvat Navarro, Antonio: "Antonio Riera Villaret". Anal. Acad. Med. Barc. 1932, XIV, 324-329.
- (10) Calbet., J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic de metges catalans". loc. cit. t. III, núm. 4934, p.98.
- (11) Cardoner i Planas, Antoni: "Pequeña biografía del Dr. D.Carlos Calleja y Borja-Tarrius". Anal. Med. Cir. 1969, 49 (212), 137-141.
- (12) Calbet, J.M; Corbella, J: "Diccionari biogràfic..." loc. cit. t. II, núm. 1784, p. 19.
- (13) Corbella, J; Calbet, J.M; Luna, M: "Revistas Catalanas de Medicina Legal". Orfila, 1988, 2, 119-126.
- (14) Sobre l'Institut de Fisiologia i l'obra d'August Pi i Sunyer la bibliografia és molt extensa. Veure principalment el llibre "Centenari del naixement d'August Pi i Sunyer". Barcelona (Imp. Elite Gràfic) 1979, 184 pp. en el que s'apleguen 13 treballs llegits en cinc sessions commemoratives, fetes a diverses entitats de la ciutat de Barcelona. El citem com a "Centenari...", v.t., entre altres, els següents llibres:
- "August Pi i Sunyer. L'home i l'obra" Barcelona (Soc. Cat. Biologia) 1966, 240 pp, on es recullen 13 aportacions.
- "Homenaje al Dr. A. Pi Suñer. México, 1954." Mexico, s.i. 1956. 261 pp. (obra a cura de J. Puche i A. Folch i Pi).
- "Augusto Pi Suñer". Caracas (Terra Ferma) 1974. 52 pp.
- "August Pi i Sunyer. Homenatge del Centre Català de Caracas". Caracas (Centre Cat.) 1965. (ed. a cura de R. Carrasco i Formiguera)
Una visió global de la fisiologia de l'època a Espanya i del significat de l'Institut es troba a: Barona Villar, J.L; Lloret Pastor, J: "La fisiologia española en la época de Cajal" Act. IX Congr. Nac. Hist. Med. Zaragoza, 1989, III; 833-849.
* Sobre la grafia Suñer - Sunyer veure la nota 32 del capítol 4rt. Després a l'exili es troba també, a vegades, la grafia Suñer, tant en August com en els fills Jaume i Cèsar, membres de l'Institut. Fem la cita segons la font consultada.
- (15) Un resum breu sobre l'ensenyament de la Fisiologia a Barcelona en aquest període es troba a Prandi, Francesc: "Notas históricas de distintos servicios. Fisiología" in "Hospital Clínic. Cincuentenario..." 1959, pp. 109-111.
- (16) Corbella, J: "August Pi i Sunyer (1879-1965). La seva biografia", in "Centenari...", 1979, pp. 137-150.
- (17) Domingo, Pere: "L'obra científica d'August Pi i Sunyer", in "Centenari..." 1979, pp. 63-71.
- (18) Sobre la valoració de l'activitat d'August Pi i Sunyer a Veneçuela veure, entre altres:
- García Arocha, Humberto: "August Pi i Sunyer. La seva obra a Veneçuela" in "August Pi i Sunyer. Homenatge...", 1965, pp. 35-39.
- García Arocha, H: "Augusto Pi y Suñer. Ciencia y humanismo". Cultura Universitaria (Caracas) 1966, (189), 29-37.
- García Arocha, H: "El doctor Augusto Pi y Suñer y la investigación científica", in "Augusto Pi Suñer..." (Terra Ferma, 1974), pp. 23-31.
- García Arocha, H: "El Instituto de Medicina Experimental de Caracas", in "Centenari...", 1979, 47-59.
- Pi-Sunyer i Bayo, Jaume: "L'escola de Pi i Sunyer, aquí i a Veneçuela", in "Centenari...", 1979, 35-45.
- Tejera, Enrique: "El doctor Pi Suñer que yo conocí" in "August Pi i Sunyer" Caracas, (Terra Ferma), 1974,

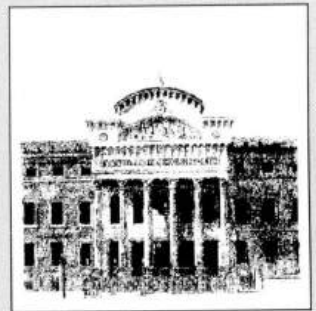
- pp. 15-22. - Tejera, E; García Arocha, H; Granier-Doyeux, M: "L'obra del mestre a l'Institut de Medicina experimental de Caracas, Veneçuela, vista per autors veneçolans". in "August Pi i Sunyer. L'home i l'obra". 1956, pp. 227-240.
- Sobre els membres de l'Institut v. Puche Manaut, A: "L'exili dels metges catalans a Mèxic" Barcelona, tesi UB, 1994.
- (19) Entre els molts escrits sobre la personalitat d'August Pi i Sunyer veure:
- Houssay, Bernardo: "La labor científica de Augusto Pi Suñer". Cultura Universitaria (Caracas) 1966, (89), pp. 38-45.
 - Miret i Monsó, Josep: "El Dr. Augusto Pi y Suñer, fisiólogo". Caracas (Terra Ferma) 1975, 7 pp.
 - Oriol i Anguera, Antoni: "August Pi i Sunyer, home" in "August Pi i Sunyer. L'home i l'obra" 1966, pp. 13-32.
 - Pi-Sunyer i Bayo, Cèsar: "August Pi i Sunyer. Els darrers anys", in "Centenari..." 1979, pp. 73-83.
 - Pi i Sunyer, Carles: "Augusto Pi Sunyer. El hombre y el ciudadano". in "Augusto Pi Suner" (Terra Ferma), 1974, pp. 33-37.
 - Sayé, Lluís: "Augusto Pi y Sunyer". Anal. Med. Cir. 1965, 45 (189), 215-217.
 - Vidal i Sivilla, Santiago: "Augusto Pi i Suñer. Su obra y su figura de profesor universitario". Med. Clin. 1965, 45 (2), 138-146. Publicat també a Medicina e Historia, 1966, núm. 26, 15 pp.
 - Vila, Marc Aureli: "L'home públic", in "August Pi i Sunyer. Homenatge..." 1965, pp. 29-34.
 - Vilardell, J; Rodríguez Arias, B: "Augusto Pi y Suñer, profesional de la medicina". Anal. Med. Cir. 1966, 46, pp. 277-281.
- (20) Sobre la Societat de Biologia veure:
- Bellido, Jesús: "Vint-i-cinc anys de vida anecdòtica de la Societat de Biologia". Med. Catal. 1937, 51-52, 23-34.
 - Casassas, Oriol: "La creació i l'activitat de la Societat de Biologia de Barcelona", in "Centenari...", 1979, 15-33.
 - Colomines i Puig, Joan: "La Societat Catalana de Biologia. Un instrument de cultura". Act. I Congr. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, IV, 355-361.
- (21) Sobre l'Institut veure:
- Aiguader, Jaume: "El nostre moviment científic-mèdic. L'Institut de Fisiologia". But. Sind. Met. Cat. 1929, X, (104), pp. 6-9, i (106), pp. 9-12.
 - Barbany i Cairó, J.R: "L'Institut de Fisiologia, promoció de la recerca". in "Centenari...", 1979, 103-111.
- (22) Escanero, J.F: "La Fisiología en la Facultad de Medicina de Zaragoza. 1870-1970. Los hombres y los nombres". Act. IX Congr. Nac. Hist. Med. Zaragoza, 1989, II, 505-527.
- (23) Barona Villar, J.L; Mancebo Alonso, M.F: "José Puche Alvarez. Historia de un compromiso. Estudio biográfico y científico de un republicano español". Valencia (Generalitat Valenciana) 1989, v.t. Puche Manaut, A: "Els metges catalans exiliats a Mèxic" Barcelona, tesi (UB), 1994, pp. 229-247.
- (24) Corbella, J: "L'obra quirúrgica de Francesc Domènech i Alsina". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 300-306.
- (25) "Instituto de Fisiología" (sostenido por la Diputación Provincial). Trabajos publicados durante el quinquenio 1920-1925. Id. Trabajos publicados durante el trienio 1926-1928. Id. Trabajos publicados durante el bienio 1929-1930.
- (26) "Bibliografía Medical de Catalunya" Barcelona (Imp. Elzeviriana) 1917. v. pp. 324-330 (núms. 1783 a 1822) per August Pi i Sunyer. v.t. pp. 54-56 (núms. 248 a 265) per Jesús M. Bellido. També citen treballs de Turró i Pi, sobre immunitat, núms. 1819-1821.
- (27) Una visió global de l'ensenyament de la Farmacologia i la Terapèutica a la facultat nova es troba a: Massons, J.M; Salvà, J.A: "Notas históricas de los distintos servicios. Farmacología", in "Hospital Clínico. Cincuentenario...", 1959, pp. 113-116.
- (28) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades de medicina al Hospital Clínico", in "Hospital Clínico. Cincuentenario..." loc. cit. pp. 47-73. v.p. 69.
- (29) Fuster de Carulla, Valentí: "Estudio biográfico del Dr. D. Valentín Carulla Margenat (1864-1923)". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, I, 397-406.
- (30) Vergés Lladent, R: "El doctor Valentín Carulla Margenat. I Marqués de Carulla". Archiv. Med. Biograf. 1954, (34), s.p.
- (31) Sobre el doctor Bellido veure:
- Folch i Pi, Albert: "Evocació acadèmica del mestre Jesús M. Bellido i Golferichs". Anal. Med. Cir. 1982, 60

- (262), 87-92.
- Folch i Pi, Albert: "Evocació del prof. Bellido", *Rev. RAM de B.* 1987, 2 (3), 57-61.
 - Pi-Sunyer i Bayo, César: "Al Dr. Jesús Bellido", *Anal. Med. Cir.* 1982, 60 (262), 92-96.
 - Pous i Mas, Teresa: "Bibliografía médica del Dr. Jesús Mª Bellido i Golferichs", Barcelona (Fund. Museu Hist. Med. Catal.) 1984, 84 pp.
 - Rodríguez Arias, B: "Recod personal del mestre", *Anal. Med. Cir.* 1982, 60 (262), pp. 105-108.
- (32) Sobre Martín Vallejo veure principalment els treballs de López Gómez, José Manuel: "Don Martin Vallejo Lobón. El médico y el hombre", Barcelona (Sem. Pere Mata, pub. núm. 30), 1988, 250 pp.
- v.t. López Gómez, J.M: "Un catedrático de Clínica Médica de la facultad de Medicina de Barcelona poco conocido: Don Martin Vallejo y Lobón (1861-1919)", *Gimbernat*, 1985, 4, 137-151.
- (33) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades..." loc. cit. p. 71.
- (34) López Gómez, J.M: "Don Martin Vallejo Lobón, fundador y miembro de la Sociedad de Psiquiatria y Neurologia de Barcelona", *Gimbernat*, 1986, 5, 201-217.
- (35) Parellada, Didac: "La psiquiatria catalana impresa a l'entresgle. 1875-1936", Barcelona (Glosa) 1980, p. 167. núms. 1421-1431.
- (36) Blanc i Benet, J: "Necrologia del Dr. Vallejo Lobón", *Crit. Catol. Cienc. Med.* 1922, 25 (fasc. 3) pp. 173-187. v.t. *Anal. RAM. de B.* 1921, t. IV, pp. 34-40.
- (37) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades de medicina..." loc. cit. pp. 71-72.
- (38) Martínez i García, Pere: "Antoni González Prats. In memoriam", *An. Med. (Sec. Cron.)* 1920, 121-123.
- (39) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades..." loc. cit. p. 72.
- (40) Cid, Felip: "Ferrer Solervicens, anàlisi d'una obra científica", Barcelona (Graf. Campas) 1985, 174 pp.
- (41) v. la monografia "Francesc Ferrer i Solervicens, metge i mestre de metges", Manresa (Col. Of. Metges; Centre Estudis Bages) 1986, ran del centenari del seu naixement, amb els següents treballs:
- Alsina i Bofill, Josep: "Francesc Ferrer, mestre de metges", pp. 27-34.
 - Blancher, Francesc: "El Dr. Francesc Ferrer i Solervicens, fill il·lustre d'Artés", pp. 9-12.
 - Corbella, Jacint: "L'obra científica del Dr. Francesc Ferrer i Solervicens", pp. 13-26.
- (42) v.t. Novoa Montero, D: "F. Ferrer Solervicens. Apunte para una biografía", *Med. Hist.* 1967, núm. 37, s.p.
- (43) Alsina i Bofill, J: "L'esperit vocacional de la Clínica Médica B de la meua època", *Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal.* Barcelona, 1970, II, 99-101.
- (44) Corbella, J: "L'obra científica..." loc. cit. pp. 15-16.
- (45) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades..." loc. cit. p. 72.
- (46) Alsina i Bofill, J: loc. cit. nota 43.
- (47) Piulachs, Pedro: "Los servicios quirúrgicos del Hospital Clínico", in "Hospital Clínico. Cincuentenario..." 1959, pp. 119-123.
- (48) Salarich i Torrents, Joaquim: "La gran valua clínica del mestre Prof. Ramon Torres i Casanoves", *Anal. Med. Cir.* 1970, 50, 365-360.
- (49) Piulachs, P. loc. cit. p. 120.
- (50) Broggi i Vallès, Moisès: "Antoni Trias i Pujol. Evocación de su figura", *Anal. Med. Cir.* 1971, 51 (224), 121-126.
- v.t. Broggi, M: "Dr. D. Antonio Trias Pujol", *Información Colegial*, 1970, núm. 47 (octubre), pp. 63-64.
- (51) Corbella, J; Calbet, J.M: "Alguns problemes de la medicina catalana", *Serra d'Or*, 1968, X, núm. 102, març, pp. 187-189.
- (52) Broggi, M: "El profesor Joaquín Trias Pujol" *Arch. Med. Biogr.* 1955, núm. 44, s.p.
- (53) L: "En la muerte del doctor Trias Pujol", *Destino*, 18 de gener de 1964, núm. 1380, p. 29.
- (54) Planas i Guasch, J: "El prof. José Mª Bartrina", *Archiv. Med. Biograf.* 1951, núm. 5, s.p.
- (55) Una visió global de l'ensenyament en aquest període es a: Conill Montobbio, Victor: "Notas históricas de los distintos servicios. Ginecología", in *Hospital Clínico. Cincuentenario...* loc. cit. pp. 135-137. i a Usandizaga Beguiristain, José Antonio: "Obstetricia", id. pp. 141-142.
- (56) Agustí i Planell, Domingo: "El profesor Pedro Nubiola Espinós", *Med. Clin.* 1956, 26 (4), 277-283. v.t. amb el mateix títol i autor: *Archiv. Med. Biograf.* núm. 53, s.a. s.p.
- (57) Carreras i Padros, Manuel: "Vida y obra del profesor Dr. Pedro Nubiola Espinós", Barcelona (tesi, U.B.) 1982.
- (58) Dexeus i Font, S: "En la muerte del Dr. D. Pedro Nubiola" *Archiv. Med. Biogr.* núm. 53, s.a. s.p.
- (59) Nubiola, Joaquim: "Pere Nubiola Espinós, mestre de l'obstetricia", *Anal. Med. Cir.* 1970, 50 (222), 393-406.

- (60) Pedro y Pons, A: "De las antiguas facultades..." loc. cit. p. 70.
- (61) Garriga i Roca, Martí: "Mateo Bonafonte Nogués" in "Homagem à Escola Ginecológica-Obstétrica da Universidade de Barcelona" Acta Ginecol. Obstetr. Hispano Lusitana, 1958, 7 (6), 335-394. Editat en separata, v. pp.41-45.
- (62) v. les pàgines prèvies dels "Anales de la Universidad de Barcelona 1941-1942" Barcelona (Imp. Elzeviriana) 1942, p. XIX.
- (63) Castellsaguer, Joaquín: "El Dr. Martínez Vargas". Archiv. Med. Biograf. 1951, (3), s.p.
- (64) Fleta Zaragoza, J: "I Congreso Nacional de Pediatría. Palma de Mallorca 1914. Participación de Martínez Vargas". Act. IX Congr. Nac. Hist. Med. Zaragoza, 1989, II, 537-541.
v.t. Fleta Zaragoza, J: Historia de la pediatría aragonesa desde 1870 a 1970". Act. IX Congr. Nac. Hist. Med. Zaragoza, 1989, II, 551-559.
- (65) Professor auxiliar durant alguns anys fou el professor Joan Casasayas. v. Moragas, Jeroni de: "Quatre estampes de Joan Casasayas" in Selga i Ubach, Simeó: "Jeroni de Moragas. Vivències manresanes". Manresa, 1973, pp. 9-20.
- (66) Vilanova, X: "Notas históricas de los distintos servicios. Dermatología" in "Hospital Clínico. Cincuentenario...", loc. cit. pp. 159-162.
- (67) Mercadal-Peyri, Carlos Manuel: "Sobre la vida y obra de Peyri". Act. II Congr. Esp. Hist. Med. Salamanca, 1965, II, 319-326. v.t. Anal. Med. Cir. 1966, 42 (195), 197-203.
- (68) Mercadal-Peyri, Josep: "Semblança del professor Jaume Peyri Rocamora". Anal. Med. Cir. 1972, 52 (207), 36-38.
- (69) Noguer Moré, S: "Algunas reflexiones 'In memoriam'. Prof. Dr. Jaime Peyri". Anal. Med. 1951, 38, 323-325.
- (70) Sastre Piqué, Josep M: "El Dr. D. Jaime Peyri Rocamora, hijo espiritual de Tarragona". Archiv. Med. Biograf. 1952, núm. 15. s.p.
- (71) Vilanova, X: "Notas históricas..." loc. cit. nota 66.
- (72) Casanovas, José: "Notas históricas de los distintos servicios. Oftalmología". in "Hospital Clínico. Cincuentenario...", loc. cit. 145-150.
- (73) Bordas, F: "Estampas de la oftalmología barcelonesa en los primeros años del siglo XX. (1900-1905). remembranzas juveniles". Discurs d'ingrés a la RAM de B. 1950, pp. 43 i sigs. v.t. Menacho García Menacho, Rafael: "Análisis de la obra científica y oftalmológica de Manuel Menacho Peirón". Barcelona (tesi U.B.) 1987, p. 79.
- (74) Vila Coro, A: "Algunas dades per a la biografia del Dr. J. A. Barraquer". An. C. Med. 1924, (5), p. 245.
- (75) Arumi Fargas, J: "El profesor M. Soria Escudero". Archiv. Med. Biograf. 1955, núm. 46, s.p.
- (76) Corbella, J: "Metges lleidatans professors de la facultat de medicina de Barcelona" Gimbernat, 1985, 3, 5-13.
- (77) Azoy, A: "Notas históricas de los distintos servicios. Otorrinolaringología". in "Hospital Clínico. Cincuentenario..." loc. cit. pp. 153-156.
- (78) Una visió de conjunt es troba a: Campmajó, A: Notes històriques sobre l'otorrinolaringologia catalana". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, III, 11-19.
- (79) Azoy, A: "Fernando Casadesús Castells. In memoriam" Anal. Med. Cir. 1973, 53 (232), 181-185.
- (80) Campmajó, A: "El profesor Fernando Casadesús Castells". ORL Dips, 1985, núm. 4.
- (81) Corbella, J: "Metges lleidatans..." loc. cit. nota 76.
- (82) Gómez y Gómez, Agustín: "Profesor D. Manuel Saforcada Ademà. In memoriam". Anal. Med. Cir. 1970, 50 (220), 275-279.
- (83) Montero i España, María: "Vida i obra del Dr. D. Manuel Saforcada i Ademà (1877-1968)". Gimbernat, 1990, 14, 211-220.
- (84) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades..." loc. cit. p. 71
- (85) Ibid. p. 71.
- (86) Foz i Tena, A: "El profesor Antonio Salvat Navarro". Anal. Med. Cir. 1977, 57 (250), 274-281.
- (87) Per a descobrir-ho cal veure el núm. de gener de 1930, que posa any II. La numeració ordinal de cada número dins de l'any va en xifres romanes a la portada exterior.
- (88) But. Agrup. Escol. (BAE), 1929, I, (1), p. 3.
- (89) Ibid. p. 3.
- (90) BAE, 1929, I (1), 19-20.
- (91) BAE, 1929, I (9), p. 203. Tot el número es dedica al tema.
- (92) BAE, 1930, II, núm. VII-IX (juliol, setembre). pp. 193-256.

- (93) BAE, 1930, II, (7-9), 228-232.
- (94) BAE, 1929, I (2), p. 37.
- (95) BAE, 1929, I (2), p. 38.
- (96) BAE, 1929, I (3), p. 71.
- (97) BAE, 1929, I (5), p. 125.
- (98) BAE, 1929, I (5), p. 126. Respostes de Josep M. Relat i Estrada.
- (99) Sanjoan, Wilfred. "L'ensenyament de la Patologia General a la nostra Facultat". BAE, 1930, II (12), 329-331.
- (100) BAE, 1929, I (4), 107-109.
- (101) BAE, 1930, II (6), 180-181.
- (102) BAE, 1930, II (12), 333-334.
- (103) BAE, 1933, V (3), 83-85.
- (104) A la llista inicial a començament del curs 1929-30, (BAE 1930, II (1), pp.11-16) hi ha sis noies estudiants inscrites a l'Agrupament. Són: Edelmira Llaberia, Serafina Palma, Empar Valls, Roser Venturini, Laura Prats i Montserrat Farran.
- (105) v. els dos articles: "Elles" (s.a.) BAE, 1929, I (6), 160-161, i "Replica a l'article 'Elles'" (signat: Una femina universitària), BAE, 1929, I (8), 198-199.
- (106) BAE, 1930, II (4), 115-117.
- (107) BAE, 1930, II (12), p. 332.
- (108) BAE, 1929, I (810), p. 235.
- (109) BAE, 1933, V (2), pp. 69-79.
- (110) BAE, 1933, V (4), 137-138.
- (111) La bibliografia sobre Marius Torres és prou extensa. v. Boixareu, Mercè: "Vida i obra de Marius Torres" Barcelona (Bib. Selecta, núm. 409) 1968, 279 pp. En l'aspecte més estrictament mèdic v. Corbella, J: "Mario Torres (médico y poeta)". *Semana Médica de Medicamenta*, 1968, IV (160), s.p. (27-1-1968).
- (112) BAE, 1933, V (3), 87-96.
- (113) Casassas, O, Ramis, J: "Metges de nens. Cent anys de pediatria a Catalunya". Barcelona (Ed. La Magrana) 1993, v. pp. 110, 121, 158 i 332.
- (114) v. "Simeo Selga i Ubach, metge humanista" Manresa (Impr. Sant Josep) 1994. (sense autor; Lluís Guerrero i Armand Rotllant, coordinadors).
- (115) BAE, 1929, I (812), 309-310. Sota el títol "Gestions de l'Agrupament Escolar".

Setena part
***La universitat
autònoma***

L'inici de la universitat autònoma

1. Alguns antecedents

La vella facultat anava funcionant amb el sistema que podríem dir-ne clàssic. Hi havia un ensenyament molt regulat i estable, sense gaire variacions. Els qui feien bé la seva feina i ensenyaven bé, doncs bé. I els qui la feien malament, amb poca gana o empenta, sense motivar els alumnes, és a dir sense eficàcia, doncs també bé. No hi havia, en la pràctica, mecanismes que permetessin la correcció dels errors o els defectes. I així anaven tirant, perquè era el que havia estat sempre.

Era el model de la universitat regida des de dalt, amb una gran dependència centralitzada, que anava funcionant. En alguns països també era més o menys així. Però en altres no. En tot cas la universitat, i en aquest cas la facultat, era una institució regulada des de dalt i gairebé sense cap poder de decisió sobre les coses que li afectaven, des del nomenament de professors als plans d'estudi, i moltes coses més.

El coneixement d'altres models, la constatació de la dificultat de corregir els defectes amb el sistema que regia, el desig de tenir coses a dir en la reforma i millora de l'ensenyament, van fer que s'anés creant un sentiment en favor de que cada universitat podés intervenir més en la seva gestió. Aquest sentiment no era únic de Catalunya, però aquí fou prou fort. Així es van fer els dos primers congressos universitaris catalans, de 1903 i 1918, en que es van establir les bases teòriques del què havia de ser un funcionament correcte de la nostra universitat. Això havia de passar, entre altres coses, per una intervenció molt més directa en la gestió dels seus propis assumptes (1).

En el segon congrés la intervenció de la facultat de medicina fou important. El president fou el doctor August Pi i Sunyer, de la facultat de medicina. La secció tercera, dedicada a temes d'estudiants, fou portada per Pere Domingo i Sanjuan, pel que fa als drets dels estudiants i per Antoni Trias i Pujol, que al cap de poc seria catedràtic de cirurgia de Salamanca, pel que fa als deures dels estudiants. Es va redactar un projecte d'estatut d'autonomia, amb la signatura de vint-i-sis professors, d'ells nou de la facultat de medicina. Del primer al segon congrés la facultat de medicina s'havia sensibilitzat plenament sobre el tema.

Així quan l'any 1931 es van produir els canvis polítics que van portar la República, i l'establiment d'un règim d'autonomia per Catalunya, la universitat ja tenia ben clar

L'època de l'Autonomia ha estat el període que ha deixat més bon record en els estudiants. Fotografies d'August Pi i Sunyer, membre del Patronat, i de Joaquim Trias, degà gairebé tot el període de la República. Dos dels nous professors agregats: Lluís Saye, fisiòleg i Emili Mira, psiquiatre. Tots hagueren d'exiliar-se per la guerra. (composició)

.....

que també volia ser responsable de la seva gestió. Immediatament d'establert el govern de Catalunya, el 14 d'abril de 1931, es va nomenar un comissariat que regís la universitat i preparés un projecte d'autonomia. Hi havia cinc professors, un de cada facultat; el representant de medicina era el doctor August Pi i Sunyer (2). El projecte, que de fet ja estava ben pensat des de feia alguns anys, es va redactar molt de pressa i va estar acabat al cap d'un mes i mig, el 26 de maig de 1931. No fou pas ben rebut pel govern. De tota manera el 15 de setembre de 1931 el govern de la República va aprovar la concessió d'un règim d'autonomia a les facultats de filosofia i lletres de les universitats de Madrid i de Barcelona.

No és aquest el lloc per referir les dificultats que van haver-hi per aconseguir l'autonomia universitària. L'any 1932 es va aprovar l'Estatut d'autonomia de Catalunya i el decret d'autonomia de la Universitat de Barcelona es va publicar l'1 de juny de 1933. Aquí comença de veritat la Universitat Autònoma (3, 4).

2. La duració breu de la Universitat Autònoma

L'establiment de l'autonomia va significar un capgirament extraordinari i molt ràpid en el funcionament de la universitat. La Universitat Autònoma ha deixat un gran record, i de fet va viure molt poc temps. Comença el juny de 1933. El primer curs és el de 1933-34, que malgrat les bones intencions i eficàcia, és el de rodatge. Es van fer moltes coses. El segon curs, de 1934-35, tot i que estava ben planificat, comença, en el propi mes d'octubre, amb la suspensió de l'autonomia i l'empresonament d'alguns membres del patronat, com a conseqüència dels fets del sis d'octubre. Fou un curs doncs sense autonomia. El tercer curs, de 1935-36, va començar també sense règim d'autonomia que no es va restablir fins després de les eleccions de febrer de 1936. Després ja va venir la guerra i els cursos 1936-37 i 1937-38 foren anormals en aquest sentit. El curs 1938-39 fou el del final de la guerra i l'abolició de la Universitat Autònoma. En conjunt doncs només va tenir amb vida normal el curs de començament. Vist així es fa difícil pensar com es podien fer tantes coses, com es podien canviar tants esquemes i situacions, i com podia deixar tan bon record. De ben segur que no va tenir temps d'anquilosar-se.

3. Els canvis més importants

La universitat autònoma va tenir alguns trets que li foren específics. Un d'ells és que es regia per ella mateixa. Un altre és que va modificar, i això en algunes facultats molt i en altres poc, el règim de nomenament de professorat. La facultat de medicina fou de les que van fer més canvis en aquest sentit. El tercer punt és que va ampliar la llista de docents a moltes persones que estaven fora de la universitat i així captava la realitat del teixit social per millorar el nivell d'ensenyament. Aquest fet fou més intens a la facultat de medicina que en qualsevol altre. Així es va incorporar el segon gran hospital de Barcelona, el de la Santa Creu i Sant Pau, a la docència, al nivell més alt. Aquest

fou un canvi revolucionari, amb un gran significat d'obertura i una gran eficàcia docent. No tothom va estar-hi d'acord encara que de primer pocs van gosar oposar-s'hi (5).

Els canvis van afectar doncs a l'estament docent. El Clínic va deixar de ser l'únic hospital universitari de Barcelona. Els professors de la facultat van deixar de tenir l'exclusiva de la docència; primer perquè se n'afegien d'un altre hospital: aquests foren els professors lliures. Però també perquè se'n nomenaven altres més propers: eren els professors agregats. Amb els canvis del 1933 i 1934 el nombre de professors, amb responsabilitat plena al més alt nivell, es va duplicar, de 17 a 34.

Els alumnes també van experimentar canvis. Un fou que els ensenyaven molt més bé, i per això han deixat tan bon record els anys passats a l'Autònoma. També els feien treballar bastant més. Havien de passar moltes hores a l'hospital. Els volien fer aprendre l'ofici de metge molt més en contacte directe amb els malalts que amb els llibres o apunts. Una manera d'encarrilar aquesta tendència era una dedicació hospitalària intensa. Per això si no hi cabien tots els buscaven l'altre hospital. Un altre punt era fer-los examinar molt menys. La tortura dels exàmens va quedar molt reduïda, en els anys de la Universitat Autònoma. També calgué limitar el nombre d'estudiants.

Un altre fet positiu era la possibilitat de deixar-los triar, tot i que en una part petita, el que volien estudiar, és a dir iniciar la creació de matèries optatives. Fou un intent important que va permetre de tenir alguns professors molt bons en matèries molt específiques, que no formaven part de la llicenciatura amb caràcter propi, sinó a l'interior de matèries més extenses. Aquest fou sobretot el cas de les especialitats mèdiques, que aleshores estaven encara poc desenvolupades. En resum els canvis més importants que van capgirar, en sentit molt positiu, la manera d'ensenyar la medicina, es basaven en els següents punts:

- * la incorporació d'altres hospitals docents, bàsicament el de Sant Pau. Insistim que aquest fet tenia un significat revolucionari, així com sona, en la visió de molts professors, que temien per la seva exclusivitat. També fou revolucionari per la seva eficàcia. Marcava la incorporació del que es podia haver considerat com una competència, a les tasques de la facultat.

- * la modificació en el sistema de nomenament de professorat, que va permetre la incorporació de moltes personalitats rellevants de la medicina catalana dels anys trenta.

- * la dedicació intensa dels estudiants a les tasques hospitalàries. La relació entre el que era l'ensenyament teòric i pràctic es va desplaçar clarament cap aquest vessant. I això de manera real, no només en el paper del diari oficial, com ha passat, i passa encara, tantes vegades.

- * Això comportava una disminució en el nombre d'estudiants, que venia definit per una ratio, que ha costat molts anys de fer acceptar després als nostres directius literats: la relació entre nombre d'estudiants i capacitat docent definida sobretot pel nombre de llits hospitalaris.

* Un canvi dràstic en el tipus d'examen. De primer n'hi havia molts menys. La gent podia estudiar tranquil·la per aprendre, no per examinar-se. A més es feia examen per grups, o sigui per conjunts de matèries.

* Al final hi havia previst, més o menys equivalent al concepte d'examen de llicenciatura, un examen d'aptitud professional, en el que hi havien de participar cinc membres, dos dels quals estaven designats per organismes professionals: el Sindicat de Metges de Catalunya i el Col·legi de Metges de Barcelona.

* Tot això va portar a un canvi de clima, en sentit positiu, a la facultat, una sensació de més interès i entusiasme per ensenyar i aprendre.

4. Els diversos tipus de professors

Els directius de la Universitat, principalment els membres del Patronat, van voler introduir els canvis creant el mínim de problemes possibles. Per això calia no lesionar els drets i, si era possible, no entrar en conflicte amb els interessos de ningú. L'estament que podia posar més obstacles era el del professorat. Per això es va procurar mantenir els drets de tothom. Era difícil quan es volien nomenar professors que de fet havien de tenir els mateixos drets que els catedràtics i, per això mateix, els "prenien" part dels seus alumnes, per exemple els que anaven a un altre hospital. El tema era complex i es va resoldre amb molta habilitat amb una qüestió de noms.

Els professors de nivell més alt, i amb drets adquirits, eren els catedràtics, que eren professors numeraris. Doncs bé, aquests van seguir com estaven, ningú no els va tocar ni se'n va afegir cap: mantenien l'exclusiva del nom. Això va estalviar molts maldecaps. Els professors que es nomenaren directament per la facultat per ser persones d'alt nivell dins d'un camp concret, una especialitat, van rebre el títol de "professor agregat". I els caps de servei d'altres hospitals, bàsicament de sant Pau, sobretot en la patologia mèdica i quirúrgica, van rebre el nom de "professor lliure".

De nom eren diferents, però tots ells de fet tenien el nivell acadèmic més alt. Això va durar pocs anys i el 1939 tots van anar al carrer, encara que políticament fossin de la banda que va guanyar.

Hi havia a més els professors auxiliars, que ja hi eren d'abans i els ajudants. Cal dir que els ajudants que eren de serveis d'un altre hospital, regit per un "professor lliure" rebien el nom d' "ajudant lliure".

5. El pla d'estudis

El pla d'estudis, vist per sobre, no era excessivament diferent. Tampoc no podia ser-ho, perquè les matèries no podien canviar gaire. No es podia deixar d'explicar ni anatomia, ni terapèutica, ni fisiologia, ni obstetrícia, per esmentar algunes matèries ben clàssiques. Una altra cosa és com es fes: sobretot les proporcions entre treball teòric i pràc-

tic, perquè la carrera tampoc no era més llarga. I encara l'esperit i les ganes amb que es fes: hi havia un entusiasme col·lectiu que afectava a un nombre molt alt de professors, i que el van saber transmetre als alumnes. Així es va crear un clima molt positiu (6, 7).

Analitzarem, breument, el pla d'estudis proposat pel curs 1934-35, o sigui després d'un any d'aprenentatge de la nova manera d'enfocar l'ensenyament. L'estudiant tenia una certa llibertat per fer el seu camí, perquè els exàmens interferien poc, i només hi havia l'ordenació de grups. De tota manera la facultat recomanava un esquema que comentarem:

* En el primer curs, preparatori, que no es feia a la facultat, hi havia cinc matèries: Física, Química, Biologia, Matemàtiques i Introducció a la Filosofia. Aquesta última matèria responia a un enfocament nou: la intenció de formar culturalment els estudiants.

* Dels sis anys de la facultat pel primer es recomanaven cinc matèries: Bioquímica, Física Mèdica, Histologia, Embriologia i Teratologia, i Anatomia. En cap moment coincidien més de dues assignatures, perquè no totes tenien la mateixa durada.

* En el segon curs hi havia Microbiologia, Fisiologia General, Fisiologia Humana, i Anatomia. En el tercer curs es recomanaven: Anatomia Patològica, Farmacologia, Fisiopatologia, i Propedèutica Clínica.

En aquest període bàsic s'havien de fer tres exàmens. Les matèries estaven dividides en tres grups i per cada grup l'examen era conjunt:

- El grup A comprenia les dues Anatomies, Histologia i Embriologia.
- el grup B comprenia Bioquímica, Física Mèdica, les dues Fisiologies i Farmacologia.
- el grup C tenia: Microbiologia, Anatomia Patològica i Fisiopatologia. Cal dir que la Propedèutica s'examinava dins del període clínic.

* El període clínic també tenia tres cursos. En el quart hi havia Dermatologia i Obstetrícia. En el cinquè Ginecologia, Oftalmologia i Higiene. I a més en els dos les Patologies Mèdiques i Quirúrgiques. En el primer trimestre es feien les especialitats i després, de gener o febrer fins a juny, el bloc mèdic i quirúrgic. Això facilitava el desplaçament dels estudiants a altres hospitals.

* L'últim any, el sisè, estava més carregat de matèries, algunes més curtes, però es mantenia el principi de no tenir mai més de dues assignatures teòriques alhora. Hi havia Pediatria, Medicina Legal, ORL, Psiquiatria, i les Patologies Mèdica i Quirúrgica, i a més dues assignatures noves, en el mes de maig i juny. Una era de les que s'oferien noves. L'altra era l'ampliació, a lliure elecció, d'una especialitat ja cursada (8).

Pel que fa als exàmens hi havia un grup D que comprenia les tres mèdiques, pediatria, dermatologia, propedèutica. Tot això en un sol examen. El grup E comprenia les

tres quirúrgiques. I quedaven les especialitats que s'examinaven independents. Probablement no es va poder trobar una fórmula que permetés fer un examen de grup, amb totes les garanties que calgués.

6. La introducció de les matèries noves

Un dels mèrits del nou pla d'estudis de la facultat de medicina de l'Autònoma fou el d'introduir matèries noves. Algunes van incloure's amb caràcter obligatori, i altres van estar a la llista de les optatives del període clínic, i per tant tenien un nombre més limitat d'alumnes.

Entre les matèries previstes amb caràcter obligatori, formant part dels grups, hi ha: Embriologia i Teratologia en el grup A; Física Mèdica en el grup B, apart de la del preparatori; Fisiopatologia en el grup C; Propedèutica Clínica en el D, encara que aquestes dues corresponien en gran part a l'antiga Patologia General, i Psiquiatria en el capítol de les especialitats.

Altres estaven amb caràcter optatiu. A l'anuari previst pel curs 1934-35 es proposaven sis matèries, de les quals l'alumne n'havia de cursar una, que podia triar. Eren: Urologia, Tisiologia, Terapèutica Física, Neurologia, Malalties de la Nutrició i Terapèutica Quirúrgica.

Hi havia, a més, una amplíssima sèrie de "Cursos superiors i monogràfics", que s'introduïen de bell nou, perquè abans els plans eren molt tancats i no hi havia estudis de doctorat a Barcelona —es feia tot a Madrid— ni hi havia especialitats. Fou doncs l'Autònoma la que va fer l'obertura a la formació molt més especialitzada. A l'anuari esmentat hi ha una relació de 51 cursos, descrits amb un cert detall (9).

Les matèries

LES MATERIES DEL PERIODE BASIC

Farem una descripció breu del contingut de l'ensenyament, és a dir de les matèries que integraven el pla d'estudis, i els seus professors. Seguirem en principi la descripció de l'anuari de 1934.

* *El grup A*

El grup A comprenia quatre matèries: Anatomia primer i segon curs; Embriologia i Teratologia i la Histologia normal. Les dues anatomies tenien 120 hores cadascuna. En el nomenament del professorat van haver-hi problemes que van arribar a ser greus. La facultat tenia dos catedràtics, els doctors Salvador Gil i Vernet i Manuel Taure i Gòmez. Això en principi no havia de plantejar dificultats. El problema va venir quan el doctor Gil Vernet va escollir també ser professor d'Urologia, una de les noves assignatures del període clínic, i això creava una incompatibilitat.

La solució de la facultat fou la de cercar un professor nou, com a encarregat de curs. Fou el doctor Francesc Orts i Llorca, aleshores molt jove, que havia de ser al cap dels anys un dels mestres de l'anatomia espanyola, catedràtic primer a Cadis i després a Madrid. Així el doctor Orts havia de portar l'Anatomia I i el doctor Taure la II. De tota manera Orts no va ocupar la plaça (10). Orts va guanyar una càtedra, de la facultat de Cadis, l'any 1935. Més tard, a la primavera de 1936, es va proposar el doctor Gil i Vernet.

L'assignatura d'Embriologia i Teratologia consta a l'anuari "el professor d'aquesta matèria està pendent de designació per la facultat". L'assignatura estava prevista que comencés el mes de maig, el que deixava un cert marge (11). Després es va encarregar al doctor Manuel Taure. Finalment la "Histologia normal" estava a càrrec del doctor Angel Ferrer i Cajigal, catedràtic de la matèria.

En el grup d'Anatomia constaven, a més, com a professors auxiliars temporals els doctors Eduard Pons i Tortella, Salvador Viusà i Umbert i Miquel Vilar i Vidal. D'ells el que semblava que havia de fer més carrera en l'anatomia fou Miquel Vilar, empordanès nascut el 1896, que va guanyar l'oposició de la càtedra d'anatomia de Santiago, que va

deixar el 1936. Després de la guerra treballà com a metge municipal a Barcelona, sense més repercussions en el camp anatòmic. Va morir el 1967. Viusà seguí durant molts anys com a professor adjunt d'anatomia II, a la càtedra del doctor Gil Vernet i va morir el 1962. Eduard Pons i Tortella es dedicà molt més a la neurologia.

Hi havia, a més, tres ajudants d'anatomia: els doctors Francesc Bergós i Ribalta, Bartomeu Pla i Majó i Joan Lluch i Caralps. D'ells l'únic que seguí com anatòmic a la facultat fou el doctor Lluch, que durant molts anys fou professor adjunt d'anatomia I amb el doctor Taure. Bergós es va exiliar i s'encarregà de l'assistència sanitària del camp d'Argelers. Després va anar a Amèrica, radicant-se finalment a Montevideo, on presidí el Casal Català i hi va morir el 1978. Fou membre del Consell Nacional Català (12). Pla es dedicà després a la cirurgia ortopèdica, treballant en el servei de J.M. Vilardell a Sant Pau (13).

Per la Histologia hi havia com a professor auxiliar temporal el doctor Dídac Ferrer i Fernández de la Riva, que va ser anys més tard catedràtic de la facultat de medicina de Cadis. Més tard fou un dels capdavaners aquí en el camp de la microscòpia electrònica. Autor d'un text important de Tècnica Histològica, i de treballs molt estimables en el camp de la història de la medicina, sobretot estudiant l'obra del Col·legi de Cirurgia de Cadis i els cirurgians catalans, Virgili i les figures menors.

*** El grup B**

Tenia cinc matèries, que en el pla recomanat per la facultat estaven dues a primer (Bioquímica i Física Mèdica), dues a segon (Fisiologia General i Fisiologia Humana) i una a tercer (Farmacologia). El doctor August Pi i Sunyer fou l'encarregat de dues: Bioquímica i Fisiologia Humana; altres dues estaven a càrrec del doctor Bellido: Fisiologia General i Farmacologia. Ambdós eren catedràtics numeraris. La Física Mèdica, que tenia 60 hores, la portava, com a encarregat de curs el doctor Isidre Pòlit, que era professor agregat de la facultat de ciències i després en fou catedràtic.

La dotació de professorat auxiliar i ajudant era petita en un grup en el que l'ensenyament era molt bo i va deixar un bon record en molts estudiants. A Física Mèdica consta com a professor ajudant Josep Terraza i Martorell. A Bioquímica hi ha dos ajudants: Antoni Armengol i Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, que era llicenciat en farmàcia. A Fisiologia hi ha un professor auxiliar temporal i dos ajudants. L'auxiliar és Jaume Pi-Sunyer i Bayo, fill d'August, que ben aviat havia de guanyar per oposició la càtedra de la universitat de Santiago, que deixaria per la guerra, i hauria de marxar a l'exili. Els dos ajudants eren Jaume Raventós i Pijoan, que féu una bona carrera en el seu exili anglès, i Joan Bofill i Deulofeu.

Per la Farmacologia hi havia dos ajudants, els doctors Carles Cardenal i de Salas i Cristià Cortés i Lladó. Aquest era un bon cardiòleg, autor de treballs d'aquesta especialitat a la col·lecció de Monografies Mèdiques que dirigia Jaume Aiguader. Fou cap de servei de malalties del cor al Clínic. Vinculat a Esquerra Republicana fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona quan la República. Després s'exilià i va residir molts anys a

Mèxic on feu una tasca docent important. Va tornar al cap de molts anys i morí a Barcelona el 1974 (14). El seu germà Antoni fou durant molts anys catedràtic de cirurgia de Sevilla i una personalitat en la medicina d'Andalusia.

*** El grup C**

En aquest grup hi havia tres matèries, una de segon, la Microbiologia i Parasitologia, i dues de tercer: Anatomia Patològica i Fisiopatologia. La "Microbiologia i Parasitologia" tenia com a professor encarregat el doctor Pere Domingo i Sanjuán. Així quedava separada de la Higiene clàssica, que de fet es desdoblava. El catedràtic d'aquesta matèria, el doctor Antoni Salvat, seguia amb l'assignatura del període clínic.

L'Anatomia Patològica la portava el doctor Ferrer i Cajigal, catedràtic de la matèria. L'any 1936 el doctor Lluís Guilera, que era catedràtic excedent, va demanar la separació de la histologia i l'anatomia patològica. La Junta de facultat ho va aprovar, però sense fer-ne cap encàrrec exprés.

La "Fisiopatologia i Medicina Experimental" (així consta en algunes parts de l'anyuari) era una part de la vella Patologia General, amb un nom diferent i la cara rentada. A l'anyuari de 1933 consta com a professor el doctor Eusebio Oliver, catedràtic numerari, que es jubilava d'immediat. En el de 1934 consta com a "pendent de designació", tot i que la matèria havia de començar a l'octubre. El gener de 1935 fou encarregada al doctor Joan Cuatrecasas, que més tard va demanar d'explicar Patologia Mèdica. L'altra part de la Patologia General, ara ho veurem, s'examinava amb el grup D, del període clínic. Això marcava clarament el trencament de la Patologia General, en una assignatura de Fisiopatologia i una d'Exploració.

* El doctor Pere Domingo i Sanjuán era un home jove, de molta vàlua i amb una forta empena pel treball. Havia estat deixeble de Ramon Turró i estava vinculat al Laboratori Municipal. Aleshores ja era membre de l'Acadèmia de Medicina, de la que al cap dels anys seria president. Era germà de Marcel·lí Domingo, que fou ministre d'Instrucció Pública del govern de la República. Es va haver d'exiliar i va viure molts anys a Cuba, on continuà treballant com a microbiòleg, encarregant-se de tasques sanitàries. Cap els seixanta va tornar a Catalunya i fou president de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'Acadèmia de Medicina. Va morir l'any 1979 (15, 16).

En aquest grup la dotació de professorat auxiliar i ajudant també fou molt reduïda. Per l'assignatura de Fisiopatologia hi trobem dos ajudants, els doctors Francesc Ladaria i Caldentey i Josep Montguio i Font. Per Anatomia Patològica només hi ha un professor auxiliar temporal, el doctor Lluís Callís i Farriol, autor d'un text interessant i útil de Tècnica d'Autòpsies. Va morir el 1969.

La Microbiologia estava més ben dotada i tenia tres ajudants. Pau Cartanyà i Castellà ja s'havia especialitzat a París i Londres, durant tres anys. Al cap del temps fou cap de l'Institut Municipal d'Higiene de Barcelona. Va morir el 1974. Jaume Sunyer i Pi, perseguit després per les seves vinculacions familiars, feu una tasca important a la

indústria farmacèutica i en la introducció dels primers antibiòtics al país. El tercer era Antoni Valls i Conforto, que també treballà en aquest camp.

Aquest era el contingut del període bàsic. En tres anys es feien dotze matèries, però només tres exàmens. Fins aquí tot es feia a la facultat del carrer de Casanova i a l'hospital Clínic. Després venia el període clínic, amb molta més mobilitat.

LES MATERIES DEL PERIODE CLINIC

*** El grup D**

Era el grup de les mèdiques i comprenia sis assignatures. Tres eren les clàssiques Mèdica I, II i III. Quedava la Propedèutica Clínica, que era de tercer curs, però s'examinava en aquest grup. I encara la Pediatria i la "Sifiliografia i Dermatologia".

Per la matèria de Propedèutica Clínica que era nova, desdoblada de la Patologia General, hi havia un professor agregat, el doctor Lluís Celis i Pujol i dos ajudants, els doctors Enric Fernández i Pellicer i Ramon Surinyach i Oller. Fernández i Pellicer es dedicà més endavant principalment a les anàlisis clíniques i Surinyach a la patologia respiratòria, particularment l'asma.

* El doctor Lluís Celis i Pujol era professor auxiliar, del grup d'Histologia, Anatomia Patològica i Patologia General, des del 1914. Tenia fama que explicava molt bé, tot i que es dedicava més a la medicina pràctica que a la hospitalària. Havia estat president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques l'any 1920 (17).

Les tres assignatures de "Patologia i Clínica Mèdica" tenien quatre professors. Dos eren els catedràtics que hi havia a la facultat, els doctors Francesc Ferrer i Solervicens i Agustí Pedro i Pons. Com a professor de la Mèdica III consta el doctor Joan Cuatrecasas, amb categoria de professor agregat. De fet Cuatrecasas era catedràtic de la universitat de Sevilla i es va incorporar a l'Autònoma. Finalment la Mèdica II es podia fer a Sant Pau, en el servei del doctor Francesc Esquerdo, amb categoria acadèmica de professor lliure.

* El doctor Joan Cuatrecasas i Arumí fou metge i farmacèutic. Va ser professor auxiliar a la facultat, catedràtic de la universitat de Sevilla el 1930 i professor agregat de l'Autònoma, de fet substituïnt a Eusebio Oliver, tot i que explicava Clínica Mèdica. Es dedicà, entre altres coses, a la Hidrologia Mèdica. El 1937 va arribar a l'Argentina, on va fer una extensa tasca docent en diverses universitats. Va presidir els Jocs Florals de la Llengua catalana l'any 1958 i fou delegat personal del president de la Generalitat. Va tornar a finals dels setanta, va ingressar a l'Acadèmia de Medicina el 1980, però va marxar altra vegada a Buenos Aires, on va morir el 1990 (18).

* El doctor Francesc Esquerdo i Rodoreda fou un internista d'un gran prestigi. Era fill de Pere Esquerdo i fou cap de servei de Sant Pau. Fou professor auxiliar a la facul-

.....

tat i membre de l'Acadèmia des del 1921. Conegut com a "don Paco", Pedro i Pons el recorda com a bon mestre en els curssets que feia a la Santa Creu (19). L'any 1936 el doctor Ferrer i Solervicens va proposar com a professor lliure de Patologia Mèdica al doctor Francesc Estapé i Pañella, que era metge de número de l'Hospital de Sant Pau. No hem trobat dades sobre el seu nomenament posterior pel Patronat.

Per la Pediatria hi havia dos professors possibles. Un era a l'hospital Clínic, el doctor Gregori Vidal i Jordana, catedràtic numerari, que havia substituït al doctor Martínez Vargas. L'altre era el doctor Pere Martínez i García, a l'Hospital de Sant Pau, amb categoria acadèmica de professor lliure. Martínez i García havia estat auxiliar a la facultat i fou també catedràtic numerari de Salamanca l'any 1932, incorporant-se a l'Autònoma.

Gregori Vidal i Jordana era aragonès, com el seu predecessor. Havia nascut a Saragossa el 1896 i allà es llicencià el 1918. Va guanyar la càtedra de Valladolid el 1926 i el 1933 va venir a Barcelona. Quan la guerra fou director de l'Hospital Clínic, tasca en la que es va cremar. Fou repressaliat després de la guerra, foragitat de la càtedra i l'hospital i empresonat durant dos anys. Després hagué de treballar obscurament, tot i que féu algunes monografies.

L'assignatura de "Sifiliografia i Dermatologia", amb el nom lleugerament canviat respecte a la terminologia anterior, seguia a càrrec del doctor Jaume Peyri, catedràtic numerari.

En aquest grup hi ha, doncs, la incorporació a la docència de dos serveis de Sant Pau, el de medicina dirigit pel doctor Esquerdo i el de pediatria dirigit pel doctor Martínez i García.

La dotació de professorat auxiliar i d'ajudants no és tan reduïda com en el grup de bàsiques. Pel que fa a la Patologia Mèdica hi ha dos professors auxiliars, tots dos al Clínic, els doctors Perpinyà i Codina. El doctor Benet Perpinyà i Robert havia estat alguns anys a la clínica que portava el doctor Ferrer Cajigal i havia publicat bastant. Més tard es dedicà a la pràctica privada i va morir l'any 1968. El doctor Joan Codina i Altés fou auxiliar del doctor Ferrer i Solervicens. Fou un metge pràctic de considerable prestigi i va morir el 1963.

Pel que fa als ajudants hi havia dotades nou places, tres d'elles amb el caràcter d'ajudants lliures adscrites a l'Hospital de Sant Pau, on se seguia la terminologia del "professor lliure". En el grup del Clínic hi havia els doctors Josep Alsina i Bofill, Agustí Amell i Sans, Pere Camps i Juncosa, Joan Sala i Roig, Josep Simarro i Puig i Joan Surós i Forns. En el de Sant Pau hi havia Emili Andrade, Alfred Rocha i Carlotta i Pere Tarrés i Claret. Alguns d'ells, al cap dels anys, foren personalitats destacades de la nostra medicina. D'entre tots cal destacar l'activitat de Josep Alsina i Bofill, el qual després de la guerra va veure tallades les seves possibilitats universitàries i va desenvolupar una gran tasca, tant pel que fa a l'exercici de la medicina privada com de tipus ciutadà. Fou president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, del Congrés de Metges de Llengua Catalana de 1976 a Perpinyà, el de la represa, i de l'Institut d'Estudis Catalans. Ha mort l'agost de 1993. Al cap dels anys van tenir també una activitat destacada a la Clínica Mèdica

.....

A, que dirigia el doctor Agustí Pedro i Pons, els doctors Amell, com a cap del dispensari de cardiologia i Suròs, cap de la sala d'homes i autor d'un bon llibre d'exploració. Sala i Roig es dedicà més a la patologia digestiva, essent autor d'un text sobre les icterícies i Camps i Juncosa es decantà més cap a l'endocrinologia.

En el grup de Sant Pau Alfred Rocha fou més tard cap de servei de medicina i Pere Tarrés acabà deixant la medicina per exercir el sacerdoci i va morir de tuberculosi als quaranta-cinc anys. Féu una tasca intensa com a membre de la Federació de Joves Cristians. Actualment està en curs el procés de la seva beatificació.

Dins d'aquest grup pel que fa a la pediatria hi havia quatre ajudants, els doctors Pere Calafell i Gibert i Eduard Pou i Pradell, ambdós adscrits com a ajudants lliures a la docència a l'Hospital de Sant Pau. Pel Clínic hi havia també dos ajudants, els doctors Alfons Trias i Maxencs i Lluís Torres i Martí. Calafell fou un dels pediatres pràctics amb més carisma pels malalts, però també entre els seus col·legues. Trias i Maxencs recollí extensament la bibliografia mèdica en català, gairebé fins a la seva mort l'any 1977. Fou secretari de l'Escola d'Infermeres de la Generalitat i després de la guerra fou arraconat. Torres i Martí, molt vinculat als guanyadors de la guerra, fou auxiliar i després encarregat de la càtedra durant molts anys quan morí el doctor Ramos, sense arribar a assolir la càtedra.

Quedava dins del grup D la dermatologia, que tenia un professor auxiliar i un ajudant. L'auxiliar era el doctor Antoni Peyrí i Rocamora, germà del catedràtic, però de color polític diferent. Després de la guerra es va haver d'exiliar a Mèxic, on va seguir amb la docència. Va morir el 1973 a Cuernavaca. L'ajudant era el doctor Modest Casanovas i Viader que al cap dels anys fou l'especialista en lesions micòtiques en el servei del doctor Vilanova.

*** El grup E**

Comprenia les tres quirúrgiques, una a cada curs, que tenien un examen únic de grup. Com a professors responsables hi havia els tres catedràtics de la facultat, els doctors Antoni Trias, Joaquim Trias i Josep M. Bartrina. Però a més s'incorporaven dos serveis quirúrgics de Sant Pau, els que dirigien els doctors Manuel Corachan i García i Enric Ribas i Ribas, tots dos amb la categoria de professors lliures.

El doctor Corachan era una de les grans personalitats de la nostra medicina d'aleshores. Havia nascut al País Valencià l'any 1881, però de petit va venir a Barcelona i aquí féu els estudis. L'any 1921 va guanyar la plaça de cirurgià de la Santa Creu, succeint a Alvar Esquerdo. S'havia format principalment amb Ribas i Ribas. El 1932 era president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, pel bienni 1932-34. El 1933 es nomenat professor lliure de la facultat. El maig de 1936 és Conseller de Sanitat del govern de la Generalitat, càrrec del que dimití el juliol. Havia estat designat president del Xè Congrés de Metges de Llengua Catalana, previst a València el 1938 i que no se celebrà. L'octubre de 1936 va marxar a París i després a Veneçuela. El 1941 retornà a Barcelona i recuperà el seu càrrec a Sant Pau. Va morir el febrer de 1942 per l'epidèmia de tifus

exantemàtic. Dirigi la publicació del Diccionari de Medicina, aparegut el 1936, que fou un intent molt important per consolidar el llenguatge científic mèdic en català. A més de tot això Corachan fou un dels cirurgians amb més habilitat tècnica, més “manetes”, aquí en el seu temps (20, 21, 22).

L'altre professor lliure de cirurgia fou el doctor Enric Ribas i Ribas, també cap de servei de Sant Pau, des del 1906, ja feia gairebé trenta anys. Ja era gran: havia nascut el 1870 i va morir el 1935. També era una personalitat de gran prestigi, antic president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques (1922-24) i del setè Congrés de Metges de Llengua Catalana, fet a Mallorca el 1932. Ribas fou un cirurgià molt hàbil, creador d'escola i autor de molts treballs. El seu nomenament per l'Autònoma el va agafar, però, una mica tard.

La dotació de professorat per la cirurgia, pel curs 1934-35, comprenia, a més, dos auxiliars i sis ajudants al Clínic i cinc ajudants lliures a Sant Pau. El doctor Antoni Morales i Llorens era auxiliar numerari. Ja s'havia encarregat de càtedres quirúrgiques en èpoques de vacant, i encara ho faria en els cursos intensius de 1939-1940. Va morir l'any 1950. L'altre auxiliar temporal era el doctor Francesc Domènech i Alsina, que estava en el servei del doctor Anton Trias. Fou autor, inicialment junt amb Manuel Corachan, d'un text de Cirurgia d'Urgència que va tenir molta difusió. També havia col·laborat amb les tasques de l'Institut de Fisiologia (23).

Els ajudants quirúrgics de l'Autònoma foren, molts d'ells, persones que després van assolir un gran prestigi com a cirurgians. Pel Clínic eren: Vicenç Ferràndiz i Senante, Josep Fontanet i Petit, Lluís Gubern i Salisachs, Francesc Jimeno i Vidal, Francesc Salamero i Castellón i Josep Usua i Mariné. En el grup de Sant Pau els ajudants lliures eren els doctors Jaume Pi i Figueras, Joan Prim, Enric Ribas i Isern, Joan Rabassa i Josep Trueta i Raspall. El que va fer una carrera més destacada fou Josep Trueta que fou nomenat cap de servei el 1936, per ocupar la vacant d'Enric Ribas. Va fer un llarg exili anglès, essent catedràtic de la universitat d'Oxford i una de les grans figures de la traumatologia mundial. Els seus treballs sobre les lesions per compressió, i sobretot la tècnica de tractament de les ferides van donar-li una gran fama. Fou membre del Consell Nacional Català i el seu llibre “The Spirit of Catalonia” (Oxford, 1946), és un clàssic per a la defensa de la identitat catalana. Després de la jubilació d'Oxford tornà a Catalunya, i va morir el 1977 (24).

*** Les matèries obligatòries fora grup**

A més hi havia, com a “ensenyaments obligatoris que no formen part dels grups”, set assignatures, que es recomanaven una a quart curs (Obstetrícia), tres a cinquè (Ginecologia, Oftalmologia, Higiene i Sanitat) i tres a sisè (Medicina Legal, Oto-rinolaringologia i Psiquiatria). El professorat era, en principi, el mateix que ja hi havia abans a la facultat. Així hi trobem com a responsables els doctors Nubiola, Sòria, Salvat, Saforcada i Casadesús, tots ells com a catedràtics numeraris. Queden dues matèries amb professor nou. L'extensió de les matèries, i per tant la duració del curs fou varia-

ble. Les més llargues foren l'Obstetrícia i la Higiene i Sanitat, amb 80 hores lectives cadascuna: una hora diària durant quatre mesos. Totes les altres eren curtes: Ginecologia, Medicina Legal, Psiquiatria, Oftalmologia i ORL, amb trenta hores cadascuna, és a dir, un mes i mig de classe diària.

* L'ensenyament de l'**Obstetrícia** el portava el doctor Pere Nubiola, catedràtic numerari i una de les personalitats de més pes en l'aspecte assistencial del Clínic, creador d'escola. Hi havia, com a auxiliar temporal, el doctor Jacint Muñoz i Arbat, i com a ajudants hi trobem els doctors Lluís Carulla i Frederic Yàñez i Caro.

* La **Ginecologia** estava vacant per la jubilació del doctor Bonafonte. El primer any la portava, amb caràcter interí, el doctor Francesc Terrades i Pla, que era auxiliar numerari. Després va venir el doctor Víctor Conill i Montobbio, que l'any 1933 havia guanyat la càtedra de Santiago. Inicialment rebé el nomenament de professor agregat. Aleshores ja tenia una certa personalitat dins de l'especialitat aquí i era membre de l'Acadèmia des del 1927. Va seguir amb la càtedra fins que es va jubilar el 1956 i va morir el 1970. El doctor Terrades seguí com a auxiliar, que ja ho era des del 1910 en temps del doctor Fargas. Des del 1921 era membre de l'Acadèmia de Medicina. El 1932 fou cap de servei de Sant Pau. Després de la guerra va ser apartat dels seus càrrecs a la universitat i l'hospital. Va morir el 1963, a la ratlla del noranta anys. Com a ajudant hi trobem el doctor Martí Garriga i Roca.

* L'**Oto-rino-laringologia** seguí a càrrec del doctor Ferran Casadesús. El professor auxiliar temporal era el doctor Lluís Suñé i Medan, que fou bastants anys secretari de l'Acadèmia de Medicina. Com a ajudant hi trobem el doctor Josep Maria Roca de Vinyals, que després feu una carrera brillant dins de l'especialitat.

* L'ensenyament de l'**Oftalmologia** oferia més varietat. Seguia al Clínic el doctor Sòria, catedràtic numerari. Hi havia dos ajudants, els doctors Joaquim Arumí i Fargas i Josep Casanovas i Carnicer. Al cap dels anys Casanovas va succeir a Sòria en la càtedra i Arumí fou el seu adjunt. Hi havia, a més, dos professors lliures: els doctors Barraquer i Gómez Márquez. Ignasi Barraquer i Barraquer era aleshores cap de servei de Sant Pau. Havia estat auxiliar a la facultat i encarregat de càtedra. El seu prestigi com a oftalmòleg fou dels més grans del país (25). L'altre professor lliure fou el doctor Josep Gómez i Márquez, de l'Hospital del Sagrat Cor.

* La **Higiene i Sanitat** seguia explicada pel doctor Antoni Salvat i Navarro, catedràtic numerari. Cal remarcar que era una de les assignatures proporcionalment llargues, amb 80 hores lectives. Possiblement la van deixar llarga per a compensar que li havien escapat la Microbiologia. Com a ajudant hi consta el doctor Carles Soler i Dopff, que s'havia dedicat bastant a temes de Medicina del Treball. Després de la guerra fou perseguit. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina i va morir l'any 1972.

* La **Medicina Legal** seguí portant-la el doctor Manuel Saforcada, catedràtic numerari. Hi consten dos professors ajudants, els doctors Sales i Fuster. Joaquim Fuster i Pomar es decantà més cap a la Psiquiatria i dirigí el manicomi de sant Andreu. Miquel Sales i Vázquez es va orientar més cap a la medicina forense i fou el successor de Saforcada, quan aquest es jubilà.

* Dins de la llicenciatura es va crear una especialitat nova amb caràcter obligatori, la **Psiquiatria**, que fou encarregada al doctor Emili Mira i López, amb nomenament de professor agregat. Mira era aleshores un psiquiatre de gran prestigi. Nascut a Cuba l'any 1896 va viure des de petit a Barcelona, on es va llicenciar l'any 1917. Es va dedicar molt a temes de Psicologia i orientació professional. També treballà en el camp de la psicologia de la delinqüència. Molt actiu en política, com a militant d'Unió Socialista de Catalunya, el 1939 es va exiliar. Primer passà a Anglaterra on va introduir el test mioquinètic que duu el seu nom, i va publicar treballs sobre psiquiatria de guerra que van tenir molt ressò. Més tard va anar a Amèrica, publicant molt sobretot en editorials argentines i vivint gairebé els últims quinze anys de la seva vida a Rio de Janeiro, on va morir el 1964. La seva obra escrita és extraordinària, per la quantitat de publicacions i la seva difusió, influència i qualitat. Com a ajudant de psiquiatria consta el doctor Ramon Sarró que al cap dels anys, el 1950, havia de ser catedràtic d'aquesta matèria (26).

Les especialitats noves

Queden encara sis assignatures noves, introduïdes amb caràcter optatiu, de les quals els alumnes n'havien de fer una, a la seva elecció, durant el sisè any. Totes elles tenien una durada de 40 dies, previstos en els mesos de maig i juny. En el pla d'estudis rebien el nom, prou clar en la seva intenció, d'"especialitat nova" (27). Probablement amb el temps el seu nombre s'hagués incrementat d'acord amb la realitat del progrés científic o assistencial. Deixava oberta una via que era important per l'ensenyament, lluny de la rigidesa dels plans que hi havia fins aleshores.

Aquestes matèries eren, segons l'ordre en que consten a l'anuari (28): Urologia, Tisiologia, Terapèutica Física, Neurologia, Malalties de la Nutrició i Terapèutica Quirúrgica. La seva introducció va representar, des d'un punt de vista conceptual, un canvi molt important en la mentalitat de la facultat. La seva significació va ser molt més gran del que podia representar, a efectes pràctics, la introducció d'una sola matèria, de 40 dies de classe, dins d'uns estudis de sis anys més el preparatori. Era l'obertura de la finestra, en un camp, el dels plans d'estudis, que havia estat tancat i barrat.

En canvi si que fou important el fet de que permeté la introducció de nous professors, amb un nivell acadèmic prou alt, i sobretot pel que significava d'obertura cap a una manera nova i diferent d'ensenyar la medicina. Analitzarem cadascuna d'aquestes assignatures o especialitats noves.

* 1. La **Urologia** tenia ja una certa tradició perquè hi havia un servei específic a l'hospital. El servei havia estat iniciat pel doctor Emili Sacanella, que a més era professor auxiliar d'anatomia. Ja hem esmentat com quan va arribar el doctor Serés com a catedràtic, també d'anatomia, es va fer càrrec del servei hospitalari, en tant que tenia un nivell acadèmic més alt i procedí sense massa elegància amb qui havia estat el seu mestre. Després la tradició va seguir quan va arribar a la càtedra el doctor Salvador Gil i Vernet. Cal dir també que, a més, tenia una particular dedicació a la urologia un dels tres catedràtics de cirurgia, el doctor Bartrina.

Quan es va iniciar el pla d'estudis nou la urologia tenia tots els números per a ser considerada com una de les noves especialitats i passar a ser una assignatura amb personalitat pròpia. El problema va ser que n'estava encarregat el mateix professor que era titular d'una matèria bàsica, el doctor Gil Vernet, catedràtic numerari. A conseqüència del nou pla el doctor Gil va agafar la urologia i va haver de deixar l'anatomia.

.....

* 2. La segona especialitat nova de la llista és la “Tisiologia”, per la qual es van nomenar dos professors. Cap d'ells tenia el servei a l'Hospital Clínic. Foren els doctors Lluís Sayé i Jacint Reventós. Sayé amb el nomenament de professor agregat i Reventós com a professor lliure.

El doctor Lluís Sayé i Sempere era, en aquell moments, una de les personalitats mèdiques catalanes amb més prestigi a l'estranger. Molt treballador, dedicat només a una sola especialitat, bon coneixedor d'idiomes, i amb una gran vocació viatgera, era molt conegut per la seva assistència a congressos i pels cursos que havia donat en universitats de diversos països d'Amèrica. Havia nascut l'any 1888 i aleshores estava en el cim de la seva activitat. Havia començat a la facultat, on es va llicenciar el 1910, en el servei del doctor Oliver.

Aviat es féu independent i la Mancomunitat li va crear un servei de lluita contra la tuberculosi, en un dispensari al carrer de Radas, al Poble Sec. Tot i que per fora tenia mal aspecte aquell fou un gran servei d'irradiació científica, i de protecció sanitària a Catalunya. Fou un dels primers metges catalans que, residint aquí, va publicar una obra científica a l'estranger. Durant anys Sayé fou un dels grans propagadors del BCG, tot i que la seva obra escrita és extensa en tots els camps de l'especialitat (29).

Malgrat aquesta ubicació per fora del recinte del carrer de Casanova, Sayé era considerat com un home de la facultat i a ell es deu la creació del servei de l'Obra Antituberculosa a la facultat, per la que van passar molts estudiants que eren vacunats, bastant sistemàticament, amb el BCG. Aquesta fou una de les obres a la que Sayé dedicà, durant bastants anys, més atenció. Quan retornà d'un exili de quinze anys, al començament dels cinquanta, fou l'única activitat pública que li van deixar fer. Sayé va marxar el setembre de 1936, primer a França durant un any i després a Sudamèrica, un temps a l'Uruguai i després bastants anys a Buenos Aires. Va morir a Barcelona l'any 1975. Dels seus anys a l'Argentina en va deixar un gran record i encara, l'any 1993, ha estat homenatjat per la “Liga Argentina contra la Tuberculosis” (30).

L'altre professor de Tisiologia fou el doctor Jacint Reventós i Bordoy, cap de servei de l'Hospital de Sant Pau, amb el títol de professor lliure, com els altres caps d'aquell hospital vinculats a la docència. Reventós també havia començat molt jove al Clínic, però aviat va canviar. Era cinc anys més gran que Sayé i també estava en la plenitud de la seva activitat. Era molt més polifacètic; de bastant jove s'havia dedicat a la política i fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona l'any 1915. La seva vinculació al moviment artístic barceloní de l'època és ben coneguda. Va intervenir en la creació d'institucions assistencials, des d'un sanatori antituberculós al Lluçanès fins a l'Institut Policlínic de Barcelona. Reventós també va marxar quan la guerra, en aquest cas a Itàlia, i després va passar a la zona de Burgos i fou director de l'Hospital Militar de Salamanca. Acabada la guerra va dirigir el pavelló d'infecciosos de l'Hospital Militar de Barcelona. Durant bastants anys fou un dels metges de més prestigi local. Morí l'any 1968 (31).

Com a ajudant de Tisiologia consta el doctor Tomàs Seix i Miralta, que era de fet el número dos de Sayé en el dispensari del carrer de Radas. Fou l'element aglutinador de l'activitat més directament assistencial de l'equip, i un home sense massa pretensions

personals. Ha mort a Barcelona a començaments de l'any 1993, pràcticament a la ratlla dels cent anys.

* 3. La **Terapèutica Física** fou encarregada al doctor Vicenç Carulla i Riera, amb nomenament acadèmic de professor agregat. Havia nascut a Barcelona l'any 1896. Era nebot del catedràtic de Terapèutica, el doctor Valentí Carulla, i fou auxiliar d'aquella càtedra. Es va especialitzar ampliant estudis a diversos llocs: París, Berlín, Zurich i Nova York, essent un dels caps de les noves tècniques a Catalunya. Així fou nomenat professor de l'Autònoma. De jove havia format part de les joventuts mauristes, i quan la guerra també va marxar, passant a dirigir un hospital a Sant Sebastià. Fou president del Col·legi de Metges entre 1939 i 1941, ajudant a atenuar la repressió contra els metges republicans que havien quedat aquí. Col·laborà en els Congressos de Metges de Llengua Catalana. Va crear i dirigir el departament de Terapèutica Física de l'Hospital Clínic. Quan es va crear la càtedra, pel nou pla d'estudis, fou el primer catedràtic, l'any 1948. Es va jubilar el 1966 i va morir el 1971. Des de l'any 1951 fou membre de l'Acadèmia de Medicina. Com a ajudant de l'assignatura consta Angel Sanchiz (32), que amb el temps havia de ser una altra personalitat important dins de l'especialitat a Catalunya.

* 4. La quarta assignatura de la llista fou la "**Neurologia**" i fou encarregada al doctor Bel·larmí Rodríguez Arias. Nascut el juny de 1895 ha estat el supervivent de vida més dilatada de tots els professors de nivell més alt de l'Autònoma. Era fill d'un psiquiatre deixeble de Giné i Partagàs i director de sant Boi, el doctor Antoni Rodríguez Morini. Des de molt jove es va especialitzar en l'estudi de la patologia neurològica i psiquiàtrica. Fou un dels impulsors de la "Revista Mèdica de Barcelona", que del 1924 fins a la guerra va tenir una gran importància dins de la medicina catalana. Aleshores estava potser en el moment de més activitat. Després de la guerra fou empresonat algun temps per les seves idees democràtiques i republicanes. Va dirigir l'Institut Neurològic Municipal i des de l'any 1956 fou membre de l'Acadèmia de Medicina, de la que ha estat molts anys secretari perpetu. La seva obra com a neuròleg és molt extensa i ha estat un dels principals impulsors de l'especialitat en el nostre medi (33).

Com a ajudant de Neurologia hi consta el doctor Eduard Tolosa i Colomer (34). Nascut el 1900 i doctorat el 1929, ja havia començat la seva especialització en el camp de la neurocirurgia. El 1940 fou cap d'aquesta especialitat de l'Institut Neurològic municipal de Barcelona. Durant bastants anys, junt amb Adolfo Ley, es van repartir el domini de la neurocirurgia a Catalunya. Va morir el 1981.

* 5. Una altra assignatura nova fou la de "**Malalties de la Nutrició**" de la que fou encarregat el doctor Rossend Carrasco i Formiguera, amb el nivell acadèmic de professor agregat. Carrasco era membre de l'Institut de Fisiologia, i havia desenvolupat una línia d'estudi de la diabetis. Fou probablement el primer que va introduir la insulina en el país. Com tants membres de l'Institut hagué de marxar a l'exili. Va tornar al cap de molts anys i va morir molt vell.

.....

Com a professor ajudant d'aquesta assignatura hi consta el doctor Albert Folch i Pi (35), aleshores molt jove. Era membre de l'Institut de Fisiologia, col·laborador de Carrasco. Havia nascut a Barcelona l'any 1905. Quan la guerra fou cap d'un servei quirúrgic, havent participat en les lluites de Terol i de l'Ebre. El 1939 va passar a França, radicant-se un temps a Tolosa de Llenguadoc. El 1942 s'instal·là a Mèxic on fou professor de farmacologia de l'Institut Politècnic, i va participar en tasques editorials, sobretot com a traductor d'obra científica. Allí fou molt valorat pels seus deixebles. Va morir a Mèxic el gener de 1993.

* 6. La sisena de les especialitats noves fou la **“Terapèutica i Tècnica quirúrgiques”** (36) de la que fou encarregat el doctor Joan Puig i Sureda, també amb el caràcter de professor agregat. Era empordanès, de L'Escala. Fou professor auxiliar de la facultat i un dels grans cirurgians de Barcelona. Havia estat deixeble de Cardenal i d'Enric Ribas i Ribas. Va dirigir una clínica quirúrgica de l'Hospital Clínic, la quarta, els anys de l'Autònoma. Fou president del novè Congrés de Metges de Llengua Catalana de Perpinyà, el 1936. Quan la guerra s'exilià, passant a França i després a la zona de Burgos, junt amb l'escriptor Josep Pla, també empordanès. Després de la guerra fou encarregat de càtedra i el 1942 fou cap de servei de cirurgia de l'Hospital de Sant Pau. Va morir el 1978, gairebé centenari (37).

Dins d'aquesta matèria tingué com ajudant a Ferran Martorell i Otzet, que pocs anys després havia de destacar com una de les grans personalitats de la cirurgia vascular. Martorell fou apartat de la facultat després de la guerra i féu la seva obra principalment a l'Institut Policlínica Platon. Fou un dels metges catalans amb més prestigi internacional i la seva obra en el camp de l'angiologia es pot considerar com a clàssica, fonamental per a la consolidació de l'especialitat. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina, a la que va deixar una extensa biblioteca especialitzada.

Altres cursos

La descripció del programa de cursos a l'anuari de la universitat és extensa. Pel que fa als de la facultat de medicina estan dividits en quatre grups: I: Cursos generals del període de llicenciatura; II. Especialitats noves; III. Cursos d'ampliació del període de llicenciatura; IV. Cursos superiors i monogràfics (38). Els dos primers ja els hem descrit.

Les assignatures d'ampliació

Responen a un concepte nou de la docència. Hi ha matèries que tenen una extensió relativament curta dins dels estudis generals, de les quals no cal omplir de coneixements els qui no s'hi dedicaran. Però pot haver-hi alumnes a qui els interessi o prefereixin tenir una formació més extensa dins d'un camp concret. Per això s'establia que: "els alumnes, en el sisè curs, hauran d'ampliar llurs estudis d'alguna disciplina del període clínic (exceptuades les Patologies mèdica i quirúrgica) a lliure elecció" (39).

Vista la dinàmica de l'ensenyament i de la reforma probablement fou la manera de compensar reduccions importants en els programes clàssics. Recordem que moltes especialitats havien quedat amb 30 hores lectives. Hi hagué un repartiment, més o menys equitatiu, per tothom. Comprenia les set assignatures d'especialitat que havien quedat despenjades dels grups, més les dues que estaven en el grup D, el de les mèdiques, que eren pediatria i dermatologia.

Cadascun dels professors d'aquestes assignatures tenia un curs d'ampliació. A més també els feien els professors lliures, que en aquest àmbit eren tres: els doctors Martínez i García, de Pediatria a Sant Pau, i els doctors Barraquer i Gómez Márquez, d'Oftalmologia, a Sant Pau i el Sagrat Cor. En el programa de 1933 hi havia, a més, la Física aplicada a la medicina.

Totes es feien els mesos de maig i juny de l'últim curs, coincidint amb l'especialitat nova, i tenien una durada de 40 hores. També cal dir que en aquests cursos a més dels alumnes s'hi podien inscriure els metges "si el professor ho creu convenient" (40). Són de fet, doncs, un inici de l'especialització.

Els cursos superiors i monogràfics

La facultat ofereix també una llarga llista de cursos, considerats com a “superiors i monogràfics”, que comprenen pràcticament tots els camps d'estudi de la facultat. En alguns hi ha una notable col·laboració de professors forans. Ara això pot semblar, i és, normal. Aleshores era una innovació revolucionària: la facultat no ho havia fet mai. A la primera llista, de l'anuari de 1933 (41), hi ha un total de 40 cursos, que puja a 50 l'any següent. Comentarem només alguns aspectes d'aquests cursos.

En el llistat de 1933 dels 40 cursos, només 7 corresponen al període bàsic i 33 al clínic. Tots estan dirigits per professors de la facultat al nivell més alt, excepte dos: un que es co-dirigit per Antoni Trias, catedràtic i Màrius Cortès i Lladó, metge del dispensari de patologia digestiva del Clínic. L'altre és el de “Comentaris sobre Història de la Medicina”, dirigit per Jaume Pi-Sunyer i Bayo, professor auxiliar. Aquest curs es feia el mes de març, a les set de la tarda, a l'Acadèmia de Medicina.

La llista dels col·laboradors d'aquests cursos és molt llarga, i alguns estan en més d'un. Però si que val la pena d'esmentar-ne alguns. En quatre d'aquests cursos hi consten professors forans. El que tingué un nivell de col·laboradors més alt fou el curs de “Bioquímica de la fermentació alcohòlica i de la contracció muscular”, dirigit per August Pi i Sunyer i Jesús Bellido. Estava previst pel març i abril de 1934, amb una durada de 15 hores. Entre els professors hi consten els doctors Archibald V. Hill i Otto F. Meyerhof, que havien guanyat el premi Nobel de Medicina de l'any 1922. També hi ha Karl Neuberg, de Berlín, i Severo Ochoa, que aleshores consta com provinent de Londres, on ampliava estudis, i que havia de guanyar el premi Nobel de 1959. Els altres dos professors d'aquest curs eren J.A. Collazo, de Madrid, i César Pi-Sunyer i Bayo, ajudant de la facultat (42). Es el curs de nivell de professorat més alt que hem tingut mai a la facultat.

El curs superior de Psiquiatria, dirigit per Emili Mira contava amb la participació dels doctors Strauss, de Heidelberg, i Auerbach i Werner Wolf, de Berlín. En el curs de “Tisiologia i Bacil·lèmia tuberculosa”, dirigit per Lluís Sayé, hi ha entre altres els doctors Pittaluga i Manuel Tapia, de Madrid. En el curs de “Cancerologia”, dirigit per Vicenç Carulla, hi consta com un dels professors, el doctor Pio del Río Hortega, de Madrid.

* En el programa de l'anuari de 1934, previst pel curs 1934-35, el panorama s'ha modificat, en un sentit d'increment de cursos, d'acceptar cursos dirigits per professors que no són de la facultat, i en tot cas per un increment de la participació estrangera. Hi ha un progrés clar. Trobem quatre cursos que són dirigits per professors de fora de la facultat. E. Cruz-Coke, professor de Bioquímica de la universitat de Santiago de Xile, fa un curs sobre “Química fisiològica i patologia dels equilibris sanguinis”. Santiago Pi Sunyer, catedràtic de la facultat de Saragossa, fa un curs sobre el to ventricular. Francesc Duran Reynals, que consta com a membre de l'Institut Rockefeller de New York, dirigeix un curs sobre “Factors físico-químics que condicionen les infeccions locals”, pràc-

ticament sobre el factor T de difusió, que fou un dels treballs bàsics de Duran. Tots aquests cursos es fan a l'Institut de Fisiologia (43). Finalment A. Civatte, de l'Hospital Saint-Louis de París, dirigeix un curs d'Histopatologia de la pell.

La participació de professors estrangers segueix i es troba en cursos dirigits per August Pi i Sunyer, Jesús Bellido, Emili Mira, Lluís Sayé i Vicenç Carulla. Potser el curs més obert era el de l'"Estudi del complex vitamínic B", dirigit per Pi, amb participació de professors de París, Halle, Montevideo i Madrid, entre ells José Giral, catedràtic de farmàcia, que havia de ser president del govern l'any 1936. També hi participaren els doctors Bellido i Cèsar Pi i Sunyer. Entre el professorat de cursos dirigits per Joan Cuatrecasas hi trobem Carlos Jiménez Díaz i Gregorio Marañón, que a més era membre del patronat de la Universitat.

La facultat de medicina de la Universitat Autònoma féu doncs un esforç important per millorar el nivell de formació. Aquesta munió de cursos, que avui, repetim, ens pot semblar un fet normal, era aleshores un fet nou i extraordinari que significava un enfocament nou de l'ensenyament. Possiblement abans ja s'havien fet cursos d'aquest tipus, monogràfics de nivell alt, però amb caràcter més individual i esporàdic en algunes càtedres, i sense la cohesió que representa l'impuls de la facultat. El que abans era tasca individual, que es podia fer o no fer, ara és un propòsit de la institució. I és la primera vegada que ho trobem en programes específics, portat i impulsat des dels òrgans de direcció.

També cal veure quins són els grups més actius. De fet són dos, el que s'aplega al voltant de l'Institut de Fisiologia i el que representen alguns professors nous, principalment els agregats: Mira, Sayé, Cuatrecasas, els més actius en la seva relació exterior.

El final de l'autònoma

Ja hem assenyalat abans que la Universitat Autònoma va durar pocs anys i a més gairebé cap en condicions normals. Els fets de 6 d'octubre de 1934 ja van tocar, ben aviat, la Universitat Autònoma. Alguns dels seus patrons foren empresonats. El degà, Joaquim Trias, havia dimitit. Accidentalment se'n va fer càrrec el doctor Bellido. L'abril de 1935 es va elegir nou degà i va sortir el doctor Pere Nubiola, sense tenir-ne ganes, mentre Bellido demanava de no ser votat (44). Després de les eleccions de febrer de 1936 Nubiola va plegar i fou elegit altra vegada Joaquim Trias (45).

La guerra va acabar de marcar el seu destí, de primer trasbalsant el seu funcionament, i després perquè la major part dels elements renovadors de la facultat de medicina de l'Autònoma estaven a la banda que va perdre i es van haver d'exiliar. Amb això van haver de marxar les persones i el que representaven. El fet que els elements més actius fessin costat a la República, i molts estiguessin orientats políticament en el camp de l'esquerra, no exclou que una bona part de les persones que la van portar fossin de colors polítics diferents, o fins i tot no tinguessin cap compromís en aquest sentit.

El retrocés que va significar la pèrdua de l'autonomia de la universitat, pel que fa a la facultat de medicina, va afectar principalment tres grups:

- el de l'Institut de Fisiologia, que era el de més nivell científic que havíem tingut aquí. Fou un dels motors més importants de la nova universitat, però també de la nostra ciència. Fou totalment anorreat i van haver d'exiliar-se tant els seus caps, Pi i Bellido, com una gran part dels seus col·laboradors més joves.
- el que representen els germans Trias, degà l'un de la facultat durant gairebé tot el període, i membre del patronat l'altre. Professors de clínica, tenien ben clara la reforma que calia fer, i que va donar tan bon resultat: aprofitar els altres hospitals, i els seus caps de servei, per l'ensenyament; més pràctica i menys teoria, no passant de dues hores diàries de classe i la resta pràctiques, i disminuir els exàmens.
- el que representaven els professors incorporats com a lliures o agregats. Tots foren bandejats, independentment del color que tinguessin. Després del 1939 van tornar a quedar només els catedràtics. Aquí també la proporció d'exiliats o represaliats internament fou gran: Mira, Sayé, Cuatrecasas, Domingo, Carrasco, Rodríguez Arias. Es a dir les dues terceres parts dels professors agregats van ser víctimes de la repressió.

L'inici de la guerra

L'inici de la guerra, el juliol de 1936, va trasbalsar totalment la vida del país. Els qui no van acabar la carrera, perquè els quedés alguna assignatura pel setembre, o estiguessin en cursos inferiors, i van seguir els estudis, com pogueren, els anys de la guerra, van veure després l'anul·lació dels exàmens que havien fet.

La vida de la facultat va quedar molt parada. Els propis alumnes, per la seva edat, eren cridats a la guerra. Les actes de la Junta de facultat són molt espaiades. Des del juny de 1936 no se'n troba cap de registrada fins el 14 de maig de 1937. L'última Junta documentada de la guerra fou el 17 d'octubre de 1938. En aquestes actes es reflexa debilment la vida de la facultat, però algunes coses són prou clares: l'absència de gran part dels alumnes; l'autorització tardana per seguir fent cursos i obrir altra vegada l'ensenyament; la fugida d'alguns professors; la incorporació d'altres que eren d'universitats de la zona de Burgos; les dificultats polítiques, a vegades greus, amb que es van trobar alguns professors dels que s'havien quedat, i les gestions que fa la Junta per alliberar-los, fins i tot prop del president del govern. També es reflecteixen les dificultats amb l'hospital, que tenia per força un altre ritme. Finalment la gran desorganització de l'ensenyament, amb intents de programar cursos, que no es feien, trobant el professorat com es podia.

En el professorat van haver-hi canvis, difícils a vegades de seguir en detall, per les dificultats d'obtenir tota la documentació de l'època. Així el mes d'agost de 1936 foren destituïts dels seus càrrecs docents una part dels professors que eren contraris a la República. Després, amb el temps s'incorporaren, funcionalment, a la nostra universitat, alguns professors que havien hagut de marxar d'on tenien el seu destí docent.

A la primera Junta de la guerra, de maig de 1937, comença la llista de professors agregats a la facultat, provinents d'universitats que estan a l'altra zona. Així Jaume Pi-Sunyer i Bayo, que era catedràtic de Fisiologia de Santiago; Santiago Pi i Sunyer, que ho era de Saragossa. Més tard s'incorporen Márquez, catedràtic d'oftalmologia, que era degà de Madrid, Rivas Cheriff, Sánchez Covisa, agregats temporalment provinents de Madrid. I encara altres que venen de Valdeilla a Santander: Téllez Plasencia, López Albo.

La Facultat funcionava poc; l'Hospital potser massa. El maig de 1937 es dona notícia d'una ordre de la Conselleria de Cultura autoritzant la reobertura de la facultat. Per altra banda un decret de la Generalitat, de 21 de juliol de 1936, sobre l'Hospital Clínic, crea alguns problemes, i més tard hi ha encara la convocatòria d'una plaça de director que la facultat no vol.

El 14 de febrer de 1938 s'obre l'ensenyament de les matèries del període bàsic. Es diu que els cursos del període clínic estan pendants de convenis amb el ministeri de defensa, perquè la majoria dels estudiants estan en el servei militar. La proposta de professorat per a les assignatures bàsiques és la següent (46):

Anatomia I: Dr. Salvador Viusà; Embriologia: Dr. Manuel Martínez García; Histologia: Dr. Joan Bofill; Bioquímica: Dr. August Pi i Sunyer; Física Mèdica: Dr. Isidre

Pòlit; Anatomia II: Dr. E. Pons i Tortella; Fisiologia General: Drs. August Pi i Sunyer i Jesús Bellido; Fisiologia Humana: Dr. Jaume Pi-Sunyer i Bayo; Fisiopatologia: Dr. Santiago Pi i Sunyer; Propedèutica: Dr. Lluís Celis; Farmacologia: Dr. Jesús Bellido; Anatomia Patològica: Dr. Ferran Martorell; Microbiologia: Dr. Jaume Sunyer i Pi. Aquesta assignatura s'havia de fer al Laboratori Municipal.

Les Juntes de la guerra són presidides pel degà, el doctor Joaquim Trias i Pujol o, en substitució seva, pel doctor Jesús Bellido. Com a secretari actuava el doctor Suñé i Medan. La última Junta documentada de la facultat de medicina de la Universitat Autònoma es va fer el 17 d'octubre de 1938, presidida per Bellido i actuant com a secretari Francesc Domènech i Alsina. Hi ha una llista de professors proposats per l'ensenyament en el curs 1938-39 (que evidentment no es va fer). Es nomenen com a encarregats de curs, per part del Patronat, els doctors Téllez Plasencia, Pòlit, Gómez Márquez i Martorell. Per part de l'Estat els doctors Suñé, Viusà, Pons Tortella i Bofill. I encara s'encarreguen dos seminaris als doctors Domènech Alsina i López Albo.

L'acta següent, documentada en el mateix llibre d'actes, seguida i aparentment com si no hagués passat res, és del 15 d'octubre de 1946, pràcticament vuit anys després.

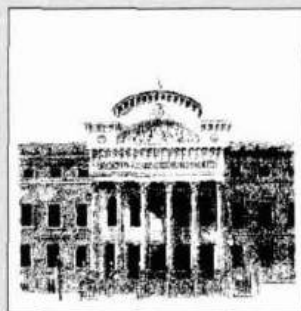
NOTES DE LA SETENA PART

- (1) Puig i Reixach, Miquel (ed.): "Els congressos universitaris catalans". Barcelona (Undarius) 1977.
- (2) Maragall, Jordi: "August Pi i Sunyer, patró de la Universitat Autònoma", in "Centenari..." pp. 125-133.
- (3) Ribas i Massana, Albert: "La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)". Barcelona (ed. 62; col. Llibres a l'Abast, núm. 127), 1976, 267 pp.
- (4) Maragall, Jordi: "Balanc de la Universitat Autònoma". Barcelona (Nova Terra) 1969.
- (5) Sobre la facultat de medicina de la Universitat Autònoma hi ha una literatura relativament abundant, sobre-tot a càrrec dels qui la visqueren. Veure:
 - Alsina i Bofill, Josep: "La facultat de medicina de la Universitat Autònoma de 1933", in "Commemoració del 50è aniversari de la UAB de 1933". Acte inaugural de curs de la Universitat de Barcelona, 1983-1984, 1983, pp. 39-47. Amb el mateix títol v. Gimbernat, 1986, 5, 13-18.
 - Broggi i Vallès, Moisès: "Antecedents i tendències que portaren a la Universitat Autònoma". Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal. 1970, IV, 224-230.
- (6) Hem consultat principalment dos anuaris. El primer és general de la Universitat: "Universitat de Barcelona. Anuari 1934-1935". Barcelona (Tip. Occitània), 1934, 464 pp. Les referències a la facultat de medicina són entre les pp. 261-377.
- (7) El segon anuari és específic de la facultat de medicina: "Universidad Autónoma de Barcelona. Facultad de Medicina. Organización. Régimen de estudios. Programa de cursos para el año 1933-34". Barcelona, s.i. 1933, 125 pp. Hi ha versió catalana i castellana.
- (8) v. anuari citat nota 6, p. 293-295.
- (9) "Universitat de Barcelona. Anuari 1934-1935". pp. 350-376.
- (10) Manifestació del Dr. Viusà a la Junta de Facultat de 5 de juny de 1936. Viusà diu que "el novembre de 1934 es va encarregar de l'anatomia, per ordre del deganat, perquè el doctor Orts no es va presentar a fer l'ensenyament pel qual se l'havia nomenat".
- (11) Anuari citat nota 9, p. 325.
- (12) Manent, A. (dir.): "Diccionari dels catalans d'Amèrica" Barcelona (Generalitat de Catalunya - Comissió Amèrica i Catalunya), 1992. I, p. 206.
- (13) Informació Colegial, 1971, abril, p. 34.
- (14) Calbet, J.M.; Corbella, J: "Diccionari biogràfic de metges catalans" loc. cit. I, pp. 155-156. núm. 1363. v.t. Manent, A. (dir.): "Diccionari dels catalans d'Amèrica" loc. cit. II, pp. 76-77. v.t. Puche, A: "Els metges cata-

- lans exiliats a Mèxic" Barcelona, tesi (UB) 1994, pp. 151-155.
- (15) Rodríguez Arias, Belarmino; Broggi, Moisés: "El profesor Pedro Domingo Sanjuán, académico y presidente". *Anal. Med. Cir.* 1979, 59 (258), 222-230.
 - (16) González Fusté, F.; Sunyer Pi, J.: "El professor Pere Domingo i Sanjuan. Vida i obra científica". *Anal. Med. Cir.* 1979, 59 (258), 215-221.
 - (17) Grifols i Roig, J.A.: "Sesión necrológica a la memoria de D. Luis Celis Pujol". *An. Med.* 1945, 32 (setembre), 393-399. (La sessió se celebrà el 26 de maig de 1942).
 - (18) Manent, A. (dir.): "Diccionari dels Catalans d'Amèrica" loc. cit. t. II, pp. 91-92.
 - (19) Rocha, Alfredo: "El Dr. D. Francisco Esquerdo Rodoreda (26 de noviembre de 1883 - 27 de julio de 1956)". *Med. Clin.* 1956, 27 (5), 371-373.
 - (20) Mari i Balcells, Víctor: "El Dr. Manuel Corachán y García. Su vida. Análisis crítico de su obra". Bellaterra (tesi, UAB) 1981. 216 pp.
 - (21) Pi-Figueras, Jaume: "El doctor don Manuel Corachán García (notas biográficas)". *Anal. Cienc. Med. Barc.* (comunicaciones) 1944, 31, 169-188.
 - (22) Vanrell Díaz, Juan A.: "Estudio biográfico del Dr. D. Manuel Corachán García". *Act. II Congr. Esp. Hist. Med.* Salamanca, 1965, 2, 431-436.
 - (23) Corbella, J.: "L'obra quirúrgica de Francesc Domènech i Alsina". *Act. I Congr. Int. Hist. Med. Catal.* Barcelona, 1970, II, 300-306.
 - (24) Sobre Trueta la literatura és extensa. v. principalment: Rodrigo, Antonina: "Doctor Trueta. Héroe anónimo de dos guerras", *Esplugues de Llobregat* (Plaza i Janés) 1977. v.t. Cid, Felip: "Josep Trueta. Esbós d'una obra mèdica i biològica" Barcelona (Tibidabo ed.) 1991.
 - (25) Pedro i Pons, A.: "Ignacio Barraquer. El hombre y su obra". *Med. Hist.* 1966, núm. 46, 15 pp.
 - (26) Sobre Emili Mira s'ha escrit molt. v. Iruela, Luis Miguel: "Doctor Emilio Mira y López. La vida y la obra. Psiquiatría, psicología y armonía social". Barcelona (Univ. Barcelona) 1993. 422 pp.
- v.t. Domènech, Edelmira: "Inici de l'ensenyament de la psiquiatria a la universitat de Barcelona". in *Hist. Univ. Barcelona, I Symposium*. 1988, 343-350. - Carrasco, S; Porta, M: "Evolución o Revolución social: una polémica d'Emili Mira al setmanari 'Justicia Social' (1924-1925)". *Act. III Congr. Hist. Med. Catal. Lleida*, 1981, I, 75-82.
- Anguera, Blanca: "Emili Mira i López i la Psicoanàlisi". *Gimbernat*, 1988, 10, 17-26.
- Rodríguez Arias, B: "El profesor E. Mira López". *An. Med.* 1965, 51 (3), 280-286.
 - (27) "Universitat de Barcelona, Anuari 1934-1935". Barcelona (Tip. Occitana) 1934, v. p. 339.
 - (28) *Ibid.* p. 291.
 - (29) Sobre el doctor Sayé s'ha publicat extensament. v. principalment els treballs de Cornudella:
- Cornudella i Capdevila, Josep: "Estudio biográfico del profesor Luis Sayé Sempere". Barcelona (Ed. Rocas) 1979, 126 pp.
- Cornudella, J.: "La personalitat del Dr. Sayé". *Ann. Med.* 1977, 68 (10), 1661-1664.
- Cornudella, J.: "Luis Sayé Sempere". *An. Med. Cir.* 1976, 56 (243), 46-50.
- Cornudella, J.: "Obra científica y sanitaria del académico honorario prof. Luis Sayé". *An. Med. Cir.* 1973, 53 (233), 247-253.
- v.t. Domingo i Sanjuán, Pere: "En recuerdo de Luis Sayé Sempere". *An. Med. Cir.* 1976, 56 (243), 19-28.
- Manresa i Formosa, Gerard: "El pensament científic del doctor Lluís Sayé". *Ann. Med.* 1977, 63 (10)***, 1686-1689.
- Oriol Anguera, Josep: "Obra científica y sanitaria del académico honorario prof. Luis Sayé Sempere en España". *An. Med. Cir.* 1973, 53 (233), 253-259.
 - (30) Manresa, Gerard: "Obra científica y sanitaria del académico honorario profesor Luis Sayé Sempere en Hispanoamérica". *An. Med. Cir.* 1973, 53 (233), 260-265.
v.t. Corbella, J.: "L'obra científica del Dr. Lluís Sayé i Sempere (Barcelona, 1888-1975)". *Gimbernat*, 1993, 20, 143-163.
 - (31) Sobre Cinto Reventós també hi ha molt escrit. v.
- Reventós, Jacint: "El doctor Cinto Reventós i el seu entorn". Barcelona (ed. 62) 1984. 201 pp.
- v.t. Caralps i Massó, Antonio: "Doctor Jacinto Reventós. Un gran clínico que nos deja". *Act. Reun. Cient. Inst. Policlínico*. 1968, 22 (6), 101-104.
- Cornudella, J.: "Personalidad del Dr. Jacinto Reventós". *Anal. Med.* 1968, supl. (2), 6-8.
- Pla, Josep: "El doctor Cinto Reventós" in "Retrats de Passaport". *Obres Completes*. Barcelona (ed. Destino) 1970, vol 17, pp. 160-166.

- Serra Goday, R; Llorens Artigas, J; Tapies, A: "Aspectos artísticos del doctor Reventós". Anal. Med. 1968, supl. (2), 37-41.
- Vilalta, J: "El doctor Reventós médico hospitalario". Anal. Med. 1968, supl. (2), 25-27.
- Xammar, E: "El doctor Reventós en el ambiente social". Anal. Med. 1968, supl. (2), 43-48.
- (32) Anuari 1934-15. loc. cit. p. 272.
- (33) Rodríguez Arias, B: "Yo fui profesor titular de cátedra en la facultad de medicina de la universidad de Barcelona (1933-1939)", in RAM de B. Sesión pública inaugural 1977 y 1978. Barcelona, 1978, pp. 73-94.
- (34) Anuari. loc. cit. p. 274.
- (35) Ibid. p. 267. v. Puche i Manaut, A: loc. cit, nota 14, pp. 159-178. Sobre Carrasco, id. pp. 139-150.
- (36) Ibid. p. 342. En altre lloc consta només com "Terapèutica quirúrgica"
- (37) Cruset, José: "Personajes definitivos". Barcelona (ed. Rumbos) 1964. v. pp. 195-215.
v.t. Martorell, Ferran: "El professor Joan Puig-Sureda". Anal. Med. Cir. 1979, 59 (258), 211-215.
- (38) "Universitat de Barcelona. Anuari 1934-1935". pp. 323-376.
- (39) Ibid. p. 291.
- (40) Ibid. p. 343.
- (41) "Universidad Autónoma de Barcelona. Facultad de Medicina. Organización..." Barcelona, 1933. pp. 91-109.
- (42) Ibid. p. 93.
- (43) Francesc Duran i Reynals ha estat una de les personalitats més brillants de la nostra medicina i un dels alumnes de la facultat que van fer una tasca posterior de més nivell. Nascut a Barcelona el 1899, va morir a New Haven l'any 1958. Fou deixeble de Turró i va estudiar principalment el factor de difusió (la hialuronidasa) i l'etiologia vírica dels tumors malignes. Sobre Duran veure:
- Roca, Antoni; Glick, Thomas F: "Francesc Duran i Reynals (1899-1958). Barcelona (Ajuntament B.) 1985. 251 pp.
- v.t. C.S.D: "Evocación de Durán Reynals". Cifra Mèdica, 1959. (núm. 32, abril), pp. 5-9.
- Domingo Sanjuán, P: "Francisco Durán Reynals. Sus años de formación científica en Barcelona". in "Virus y cáncer". Barcelona, 1971, pp. 43-85.
- Pla, Josep: "Francesc Duran Reynals, de la universitat de Yale (1899-1958)" in "Homenots", 2ª sèrie. Obres Completes, 16, 1981, 177-214.
- Peiró i Randó, E: "El Dr. Francisco Duran Reynals, médico español". Act. I Congr. Esp. Hist. Med. Madrid, 1963, 457-460.
- (44) Junes de Facultat de 10 d'abril i 3 de maig de 1935.
- (45) Junta de Facultat de 29 de febrer de 1936.
- (46) Junta de Facultat de 9 de febrer de 1938.

Vuitena part
***La universitat
de la postguerra***

Acabada la guerra, l'any 1939, la facultat va experimentar un daltabaix. En moltes matèries hi havia un buit clar, bé perquè els titulars haguessin marxat, bé per represàlia interna, o inclús per mort. I les matèries noves van ser suprimides. Així van quedar nombroses càtedres que, per una o altra raó, s'havien de cobrir. Deixem apart les matèries noves suprimides, com són la microbiologia o la psiquiatria. Es va tornar a l'esquema docent anterior a la reforma de l'Autònoma. El retrocés en el pla d'estudis era clar.

En aquest esquema quedaven vacants vuit càtedres. D'elles se'n van omplir quatre l'any 1940 (Farmacologia, Patologia General, Quirúrgica II i Pediatria), dues el 1942 (Histologia i Fisiologia), una el 1943 (Microbiologia) i l'última no es va cobrir fins el 1952 (Quirúrgica I). En aquests temps d'interinatge el nivell dels qui se'n van fer càrrec de manera immediata fou bastant divers, i en alguna clarament vergonyós. A més d'això cal dir que els cursos van estar al principi molt influïts pel fet d'haver de recuperar els anys perduts a la guerra als estudiants de la banda que van guanyar, el que va portar a cursos accelerats en que el mèrit principal eren els antecedents personals de cadascun.

La facultat va anar recuperant lentament la seva vida, que no fou normal, tot i que molt canviada, fins al cap d'alguns anys. Durant bastant temps, pràcticament el primer quinquenni després de la guerra, els uniformes de color caqui o blau, i les botes, foren un habillament relativament freqüent d'alguns estudiants. La prohibició de parlar el català era absoluta i més d'una vegada estudiants, de família considerada desafecta a la nova situació, foren objecte d'agressions que solien ser discretes i d'una tallada de cabells. En els primers temps imperava en molta gent una certa por. A les aules es van col·locar generalment dos llocs en el primer rengle que s'havien de deixar buits.

Es va crear un sindicat d'inscripció obligatòria, que es pagava junt amb la matrícula, el sindicat espanyol universitari, més conegut com a SEU. A la facultat el SEU tenia un local que, durant els primers anys, no fou un lloc gens agradable de visitar pel qui no hi anava voluntàriament. Hi havia un delegat per a cada curs i un delegat general per tota la facultat, que eren nomenats directament entre estudiants addictes. El delegat de facultat arribà a tenir un considerable poder; tenia un tracte freqüent amb els catedràtics i les autoritats acadèmiques, el que fa que els seus expedients de notes no puguin ser considerats només des del punt de vista dels seus coneixements.

Dels primers temps, immediats al final de la guerra, no hem pogut trobar ni tan sols actes de les juntes de facultat. L'any 1943 es va aprovar una nova llei d'ordenament universitari que fixava, entre altres coses, els plans d'estudis i que va donar un marc jurídic més estable a la situació de la facultat. En el pla derivat de les normes de 1944 es va suprimir el curs preparatori, i es van crear dues assignatures: Física i Química, que es feien junt amb les de primer curs. De fet s'escurçava un any l'ensenyament. Hi havia també tres assignatures complementàries, que es feien en cadascun dels tres primers anys de facultat, en total nou inscripcions a l'expedient.

L'ensenyament preclínic

L'ensenyament preclínic durava tres anys. El primer tenia sis assignatures. Dues es feien a la facultat de ciències. L'Anatomia i la Tècnica Anatòmica de primer, que eren oficialment dues assignatures separades, però de fet eren una assignatura amb dues paperetes. Les altres dues eren Fisiologia General i Histologia. El segon curs tenia quatre assignatures: Anatomia i Tècnica II, Fisiologia especial i Microbiologia. Més tard s'hi va afegir la Psicologia. A tercer curs hi havia quatre assignatures: Anatomia Patològica, Patologia General, Farmacologia i més tard la Terapèutica Física. Comentarem alguns aspectes del seu ensenyament.

L'ensenyament de l'Anatomia

* L'ensenyament de l'**Anatomia** es feia durant dos cursos, i comprenia oficialment quatre assignatures. De fet hi havia dues hores de classe teòrica diària durant els dos anys, i en canvi les pràctiques eren molt reduïdes. Els professors eren els mateixos que hi havia des d'abans de l'Autònoma, els doctors Manuel Taure i Salvador Gil i Vernet, que feien el primer i el segon curs respectivament, sense rotació.

El doctor **Manuel Taure i Gómez** havia nascut a La Unión, prop de Cartagena, l'any 1903. Fèu els estudis de medicina a Barcelona, i també era mestre. De seguida va ser adjunt d'anatomia i el 1932, quan tenia vint-i-nou anys, va guanyar la càtedra d'anatomia de Barcelona, succeint al doctor Antoni Riera i Villaret. Es dedicà bastant a l'embriologia i fou un dels introductors d'aquest ensenyament dins de l'assignatura. També s'interessà per introduir l'ensenyament de l'anatomia radiològica, però sense massa passió. Fèu un llibre de text de cadascuna de les dues matèries. Fou un dels professors cesats pel decret de la Generalitat de 17 d'agost de 1936. Fou el degà dels anys 1939 i 40.

Com a professor va editar un text, en fascicles enquadernats en espiral, que era condensat i clar, amb bons dibuixos, fets en part per Ramon Avellaneda. Però el text tenia un defecte que el va invalidar en el record de molts estudiants: al darrera de cada fascicle hi havia nombroses làmines que calia completar i colorejar. De fet això obligava a cada estudiant a comprar el llibre. I a més el text no servia d'un alumne per un altre. Els apunts els venia el bidell de la càtedra, el Sr. Miquel Hidalgo. Això era una

despesa sobreafegida i mal acceptada. A més l'assignatura era difícil, se suspenia bastant i els alumnes no acabaven d'estar contents.

En els primers anys els estudiants s'aguantaven, però a la dècada dels seixanta, on la dinàmica universitària havia variat i les protestes dels estudiants eren un dels elements actius de la societat, costava més d'acceptar aquesta imposició. El doctor Taure no va entendre els canvis i fou objecte de sorolloses i continues protestes dels estudiants. Això va dur a que diplomàticament, tot i que ell s'ho va prendre molt malament, fos separat de les funcions docents, i substituït "interinament" pel doctor Lluch, que era un dels adjunts.

El doctor Taure era a més cirurgià i fou director dels serveis mèdics de l'ajuntament de Barcelona i del centre municipal d'urgències de Peracamps. Va fer la lliçó inicial de curs de la universitat sobre el tema dels morts a la carretera que fou bastant comentat. Es va jubilar l'any 1973, tot i que els tres últims anys no anava a la facultat. Va morir el 1979 (1).

Entre els adjunts de la càtedra cal recordar en els temps inicials els doctors Lluch i Gómez, que eren de la mateixa època que el doctor Taure, i més tard el doctor Antoni Vega i Sala. El doctor Lluch (1902-1990) era cirurgià del cos mèdic municipal; havia estat ajudant de cirurgia en el servei del doctor Joaquim Trias i metge de guàrdia de l'Hospital Clínic. Explicava dibuixant molt bé i va ajudar a solventar les dificultats dels últims temps del doctor Taure. A la primeria dels cinquanta va voler ser regidor de l'ajuntament de Barcelona, pel terç de caps de família. Tot i que va guanyar l'elecció no fou acceptat pel governador oficialment amb l'excusa de que no era cap de família per no ser casat; de veritat perquè era un monàrquic "joanista" que anava gairebé cada any a Estoril (2).

El doctor Agustí Gómez i Gómez (1900-1981) s'havia iniciat com a cirurgià en el servei del doctor Torres i Casanovas. Des del 1939 fou adjunt d'anatomia i explicava bé. Al cap de bastants anys va deixar-ho, i el 1957 fou membre de l'Acadèmia de Medicina (3).

El doctor Vega ens recorda també la figura d'un bidell que fou clàssic, diu: "és gairebé obligat fer un incís per recordar aquell tipic bidell d'anatomia, el Sr. Jordán, que des del primer moment del curs ens venia els ossos i els guants de goma i que en moments de dificultat ens assenyalava quina era l'artèria que estàvem dissecant" (4).

* L'anatomia de segon curs l'explicava el doctor **Salvador Gil i Vernet** que també compaginava l'ensenyament de l'anatomia amb la pràctica de la cirurgia, en aquest cas polaritzat només a la urologia. Havia nascut a Vandellòs, en el camp de Tarragona, l'any 1893. Investigador actiu va descriure un gangli mesentèric, que en algun text és citat amb el seu nom. L'any 1926 va guanyar una càtedra d'anatomia de la universitat de Salamanca i l'any 1928 va venir a Barcelona succeint a Manuel Serés.

En arribar es feu també càrrec de la clínica urològica de l'Hospital, que estava situada prop del bloc de les quirúrgiques. Substituïa a un altre catedràtic d'anatomia, el doctor Serés tot i que, com ja hem dit abans, el doctor Bartrina, catedràtic de cirurgia,

també es dedicava molt als afers urològics. En els anys de l'Autònoma va haver d'escollir entre una de les dues matèries: anatomia o urologia. Es va quedar amb aquesta i s'ho va prendre molt malament. Quan la guerra va anar a Itàlia. Després va seguir amb la tasca docent i hospitalària. Es va centrar molt en l'estudi de la pròstata, que feia recollir sistemàticament dels cadàvers que morien a l'hospital. Així va fer una col·lecció important, i un text que avui és rar. Fou considerat una autoritat en el coneixement de l'anatomia de la pròstata (5).

Des del punt de vista de l'ensenyament de l'anatomia als estudiants cal dir que aquests ja venien amb una visió una mica feixuga de la matèria des del primer curs, i que en el segon no la canviaven. Seguien, en part, els mateixos problemes: dues hores de teoria, gairebé sense pràctiques; exàmens difícils, sovint menyspreu per l'estudiant, alt nivell de suspensos. Cap d'aquestes coses ajudava a millorar la imatge de l'assignatura. Entre els seus professors adjunts cal recordar el doctor Salvador Viusà i Umbert, que va morir el 1962, i el doctor Gabriel Sánchez Maldonado (1914-1993), que fou després catedràtic de la Universitat Autònoma a Bellaterra i metge forense durant molts anys. Va deixar molt bon record com a docent.

El doctor Gil Vernet es va jubilar l'any 1963 i va morir el 1987. L'any 1966 es féu càrrec de la càtedra, que va guanyar per oposició, el doctor Domingo Ruano i Gil, deixeble de Francesc Orts i Llorca. En aquella oposició hi va participar també el doctor Sánchez Maldonado. Ruano estava aleshores en els començaments de la trentena i tenia una visió diferent de la matèria.

L'ensenyament de la Histologia i l'Anatomia Patològica

*La càtedra d'Histologia, que comportava també l'Anatomia Patològica, va quedar vacant perquè el doctor Ferrer i Cajigal havia passat a Burgos, on va morir. El 1939 estava al seu front el doctor Diego Ferrer i Fernández de la Riva, que era auxiliar amb Ferrer i Cajigal. Ferrer era molt significat políticament i va tenir una actuació coneguda en el Col·legi de Metges l'any 1939. Era bon docent i havia fet bastants treballs, pel seu temps. Malgrat això quan la càtedra es va cobrir per oposició la va guanyar el doctor Sánchez Lucas. Ferrer va guanyar més tard, el 1948, la càtedra de Cadis. L'adjunt per Anatomia Patològica era el doctor Siper.

El nou catedràtic, el doctor Julio García i Sánchez-Lucas, més conegut amb el segon cognom, fou un personatge important a la facultat del seu temps. Havia nascut a Lleó l'any 1901, estudiat a Madrid i era deixeble de Pio del Río Hortega, al qual recordava a classe com el seu mestre malgrat que aquest havia mort a l'exili. S'havia format a Alemanya durant tres anys, del 1926 al 1929 i des del 1929 fou cap del servei d'Anatomia Patològica de la Casa de Salud Valdecilla de Santander, que fou un lloc de bon nivell en el seu temps. Tenia una bona formació com a patòleg clàssic, macro i microscòpic, d'hospital dels anys trenta (6).

Sánchez Lucas va treure el número u, en una oposició en que hi havien tres càtedres. Va ocupar la càtedra de Barcelona fins a la seva mort l'octubre de 1969. El núme-

ro dos el va treure el doctor Antonio Llobart, valencià, que va anar primer a Valladolid i després a la seva facultat de València. El número tres fou per Alfredo Carrato, que va guanyar la de Salamanca.

Sánchez Lucas fou un gran traductor d'obres alemanyes, editades aquí per Labor. Tot i que era molt bon docent no va fer cap text propi. Apart de que els apunts de classe eren molt clars, va tenir el mèrit de recomanar llibres de text bons, en particular el Ribbert-Hamperl, d'Anatomia Patològica. També cal dir que exigia només una part del text, ben especificada. Durant molts anys per l'examen d'anatomia patològica tenia exposat un temari des del començament de curs, del qual s'extreien les preguntes per sorteig. A més estava indicat el temps de que es disposava per a cada pregunta o tema. Això facilitava la tasca de l'estudiant que així no es trobava amb preguntes inesperades ni sorpreses desagradables. En la correcció era bastant rigorós, però sense exagerar.

Com docent era un dels millors de la facultat, explicant clar i senzill. Tenia la capacitat de fer entendre les coses, sense complicar-les. Era, sense cap mena de dubte, el millor professor de primer curs (i de més enllà) encara que la competència no era forta. Home de caràcter fort, partidari de l'ordre, la seva imatge era d'home rígid i dur. Malgrat això sembla curiós, pels qui el coneixien poc, que en el seu servei deixés treballar ben lliurement, acceptant els col·laboradors sense cap impediment ideològic.

Gairebé de seguida d'haver arribat fou nomenat vice-degà de la facultat, essent el degà el doctor Ramos. Molt més tard fou degà un llarg període, de més de deu anys: des del 1957, succeint al doctor Pedro i Pons, home de tracte molt més suau, fins el 1968. El seu vice-degà fou molt temps el doctor Casanovas, catedràtic d'oftalmologia. Al començament les coses anaven bé, però quan la universitat es va anar convertint en el lloc on eren més visibles les inquietuds polítiques del país, que al carrer estaven més reprimides, va haver de mantenir l'ordre. Això li va costar molts maldecaps, un desgast d'imatge i diríem que físic. Havia deixat el deganat feia poc i va morir, de manera sobtada, per una lesió cardíaca aguda, el dia de començament de curs de l'any 1969.

Els seus adjunts inicials van ser els doctors Diego Ferrer, per la Histologia i Salvador Siper, per l'Anatomia Patològica. Quan Diego Ferrer va guanyar la càtedra de Cadis, el seu lloc l'ocupà el doctor Dídac Ribas. Salvador Siper i Maresma (1907-1975) ja estava a la càtedra des dels temps del doctor Ferrer i Cajigal i tenia en part l'orientació clínica d'aquell. També havia treballat amb el doctor Ferrer i Solervicens, amb qui publicà algun treball. Féu una tesi sobre la malaltia de Werlhof. Fou adjunt durant tot el període i quan va morir el doctor Sánchez Lucas fou encarregat de la càtedra fins que es va cobrir amb el doctor Ribas. Siper feia poques classes perquè l'anatomia patològica l'explicava gairebé tota personalment el doctor Sánchez Lucas. Malgrat que era professor d'anatomia patològica Siper no baixava pràcticament mai per la sala d'autòpsies.

Els adjunts d'Histologia van ser quatre: el primer el doctor Diego Ferrer, ja esmentat. Després el doctor Dídac Ribas i Mual, des del 1948 fins el 1960 en que va guanyar la càtedra de la universitat de Santiago. Fou el successor de Sánchez Lucas després de la mort d'aquest. El tercer adjunt fou el doctor August Moragas i Redecilla, home

molt brillant, que després va passar a dirigir el servei d'Anatomia Patològica de la Residència de la Seguretat Social de la Vall d'Hebron i ha estat posteriorment catedràtic de l'assignatura de la Universitat Autònoma. L'últim fou, per poc temps en aquest període, el doctor Antoni Palacín i Forgue, que encara segueix a la facultat.

L'ensenyament de la Fisiologia

La càtedra de Fisiologia també estava vacant. Durant algun temps interinament van explicar-la els doctors Antoni Cardoner i Planas (1902-1984) i Josep Monguió i Font, els mèrits dels quals en la fisiologia eren de tipus polític i prou. Cardoner ha estat un dels més bons historiadors de la medicina a Catalunya. El seu text sobre la "Història de la medicina a la Corona d'Aragó" és excepcional. Fou president del Congrés Internacional de l'any 1980. Era un home molt valuós, d'una gran discreció personal, coneixedor de les seves possibilitats i limitacions. Com a metge pràctic era digestòleg i es dedicava més a la proctologia. Fins i tot havia participat com a col·laborador en algun dels cursos de l'Autònoma (7).

Coneixent Cardoner era difícil d'entendre com s'havia embrancat en una cosa que estava per fora de les seves possibilitats (substituir en l'ensenyament a Pi i Sunyer) i per fora de la seva dedicació a la medicina de l'aparell digestiu, i després de tres anys de guerra, que va fer en el costat del govern de Burgos, sense possibilitat d'actualització científica.

L'any 1942 va guanyar la càtedra el doctor Juan Jiménez Vargas. Fou una oposició amb dues vacants. La segona, que era de Santiago, la va guanyar el doctor Jesús Cosín García, el qual al cap d'un temps passà a Salamanca i després demanà l'excedència. Jiménez Vargas havia nascut a Madrid l'any 1913. Va ocupar la càtedra fins a meitat dels anys cinquanta, en que, després d'absències molt prolongades, en que feien les classes els adjunts, va passar a la universitat de Navarra per organitzar la facultat de medicina. Portava les dues fisiologies i les seves explicacions eren poc clares, difícils d'entendre. El tauló d'anuncis de Fisiologia era el que tenia les llistes més llargues de repetidors. Era fama que en els primers temps feia exàmens orals, difícils, en horaris nocturns que avui no serien tolerats pels estudiants, ni per les autoritats acadèmiques en cas de reclamació. Més tard els exàmens foren escrits. Participava també en l'ensenyament per a practicants. La seva càtedra tenia fama de ser un dels llocs des d'on es controlaven els costums dels estudiants de la facultat.

Entre els adjunts de la càtedra cal recordar els doctors Sols, Pie i Vidal. El doctor Albert Sols va estar un temps aquí i després feu una obra important a Madrid on fou catedràtic de la Universitat Autònoma. El doctor Andreu Pie i Jordà va guanyar l'any 1957 la càtedra de Granada, passant després a la de Saragossa, on fou degà i s'hi quedà fins a la seva jubilació. Explicava les classes molt clares. El doctor Santiago Vidal i Sivilla, va guanyar la càtedra de la facultat de Cadis, en la mateixa oposició que el doctor Pie, i va venir per trasllat l'any 1958. Nascut el 1916, la va ocupar fins a la seva jubilació.

L'ensenyament de la Microbiologia

En els anys de l'Autònoma la Microbiologia havia estat separada de la Higiene i Sanitat. El professor de la primera fou el doctor Pere Domingo i de la segona continuà el doctor Antoni Salvat, que era catedràtic numerari. Domingo s'exilià i Salvat fou separat de la càtedra i enviat a la facultat de Granada. Les dues matèries s'ajuntaven altra vegada en una sola càtedra, que estava vacant i es va cobrir per oposició.

La va guanyar, el febrer de 1943, el doctor Justo Covaleta Ortega, que venia precisament de Granada i havia estat deixeble del doctor Alvarez de Cienfuegos i també de Salvat. Tot just llicenciat es va especialitzar un temps a París, a l'Institut Pasteur. Després de la jubilació del doctor Saforcada va ser secretari de la facultat de medicina durant sis anys, del 1948 al 1954. Tenia una hipertensió maligna que va acabar amb ell als cinquanta-sis anys, el 1964. Els últims deu anys ja estava molt malalt i amb l'activitat restringida, aleshores la seva eficàcia docent fou reduïda. En els últims dos anys va estar gairebé impossibilitat. Això va fer que la seva obra fos breu i relativament escassa. L'any 1945 havia fet un viatge a Guinea per estudiar la patologia tropical (8). En el seu servei es van formar Agustí Pumarola i Busquets, Francesc González i Fusté i Carles Soler i Durall.

Pumarola va guanyar, l'any 1958, la càtedra de Salamanca, on malgrat que hi va estar poc temps va deixar un bon record com a professor treballador, de gran nivell i relativament exigent. L'any 1962, quan Covaleta ja no podia anar a la facultat, es va dotar una segona càtedra, que va ocupar el doctor Pumarola, fins a la seva mort el gener de 1987. Quan el 1964 va morir Covaleta la seva càtedra es va mantenir i va venir per trasllat el doctor González Fusté, que havia guanyat la de Saragossa l'any 1960. Encara que oficialment totes dues eren càtedres d'"Higiene i Sanitat i Microbiologia i Parasitologia", amb l'afegit de primera i segona càtedres, de fet van funcionar com plenament diferenciades, una per Microbiologia i l'altre per Higiene. Així els dos adjunts que havia tingut el doctor Covaleta van ocupar una càtedra de Barcelona. Cal recordar també que la d'Higiene tradicionalment s'havia ocupat d'aquesta matèria a la facultat de Farmàcia.

L'ensenyament de la Farmacologia

L'antiga càtedra de Terapèutica, tan lligada a l'Institut de Fisiologia, pel seu sots-director, el doctor Bellido, va quedar vacant amb l'exili de 1939. Bellido va presidir, en funcions de degà, l'última junta de facultat de la que n'ha restat acta, i el seu lloc de secretari l'ocupava el doctor Domènech Alsina. L'oposició convocada per a cobrir la vacant fou guanyada pel doctor Francisco García Valdecasas i Santamaria, que aleshores tenia just trenta anys.

Havia nascut a Còrdova l'any 1910, però havia fet la seva formació a Madrid, on va estudiar medicina i química. Va treballar en el laboratori de Fisiologia del doctor Negrin, on el seu germà gran, José Maria, era adjunt. Aquí ha fet la seva activitat docent

.....

fins a la seva jubilació el 1980. Valdecasas ha estat un bon docent i un creador d'escola. Com a professor explicava clar i bé i es dedicava a la seva càtedra. Juntament amb Sánchez Lucas, han estat el que hi havia de més aprofitable, pel que fa a la docència directa als estudiants i al record com a bon professor, del grup d'assignatures bàsiques en aquest període.

Valdecasas ha estat, però, per sobre de tot, un creador d'escola. Ho ha fet sense pressa i veient clares les oportunitats. D'una banda amb una producció científica continuada i intensa: era una de les càtedres de la facultat en que es treballava més activament i es publicaven més treballs. En un temps en que les coses eren diferents de com són ara fou un dels primers professors de la facultat que va sobrepassar el centenar de treballs publicats. Ha estat un dels professors de més nivell científic a la facultat, en els seus anys.

D'altra banda cal considerar positivament la promoció dels seus deixebles a la universitat. De manera directa van guanyar càtedra, la mateixa de Cadis amb algun temps de diferència, dos professors adjunts, els doctors Josep Antoni Salvà, l'any 1965 i Josep Laporte i Salas, el 1968. Després tots dos van passar a l'Autònoma de Bellaterra i van fer bona carrera. Salvà encara va substituir Valdecasas després de la jubilació d'aquest i fou degà de les dues facultats de medicina, la de Bellaterra i la nostra. Laporte fou rector de l'Autònoma, després conseller de Sanitat i més tard d'Ensenyament del govern de la Generalitat.

Quan l'any 1966 es va crear la figura del professor agregat Valdecasas va veure clar que era una via de promoció i que no calia tenir por de la competència ni vetllar per l'exclusivisme. Així ben aviat va aconseguir dues places, una directa per Farmacologia, que va guanyar el doctor Eduard Cuenca, que més tard fou catedràtic de Cadis i d'Alcalà. L'altre era per Hemoteràpia, que pel tema de les transfusions, estava adscrita al seu servei. El seu cap, el doctor Ricard Castillo i Cofiño fou així agregat l'any 1972 i catedràtic el 1983. Després encara, a la pròpia facultat, el doctor Xavier Forn i Dalmau, l'any 1973. També van guanyar plaça de professor agregat, directament o per la seva vinculació a l'Autònoma, els doctor Màxim Bartolomé el 1971, després catedràtic a Badajoz i Saragossa; Sergi Erill el 1972, més lligat a farmacologia Clínica; Francesc Jané el 1972, amb destí a Múrcia, i una sèrie més llarga, per via indirecta.

Valdecasas fou, a més, autor d'un llibre de text, no massa gran però prou clar, que complia la seva funció de servir per l'estudiant. Fou també un dels professors amb més relacions internacionals, que va portar més gent de fora a la facultat i a la llista de doctors honoris causa de la universitat.

A més d'aquesta activitat docent el doctor Valdecasas va tenir una activitat directiva, com a rector de la universitat durant un període de tres anys, de 1965 a 1968. Fou una etapa d'una gran conflictivitat, on es reflexaven clarament a la universitat els problemes de la lluita contra la dictadura. Moltes coses que passaven a la universitat, i a la facultat, anaven molt més enllà del marc acadèmic. En aquells moments voler mantenir l'ordre era anar contra corrent. El càrrec de rector, que va tornar a tenir una connotació política de primer rengle, servia, entre altres coses, per a cremar-se. En aquests

anys queda el record de la caputxinada i la llarga llista de professors que foren expedientats: alguns d'ells ocuparen pocs anys més tard llocs prou importants en el nou marc polític, social o acadèmic. El rector s'hi va cremar. El temps era difícil: recordem que el rector següent, el doctor Manuel Albadalejo, que només va durar un any, va estar a punt de ser llançat físicament per la finestra del rectorat.

La Terapèutica Física. El doctor Vicenç Carulla

El pla d'estudis de 1944 preveia el desdoblament del contingut de l'antiga Terapèutica en dues matèries, la que estava relacionada amb els medicaments, que era la Farmacologia, i la que estava relacionada amb altres aspectes més físics, una mica més heterogènia, que era la "Terapèutica Física". De fet hi havia prou diferència de continguts per fer dues matèries diferents i era clar que la terapèutica amb radiacions era ben diferent de la farmacològica. La divisió fou per força bastant desigual. Els medicaments són emprats pel metge de manera immediata, i tots han de tenir un coneixement extens de la matèria. Es una de les bases de la carrera. En canvi el contingut de la Terapèutica Física corresponia a una pràctica molt més especialitzada. Un metge general no feia aquelles tècniques, i per tant el nivell de coneixements no havia de ser tan detallat. A més el contingut, les "xispes" com li deien, era més avorrit.

Amb aquest panorama va arribar com a catedràtic de la nova assignatura, l'any 1948, un dels especialistes més coneguts de Barcelona, amb una llarga història docent a la facultat i l'hospital. Semblava l'home indicat. Era el doctor Vicenç Carulla i Riera. Havia nascut el 1895 i per tant ja passava dels cinquanta anys. Havia estat ajudant de la càtedra de Terapèutica amb el doctor Valentí Carulla, que era oncle seu. Després fou professor agregat de l'Autònoma. També fou director de l'Hospital Clínic (9, 10).

La càtedra potser li va arribar una mica tard i potser li pesava una mica, igual que la seva massa humana. De jove el doctor Carulla tenia fama d'haver estat un metge bo. Quan va explicar l'assignatura no va aconseguir treure-li el to avorrit que tenia. Aquest és un problema que és comú a moltes especialitats, en que l'interès del servei hospitalari, o de la formació d'especialistes, és molt més gran que el pur ensenyament de llicenciatura, que ha de tenir una visió molt menys detallada i profunda. El professor adjunt era el doctor Marià Badell, que el va succeir en la càtedra. El doctor Carulla es va jubilar l'any 1965 i morí el 1971.

L'ensenyament de la Patologia General

La Patologia General era una de les assignatures que havia quedat vacant. Molt aviat, a finals del 1940, la va ocupar el doctor Llorenç Gironès i Navarro. Gironès era nascut a Barcelona, alumne de la facultat, llicenciat amb premi extraordinari l'any 1924. De seguida va anar a formar-se a Alemanya. Després fou metge d'un vaixell alemany que feia la travessia d'Amèrica del Sud, i feu algunes traduccions al castellà de llibres alemanys. El 1933 va guanyar la càtedra de Patologia Mèdica de Santiago de

Compostel·la i després ho fou de Saragossa. Just acabada la guerra, arribat amb les tropes que van guanyar, el novembre de 1939, s'encarrega d'una clínica de patologia mèdica, vacant per l'exili del doctor Cuatrecasas. L'agost de 1940 és catedràtic de Patologia Mèdica de Saragossa i el novembre de 1940 es nomena catedràtic de Patologia General de Barcelona. Recordem que les càtedres de Mèdica dotades abans de l'Autònoma eren dues, i els dos professors Ferrer Solervicens i Pedro i Pons, seguien.

Gironès era un home inquiet que volia canviar. El 1944 va concursar a la vacant de la càtedra de Mèdica deixada per mort del doctor Ferrer i Solervicens. La va guanyar el doctor Gibert Queraltó i Gironès es va enfadar molt. Va fer recursos a molts nivells i a la fi es va donar de baixa de la Falange. La història és sucosa. Cansat de la facultat marxà a Amèrica i es va instal·lar a Nicaragua. Aquí se li guardà la càtedra, fins que fou declarat excedent definitiu el 1953. L'any 1955 fou assassinat a Nicaragua (11).

L'obra escrita de Gironès és relativament extensa; molt més pel costat de les traduccions de l'alemany, com a mínim unes quatre mil pàgines impreses, que per la seva obra original, tot i que fou treballador. Des d'un punt de vista personal Antoni Puche, que l'ha estudiat, comenta que devia tenir una dificultat d'adaptació amb el seu entorn; en tot cas era una persona inquieta. Pel que fa a la universitat sembla que fou un dels casos més clars i visibles de la persona que creu que el càrrec de funcionari públic està al servei de la seva persona i conveniències i no d'un servei públic, en aquest cas l'ensenyament. Dificilment els seus alumnes podien fer-se una idea de com era un professor que, a part dels anys en que va treballar-hi, va tenir bloquejada una càtedra de la facultat gairebé deu anys.

Així durant molts anys va portar la càtedra el professor auxiliar, que era el doctor Joaquim Nadal i Baixeras, el qual va deixar un record de professor eficaç i complidor. Però en un temps en que la figura del catedràtic era molt més important, el fet que una càtedra estigués vacant dificultava tant el seu desenvolupament com el del servei hospitalari, que havia d'acceptar, en aquest cas, el que les càtedres de Mèdica no volien.

* Posada la càtedra a concurs va venir, l'any 1955, el doctor Arturo Fernández-Cruz i Liñán. Era sevillà, de Peñaflor, el mateix poble que Ibn Zuhr, un dels grans metges de l'Espanya musulmana. L'any 1943 havia guanyat la càtedra de Santiago, on havia estat degà i havia portat la patologia general i la patologia mèdica. Va arribar aquí amb quaranta-cinc anys i amb molta empenta. S'hi va estar fins el 1967 en que va demanar el trasllat a Madrid.

En aquests dotze anys a Barcelona va fer una tasca interessant. Va revitalitzar una càtedra que havia estat tocada pel mal fat. Va aglutinar, aprofitant en part el que hi havia, el servei hospitalari. Va intentar crear alguna escola d'especialitat, com les de reumatologia i de medicina aeronàutica.

Va establir una certa relació social i ciutadana. Així s'ocupà de fer créixer una pàgina setmanal de medicina en el diari de més difusió de Barcelona, La Vanguardia. Però es va trobar també amb què el número u era un internista d'un prestigi immens, el doc-

tor Agustí Pedro i Pons. Barcelona és prou gran perquè hi càpiguen tots, però sense fer desplaçaments, que en aquell moment eren impossibles.

Fernández Cruz era un bon orador i explicava les classes bé, tot i que a vegades amb un toc personal i una certa teatralitat que no eren habituals aquí, ni eren valorades massa positivament. Solia mantenir l'atenció dels alumnes i alguns temes, com el de l'agonia, amb una certa "mise en scène" són recordats per molts. Feia exàmens orals, a vegades sense massa regularitat, però no és recordat com un professor particularment os. Quan va marxar el succeí l'any 1968, el doctor Alfons Balcells i Gorina. Va morir a Madrid l'any 1981.

Les assignatures clíniques

L'ensenyament de la Patologia Mèdica

En el pla d'estudis hi havia tres assignatures de Patologia i Clínica Mèdica, però al començament només hi havia dues càtedres. Això creava alguns problemes des de feia anys. Ja el doctor Ferrer i Cajigal, que malgrat esser catedràtic d'una altra matèria portava una clínica a l'hospital, fins i tot va fer oposicions a una vacant de mèdica, la que va guanyar el doctor Pedro i Pons. Quan l'Autònoma el doctor Cuatrecasas, que va venir més o menys per la vacant del doctor Oliver es va acabar encarregant d'una mèdica. Els problemes van seguir fins que es va equilibrar l'equació: tres assignatures i tres càtedres.

Acabada la guerra els dos catedràtics de Mèdica seguien. Eren els doctors Francesc Ferrer i Solervicens i Agustí Pedro i Pons. Tots dos tenien un bon prestigi, malgrat que la seva manera de fer i el seu estil personal eren molt diferents. Però els dos eren bons mestres. Ferrer s'acostava als seixanta anys i estava molt malalt. Pedro i Pons passava poc de la quarantena.

La Clínica Mèdica A

Les sales de Mèdica estaven a la banda de montanya de l'Hospital, la que toca al carrer de Còrsega. A la punta hi havia la Patologia General i després seguien la Mèdica A i la B. Més enllà, fins a l'angle, seguien la Ginecologia i l'Obstetrícia.

La Clínica Mèdica A estava dirigida des de l'any 1927 pel doctor **Agustí Pedro i Pons**. La va guanyar en unes oposicions que van tenir el seu intríngulis. Eren les quartes oposicions de càtedra que feia en menys de dos anys. Era un home jove i molt brillant. Havia nascut l'any 1898. De fet venia de l'Hospital de la Santa Creu. Tenia unes bones dots d'organitzador, i potser més d'aglutinador: sabia voltar-se de gent bona i els deixava fer bastant (12, 13, 14).

Ja abans de la guerra va aplegar un parell de volums de treballs de la càtedra, en els quals es recollia una producció científica molt considerable. Després va seguir en la línia de mantenir una activitat continuada i intensa, malgrat els pocs mitjans de que es disposava, però si de molts malalts. Les dues sales, d'homes i de dones, i els dispensa-

En els anys de la postguerra el nivell més alt de la facultat està representat per la Clínica Mèdica A que dirigeix Agustí Pedro i Pons, Agustí Pedro i Pons, catedràtic (1927-1971); Pere Farreras, el deixeble més carismàtic.

ris de moltes especialitats eren les deus d'una casuística extensa i que sovint estava molt ben estudiada. La productivitat fou doncs alta, amb un nombre gran de col·laboradors. Molts dels qui foren després personalitats importants de la nostra medicina van aprendre allà l'ofici de metge (15, 16).

Del primer període de la postguerra s'ha fet clàssic el seu estudi sobre "Las enfermedades por carencia alimenticia durante la guerra civil (1936-1939)", publicat el 1940 a la nova col·lecció de Monografies Mèdiques, dirigida aquesta vegada per Joan Puig i Sureda. També són d'aquest temps les monografies sobre la brucel·losi, del 1944; la malaltia de Hodgkin, de 1945, ambdues en col·laboració amb Farreras; i l'endocarditis maligna lenta, del 1946, amb la col·laboració de Joan Gibert, Pere Farreras, Frederic Ciscar i N. Magriña.

L'any 1943 va començar una altra de les obres més importants que ha impulsat Pedro i Pons. Junt amb Ramon Sarró van començar una revista, "**Medicina Clínica**", que és un dels elements més destacats en la història de la nostra literatura mèdica. Ara ja té més de cinquanta anys d'activitat continuada, gairebé sempre al redós de la facultat. En aquesta revista han començat, i continuat, escrivint els seus treballs, molts dels metges que després han enviat les seves publicacions a revistes internacionals de més difusió i impacte. Malgrat aquesta fugida, estrictament necessària, Medicina Clínica ha arribat a situar-se com la revista mèdica catalana que ha tingut més continuïtat i més nivell.

Un altre dels treballs en equip que ha sortit de la Clínica Mèdica A, fou el "Tratado de Patología y Clínica Médicas", dirigit per Pedro i Pons, amb una gran quantitat de col·laboradors de primer nivell. Fou editat en sis volums per Salvat, iniciant-se la publicació el 1950, i repetint-se les edicions. Aquest tractat ha estat durant gairebé un quart de segle el gran llibre de consulta dels nostres internistes. Després ja l'estil ha variat i aquestes obres tan extenses han deixat d'omplir el mercat que estava enfocat cap a altres orientacions. En tot cas era potser una tendència que ja existia des de començaments de segle, i en la qual a Catalunya el tractat de Pedro i Pons en fou l'última manifestació. Cal, però, fer un comentari. També hi ha l'estil dels llibres condensats, on en menys espai hi ha molta informació. L'exemple més típic aquí, en el mateix camp de la medicina interna, en fou el llibre de Domarus. La primera traducció la féu Pere Farreras, pare. Després se n'encarregà el fill, Pere Farreras i Valentí, que al cap de les edicions havia redactat gairebé tota l'obra ell. Farreras fou el secretari de redacció del tractat de Pedro i Pons. Per tant no hi havia massa competència, eren estils diferents. Pedro i Pons però preferia els textos llargs, que es podien estudiar de manera més planera. Recordem l'elogi que fa de Planellas, el catedràtic d'anatomia que havia recomanat el Testut (17).

Com a metge Pedro i Pons fou l'internista de més fama que hi ha hagut a Catalunya des del doctor Robert, que va morir el 1902. En un cert moment, que va durar molts anys, era el consultor de més pes i prestigi del nostre país. Sense exagerar gaire es podria dir que durant més de vint anys, no hi hagué cap personalitat, per la seva situació social o econòmica, i en molts que no ho foren, que no tingués, en la seva malaltia terminal, com a consultor Pedro i Pons. En part era per consol de la família, que així ja creia que "ho havia fet tot". I en part era perquè les encertava, i en aquest cas no acabaven malament. També cal dir que Pedro i Pons fou un consultor que sabia fer la seva feina, que no feia quedar gairebé mai malament el metge que el cridava, perquè no li calia demostrar una superioritat que no li discutien. A més, sovint, quan el cas ho permetia, els seus consells eren útils, i el malalt millorava.

Institucionalment Pedro i Pons fou també una personalitat molt valorada. El primer càrrec institucional important que va tenir fou el de president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques. Ho fou de manera una mica permanent, des del 1939 fins el 1958. Va agafar l'Acadèmia en un moment molt difícil, en que podia ser considerada com un focus en que hi havia molta gent poc addicta al nou règim. Pedro i Pons va poder parer el cop. L'activitat va quedar pràcticament anul·lada durant alguns anys, però l'Acadèmia com a institució va seguir. En això va tenir prou habilitat, a vegades la saviesa de deixar passar el temps. En els anys de l'Autònoma es va dedicar més a la seva càtedra i sense tenir una gran significació política. Després de la guerra tampoc no va tenir més compromisos que els imprescindibles en un personatge públic d'aquells anys. Això li va permetre d'actuar com a factor de protecció. Alguns anys més tard, quan la representació era menys intensa, fou un protector del teatre català. També va col·laborar en el primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana.

Va presidir l'Acadèmia de Medicina des de l'any 1957 fins a la seva mort el 1971. Hi havia entrat no gaire aviat, el 1948, quan ja portava vint anys de catedràtic de mèdi-

ca. Hi féu un discurs sobre les esplenomegàlies. Després va ajudar a mantenir el to de l'Acadèmia, sense fer-la variar gaire del que s'ha considerat l'enfocament tradicional d'aquestes institucions. També va ser degà de la facultat de medicina durant un trienni, del 1954 al 1957. Malgrat que fou una etapa en que ja començaven a tenir volum alguns aldarulls d'estudiants, per temes aliens a la facultat, el degà se'n va saber sortir bé, pràcticament sense posar-s'hi, però també sense ni escaldar-se. Va tenir com a vice-degà el doctor Miquel Sales Vázquez.

Com a cap d'escola aplegà molts col·laboradors. Alguns, més polaritzats cap a la medicina interna àmplia, és a dir el contingut gairebé sencer de l'assignatura, feren carrera universitària. Altres, potser treballant més en els dispensaris del soterrani de l'hospital que a la sala, arribaren a comptar-se entre els primers especialistes del país. Per la via universitària van sortir des de la seva clínica cap a càtedra d'una altra facultat, fins els maig del 1968 en que es jubilà, quatre professors: els doctors Soriano el 1941 a Santiago; Gibert el 1943 a Saragossa; Farreras el 1959 a Cadis, i Rozman, el 1967 a Salamanca. Després, de manera indirecta, però formats al redós de la Clínica Mèdica A, que ha estat un dels grans focus de la nostra medicina, la llista s'ha allargat. Els dispensaris, en el soterrani de l'hospital, eren també un niu de bona medicina, amb personalitats prou importants dins de cada especialitat.

Pedro i Pons tenia una tendència pròpia dels hospitals del seu temps, i que ara no és acceptada. Cada càtedra era una clínica sencera, amb totes les especialitats, però també amb els seus laboratoris. Els laboratoris de la Clínica Mèdica A, situats on cabien, gairebé sempre en condicions no massa bones, van fer una gran tasca. Algun temps van estar a l'edifici de la facultat, on últimament hi hagué Medicina Legal; al final estaven gairebé al terrat, al tercer pis (avui cinquena planta) de l'hospital. Allí feren una tasca prou important Jordi Gras en la bioquímica; Amadeu Foz en la microbiologia; Frederic Ciscar en l'Anatomia Patològica; Ricard Castillo en la coagulació.

Com a professor per a estudiants Pedro i Pons era molt bo i explicava de manera clara. Algunes de les seves classes, sobretot les que dedicava a la part general del sistema nerviós, es poden comptar entre les més bones de la facultat. En altres matèries no era sempre igual. Però en conjunt era un gran docent. I això val també quan feia ensenyament de postgrau, amb una gran quantitat de col·laboradors.

Entre els seus adjunts ja hem comentat que quatre van guanyar una càtedra de Patologia Mèdica. Tres han estat catedràtics de Barcelona: Soriano, Gibert i Rozman, i són analitzats en el seu moment. L'altre, Farreras, no arribà a temps de ser catedràtic de Barcelona, tot i que hi va estar adscrit. Cal explicar la història. Farreras era el successor "natural" de Pedro i Pons i no era fàcil que ningú li discutís, ni li guanyés. Pedro i Pons es jubilava el 9 de maig de 1968 i Farreras, que tenia una patologia coronària greu, va morir el 17 de maig de 1968. Quan la càtedra va sortir a concurs va venir Ciril Rozman, el març de 1969, que era deixeble dels dos.

La jubilació de Pedro i Pons va coincidir en el temps amb un fet que fou prou important per la medicina catalana: la creació, el mes de juny de 1968, d'una segona universitat, que va rebre el nom d'Universitat Autònoma. Al començament es va consi-

derar que el seu hospital docent seria el de Sant Pau, i no es parlava de les residències de la seguretat social. Però aquestes volien millorar el seu nivell contractant catedràtics en la situació que fos. Així a Madrid entre persones que estaven en excedència o destinats en facultats perifèriques, i a Barcelona amb jubilats. Aquest fou el cas primer d'Usandizaga per la maternal i després de Pedro i Pons pel servei de medicina. Així Pedro i Pons va allargar fins a la seva mort, també sobtada el març de 1971, la seva activitat hospitalària. En el testament va deixar una gran part dels seus béns a la universitat de Barcelona, fent una fundació amb el seu nom, que ha servit, com a activitat més visible, per concedir moltes beques per recerca a joves llicenciats. També va deixar l'edifici de Vallvidrera, en que vivia l'últim temps, a la universitat de Barcelona.

Pere Farreras i Valentí no arribà a ocupar una càtedra de Patologia Mèdica de Barcelona. Havia nascut el 1916 i no guanyà la càtedra fins el 1959, després d'una sèrie d'oposicions, el resultat de les quals era viscut aquí com una autèntica injustícia. Quan va treure l'oposició ja tenia una considerable fama entre tots els internistes del país. Farreras és sens dubte el professor que sense ser catedràtic ha tingut més prestigi a la nostra facultat. Estava en una bona escola i ell mateix era un gran mestre. El seu avi, Ignasi Valentí i Vivó, havia estat catedràtic de Medicina Legal. Farreras fou l'autèntic recreador del Domarus, que en edicions posteriors acabà essent conegut com "el Farreras". Tenia la mà trencada per escriure, amb una gran concisió i claredat. Sembla que la idea inicial de fer Medicina Clínica fou seva, i així ho proposà. La seva personalitat era molt oberta i acollia a tothom amb afabilitat, disposat sempre a l'ensenyament. Era també un clínic extraordinari. Havia estat membre de l'equip olímpic de hoquei l'any 1948 a Londres. Tenia problemes coronaris des de feia anys i la seva mort, tot i que no era un fet inesperat, fou un autèntic drama a l'hospital i la facultat (18, 19, 20).

La Clínica Mèdica B

La segona càtedra de Patologia Mèdica estava dirigida pel doctor Ferrer i Solervicens, que va morir l'octubre de 1943, el mateix any en que sortia Medicina Clínica. La va guanyar, per concurs de trasllat, el doctor Joan Gibert i Queralto, que era catedràtic de Saragossa. Ja hem esmentat la reacció de Gironès, en saber el resultat del concurs. Gibert fou doncs el successor de Ferrer i Solervicens, des del punt de vista de la càtedra. Però una altra cosa és la ubicació a l'hospital. Entremig s'havia creat una tercera càtedra, que ocupava la Clínica Mèdica C, que estava en una altra ala de l'hospital. La va guanyar per oposició, l'abril de 1943, el doctor Màxim Soriano, que ja era catedràtic de Santiago des del 1941. I quan va morir Ferrer es va produir un trasllat intern dins de l'Hospital. I així el doctor Soriano va ocupar la Clínica Mèdica B i el doctor Gibert es va quedar amb la C. Aquest fet es va repetir, gairebé calcat, quan l'any 1968 es va jubilar el doctor Pedro i Pons. Gibert va passar a la Clínica Mèdica A, i Rozman es va quedar amb la C. Després l'estructura de l'hospital s'ha modificat.

Així doncs el titular de la Clínica Mèdica B fou el doctor **Màxim Soriano i Jiménez**. Havia nascut a la província de Cuenca l'any 1903, però de petit ja estava a Catalunya. Es va llicenciar a Barcelona el 1926. Va estar una temporada a Viena amb Eppinger. Havia estat adjunt amb el doctor Pedro i Pons, però tenia un estil molt més semblant al del doctor Ferrer i Solervicens. Soriano fou un professor molt sistemàtic, acurat en l'exploració, que explicava la classe sempre amb malalts i de manera clara. Com a mestre era persistent. Tenia una dedicació molt intensa a la seva clínica i quan es moria un malalt assistia sempre personalment a l'autòpsia, en la qual sovint s'entretenia molt. De fet aquesta era una de les característiques dels professors de mèdica. Pedro Pons i Gibert també tenien aquest costum. En canvi els de cirurgia no es preocupaven en aquest sentit.

L'obra de Soriano fou molt metòdica i els seus alumnes en guarden un bon record. En els exàmens era, sense cap dubte, el més os de les tres mèdiques. Feia exàmens orals que podien durar una hora, preguntant sobre gairebé tot el programa. Es deia, sense agressivitat, que era l'únic catedràtic de la facultat que es preocupava de saber si l'alumne se sabia realment tota l'assignatura. En conjunt, tant pel que fa a la facultat com a l'hospital, era molt respectat i en els últims anys tenia una figura i posat de savi.

Soriano fou degà de la facultat des del novembre de 1944, succeint al doctor Ramos, fins el març de 1954 en que ho fou el doctor Pedro i Pons. Ho fou doncs gairebé deu anys. La marca més important, que encara es recorda, fou l'intent de crear una biblioteca pròpia de la facultat, recollint els llibres que hi havia dispersos a les càtedres. Tot i que fou una mesura positiva en el seu temps fou mal acceptada i molts llibres quedaren, més o menys dissimulats o fins i tot amagats, a cada càtedra.

Soriano va escriure també bastant. Té un llibre interessant: "Semiología y exploración del aparato respiratorio" publicat el 1943. Entre les seves aportacions cal esmentar la descripció de la casuística de la fluorosi, i la descripció d'una varietat deformant de periostitis. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina des del 1953. Una obra important que va dirigir fou la "Síntesis Médica" que estava editada pels laboratoris Wassermann, però que va servir per fer un resum anual dels principals progressos en cada especialitat. Soriano hi aplegà una sèrie molt notable de col·laboradors i el conjunt d'aquesta Síntesi fou una eina important pel que ara en diríem actualització o formació continuada, durant més de trenta anys. (21, 22).

Fou també un creador d'escola, potser més en el sentit d'influir en la formació dels metges pràctics, i en donar-los-hi una manera d'enfocar el seu treball com a metges, que en el camp estrictament universitari. Entre els qui foren els seus professors adjunts van accedir a la càtedra el doctor Alfons Balcells i Gorina, a Salamanca l'any 1955, i Lluís Revert i Torrellas, primer professor agregat de nefrologia i després catedràtic el 1983.

El doctor Soriano es va jubilar l'any 1973 i va morir el 1978. Aleshores les càtedres d'universitat ja començaven a anar per un altre sistema. La clínica fou coberta amb professors agregats, primer el doctor Manuel Ribas i Mundó, que després va passar a catedràtic de Badajoz i Santiago, i ara ho és de l'Autònoma, i després el doctor Joan Garcia i Sanmiguel, que va accedir a la càtedra de la facultat l'any 1983.

MEDICINA CLINICA

ORGANO DE LA FACULTAD DE MEDICINA, HOSPITALES Y SOCIEDADES MEDICAS DE BARCELONA

Consejo Directivo y de Publicación:

Prof. Dr. F. Ferrer Solerjocens. - Dr. F. Gallart Moner.
Dr. F. Esquerdo. - Prof. Dr. L. Gironés. - Prof. Doctor
E. Ramos Fernández. - Prof. Dr. Jaime Peyri. - Profesor
Dr. J. G. Sánchez-Lucas. - Prof. Dr. J. Puig Sureda.
Dr. L. Trias de Bes. - Dr. V. Carulla. - Prof. Doctor
P. Pualachs. - Prof. Dr. Gibert Queraltó. Dr. E. Bardají.
Dr. J. Soler y Juliá.

Director:

Prof. Dr. A. Pedro y Pons

Secretario General:

Dr. Ramon Sarro

Secretario de Redacción:

Dr. P. Farreras Valenti

Redactores:

Dr. I. Blajot Pena
y Dr. J. M. Cañadell

AÑO 1943

TOMO I • AÑO I

Redacción:

Clin. Med. A. Facultad de
Medicina - Casanova, 193

Administración:

Enrique Granados, 121
entresuelo, 1.ª

BARCELONA

La Clínica Mèdica C

Ja hem esmentat que la tercera càtedra de Patologia Mèdica de Barcelona és la que va guanyar el doctor Soriano, i el canvi que va fer amb el servei que tenia el doctor Ferrer i Solervicens. Quan va arribar el doctor Gibert, succeint a Ferrer, es va haver d'encabir en els locals que li van deixar, a la banda que dóna al carrer de Villarroel, sector mar, de l'Hospital.

El doctor **Joan Gibert i Queralto** va venir per concurs de trasllat. L'abril de 1943 era nomenat per Saragossa i el maig de 1944 per la universitat de Barcelona. Va dirigir la càtedra i el servei fins a la seva jubilació l'any 1978.

El doctor Gibert havia fet una carrera molt ràpida, amplià estudis a França i Alemanya, i fou deixeble del doctor Pedro i Pons. Aviat es decantà més cap a la cardiologia, tot i que no deixà mai de ser internista. Un cop arribat a la càtedra de Barcelona va haver de muntar un servei nou. Un dels seus mèrits més notables a la facultat fou la creació de l'escola de l'especialitat de Cardiologia, l'any 1952, que ha estat un dels nuclis d'impuls d'aquesta especialitat aquí, i d'on van sortir els principals cardiòlegs del país (23). Entre els professors adjunts de la seva càtedra cal recordar els doctors Joaquim Tornos, Robert Nolla i Ferran Fernández Nogués, que després van fer carrera cadascun en un hospital diferent: la residència de la Vall d'Hebron i l'Hospital del Mar, vinculats a l'Autònoma, els dos primers, i al de Bellvitge, l'últim. Només l'últim dels professors adjunts, el doctor Joan Rodés, ha seguit a l'hospital Clínic.

Dels tres professors de mèdica potser els alumnes que la feien amb el doctor Gibert eren els qui tenien menys maldecaps a l'hora de passar l'assignatura. Mai no fou un os. Gibert fou membre de l'Acadèmia de Medicina des del 1961, i posteriorment un dels pocs catalans que ho ha estat de la nacional de Madrid (24).

L'ensenyament de la cirurgia

L'ensenyament de les assignatures quirúrgiques va experimentar molts més canvis que el de les mèdiques. De les quatre clíniques quirúrgiques que hi havia a l'hospital només en van quedar les tres clàssiques. I d'aquestes dues s'havien quedat sense el cap del servei. Les Clíniques Quirúrgiques A i B van quedar vacants per l'exili dels seus titulars, els doctors Antoni i Joaquim Trias i Pujol. Només la Quirúrgica C, amb el doctor Josep Maria Bartrina i Thomàs, va seguir igual, però Bartrina tenia més de seixanta anys i estava malalt. La quarta clínica, que portava el doctor Puig i Sureda, com a càtedra de Terapèutica Quirúrgica fou suprimida. El detall de l'evolució de cadascuna d'elles fou el següent (25):

La Quirúrgica A estava vacant per marxa del doctor Antoni Trias, que havia estat un dels membres més actius del patronat de l'Autònoma. Se'n va fer càrrec l'any 1939 el doctor Antoni Morales i Llorens, que era professor auxiliar numerari des de feia molts anys. Morales ja havia portat aquesta càtedra i clínica en els temps en que va estar vacant entre els doctors Torres Casanovas i el mateix Antoni Trias. L'any 1941, sembla que per mèrits polítics, la va portar el doctor Francesc Salameró. El 1946 es va fer càrrec del servei el doctor Pere Piulachs, catedràtic numerari, que ja era titular de la segona clínica, que estava en el pavelló del costat.

El 1949 es va convocar a concurs de trasllat, que va quedar desert per manca d'aspirants, i després anà a oposició. Finalment l'any 1952 va guanyar la càtedra per oposició, el doctor Ramon Arandes i Adan, que era professor adjunt amb el doctor Piulachs. La va ocupar fins a la seva jubilació l'any 1982. De fet doncs la Quirúrgica A va estar sense catedràtic titular més de deu anys, bloquejada per uns interessos que no tenien cap relació publicable ni amb la bona docència universitària ni amb la bona assistència sanitària.

La Quirúrgica B també estava vacant, per exili del doctor Joaquim Trias i Pujol. Se'n va fer càrrec el doctor Joan Puig i Sureda, que havia perdut la quarta quirúrgica per supressió. Puig i Sureda era professor auxiliar també des de feia molts anys, i a més, un dels grans cirurgians de Barcelona. Ja hem assenyalat abans que després de la mort de Corachan, el 1942, va passar a Sant Pau. La càtedra es va cobrir de manera definitiva, el gener de 1943, amb la vinguda del doctor Pere Piulachs, per concurs de trasllat, des de Saragossa. La va ocupar fins a la seva mort l'any 1976.

La tercera quirúrgica, la C, va seguir amb el doctor Josep Maria Bartrina fins que es va jubilar l'any 1948. Aleshores la va acumular el doctor Piulachs, que així durant algun temps tenia les tres quirúrgiques. Com a professor auxiliar, i després com a encarregat, hi hagué al seu front durant molts anys el doctor Romà Julià i Bonet. No es va omplir en propietat fins l'any 1967, amb l'arribada del doctor Cristóbal Pera.

La quarta quirúrgica, la D, fou suprimida, malgrat que el seu titular havia fet la guerra a la zona de Burgos. Se li va donar una altra clínica, la B, però amb la categoria que tenia abans dels canvis de l'Autònoma. Ja hem dit que al cap d'un temps va anar de cap de servei a Sant Pau, i que durant molts anys va ser el cirurgià de més pes a Catalunya.

A més hem de dir que durant poc més de mig any, i és un fet poc esmentat, fou catedràtic de la facultat de medicina de Barcelona el doctor Francisco Martín Lagos. Es va incorporar el novembre de 1940 i va marxar, per trasllat, el juny de 1941. En la pràctica no va venir i professors i cirurgians d'aquell temps no el recorden o ni se'n van assabentar. Devia ocupar probablement la vacant del doctor Anton Trias. El doctor Martín Lagos havia nascut l'any 1897. El 1927 havia guanyat una càtedra de Santiago. Després de Barcelona va anar a València i finalment fou catedràtic de Madrid.

La vida quirúrgica a l'hospital era dura i sovint dictatorial. Algun relat, potser cruel, l'ha explicada sense excedir-se pas massa de la realitat, de manera gairebé transparent (26).

L'obra quirúrgica del doctor Piulachs

El doctor Pere Piulachs i Oliva havia nascut a Barcelona l'any 1908. Es va llicenciar el 1931, amb un expedient dels més brillants. Diuen que estudiava sempre, fins i tot quan caminava pel carrer. Fou cirurgià de guàrdia i quan la guerra fou empresonat. De seguida va fer la tesi sobre la peritonitis biliar. A últims de 1940 va guanyar l'oposició de la càtedra de cirurgia de Santiago, l'any següent va anar a Saragossa i el 1943 a Barcelona, on fou catedràtic de cirurgia durant trenta-tres anys (27, 28).

Piulachs portava el servei i la càtedra de manera molt personal, amb tota l'autoritat i el pes d'un "herr professor" clàssic. Operava bé i manava molt. Era conscient de la seva superioritat. La cirurgia del Clínic estava tota controlada per ell. A classe explicava bé, i féu un text molt extens de cirurgia, en diversos volums, que va tenir bastant èxit.

La seva activitat com a cirurgià fou molt intensa, el que requeria una fortalesa física que tenia. S'evadia amb la col·lecció de talles antigues o amb la poesia. En aquest camp va assolir un cert nivell i àdhuc va guanyar el premi Ciutat de Barcelona de l'any 1972 (29). També feia poesia humorística, i es fama que en algun congrés de cirurgia els versos, sense signatura d'autor, que es repartien impresos eren fets per ell. Fonts assabentades recorden com el "Vate Apaceo" era el doctor Pere Piulachs. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona des del 1961 i de la Nacional de Medicina des del 1974, amb un discurs d'ingrés sobre el dolor que fou molt valorat (30, 31). Va morir de manera sobtada l'any 1976.

Des del punt de vista de l'organització de la facultat cal remarcar que la cirurgia va tenir un enfocament molt diferent del de la medicina interna. Hi havia tres mèdiques i en cadascuna, potser fent-se la competència entre elles, un gran equip de col·laboradors. En canvi la cirurgia era molt més homogènia. Fins i tot en un temps hi ha haver un sol catedràtic, on abans de la guerra n'hi hagueren quatre. L'orientació era doncs diferent. Això evidentment evitava la competència, en un camp, com és el quirúrgic, on l'activitat estrictament personal, el vedettisme, és molt més aparent que en la medicina interna. Però en canvi també dificultava més la creació d'escola i àdhuc barrava el pas a les persones de vàlua.

L'obra del doctor Ramon Arandes

El doctor Ramon Arandes i Adan havia nascut a Ceuta l'any 1912, però ja havia fet la carrera de medicina a Barcelona. Fou professor auxiliar amb el doctor Piulachs i va guanyar la càtedra l'any 1952, als quaranta anys. Fou durant alguns anys president del Col·legi de Metges de Barcelona. A l'hospital va haver de desprendre's de l'ombra de l'antic "chef", el que va crear algunes tensions. Com a professor era molt exigent i els seus exàmens orals, durant molts anys, es recorden com els més terrorífics de la carrera. Cap el final es va anar suavitzant. Entre els seus auxiliars el més conegut fou el doctor Emili Sala i Patau, bon docent que més tard dirigí un servei de cirurgia a la Vall d'Hebron i va fer la seva pròpia escola.

L'ensenyament de l'obstetrícia i la ginecologia

Les assignatures ginecològiques estaven portades pels doctors Nubiola i Conill. Nubiola era catedràtic d'obstetrícia des de l'any 1917 i havia fet una bona escola pràctica, que s'ha comentat en un capítol anterior. Es va jubilar l'any 1948 i va venir per trasllat, el 1949, el doctor Manuel Usandizaga. Aquest fou catedràtic fins el 1966, en que, poc abans de la seva jubilació oficial, va passar a dirigir la maternitat de la Seguretat Social de la Vall d'Hebron.

L'altra càtedra estava ocupada pel doctor Victor Conill, que havia vingut de la universitat de Santiago, després del doctor Bonafonte. Va regentar la càtedra fins l'any 1956 en que es jubilar. Aleshores el substituï, per oposició, el doctor Emili Gil i Vernet, que fou catedràtic des del 1958 fins a la seva mort el 1970.

L'obra ginecològica del doctor Victor Conill i Montobbio

Victor Conill havia nascut a Barcelona l'any 1886. Estudià a Barcelona i poc després amplià els estudis a Suïssa i Alemanya. Fou metge de la maternitat des de l'any 1921. Aviat va guanyar un bon prestigi local i encara jove va entrar a l'Acadèmia de Medicina l'any 1927. El 1933 va guanyar l'oposició a la càtedra d'Obstetrícia i Ginecologia de Santiago. Abans, el 1929, havia fet un primer intent per la de Saragossa. Al cap d'un any va venir a Barcelona per ocupar la vacant deixada per Bonafonte, primer com a professor agregat i a últims de 1934 com a catedràtic.

L'obra escrita de Conill és relativament abundant. L'any 1918 va fer, junt amb el doctor Recasens, una monografia sobre l'aplicació de la radioteràpia en ginecologia. Alguns anys més tard, també amb Recasens, repetí el tema ampliat. El 1940 feu un text sobre l'embaràs ectòpic. Però la seva obra més important és el Tractat de Ginecologia, publicat per primera vegada l'any 1946, que va tenir cinc edicions i fou traduït a l'italià. També fou traductor d'obres en llengua alemanya. El 1967 fou nomenat president d'honor de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona. Va morir l'any 1970 (32, 33).

L'obra obstètrica i ginecològica del doctor Usandizaga

El doctor Manuel Usandizaga i Soraluze va venir a Barcelona l'any 1949, per concurs de trasllat, substituint el doctor Nubiola. Venia de fora, amb una personalitat prò-

.....

pia, ja amb cinquanta anys, i no fou pas massa ben acceptat per l'ambient obstètric local, que ja tenia els seus nuclis. Usandizaga es posà a fer la seva feina, sense voler entrar massa en discussió, ni en la lluita pel domini de les clientel·les. Per la seva pròpia manera de fer estava per sobre d'aquests problemes.

Havia nascut a San Sebastián l'any 1898. Tot i vivint al País Basc, intern a l'hospital de Basurto de Bilbao, féu la carrera com a alumne lliure a Madrid. Es formà alguns anys a Alemanya i el 1930 fou cap de servei de Ginecologia de la casa de salut de Valdecilla de Santander. Allí feu una tasca important com a sub-director del centre i va organitzar una bona escola d'infermeres. Al cap dels anys va seguir amb l'ensenyament de les infermeres i va fer un manual, que era bo i útil pel seu temps. L'any 1935 va guanyar l'oposició de la càtedra de Salamanca. Després fou catedràtic de Valladolid i de Saragossa, però sense deixar del tot, durant alguns anys, la seva vinculació amb Valdecilla. Veient plenes les càtedres de Madrid, que era el que volia, el 1949 va venir per radicar-se definitivament a Barcelona.

En el camp de l'obstetrícia Usandizaga tenia una visió expectant, deixant fer el part, i només actuant en cas de dificultat. En aquest sentit era poc intervencionista. No va voler entendre que l'intervencionisme era a vegades més agraït per la pacient, que patia menys, i anava més depressa, i per l'economia del metge. Era doncs una batalla en principi perduda. En el seu servei va crear una escola d'especialitat. Dos anys abans de la seva jubilació oficial va anar a dirigir l'enorme maternitat de la Vall d'Hebron, de la Seguretat Social, on va allargar durant alguns anys la seva tasca assistencial, i on la mitjana de parts era de molts més de mil cada mes. Va plegar quan ja era molt gran i estava malalt i va morir a Barcelona l'any 1982 (34).

Un aspecte important de l'obra d'Usandizaga és la creació d'una revista, "Acta Obstétrica-Ginecológica Hispano Lusitana", que va dirigir durant molts anys. Allí es va recollir una gran part de l'activitat dels membres de la seva escola i servia per a incitar un grup de professionals que solen anar molt sobrecarregats de feina, a hores no sempre hàbils, a escriure sobre la seva especialitat. També va servir per reforçar una actitud que tenia clara, les relacions internacionals, que Usandizaga limitava bastant, però molt intensament, als països de l'entorn, sobre tot a les reunions de la societat de la Mediterrània Llatina.

Però potser un dels aspectes que, al cap dels anys, quedarà més de l'obra d'Usandizaga és la seva activitat com a historiador de la medicina. Usandizaga fou en realitat el primer professor d'Història de la Medicina de la facultat. S'havia introduït com a assignatura en el pla de 1944 i Usandizaga arriba quan els alumnes del nou pla estan gairebé al final de la carrera. Ja tenia dos llibres publicats sobre aquest tema. Un, bastant de circumstàncies, una Història del Col·legi de san Carlos de Madrid, que volia ser un mèrit més per a concursar a una càtedra de Madrid. L'altre era una Història de l'obstetrícia i la ginecologia a Espanya, publicat el 1944 a Santander, que és la primera història ben feta d'una especialitat mèdica a Espanya. Aquest llibre va tenir una considerable influència posterior en la manera de fer la història de les especialitats aquí. Després, entre bastants articles de tema històric, encara cal destacar dos llibres, una

Història del Col·legi de Cirurgia de Barcelona, de l'any 1964 i un altre sobre els Ruiz de Luzuriaga, metges bascos de la il·lustració. L'obra d'Usandizaga com a historiador de la medicina a Espanya és important (35, 36).

Com a creador d'escola va tenir un èxit més visible en el camp universitari que en l'estrictament obstètric. Dos dels qui foren professors adjunts amb ell van guanyar una càtedra mentre ell estava en actiu: el doctor Emili Gil i Vernet a Barcelona el 1958 i José Antonio Usandizaga, el seu nebot, la de Salamanca el 1963. Aquest va passar després a l'Autònoma de Madrid i a dirigir la maternitat de La Paz, la més gegantina del país.

L'obra del doctor Emili Gil i Vernet

El doctor Gil i Vernet va ser catedràtic durant relativament pocs anys. Nascut a Vandellòs el 1905, havia treballat gairebé tota la vida a Barcelona. El 1934 va estar un temps ampliant estudis a Alemanya. La guerra la feu com a cirurgià de l'exèrcit de la República i en acabar fou empresonat algun temps. Després fou ajudant d'urologia a la càtedra del seu germà Salvador. Bastant aviat es decantà pels estudis d'anatomia patològica, essent també ajudant d'aquesta matèria. L'any 1948 és professor adjunt d'obstetrícia, i féu aquesta tasca en el servei del doctor Usandizaga. Finalment el 1958 guanya la càtedra de Barcelona que ocupava el doctor Conill. Ja estava malalt i dos anys abans havia estat operat d'una neoplàsia de pulmó. Va dirigir el servei amb eficàcia i deixant fer als seus col·laboradors. Va morir el gener de 1970.

L'ensenyament de la pediatria

La pediatria havia començat, de manera efectiva, amb el doctor Martínez Vargas. Quan l'Autònoma hi hagué el doctor Gregori Vidal i Jordana, que fou empresonat després de la guerra i va perdre la càtedra. El 1941, per concurs de trasllat, va venir el doctor Rafael Ramos Fernández, home jove i molt preparat, que ja era catedràtic a Salamanca, des de l'any 1935. Ramos morí el 1955 i aleshores la càtedra va passar per un llarg període d'interinatge fins que fou guanyada pel doctor Manuel Cruz l'any 1964.

L'obra pediàtrica del doctor Ramos

El doctor Ramos fou un bon professor de pediatria i organitzador del servei que ha deixat bon record en els seus col·laboradors. Era un home treballador i eficaç. Havia nascut a Madrid el 1907 i als vint-i-vuit anys ja era catedràtic de Salamanca, en el tercer intent de fer oposicions. Molt ben situat políticament va venir per trasllat a Barcelona l'any 1941, ocupant una càtedra que estava vacant per la repressió política de la postguerra. A més, molt aviat fou nomenat degà de la facultat, substituint el doctor Taure (37). Era doncs una persona de plena confiança del règim. Alguns paràgrafs del seu tractat de Puericultura sintonitzen perfectament amb el concepte de raça propi dels anys quaranta (38).

Ramos va millorar àmpliament el servei hospitalari, aconseguint diners d'on podia. També tenia una indubtable "charme". Com diu Casassas, per altra banda ben lluny d'ell políticament, "el fet que Ramos irradiés una innegable seducció explica que... la gran majoria dels metges que optaren per la pediatria deu la seva decisió a les lliçons rebudes a la facultat". Impulsà una revista de la càtedra, els "Archivos de Pediatría" i es voltà d'un grup molt notable de col·laboradors, tant pel que fa a la pediatria estricta com en les diverses especialitats. Així per exemple Angel Ballabriga, després catedràtic de l'Autònoma, o Rossend Poch i Vinyals, després catedràtic d'ORL de Sevilla i Madrid "que descobria a mans besades, recòndites i culpables otitis i oto-antritis" (39).

Ramos fou doncs un home brillant, actiu i eficaç. Un motor de la nostra pediatria. La seva fama assistencial fou extensa. En canvi el servei de sant Pau, que estava portat per Martínez i García, que també havia estat un home brillant, anava aleshores per un

.....

camí invers i s'apagava lentament. El doctor Ramos va morir, de manera inesperada, quan només tenia quaranta-vuit anys, l'abril de 1955 (40).

La càtedra va tardar deu anys a omplir-se. Mentrestant la va portar, interinament, el professor adjunt, que era el doctor Lluís Torres i Martí, que ja havia estat ajudant en els temps de l'Autònoma. Amb ell la càtedra va passar per un període gris, i el servei s'anà desmontant: alguns dels col·laboradors més actius, com els doctors Ballabriga i Prandi van marxar, mentre bastants es quedaven. Torres explicava a classe, i més d'una vegada, els seus records de la divisió blava i la seva lluita en el front de Rússia quan la guerra mundial. Això al final dels cinquanta, i sobre tot en els seixanta, ja quedava completament desferrat, i el que en els anys quaranta podia haver estat un mèrit social, aleshores li era interpretat negativament. En les classes tenia com a professor adjunt el doctor Jordi Prats i Viñas, aleshores molt jove, que explicava bé la part més desagradida del programa. Per altra banda el seu tracte amb els estudiants era molt més accessible i franc. Després ha fet carrera docent a l'Autònoma.

Al cap d'alguns anys la càtedra es va convocar a concurs de trasllat. Entre els candidats hi havia el catedràtic de Sevilla, Manuel Suárez Perdiguero i Pere Martínez García, l'antic catedràtic que ja hem esmentat. Com assenyala Casassas, "l'administració el declarà impúdicament desert" (41). Finalment la càtedra fou coberta, per oposició, l'any 1964. Foren uns exercicis amb molta expectació. Entre els candidats hi havia una munió de pediatres de Barcelona: el mateix Torres Martí, Ballabriga, Pérez Soler, Prandi. També Manuel Cruz Hernández, que era bastant jove, amb trenta-set anys, i que ja en feia set que era catedràtic de Cadis. Era deixeble del doctor Galdo. L'oposició la va guanyar el doctor Cruz, que ha estat catedràtic de Barcelona fins a la seva jubilació el 1991.

Les especialitats

L'ensenyament de l'Oftalmologia. L'obra del doctor Casanovas

Després de la mort del doctor Sòria va venir per concurs de trasllat, a finals de l'any 1955, el doctor Josep Casanovas i Carnicer, que era l'antic professor adjunt i l'any 1948 havia guanyat la càtedra de la universitat de Salamanca.

El doctor Casanovas va néixer a Barcelona l'any 1905, llicenciant-se el 1927. Home molt metòdic i ordenat, bon professor i organitzador, treballador sense vedettismes, ha estat catedràtic durant vint anys, fins a la seva jubilació el 1975. Com en la majoria de casos d'especialitats en que els coneixements per als estudiants de llicenciatura tenen menys pes, dins de la feina del servei, que la tasca assistencial i de formació d'especialistes, el seu valor relatiu dins de la llicenciatura és molt inferior al pes científic que poden tenir.

Com a professor el doctor Casanovas explicava de manera ordenada, tractant bé l'estudiant, i amb uns exàmens habitualment benevolents. Va fer progressar el servei, organitzant-lo i voltant-se de col·laboradors competents. Entre els seus adjunts cal recordar l'activitat del doctor Joaquim Arumí, en els primers temps, i dels doctors Manuel Quintana i Patricio Palomar en l'última etapa. L'any 1972, amb motiu del nomenament per via directa de quatre catedràtics, un d'ells el doctor Joaquim Barraquer, com a catedràtic d'oftalmologia de la facultat de medicina, hi va haver una crisi seriosa. El doctor Casanovas va dimitir la seva càtedra i va estar plenament recolzat per la facultat. Després les coses es van arreglar fent-se el nomenament del doctor Barraquer per a l'Autònoma, on no es plantejava cap dualitat. Jubilat el 1975, va substituir-lo l'any 1976 el doctor Demetrio Pita. Va morir el maig de 1994. Des del 1970 era membre de l'Acadèmia Leopoldina, una de les institucions científiques més antigues del món, creada en el segle XVII.

L'ensenyament de l'ORL. El doctor Adolf Azoy

L'any 1951 es va jubilar el doctor Casadesús i per la provisió de la vacant van competir dos catalans que eren catedràtics d'universitats andaluses: el doctor Adolf Azoy i Castañer, que ho era de Sevilla i el doctor Rossend Poch i Vinyals, que ho era de

Granada. Els dos van ingressar com a catedràtics en la mateixa oposició, de finals de 1952. Ja hi havia la vacant de Barcelona i per tant la lluita fou aferrissada. Acabant l'any 1954 fou nomenat el doctor Azoy per la càtedra de Barcelona. La va regentar fins a la seva jubilació l'any 1971. Poch era dotze anys més jove i fou després catedràtic de Madrid, on va crear escola.

El doctor Azoy va agafar la càtedra amb una certa agressivitat i per començar va fer neteja del servei. Potser estava ressentit amb l'equip del catedràtic anterior. En aquest sentit era molt diferent del que va fer el doctor Casanovas a oftalmologia, que era un home de la casa. Malgrat aquest inici dur, Azoy era un home valuós, interessat per moltes coses ben diverses. De jove s'havia preocupat molt pels problemes de la psicologia de l'audició i va treballar bastant temps amb Emili Mira a l'Institut Psicotècnic. També estudià els problemes relacionats amb l'equilibri, el que el va dur, una mica col·lateralment, a interessar-se per l'aviació. Sembla que Azoy fou un notable pilot i més d'una vegada havia explicat com portava ell mateix l'avió en els viatges a Sevilla el temps, per altra banda no massa llarg, en que fou catedràtic d'aquella universitat. Quan ja estava jubilat va fer una llicenciatura de lletres. Fou bastants anys secretari de la facultat de medicina, i director de l'hospital Clínic, substituint Manuel Usandizaga, que ho havia estat tanmateix molts anys. També fou membre de l'Acadèmia de Medicina.

Com a professor el seu caràcter una mica tens no ajudava a crear un clima de confiança amb l'estudiant. A les classes dibuixava molt bé i simultàniament amb les dues mans. En els exàmens, tot i que l'assignatura tenia una proporció petita de suspensos, era més aviat dur. Com a professor adjunt hi havia el doctor Manuel Mañós i Gozalbo, que representava la cara més amable de l'assignatura; després fou cap de servei a Bellvitge i va tenir una participació molt activa en la instauració dels estudis de llicenciatura de medicina en aquell hospital. Més tard el professor adjunt fou el doctor Josep Traserra, que el va succeir a la càtedra.

Des del punt de vista assistencial i de formació d'especialistes, el seu servei de l'hospital va complir molt correctament aquesta funció. En els últims temps ja tenia l'activitat molt disminuïda i va morir el desembre de 1988, als vuitanta-set anys (42).

L'ensenyament de la Dermatologia. El doctor Xavier Vilanova

El doctor Peyri, que fou el primer catedràtic de l'especialitat des de l'any 1915, es va jubilar el gener de 1947. En un concurs ràpid que es va tramitar en tres mesos va venir, per trasllat, el doctor Xavier Vilanova, que era catedràtic de la universitat de València.

Xavier Vilanova era barceloní, de tradició familiar com a dermatòleg, nascut l'any 1902. Es formà a França amb els grans mestres de la dermatologia d'aleshores. Féu una tesi sobre la utilització de les sals de tal·li en les tinyes. Va estar un temps a Colòmbia, on va dirigir un sanatori per a malalts de lepra. El 1942 va guanyar la càtedra de Valladolid, d'on va passar a València. Quan va arribar el 1947 tenia molta empenta i va capgirar el servei, fent-lo més dinàmic.

Feia sempre les classes amb un malalt, explicant la clínica diària amb una extraordinària claredat. En aquest sentit molts l'han considerat el millor professor de la facultat del seu temps. En els exàmens orals, tot i que tractava bé als estudiants, no era tan planer. Lluïa sovint una intensa ironia, que malgrat tot era ben acceptada (43).

Des del punt de vista de l'especialitat féu créixer el seu nivell. D'una banda va crear una escola oficial de dermatologia, fins i tot abans de la promulgació de la llei d'especialitats, que va formar una gran quantitat de metges. Seguia molt de prop el treball de cada dia en els dispensaris i els tenia molt ben organitzats, de manera que gairebé no se li escapava res. Impulsava als qui treballaven amb ell a recollir el material i a publicar les observacions clíniques i els resultats terapèutics. En aquest sentit fou una de les càtedres on, ja en la dècada dels cinquanta, es va publicar més. També cal dir que tenia una orientació molt clara cap a la difusió a l'estranger del que es feia aquí, sobretot en el medi francès, al que estava més vinculat. En aquest sentit s'ha de dir que la dermatologia francesa tenia un nivell molt alt. Tampoc no descuidava, tot i que amb menor intensitat, els seus contactes amb dermatòlegs iberoamericans. Vilanova fou un dels professors del seu temps que tenia el passaport més a mà.

Com a creador d'escola pròpia fou d'una gran eficàcia. El primer adjunt que va accedir a una càtedra fou el doctor Felipe de Dulanto i Escofet, que el 1954 va guanyar la de Granada. Després fou el doctor Josep Cabré qui, en una oposició on no era el candidat favorit, va guanyar la de Cadis a finals del 1964. Cabré fou després catedràtic i rector de l'Autònoma de Barcelona i catedràtic de Madrid. Va morir molt jove l'any 1981 quan encara no tenia cinquanta anys. Després de la mort de Vilanova encara van aconseguir una càtedra, entre les persones que s'havien format amb ell, de manera ben directa Joaquim Piñol, que fou adjunt molts anys i el va succeir, i Josep Maria Mascaró. Més indirectament, però formats inicialment en el seu servei, Josep Maria de Moragas i Josep Maria Giménez i Camarasa, catedràtics ambdós de l'Autònoma. I no s'acaba aquí la llista de col·laboradors que van fer una tasca important dins de l'especialitat. Vilanova fou doncs un gran creador d'escola, el que dins de la visió universitària és prou important. Va morir a París el maig de 1965 (44, 45).

L'ensenyament de la Medicina Legal. El doctor Miquel Sales

El doctor Saforcada, que era catedràtic des del 1923, es va jubilar a finals del 1947. Aleshores la càtedra es va desdoblar en dues: la que era pròpiament de Medicina Legal i la de Psiquiatria. El tràmit fou relativament lent i ambdues es van cobrir per oposició que es va fer l'any 1950. Les van guanyar dos professors catalans, els doctors Miquel Sales i Ramon Sarró.

El doctor Miquel Sales i Vázquez havia nascut a Barcelona l'any 1903 i es llicencià el 1926. Aviat es dedicà a la medicina legal i durant molts anys fou metge forense de Barcelona i director de l'Institut Anatòmic. Ja era ajudant de la càtedra en el temps de l'Autònoma i fou adjunt amb el doctor Saforcada. El 1950 guanyà la càtedra, que va portar fins a la seva jubilació l'any 1973. Va morir l'any 1981 (46).

Sales era un professor que explicava bé, en una assignatura d'últim curs, no lligada a la clínica, per tant sense sortides immediates, que els estudiants procuraven passar de pressa. En les classes, quan explicava ell, era molt clar. Els exàmens, a la primera època, els feia orals, i tenien fama de ser irregulars, amb anys amb molts aprovats i anys amb pocs. El nivell de coneixements dels alumnes probablement devia estar més d'acord amb aquests últims. En els últims temps, quan ja hi havia massa alumnes, aquí com en moltes càtedres, van anar predominant els exàmens escrits i el grau d'exigència no era excessiu. Com a professor adjunt real va tenir, gairebé tot el temps, encara que no de manera continuada, el doctor Aleix Bertran i Capella, que es dedicava a la toxicologia i era director de l'Institut Toxicològic del carrer del Bruc. Allí, amb mitjans migrats, acollia a tothom qui volia estudiar aquesta matèria. Era molt treballador i mantenia bones relacions internacionals. El seu nombre de publicacions, tenint en compte el temps i l'especialitat, fou notable. Altres adjunts foren els doctors Domènec Saumench, Ramon Sales i Jacint Corbella, que el succeí en la càtedra.

Sales fou vicedegà amb el doctor Pedro i Pons, del 1954 al 1957, i degà el gener de 1969, succeïnt al doctor Sánchez Lucas. El seu vicedegà fou el doctor Agustí Pumarola. L'època no era tranquil·la perquè la universitat, com ja hem dit, reflectia les tensions polítiques dels últims anys de la dictadura, i el doctor Sales, que tenia una gran capacitat per a copsar les situacions i conèixer les persones, va veure de seguida que allò no era per ell. Va aprofitar la primera ocasió que se li presentà per fer una sortida correcta del deganat, i el desembre del mateix any 1969 passava el càrrec al doctor Cristobal Pera.

L'ensenyament de la Psiquiatria. El doctor Sarró

La Psiquiatria ja s'havia introduït en els anys de l'Autònoma com a assignatura pròpia obligatòria de llicenciatura, i l'explicava el doctor Emili Mira. De fet fou el primer titular de la matèria, tot i que després, basant-se en que el procediment de nomenament era diferent, alguns no li han considerat. Acabada la guerra es tornà a ajuntar amb les explicacions de la Medicina Legal.

Això havia tingut la seva raó de ser en el temps en que els aspectes més importants de la malaltia mental, des del punt de vista de l'ensenyament, eren els legals. La descripció de la patologia se solia fer en algunes lliçons de la part de neurologia de la patologia mèdica, però els aspectes legals, sobre tot la capacitat i la responsabilitat, tenien més ressò. Però això ja pertanyia a una altra època i l'estudi de la malaltia mental exigia, des de feia molts anys una valoració específica.

A les acaballes del XIX el doctor Artur Galceran ja havia fet alguns cursos i semblava que la psiquiatria s'incorporaria als plans d'estudis, com es va fer amb altres tres especialitats: pell, ulls i ORL. Però no fou així i calgué esperar. El fet és que la psiquiatria només ha tingut individualitat continuada com a assignatura, amb càtedra pròpia, a Barcelona des de l'any 1950. A Madrid fou alguns anys abans i en altres facultats de medicina espanyoles fou molt més tard (47).

El doctor Ramon Sarró va guanyar la càtedra a començaments del 1950, en una oposició que va signar molta gent. Sarró, que aleshores tenia cinquanta anys, era un home molt brillant, en el màxim de la seva activitat. Ja havia estat ajudant amb Mir quan l'Autònoma. De jove, just acabat, va anar a Viena, on va acostar-se a la psicoanàlisi. Home de mentalitat molt oberta, acceptava moltes tendències, i en un temps on les terapèutiques orgàniques eren de poca eficàcia, no descartava qualsevol possibilitat d'acostament al malalt mental. En tot cas a la seva càtedra hi cabia gairebé tothom.

Sarró ha estat un dels professors de la facultat més conegut des d'un punt de vista ciutadà. No va rebutjar mai el contacte amb els mitjans de comunicació, amb els que estava ben connectat. Això va donar una dimensió ciutadana a la seva personalitat. En molts punts tenia fama de dispers, i ho era. Passava ràpidament d'una cosa a una altra, el que podia ser bo des del punt de vista de l'agilitat mental, però potser no tant en una classe. Això era degut probablement a la seva rapidesa de pensament i la seva agudesia, que no sempre eren seguides per tothom. Com a professor deixava fer bastant i no era massa exigent. En tot cas no solia crear anticossos.

Entre els professors adjunts el doctor Josep Maria Pigem ho fou en els primers temps i després el doctor Joan Obiols, que el va succeir en la càtedra. Sarró es va jubilar el novembre de 1970 i després d'un concurs de trasllat una mica entreuassat, va venir el doctor Obiols. Després, durant vint anys encara, va mantenir una activitat considerable i ha mort el juliol de 1993 (48).

Durant uns anys Sarró va fer un estudi aprofundit de l'obra de Josep de Letamendi. En realitat aquest era el tema del seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia de Medicina l'any 1963. La seva inclinació per Letamendi va transcendir del tema del discurs i fou una parcel·la constant durant molts anys, en la seva obra. Així es vinculà també a la història de la medicina. Sarró féu en realitat història de la psiquiatria, perquè en la resta no s'hi va posar. Val la pena comentar alguns aspectes d'aquesta faceta.

D'una banda Sarró mantenia que per fer la història d'una especialitat s'ha de conèixer bé el contingut d'aquesta, és a dir s'ha de ser especialista. Això, junt potser amb alguna altra cosa, va crear tensions amb historiadors de la medicina més generals, sobretot no catalans, i tingué alguna conseqüència. Quan Usandizaga va marxar de la facultat, poc abans de que li arribés la jubilació, per anar a la maternitat de la Vall d'Hebron, es va ocupar de la història de la medicina el doctor Sarró. Ho va fer amb una certa eficàcia, aplegant gent al seu voltant. En aquell període féu alguna classe el doctor Cardoner, que també era de la seva edat.

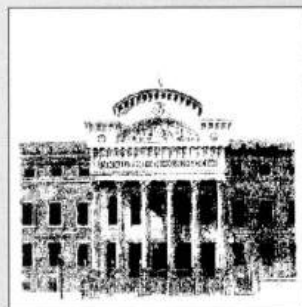
Quan els doctors Corbella i Calbet li van proposar, la primavera de 1969, l'organització d'un Congrés d'Història de la Medicina Catalana, Sarró va acceptar ser el signant per demanar el permís, que aleshores era imprescindible. Així es va poder aplegar, el juny de 1970 a l'Acadèmia de Medicina, el primer Congrés d'Història de la Medicina Catalana, i es van publicar els quatre volums d'actes. Aquesta línia ha tingut continuïtat i ja s'han fet vuit congressos. El doctor Sarró ha estat el segon president de la Societat Catalana d'Història de la Medicina.

NOTES DE LA VUITENA PART

- (1) Azoy Castañer, A: "Manuel Taure Gómez". An. Med. Cir. 1982, 60 (262), 111-113.
- v.t. Ruano Gil, D: "Necrológica del prof. Dr. Manuel Taure Gómez". An. Med. Cir. 1982, 60 (262), 109-111.
- (2) v. Rev. RAM de B. 1991, 6 (17), p. 128.
- (3) Calbet, J.; Corbella, J: "Diccionari biogràfic de metges catalans", loc. cit. II, p. 56, núm. 2166.
- (4) Vega, A: "Hospital Clínico. Cincuentenario..." loc. cit. p. 105.
- (5) Manegat, Luis I: "In memoriam. El profesor Salvador Gil Vernet". Barcelona Quirúrgica, 1988, 31 (1), 49-53.
- (6) Goday y Prats, Angel: "Al profesor don Julio Garcia Sánchez-Lucas". Noticias Médicas, 18-11-1969.
- (7) Danón Bretos, José: "Antonio Cardoner Planas (1902-1984)". Asclepio, 1985, 37, 407-410.
- (8) Aguilera Franco, Maria: "El profesor don Justo Covalada Ortega". Anal. Med. Cir. 1966, 42 (195), 211-218.
- (9) Carreras Roca, Manuel: "El doctor Vicente Carulla Riera". Archiv. Med. Biograf. 1952, núm. 11, s.p. - v.t. Salarich i Torrents, Joaquim: "Vicente Carulla Riera". Anal. Med. Cir. 1972, 52 (229), 193-199.
- (10) Fuster, J; Ripol Girona, S; Rodríguez Arias, B: "Contribución al estudio biográfico médico de las más ilustres familias de académicos. I. Los Carulla" An. Med. Cir. 1978, 58 (253), 171-224.
- (11) Puche i Manaut, Antoni; Vila i Prat, Montserrat: "Semblanza del profesor Lorenzo Gironès Navarro". Gimbernat, 1990, 14, 237-254.
- (12) Una visió global de l'obra d'Agustí Pedro i Pons es troba a: Cid i Rafael, Felip: "Pedro-Pons. El hombre y su obra". Barcelona (Doyma) 1981. 154 pp. v.t: Cid, Felipe: "Agustín Pedro-Pons, notas sobre la obra de un maestro". Med. Hist. 1989, 3ª ep. núm. 26.
- (13) Lloveras, Gonçal: "Doctor A. Pedro Pons" Barcelona (ed. Alcides. Col. Biograf. Populares). 1964. 80 pp.
- (14) v.t. les notes dels seus deixebles:
- Farreras i Valentí, Pere: "El Prof. Dr. Agustín Pedro Pons". Archiv. Med. Biograf. 1951, núm. 1, pp. 14-19.
- Rozman, Ciril: "Al profesor Pedro Pons. In memoriam" Medicamenta, 1961, 67 (486), 285-287.
- (15) Carreras Roca, M: "El profesor Dr. Agustín Pedro Pons". Archiv. Med. Biograf. 1956, núm. 23. s.p.
- (16) Gibert i Queralto, Joan: "El Prof. Dr. Agustín Pedro Pons". Anal. Med. Cir. 1972, 52 (227), p. 41. v.t. Gibert i Queralto, J: "El prof. A. Pedro Pons como clinico" Anal. Med. Cir. 1971, 51 (224), 141-142.
- (17) Pedro i Pons, A: "De las antiguas facultades..." in Hospital Clínico. Cincuentenario. p. 68.
- (18) Ferrer i Rusalleda, Francisco: "Contribución al estudio de la obra del Dr. Pedro Farreras Valentí". Act I Congr. Int. Hist. Med. Catal. Barcelona, 1970, II, 116-127.
- (19) Rozman, Ciril: "A mi maestro, profesor Pedro Farreras Valentí, en el primer aniversario de su muerte". An. Med. 1970, 56, 93-98. v.t. Rozman, C: "La vida médica del profesor Farreras Valentí". Trib. Med. 1968, 5 (217), (23-5-1968), p. 2.
- (20) Vilar Bonet, Josep: "Semblanza del profesor Pedro Farreras Valentí". Anal. Med. Cir. 1973, 53, (232), 121-134.
- v.t. Alvarez Ude, F: "Pedro Farreras. El hombre", Medicamenta, 1968, 49 (452), p. 407.
- Blajot, I: "In memoriam. Pedro Farreras Valentí". Bol. Inf. Col. Med. Barc. 1968, núm. 38 (juliol), 82-86.
- (21) Gibert i Queralto, Joan: "El profesor Maximo E. Soriano Jiménez". An. Med. Cir. 1978, 58 (254), 267-270.
- (22) Balcells i Gorina, Alfons: "El profesor Maximo Soriano Jiménez". Archiv. Med. Biograf. 1951, núm. 4. s.p.
- (23) Balaguer i Vintrol, Ignasi; Torner i Soler, Miquel: "Veinticinco años de la cátedra del prof. J. Gibert Queralto". Med. Clin. 1968, 51 (1), 3-6.
- (24) Gibert ha deixat uns breus records de la seva vida a la facultat: Gibert i Queralto, Joan: La facultat de medicina entre 1927 i 1978 (una història viscuda)". Rev. RAM de B. 1978, 2 (1), 50-52.
- (25) Piulachs, P: "Los servicios quirúrgicos en el Hospital Clínico", in "Hospital Clínico. Cincuentenario..." loc. cit. 119-123.
- (26) Mestre Lazzoli, A: "Caridad o tiranía". Barcelona (Puntex) 1988. 264 pp.
- (27) Alsina i Bofill, Josep: "Recuerdo de Pedro Piulachs". Athena, 1976 (1-4-1976), (41), pp. 4-6.
- (28) Arandes, R: "A la memoria de Piulachs". Ann. Med. 1976, 62, pp. 1028-1032.
- (29) Gómez Santos, M: "Conversaciones con Pedro Piulachs Oliva". Tribuna Médica, 1967, (3-3-1967 et secs) p. 16.
-v.t. Gómez Santos, M: "La otra cultura. Escultura policromada. En el museo del prof. Piulachs" Trib. Med. 23-6-1972, pp. 42 i 44.
- (30) Porcel, Baltasar: "Pedro Piulachs. Con el bisturi y la palabra". Medicina y Cultura, 1973 (9), 6-9.

-
- (31) Salarich i Torrents, Joaquim: "Pere Pitulachs i Oliva (1908-1976)". *Anal. Med. Cir.* 1976, 56 (246), 290-296.
 - (32) Usandizaga, Manuel: "Victor Conill Montobbio (1886-1970)". *Anal. Med. Cir.* 1970, 50 (220), 297-305. v.t. Oslé Font, A: "El profesor Dr. Victor Conill Montobbio" *Arch. Med. Biograf.* 1951, núm. 1, pp. 26-28.
 - (33) Conill Serra, V: "Victor Conill Montobbio". in "Homagem..." *Acta Gynaecol. Obstetr. Hisp. Lusit.* 1958, 7 (6), 59-63.
v.t. Barrau i Vernia, Enrique Jesús: "El ginecólogo prof. Dr. D. Victor Conill Montobbio. Un humanista". Barcelona (tesi, UB), 1982. 228 pp.
 - (34) Ballesteros, Luis: "La etapa de Barcelona". *Acta Obstr. Ginecol. Hisp., Lusit.* 1982, 30 (7), 461-467.
- v.t. Usandizaga Beguiristain, J.A: "Ha muerto don Manuel". *Acta Obstetr. Ginecol. Hisp. Lusit.* 1982, 30, 441-447.
 - (35) Lain Entralgo, Pedro: "Manuel Usandizaga, historiador de la medicina". *Tribuna Medica*, 1970, (23-5-1970), p. 6. publ. també a *Act. Obstetr. Ginecol. Hisp. Lusit.* 1982, 30, 477-480.
 - (36) Corbella, Jacint: "El profesor Usandizaga y la historia de la medicina". *Act. Obstetr. Ginecol. Hisp. Lusit.* 1982, 30, 449-459.
 - (37) Cárdenas Pastor, Jaime de: "El profesor Ramos y la escuela del profesor Suñer". *Arch. Med. Biograf.* 1955, núm. 46, s.p.
- v.t. Ferrer i Pi, Santiago: "La obra científica del profesor R. Ramos". *Archiv. Med. Biograf.* 1955, 46, s.p.
 - (38) Casassas, Oriol; Ramis, Joaquim: "Metges de nens. Cent anys de pediatria a Catalunya". Barcelona (ed. La Magrana) 1993. v.p. 141.
 - (39) *Ibid.* pp. 142 i 143.
 - (40) Castells, Paulino: "Rafael Ramos, médico de niños". *Noticias Médicas*, 27-9-1989. p. 62.
 - (41) Casassas, O; Ramis, J: loc. cit. pp. 122-123.
 - (42) Climent i Montoliu, Francesc: "In memoriam. Al profesor Dr. D. Adolfo Azoy Castañé". *Rev. RAM de B.* 1989, 4 (2), 122-124.
 - (43) Llopis, Arturo: "Visita al profesor Vilanova". *Destino*, 24-12-1960, núm. 1220, pp. 25-27.
 - (44) Piñol i Aguadé, Joaquim: "Semblança del professor Xavier Vilanova i Montiu". *Anal. Med. Cir.* 1973, 53 (232), 135-162.
 - (45) Bonmati Azorin, Casimiro: "El saber y el sentir dermatológico del profesor Vilanova Montiu". *Medicamenta*, 1966, 45 (423), 36-37.
- v.t. Carreras Roca, M: "El doctor Xavier Vilanova". *Archiv. Med. Biograf.* 1954, núm. 41, s.p.
 - (46) Corbella, Jacint: "Un hombre con claridad de exposición". *La Vanguardia*, 20 d'octubre de 1981, p. 23.
 - (47) Domènech, Edelmira: "Línici de l'ensenyament de la psiquiatria a la universitat de Barcelona" in *Hist. Univ. Barcelona*, I Symposium, 1988, 343-350.
 - (48) Valdecasas, EG: "In memoriam. Ramon Sarro Burbano. 1900-1993". *Rev. RAM de C.* 1993, 8 (24), 189-191.
-

Novena part
***Els canvis de 1968
fins l'exili de 1985***

Els canvis

Arribem a l'últim període de la facultat abans de que, amb la idea d'arreglar un edifici que no s'aguantava gaire bé, la facultat de medicina fos foragitada del lloc que ocupava. L'inici del període podem centrar-lo a l'any 1968, en que comencen de manera més visible els canvis que marquen aquesta etapa, i acaba, de manera dramàtica el curs 1984-1985, en que al llarg d'alguns mesos són buidats els locals de la facultat, teòricament per fer unes obres que l'informe tècnic i el compromís del rectorat deien que es farien en dos anys. Al cap de deu anys encara no estaven acabades. Comentarem quins han estat els trets més interessants d'aquest període, probablement sense esgotar-ne el llistat (1).

1. La creació d'una segona universitat a Catalunya

Des del 1843 fins el 1968 hi havia hagut una sola facultat de medicina a tot Catalunya. La universitat de Barcelona era l'única d'un territori, el "districte universitari" que, a més, comprenia les Illes. Caldria arribar abans de 1717 per trobar a Catalunya més d'una universitat. El 1968 es va crear una segona universitat, entre altre raons perquè ja era necessària. El 1971 els ensenyaments més tècnics i especialitzats, que formaven part d'escoles i no de facultats, es van aplegar en la Universitat Politècnica. Les tres universitats però tenien la seu a Barcelona, tot i que es va anar fent una considerable dispersió de centres pel territori català. Fa ben poc, després de la nova llei de reforma universitària, s'han creat una quarta universitat pública a Barcelona, tres altres universitats territorials i una de lliure.

Això ha afectat a la facultat de medicina, que s'ha trobat, des d'aquest punt de vista, amb dos fets. Un és que hi ha més facultats. Des del 1968 van ser dues. Ara són quatre. L'altre és que, d'acord amb la utilització dels grans hospitals, han augmentat les unitats docents de medicina. Aquest fet és molt més palès en la facultat de medicina de l'Autònoma (UAB) que a la nostra (UB).

La Universitat Autònoma es va crear el mes de juny de 1968, sobretot per l'empenya del doctor Vicenç Villar i Palasí, que era catedràtic de la facultat de farmàcia, regidor de l'Ajuntament de Barcelona i germà del ministre d'Educació. Una de les raons podia ser la descongestió, l'altra, que també s'ha dit, era enviar estudiants, que en aquell

.....

temps ja eren conflictius, lluny del centre urbà, i així al cap del temps es féu el campus de Bellaterra. Una altra raó podia ser la promoció del professorat que tenia les portes barrades en les dotze universitats clàssiques. Fins el maig del 1968 hi havia a Espanya només dotze universitats. D'una sola vegada se'n van crear tres el 1968, i després la llista s'ha fet ben llarga. Avui estan als volts de la cinquantena.

Pel que fa a la medicina era clar que es podia ensenyar medicina només on hi havia malalts. O sigui on hi havia grans hospitals. Això semblava evident i calia concertar entre la part que depenia de les autoritats acadèmiques i la que depenia de les autoritats sanitàries. No sempre es va fer així i més d'una vegada es van crear facultats, i càtedres clíniques, sense preocupar-se de l'hospital.

En tot cas no fou el tema inicial de la UAB que va començar amb dues facultats, les de Lletres i Medicina. Medicina es va instal·lar en el recinte de l'Hospital de Sant Pau. O sigui tornava a entrar en la docència l'altre gran hospital de Catalunya (2). Hi havia a més hospitals de la Seguretat Social, que en principi quedaven al marge.

Com que l'ensenyament havia de començar pel període bàsic, tot i que estaven instal·lats a l'Hospital, en un pavelló cedit per aquesta funció, quedava encara un petit marge de temps per fer el concert amb els serveis clínics. Es va anar de pressa i el curs va començar, gairebé normalment, el mateix any 1968. Fou nomenat "degà comissari" el doctor Pere Piulachs, que era catedràtic de la nostra facultat i mai no havia ocupat cap càrrec directiu. Però de fet la facultat la va portar de manera ben directa i personal el doctor Vicenç Villar, que era catedràtic de Bioquímica de Farmàcia, i també era metge.

Inicialment es va buscar la col·laboració de catedràtics numeraris que fessin, o emparessin amb el seu nom, i en part amb el seu treball, la nova facultat. Pel primer any la Bioquímica la feu el doctor Villar, ajudat principalment pels doctors Sabater i Concustell, ambdós farmacèutics. L'Anatomia es va encarregar al doctor Ruano, catedràtic de la nostra facultat. El va ajudar el doctor Sánchez Maldonado, antic professor adjunt, que fou qui es féu càrrec definitiu de l'assignatura a la UAB. La Histologia la va portar inicialment el doctor Dídac Ribas, encara catedràtic de Sevilla, que feia viatges. Al començament hi hagué doncs una vinculació estreta entre les dues facultats.

Al cap d'un temps l'equip directiu es va ampliar, tot i que el doctor Villar ho tenia tot ben controlat. El doctor Albert Oriol i Bosch va explicar la Fisiologia, però sobretot es féu càrrec de la coordinació inicial de les tasques docents i directives. Aviat va venir com a catedràtic de farmacologia el doctor Josep Antoni Salvà, que ho era de València, i al cap de poc temps el doctor Josep Laporte, que havia succeït a Salvà a València. Com a coordinadors hi hagué el doctor Màxim Bartolomé, farmacòleg, i després el doctor Jacint Corbella. Després la facultat de medicina de la UAB ja va córrer sola i agafà el lloc que li pertocava dins de l'ensenyament a Catalunya.

Cal remarcar però que es va veure aviat que amb un sol hospital no n'hi havia prou, i que àdhuc podia ser més difícil de negociar. Per això van començar, relativament de pressa, negociacions per estendre l'ensenyament a altres institucions hospitalàries. Aviat van haver-hi tres unitats docents: les de Sant Pau, la Vall d'Hebron i els Hospitals municipals. Més tard encara s'hi afegí la residència de Badalona. També al cap

d'alguns anys es va construir la seu central de la UAB a Bellaterra i allà va anar l'ensenyament de les bàsiques. Però això ja és la història d'una altra facultat.

Tot això té interès directe per la nostra facultat perquè el fet de que existís una segona universitat, amb una manera de funcionar molt més oberta, va influir en la seva visió. Malgrat que hi hagué moltes resistències, gens fàcils de superar, va quedar clar que una facultat de medicina, de les característiques de la nostra, no podia funcionar amb un sol hospital. I si s'encaparrava amb fer-ho acabaria essent una entitat isolada i atíptica. El preu que va pagar la nostra facultat per una visió tancada fou que la nostra dotació de llits per l'ensenyament clínic va ser molt inferior a la que va tenir la UAB.

La creació de l'Autònoma va significar doncs el començament de la competència i ens va marcar el camí de l'obertura que fou seguit amb moltes reticències.

2. La politització de les facultats dels anys seixanta

Un altre punt que cal valorar per entendre la universitat, i la facultat, dels anys seixanta i setanta, és la politització. Es clar que en èpoques en que els mecanismes d'expressió normals de la societat estan barrats, sobretot si són de protesta, acaben sortint per on poden. En els anys seixanta la situació era molt diferent de la dels quaranta, on qualsevol signe de divergència era reprimat de manera immediata i violenta. En els seixanta, amb un país més obert a Europa, on les actituds eren més visibles, la mordassa ja no era tan forta.

Les universitats eren llocs on es podien aplegar grups de gent sense massa sospita i on es podien dir coses que en altres llocs estaven barrades. Es podien fer protestes que al carrer no s'haguessin acceptat. Fou un lloc de creixement de grups i partits polítics. Això passava molt més en les universitats de les grans ciutats, on entre altres coses, la massa d'estudiants era més gran. Aquest és un fet típic de tots els països en que es produeixen situacions d'aquest tipus. El mateix havia passat, a la nostra facultat de medicina, en els anys de la dictadura de 1923-1930, amb l'activitat de l'Agrupament Escolar. Així van haver-hi uns anys en que l'activitat política fou prou intensa, en aquesta i altres facultats.

Moltes de les activitats eren per força subterrànies, i avui poden semblar merament anecdòtiques, malgrat el risc que aleshores tenien. Alguns del qui hi participaven han seguit després en el camí de la política; altres s'hi han apuntat més tard, que el temps era més segur; altres ho han deixat.

Les autoritats acadèmiques havien variat en part el seu tarannà. Alguns tendien a acceptar els fets, altres volien mantenir l'ordre, tot i que això els creava problemes. Podriem dir, pel que fa a aquells anys i en el camp de la medicina, que cap de les persones que van actuar com autoritats acadèmiques, en aquests anys, abans de 1975, van incrementar gens la seva valoració personal ni científica per aquest fet (3).

3. La massificació

Aquest ha estat el problema més greu que ha tingut la facultat, el que l'ha posat davant de la seva pròpia incongruència, demostrant que no feia, ni podia fer, ni de

lluny, la feina per la que havia estat creada: ensenyar els estudiants de medicina. I malgrat que molts n'eren conscients va costar molt d'arreglar-ho.

Quan es va fer l'edifici tenia una capacitat i estava preparat per a rebre, en condicions correctes, una mica menys de mil estudiants. Es evident que la xifra podia variar, però dins d'uns marges, per sobre dels quals la capacitat era insuficient. Durant bastants anys moltes assignatures van tenir, cadascuna ella sola, molt més de mil alumnes matriculats. Això era no ensenyar.

La solució no era fàcil. D'una banda, i amb raó teòrica, hi havia la postura de que no s'ha de barrar el pas dels estudiants a l'ensenyament universitari. Si una persona vol estudiar ha de poder fer-ho. Amb això molts hi estaven d'acord. El que passava és que a la facultat no estudiaven: no aprenien ni se'ls ensenyava. Més clar: ni podien aprendre ni se'ls podia ensenyar. Altra cosa era si els donaven o no un títol. Però la situació real era un frau docent gegantí.

Durant alguns anys les assignatures bàsiques, del primer cicle, eren els ossos, que anaven mantenint la seva situació real de fer de barrera, d'obstacle natural abans d'arribar a les clíniques. Tampoc costava massa, cal dir-ho, passar-les. Quan el nombre d'alumnes es va disparar van plantejar-se diversos problemes. Un era que no hi cabien. Més d'una vegada ha passat que una aula amb capacitat de cent alumnes havia de rebre un grup que en tenia quatre-cents. No hi cabien i acabaven no anant a classe. Mai a la facultat no hi havia hagut les classes tan plenes, ni mai no hi havia hagut un absentisme tan alt.

Laltre tema era el professorat. Malgrat que els grups fossin nombrosos, amb molts alumnes, calien més professors, que no tenien temps per estar preparats. Passaven directament de l'últim examen de llicenciatura a explicar classe. Explicaven el que podien, però evidentment no havien tingut temps d'estar formats. La qualitat docent era doncs sovint fluixa, també per aquesta banda. Després al cap dels anys, quan el problema estava encarrilat, ja s'havien après la matèria.

Una bona part del professorat era doncs plenament conscient de la insuficiència de l'ensenyament. Per tant no estaven en condicions anímiques d'exigir massa. També se sap que si el professor, encara que no ho faci massa bé, deixa passar té menys problemes que si és exigent. A més, per raons d'edat, estaven més prop dels seus alumnes, que es portaven molt pocs anys, que del professorat més estable que era bastant més gran. També hi havia menys distància personal, entre els qui havien estat en el mateix estament fins feia un any o dos, que amb els que estaven en un estament considerat a vegades com a opressor. I veien ben clarament que els qui tenien menys culpa de la situació eren els nois i noies de vint anys que els tocava fer d'alumnes en aquella situació. Per tot això el nivell d'exigència va anar baixant.

4. El curs rotatori

Així la barrera de les bàsiques deixà de ser-ho i la massificació va arribar a l'ensenyament clínic. Molts dels qui fins aleshores no se n'havien preocupat, perquè afec-

tava a l'edifici de la facultat i no a les seves sales d'hospital, es van trobar amb un problema que no sabien com encarrilar. Es van intentar diverses solucions. Una fou la de condensar tot l'ensenyament teòric en dos cursos i deixar lliure el tercer del període clínic perquè el dediquessin a fer pràctica hospitalària, passant pels diferents serveis. Així es va idear el curs rotatori.

La capacitat de l'Hospital Clínic per fer aquest curs era insuficient i es van haver de cercar altres hospitals. Hi havia prou bona fe col·lectiva per acceptar col·laborar amb la facultat. La creació i estructuració del curs rotatori fou en bona part obra personal del doctor Ricard Castillo, cap d'estudis en temps del deganat del doctor Obiols, i després del doctor Emili Letang. Negociaven com podien, sovint per la via del favor personal, quadriculaven el que era difícil de quadrar i així molts alumnes es van poder repartir per més de trenta hospitals de Catalunya per estar algun temps veient malalts.

En el resultat hi va haver de tot, i és evident que no podia ser perfecte, però fou un esforç humà molt considerable. I molta gent en guarda bon record perquè, entre altres coses, va aprendre més que en el temps de teoria a la facultat. Un fet, que alguns consideraven curiós, quan es feien enquestes als alumnes sobre l'eficàcia de l'ensenyament, era que solien estar més contents amb els hospitals petits que amb els més grans.

Quan van baixar els estudiants el rotatori es va anar fonent, en bona part per la gasiveria de les autoritats acadèmiques, en aquest cas no les de medicina. La universitat volia que els hospitals fessin tota la feina de manera gratuïta. No volien fer cap conveni clar ni volien entendre que un hospital qualsevol, si fa activitat docent incrementa les seves despeses. Per altra banda no volien dotar places de professorat i ho van fer de manera molt restrictiva. No podien entendre que l'ensenyament de la medicina tenia unes característiques que no tenien perquè quadrar amb els únics quadres que sabien fer, els "poas" burocràtics i incerts. I així la major part de professors van haver de fer l'ensenyament de manera gratuïta, per la cara dels qui els demanaven un favor que no tenia res de personal.

Adhuc es volia restringir el lliurament d'un certificat d'haver estat tutor d'alumnes de rotatori, que era una feina que ja havien fet, alguna vegada amb l'excusa de que d'aquesta manera es posarien a la tarja de visita que eren professors de la facultat de medicina. Com si no haguessin fet una feina docent, gratuïta i útil, i a més havien ajudat a treure les castanyes del foc a la universitat. Al cap del temps, però, la realitat acabà imposant-se, i s'aconseguien places que si bé no eren suficients demostraven ja la intenció de la universitat, d'acord amb els seus recursos. Pel curs 1981-82 es van obtenir un total de vuitanta places de professors associats, repartits entre 30 hospitals de Catalunya i les Illes. En 14 hospitals hi havia un sol professor (4).

5. Els alumnes estrangers

Una de les característiques més típiques de la facultat de medicina va ser la presència d'una gran quantitat d'alumnes procedents d'altres països, principalment del món àrab. Des de sempre havia estat clàssica la presència d'alguns hispanoamericans, com

un fet constant. A tots els cursos hi havia sempre alumnes americans. Però en la dècada dels seixanta va començar l'afluència d'alumnes àrabs. Tenien algunes característiques pròpies. La primera era la dificultat de l'idioma, que sovint era molt greu i que, apart de que hi haguessin altres factors, ajudava a que el nivell dels exàmens fos en conjunt més fluïx. Això era important quan s'arribava al límit de convocatòries, tot i que les interpretacions fetes pel rectorat solien allargar indefinidament la possibilitat de matricular-se, encara que la participació en els exàmens fos més reduïda. Un altre tret fou la facilitat de confondre els noms, cosa que provocà més d'un problema. També hi hagué altres problemes més punyents i en alguns casos es va arribar al jutjat (5).

6. Nous projectes per a la facultat. El Clínic

Quan la facultat quedava petita hi hagué projectes per fer una nova facultat, amb el seu corresponent hospital. La idea ja datava d'uns quants anys, i estava en la línia del ministeri de fer noves les facultats de medicina del país. Aleshores el ministeri d'Educació encara estava disposat a esmerçar diners en la construcció d'hospitals clínics. Hi hagué també converses pel cas de Barcelona. Sembla que una primera proposta, feta pel ministre d'Educació, de fer la facultat de medicina a la Diagonal, en els terrenys on

Els actes del 5è aniversari de la facultat i l'hospital. Vista del Paraninfo construït els anys cinquanta

han anat la majoria de facultats de la universitat, al campus de Pedralbes, fou rebutjada. La llegenda, que ja no se sap si és veritat o no, i en quin grau, diu que la raó donada era "que era massa lluny". Coneixent l'ambient és perfectament possible (6).

Cap a final dels seixanta es va tornar a parlar del tema, i en temps del deganat del doctor Pera es va posar fil a l'agulla de manera molt seriosa. Els diaris en van parlar; hi hagué viatges a Madrid, sembla que hi havia un projecte concret, en terrenys d'Esplugues, i que al final el ministeri va destinar els diners a l'hospital d'una altra universitat, sembla que la de Valladolid.

En tot cas no hi hagué nova facultat ni hospital. Però els dos edificis havien quedat petits. La facultat s'omplia d'altells i d'obres no previstes. L'hospital complicava lentament la seva estructura interna. En un cert moment es va veure que l'atenció a les urgències era insuficient i es va projectar un nou edifici per a aquesta activitat. Com que no hi havia més lloc es va pensar en bastir-lo en el pati intern, entre les dos edificis de facultat i hospital. Així va néixer, fet sense llicència d'obres, sense permís de la universitat, i amb un pressupost que no era prou clar, l'actual bloc d'urgències de l'Hospital Clínic.

A més d'aquestes irregularitats de gestió es va produir un altre fet que a la llarga ha estat molt negatiu. Es va remoure una gran quantitat de terra i es va baixar alguns metres el nivell del sòl al voltant de la facultat. De fet es van descalçar els fonaments, el que va comprometre l'estabilitat de l'edifici. A més el fet de passar per sota la via del metro, que provocava habitualment, cada pocs minuts la vibració de l'edifici, que era ben perceptible, van obligar a estudiar el que podia aguantar un edifici públic i si representava o no un perill real per a la gent que hi treballava o estudiava. Les esquerdes van començar a ser alarmants, i el curiós és que ningú no va demanar cap mena de responsabilitat als presumptes causants de la pèrdua de seguretat. No massa lentament l'edifici es deteriorava i a la fi fou el propi ministeri qui va prendre mesures sobre el tema i va endegar un projecte de restauració. Els tècnics del ministeri van dir textualment, referint-se a l'edifici, que era la pitjor facultat de medicina del país.

7. L'ensenyament a les extensions

Ja hem assenyalat que a la facultat no s'hi cabia. A més l'Autònoma havia indicat un camí. Es va pensar en fer ensenyament en altres llocs apart de la facultat, i en principi fora de Barcelona. La primera extensió que va funcionar fou la de Mataró. Després van seguir les de Lleida i Tarragona. De les tres cadascuna va tenir una vida diferent pel que fa a l'ensenyament de la medicina. La de Mataró va durar alguns anys i va desaparèixer. La de Tarragona va passar a Reus. Només la de Lleida ha seguit a la mateixa ciutat. De passada es pot assenyalat que hi hagué algun temps una extensió a Mallorca, vinculada a l'Autònoma, de la qual es va dir que el degà se'n va assabentar quan ja funcionava.

L'extensió de Mataró es va crear a començament dels setanta. En principi hi col·laborava l'Ajuntament de Mataró junt amb altres institucions. Allà hi havia les aules. Els professors venien pràcticament tots de Barcelona. Els alumnes gairebé també. Hi

.....

havia doncs un desplaçament des del carrer de Casanova, sense gaire participació local. Fent tasques de coordinació hi van tenir un paper considerable dos professors de Mataró, els doctors Esperalba i Guanyabens. Estava previst fer ensenyament en el primer cicle, de bàsiques, perquè la infraestructura per a fer ensenyament clínic era insuficient. Això es va anar veient a mesura que l'extensió funcionava. A la llarga va semblar que no tindria viabilitat; un intent de fer una residència sanitària no va tirar endavant i l'estiu de 1981 es van acabar els cursos a Mataró, incorporant-se els seus alumnes als cursos de Barcelona (7). El compliment estricte de les normes d'ingrés, segons nota, sense donar preferència als residents a la ciutat, va ajudar a que s'acabés la col·laboració de l'ajuntament mataroní.

El tema de Tarragona i Lleida fou molt més complex. Va començar més tard, l'any 1977, amb un sistema diferent. El professorat no venia de Barcelona sinó que ja estava allí. En principi el règim jurídic no estava definit. Quan va quedar clar, al cap d'un temps, que les càtedres de Barcelona no volien ser responsables d'allò que no podien decidir, es van definir com a extensions depenent directament del deganat. De fet estava creixent el que havien de ser facultats amb contingut propi. El tema es va començar a plantejar quan els alumnes van arribar a l'últim curs i per tant ja es podia fer la carrera sencera fora de Barcelona. Els primers caps responsables de les extensions foren dos professors d'anatomia, els doctors Romà Solà a Lleida, i Pere Cobos a Tarragona.

En el cas de Tarragona es va plantejar a més un problema addicional important. Les instal·lacions eren insuficients i calia cercar-ne altres més adequades. Per qüestions de rivalitat purament local es va plantejar el tema que la facultat de medicina anés a Reus. La diferència de la dotació hospitalària estava decantada en aquell moment a favor de Tarragona, però cal dir que a Reus van ser molt més actius. D'una banda van oferir un edifici, que havia estat un magatzem de fruita seca, però que ha servit per la funció de facultat de medicina. Per altra es van guanyar el suport clar del rectorat de la universitat. La facultat es va mantenir al marge del tema concret de la ubicació, perquè no li fou demanat el parer i el rectorat s'ho volia resoldre pel seu compte. El nou edifici de Reus, al carrer de sant Llorenç, fou inaugurat el 3 de novembre de 1981.

Al cap dels anys aquells estudis començats per la gestió personal del doctor Obiols, sense haver estat aprovats per la Junta de facultat, han portat a dues facultats universitàries.

8. Conveni amb la Seguretat Social. L'ensenyament a Bellvitge

El tema de l'ensenyament a Bellvitge té un caire una mica diferent, tot i que respon a la mateixa necessitat, cercar un lloc d'ensenyament pels alumnes, perquè al Clínic ja no hi caben. Aquí el plantejament era diferent, teníem un hospital amb un nivell assistencial alt, però no hi havia cap previsió per a fer l'ensenyament bàsic. Aquí la creació de l'Autònoma va actuar com a motor.

L'any 1970 es va constituir una Comissió paritària, per a promoure un conveni entre la Seguretat Social i la facultat de medicina de Barcelona. El mateix any es feren

diverses sessions, presidides pel rector, primer al rectorat i després a la Residència de la Seguretat Social de la Vall d'Hebron.

L'any 1971, i dins de l'intent de fer un nou hospital, la facultat demana a la direcció general d'universitats, entre altres coses, que es gestioni la construcció d'un hospital universitari nou, i que es facin gestions perquè "la nova residència general, en construcció a l'Hospitalet, pugui integrar-se com hospital afiliat per a finalitat docent" (8).

Aquest intent de col·laboració amb Bellvitge va quedar adormit durant alguns anys. De fet a la facultat hi havia una oposició considerable per part d'alguns serveis clínics. "Hi havia clares reticències a obrir l'ensenyament més enllà del carrer de Casanova i s'acceptà la col·laboració a nivell del curs rotatori quan la pressió dels estudiants era massa intensa" (9). Poc després, el 1973, se signà un conveni, vàlid per deu anys, acordant que "s'impartirà docència, segons el que estigui previst en els plans d'estudi de segon i tercer cicle...". Es a dir el període clínic, doctorat i especialitat.

Això fou lletra morta, i l'oposició a estendre l'ensenyament a Bellvitge fou molt intensa fins que una comissió paritària de sis membres, els doctors Capdevila, Fernández Nogués i Mañós, per part de Bellvitge, i Corbella, Iglesias i Castillo, per part de la facultat, va arribar a l'acord, pres per unanimitat, d'iniciar els estudis del període clínic, començant per quart curs, per un màxim de vuitanta alumnes, el mes d'octubre de 1980. Hi hagué a més la dificultat afegida de la manca de dotacions per a professorat, i de problemes burocràtics per acceptar les diverses categories de professor. Finalment amb data 23 d'abril de 1981, és a dir poc abans d'acabar el curs, es van obtenir divuit places de professor associat, dues amb nivell docent de catedràtic, sis de professor adjunt, nou d'ajudant i una de cap d'estudis (10). Els dos catedràtics eren els doctors Ferran Fernández i Nogués, de Patologia Mèdica, i Antoni Sitges i Creus, de Patologia Quirúrgica. Ambdós eren caps de servei a l'Hospital de Bellvitge. Això volia significar obrir altra vegada l'esperit de l'Autònoma de 1933. El resultat al cap del temps ha estat bo perquè la força dels fets acaba imposant-se, però va costar molt. Per altra banda la redacció del model de nomenament fou realment un exercici de filigrana burocràtica.

9. La limitació de l'admissió d'alumnes

El fet de que la facultat tingués matriculats en un moment determinat fins a més de vuit mil alumnes va portar a la impossibilitat material de fer un ensenyament correcte. Podria discutir-se si amb pocs alumnes s'ensenyava bé o no però, si més no, era factible. Amb la plèthora dels anys setanta l'ensenyament no era possible.

Aquest era un fet real, al voltant del qual podien haver-hi altres problemes. L'estructura de l'ensenyament que teniem no portava a cap resultat bo. Calia doncs fer una reforma de l'ensenyament que havia de passar, entre altres coses, per la reducció en el nombre d'alumnes. Semblava evident que amb això no n'hi havia prou, però era una de les condicions imprescindibles (11).

Aquest problema afectava a totes les facultats del país i, encara que en les de medicina era molt més punyent en aquells anys, altres facultats també patien el mateix pro-

blema. Hi havia, però, factors que impediien establir aquesta limitació. Uns eren de caràcter polític. El fet de fixar una limitació havia de crear problemes entre els no admesos, i per tant protestes socials. El ministeri no estava per crear-se més problemes dels que ja tenia. Altres factors eren de tipus més teòric: el dret de tothom a estudiar el que prefereixi. Les autoritats universitàries, el rectorat, estava per defensar aquest dret. Al final van veure que no es podia mantenir la situació, perquè de fet no es podia ensenyar, i s'estava enganyant a la societat. I en el cas de l'ensenyament lliure la situació encara era més greu.

El nou equip deganal que es va fer càrrec de la facultat el febrer de 1979 es va proposar com un dels punts més immediats, la reducció del nombre d'alumnes (12). La Junta de Govern de la Universitat va acceptar la proposta de medicina amb dificultats i l'octubre de 1979 es va poder iniciar el procés de reducció del nombre d'alumnes. També cal dir, i això fou un argument que féu el seu impacte, que la Universitat Autònoma de 1933 havia fet exactament el mateix, reduint el nombre d'alumnes a la meitat (13). Cal recordar també que al començament de la dècada dels setanta, essent degans els doctors Pera i Obiols, es va aplicar durant poc temps un procediment de limitació que la pressió social del moment no va permetre que es consolidés.

En el tres primers anys es va aconseguir passar de 8.271 alumnes matriculats el curs 1978-79 a 5.428 en el curs 1981-82. La reducció havia estat d'un 35 %.

Aquesta reforma s'havia d'acompanyar d'altres. Unes eren complementàries i de caràcter administratiu. Altres havien d'afectar al pla d'estudis i a l'ensenyament fora de la facultat, a les extensions.

10. Els professors agregats

En el temps en que era ministre el doctor Lora Tamayo es va crear un figura de professor numerari, que era intermèdia entre el professor adjunt (que aleshores encara era temporal, per quatre anys, renovables) i el catedràtic. Era el professor agregat. Havia de fer una oposició semblant a la de càtedra, però en el nomenament del tribunal hi participava la universitat on hi havia la vacant. Després podia ascendir a catedràtic per concurs d'accés, sense nou examen. Això era abans de que s'obris la porta a la creació de noves universitats, quan només hi havia deu facultats de medicina en tot l'estat i les possibilitats de promoció eren petites.

La mesura fou encertada. D'una banda s'obria una porta per la promoció del professorat. Per altra es permetia que les universitats, en realitat cada facultat, afavorissin els seus propis professors. En alguns casos fou la via per obrir un mecanisme de successió dins d'una mateixa escola. També tenia algun aspecte negatiu, com per exemple la impaciència o neguit d'alguns professors agregats per ascendir, la que es va definir com "agregaduritis". L'existència de la categoria de professors agregats a la facultat va durar menys de quinze anys, perquè el 1983 tots van poder convertir-se directament en catedràtics, en una mesura que va crear algunes tensions.

A la facultat el primer professor agregat numerari fou el doctor Eduard Cuenca Fernández, de Farmacologia, el febrer de 1970; després ha estat catedràtic de Cadis i

.....

d'Alcalà. Van seguir l'any 1972 els doctor Ricard Castillo, d'Hemoteràpia, aleshores vinculada a la càtedra de Farmacologia, i Josep M. Mascaró, de Dermatologia. Ambdós han estat després catedràtics de la facultat. Van seguir els doctors Gonzalo Piédrola, després catedràtic de Granada, i Maria Lluïsa Bertrán, de Microbiologia; Xavier Forn, de Farmacologia; José A. Molina, de Pediatria; Manuel Ribas i Mundó de Patologia Mèdica; Josep Carreras, de Bioquímica; Cristòbal Mezquita, de Fisiologia; Ginés Domènech i Ratto, després catedràtic de Múrcia, i Antonio Tejedo Mateu, d'Anatomia; Antoni Castells i Rodellas, de Dermatologia; Luis Hernández Nieto, que va ascendir a una càtedra de La Laguna i Joan García Sanmiguel de Medicina; Xavier Iglesias i Guiu, d'Obstetrícia; Lluís Revert, de Nefrologia; Jordi Estapé, d'Oncologia; Carles Ballús de Psiquiatria; Antoni Nadal Valldaura, d'Estomatologia.

11. Els nous professors adjunts

Després de la creació del cos de professors agregats es va veure que calia esponjar encara més el professorat, i fer més nivells de professorat estable, és a dir no temporal sinó amb nomenament definitiu. Així es va crear el cos de professors adjunts, que de fet ja existien però amb nomenament temporal. Ja havien existit anteriorment, amb el nom de professors auxiliars numeraris. A començaments de segle els auxiliars eren per grups d'assignatures i n'hi havia pocs. El seu llistat fou bastant temps més curt que el de catedràtics. Els anys setanta les circumstàncies no solament estaven madures, sinó que gairebé exigien que els adjunts fossin fixos.

Al començament calia integrar les persones que ja estaven fent aquesta tasca. Es va fer per concurs de mèrits, és a dir presentant documentació i prou. Més tard es van fer exàmens de tipus restringit. Després ja fou un concurs-oposició lliure. Amb la llei de reforma universitària van canviar el nom pel de "professors titulars".

Els de la primera sèrie van prendre possessió el març de 1973. Fou una cerimònia conjunta, a Madrid, de tots els nous professors adjunts, de totes les facultats de l'estat. Aleshores van ingressar dotze professors nous. Nous és un dir, perquè ja hi eren, però amb categoria administrativa diferent, i van ser professors estables. Foren els doctors: Salvador Siper i Maresma, d'Anatomia Patològica; Joan Vives i Sabater, de Microbiologia; Antoni Vega i Sala, d'Anatomia; Josep Vives i Mañé, de Fisiologia; Ferran Fernández i Nogués, de Patologia Mèdica; Manuel Quintana i Cassany, d'Oftalmologia; Josep A. Molina i Font, de Pediatria; Emili Gil Vernet i Huguet de Ginecologia; Joan Coderch de Sans, de Psiquiatria; Antoni Tejedo i Mateu, d'Anatomia; Josep Carreras i Barnés, de Bioquímica i Antonio Palacín i Forgue, d'Histologia. Després, l'any 1975 i en dues sèries, van prendre possessió altres setze professors adjunts numeraris (14).

12. Els professors no numeraris

La creació del cos de professors agregats va respondre a una necessitat de promoció, quan no hi havia massa problema laboral de professorat. La dels professors adjunts

.....

numeraris ja fou un clar intent de donar estabilitat al professorat. Les universitats s'havien basat, durant dotzenes d'anys, en la figura del catedràtic gairebé com a únic personal docent fix. Hi havia també com a fixos els bidells, normalment un per cada càtedra de medicina, i rarament personal administratiu estable, en tot cas contractat de manera no sempre ben definida. Apart hi havia la secretaria de la facultat, que estava sobrecarregada per l'excés d'expedients. Ja hem dit que hi hagué, algun temps, uns pocs professors auxiliars numeraris, i a més els auxiliars temporals.

La resta de professorat, pel que fa a medicina, i més en les clíniques, era com a assistents gratuïts, que sovint eren molts. Ajudaven de fet en l'ensenyament pràctic dels alumnes, sense cap dret universitari, i només en virtut de la seva tasca hospitalària, que tampoc estava remunerada. Així es va funcionar molts anys.

Amb el creixement de l'alumnat, que no era un problema només de medicina, es van anar dotant algunes places més de professors ajudants. Però sobretot va créixer una figura que abans era poc freqüent, si més no a medicina, el professor encarregat de curs. Era una persona que, amb caràcter interí, podia tenir una plena responsabilitat docent. En algun cas era així, en altres eren com els professors adjunts, però de menys nivell. En tot cas no s'exigia tenir el grau de doctor. Així un llicenciat novell es podia incorporar al professorat de manera immediata, i ajudava a resoldre el problema numèric de manca de professors. Per altra banda es conformava, per força, amb unes condicions laborals dolentes, tant per estabilitat com per remuneració.

Quan el nombre de professors no numeraris (coneguts com a PNN o penenes) fou prou gran, i la seva tasca es va veure que era imprescindible pel funcionament de la universitat, es van plantejar les reivindicacions laborals. La primera fou la de l'estabilitat. Les lluites a la dècada dels setanta, i començament dels vuitanta van ser molt intenses. Junt amb els problemes laborals hi havia una evident politització del tema. Molts professors numeraris defensaven també la millora de les condicions dels seus col·laboradors. Tot això va crear una pressió que va fer que en un moment determinat, una mica tard, s'adoptés el mateix criteri que s'havia adoptat per a crear el cos de professors adjunts.

Per fer un filtre, que fou molt discret i es va prestar com sempre a algunes irregularitats, en sentit d'entrada i de no entrada, es va fer un gran concurs, a escala nacional, per grups de matèries, el que després s'ha consolidat com a àrees de coneixement. D'això se'n van dir **proves d'idoneïtat**, i així van passar a tenir una situació estable, amb la categoria de professors titulars, la major part dels professors encarregats que treballaven habitualment a la facultat i tenien fet el doctorat. Així es va resoldre, gairebé del tot, aquest focus de tensió creat per la sensació d'inestabilitat del professorat.

13. El deteriorament de l'edifici. Projectes

A finals dels setanta l'estat de l'edifici de la facultat era bastant dolent. Era un edifici no pas vell en si mateix, perquè s'havia inaugurat feia només setanta anys, però sí que estava envellit (15). Amb el pas dels anys s'havien anat fent petites modificacions,

però cap reforma important. L'estat d'algunes de les aules, de les conduccions de gas i electricitat, i de soterranis aprofitats sense ventilació, eren les insuficiències més punyents i visibles. Hi hagué incendis a més d'una de les aules, i el risc, per inseguretat, era evident.

El rectorat fou sensible a aquesta situació i es posà fil a l'agulla. La visita dels caps tècnics del ministeri d'Educació i Ciència, o d'Universitats segons el moment, va iniciar l'elaboració d'un projecte per posar l'edifici altra vegada en condicions. El març de 1979 fou aprovat, per la Junta de Govern de la Universitat, un pla d'inversions i obres entre els quals estava, en primer lloc, el projecte de remodelació de la facultat de medicina. Ara no és el moment, per extensió i perquè han passat pocs anys, d'allargar-se en les interferències que hi hagué en aquest projecte. Es va tardar gairebé cinc anys en començar a treballar directament, amb obres no amb papers, a la facultat. El primer gran problema que es va plantejar fou el de que els fonaments de l'edifici no podien aguantar tot el pes. Calia doncs reforçar-los, i així foren literalment enterrats sota terra, per a reforçar els fonaments, moltes dotzenes de milions de pessetes (16).

Teòricament per fer les obres més de pressa, i el compromís dels tècnics i del rectorat, repetim, fou que estarien llestes en dos anys, es van traslladar les càtedres i departaments de la facultat, provisionalment a instal·lacions del campus de Pedralbes, cedides principalment per la facultat de Farmàcia i els Col·legis Majors. L'any 1984 va començar el trasllat i l'abril de 1985 es completava l'exili dels departaments. Sembla que la tornada és el setembre de 1996, al cap de més de dotze anys.

Hi hagué una considerable manca de visió i traça negociadora quan el rectorat de la universitat es va deixar escapar uns terrenys idonis, per proximitat i espai, que permetien resoldre el problema. Hi cabien totes les unitats de bàsiques que estaven a l'edifici de la facultat i aquest quedava per a aules, biblioteca i administració. El terreny estava just al davant de la facultat, a la cruïlla Casanova-Rosselló. La propietat del terreny, la Caixa, estava ben predisposada i la prova és que va acabar, al cap de poc temps, passant-los a l'Hospital Clínic en bones condicions.

Les assignatures i els professors

En aquesta etapa el pla d'estudis només va variar lleugerament en el període bàsic, que es deia primer cicle, i gairebé gens en el període clínic o segon cicle. En el període preclínic es van introduir a primer curs tres assignatures noves: Física Mèdica, que ja havia existit; Bioestadística, que actualitzava les matemàtiques de l'antic curs comú, i Biologia Cel·lular, que recordava l'antiga Biologia del mateix curs comú. La Fisiologia quedava definitivament desdoblada en dues, i la part general s'integrava molt més en la nova matèria de Bioquímica. Les Anatomies quedaven en dos cursos, sense l'afegitó de la Tècnica Anatòmica, que estava totalment desfasada com a assignatura independent, i de fet ja feia molts anys que no eren més que les pràctiques —per altra banda molt minces— de dissecció de l'anatomia. La Psicologia anava incrementant, poc a poc, el seu pes i la Microbiologia passava a tercer curs, integrant-se més en la visió hospitalària.

De fet el primer cicle, tot i que li hem dit bàsic o preclínic, estava trencat. Les matèries de tercer curs, totes elles, tenien una vinculació hospitalària. I això es va veure més clar quan, amb el desplaçament al campus de Pedralbes de l'any 1985, dues ja estaven a l'hospital (Patologia General i Terapèutica Física), dues s'hi van quedar aleshores (Anatomia Patològica i Microbiologia) i només la Farmacologia va anar a Pedralbes, tot i que hi ha un servei hospitalari de Farmacologia. Així el tercer curs s'ha integrat pràcticament com a començament del període clínic.

En el segon cicle els canvis en les assignatures foren reduïts. Potser el més visible la condensació, algun temps, de l'obstetrícia i la ginecologia. En canvi fou important el canvi en les pràctiques, que ja hem esmentat en l'estructura del curs rotatori. I de manera gairebé imperceptible en el paper —es mantenien oficialment les tres assignatures de Patologia Mèdica—, però ben real, les antigues mèdiques s'anaven trencant en diverses especialitats que es corresponien, a més, amb els serveis hospitalaris.

Comentarem, amb un mínim detall, com han estat les assignatures i el professorat en aquests anys, de manera gairebé només descriptiva, perquè es tracta de fets ben recents, per la crítica dels quals hi ha poca distància en anys. Pel que fa als professors, en principi si no s'indica altra cosa, s'esmenten els nomenats fins al trasllat a Pedralbes.

LES MATERIES DE PRIMER CICLE

1. L'Anatomia. El doctor Domingo Ruano i Gil va substituir el doctor Gil Vernet l'any 1966. Nascut a Las Palmas el 1932, va estudiar a Cadis, on fou deixeble d'Orts Llorca i seguí a aquest a Madrid. Quan es va jubilar el doctor Taure el 1973 la seva càtedra no fou coberta, i es dotà una agregaduria, que va guanyar l'any 1975, el doctor Ginés Domenech i Ratto, el qual passà després a la universitat de Múrcia. Posteriorment fou agregat el doctor Antoni Tejedo i Mateu, que havia guanyat primer la plaça de Santander. El doctor Tejedo, nascut a Barcelona el 1932, fou secretari de la facultat l'any 1979, fins el 1981. L'any 1983 va accedir a la càtedra de Barcelona. Durant alguns anys seguí com a professor adjunt el doctor Antoni Vega i Sala.

2. La Biologia Cel·lular fou inicialment un ensenyament desdoblant de la Histologia. La portava el doctor Didac Ribas, amb la col·laboració principalment del doctor Jordi Domingo i Feliubadaló, que ha estat catedràtic el 1988.

3. La Física Mèdica va tenir una dependència inicial de la càtedra de Terapèutica Física. Després d'una etapa de tensions va passar a dependre directament del degà, que era el doctor Obiols. Al cap d'un temps el seu cap més visible fou el doctor Daniel Navajas i Navarro, que actualment és catedràtic de la matèria.

4. La Bioestadística va començar adscrita a l'ensenyament de Psicologia i en fou el primer responsable el doctor Josep Corominas i Busqueta, que era professor adjunt amb el doctor Obiols. El doctor Corominas fou bastants anys secretari de la facultat, amb el deganat d'Obiols. A començaments dels anys vuitanta, dedicat a la seva carrera política, va deixar la facultat. Posteriorment fou responsable de la matèria el doctor Joan Sentís i Vilalta, que actualment la porta com a catedràtic.

5. La Bioquímica s'anà separant, lentament, del marc de la Fisiologia. Estava dins de l'estructura de la càtedra que portava el doctor Santiago Vidal i Sivilla. Un primer encarregat, de fet, fou el doctor Jordi Gras i Riera (n. 1915), estudiós sobretot de les proteïnes, que fou un dels capdavaners d'aquesta matèria, de la que feu un text útil per a estudiants. El primer professor numerari fou el doctor Josep Carreras i Barnés, nat a Palamós el 1943. Fou adjunt numerari el 1973, agregat el 1975, catedràtic per poc temps de Badajoz, i es va incorporar a la facultat el 1977. Fou degà el 1982 i el primer cap de la Divisió de Ciències de la Salut el 1986. Un professor de la càtedra, el doctor Ramon Bartrons va guanyar la càtedra de Bioquímica de la facultat d'Odontologia i el 1995 el doctor Ferran Climent una nova càtedra de Bioquímica a la facultat.

6. La Fisiologia la portava el doctor Santiago Vidal i Sivilla des de l'any 1959 (17). El doctor Vidal, nascut a Tàrragona el 1916, es va jubilar el 1985. Entre els seus adjunts han accedit a la càtedra els doctors Ramon Segura i Cardona, August Corominas i Vilardell, Josep Carreras i Barnés, Cristóbal Mezquita i Pla, i Arcadi Gual i Sala. Entre els professors adjunts de la càtedra, a les primeres fornades hi havia els doctors Josep Vives i Mañé i Andreu Domingo i Albós, i més tard els doctors Antoni Balagué i López, Joan Barbany i i Cairó, i Jordi Palès i Argullós.

7. **La Histologia** fou ocupada l'any 1971, per concurs de trasllat, pel doctor Dídac Ribas i Mujal, nascut a Manresa el 1922. Fou professor adjunt amb el doctor Sánchez Lucas i el 1960 va guanyar la càtedra de la universitat de Santiago i després la de Sevilla. Entre els seus deixebles han accedit a la càtedra els doctors José María Rivera Pomar, a Bilbao; Amador Jover Moyano, a Còrdova; Olga Ferrer a La Laguna; Jordi Marsal i Jordi Domingo a Barcelona; Josep Maria Tomàs i Ferré a Reus, i Josep Esquerda i Colell a Lleida. Quan es va jubilar el succeí en la càtedra el doctor Jordi Marsal i Tebé. En els anys que la va ocupar el doctor Ribas va convertir aquesta càtedra inicial d'"Histologia i Anatomia Patològica" en tres: les de "Biologia Cel·lular", "Histologia" i "Anatomia Patològica".

8. **La Psicologia** està unida, encara avui, a la psiquiatria des d'un punt de vista d'organització docent. Inicialment, en els anys quaranta, la va explicar un temps el doctor Pere Font i Puig, catedràtic de la facultat de Lletres. Quan va venir el doctor Sarró la va incorporar com un apèndix de la psiquiatria. El doctor Obiols la va deixar gairebé en mans del doctor Josep Corominas i Busqueta, que li va donar una certa estructura pròpia.

9. **La Microbiologia** fou portada pel doctor Agustí Pumarola i Busquets des de l'any 1963 en que va venir des de Salamanca, però fent una nova oposició (18). El doctor Pumarola havia nascut a Barcelona l'any 1919. Fou adjunt del doctor Covaleta. Fou expert de l'OMS en leptospirosi, membre de l'Acadèmia des del 1971. Es va jubilar el 1986 i va morir el gener de 1987. Fou un bon creador d'escola, inicialment a Salamanca i després a Barcelona. Dels seus col·laboradors a Salamanca han accedit a la càtedra els doctors García Rodríguez i Mellado Polo, i a Barcelona els doctors Antonio Rodríguez Torres, ara a Valladolid, Maria Beltran Dubon, ara a Alcalà, i Maria Teresa Jiménez de Anta, a Barcelona. El 1995 ha guanyat una càtedra el doctor Tomàs Pumarola.

10. **La Farmacologia** fou portada fins l'any 1980, en que es va jubilar, pel doctor Valdecasas. Després va venir, per concurs de trasllat, el doctor Josep Antoni Salvà i Miquel, que estava a l'Autònoma. El doctor Salvà, nascut a Berga el 1918, portava una llarga carrera docent, adjunt a Barcelona, catedràtic a Cadis i València, a l'Autònoma havia estat degà i vice-rector. Aquí encara va tenir temps de ser degà el 1984, fins a la seva jubilació el 1985. La seva vacant no es va cobrir. El doctor Salvà és membre de les Acadèmies de medicina i de farmàcia, de la que ha estat president. L'any 1983 va accedir també a la càtedra el doctor Xavier Forn i Dalmau, que havia guanyat l'oposició d'agregat l'any 1973 i va estar uns anys als Estats Units. L'any 1975 van ingressar, com a professors adjunts numeraris, els doctors Leocadio Rodríguez Alvarez i Eulàlia Planas i Domingo.

11. **L'Anatomia Patològica** estava unida a la càtedra d'Histologia. El doctor Ribas va desdoblar-la i l'any 1980 va venir, per concurs de trasllat, el doctor Antonio Cardesa i García, que era catedràtic de Valladolid. Cardesa nasqué a Huesca l'any 1939. Aquí ha desenvolupat el vessant hospitalari de l'assignatura. Dos dels professors inicials, els doctors Jaume Prat i Olga Ferrer, van accedir a càtedres de la matèria. Avui estan a les universitats Autònoma de Barcelona i La Laguna respectivament. En aquest període ha

estat adjunt numerari, des del 1973, el doctor Antonio Palacín i Forgue, i després el doctor Josep A. Bombí i Latorre.

12. La Terapèutica Física, vacant per jubilació del doctor Carulla l'any 1965, fou ocupada pel doctor Marià Badell i Suriol a finals del mateix any. El doctor Badell havia estat adjunt a Barcelona i el 1962 havia guanyat la càtedra de Valladolid. Va néixer a Barcelona el 1917. Després de la seva jubilació fou substituït, el 1987, pel doctor Miguel Gil Gayarre, (n. 1932), catedràtic des del 1966, que va venir malalt i va ocupar la càtedra pocs anys, morint el 1992. El 1996 ha guanyat la càtedra el doctor Josep M. Mercader i Sobrequès.

13. La Patologia General fou ocupada l'any 1968 pel doctor Alfons Balcells i Gorina, que va venir per trasllat des de Salamanca. El doctor Balcells, nascut a Barcelona el 1915, havia estat adjunt amb el doctor Soriano. L'any 1955 va guanyar la càtedra de Salamanca, on fou rector i, per raó del càrrec, procurador en Corts, durant alguns anys. Es va jubilar el 1985. Professor adjunt numerari ho fou el doctor Miguel Ingelmo i Morín. La càtedra vacant fou ocupada el 1987 pel doctor Alvaro Urbano i Márquez, que havia estudiat a Salamanca.

LES MATERIES DE SEGON CICLE

14. La Patologia i Clínica Mèdica l'any 1968 estava clarament dividida i estructurada en tres matèries. Però les coses van anar canviant amb un cert ritme. Hi havia tres catedràtics que es van anar jubilant, el doctor Pedro i Pons el 1968, el doctor Soriano el 1973 i el doctor Gibert Queralto el 1977. De les tres càtedres una sola, la primera vacant, es van cobrir pel mecanisme habitual, per trasllat i va venir el doctor Rozman l'any 1969. La segona va ser convertida en agregaduria i la tercera va estar congelada algun temps, esperant la nova legislació que permetés tenir més veu a la universitat on hi ha la vacant. Això va portar a un canvi en l'estructura. De fet, al cap del temps, la Patologia Mèdica com a tal ha desaparegut, desdoblada en nombroses especialitats, definides d'acord amb la realitat assistencial i l'estructura hospitalària.

L'any 1985, en que acabem aquest període, hi havia quatre catedràtics de l'àrea de coneixement: els doctors Ciril Rozman, Joan García Sanmiguel, Lluís Revert i Jordi Estapé. Aquest dos ja havien accedit a agregaduries específiques, de Nefrologia i Oncologia respectivament. El doctor García Sanmiguel encara ho havia fet a una agregaduria de Patologia Mèdica, l'any 1976.

El doctor Ciril Rozman i Borsnart va néixer a Ljubliana, Eslovènia, l'any 1929. Va fer els estudis de medicina a Barcelona i es va formar a l'escola del doctor Pedro i Pons, com a col·laborador més destacat del doctor Farreras. Just acabat d'arribar fou vicedegà, durant tres anys, amb el doctor Pera (1969-1972). El seu text de Patologia Mèdica, successor directe dels vells Domarus i Farreras, s'ha fet clàssic. El seu camp de dedicació més aprofundit és el de l'hematologia, i en els últims anys ha tingut més repercussió

ciutadana la pràctica dels injerts de moll d'os. Es membre de l'Acadèmia de Medicina des del 1990.

El doctor Joan García i Sanmiguel (n. 1936), porta a l'hospital l'àrea de malalties infeccioses. El doctor Lluís Revert i Torrellas (n. 1928), porta el servei de malalties del ronyó, i el doctor Jordi Estapé i Rodríguez (n. 1933), porta el servei d'oncologia de l'hospital. Posteriorment han estat catedràtics de l'àrea de coneixement de "Medicina" els doctors Emili Montserrat (1986), Francesc Navarro (1988), Vicenç Arroyo (1991), Francesc Gudiol, de l'Hospital de Bellvitge (1996) i Josep Terés (1996), que ja ho era, des de feia alguns anys, de Lleida.

15. La Patologia Quirúrgica tenia l'any 1968 tres càtedres amb tres catedràtics. Feia només un any que s'havia restablert una situació que era anòmla des del 1939. Les tres càtedres estaven portades pels doctors Ramon Arandes, Pere Piulachs i Cristóbal Pera. Hi havia, a més, una càtedra d'Urologia que des del 1972 portava el doctor Josep Maria Gil i Vernet. El doctor Piulachs va morir l'any 1976 i la seva càtedra fou canviada per una d'Anestesiologia, que va ocupar de seguida el doctor Miguel A. Nalda i Felipe, que venia de la universitat de Salamanca. Quan es va jubilar el doctor Arandes, l'any 1982, la seva càtedra quedà congelada fins a la nova estructuració.

El doctor Cristóbal Pera i Blanco Morales (n. 1927) va fer els estudis de medicina a la facultat de Sevilla. Va guanyar la càtedra de Barcelona, per oposició l'any 1967. El 1969 fou, durant tres anys, degà de la facultat, fent equip deganal amb el doctor Rozman. No hi ha el record de que fins aleshores hi hagués hagut un deganat amb un tàndem de medicina i cirurgia. El secretari de la facultat era el doctor Joan Sánchez i Lloret, professor adjunt de cirurgia. Va intentar una incipient selectivitat i sobretot l'edificació d'un altre hospital, traslladant el Clínic fora del centre de la ciutat. Entre els col·laboradors de Pera han accedit a la càtedra els doctors Joan Sánchez i Lloret el 1986 i Laureà Fernández Cruz el 1989, tots dos a la universitat de Barcelona. L'any 1996 ha guanyat una càtedra, a l'hospital de Bellvitge, el doctor Eduard Jaurrieta.

16. L'Anestesiologia. Es va dotar la càtedra l'any 1976 sense que hi hagués assignatura a la llicenciatura. La va ocupar, a començaments de 1977, el doctor Miguel A. Nalda i Felipe, (n. 1931), que venia de la universitat de Salamanca, on havia accedit a la càtedra el 1975. El doctor Nalda s'ha ocupat bàsicament de l'organització d'un servei modern d'anestèsia a l'hospital. Fou degà de la facultat de 1985 a 1987.

17. La Urologia. Es una altra de les càtedres que no tenien una matèria definida de manera clara en els estudis de llicenciatura. Fou dotada l'any 1972, en un bloc de quatre càtedres per designació directa, repartides dues per l'Autònoma i dues per la universitat de Barcelona, ambdues a la facultat de medicina. Aquestes van ser l'oftalmologia i la urologia. A l'Autònoma foren també la urologia, pel doctor Antoni Puigvert, i una altra que no era de medicina pel doctor Joan Oró.

Fou nomenat catedràtic d'Urologia el doctor Josep Maria Gil i Vernet (n. 1922), cap del servei de l'Hospital, que fou el principal impulsor dels transplants de ronyó en el país. Es dedicava bàsicament al vessant assistencial. Deixeble seu fou el doctor Pablo Carretero, que el succeí en la càtedra el 1988.

18. L'Obstetrícia i Ginecologia. La jubilació del doctor Usandizaga, i la mort prematura del doctor Emili Gil i Vernet, a començament del 1970, van fer que aquest període comencés pràcticament amb dos catedràtics nous. Eren els doctors Jesús González Merlo, per l'Obstetrícia, a començaments de 1969, i el doctor Víctor Conill i Serra, per la Ginecologia, a començaments de 1971. González Merlo ha estat catedràtic fins a la seva jubilació el 1991. Conill va passar al cap de pocs anys a l'Autònoma i es va fer càrrec del seu servei el doctor Xavier Iglesias, aleshores professor agregat.

El doctor Jesús González Merlo, nascut el 1926, s'havia format a Madrid amb el doctor Botella. Va guanyar l'oposició el 1969, succeint a Usandizaga. Entre els seus deixebles han accedit a la càtedra els doctors Xavier Iglesias i Joan Vanrell, ambdós a Barcelona. El doctor Xavier Iglesias Guiu, (n. 1936) fou professor agregat a Saragossa i Barcelona, i catedràtic el 1983. Fou vice-degà de la facultat el 1979 i vice-rector de la universitat de Barcelona el 1981. L'any 1973 va ingressar en el cos de professors adjunts el doctor Emili Gil-Vernet i Huguet.

19. L'Oftalmologia seguí portada pel doctor Casanovas, catedràtic de Barcelona de 1955 a 1975. La seva vacant fou coberta l'any 1976 pel doctor Demetrio Pita Salorio (n. 1944), format a la universitat de Santiago. Poc temps abans s'havia produït un episodi conflictiu ja esmentat. El 1972, quan es van nomenar quatre catedràtics per designació directa, tots per a les dues universitats de Barcelona, i tres d'ells per medicina, un era el doctor Joaquim Barraquer i Moner, que estava destinat a la nostra facultat. Sembla que la proposta la va fer directament el rectorat, aleshores a càrrec del doctor Estapé. En tot cas no constava cap acord de la facultat fent la petició. El nomenament per via directa, que s'afegia al del doctor Gil Vernet per la urologia, va crear molts problemes. El doctor Casanovas, catedràtic de l'assignatura, va presentar la seva dimissió. Fou recolzat per la facultat i les coses van acabar al cap de poc temps amb el nomenament del doctor Barraquer per la càtedra de Cirurgia Ocular de l'Autònoma, on no hi havia cap catedràtic de la matèria.

20. L'Oto-rino-laringologia. El doctor Adolf Azoy es va jubilar l'any 1971. Aquell mateix any el professor adjunt, el doctor Josep Traserra i Parareda, havia guanyat la càtedra de Saragossa. El doctor Traserra, nascut el 1931 i format a Barcelona, va venir, per concurs de trasllat, a començaments del 1973. Al cap de poc temps fou vice-degà amb el doctor Obiols i vice-rector, en el rectorat curt del doctor Jiménez de Parga. L'any 1990 va ingressar a l'Acadèmia de Medicina. L'any 1975 va integrar-se en el cos de professors adjunts el doctor Ramon Avellaneda.

21. La Pediatria fou portada des del gener de 1965 pel doctor Manuel Cruz Hernández. D'origen granadí, deixeble del doctor Galdo, nascut el 1926, va guanyar molt jove la càtedra de Cadis. Aquí va trobar una càtedra que feia deu anys que estava sense un cap efectiu. La seva tasca ha estat la de mantenir un servei eficient que potser ha fet poc soroll. La càtedra tenia una revista pròpia i el nivell de publicacions ha estat alt. Inicialment el seu professor adjunt fou el doctor Josep A. Molina i Font, adjunt numerari el 1973, professor agregat el mateix any, i després catedràtic de Granada. El doctor Cruz es va jubilar el 1991. Poc abans s'havia dotat una segona càtedra que guanyà el doc-

tor Rafael Jiménez González l'any 1987. També foren professors adjunts numeraris els doctors Francisca Ballesta Martínez, Francisco Rodríguez Hierro i Santiago Ferrer Pi.

22. La Psiquiatria va quedar vacant l'any 1970, per jubilació del doctor Ramon Sarró. Va venir, per concurs de trasllat, el doctor Joan Obiols i Vié, que el mateix any 1970 havia guanyat la càtedra de la universitat de Santiago. Obiols havia nascut l'any 1919 a Granollers i durant molts anys fou el professor adjunt de la càtedra. Al cap de poc temps d'haver arribat va ser elegit degà de la facultat i ho fou des del setembre de l'any 1972 fins el febrer del 1979. La seva etapa va coincidir amb l'època més moguda de la vida de la facultat, i probablement més difícil de ser portada. Com a problemes específics hi havia l'elevat nombre d'alumnes, els que plantejaven els alumnes estrangers, les reivindicacions laborals del professorat no numerari, la insuficiència de l'edifici. Cap d'aquests problemes era propi només de la nostra facultat i el degà no tenia a les mans les eines per resoldre'ls.

Coincidia, a més, amb l'època més moguda políticament, el final de la dictadura i l'inici de la transició. Obiols tenia capacitat per sortir-se de les coses i difícilment un altre degà hagués pogut complir sencers dos períodes. Tenia dos vicedegans que, en successió foren els doctors Víctor Conill, Domingo Ruano, Josep Traserra i Jacint Corbella. Obiols, tot i que resolva moltes coses personalment, formava un equip, en el qual cal esmentar també els doctors Josep Corominas i Antoni Castells, com a secretaris, i Ricard Castillo com a cap d'estudis. La universitat també tenia els seus problemes, i com a degà més antic s'encarregà del rectorat de la universitat l'any 1977, substituint al doctor Manuel Jiménez de Parga, fins que l'any 1978 fou elegit el doctor Antoni Badia.

Van ingressar en el cos de professors adjunts l'any 1973 el doctor Joan Coderch, i el 1975 els doctors Josep Corominas, que es dedicava més a la Psicologia i Enric González i Monclús, que es cuidava de la Psiquiatria. Més tard va tenir, com a professor agregat el doctor Carles Ballús, que el va succeir en la càtedra. El doctor Joan Obiols va morir, de repent, el mes de juliol de 1980 (19).

Aleshores el doctor Ballús ja havia accedit a la càtedra de la universitat de Còrdova i es va fer càrrec interinament de la de Barcelona el doctor Dídac Parellada i Feliu, (n. Tiana, 1914), antic director de San Boi i de Santa Coloma. Aviat, però, per concurs de trasllat, en el qual van participar altres dos catedràtics de l'assignatura, que havien estat a Barcelona, els doctors Carles Ruíz Ogara i Manuel Ruíz i Ruíz, va venir el doctor Carles Ballús i Pascual.

El doctor Carles Ballús i Pascual, nascut a Navàs l'any 1928, s'havia format en bona part en el dispensari de Medicina Psicosomàtica, de la Clínica Mèdica A, que portava el doctor Santiago Montserrat, una de les personalitats més brillants de la psiquiatria aquí en els anys cinquanta i seixanta. Després es decantà en part per la Psicologia i fou professor agregat a la facultat de Lletres, l'any 1974 i àdhuc catedràtic. Va retornar a la Psiquiatria en el servei del doctor Obiols.

23. La Dermatologia. Després de la mort del doctor Xavier Vilanova, el maig de 1965, es va fer càrrec de la càtedra, primer en qualitat de professor adjunt, i després per oposició l'any 1967, el doctor Joaquim Piñol i Aiguadé. Piñol havia nascut l'any

1917 a Puigcerdà, incidentalment, perquè era d'origen priorati, de Cornudella. Adjunt durant molts anys amb el doctor Vilanova, era un dels puntals del servei. Inicialment la seva sordària, no tan intensa com la del doctor Dulanto, el féu retret. Fou un gran clínic estudiós, entre altres coses, de les porfiries. Va morir l'agost de 1977 i el seu discurs és un dels pocs que s'han llegit de manera pòstuma a l'Acadèmia de Medicina (20).

Aleshores va venir, per concurs de trasllat, el doctor Josep M. Mascaró i Ballester, antic professor adjunt, que Piñol havia promocionat a professor agregat, i que era catedràtic de València. El doctor Mascaró, nascut el 1932, ha seguit la tradició de relacions internacionals de l'escola de dermatologia catalana. El seu professor agregat, doctor Antoni Castells i Rodellas, va ser un temps secretari de la facultat, i després va guanyar la càtedra de la universitat de València. Actualment està a l'Autònoma.

24. La Medicina Legal. El doctor Miquel Sales es va jubilar l'any 1973. Havia estat un temps curt, poc menys d'un any, degà el 1969. La càtedra fou ocupada interinament, com a encarregat pel doctor Jacint Corbella i després pel doctor Joan Martí Lloret. L'any 1976 va venir, per concurs d'accés, el doctor Corbella que l'any anterior havia guanyat la plaça d'agregat de l'Autònoma. De manera progressiva la càtedra ha separat els continguts de la Medicina Legal clàssica i la Toxicologia, fins que es va dotar una segona càtedra, que va guanyar l'any 1988 el doctor Emili Huguet i Ràmia. El doctor Huguet s'ha fet càrrec de la Medicina Legal i el doctor Corbella de la Toxicologia. Jacint Corbella, nascut a Manresa el 1937, ha estat vicedegà amb el doctor Obiols, degà de la facultat de 1979 a 1982 i vice-rector de 1986 a 1988 amb l'equip del rector Bricall. Entre els seus col·laboradors han accedit a la càtedra els doctors Joan Martí Lloret, a la universitat d'Alacant; Manuel Rodríguez Pazos, a l'Autònoma; Emili Huguet i Ràmia a la de Barcelona i Josep Lluís Domingo i Roig a la universitat Rovira i Virgili, de Tarragona-Reus. D'acord amb els nous plans d'estudi es féu càrrec també de l'ensenyament de la Toxicologia a la facultat de Farmàcia l'any 1987 (21).

25. La Higiene i Sanitat ha canviat el seu nom pel de Medicina Preventiva i Salut Pública. L'any 1965 es féu càrrec de la càtedra, vacant per mort del doctor Covaleta, el doctor Francesc González i Fusté. Antic adjunt de Barcelona, des de feia anys, el 1960 fou catedràtic de Saragossa i d'allí va venir per trasllat. Es va jubilar l'any 1986 i des del 1974 era membre de l'Acadèmia de Medicina. El seu adjunt dels últims temps era el doctor Joaquim Oromí i Durich. Després de la seva jubilació va venir, el 1987, el doctor Lluís Salleras i Sanmartí.

26. La Història de la Medicina estava portada al començament d'aquesta etapa, i per temps breu, pel doctor Ramon Sarró, que igual que abans el doctor Usandizaga, tenia l'assignatura acumulada, sense dotació de la càtedra. Jubilat el doctor Sarró a finals del 1970, fou encarregat de l'assignatura el doctor Manuel Carreras i Roca, que va ser el responsable de l'ensenyament fins l'any 1984, en que es va jubilar. Durant la dècada dels setanta en un moment determinat es va dotar una agregaduria per Història de la Medicina, per cobrir la plaça en propietat. Convocada a trasllat va concursar un únic aspirant, el doctor Lluís García i Ballester, que abans de resoldre's el concurs va retirar la documentació. Més tard, el 1986, i encara més complicat, es repetiria una

.....

història d'aquest tipus. Convocada la càtedra a oposició la va guanyar, l'any 1986, el doctor Joan Riera i Palmero, que ja era catedràtic de la universitat de Valladolid, el qual no va prendre possessió de la càtedra. L'any 1984 es va encarregar de l'ensenyament el doctor Josep Maria Calbet i Camarasa, que ja havia estat ajudant amb el doctor Carreras. Ja en el període següent va deixar la docència i en fou encarregat el doctor Manuel M. Escudé i Aixelà.

27. La Deontologia. Era una assignatura de l'últim curs, introduïda des del pla de 1944. En els últims temps, quan moltes facultats de medicina la van suprimir sense més, aquí va passar a ser optativa. El professor encarregat fou aleshores el doctor Manuel Cuyàs. Quan aquest es jubilà se n'ocupà el doctor Albert Royes.

28. L'Estomatologia. L'any 1966 es va crear una escola d'especialitat, diferent de les altres, per la formació d'estomatòlegs. El primer director efectiu en fou el doctor Domingo Ruano, catedràtic d'anatomia. La direcció més específicament odontològica fou portada gairebé des del principi pel doctor Antoni Nadal i Valldaura, que en va ser el primer professor numerari, primer com a agregat i després com a catedràtic. L'escola tenia una vida pròpia, independent de la resta de la facultat, amb un funcionament bastant autònom, tot i que depenia del deganat. En algun temps també va patir els problemes de plètora, no tant com la facultat de medicina, però tanmateix amb un grau elevat de conflictivitat. Aleshores fou el rectorat el que directament va voler afrontar els problemes. Una ampliació en el nombre de càtedres no va arribar fins a l'any 1986, ja amb una nova ordenació del professorat. Aquell any van entrar tres catedràtics més, els doctors Artur Costa, Enric Pifarré i Josep Conde, i el 1987 el doctor Esteve Brau.

L'ENSENYAMENT DE TERCER CICLE

Comprèn clàssicament els cursos de doctorat, i també els d'especialització. Aquest tipus d'ensenyaments en aquest període ha experimentat canvis molt marcats.

Pel que fa al doctorat es va passar de les clàssiques quatre assignatures que s'havien d'escollir entre una llista curta, de la qual eren en principi responsables només professors a nivell acadèmic de catedràtic numerari, a tenir una oferta de més de cinquanta cursos, entre els que se n'havien d'escollir també quatre, i amb professorat molt més extens en el seu nivell. A l'Anuari de la Universitat pel curs 1969-1970 se citen 10 cursos (22). Després van créixer. No en donem la relació perquè podia variar d'un any a l'altre i quan es publicaven conjuntament els cursos i les condicions, per a les tres universitats d'aleshores, constituïen un volum d'un gruix formidable. Solien ser cursos no massa llargs, amb un grau d'exigència relativament escàs, tot i que en molts el nivell era prou alt. Però el fet de ser assignatures optatives, quatre entre més de cinquanta, feia que si alguna era molt difícil, els alumnes es matriculessin d'altres i si volien aprendre-la es matriculaven de més a més.

L'altre aspecte del tercer cicle és l'especialitat. Aquí les coses també van variar molt en aquest període. La primera llei d'especialitats datava del 1955, però en principi fou

d'un compliment molt superficial. Un dels mecanismes per accedir a un títol d'especialista era estar dos anys apuntat al Col·legi de metges com a especialista. Es van crear escoles d'especialitat, al redós de les càtedres universitàries i els serveis hospitalaris. Algunes ho foren abans de que es fes la llei d'especialitats i responien a necessitats reals de la formació del postgraduat, en un context molt diferent de l'actual. Després el seu nombre va augmentar i sovint se solapaven amb la feina de formació pràctica hospitalària. Abans de l'any 1960 només n'hi havia quatre. La primera fou la de cardiologia, creada el gener de 1952, portada pel doctor Joan Gibert i Queralto. El mateix any 1952 es va crear una segona escola, de "Dermatologia i Venereologia", dirigida pel doctor Xavier Vilanova. El 1954 es creà la d'Urologia, portada pel doctor Salvador Gil Vernet. Aprovada ja la llei d'especialitats, l'any 1957 es va crear una Escola professional d'Hematologia, adscrita a la càtedra de patologia Mèdica del doctor Pedro i Pons, i portada en realitat com a motor principal pel doctor Pere Farreras.

Després ja hi hagué cua. El 1962 es creen les d'oftalmologia, farmacologia i otorino-laringologia, i així l'any 1969 s'arribava a les vint escoles d'especialitat. Entre elles cal fer-ne esment de dues, per les seves característiques. Una fou creada l'any 1967 a l'Hospital de sant Pau, quan encara no hi havia cap més universitat a Catalunya. Era la de l'Institut d'Urologia que dirigia el doctor Antoni Puigvert, que al cap d'uns anys fou catedràtic de l'Autònoma. L'altra era l'Escola d'Estomatologia, creada el 1966, i amb reglament aprovat l'any 1970. Va tardar anys en posar-se en funcionament. Fou el germen d'una Escola que tenia cursos propis, diferents de totes les altres, amb professorat propi, i que ha estat la base de la facultat d'Odontologia. També depenia de la facultat, amb una organització i un nivell diferents, l'Escola d'Ajudants Tècnics Sanitaris, que aplegava els antics i clàssics ensenyaments de practicant, infermera i llevadora. Després va passar a ser Escola Universitària de Diplomats d'Infermeria.

L'ESTRUCTURACIO INICIAL EN DEPARTAMENTS

Els departaments són una realitat avui important en l'estructuració universitària. A la facultat es van crear per dues ordres ministerials del mes de novembre de 1967. Aleshores van tenir una realitat només burocràtica. Es van crear onze departaments, que de fet alguns ni es van constituir perquè no servien de res, ni tenien en principi cap finalitat concreta. Però com tantes coses de paper el que comença en poc acaba complicant-se. L'any 1975 el nombre de departaments era de tretze. Més tard, l'any 1981, la Junta de facultat va acordar una nova ordenació, que d'acord amb la realitat existent, de fet equiparava els departaments amb les càtedres, tot i reunint les que tenien el mateix nom (23). Es va acordar l'existència de 21 departaments, i van quedar tres matèries despenjades, com a subdepartaments, depenent, amb caràcter personal, del director d'un altre departament ja existent. Eren les matèries de Bioestadística, Física Mèdica i Història de la Medicina. Després, en el capítol final, que recull l'activitat de la facultat a partir de 1985, veurem, com s'ha modificat la valoració que es tenia dels departaments.

Després de 1985

Hi ha un període molt curt, que centrem en l'any 1985, data en que es va buidar l'edifici de la facultat. Al voltant d'aquesta data hi ha molts fets que han marcat, de manera en part traumàtica tot i que amb significats diferents, un canvi profund en la facultat. Hi hagué fets importants que han afectat bàsicament, i tots ells en profunditat, a tres àrees ben diferents. D'una banda l'estructura física, és a dir problemes físics i materials de localització. Altres afecten el professorat, és a dir problemes de persones. I en tercer lloc problemes burocràtics, o si es vol administratius.

El fet més visible, i que afectà només a la nostra facultat, és l'exili, el pas "provisional" al campus de Pedralbes de la majoria de càtedres i departaments que estaven a l'edifici del carrer de Casanova, no al de Villarroel, que és ara l'adreça oficial de l'Hospital Clínic. El segon fou els canvis en el professorat, de signe divers; d'una banda la jubilació anticipada d'un conjunt de professors, d'altra un nou sistema d'accés al professorat. El tercer fou una nova estructuració, pròpia de la universitat de Barcelona, en divisions, i una nova distribució departamental. Tot això s'ha produït en molt poc temps, de manera poc menys que simultània, i per tant el seu impacte ha estat multiplicador. Hi ha, a més, molts altres aspectes, que comentarem breument.

A) ELS ASPECTES MATERIALS

1. L'exili a Pedralbes

Per fer les reparacions en un edifici que estava malmès es va pensar que es farien més de pressa, i més bé, si l'edifici estava buit, que si s'hi mantenia l'activitat. Aquesta fou la raó teòrica per la qual es va buidar durant el curs 1984-1985. El resultat posterior ha demostrat que la "rapidesa" no fou un argument vàlid.

El lloc escollit fou el campus de Pedralbes, en el recinte de la facultat de farmàcia. Aquesta facultat tenia un annex, per a ampliació, que fou cedit, provisionalment, i amb la promesa que seria utilitzat només dos o tres anys, a la facultat de medicina. Un problema, prou important, és que l'espai era insuficient. De fet no s'hi cabia, amb un mínim de condicions. Primer van anar-hi els departaments que no tenien vinculació

hospitalària, i ja van omplir l'annex, que a més havia de reservar espai per les classes als alumnes de primer cicle.

Al cap de mig any els altres departaments que encara quedaven també van haver de marxar: Anatomia Patològica i Microbiologia van anar íntegrament a l'hospital, en condicions de considerable estretor. Medicina Legal i Toxicologia va fer una divisió doble; la part assistencial de Toxicologia va quedar a l'hospital, mentre el gruix de la càtedra passava a Pedralbes, junt amb Medicina Preventiva. Com que ja no quedava espai a l'annex, ambdós departaments es van situar en sengles soterranis de l'edifici de Col·legis Majors del recinte. Més tard es va disposar d'un espai petit a l'annex, que va servir pel trasllat de Medicina Preventiva i del Laboratori de Medicina Legal.

Mentrestant la situació d'insuficiència, sobretot pel que fa a les aules, era tan clara que en un moment determinat la universitat va pensar com a solució provisional, per les aules, llogar un pis al carrer de Villarroel, al costat del Clínic. La solució era descabellada i es va haver d'abandonar, després de crear una tensió molt forta amb el deganat, que aleshores portava el doctor Nalda.

Les obres del carrer de Casanova s'anaren lentificant fins que van arribar gairebé a un punt mort perquè s'enterraven els diners en els fonaments. A finals del 1985 estaven en un impasse i parades. El nou rectorat va reprendre, amb un esforç considerable, les obres, que han seguit de manera continuada, però evidentment lenta. Fetes per fases, una primera fase de recuperació de la part central de l'edifici ha permès de retornar les aules del bloc central, els estudiants i la biblioteca (que s'ha fet nova a la part alta de l'edifici) però encara no els departaments. Aquella part ja fou inaugurada i ara es va treballant en la resta.

B) ELS ASPECTES PERSONALS

2. La llei de reforma universitària (LRU)

Feia anys que les tensions a la universitat marcaven un camí, el de dotar-les de més autonomia pel seu funcionament. Els diversos ministeris, en el període de govern d'UCD, van intentar fer una llei d'autonomia universitària, que no va reeixir. Finalment al cap del temps, l'agost de 1983, es va fer una llei de reforma universitària, que va portar molts canvis en l'estructura de les universitats, dotant-les de mecanismes d'autogovern. A més, a Catalunya, foren transferides al govern de la Generalitat. Així cada universitat va poder fer els seus estatuts i regir-se per ells, dins dels límits d'un marc general. Els canvis més importants han afectat a la divisió administrativa i al professorat.

3. Els canvis en el professorat

Han estat bàsicament de dos signes diferents. D'una banda es va acordar avançar l'edat de jubilació. Així els funcionaris docents que abans feien la seva tasca fins els

setanta anys passaven a jubilar-se als seixanta-cinc. L'adaptació es va fer de manera ràpida, i així en poc temps van quedar vacants nombroses places de catedràtic i professor titular. En bastants casos aquesta mesura va resultar molt traumàtica, i així alguns professors que havien marxat de l'edifici del carrer de Casanova ja no van poder tornar-hi: acadèmicament van morir a l'exili.

El segon canvi va tenir un signe diferent i té dos vessants: l'accés dels professors agregats i el nou sistema de nomenament. La llei de reforma universitària és de 25 d'agost de 1983 i en aplicació immediata del que s'havia aprovat els professors agregats van accedir a la càtedra en el mateix destí que ocupaven. Així, amb data 21 de setembre de 1983, es van incorporar, millor dit transformar, vuit nous catedràtics, que ja han estat esmentats en un capítol anterior.

La llei de reforma va preveure un sistema diferent de nomenament de professorat en el qual les universitats hi tenien una intervenció decisiva. La distribució de la dotació de noves places ja no la feia el ministeri sinó que estava transferida a les universitats. Per dotar una càtedra nova ja no calia fer viatges a Madrid. També ha estat una època en que s'han dotat més places que mai i el nombre de professors ha augmentat extraordinàriament. Potser és un reflex de la massificació anterior, però ara la situació ha variat a totes les facultats. Un resultat col·lateral ha estat l'allunyament de la major part del professorat de les possibilitats de decisió, i sovint ni tan sols s'ha conservat la possibilitat de tenir una informació suficient. Quan eren pocs professors tots eren membres nats de la junta de facultat; quan han estat molts les juntes no podien ser massives i només hi anava una representació. En tot cas això ha significat una pèrdua d'informació, malgrat qualsevol tipus d'esforç que s'hagi volgut fer en aquest sentit.

Ara els professors són escollits per mitjà d'un concurs-oposició, que té uns exercicis menys durs que en les oposicions clàssiques. Però la diferència principal és que la universitat on hi ha la vacant designa dos membres, el president i el secretari, de la comissió o tribunal que ha de resoldre el concurs. I naturalment el concurs es fa a la pròpia universitat on hi ha la vacant. Les condicions han variat doncs substancialment i els candidats de casa tenen avantatge.

La tramitació de la nova llei havia estat lenta i plena de dificultats. Per la seva aplicació en situacions concretes calia fer els estatuts de la universitat que reguessin el procediment. I després ja es podia tornar a caminar. Els estatuts de la universitat de Barcelona es van aprovar l'any 1985. Això va portar que durant alguns anys no hi hagués provisió de noves places. Finalment l'any 1986 es van fer els primers concursos. Pel que fa a les càtedres en pocs anys hi ha hagut un increment molt substancial del professorat, que junt amb les vacants produïdes, algunes de manera accelerada, han canviat radicalment el panorama del professorat.

Pel que fa a les càtedres a la primera tanda de l'any 1986, es van nomenar deu catedràtics nous a la facultat de medicina. Foren els doctors Joan Rodés i Teixidor, Joan Sánchez-Lloret i Tortosa, Ramon Segura i Cardona, Artur Costa i Campos, Joan Riera i Palmero, Jordi Marsal i Tebè, Enric Pifarré i Sanahuja, Josep Conde i Vidal, Emili Montserrat i Costa i Joan Vanrell i Díaz. Entre els 1987 i 1988 encara en van ingressar

deu més. I fins ara, 1994, en total han ingressat uns vint-i-cinc nous catedràtics de la facultat de medicina. I encara cal esmentar que alguns professors que en algun temps han estat de la facultat, han guanyat càtedra a la facultat d'odontologia. En el cas dels professors titulars el panorama encara és més extens, el que ha portat, entre altres coses, a que hi hagi un desconeixement extens entre el propi professorat.

C) ELS ASPECTES ADMINISTRATIUS I BUROCRÀTICS

4. Una nova ordenació en departaments

Ja hem esmentat que els departaments foren creats a la facultat l'any 1967. S'aplicava una normativa nova, que acabava de sortir, i que en principi no semblava gaire útil. De fet, apart de reunir en un mateix departament les càtedres de la mateixa matèria, per exemple en el cas de medicina les de patologia mèdica o quirúrgica, no anava gaire més enllà. Durant anys van poder ser sinònims els conceptes de càtedra i departament: era un nom més, que servia per a una certa homologació amb els noms que hi havia en alguns països.

Amb la nova llei de 1983 les coses han variat molt. Primer hi havia unes dimensions mínimes, per sota de les quals no es podia constituir un departament. Això, que sembla perfectament raonable, i més si el dimensionat és correcte, ha tingut els seus intrínquils. Tot i que no calia que tots els professors fossin de dedicació plena a la universitat sí que calia un mínim, per altra banda totalment correcte amb una visió neutra. Però el cas és que hi ha hagut fins i tot una facultat sencera on per les característiques del treball, el professorat numerari a temps complet és gairebé nul, que no ha pogut ni tan sols constituir un departament propi. És el cas de la facultat d'odontologia a la nostra universitat.

En la nova llei hi ha una redistribució de competències, i algunes passen al departament. Aquest passa a ser la unitat bàsica de l'estructuració de la universitat. Així s'han hagut de reunir diverses càtedres, en el sentit clàssic, en un departament únic. En alguns casos aquest fet ha creat tensions, quan el que ha predominat ha estat la lluita pels interessos personals. En aquest sentit en alguns departaments les lluites internes, la pèrdua de temps per reunions, les tensions, han arribat a afectar greument el funcionament. En altres casos, sobretot en departaments hospitalaris, s'ha imposat el sentit comú i l'activitat s'ha pogut continuar, deixant al marge els impediments burocràtics.

Potser un dels problemes més importants, pel que fa a la medicina, és que no hi havia una sincronia entre la divisió departamental de la facultat i la que ja existia dels hospitals. A més alguns departaments s'han fet interfacultats, reunint càtedres que pertanyen, i estan ubicades físicament, en facultats diferents. Aquest és el cas d'alguns departaments que reuneixen càtedres de medicina junt amb altres de farmàcia, psicologia o odontologia.

5. L'estructuració en divisions

Un fet que és propi de la universitat de Barcelona ha estat la creació d'un tipus d'estructura intermèdia entre el que eren els òrgans centrals, el rectorat, i les facultats. S'ha creat la figura intermèdia de les divisions, que agrupen facultats de continguts afins. La universitat de Barcelona tenia set divisions, cinc de configuració temàtica, a Barcelona, i dues territorials, als campus de Tarragona i Lleida. Aquestes dues ja no hi són perquè ara són universitats independents.

En aquest context una de les divisions reunia els ensenyaments en totes les matèries relacionades amb les ciències de la salut. Així es va crear la divisió quarta o "Divisió de Ciències de la Salut". Es una estructura nova, que s'ha anat dotant de contingut. En una part s'han descentralitzat serveis des del rectorat; en altre part s'han agrupat serveis des de les facultats. La creació de les divisions és evident que va crear tensions i ha estat un tema polèmic. En realitat les estructures es poden ordenar jurídicament de maneres molt diverses, i això és un fet neutre. El que cal és que s'adaptin de la millor manera a les necessitats de la funció. En la situació actual un dels aspectes més visibles ha estat l'increment de la paperassa i de la burocratització. Pel que fa als problemes de la facultat de medicina l'estructuració en divisions no ha servit per resoldre'n cap fins ara.

La Divisió de Ciències de la Salut ha tingut fins ara tres presidents, tots ells catedràtics de la facultat de medicina, els doctors Josep Carreras i Barnés, Jordi Marsal i Tebé i Jordi Domingo i Feliubadaló.

D) LES RELACIONS HOSPITALÀRIES

6. L'Hospital Clínic

En aquests últims anys l'Hospital Clínic ha anat seguint la seva vida pròpia, al ritme que comporten les necessitats assistencials, que és bastant diferent del que comporta una visió principalment docent. En el camp de la recerca és potser on hi pot haver més identitat de criteris. Però l'Hospital Clínic és un hospital en el qual la facultat hi té una participació molt directa. D'una banda perquè el seu edifici és la seu de nombroses càtedres de la facultat, pràcticament totes les del període clínic. D'altra banda per la identitat de funció, assistencial i docent, de molts professors, si es mira de la banda de la universitat, de molts metges si es mira de la de l'hospital.

El fet que també hi hagi moltes persones que només pertanyen a una de les institucions genera alguns problemes, en alguns casos fins i tot de greuge. A més tant en l'administració com en la direcció tècnica de l'hospital hi ha una representació de la universitat o la facultat al nivell més alt. El rector de la universitat és un dels tres membres del patronat de l'Hospital, i el degà és el president de la junta de clíniques. De tota

manera la relació entre hospital i facultat és un procés en moviment que pot dur, un dia o altre, a una ordenació diferent.

Això recorda, salvant les distàncies perquè l'origen era molt diferent, les tensions que hi havia entre la vella facultat del carrer del Carme i l'Hospital de la Santa Creu. Les diferències entre la visió hospitalària i universitària són molt grans. A l'hospital predomina el factor assistencial, sovint amb un caràcter d'urgència, i amb un rerafons de responsabilitat si el resultat és negatiu. Per altra banda el seu pressupost és molt més alt que el d'una facultat. Això porta, per la seva pròpia naturalesa, a dinàmiques divergents.

7. Cap a la independència progressiva de Bellvitge

La relació amb la unitat docent de Bellvitge, ubicada a l'Hospital d'aquest nom, en el terme municipal de L'Hospitalet de Llobregat, també ha tingut les seves tensions. Una bona part són naturals i justificades, el que seria estrany és que no hi fossin. Altres poden ser, com sempre, per factors més d'interpretació personal. El fet és que l'Hospital de Bellvitge s'ha consolidat com un altre hospital docent de la universitat de Barcelona. L'inici de la docència de llicenciatura ja fou difícil, per les resistències, que n'hi havia a les dues parts. Després mai no ha estat un camí fàcil, tot i que s'ha tirat endavant. A més en principi la dotació de professorat fou difícil i insuficient.

Amb la nova estructuració, derivada de l'aplicació dels estatuts, hi ha aspectes nous. Un dels fets que va permetre posar en marxa la docència a Bellvitge, l'any 1980, fou que la unitat va ser considerada com a entitat global, amb una dependència directa del deganat, que nomenava un delegat a Bellvitge, que de fet era escollit per la unitat. No hi havia dependència de cada professor amb la càtedra corresponent de la facultat, és a dir del Clínic. L'aplicació estricta dels estatuts, en relació a l'estructura de departaments, ha fet que en diversos aspectes, però sobretot en la dotació de places de professorat, hi haguessin tensions greus. Per aquestes i altres raons, basant-se en la diferència d'ubicació en un altre municipi, L'Hospitalet de Llobregat, s'havia proposat alguna vegada fer un departament diferent, basat en criteris territorials. En tot cas el mateix criteri aplicat a les unitats de Reus i Lleida no es va aplicar aquí. El fet que alguns estudiants de Bellvitge hagin obtingut molts bons resultats en els exàmens MIR ha fet que, algunes vegades, es considerés com un factor de valoració de la seva docència.

E) CAP A NOVES INSTITUCIONS INDEPENDENTS

8. La facultat d'Odontologia

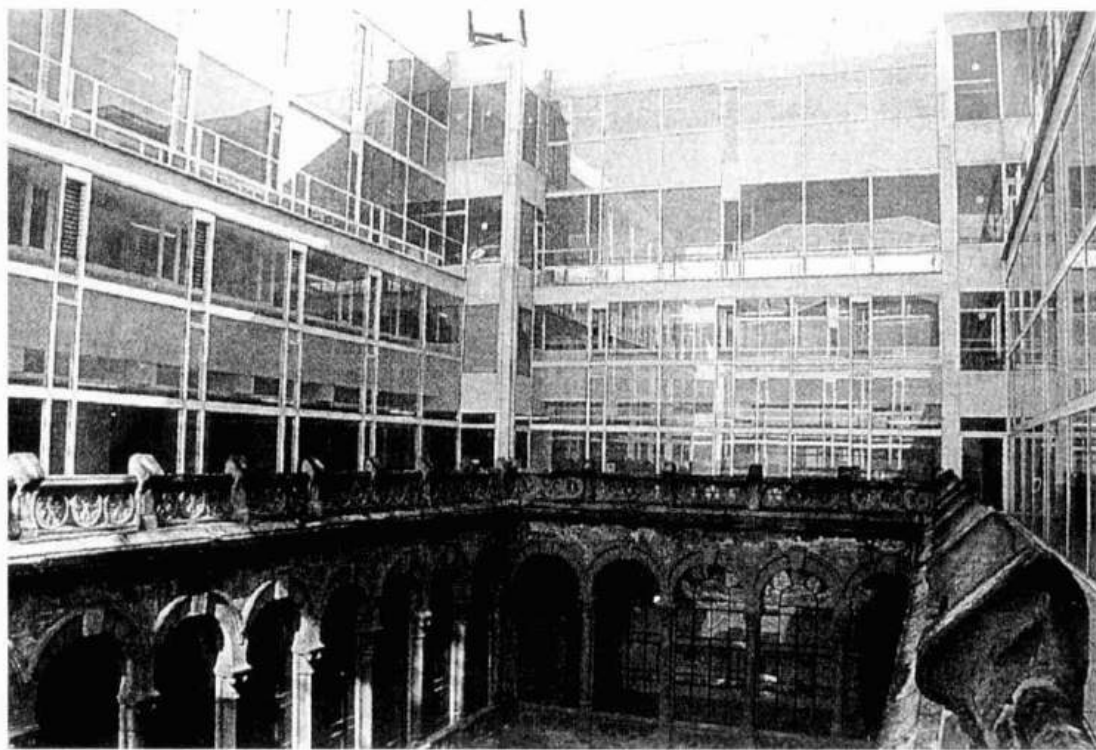
A la facultat de medicina es va crear l'any 1966 una escola d'especialitat d'estomatologia, que es va posar en funcionament bastant més tard. Ja s'ha comentat. Quan es van fer les obres de la facultat, i l'escola ja tenia un volum important, va haver de mar-

xar. Per manca de previsió d'espais va haver de desplaçar-se a l'espai de Bellvitge. Més tard es van modificar, a nivell de tot l'estat, els estudis d'aquesta matèria i es va crear la llicenciatura d'Odontologia. Algunes universitats han mantingut una facultat mixta de medicina i odontologia, i altres han optat per fer facultats pròpies. Aquest és el cas de la Universitat de Barcelona. L'any 1986 hi hagué una dura discussió sobre si la nova facultat d'odontologia s'ubicava a la Universitat Autònoma, que oferia espai adequat, o a la Universitat de Barcelona, que tenia l'escola en funcionament, però no tenia espai. Finalment es va quedar on ja estava. La nova facultat va començar, com a tal, l'any 1986.

Fins aleshores tot el professorat de l'escola d'estomatologia era de la facultat de medicina. Després ja va ser d'una facultat pròpia, amb nom diferent. Però durant molt temps els nous professors numeraris havien estat abans professors de la nostra facultat, i els que han seguit després continuen essent metges.

9. Les noves universitats de Lleida i el camp de Tarragona

En aplicació de les competències de l'estatut el govern de la Generalitat de Catalunya ha procedit a la creació de noves universitats. L'any 1992 es van crear tres universitats públiques noves. Dues tenien una denominació estrictament territorial: Girona i Lleida. La tercera, per evitar problemes geogràfics de nom, va escollir el de Universitat Rovira i Virgili.

Les obres de la facultat: la nova biblioteca en els pisos alts del pati.

Les seves facultats de medicina inicialment, per acord de la junta de facultat de 1981 que no es volia fer responsable del que no controlava, depenien també directament del degà. De fet anaven amb plena independència. Quan es van aprovar les divisions, l'any 1986, ja van ser independents de ple dret. Ara, amb la creació de les noves universitats, s'acabava la relació institucional. A començament del curs 1991-92 hi havia en els dos departaments mèdics de la Rovira i Virgili 4 catedràtics i 22 professors titulars i en els de la universitat de Lleida, 4 i 21 respectivament.

10. El nou pla d'estudis

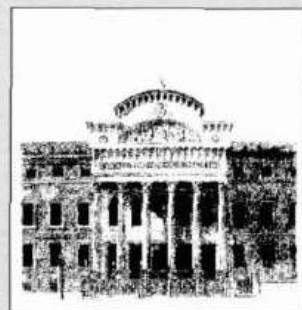
Un altre tema, que s'ha anat forjant més lentament, ha estat el dels plans d'estudis. Totes les facultats i escoles han hagut de fer plans d'estudis nous. La característica més important és que els feia la pròpia universitat, a proposta de la facultat. Havien de reunir unes condicions mínimes comunes perquè fossin homologables per a tot l'estat. En aquest sentit les facultats han tingut una autonomia molt àmplia per dissenyar el seu currículum. El de la nostra facultat ha estat aprovat, en les seves línies generals, l'any 1993, i s'ha començat a aplicar el curs 1994-95. Potser la característica més important és que l'alumne pot escollir, entre el marc de les matèries optatives, pràcticament la quarta part de les assignatures que ha de cursar. Però de manera general, a totes les facultats i universitats, la previsió per a la dotació dels medis materials i humans per fer les coses més bé, és gairebé nul·la o en tot cas molt insuficient.

NOTES DE LA NOVENA PART

- (1) Una visió de la facultat centrada pocs anys abans, pels volts del 1960, es pot trobar en una sèrie interessant de quatre articles publicats a *Medicamenta*: Alvarez Ude, Fernando: "La Facultad de Medicina de Barcelona". *Medicamenta*, 1960, 33, núm. 351, pp. 41-45; núm. 352, pp. 96-101; núm. 353, pp. 163-166, i núm. 354, pp. 225-228.
- (2) Udina, Frederic: "La creació de la Universitat Autònoma de Barcelona: Bellaterra" in "L'aportació de la Universitat Catalana a la Ciència i a la Cultura". Barcelona (L'Avenç. Estudis) 1981, pp. 54-58.
- (3) Estapé, Fabià: "La universitat de Barcelona i els inicis de la transició democràtica". in "L'aportació..." loc. cit. nota 2, pp. 67-70.
- (4) Corbella, J: "Informe sobre l'estat de la facultat de Medicina de Barcelona i la gestió del deganat (febrer 1979-febrer 1982)". p 41. i pp. 174-179 la relació de professors. A vegades el citeu només com a "Informe..."
- (5) *Ibid.* pp. 26-28.
- (6) La situació de l'Hospital Clínic, sobretot l'econòmica, era un mal crònic. Sempre hi havia manca de diners. Els escrits en la premsa sobre aquest tema són relativament abundants, gairebé diríem a totes les èpoques, tot i que amb fases d'agreujament evident, per la situació global del país. Veure, en una passada incompleta al llarg dels anys, entre altres:
 - Lladó i Figueres, Josep M: "Un problema apremiant". *L'Opinió*, 27 de juny de 1933, i - Lladó i Figueres, Josep M: "La crítica situació econòmica de l'Hospital Clínic". *L'Opinió*, 14 de juliol de 1933.
 - H: "Génesis, vida y tragedia del Hospital Clínico". *El Noticiero Universal*, 9 de novembre de 1945.
 - Lujan, Néstor: "Nuestros hospitales". *Destino*, 28 de juny de 1947.
 - Coca, J: "La penosa situación del Hospital Clínico". *Solidaridad Nacional*, 13 de desembre de 1951.
 - Una sèrie de tres articles, signats per Gamazo: "Crítica situación económica del Hospital Clínico", "Dramática situación del Hospital Clínico" i "La crítica situación económica del Hospital Clínico", publicats

- a La Prensa, els dies 6, 7 i 11 de febrer de 1952.
- Jiménez de Letang: "El Hospital Clínico". Solidaridad Nacional, 15 d'octubre de 1955.
 - Comin, Javier: "El Hospital Clínico va a ser ampliado". Momento, 20 d'octubre de 1955.
- (7) "Informe..." loc. cit. p. 30.
 - (8) Ibid. pp. 36-37.
 - (9) Ibid. p. 37.
 - (10) Ibid. p. 39.
 - (11) Un primer intent de la limitació d'accés va portar a sortides de tota mena, des de la resistència a implantar aquesta mesura fins a la d'intentar aprofitar-se'n. v. Espinós, Rafael: "La facultad fantasma de medicina". La Vanguardia 22 de novembre de 1973. Es una entrevista amb dos metges de Barcelona que volien fer un ensenyament de medicina per als qui no podien entrar a la facultat. Aquest intent de limitació va acabar molt aviat.
 - (12) "Informe..." loc. cit. pp. 7-13.
 - (13) Colomer, J.M: "Els estudiants de Barcelona al llarg del temps". in "L'aportació de la Universitat catalana a la Ciència i a la Cultura" (L'Avenc) loc. cit. pp. 168-176. v. pp. 175-176.
 - (14) L'any 1975 van ingressar altres 16 professors adjunts numeraris, en dues sèries, amb possessió 1-9-1975 i 23-12-1975. Foren els doctors: Leocadio Rodríguez Álvarez i Eulàlia Planas i Domingo (Farmacologia); Laureano Fernández-Cruz Pérez, Miquel Prats i Esteve, Josep Ojeda i Gil i Jaume Suñol i Blanxart (Cirurgia); Enric González i Monclús i Josep Corominas i Busqueta (Psiquiatria); Aleix Bertran i Capella (Medicina Legal); Joan Rodés i Teixidor, Joan Garcia i Sanmiguel i Lluís Revert i Torrellas (Medicina); Ramon Avellaneda i Mañosas (ORL); Oriol Gamissans i Olivé (Obstetrícia); Maria Beltran i Dubon (Microbiologia) i Andreu Domingo i Albós (Fisiologia).
 - (15) Corbella, J: "Informe..." loc. cit. p. 13.
 - (16) De tant en tant sortien escrits, àdhuc a la premsa, per demostrar que el tema no estava adormit. v. Bordas, Jordi: "La facultad de medicina dispondrá de cuatro nuevas plantas que serán destinadas a aulas". La Vanguardia, 27 d'abril de 1982.
 - (17) Fou nomenat el 28-12-1958 i va prendre possessió el 10-1-1959. Més d'una vegada hi ha diferència numèrica d'un any entre el nomenament (desembre) i la possessió (gener). Això pot explicar alguna petita discordança en les dades en alguns casos.
 - (18) Salvà, J.A: "In memoriam. Agustí Pumarola Busquets. 1920-1987" Rev. RAM de B. 1987, 2 (4), p. 60.
 - (19) Sobre el doctor Obiols es van fer bastants escrits ran de la seva mort. Veure, entre altres:
 - Ballús, Carles: "Profesor Juan Obiols Vié. In memoriam". Rev. Dep. Psiqu. Fac. Med. Barc. 1981, 8 (1), 13-14.
 - Broggi, M. "Joan Obiols Vié" Rev. Dep. Psiqu. Fac. Med. Barc. 1981, 8 (1), 15-18.
 - Carreras Roca, M: "Dr. Obiols". Anal. Med. Cir. 1982, 60 (262), 114-119.
 - Corbella, Jacint: "Joan Obiols: la expansión universitaria". La Vanguardia, 28 de setembre de 1980, p. 27.
 - Corominas, Josep: "Joan Obiols Vié". Rev. Dep. Psiqu. Fac. Med. Barc. 1981, 8 (1), 27-29.
 - Estapé, Fabián: "Tras un puro silencio. Recuerdo a un hombre excepcional". La Vanguardia, 26 de juliol de 1980, p. 6.
 - Herrero Velasco, L: "Obiols, hombre de tolerancias". La Vanguardia, 20 de juliol de 1980, p. 23.
 - Llaveró, F: "El prof. Dr. D. Juan Obiols Vié, como persona". Rev. Dep. Psiqu. Fac. Med. Barc. 1981, 8 (1), 21-24.
 - Luján, Néstor: "El doctor Joan Obiols, maestro y amigo". La Vanguardia, 19 de juliol de 1980, p. 18.
 - Ortega Monasterio, L: "Semblanza de un vitalista". La Vanguardia, 19 de juliol de 1980, p. 18.
 - Sarró i Burbano, Ramon: "In memoriam. J. Obiols Vié (1919-1980)". Med. Clin. 1981, 76, pp. 45-47.
 - (20) Carreras i Verdager, Antoni: "El profesor Joaquim Piñol i Aguadé". Anal. Med. Cir. 1977, 57 (250), 259-263.
 - Carreras i Verdager, A: "La dermatología en la medicina catalana. Contribución a la medicina mundial". Discurs ingrés a la RAM de B. (4-2-1979). Fa una semblança del seu predecessor, el doctor Piñol.
 - (21) Corbella, Jacint; Martí-Lloret, Joan: "L'evolució del contingut de l'ensenyament de la Medicina Legal a la Universitat de Barcelona". in Hist. Univ. Barcelona, I Symposium, 1988, pp. 333-341.
 - (22) Universitat de Barcelona. Anuari curs 1969-1970. p. 137.
 - (23) Veure aquesta informació, amb un cert detall, a Corbella, J: "Informe..." loc. cit. pp. 44-52.

Apèndix

Apèndix 1. Relació de catedràtics per assignatures

Facultat de Medicina de Barcelona

1. FÍSICA i QUÍMICA MÈDICA

Cebrià Uribarri (Física Mèdica, Mineralogia Mèdica). 1843

Joan B. Foix i Gual (Química Mèdica). 1843

Pere Terrada i Font (Física i Química Mèdica). 1844

Joan Magaz i Jaime. 1851-1857 //

Daniel Navajas i Navarro. 1989 (Física Mèdica)

2. HISTORIA NATURAL MÈDICA

Agustí Yàñez i Girona (Botànica Mèdica, Zoologia Mèd.). 1843

Cebrià Uribarri (Historia Natural Mèdica). 1845-1854 //

3. ANATOMIA

Manuel M. Pérez (Anatomia General i descriptiva). 1843

Antonio Mendoza i Rueda. 1844

Josep Castells i Comas. 1845

José Seco y Baldor. 1850

Josep de Letamendi i Manjarrés. 1857

Marià Batllés i Bertran de Lis. 1879

Manuel Serés i Ibars. 1922

Salvador Gil i Vernet. 1928

Domingo Ruano i Gil. 1966

(Segona Càtedra)

Carles Silòniz i Ortiz. 1847

Francisco Millán Guillén. 1898

Enrique López Sancho. 1898
Alejandro Planellas Llanos. 1899
Antoni Riera i Villaret. 1927
Manuel Taure i Gómez. 1932 (j. 1973)
Antonio Tejedo i Mateu. 1983

TECNICA ANATOMICA

Antoni Riera i Villaret. 1907 (1927 //)

HISTOLOGIA I ANATOMIA PATOLOGICA

Santiago Ramón y Cajal. 1887
Gil Saltor i Lavall. 1892
Carlos Calleja i Borja Tarrius. 1896
Angel A. Ferrer i Cajigal. 1923 (+ 1936)
Julio García Sánchez-Lucas. 1942
Didac Ribas i Mujal. 1971
Jordi Domingo i Feliubadaló. 1988

(segona càtedra)

Jordi Marsal i Tebé. 1986

BIOLOGIA CEL·LULAR

Oriol Bachs i Valldeneu. 1991

ANATOMIA PATOLOGICA

Antoni Cardesa i García. 1980

4. FISIOLOGIA

Joan Ribot i Ferrer. 1843
Marc Bertran i Pastor. 1852
Joan Magaz i Jaime. 1859
Ramon Varela de la Iglesia. 1874
Ramon Coll i Pujol. 1876
August Pi i Sunyer. 1915
Joan Jiménez Vargas. 1942

.....

Santiago Vidal i Sivilla. 1959
(Santiago Pi i Sunyer. 1963) adscrit (j. 1963)
Ramon Segura i Cardona. 1986

(segona càtedra)

Cristóbal Mezquita i Pla. 1983

BIOQUIMICA

Josep Carreras i Barnés. 1977
Ferran Climent i Romeo. 1995 (segona càtedra)

5. PATOLOGIA GENERAL

Francisco Flórez Arenas. 1843
Francesc de P. Folch i Amich. 1844
Jaume Ramon Coll i Domenech. 1881
Jaume Pi i Suñer. 1883
Eusebio Oliver i Aznar. 1897
Joan Cuatrecasas i Arumí. 1934
Llorenç Gironès i Navarro. 1940
Arturo Fernández-Cruz i Liñán. 1955
Alfons Balcells i Gorina. 1968
Alvar Urbano i Márquez. 1987

6. TERAPEUTICA, MATERIA MEDICA I ART DE RECEPTAR

Francesc Joanich i March. 1843
Pere Terrada i Font. 1844
Joan B. Foix i Gual. 1845
Antoni Coca i Cirera. 1863
Narcís Carbó i Aloy. 1864
Josep Antoni Massó i Llorens. 1891
Valenti Carulla i Margenat. 1904 (+ 1923)
Jesús Bellido i Golferichs. 1929
Francesc García Valdecasas i Santamaría. 1940
Josep Antoni Salvà i Miquel. 1982 (j. 1987)//

(segona càtedra)

Xavier Forn i Dalmau. 1983

HEMOTERAPIA

Ricard Castillo i Cofiño. 1983 (j.1991)

7. PATOLOGIA MEDICA

(Després Patologia i Clínica Mèdica)

Wenceslau Picas i López. 1843

Francesc Joanich i March. 1844

Josep Armenter i Ferrer. 1867

Nicolau Homs i Pascuets. 1880

Antoni González i Prats. 1902 (+ 1920)

Francesc Ferrer i Solervicens. 1926

Joan Gibert i Queraltó. 1944 (j. 1977)

8. CLINICA MEDICA

(Després Patologia i Clínica Mèdica)

Feliu Janer i Bertran. 1843

Andreu J. Azopardo. 1843 (segon catedràtic)

Josep Romagosa i Gotsens. 1844 (segon catedràtic)//

Josep Casany i Rigla. 1847

Josep Storch i Pla. 1847

Marc Bertran i Pastor. 1859

Antoni Coca i Cirera. 1863

Bartomeu Robert i Yarzábal. 1875

Martin Vallejo i Lobón. 1902.

Pau Ferrer i Piera. 1920

Agustí Pedro i Pons. 1927

Ciril Rozman i Borsnart. 1969

MORAL, HISTORIA I BIBLIOGRAFIA MEDICA

Jaume Salvà i Munar. 1843-1844 //

PATOLOGIA I CLINICA MEDICA (Tercera Càtedra)

Màxim Soriano i Giménez. 1943 (j. 1973)

Joan García i Sanmiguel. 1983

MEDICINA (nova ordenació)

Lluís Revert i Torrellas. 1983 (Nefrologia)

Jordi Estapé i Rodríguez. 1983. (Oncologia)

Joan Rodés i Teixidor. 1986

Emili Montserrat i Costa. 1986

Francesc Navarro i López. 1988

Vicente Arroyo i Pérez. 1991

Francesc Gudiol i Munté. 1996

Josep Terés i Quiles. 1996

9. PATOLOGIA QUIRURGICA

(Després Patologia i Clínica Quirúrgica)

Ramon Ferrer i Garcés. 1843

Joaquim Cil i Borés. 1845.

Josep Ramon Coll i Domènech. 1882

Enric Didac Madrazo i Azcona. 1884

Luis Guedea i Calvo. 1893

Gil Saltor i Lavall. 1895

Ramon Torres i Casanovas. 1912 (+ 1922)

Antoni Trias i Pujol. 1927

Francisco Martín Lagos. 1940 (t. 1941)

Ramon Arandes i Adan. 1952

Joan Sánchez-Lloret i Tortosa. 1986

10. CLINICA QUIRURGICA

(Després Patologia i Clínica Quirúrgica)

Joaquim Cil i Borés. 1843

José Gabarrón. 1843 (segon catedràtic)

Wenceslau Picas i López. 1845

Joan Giné i Partagàs. 1871

Francesc Rusca i Domènech. 1905

Josep Bartrina i Thomàs. 1911

Cristóbal Pera i Blanco Morales. 1967

MEDICINA OPERATORIA, ANATOMIA QUIRURGICA I EMBENATS

(Després Patologia i Clínica Quirúrgica)

Josep Castells i Comas. 1843.

Antoni Mendoza i Rueda. 1846

Antonio Morales i Pérez. 1876

Joaquim Trias i Pujol. 1919

Pere Piulachs i Oliva. 1943

Miquel A. Nalda i Felipe (Anestesiologia). 1977

CIRURGIA (nova ordenació)

Laureano Fernández Cruz i Pérez. 1989

Eduard Jaurrieta i Mas. 1996

II. OBSTETRICIA, MALALTIES DE DONES I NENS

Imperial Iquino. 1843 (Obstetrícia i Malalties...)

Antoni Mayner. 1843 (Clínica de P.) 2n. catedràtic

Joan de Rull i Xuriach. 1858

Joan Iranzo i Simon. 1889

Mariano Sancho i Martín. 1889

Francesc Campà i Porta. 1889

Miquel Fargas i Roca. 1893

Mateo Bonafonte i Nogués. 1916

Victor Conill i Montobbio. 1934

Emili Gil i Vernet. 1958

Victor Conill i Serra. 1971 (tr. 1976)

Xavier i Iglesias i Guiu. 1983

(segona càtedra)

Llorenç Vidal i Auté. 1867

Joaquim Bonet i Amigó. 1879

Mateo Bonafonte i Nogués. 1913

Pere Nubiola i Espinós. 1917

Manuel Usandizaga i Soralue. 1949

Jesús González Merlo. 1969 (j. 1991)

(tercera càtedra)

Joan Vanrell i Díaz. 1986

12. PEDIATRIA

Joan Iranzo i Simón. 1888

Joan de Rull i Xuriach. 1899

Arturo Perales Gutiérrez. 1892 (renuncia)

Andreu Martínez Vargas. 1892

Gregori Vidal i Jordana. 1933

Rafael Ramos i Fernández. 1941 (+ 1955)

Manuel Cruz i Hernández. 1964 (j. 1991)

(segona càtedra)

Rafael Jiménez i González. 1987

13. MEDICINA LEGAL

José García Arboleya. 1843

José Lorenzo Pérez. 1844

Josep Flotats i Fuster. 1844 (junt amb Higiene)

Ramon Ferrer i Garcés. 1845

Ignasi Valentí i Vivó. 1875

Manuel Saforcada i Ademà. 1923

Miquel Sales i Vázquez. 1950

Jacint Corbella i Corbella. 1976 (Toxicologia, 1988)

(segona càtedra)

Emili Huguet i Ràmia. 1988

14. HIGIENE PRIVADA I PUBLICA

José María Gómez Bustamante. 1843

Josep Flotats i Fuster. 1844 (+ 1845) //

Joan Giné i Partagàs. 1867

Rafael Rodríguez Méndez. 1874

.....

Antoni Salvat i Navarro. 1918
Justo Covaleta i Ortega. 1943
Francesc González i Fusté. 1965
Lluís Salleras i Sanmartí. 1987

(segona càtedra). MICROBIOLOGIA

Agustí Pumarola i Busquets. 1963
Maria Teresa Jiménez de Anta i Losada. 1988
Tomàs Pumarola i Suñe. 1995 (segona càtedra de Microbiologia)

MATERIA FARMACEUTICA

Tomàs Balvey i Parès. 1843

**MANIPULACIONS QUIMICO-FARMACEUTIQUES.
FARMACIA GALENICA**

Ramon Fors i Cornet. 1843

FARMACIA QUIMICO-OPERATORIA

Josep Antoni Balcells i Camps. 1843.

** Juan José Anzizu i Yarza. 1844

ESTOMATOLOGIA

Antoni Nadal i Valldaura. 1981
Artur Costa i Campos. 1986
Enric Pifarré i Sanahuja. 1986
Josep Conde i Vidal. 1986
Esteve Brau i Aguadé. 1987

(Han passat a Facultat d'Odontologia, excepte el Dr. Pifarré que ha restat a Medicina)

DERMATOLOGIA

Jaume Peyrí i Rocamora. 1915
Xavier Vilanova i Montiu. 1947
Joaquim Piñol i Aguadé. 1967
Josep M. Mascaró i Ballester. 1977

OFTALMOLOGIA

Josep A. Barraquer i Roviralta. 1915 (j. 1921)

Marian Sòria i Escudero. 1926

Josep Casanovas i Carnicer. 1955

Demetrio Pita i Salorio. 1976

OTORRINOLARINGOLOGIA

Francesc Sojo i Batlle. 1915

Ferran Casadesús i Castells. 1926

Adolf Azoy i Castañer. 1954

Josep Traserra i Parareda. 1973

PSIQUIATRIA

Ramon Sarró i Burbano. 1950

Joan Obiols i Vié. 1971

Carles Ballús i Pascual. 1983

UROLOGIA

Josep M. Gil-Vernet i Vila. 1972

Pau Carretero i González. 1988

TERAPEUTICA FISICA

Vicenç Carulla i Riera. 1948

Marian Badell i Suriol. 1965

Miguel Gil Gayarre. 1987 (+ 1992)

Josep M. Mercader i Sobrequés. 1996

BIOESTADISTICA

Joan Sentís i Vilalta. 1990

HISTORIA DE LA MEDICINA

Joan Riera i Palmero. 1986 (no pren possessió)

ELS NOUS PROFESSORS DE LA UNIVERSITAT AUTONOMA DE 1933

Professors lliures:

Manuel Corachan (Cirurgia)
Enric Ribas i Ribas (Cirurgia)
Francesc Esquerdo i Rodoreda (Patologia Mèdica)
Ignasi Barraquer i Barraquer (Oftalmologia)
Josep Gómez Márquez (Oftalmologia)
Pere Martínez García (Pediatría)
Jacint Reventós (Tisiologia)

Professors agregats:

Lluís Sayé i Sempere (Tisiologia)
Joan Puig i Sureda (Terapèutica Quirúrgica)
Emili Mira i López (Psiquiatria)
Bel·larmí Rodríguez i Arias (Neurologia)
Pere Domingo i Sanjuan (Microbiologia)
Rosend Carrasco i Formiguera (Malalties de la Nutrició)
Vicenç Carulla i Riera (Terapèutica Física) (cat. 1948)
Lluís Celis i Pujol (Propedèutica)
Víctor Conill i Montobbio (Ginecologia) (catedràtic)
Joan Cuatrecasas i Arumí (Fisiopatologia) (catedràtic)

Nota: Es posen els noms habituals de les matèries, amb independència de la terminologia burocràtica, que sol ser canviant i sovint complexa.

Tipus de lletra:

Negreta. Catedràtics habituals de la facultat.

Cursiva. De fet no han estat professors reals de la facultat.

Normal. Professors de durada breu, o que han canviat d'assignatura.

Apèndix 2. Relació de catedràtics de la facultat de medicina de la universitat de Barcelona (1843-1993)

1. 1843. Feliu Janer i Bertran (1807). Clínica Mèdica
2. " Joan Ribot i Ferrer (1816). Fisiologia
3. " Antoni Mayner i Alcover (1816). Obstetrícia
4. " Joan B. Foix i Gual (1820). Terapèutica
5. " Francesc Juanich i March (1828). Patologia Mèdica
6. " Ramon Ferrer i Garcés (1834). Medicina Legal
7. " Josep Castells i Comas (1835). Anatomia
8. " Joaquim Cil i Borés (1838). Cirurgia
9. " Wenceslao Picas i López (1842). Cirurgia

10. " Cebrià Uribarri (1825). Història Natural Mèdica
11. " Jaume Salvà i Munar (1825). Moral Mèdica

12. " Josep A. Balcells i Camps (1815). Farmàcia
13. " Agustí Yañez i Girona (1816). Botànica Mèdica.
14. " Raimon Fors i Cornet (1817). Farmàcia
15. " Tomàs Balvey i Parés (1830). Farmàcia

16. " Andrés Joaquin Azopardo (1831). Clínica Mèdica
17. " José Gabarrón (1832). Clínica Quirúrgica
18. " José García Arboleya (1836). Medicina Legal
19. " Francisco Flórez Arenas (1837). Patologia General
20. " Manuel M. Pérez (1838). Anatomia
21. " Imperial Iquino Mendoza (1839). Obstetrícia
22. " José M. Gómez Bustamante (1842). Higiene

23. 1844 Josep Flotats i Fuster (1816). Higiene
24. " Francesc Folch i Amich. Patologia General
25. " Pere Terrada i Font. Química Mèdica
26. " Antoni Mendoza i Rueda. Anatomia Quirúrgica
27. " Joan Josep Anzizu i Yarza. Farmàcia

-
- 28. " José Lorenzo Pérez. Medicina Legal
 - 29. " Josep Romagosa i Gotcens. Clínica Mèdica

 - 30. 1847 Carles Silóniz i Ortiz. Anatomia
 - 31. " Josep Casany i Riglà. Clínica Mèdica
 - 32. " Josep Storch i Siqués. Clínica Mèdica

 - 33. 1850 José Seco i Baldor. Anatomia
 - 34. 1851 Joan Magaz i Jaime. Física Mèdica — Fisiologia
 - 35. 1852 Marc Bertran i Pastor. Fisiologia — Clínica Mèdica
 - 36. 1857 Josep Letamendi i Manjarrés. Anatomia
 - 37. 1858 Joan de Rull i Xuriach. Obstetrícia

 - 38. 1863 Antoni Coca i Cirera. Clínica Mèdica
 - 39. 1864 Narcís Carbó i Aloy. Terapèutica
 - 40. 1867 Josep Armenter i Ferrés. Patologia Mèdica
 - 41. " Llorenç Vidal i Auté. Obstetrícia
 - 42. " Joan Giné i Partagàs. Higiene — P. Quirúrgica

 - 43. 1874 Rafael Rodríguez Méndez. Higiene
 - 44. " Ramon Varela de la Iglesia. Fisiologia
 - 45. 1875 Bartomeu Robert i Yarzabal. Patologia Mèdica
 - 46. " Ignasi Valenti i Vivó. Medicina Legal
 - 47. 1876 Antoni Morales i Pérez. Anatomia Quirúrgica
 - 48. " Ramon Coll i Pujol. Fisiologia
 - 49. 1879 Joaquim Bonet i Amigó. Obstetrícia
 - 50. " Marian Batllès i Bertran de Lis. Anatomia

 - 51. 1880 Nicolau Homs i Pascuets. Clínica Mèdica
 - 52. 1881 Jaume Ramon Coll i Domènech. P. General — P. Quir.
 - 53. 1883 Jaume Pi i Sunyer. Patologia General
 - 54. 1884 Enrique Diego Madrazo Azcona. P. Quirúrgica
 - 55. 1887 Santiago Ramón y Cajal. Histologia i A.P.
 - 56. 1888 Juan Iranzo Simón. Pediatria
 - 57. 1889 Mariano Sancho Martín. Obstetrícia
 - 58. " Francesc de P. Campà i Porta. Obstetrícia

 - 59. 1891 Josep A. Massó i Llorens. Terapèutica
 - 60. 1892 Andreu Martínez Vargas. Pediatria
 - 61. " Gil Saltor i Lavall. Histologia — P. Quirúrgica
 - 62. 1893 Miquel A. Fargas i Roca. Obstetrícia
 - 63. " Luis Guedea Calvo. P. Quirúrgica
-

-
- 64. 1896 Carles Calleja i Borja-Tarrius. Histologia i A.P.
 - 65. 1897 Eusebio Oliver i Aznar. Patologia General
 - 66. 1898 Francisco Millán i Guillén. Anatomia
 - 67. " " Enric López i Sancho. Anatomia
 - 68. 1899 Alexandre Planellas i Llanos. Anatomia
 - 69. 1902 Antonio González i Prats. P. Mèdica
 - 70. " " Martín Vallejo i Lobón. P. Mèdica
 - 71. 1904 Valentí Carulla i Margenat. Terapèutica
 - 72. 1905 Francesc Rusca i Domènech. P. Quirúrgica
-
- 73. 1907 Antoni Riera i Villaret. Tècnica Anatòmica — Anat.
 - 74. 1911 Josep M. Bartrina i Thomàs. P. Quirúrgica
 - 75. 1912 Ramon Torres i Casanovas. P. Quirúrgica
 - 76. 1913 Mateu Bonafonte i Nogués. Obstetrícia
 - 77. 1915 August Pi i Sunyer. Fisiologia
 - 78. " " Francesc Sojo i Batlle. Oto-rino-laringologia
 - 79. " " Jaume Peyri i Rocamora. Dermatologia
 - 80. " " Josep A. Barraquer i Roviraltà. Oftalmologia
 - 81. 1917 Pere Nubiola i Espinós. Obstetrícia
 - 82. 1918 Antoni Salvat i Navarro. Higiene
 - 83. 1919 Joaquim Trias i Pujol. Anatomia Quirúrgica
-
- 84. 1920 Pau Ferrer i Piera. P. Mèdica
 - 85. 1922 Manuel Serés i Ibars. Anatomia
 - 86. 1923 Manuel Saforcada i Ademà. Medicina Legal
 - 87. " " Angel A. Ferrer i Cajigal. Histologia i A.P.
 - 88. 1926 Francesc Ferrer i Solervicens. P. Mèdica
 - 89. " " Marian Sòria i Escudero. Oftalmologia
 - 90. " " Ferran Casadesús i Castells. Oto-rino-larolingologia
 - 91. 1927 Antoni Trias i Pujol. P. Quirúrgica
 - 92. " " Agustí Pedro i Pons. P. Mèdica
 - 93. 1928 Salvador Gil i Vernet. Anatomia
 - 94. 1929 Jesús M. Bellido i Golferichs. Terapèutica
 - 95. 1932 Manuel Taure i Gómez. Anatomia
 - 96. 1933 Gregori Vidal i Jordana. Pediatria

com a Professors Lliures de la Universitat Autònoma

- 97. 1933 Ignasi Barraquer i Barraquer. Oftalmologia
- 98. " " Manuel Corachan i García. Cirurgia

-
- 99. “” Francesc Esquerdo i Rodoreda. P. Mèdica
 - 100. “” Josep Gómez Márquez. Oftalmologia
 - 101. “” Pere Martínez i García. Pediatria
 - 102. “” Jacint Reventós i Bordoy. Tisiologia
 - 103. “” Enric Ribas i Ribas. Cirurgia

com a Professors Agregats de la Universitat Autònoma

- 104. 1933 Rossend Carrasco i Formiguera. M. nutrició
- 105. “” Vicenç Carulla i Riera. Terapèutica Física (1948)
- 106. “” Lluís Celis i Pujol. Propedèutica
- 107. “” Victor Conill i Montobbio. Ginecologia (1934)
- 108. “” Joan Cuatrecasas i Arumí. Fisiopatologia — P. Mèdica
- 109. “” Pere Domingo i Sanjuan. Microbiologia
- 110. “” Emili Mira i López. Psiquiatria
- 111. “” Joan Puig i Sureda. Terapèutica Quirúrgica
- 112. “” Bel·larmí Rodríguez i Arias. Neurologia
- 113. “” Lluís Sayé i Sempere. Tisiologia

- 114. 1940 Llorenç Gironès i Navarro. Patologia General
- 115. “” Francesc García Valdecasas i Santamaría. Farmacologia
- 116. “” Francisco Martín Lagos. P. Quirúrgica
- 117. 1941 Rafael Ramos Fernández. Pediatria
- 118. 1942 Julio García Sánchez-Lucas. Histologia
- 119. “” Juan Jiménez Vargas. Fisiologia
- 120. 1943 Pere Piulachs i Oliva. P. Quirúrgica
- 121. “” Justo Covalada i Ortega. Microbiologia
- 122. “” Màxim Soriano i Jiménez. P. Mèdica
- 123. 1944 Joan Gibert i Queraltó. P. Mèdica
- 124. 1947 Xavier Vilanova i Montiu. Dermatologia
- , 1948 Vicenç Carulla i Riera. T. Física. (v. num. 105)
- 125. 1949 Manuel Usandizaga i Soralue. Obstetrícia

- 126. 1950 Ramon Sarró i Burbano. Psiquiatria
- 127. “” Miquel Sales i Vázquez. Medicina Legal
- 128. 1952 Ramon Arandes i Adan. P. Quirúrgica
- 129. 1954 Adolf Azoy i Castañer. Oto-rino-laringologia
- 130. 1955 Arturo Fernández-Cruz i Liñán. Patologia General
- 131. “” Josep Casanovas i Carnicer. Oftalmologia
- 132. 1958 Emili Gil i Vernet. Ginecologia
- 133. 1959 Santiago Vidal i Sivilla. Fisiologia

134. 1963 Agustí Pumarola i Busquets. Microbiologia
135. " Santiago Pi i Sunyer. Fisiologia (adscrit)
136. 1964 Manuel Cruz i Hernández. Pediatria
137. 1965 Francesc González i Fusté. Higiene
138. 1965 Marian Badell i Suriol. Terapèutica Física
139. 1966 Domingo Ruano i Gil. Anatomia
140. 1967 Cristòbal Pera i Blanco-Morales. P. Quirúrgica
141. " Joaquim Piñol i Aguadé. Dermatologia
142. 1968 Alfons Balcells i Gorina. Patologia General
143. 1969 Jesús González Merlo. Obstetrícia
144. " Ciril Rozman i Borsnart. P. Mèdica

145. 1971 Dídac Ribas i Muijal. Histologia i Anat. Patol.
146. 1971 Victor Conill i Serra. Ginecologia
147. 1971 Joan Obiols i Vié. Psiquiatria
148. 1972 Josep M. Gil Vernet i Vila. Urologia
149. 1973 Josep Traserra i Parareda. Oto-rino-laringologia
150. 1976 Demetrio Pita i Salorio. Oftalmologia
151. " Jacint Corbella i Corbella. M. Legal — Toxicologia
152. 1977 Josep Carreras i Barnés. Bioquímica
153. " Miquel A. Nalda i Felipe. Anestesiologia
154. " Josep M. Mascaró i Ballester. Dermatologia
155. 1980 Antoni Cardesa i García. Anatomia Patològica
156. 1981 Antoni Nadal i Valldaura. Estomatologia
157. 1982 Josep A. Salvà i Miquel. Farmacologia
158. 1983 Carles Ballús i Pascual. Psiquiatria

159. 1983 Ricard Castillo i Cofiño. Hemoteràpia
160. " Xavier Forn i Dalmau. Farmacologia
161. " Xavier Iglesias i Guíu. Ginecologia
162. " Joan Garcia i Sanmiguel. P. Mèdica
163. " Cristòbal Mezquita i Pla. Fisiologia
164. " Lluís Revert i Torrellas. Nefrologia
165. " Antonio Tejedo i Mateu. Anatomia
166. " Jordi Estapé i Rodríguez. Oncologia

167. 1986 Joan Rodés i Teixidó. Medicina
168. " Joan Sànchez i Lloret. Cirurgia
169. " Ramon Segura i Cardona. Fisiologia
170. " Arturo Costa i Campos. Estomatologia
171. " Joan Riera i Palmero. Historia Medicina (*no possessió*)
172. " Jordi Marsal i Tebé. Histologia

-
- 173. ^{“”} Enric Pifarré i Sanahuja. Estomatologia
 - 174. ^{“”} Josep Conde i Vidal. Estomatologia
 - 175. ^{“”} Emili Montserrat i Costa. Medicina
 - 176. ^{“”} Joan Vanrell i Díaz. Obstetrícia

 - 177. 1987 Esteve Brau i Agudè. Estomatologia
 - 178. ^{“”} Miguel Gil i Gayarre. Terapèutica Física
 - 179. ^{“”} Rafael Jiménez i González. Pediatria
 - 180. ^{“”} Lluís Salleras i Sanmartí. Medicina Preventiva
 - 181. ^{“”} Alvar Urbano i Márquez. Medicina
 - 182. 1988 Emili Huguet i Ràmia. Medicina Legal
 - 183. ^{“”} Jordi Domingo i Feliubadaló. Biologia Cel·lular
 - 184. ^{“”} Francesc Navarro i López. Medicina
 - 185. ^{“”} Maria Teresa Jiménez de Anta i Losada. Microbiologia
 - 186. ^{“”} Pau Carretero i González. Urologia

 - 187. 1989 Laureano Fernández Cruz i Pérez. Cirurgia
 - 188. 1989 Daniel Navajas i Navarro. Biofísica
 - 189. 1990 Joan Sentis i Vilalta. Bioestadística
 - 190. 1991 Vicente Arroyo i Pérez. Medicina
 - 191. ^{“”} Oriol Bachs i Valldeneu. Biologia Cel·lular
 - 192. 1995 Tomàs Pumarola i Suñé. Microbiologia
 - 193. ^{“”} Ferran Climent i Romeo. Bioquímica
 - 194. 1996 Josep M. Mercader i Sobrequés. Radiologia
 - 195. ^{“”} Eduard Jaurrieta i Mas. Cirurgia
 - 196. ^{“”} Francesc Gudiol i Munté. Medicina
 - 197. ^{“”} Josep Terés i Quiles. Medicina

Nota: S'expressa el nom de la matèria, sovint resumit, en la que és més fàcil de situar cada professor, tenint en compte les variacions de terminologia en diverses èpoques. Quan han ocupat més d'una càtedra, i una ha estat molt breument, aquesta no s'indica.

Apèndix 3. Degans de la Facultat de Medicina de Barcelona

Feliu Janer i Bertran. 1843, director; 1845, degà.

Joan Ribot i Ferrer. 1847

Antoni Mayner i Alcover. 1851

Francesc Folch i Amich. 1855

Joan Rull i Xuriach. 1880

Carles Silóniz i Ortiz. 1891

Joan Giné i Partagàs. 1893

Joaquim Bonet i Amigó. 1902

Marian Batllès i Bertran de Lis. 1905

Andreu Martínez i Vargas. 1918

Pau Ferrer i Piera. 1924

Manuel Serés i Ibars. 1924

Manuel Bonafonte i Nogués. 1925

Eusebi Oliver i Aznar. 1927

Angel Ferrer i Cajigal. 1929

Joaquim Trias i Pujol. 1931

Pere Nubiola i Espinós. 1935

Joaquim Trias i Pujol (2^a). 1936

Pere Nubiola i Espinós (2^a). 1939

Manuel Taure i Gómez. 1939

Rafael Ramos i Fernández. 1941

Màxim Soriano i Jiménez. 1944

Agustí Pedro i Pons. 1954

Julio García i Sánchez-Lucas. 1957

Miquel Sales i Vázquez. 1969

Cristóbal Pera i Blanco-Morales. 1969

Joan Obiols i Vié. 1972

Jacint Corbella i Corbella. 1979
Josep Carreras i Barnés. 1982
Josep A. Salvà i Miquel. 1984
Miquel Nalda i Felipe. 1985
Francesc Navarro i López. 1987
Cristóbal Mezquita i Pla. 1990
Josep A. Bombí i Latorre. 1995

L'Esculapi d'Empuries

Índex onomàstic

I

- Abaitua Bilbao, J.M. 154
Adserà i Martorell, J. 42
Aguilera, M. 318
Agustí, 222
Agustí Planell, Domingo, 231, 249
Aiguader i Miró, Jaume, 43, 248, 263
Ainaud de Lasarte, J.M. 160, 193
Albadalejo, Manuel, 294
Albarracín, Agustín, 64
Albarrán, Joaquín, 187, 230
Albiol i Molné, Rafael, 43
Alemany i Vall, Roman, 227
Aler, Cristina, 110, 155
Aleu, Jordi, 244
Aleu i Riera, Dolors, 188, 194
Alfons Vè, 26
Alfonso XIII, 170, 216
Alonso Duat, J.C. 154
Alonso Pacheco, Manuel, 187
Alòs, Joan d' 28
Alsina i Bofill, Josep, 179, 193, 226, 227, 249, 266, 280, 318
Altolaguirre, Manuel, 242
Alvarez de Cienfuegos, 292
Alvarez Sierra, J. 141, 154
Alvarez Udé, Fernando, 318, 353
Amadeu I, 61
Amargós, Josep, 165, 168
Amell i Sans, Agustí, 241, 266, 267
Ameller, Ignasi, 41, 52
Amorós i Macau, J.M. 153
Andrade, Emili, 266
Andreu, Jacint, 28
Anguera, Blanca, 281
Anzel, 138
Anzizu, J.J. 54, 55, 107, 110, 364, 367
Arandes i Adán, Ramon, 305, 307, 318, 340, 361, 370
Argerich, C.M. 186
Armendáriz, Benigne, 57, 96
Armengol, Antoni, 263
Armenter, Pere, 153
Armenter i Ferrés, Josep, 60, 86, 91, 102, 129, 131, 132, 360, 368
Arnau de Vilanova, 25
Arnozán, 222
Arqués, Josep, 43, 104, 168, 169, 193, 194
Arró, Francesc, 131
Arroyo, Vicenç, 340, 361, 372
Artigas i Riera, Vicenç, 241
Arumí, Joaquim, 250, 269, 313
Auerbach, 276
Auvard, 116
Avellaneda i Mañosas, Ramon, 287, 341, 354
Azcarate, J.M. 159
Azopardo, Andrés Joaquín, 49, 52, 86, 360, 367
Azoy i Castañer, Adolf, 237, 250, 313, 314, 318, 319, 341, 365, 370
Bachs i Valldeneu, Oriol, 308, 372
Badell i Suriol, Marian, 294, 339, 365, 371
Badia i Margarit, Antoni, 342
Bahi, J.E. 88
Balagué i López, Antoni, 337
Balaguer i Vintrol, Ignasi, 318
Balcells i Camps, Josep, 41, 49, 51, 106, 364, 367
Balcells i Gorina, Alfons, 296, 302, 318, 339, 359, 371
Ballabriga i Aguado, Angel, 311, 312

- Ballesta i Martínez, Francisca, 342
- Ballesteros i Martínez, Luis, 319
- Ballús i Pascual, Carles, 323, 342, 354, 365, 371
- Balvey, Tomàs, 49, 51, 53, 107, 110, 364, 367
- Bañuelos, Misael, 108
- Barbany i Cairó, Joan R. 248, 337
- Barona Villar, J.L. 247, 248
- Barraquer i Barraquer, Ignasi, 236, 269, 275, 281, 366, 369
- Barraquer i Moner, Joaquim, 313, 341
- Barraquer i Roviralta, Josep A. 179, 207, 235, 236, 246, 250, 365, 369
- Barrau, C.J. 319
- Barrufet i Puig, Pere, 63
- Barthez, 83
- Bartolomé i Rodríguez, Màxim, 293, 324
- Bartrina i Thomas, Josep, 228, 230, 246, 249, 267, 271, 288, 305, 306, 361, 369
- Bartrolí, Ignasi, 168
- Bartrons, Ramon, 337
- Bas, Antoni, 41
- Batalla, Lluís, 241
- Batlles i Bertran de Lis, Marian, 108, 113-116, 118, 168, 208-211, 357, 368, 373
- Batlles i Torres-Amat, Marian, 114
- Baumer, 100
- Bellido i Golferichs, Jesús, , 33, 153, 218-222, 246, 248, 249, 263, 276, 277, 279, 292, 359, 369
- Beltran i Dubón, Maria Lluïsa, 333, 338, 354
- Berdal, 212
- Bargmann, M. 138
- Bergós i Ribalta, Francesc, 263
- Bernard, Claude, 74, 85, 179
- Bertran i Capella, Aleix, 238, 316, 354
- Bertran i Pastor, Marc, 59, 73-75, 86, 90, 91, 99, 358, 360, 368
- Bichat, F.X. 79, 93
- Blajot, Ignasi, 318
- Blanc i Benet, J. 249
- Blancher, Francesc, 249
- Boabdil, 137
- Bofill i Deulofeu, Joan, 263, 279, 280
- Bohler, L. 229
- Boivin, Madame, 100
- Boix Serra, Dolors, 110
- Boixareu, Mercè, 251
- Bombí i Latorre, J.A. 22, 339, 374
- Bonafonte i Nogués, Mateo, 208, 230-233, 250, 269, 308, 362, 369, 373
- Bonet i Amigó, Joaquim, 32, 63, 99, 101, 15, 118, 142-144, 146, 147, 154, 171, 180, 362, 368, 373
- Bonmatí Azorín, C. 319
- Bordas, Jordi, 354
- Bordas i Salellas, F. 250
- Bordeu, Th. 83
- Borràs, Francesc, 41, 88
- Borràs Juan, J. 152
- Botella Llusia, José, 154, 341
- Bouchard, 138
- Bracons, Teresa, 214
- Brau, Esteve, 344, 364, 372
- Bricall, Josep Maria, 343
- Broggi i Vallès, Moisès, 154, 249, 280, 281, 354
- Broussais, 92
- Bruguera, Simeó, 92
- Burcheim, 78
- Cabeza i Madurell, Jaume, 137, 153, 154
- Cabré i Piera, Josep, 315
- Cahisa Mur, M. 154
- Cajal, v. Ramón y Cajal, Santiago
- Calafell i Gibert, Pere, 245, 246, 267
- Calbet i Camarasa, Josep M. 22, 64, 107-110, 151-155, 180-182, 193, 247, 249, 280, 317, 318, 344
- Calleja i Borja-Tarrius, Carles, 123, 212, 247, 358, 369
- Calleja Sánchez, Julián, 123, 212
- Callis i Farriols, Lluís, 214, 264
- Calm, germanes, 169
- Calzada, Josep, 64
- Campà, Esteve, 145
- Campà i Porta, Francesc, 142, 145, 146, 155, 362, 368
- Campmajó, Antoni, 250
- Camprodón, Andreu, 64
- Camps, Josep, 89
- Camps i Juncosa, Pere, 266, 267
- Camps i Surroca, Manel, 110, 155
- Capdevila i Alvià, J.M. 103, 110
- Capdevila i Mirabet, J. 231
- Caralps i Massó, Antoni, 281
- Carbó i Aloy, Narcís, 59, 78, 81, 102, 105, 124, 125, 152, 359, 368
- Carbonell i Bravo, Francesc, 106

- Cardenal i de Salas, Carles, 263
Cardenal i Fernández, Salvador, 94, 135, 137, 140, 141, 144, 179, 236, 274
Cardenal i Pujals, Lleó, 141
Cárdenas i Pastor, Jaime de, 319
Cardesa i García, Antoni, 338, 358, 371
Cardoner i Planas, Antoni, 25, 42, 43, 247, 291, 318
Carles I, 26
Carmona, Ana M. 110
Carrasco, S. 281
Carrasco i Formiguera, Rossend, 219-221, 247, 273, 274, 278, 366, 370
Carrato, Alfredo, 290
Carreras i Artau, Tomàs, 108
Carreras i Barnès, Josep, 333, 337, 350, 359, 371, 374
Carreras i Padrós, Manuel, 249
Carreras i Roca, Manuel, 43, 152, 154, 155, 318, 319, 343, 354,
Carreras i Verdaguer, Antoni, 354
Carretero i González, Pau, 340, 365, 372
Cartanyà, Pau, 264
Carulla, Lluís, 269
Carulla i Margenat, Valenti, 118, 124, 125, 127, 154, 171, 172, 206, 208, 218, 221, 222, 246, 248, 294, 359, 369
Carulla i Riera, Vicenç, 273, 276, 277, 294, 318, 339, 365, 366, 370
Casadesús i Castells, Ferran, 236, 237, 250, 268, 269, 313, 365, 369
Casanellas, Magí, 90
Casanovas i Carnicer, Josep, 236, 250, 269, 290, 313, 314, 341, 365, 370
Casanovas i Viader, Modest, 267
Casany i Rigla, J. 86, 89, 109, 360, 368
Casaña, Julián, 165, 169, 208
Casasayas, Joan, 250
Casassas, Oriol, 246, 248, 251, 311, 312, 319
Castells, Paulino, 319
Castells i Ballespi, Martina, 188, 194
Castells i Comas, Josep, 49, 52, 57-59, 67-69, 77, 94, 95, 98, 357, 362, 367
Castells i Rodellas, Antoni, 333, 342, 343
Castellsaguer, Joaquim, 250
Castillo i Cofiño, Ricard, 293, 300, 327, 331, 332, 342, 360, 371
Castro i Pulido, Adolfo, 152
Celis i Pujol, Lluís, 128, 280, 281, 366, 370
Cervantes, M. de, 119
Cervera, Leandre, 153, 219, 245
Chalot, 138
Chinchilla, Anastasio, 64
Chomel, A. 51, 83-85
Cid, Felip, 249, 281, 318
Cil i Borés, J. 49, 52, 57, 70, 94, 96, 97, 110, 126, 133, 138, 141, 361, 367
Ciscar i Rius, Frederic, 298, 300
Civatte, A. 277
Climent i Romeo, Ferran, 319, 337, 359, 372
Cobos, Pere, 330
Coca, J. 353
Coca i Cirera, Antoni, 51, 57-59, 64, 81, 83, 86, 91, 92, 97, 109, 125, 129, 359, 360, 368
Coderch de Sans, Joan A. 333, 342
Codina i Altés, Joan, 227, 266
Codina i Massot, J. 154
Coll i Astrell, J. 110
Coll i Domènech, Jaume Ramon, 85, 113, 126, 133, 138, 141, 359, 361, 368
Coll i Pujol, Ramon, 32, 73, 76, 117-119, 152, 165, 208, 215, 218, 221, 222, 358, 368
Collazo, J.A. 276
Colomer, J.M. 354
Colomines, Joan, 249
Comenge i Ferrer, Lluís, 42-44, 87, 95, 108
Comín, Javier, 354
Concústell i Bas, Enric, 324
Conde i Vidal, Josep, 344, 348, 364, 372
Conill i Montobbio, Victor, 33, 154, 171, 172, 178, 182, 193, 231, 233, 249, 269, 308, 310, 319, 362, 366, 370
Conill i Serra, Victor, 154, 319, 341, 342, 362, 371
Corachan i Garcia, Manuel, 33, 267, 268, 281, 305, 366, 369
Corachan i Lloret, Manuel 241
Corbella, Jacint, 42, 43, 63, 64, 107-110, 151-155, 193, 194, 247-251, 280, 281, 316-319, 324, 331, 342, 343, 353, 354, 363, 371, 374
Cornudella i Capdevila, Josep, 281
Corominas, V. de P. 154
Corominas i Busqueta, Josep, 337, 338, 342, 354
Corominas i Sabater, J. 137, 210
Corominas i Vilardell, August, 337
Corrons i Espinalt, J. 110

- Cortadellas Angel, M.J. 109
 Cortés i Lladó, Antoni, 264
 Cortés i Lladó, Cristià, 263
 Cortés i Lladó, Marius, 276
 Cosin Garcia, Jesús, 291
 Costa i Campos, Artur, 344, 348, 364, 371
 Covalada i Ortega, Justo, 292, 318, 338, 343, 364, 370
 Creus, Josep, 181
 Crous i Casellas, Josep, 91, 92, 109, 129
 Cruset, Josep, 282
 Cruz-Coke, E. 276
 Cruz i Hernández, Manuel, 311, 312, 341, 363, 371
 Cuatrecasas i Arumí, Joan, 33, 264, 265, 277, 278, 295, 297, 359, 365, 370
 Cubí i Soler, Marià, 76
 Cuenca, Eduard, 293, 332
 Cuyàs, Manuel, 344
- Dalí, Salvador, 242, 243
 Dalmau i Matas, Manuel, 219
 Danon, Josep, 42, 318
 Darwin, Ch. 181
 Delelós, A. 110
 Desruelles, 100
 Dexeus i Font, Santiago, 249
 Díaz-Plaja, Guillem, 242
 Domarus, A. von, 299, 301, 339
 Domènech i Alsina, Francesc, 219-221, 229, 248, 268, 280, 281, 292
 Domènech i Estapà, Josep, 169
 Domènech i Llaberia, Edelmira, 63, 108, 153, 154, 193, 194, 281, 319
 Domènech i Ratto, Ginés, 333, 337
 Domingo i Albós, A. 337, 354
 Domingo i Feliubadaló, Jordi, 337, 338, 350, 358, 372
 Domingo i Roig, J.L. 343
 Domingo i Sanjuan, Marcel·li, 33, 216, 264
 Domingo i Sanjuan, Pere, 153, 247, 255, 264, 278, 281, 282, 292, 366, 370
 Domínguez, A. 152
 Dulanto i Escofet, Felip, 315, 343
 Dulieu, Louis, 42
 Duplay, 138
 Duran i Arrom, Domènec, 224
 Duran i Bas, Manuel, 186
- Duran i Obiols, Ramon, 92
 Duran i Reynals, Francesc, 210, 221, 276, 277, 282
 Durfort, Mercè, 152
- Ehrlich, P. 141
 Elias i Cornet, Jaume, 241, 245
 Elias de Molins, Antoni, 108-110
 Eppinger, 302
 Erill i Sàez, Sergi, 293
 Escanero, J.E. 248
 Escribano Garcia, Victor, 43
 Escudé i Aixelà, Manuel, 22, 155, 344
 Esperalba i Puig, Jordi, 330
 Espina y Capo, A. 233
 Espinós, Rafael, 354
 Espinosa, Estilita, 109
 Esplugas, Joaquim, 57
 Esquerda i Colell, Josep, 338
 Esquerdo i Esquerdo, Alvar, 267
 Esquerdo i Esquerdo, Pere, 265
 Esquerdo i Rodoreda, Francesc, 224, 254, 266, 281, 366, 370
 Estapé i Pañella, Francesc, 266
 Estapé i Rodríguez, Fabià, 341, 353, 354
 Estapé i Rodríguez, Jordi, 333, 339, 340, 361, 371
 Esteva de Sagrera, J.M. 109
 Estrada i Miyares, Marta, 63
- Fargas i Roca, Miquel, 32, 127, 135, 142, 144-146, 154, 172, 230-232, 237, 246, 269, 362, 368
 Farran, Montserrat, 251
 Farreras i Framis, Jaume, 133, 136
 Farreras i Sampere, Pere, 299
 Farreras i Valentí, Pere, 298-301, 318, 339, 345
 Farrerons, Xavier, 241
 Faure, 116
 Felip Vè, 28, 88
 Feliu i Basora, A. 110
 Fernández i Nogués, Ferran, 304, 331, 333
 Fernández i Pellicer, Enric, 265
 Fernández-Cruz Liñan, Arturo, 295, 296, 359, 370
 Fernández-Cruz Pérez, Laureà, 340, 354, 362, 372
 Ferran Vil·le, 30, 41, 47

- Ferran, Jaume, 120, 225
- Ferrandiz i Senante, Vicenç, 268
- Ferrer i Cajigal, Angel, 128, 208, 212, 213, 226, 246, 262, 264, 266, 289, 290, 297, 358, 369, 373
- Ferrer i Codina, A. 225
- Ferrer i Fernández de la Riva, Diego, 42, 43, 152, 193, 213, 263, 289, 290
- Ferrer i Garcés, Ramon, 49, 52, 57, 94, 103-105, 110, 150, 361, 363, 367
- Ferrer i Pi, Santiago, 319, 342
- Ferrer i Piera, Pau, 208, 213, 223, 225, 226, 360, 369, 373
- Ferrer i Roca, Olga, 338
- Ferrer i Ruscalleda, Francesc, 318
- Ferrer i Solervicens, Francesc, 33, 223, 224, 226, 227, 249, 265, 266, 290, 295, 297, 301, 302, 304, 360, 369
- Ferreras, Josep Oriol, 100
- Ferrés, Ramon, 153
- Figuerola, Iris, 109
- Fleta Zaragozano, J. 250
- Florez Arenas, Francisco, 49, 52, 55, 82, 359, 367
- Flotats i Fuster, Josep, 31, 41, 42, 54, 103, 105, 110, 363, 367
- Foix, Josep Vicenç, 242
- Foix i Gual, Joan, 41, 49, 51, 55, 57, 59, 76, 78, 80, 81, 87, 97, 109, 176, 357, 359, 367
- Folch, Artemi, 42
- Folch i Amich, Francesc, 54, 55, 57, 82-85, 90, 91, 93, 110, 120, 126, 133, 168, 359, 367, 373
- Folch i Pi, Albert, 219, 222, 247-249, 274
- Folch i Pi, Jordi, 219
- Font i Martí, J. 110
- Font i Puig, Pere, 338
- Fontanet Petit, Josep, 268
- Forgue, E. 228
- Formiguera, Lleó, 144, 147
- Forn i Dalmau, Xavier, 22, 293, 333, 338, 360, 371
- Fornès, Josep, 28
- Forns, Rafael, 108
- Fors i Cornet, Ramon, 41, 49, 51, 107, 110, 364, 367
- Foy, E. 81
- Foz i Tena, Amadeu, 250, 330
- Fraga, X.A. 152
- Francés i Tutusaús, J.M. 155
- Frank, J. P. 104
- Frau, Ramon, 41, 89, 176
- Fuentes, Manuel de, 182, 193
- Fulton, J.F. 221
- Fuster i de Carulla, Valenti, 248
- Fuster i Pomar, Joaquim, 238, 270, 318
- Gabarrón, José, 49, 52, 58, 94, 361, 367
- Galceran i Granés, Artur, 135, 153, 176, 193, 316
- Galdo, A. 312, 341
- Gall, Franz Joseph, 79
- Gallart i Monés, Francesc, 130, 144, 153, 154, 178, 193
- Gamazo, 353
- Gamissans i Olivé, Oriol, 354
- Garcia Arboleya, José, 49, 52, 103, 363, 367
- Garcia Arocha, H. 247, 248
- Garcia Ballester, Lluís, 343
- García del Carrizo, Mª Gloria, 64, 193
- García del Moral, José, 154
- Garcia Rodríguez, J.A. 338
- Garcia Sánchez-Lucas, J.L. v. Sánchez-Lucas
- Garcia i Sanmiguel, Joan, 302, 333, 339, 340, 354, 361, 371
- García i Sansebrí, J.L. 109
- García-Valdecasas i Santamaría, Francisco, 292, 293, 319, 338, 359, 370
- García-Valdecasas Santamaría, José María, 292
- Garriga Roca, M. 250, 269
- Gasch, Sebastià, 242
- Geli, Adolf, 190
- Gené i Badia, Manel, 153, 155, 247
- Gibernau, Nicolau, 64
- Gibert i Queralto, Joan, 295, 298, 300-304, 318, 339, 345, 360, 370
- Gil Gayarre, Miguel, 339, 365, 371
- Gil Vernet, Emili, 308, 310, 341, 362, 370
- Gil Vernet, Salvador, 211, 262, 263, 271, 287-289, 310, 318, 337, 345, 357, 369
- Gil-Vernet Huguet, Emilio, 333, 341
- Gil-Vernet Vila, Josep M. 340, 341, 365, 371
- Gimbernà, Antoni, 29, 39, 43, 108, 216
- Giménez i Camarasa, Josep M. 315
- Gimeno, Amalio, 108
- Giné i Partagàs, Joan, 32, 60, 63, 72, 83, 96, 102, 105, 113, 116, 119, 127, 129, 130, 133-136, 138, 140, 143, 144, 148, 150, 153, 154, 165,

- 167, 170, 176, 180, 181, 183, 192, 194, 208, 233, 235, 273, 361, 363, 368, 373
- Giral Pereira, José, 277
- Gironès i Navarro, Llorenç, 294, 295, 301, 318, 359, 370
- Glick, Thomas F. 282
- Goday i Prats, Angel, 318
- Gómez Bustamanté, J. 49, 52, 58, 105, 363, 367
- Gómez i Caamaño, J.L. 43, 64
- Gómez de la Serna, Ramón, 242
- Gómez Ferrer, Ramon, 146
- Gómez i Gómez, Agustí, 250, 288
- Gómez Márquez, José, 269, 275, 280, 366, 370
- Gómez Papi, E. 154
- Gómez Santos, Marino, 318
- Góngora i Joanico, Lluís, 180
- González i Casanova, J.C. 154
- González de la Riva, J.M. 108, 109
- González de Sámamo, Mariano, 58
- González i Fusté, Francesc, 281, 292, 343, 364, 371
- González Merlo, Jesús, 341, 362, 371
- González i Monclús, Enric, 342, 354
- González Prats, Antoni, 86, 129, 132, 208, 223-226, 249, 360, 369
- González i Ribas, M. 227
- Granados, Enric, 109
- Granier-Doyeux, M. 248
- Gras i Riera, Jordi, 300, 337
- Grifols Roig, J.A. 281
- Griñán, 127
- Gual i Sala, Arcadi, 108, 152, 337
- Guañabens i Rodon, J.M. 330
- Guàrdia, Josep Miquel, 71
- Gubern i Salisachs, Lluís, 268
- Gudiol, Francesc, 340, 361, 372
- Guedea Calvo, Luis, 133, 138, 141, 361, 368
- Guerrero, Lluís, 251
- Guilera, Lluís, 264
- Guy, Alain, 108
- Guy de Chauliac, 38
- Guyon, F. 230
- Hahnemann, Samuel, 79, 84
- Hamperl, H. 290
- Henrich, Joan, 160
- Hernández, S. 22
- Hernández Nieto, Lluís, 333
- Herranz, A. 22
- Herrera Yebra, J. 109, 152
- Herrero Hinojo, Pilar, 110
- Herrero i Velasco, L. 354
- Hervás Puyal, C. 107, 154
- Hidalgo, Miguel, 287
- Hierro i Alberich, Pere, 110
- Hildebrand, 88
- Hill, Archibald V. 276
- Homs i Pascuets, Nicolau, 86, 129, 131, 132, 153, 223, 360, 368
- Houssay, Bernard, 220, 221, 248
- Huguet, Françoise, 108
- Huguet i Ràmia, Emili, 155, 247, 343, 363, 372
- Hysern, Joaquim, 81, 89, 92
- Ibn Zuhr, 295
- Iglesias i Guu, Xavier, 331, 333, 341, 362, 371
- Ingelmo i Morin, Miguel, 339
- Iquino, Imperial, 49, 52, 99, 146, 362, 367
- Iranzo, Juan, 142, 146, 362, 363, 368
- Iranzo, Pedro, 146
- Iruela, Luis Miguel, 281
- Isabel II, 31, 47, 61, 97
- Jacobi, 233
- Jané i Carrencà, Francesc, 293
- Janer i Bertran, Feliu, 541, 43, 49, 50, 52, 53, 56-58, 73, 83, 84, 86-89, 91, 92, 98, 99, 109, 360, 367, 373
- Janés, E. 154
- Jardí, Enric, 153
- Jaume I, 25
- Jaurrieta, Eduard, 340, 362, 372
- Jiménez de Anta, Maria Teresa, 338, 364, 372
- Jiménez de Letang, 354
- Jiménez de Parga, Manuel, 341, 342
- Jiménez Díaz, Carlos, 277
- Jiménez González, Rafael, 342, 363, 372
- Jiménez Vargas, Juan, 291, 358, 370
- Jimeno Vidal, Francesc, 229, 268
- Jordan, 288
- Jover Moyano, Amador, 338
- Juanich i March, Francesc, 49, 51, 57, 58, 80, 86, 91, 92, 97, 109, 129, 131, 359, 360, 367
- Julià i Bonet, R. 306
- Junceda, 207
- Junoy, Francesc, 81

- Lacalle, Helena, 110
 Lachapelle, Madame, 100
 Ladaria i Caldentey, F. 264
 Laennec, R.T.85, 93
 Lain Entralgo, P. 152, 319
 Laporte i Salas, Josep, 293, 324
 Larregla, Santiago, 108
 Lavater, J. C. 79
 Lerroux, A. 148
 Lesser, 138
 Letamendi, Josep, 31, 58, 59, 67, 69, 70, 72, 83, 89, 96, 108, 109, 113, 114, 126, 128, 167, 180, 317, 357, 368
 Letang i Campmajó, Emili, 327
 Ley i Gracia, Adolf, 273
 Llaberia i Sais, Edelmira, 251
 Lladó i Figueres, Josep M. 353
 Lladonosa, Josep, 26, 42
 Llagostera, Francesc, 109
 Llaveró, Francisco, 354
 Llobet i Vall-lloera, J.A. 110
 Llombart, Antonio, 290
 Llopis, Arturo, 319
 Llorens i Artigas, J. 282
 Lloret Pastor, J. 240
 Lloveras, Gonçal, 318
 Lluch i Caralps, Joan, 263, 288
 Lombroso, C. 151
 López, Joan, 98
 López Albo, 279, 280
 López Gómez, J.M. 249
 López Piñero, J.M. 108, 152
 López Sancho, Enric, 113-116, 152, 358, 369
 Lora Tamayo, M. 332
 Lorenzo Pérez, José, 54, 55, 64, 103, 363, 368
 Lujan, Néstor, 353, 354
 Luna i Descalzo, Margarida, 109, 247

 Macià, Francesc, 216
 Madrazo Azcona, Enrique Diego, 133, 137-141, 144, 154, 192, 361, 368
 Magaz i Jaime, Joan, 31, 58, 73, 75, 76, 90, 108, 110, 117, 118, 150, 151, 165, 169, 357, 358, 368
 Magdalena, Ricardo, 169
 Magriñà, N. 298
 Malgaigne, 137, 210
 Mancebo Alonso, M.E. 248

 Manegat, Lluís, 318
 Manent, Albert, 280, 281
 Manquat, 222
 Manresa, Gerard, 281
 Mañós i Gozalbo, M. 314, 331
 Maragall, Jordi, 153, 280
 Marañón, Gregorio, 277
 Mari i Balcells, Victor, 281
 Márquez, 236, 279
 Marsal i Tebé, Jordi, 338, 348, 350, 358, 371
 Marsh, James, 75
 Martí I, 184
 Martí, Eusebi, 181
 Martí Lloret, Joan, 343, 354
 Martín Lagos, F. 306, 361, 370
 Martínez Garcia, Manuel, 279
 Martínez i Garcia, Pere, 33, 246, 246, 249, 266, 275, 311, 312, 366, 370
 Martínez Vargas, Andrés, 142, 146, 148, 183, 206, 208, 233, 234, 250, 266, 311, 363, 368, 373
 Martorell i Otzet, Ferran, 274, 280, 282
 Mas, J. 244
 Mas, Rafael, 64
 Mascaró i Ballester, Josep M. 315, 333, 343, 365, 371
 Mascaró i Capella, J.M. 101
 Maseras i Ribera, Helena, 187, 188, 194
 Massó i Llorens, J.A. 76, 125, 221, 359, 368
 Massons i Esplugas, J.M. 42, 43, 64, 248
 Mata, Pere, 30, 42, 47, 48, 63, 71, 103, 104, 130, 150, 151
 Maura, Antoni, 170
 Mayiní, Gaietà, 164
 Mayner i Alcover, Antoni, 41, 49, 51, 57, 59, 73, 87, 99-101, 110, 142, 146, 362, 367, 373
 Medallo i Muñoz, Jordi, 1332, 153, 155, 247
 Mediano, Joaquim, 64
 Mellado Polo, 338
 Menacho i Garcia Menacho, R. 250
 Menacho i Peyrón, Manuel, 236, 250
 Mendoza i Rueda, Antoni, 54, 55, 57, 58, 64, 67, 68, 94-96, 109, 110, 131, 133, 136, 137, 190, 191, 357, 362, 367
 Mercadal-Peyrí, Carles M. 250
 Mercadal-Peyrí, Josep, 250
 Mercader i Sobrequès, J.M. 339, 365, 372
 Mesmer, Franz A. 79
 Mestre Lazzoli, A. 318

- Meyerhoff, Otto E. 276
- Mezquita i Pla, Cristóbal, 22, 333, 337, 359, 371, 374
- Miguel i Martínez, J. 230
- Millan Guillén, E. 113, 114, 116, 357, 369
- Millares, 181
- Mira i López, Emili, 33, 246, 256, 270, 276-278, 281, 314, 316, 317, 366, 370
- Miret i Monsó, Josep, 248
- Miró, Joan, 242
- Monlau, Pere Felip, 100, 134
- Mitjavila, Vicenç, 30
- Molina Font, José A. 333, 341,
- Montaner, Andreu, 29
- Montaña i Buchaca, Daniel, 89, 109
- Montero i Espuña, Maria, 250
- Montguio i Font, Josep, 264, 291
- Montserrat i Costa, Emili, 340, 361, 372
- Montserrat i Esteve, Santiago, 245, 342, 348
- Montserrat i Figueras, Sebastià, 43
- Moragas, Jeroni de, 153, 250
- Moragas, Lluís, 241
- Moragas i Redecilla, August, 290
- Moragas i Viñas, Josep M. 315
- Morales i Llorens, Antoni, 228, 268, 305
- Morales i Pérez, Antoni, 32, 63, 118, 133, 136, 137, 154, 171, 204, 205, 208, 227-229, 362, 368
- Morton, 68
- Moyano, Claudio, 56, 59, 63, 64, 109, 193
- Muñoz Arbat, Jacint, 269
- Murillo, 139
- Nadal i Baixeras, J. 295
- Nadal i Valldaura, Antoni, 333, 344, 364, 371
- Nalda i Felipe, M.A. 340, 347, 362, 371, 374
- Narváez, R.M. 56
- Navajas i Navarro, Daniel, 333, 357, 372
- Navarro i López, Francesc, 340, 362, 372, 374
- Negrín, Juan, 216, 217, 292
- Neuberg, Karl, 276
- Noguer i Molins, L. 224
- Noguer i Moré, S. 250
- Nolla i Generés, J. 153
- Nolla i Panadés, Robert, 304
- Novoa, Dario, 249
- Nubiola i Espinós, Pere, 33, 231, 232, 249, 268, 269, 278, 308, 362, 369, 373
- Nubiola i Sostres, Joaquim, 241, 244, 245, 249
- Nysten, 68
- Obiols i Vié, Joan, 317, 327, 332, 337, 338, 341, 342, 354, 365, 371, 373
- Ochoa, Severo, 152, 276
- Ojeda i Gil, Josep, 354
- Oliver i Aznar, Eusebio, 128, 208, 214, 223, 233, 264, 265, 272, 297, 359, 369, 373
- Oms i Garrigolas, Lluís, 100
- Orfila, M.J.B. 71, 75, 106
- Oriol i Anguera, Antoni, 248
- Oriol i Anguera, Josep, 281
- Oriol i Bosch, Albert, 324
- Oró i Florensa, Joan, 340
- Oromí i Durich, Joaquim, 343
- Orovio, 61
- Ortega Monasterio, Leopoldo, 354
- Ortiz Picón, J. M. 152
- Orts Llorca, Francesc, 262, 280, 289, 337
- Oslé i Font, A. 319
- Palacin i Forgue, Antoni, 291, 333, 339
- Palafox, Silverio, 108
- Palés i Argullol, Jordi, 152, 337
- Palma, Serafina, 251
- Palomar, Patricio, 313
- Palomeque i Torres, Antonio, 63, 64, 109, 110, 193
- Paravicini, Josep, 241
- Parellada i Feliu, Didac, 109, 153, 154, 249, 342
- París, Joan, 64
- Pedro i Pons, Agustí, 33, 115, 116, 128, 151, 153, 178, 193, 209, 210, 212, 222-225, 227, 238, 247-250, 265-267, 281, 290, 295-304, 316, 318, 339, 345, 360, 369, 373
- Peiró i Rando, Enric, 282
- Penzoldt, 138
- Pera, Cristóbal, 306, 316, 329, 322, 339, 340, 361, 371, 373
- Perales Gutiérrez, A. 146, 233, 363
- Pérez, José Lorenzo. v. Lorenzo Pérez, José
- Pérez, Manuel M. 49, 52, 67, 357, 367
- Pérez i Bastardas, A. 110
- Pérez i Soler, A. 312
- Permanyer, Lluís, 109
- Perpinyà i Robert, Benet, 266
- Pers, Leonor, 76
- Pers i Ramona, Magí, 76

- Peset i Llorca, V. 109
- Peyrí, Antoni, 267
- Peyrí i Rocamora, Jaume, 109, 114, 115, 118, 125, 127, 130, 132, 135, 137, 138, 143, 144, 148, 151-155, 164, 174, 178, 181-183, 193, 194, 207, 231, 235, 246, 250, 266, 314, 364, 369
- Pi i Figueras, Jaume, 268, 281
- Pi i Molist, Emili, 64, 91, 179
- Pi i Sunyer, August, 32, 33, 117, 127, 153, 179, 193, 214-222, 246-248, 255-257, 263, 276-279, 291, 358, 369
- Pi i Sunyer, Carles, 248
- Pi i Sunyer, Jaume, 32, 43, 83, 85, 120, 126-129, 153, 167, 180, 215, 221, 359, 368
- Pi i Sunyer, Santiago, 153, 218, 276, 278, 279, 359, 371
- Pi-Sunyer i Bayo, Cèsar, 219, 220, 247-249, 263, 276, 277
- Pi-Sunyer i Bayo, Jaume, 219-221, 247, 263, 276, 278, 279
- Picas i Lòpez, Wenceslao, 49, 52, 57, 68, 77, 86, 88, 91, 94, 97, 98, 110, 113, 360, 361, 367
- Picasso, Pau Ruiz, 164
- Pidal, P.J. 54, 56, 57, 63, 109
- Pié Jordà, Andreu, 291
- Piédrola, Gonzalo, 333
- Pifarré i Sanahuja, Enric, 344, 348, 364, 372
- Pigem, Josep M. 317
- Piguillem, Francesc, 41, 81
- Piñol i Aguadé, Joaquim, 315, 319, 342, 354, 364, 371
- Pita i Salorio, Demetri, 313, 341, 365, 371
- Pittaluga, Gustavo, 276
- Piulachs i Oliva, Pere, 249, 305-307, 318, 319, 324, 340, 362, 370
- Pla i Casadevall, Josep, 274, 281, 282
- Pla i Majó, Bartomeu, 263
- Plana, Joaquim, 64
- Planas i Domingo, Eulàlia, 338, 354
- Planas i Guasch, Jaume, 249
- Planellas, Josep, 115
- Planellas i Llanos, Alexandre, 113-116, 209, 210, 299, 358, 369
- Poch i Vinyals, Rossend, 311, 313, 314
- Polit, Isidre, 263, 280
- Pons i Bartran, Ricard, 154
- Pons i Tortella, E. 262, 263, 280
- Porcel, Baltasar, 318
- Porta, M. 281
- Pou i Pradell, Eduard, 267
- Pous i Mas, Teresa, 249
- Pozo, Vicenç, 41
- Pozzi, S. 116
- Prandi, Francesc, 247, 312
- Prat, Jaume, 338
- Prat de la Riba, Enric, 145
- Prats, Laura, 251
- Prats i Esteve, Miquel, 354
- Prats i Viñas, Jordi, 312 Prim, Joan, 268
- Pruneda, Joan, 169
- Puche, Josep, 219-221, 247, 248
- Puche i Manaut, A. 248, 280, 282, 295, 318
- Pueyo i Zurdo, J.M. 154
- Puig, Alfons, 241
- Puig i Alfonso, Francesc, 205, 247
- Puig i Pallàs, Francesc, 43
- Puig i Reixach, Miquel, 280
- Puig i Sureda, J. 220, 221, 229, 274, 282, 298, 305, 366, 370
- Puigvert i Gorro, Antoni, 340, 345
- Pumarola i Busquets, Agustí, 292, 316, 338, 354, 364, 371
- Pumarola i Suñé, Tomàs, 338, 364, 372
- Queralt i Basagaña, F. 110
- Queraltó, Jaume, 152
- Quintana i Casany, Manuel, 313, 333
- Rabassa, Joan, 268
- Ramazzini, Bernardino, 104
- Ramis i Coris, Joaquim, 251, 319
- Ramon y Cajal, Santiago, 32, 71, 101, 114, 117, 120-122, 129, 137, 152, 164-166, 212, 214, 247, 358, 368
- Ramos i Fernández, Rafael, 267, 290, 302, 311, 312, 319, 363, 370, 373
- Raventós i Pijoan, Jaume, 219-221, 243, 263
- Recasens, Sebastià, 141, 223, 308
- Reguant i Gili, J. 110
- Reichel, 138
- Relat i Estrada, J. 251
- Reventós i Bordoy, Jacint, 272, 281, 282, 366, 370
- Reventós i Conti, Jacint, 281
- Revert i Torrellas, Lluís, 302, 333, 339, 340, 354, 361, 371

- Reynés, Rafael, 83
Ribas, Maria, 39
Ribas i Isern, Enric, 268
Ribas i Massana, Albert, 280
Ribas i Mujal, Didac, 193, 290, 324, 337, 338, 358, 371
Ribas i Mundó, Manuel, 302, 333
Ribas i Perdigó, Manuel, 125
Ribas i Pontí, Francesc, 194
Ribas i Pujol, Pere, 135, 154
Ribas i Ribas, Enric, 267, 268, 274, 366, 370
Ribbert, H. 290
Ribot, Joan, 41, 49, 51, 57, 59, 73, 74, 83, 87, 99, 105, 358, 367, 373
Riego, Rafael del, 92
Riera i Cercós, A. 210
Riera i Palmero, Joan, 108, 344, 348, 365, 371
Riera i Tuébols, Santiago, 43
Riera i Villaret, Antoni, 72, 113, 114, 207, 210, 211, 247, 287, 358, 369
Rio Horteiga, Pio del, 276, 289
Ripol, S. 318
Riu, Macari, 41-42
Rivas Cheriff, 279
Rivera Pomar, José M. 338
Robert i Batlle, Francesc, 129
Robert i Yarzabal, Bartomeu, 32, 63, 83, 85, 86, 90, 104, 110, 118, 124, 125, 127, 129-132, 143-145, 152, 153, 167, 170, 180, 181, 223, 246, 299, 360, 368
Roca, Antoni, 282
Roca, Pere, 64
Roca de Vinyals, Josep M. 269
Rocha i Carlotta, Alfred, 266, 267, 281
Rodés i Teixidor, Joan, 304, 348, 354, 361, 371
Rodrigo, Antonina, 281
Rodrigo Lavín, Leonardo, 215
Rodríguez, Ventura, 159, 193
Rodríguez i Alvarez, Leocadio, 338, 354
Rodríguez i Arias, Bel.larmí, 33, 246, 248, 249, 273, 278, 281, 282, 318, 366, 370
Rodríguez i Hierro, Francesc, 342
Rodríguez i Méndez, Rafael, 32, 63, 83, 118, 121, 125, 130, 135, 143, 144, 147, 148, 150, 155, 175, 181, 206, 208, 224, 238, 246, 363, 368
Rodríguez Morini, Antoni R., 135, 153, 273
Rodríguez i Pazos, Manuel, 343
Rodríguez i Torres, Antoni, 338
Roig i Bofill, E. 130
Roland, Llorenç, 39
Roldán, L. 110
Romagosa, Josep, 54, 55, 86, 360, 368
Roqué i Paganí, Pere, 96
Rosell, Joan Francesc, 28
Roselló, Llorenç, 160
Rotllan, Armand, 251
Roura, Jaume, 43
Roya i Qui, Albert, 344
Rozman i Borstnar, Ciril, 300, 301, 318, 339, 340, 360, 371
Ruano i Gil, Domingo, 289, 318, 324, 337, 342, 344, 357, 371
Rubio, Pedro M. 84
Rubio Borrás, Manuel, 42, 43
Ruiz Bustamante, M.J. 64
Ruiz de Luzuriaga, I. 310
Ruiz i Ogara, Carles, 342
Ruiz i Ruiz, Manuel, 342
Ruiz Zorrilla, Manuel, 61
Rull i Xuriach, Joan de, 59, 99-102, 142-144, 146, 362, 263, 368, 373
Rusca i Domènech, Francesc, 133, 140, 141, 154, 227, 228, 361, 369
Rutllan, J.J. 152
Sabater i Tobella, Joan, 324
Sacanella, Emili, 211, 271
Saforcada i Ademà, Manuel, 237, 238, 250, 268, 270, 292, 315, 363, 369
Sala, Claudi, 121
Sala i Pataut, Emili, 307
Sala i Roig, J. 227, 266, 267
Salamero i Castellón, F. 268, 305
Salarich i Torrents, Joaquim, 249, 318, 319
Sales i Vázquez, Miquel, 238, 270, 300, 315, 316, 343, 363, 370, 373
Sales i Vázquez, Ramon, 316
Salleras i Sanmartí, Lluís, 343, 364, 372
Salmerón, Nicolás, 148
Saltor, Josep, 138
Saltor i Lavall, Gil, 122, 123, 133, 138, 152, 171, 205, 212, 27, 228, 235, 358, 361, 368
Salvà i Campillo, Francesc, 29, 40, 41, 43, 88
Salvà i Miquel, Josep Antoni, 248, 293, 324, 338, 354, 359, 371, 374
Salvà i Munar, Jaume, 31, 49-51, 58, 109, 360, 367

- Salvat i Navarro, Antoni, 238, 247, 250, 264, 268, 269, 292, 364, 369
 San Germán, Antoni de, 41, 51, 87
 San i Ricart, Ramon, 222
 Sánchez Covisa, 279 Sánchez-Lloret i Tortosa, Joan, 340, 348, 361, 371
 Sánchez Lucas, Julio G. 289, 290, 293, 316, 318, 338, 358, 370, 373
 Sánchez i Maldonado, Gabriel, 289, 324
 Sánchez Nuñez, Lorenzo, 84
 Sanchis, Angel, 273
 Sancho, Mariano, 142, 145, 146, 362, 368
 Sancho de San Román, R. 63
 Sanjoan, Wilfred, 251
 Sanllehi, Joan, 64
 Sanllehi i Gambús, J. 227
 Sanvicens i Marfull, Alexandre, 108
 Sarro i Burbano, Ramon, 108, 109, 238, 270, 298, 315-317, 319, 338, 342, 343, 354, 365, 370
 Sastre i Piqué, Josep, 250
 Saumench, Domènec, 316
 Savall, Josep, 41
 Sayé i Sempere, Lluís, 33, 128, 223, 246, 248, 256, 272, 276-278, 281, 366, 370
 Schmidt, 81
 Schmiedeberg, 78
 Scholz, V. 110
 Seco Baldor, José, 58, 59, 67, 68, 357, 368
 Segura i Cardona, Ramon, 337, 348, 359, 371
 Seix i Miralta, Tomàs, 272
 Selga i Ubach, Simeó, 245, 250, 251
 Semmelweis, 99, 100
 Sentiñón, Gaspar, 147, 155
 Sentís i Vilalta, Joan, 337, 365, 372
 Seoane, M.J. 81
 Serés i Ibars, Manuel 208, 211, 233, 271, 288, 357, 369, 373
 Serra i Goday, R. 282
 Silóniz i Ortiz, Carles, 57-59, 67, 68, 70-72, 84, 96, 108, 110, 113, 120, 165, 182, 210, 231, 357, 368, 373
 Simarro i Puig, Josep, 266
 Simonena, 139
 Simpson, 68
 Siper i Maresma, Salvador, 289, 290, 333
 Sirvent, Angel, 212, 213
 Sitges i Creus, Antoni, 331
 Soca Barreto, Francisco, 187, 199
 Sojo i Batlle, Francesc, 144, 209, 236, 237, 365, 369
 Sojo i Pradesaba, Francesc, 237
 Solà, Emili, 178, 193
 Solà, Josep Oriol, 186
 Solà, Romà, 330
 Soler i Cosp, Josep, 41, 103
 Soler i Dopff, Carles, 269
 Soler i Durall, Carles, 282, 292
 Soler i Roig, J. 114
 Sols, Albert, 291
 Soria i Escudero, Marian, 236, 250, 268, 269, 313, 365, 369
 Soriano i Jiménez, Màxim, 300-304, 318, 339, 361, 370, 373
 Soula, C. 222
 Stahl, G. 83
 Stinzing, 138
 Storch, Josep, 58, 59, 73, 86, 89-91, 99, 109, 191, 360, 368
 Strauss, Alfred, 276
 Suárez Perdiguero, Manuel, 312
 Subirana, M. 152
 Sunyer i Pi, Jaume, 264, 280, 281
 Suñé i Medan, Lluís, 269, 280 Suñé i Molist, L. 178, 179
 Suñer, Carolina, 153
 Suñer, Enrique, 319
 Suñer, Nicolau, 64
 Suñer i Capdevila, Francesc, 126
 Suñol i Blanxart, Jaume, 354
 Surinyach Oller, Ramon, 265
 Surós i Forns, Joan, 266, 267
 Tapia, Manuel, 276
 Tàpies, Antoni, 282
 Tarchanow, Jean de, 119
 Tarrés i Claret, Pere, 266, 267
 Taure i Gómez, Manuel, 210, 211, 262, 263, 287, 288, 311, 318, 337, 358, 369, 373
 Tejado i Mateu, Antoni, 333, 337, 358, 371
 Tejera, Enrique, 247, 248
 Tellez Plasencia, 279, 280
 Terés i Quílez, Josep, 340, 361, 372
 Terrada i Font, Pere, 54, 55, 57, 58, 75, 76, 80, 99, 164, 357, 359, 367
 Terrades i Pla, Francesc, 269
 Terraza i Martorell, Josep, 263

- Testut, L. 116, 209-211, 299
 Tillaux, 137, 210
 Tolosa i Colomer, Eduard, 273
 Tomás i Ferré, Josep M. 338
 Tomás i Quevedo, A. 241
 Torent, Ramon, 186
 Torner i Soler, Miquel, 318
 Tornos i Solano, Joaquim, 304
 Torres i Barberà, Humbert, 245
 Torres i Casanovas, Ramon, 227-230, 249, 288, 305, 361, 369
 Torres i Martí, Lluís, 267, 312
 Torres i Pereña, Màrius, 245, 251
 Traserra i Parareda, Josep, 314, 341, 342
 Trias i Maxenchs, Alfons, 241, 267
 Trias i Pujol, Antoni, 33, 219, 221, 228, 229, 244, 149, 255, 267, 268, 276, 278, 305, 306, 361, 369
 Trias i Pujol, Joaquim, 33, 228, 229, 232, 246, 249, 256, 267, 278, 280, 288, 305, 362, 369, 373
 Trinchet i Cortacans, Ramon, 238
 Trueta i Raspall, Josep, 33, 268, 281
 Turró i Darder, Ramon, 108, 127, 153, 164, 215, 218-220, 248, 264, 282

 Udina, Frederic, 353
 Ulibarri, v. Uribarri
 Unamuno, M. de, 148
 Urbano i Márquez, Alvaro, 339, 359, 372
 Uribarri, Cebria, 31, 49-51, 55, 57, 58, 64, 68, 76, 77, 98, 108, 357, 367
 Usandizaga i Beguiristain, J.A. 154, 249, 310, 319
 Usandizaga i Soraluece, Manuel, 43, 107, 108, 110, 160, 193, 232, 301, 308-310, 314, 317, 319, 341, 343, 362, 370
 Usúa i Mariné, J. 268

 Valdecasas. v. García-Valdecasas, F.
 Valenti i Vivó, Ignasi, 32, 63, 76, 83, 118, 148, 150, 151, 155, 165, 181, 208, 237, 301, 363, 368
 Vallejo de Simón, A. 224
 Vallejo i Lobón, Martin, 86, 129, 132, 208, 223-226, 249, 360, 369
 Vallejo Nájera, A. 224
 Vallès, Edmon, 247
 Vallès i Ventura, Jordi, 241, 242, 244, 245
 Vallribera i Puig, Pere, 22

 Valls, Empar, 251
 Valls i Conforto, A. 265
 Vanrell i Díaz, Joan, 281, 341, 348, 363, 372
 Varela de la Iglesia, Ramon, 73, 117, 152, 183, 358, 368
 Vázquez González-Quevedo, F. 107, 154
 Vega i Sala, Antoni, 151, 247, 288, 318, 333, 337
 Velpeau, 100
 Ventura i Riera, Joan, 151, 179, 193
 Venturini, Roser, 251
 Verdaguer, Jacint, 136
 Verdaguer, Joaquim, 246
 Vergés i Llardent, R. 246
 Vidal i Abad, Domènec, 40, 103
 Vidal, Josep, 64
 Vidal i Auté, Llorenç, 57, 59, 64, 68, 81, 99, 101, 102, 105, 113, 142, 146, 362, 368
 Vidal i Jordana, Gregori, 266, 311, 363, 369
 Vidal i Sivilla, Santiago, 248, 291, 337, 359, 370
 Vieta i Gibert, Pere, 55
 Vila, Frederic, 43
 Vila, Marc Aureli, 248
 Vila i Coro, A. 236, 250
 Vila i Prat, Montserrat, 318
 Vilalta, J. 282
 Vilanova i Montiu, Xavier, 33, 235, 250, 267, 314, 315, 319, 342, 345, 364, 370
 Vilar i Bonet, Josep, 318
 Vilar i Vidal, Miquel, 262
 Vilardell, J. 248
 Vilardell, J.M. 263
 Vilató, 117
 Villar i Palasí, Vicenç, 323, 324
 Villena, Joan, 64
 Virchow, R. 83, 85, 129
 Virgili, Pere, 29, 37, 39, 43, 71, 263
 Viusà i Humbert, Salvador, 262, 263, 279, 280, 289
 Viver, baró de, 211
 Vives i Mañé, J. 227, 333, 337
 Vives i Sabater, J. 333

 Wolf, Werner, 276
 Xammar, Eugeni, 269
 Yañez i Caro, Frederic, 82
 Yañez i Girona, Agustí, 41, 49, 51, 76, 88, 106, 107, 110, 357, 367
 Yañez i Girona, Romà, 88
 Zacchia, Paolo, 104
 Zamenhoff, L. 210

FUNDACIÓ URIACH 1838